

IMIONA BIBLIJNE
W HISTORYCZNEJ ANTROPONIMII PODLASIA
(XVI–XVII W.)

„Monografia opublikowana ze środków projektu finansowanego w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Regionalna Inicjatywa Doskonałości” na lata 2019–2022 nr projektu 009/RID/2018/19 kwota finansowania 8 791 222,00 zł.”

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

IMIONA BIBLIJNE
W HISTORYCZNEJ ANTROPONIMII PODLASIA
(XVI–XVII W.)

ZOFIA ABRAMOWICZ

Temida2
Białystok 2019

© Copyright by Temida 2, Zofia Abramowicz
Białystok 2019

Redaktor Naukowy Wydawnictwa Temida 2: Eugeniusz Ruśkowski

Rada Naukowa Wydawnictwa Temida 2:

Przewodniczący Rady Naukowej Wydawnictwa Temida 2: Rafał Dowgier

Członkowie z Uniwersytetu w Białymstoku: Stanisław Bożyk, Leonard Etel, Ewa M. Guzik-Makaruk, Adam Jamróz, Dariusz Kijowski, Cezary Kulesza, Jarosław Ławski, Agnieszka Malarewicz-Jakubów, Maciej Perkowski, Emil W. Pływaczewski, Stanisław Prutis, Eugeniusz Ruśkowski, Walerian Sanetra, Joanna Sieńczyło-Chlabicz, Ryszard Skarzyński, Halina Świączkowska, Jaroslav Volkonovski, Mieczysława Zdanowicz

Członkowie z Polski: Katarzyna Dudka (UMCS w Lublinie), Sabina Grabowska (Uniwersytet Rzeszowski), Marian Filar (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), Edward Gniewek (Uniwersytet Wrocławski), Bogumił Pahl (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie), Lech Paprzycki (Sąd Najwyższy), Maria Zabłocka (Uniwersytet Warszawski), Mariusz Załucki (Krakowska Akademia Frycza Modrzewskiego, członek Komitetu Nauk Prawnych PAN)

Członkowie zagraniczni: Lidia Abramczyk (Państwowy Uniwersytet im. Janki Kupały w Grodnie, Białoruś), Vladimir Babčák (Uniwersytet w Koszycach, Słowacja), Renata Almeida da Costa (Uniwersytet La Salle, Brazylia), Chris Eskridge (Uniwersytet w Nebrasce, USA), José Luis Iriarte Ángel (Uniwersytet Navarra, Hiszpania), Marina Karasjewa (Uniwersytet w Woroneżu, Rosja), Bernhard Kitous (Uniwersytet w Rennes, Francja), Martin Krygier (Uniwersytet w Nowej Południowej Walii, Australia), Petr Mrkyvka (Uniwersytet Masaryka, Czechy), Marcel Alexander Niggli (Uniwersytet we Fryburgu, Szwajcaria), Andrej A. Novikov (Państwowy Uniwersytet w Sankt Petersburgu, Rosja), Sławomir Redo (Uniwersytet Wiedeński, Austria), Bernd Schünemann (Uniwersytet w Monachium, Niemcy), Sebastiano Tafaro (Uniwersytet w Bari, Włochy), Wiktor Trinczuk (Kijowski Narodowy Handlowo-Ekonomiczny Uniwersytet, Ukraina)

Żadna część tej pracy nie może być powielana i rozpowszechniana w jakiegokolwiek formie i w jakikolwiek sposób (elektroniczny, mechaniczny), włącznie z fotokopiuwaniem – bez pisemnej zgody wydawcy.

ISBN 978–83–65696–40–3

Recenzenci: *Krzyszyna Szcześniak, Stanisława Sochacka*

Opracowanie graficzne i typograficzne: *Joanna Ziarko, Jerzy Banasiuk*

Projekt okładki: *Hubert Pilcicki*

Redakcja techniczna: *Jerzy Banasiuk*

Korekta: *Krzysztof Rutkowski*

Wydawca: Temida 2, przy współpracy Wydziału Filologicznego
Uniwersytetu w Białymstoku

SPIS TREŚCI

I. Wstęp	7
1.1. Wprowadzenie	7
1.2. Historia regionu i osadnictwa	10
1.3. Sytuacja językowa.....	14
1.4. Uwagi metodologiczne.....	16
II. Procesy fonetyczne w imionach biblijnych Podlasian w XVI–XVII w.	19
2.1. Przejmowanie obcych samogłosek i dyftongów	20
2.2. Adaptacja spółgłosek i grup spółgłoskowych.....	54
2.3. Skracanie imion biblijnych	92
2.4. Podsumowanie	95
III. Adaptacja fleksyjna imion biblijnych	97
3.1. Adaptacja morfologiczna imion biblijnych ST	99
3.2. Adaptacja morfologiczna imion biblijnych NT.....	114
3.3. Imiona żeńskie	123
3.4. Podsumowanie	124
IV. Słowotwórstwo deminutywnych form imion	127
4.1. Derywacja paradygmatyczna	128
4.2. Derywacja alternacyjna i paradygmatyczna.....	128
4.3. Derywacja sufiksalna.....	129
4.4. Podsumowanie	136

V. Imiona i derywaty odimienne poświadczone w protonazwisku	139
5.1. Uwagi wstępne	139
5.2. Protonazwisko odimienne bez wykładników przynależności do ojca	143
5.3. Protonazwisko odimienne z wykładnikami przynależności do ojca, matki, męża (patronimy, matronimy, andronimy)	164
5.4. Andronimy i patronimy kobiet.....	196
5.5. Podsumowanie	205
VI. Przegląd imion postaci biblijnych i form od nich pochodnych poświadczonych w źródłach podlaskich.....	209
VII. Zakończenie	415
Rozwiązanie skrótów.....	429
Literatura.....	439
Резюме.....	447
Summary.....	457

I. WSTĘP

1.1. Wprowadzenie

Wraz z przyjęciem chrztu przez narody Europy rozpoczął się nowy etap w rozwoju we wszystkich obszarach ich życia. Nakładający się wielostopniowo na przedchrześcijańskie kultury różnych etnosów średnio-wiecznej Europy komponent chrześcijański ostatecznie zdominował cywilizację europejską. Na wielką skalę rozpoczął się rozwój piśmiennictwa w językach liturgicznych. W Europie Zachodniej związanej z Rzymem rolę języka liturgicznego pełniła łacina, na wschodzie – greka. W zależności od decyzji ówczesnych władców narodów słowiańskich chrześcijaństwo przyjmowano z Rzymu lub Bizancjum, a to wyznaczyło dalszy kierunek ich rozwoju. Kościół rzymskokatolicki, ściśle związany z Rzymem i zachodnią tradycją kulturową, w liturgii posługiwał się językiem łacińskim, natomiast Cerkiew prawosławna, związana z chrześcijaństwem wschodnim, oparła się na języku staro-cerkiewno-słowiańskim. Za pośrednictwem tych języków przenikała do języków narodowych nie tylko terminologia chrześcijańska, lecz także nazewnictwo osobowe. Języki liturgiczne wiązały chrystianizowane narody z określonym typem kultury: łacina – z zachodnią cywilizacją kulturową, zaś sakralny język staro-cerkiewno-słowiański – ze spuścizną bizantyjskiego Wschodu (por. Abramowicz 2010a, 130). Decyzja polityczna twórców naszej państwowości, jaką było przyjęcie chrztu w 966 r., zapoczątkowała rozwój kultury chrześcijańskiej także w naszym kraju. Znalazło to odbicie w różnych dziedzinach życia Polaków, a przede wszystkim wpłynęło na rozwój piśmiennictwa, a więc i całego systemu językowego, którego częścią jest antropimia. W kręgu oddziaływania nowego modelu cywilizacyjnego znalazło się historyczne Podlasie i terytoria ościenne Wielkiego Księstwa Litewskiego (dalej: WXL). Przyjęcie chrztu przez Mieszka I w rycie łacińskim związało

Polaków, później także Litwinów¹ i częściowo Białorusinów oraz ludy bałtyckie, z cywilizacją zachodnioeuropejską, zaś chrzest Rusi Kijowskiej w 988 r., dokonany przez Wielkiego księcia kijowskiego Włodzimierza w obrządku greckim, włączył Słowian wschodnich (przodków Ukraińców i częściowo Białorusinów) w krąg oddziaływania cywilizacji bizantyjskiej. W badanym tu przedziale czasowym (XVI–XVII w.) dwutorowość rozwoju w obrębie cywilizacji chrześcijańskiej na Podlasiu, jak i w całym Wielkim Księstwie Litewskim, była już wyraźnie zaznaczona.

W wyniku akulturacji przedchrześcijańska wiara przodków w moc dwuczłonowych imion życzących oraz rodzimych imion ochronnych, mających kształtować osobowość człowieka i zapewnić mu ochronę przed złymi mocami i nieszczęściami, została zastąpiona motywacją religijną. Rodzime przedchrześcijańskie imiona nie zniknęły z obiegu natychmiast. Były wypierane przez imiona chrześcijańskie stopniowo. Ostatecznie motywacja religijna związana z kultem świętych i symboliką chrześcijańską, szeroko rozpowszechniana w okresie średniowiecza i przejawiająca się w zwyczaju nadawania na chrzcie imion świętych, zwyciężyła. Nie tylko w Polsce, lecz i we wszystkich krajach chrześcijańskiej Europy nastąpiła głęboka przebudowa systemu imienniczego. Nadawane na chrzcie imiona świętych stopniowo wypierały imiona rodzime. Jednak proces akulturacji zachodził powoli, co pozwoliło poszczególnym grupom etnicznym zachować pewną odrębność językową i kulturową. W Polsce, jak podkreśla Maria Malec (1994, 6), „na przełomie XV i XVI w. zwyciężają ostatecznie imiona chrześcijańskie. Z imion słowiańskich pozostają w użyciu głównie imiona świętych, jak: Stanisław, Wojciech, Władysław. Imiona rodzime nie giną jednak zupełnie, są dłużej używane w niektórych rodach szlacheckich, ponadto pojawiają się i trwają w zmienionej funkcji, naj-

1 Właściwa chrystianizacja Litwy miała miejsce w latach 1386–1387. Wiązała się z małżeństwem wielkiego księcia litewskiego Jagiełły z polską królową Jadwigą i jego koronacją. Wówczas w Wilnie zlikwidowany został oficjalny kult pogański, zburzono świątynię i zgaszono wieczny ogień. Nastąpiło też uroczyste przyjęcie chrztu przez litewskich bojarów. W 1387 r. Jagiełło wydał przywilej fundacyjny dla diecezji wileńskiej, a papież Bonifacy IX zatwierdził fundację i mianował biskupa Andrzeja Wasilę. Należy podkreślić, że próby chrystianizacji Litwy podejmowane były dużo wcześniej. Pierwszym ochrzczonym władcą był Mendog, który przyjął chrzest w 1251 r. Nie miało to jednak trwałych skutków zarówno dla dynastii, jak i kraju (https://dziedzictwo.ekai.pl/@@chrzest_litwy).

pierw jako formy odojcowskie (patronimika), następnie jako prototypy nazwisk i nazwiska”. W jakim stopniu znalazło to odzwierciedlenie w obrębie kultury nazewniczej Podlasia, pomoże ustalić analiza funkcjonowania imiennictwa chrześcijańskiego, a ściślej będących głównym filarem antroponomii chrześcijańskiej imion biblijnych. Stanowiąc wspólną warstwę imiennictwa chrześcijańskiego dla wszystkich konfesji, imiona biblijne zasługują na dogłębną analizę motywacji wyboru imion, sposobu ich przyswajania oraz funkcjonowania na obszarze etnicznego, kulturowego i językowego zróżnicowania, ponieważ ich adaptacja i modyfikacja jest uzależniona zarówno od kultury, jak i języka etnosu, dlatego niniejsza monografia jest poświęcona chrześcijańskim imionom biblijnego pochodzenia i ich znaczeniu w życiu członków podlaskiej społeczności, formom, w jakich występowały w XVI–XVII w. oraz ich zmieniającej się funkcji na przestrzeni dwu stuleci. Zapożyczone z biblijnego źródła imiona chrześcijańskie dla Podlasian nie były zrozumiałe ani pod względem znaczenia etymologicznego, ani budowy morfologicznej. Motywacja wyboru imienia nie wiązała się więc z ich znaczeniem, symboliką, wróżbą czy magią, jak to było w czasach przedchrześcijańskich. Kluczową rolę odgrywała religia i patronat chrześcijańskich świętych. Samo pojęcie świętości należy do podstawowych zagadnień teologicznych. Najsilniej łączy się z Bogiem, jedynym absolutnym Świętym Bytem. Jeśli sięgniemy do biblijnych ksiąg Starego i Nowego Testamentu, natrafimy w nich na całą gamę określeń dotyczących Boga. Najważniejszą z nich jest świętość. W ST świętość Boga jest podkreślana w wielu księgach, m.in. w Kpł 17–25. W kazaniach proroka Izajasza jest jednym z głównych tematów. W jego widzeniu zastępy aniołów nieustannie wychwalały Boga: „Święty, Święty, Święty jest Pan Zastępów...” (Iz 6,3). To trzykrotne powtórzenie jest podjęte w Ap 4,8, a następnie w liturgii kościelnej, ponieważ NT przejmuje w całości naukę o świętości Boga. W chrześcijaństwie Święty jest Bóg Ojciec, Syn Boży i Duch Św. W relacji Bóg–człowiek świętość jest poręką zbawienia. Bóg wzywa ludzi do przyjęcia daru świętości i rozwoju duchowego we współpracy z Nim (Wj 20,8–11; Kpł 19,3–5). Zbliżenie świętości Boga i człowieka znajduje wyraz w osobie Jezusa Chrystusa, kluczowej postaci NT. Pełna kontynuacja świętości ST następuje w NT i odzwierciedla

się w osobach NMP oraz św. Jana Chrzciciela, istnieje od początku jego dziejów następnie poprzez apostołów, uczniów Jezusa Chrystusa i pierwszych męczenników za wiarę kult świętych w chrześcijaństwie. Podczas analizy różnych aspektów funkcjonowania nazewnictwa biblijnego na badanym terenie szczególną uwagę należy więc skupić na postaciach świętych patronów, pod których opiekę oddawano dziecko i którzy stawiani byli za wzór do naśladowania. Na wieloetnicznym i wielowyznaniowym Podlasiu styka się chrześcijaństwo Wschodu i Zachodu, niezwykle ważny staje się zatem aspekt konfesyjny. Imiona ludności katolickiej różnią się formalnie od imion ludności prawosławnej, ponieważ inne były drogi przejmowania i sposoby adaptacji imion w językach narodowych i gwarach. W związku z powyższym pojawia się kolejny problem wymagający szczegółowej analizy – funkcjonowanie na Podlasiu imion biblijnych w pełnych formach podstawowych, ich adaptacja fonetyczna i morfologiczna do języków narodowych i gwar oraz sposoby tworzenia form alternacyjnych, które stały się w końcowym rezultacie bazą do tworzenia nazwisk.

1.2. Historia regionu i osadnictwa

Ważnym czynnikiem wyznaczającym kierunek rozwoju języka i kultury na badanym obszarze było również zróżnicowanie etniczne. Oprócz ludności słowiańskiej (Polacy, Rusini – Białorusini i Ukraińcy) mieszkańcami Podlasia były mniej liczne bałtyckie grupy etniczne (Litwini, Jaćwingowie) oraz napływowe (Tatarzy, Żydzi i in.). Historia Podlasia, ściśle związana z historią Wielkiego Księstwa Litewskiego, jest szeroko opisana w publikacjach historycznych dotyczących regionu. Krótko, lecz jakże dobitnie, charakteryzują Podlasie wybrane cytaty z publikacji wybitnych badaczy osadnictwa i dziejów Podlasia oraz ościennych terytoriów: „...w czasach najdawniejszych stykały się tu ludy bałtyjskie i protosłowiańskie, potem Jaćwingowie, Rusini i Mazowszanie, później z książętami mazowieckimi i ruskimi współzawodniczyli o te ziemie władcy litewscy oraz Krzyżacy, w czasach nowożytnych zetknęła się tu Korona z Litwą, po rozbiorach tu zbiegły się granice trzech zaborów, po traktacie tylżyckim tędy przebiegała granica między Księstwem Warszawskim a Rosją, zaś po

kongresie wiedeńskim granica między Królestwem Polskim a Cesarstwem Rosyjskim” (Wyrobisz 1981, 173). Politycznie uwarunkowana na przestrzeni stuleci wielokrotna zmiana przynależności państwowej Podlasia przyczyniła się do ukształtowania na tym obszarze specyficznej struktury społecznej i różnorodności etnicznej. Jerzy Wiśniewski (1980) wyróżnił trzy kierunki osadnictwa: 1. mazowiecki; 2. ruski (z nad Bugu, Niemna i jego dopływów, spod Wołkowyska) i 3. litewski. Jak ustalił badacz dziejów Białostoczczyzny i Podlasia, „...ziem między Bugiem i Niemnem nigdy nie obejmowała tylko jedna kultura, nie zasiedlała ich jednolita ludność. Od X w. od zachodu napływała nadwiślańska ludność mazowiecka. Zajmując ziemie nad Bugiem dotarła aż po wododział z Prypecią, objęła dorzecze górnej Narwi i sięgała swoimi wpływami nad Niemen i okolice Nowogródka. W początkach XI w. większość ziem nad Bugiem i Narwią należała do państwa Polskiego i była gęsto zaludniona przez Mazowszan. Ziemie nad Bugiem do ujścia rzeki Nurzec i nad górną Narwią około 1041 r. zajęli książęta ruscy. Osiedlająca się ludność ruska wyparła ludność mazowiecką znad Muchawca i okolic Brześcia. Obie narodowości zwarte etnicznie od strony swych centrów zachodziły na siebie szeroko wzdłuż całego styku. Najazdy Jaćwieskie w XIII wieku i następnie litewskie zahamowały i cofnęły rozwój osadnictwa. Walki litewsko-ruskie i litewsko-krzyżackie w XII i XIV w. całkowicie zniszczyły osadnictwo nad Niemnem i Narwią. Po Unii Krewskiej (1385 r.) zapanował od strony Litwy spokój. Nad Bugiem, Narwią i dolną Biebrzą wznowił osadnictwo w końcu XIV w. ks. Janusz I Mazowiecki. Trwalsze objęcie rządów przez wielkich książąt litewskich pociągnęło za sobą wzmocnienie i rozwój osadnictwa ruskiego. Między Supraślą i Brzozówką a Niemnem w XV w. przeważała ludność ruska (Białorusini), mieszkało też dużo Litwinów i potomków emigrantów z Jaćwieży. Nowe zmiany w strukturze osadnictwa nastąpiły po przejęciu w 1524 r. dóbr królewskich w WXL przez królowę Bonę. Włączenie w 1569 r. województwa podlaskiego do Korony przerwało działalność urzędników litewsko-ruskich i napływ Litwinów i Białorusinów. Osiedlanie się Mazowszan we wsiach chłopskich i spora liczba wsi drobnej szlachty mazowieckiej przyspieszyła polonizację całej ludności. Cały pas między Brzozówką a cofającą się puszcza charakteryzował

się bardzo mieszanym pochodzeniem ludności. Nastąpiło tu zetknięcie się i nasunięcie na siebie dwóch kierunków osadnictwa – ludności podgrodzieńskiej i północnopodlaskiej. Polskie wpływy najslabiej docierały do białoruskiego klina osadniczego, wcinającego się od Wołkowyska między górną Świsłocz i górną Narew. Cios osadnictwu i ludności na tym terenie zadały działania wojenne związane z najazdem szwedzkim (1644–1657) i Siedmiogrodzian (1656–1657), z insurekcją moskiewską i przechodami wojsk litewskich i koronnych (1658–1662). W drugiej połowie XVII w. w ekonomii grodzieńskiej ponownie zasiedlono pustki w istniejących wsiach. Osadników czerpano z bliższych lub dalszych wsi królewskich. Daje się zauważyć napływ Polaków, drobnej szlachty mazowieckiej i to nawet po wschodniej stronie puszczy. Ludność pochodzenia litewskiego lub jaćwieskiego zanikła ulegając rutenizacji lub polonizacji. Ludność katolicka polonizowała się. W XVIII w. następuje odbudowa osadnictwa po zniszczeniach wojennych i zakończenie kolonizacji Białostoczczyzny. Obraz etniczny nie uległ zasadniczym zmianom, bowiem stare i nowe wsie zasiedlała ludność przenosząca się z sąsiednich wsi. Postępował powolny proces polonizacji, najsilniejszy w północnej części, a słabszy w południowej, bowiem ludność ruska na północy należała w znacznej części do kościoła rzymskokatolickiego, na południu wyłącznie do greckokatolickiego i prawosławnego. Stosunki wyznaniowe odbijały różnice między sytuacją etniczną na północy a sytuacją na południu” (cyt. za Z. Abramowicz 1993, 17–18; opracowanie na bazie publikacji J. Wiśniewski 1980, 14–27). Jak z przedstawionego krótkiego zarysu historii osadnictwa na Podlasiu wynika, od zarania dziejów na tym terenie ścierały się wpływy polsko-ruskie. W badanym przedziale czasowym (XVI–XVII w.) koegzystowały tu ze sobą dwie główne autochtoniczne grupy etniczne: polska – związana z katolicyzmem i ruska – z prawosławiem. Litwini i Jaćwingowie w zależności od sytuacji wyznaniowej ulegali polonizacji (katolicy) lub rutenizacji (prawosławni), w związku z czym samodzielnie nie odegrali większej roli w kształtowaniu kultury chrześcijańskiej regionu. Nie mniej jednak, wtapiając się w słowiańską większość społeczną, i oni zostawiali pewien ślad swojej obecności i odrębności językowej i kulturowej, podobnie jak inne napływowe grupy etniczne: Tatarzy i Żydzi. W tym miejscu warto również przy-

bliżyć historię osadnictwa na Podlasiu i w WXL tych mniejszości, ponieważ islam, podobnie jak chrześcijaństwo, wyrasta z judaizmu, zaś Biblia jest punktem odniesienia i źródłem kultury wszystkich wymienionych konfesji.

Początki osadnictwa tatarskiego w WXL, zdaniem historyków, sięgają czasów księcia Witolda i wiążą się z jego wyprawami na Tatarów u schyłku XIV w. Osiedlali się oni dobrowolnie lub jako jeńcy wojenni. Największy napływ uchodźców z Ordy przypada na czasy rządów Witolda w latach 1392–1430 (Tyszkiewicz 1989, 147). Nowa fala osadnictwa tatarskiego w WXL wiąże się z zagładą Wielkiej Ordy (schyłek XV w. i początki XVII w.) (Sobczak 1984, 30). W drugiej połowie XVI w. na terytorium WXL pozwolono osiedlić się uchodźcom tatarskim z Kazania i Astrachania po zdobyciu tych miast przez Iwana IV Groźnego. Ostatnią dużą emigrację odnotowano w 1637 r. po buncie Tatarów Ordy Bodziackiej przeciw chanowi krymskiemu (Tyszkiewicz 1989, 168). Osadnictwo tatarskie na Podlasiu jest szczegółowo opracowane w publikacjach Arkadiusza Kołodziejczyka (1997), Artura Konopackiego (2010), Alego Miśkiewicza (1991), Jana Tyszkiewicza (1989), Jerzego Wiśniewskiego (1989) i in. Tu skupimy się na najistotniejszych informacjach. Osadnictwo tatarskie na ziemi podlaskiej sięga końca XIV i początków XV w. Rozwinęło się w połowie XV w. od momentu nadania ziemi przez wielkiego księcia litewskiego i króla Kazimierza Jagiellończyka. Za czasów księcia Witolda Tatarzy osiedlali się pod Grodnem, Drohiczynem i Rajgrodem, od 1486 roku także pod Krynkami (Tyszkiewicz 1989, 68). Osadnictwo tatarskie pod Grodnem sięga XV w., zaś liczniejszą kolonizację odnotowano w pierwszej połowie XVI w. (osady tatarskie nad Łosośną w Dziemidkowie i Świacku, przetrwały do początku XVIII w.). W XVI i XVII w. Tatarzy osiedlają się Tykocinie, Knyszynie, Goniądzu i innych miejscach badanego regionu (Wiśniewski 1989, 330–344).

Osadnictwo żydowskie na obszarze WXL pojawiło się dosyć późno. Pierwsi osadnicy napłynęli w XIV w., lecz pod koniec XV w. zostali wydaleny na podstawie edyktu wydanego przez Aleksandra Jagiellończyka. Po cofnięciu zakazu na początku XVI w. powrócili na tereny WXL, osiedlając się przede wszystkim w największych miastach

(Brześć Litewski, Grodno, Troki i in.) (Błaszczuk 2002, 221). Napływ ludności żydowskiej na Podlasie wiązał się ściśle z prześladowaniami Żydów w Europie i na obszarze Polski oraz WXL. Wybitny badacz historii Żydów podlaskich Anatol Leszczyński wyodrębnił cztery etapy nasilającej się migracji: pierwszy okres obejmuje lata 1463–1487, drugi – 1503–1662, trzeci – 1663–1717, i czwarty – 1718–1795. O najwcześniejszym okresie osadnictwa wiemy niewiele. Źródła historyczne informują, że ludność żydowska już w XV w. osiedlała się w podlaskich miastach i miasteczkach, takich jak Brześć Litewski, Bielsk, Drohiczyn, Grodno, Łuck (Leszczyński 1979, 53; 1989, 8). Znacznie więcej informacji o osadnictwie żydowskim na Podlasiu dostarczają źródła z XVI–XVII w. Na przestrzeni tych dwóch stuleci na Podlasie przybywali Żydzi z różnych stron kraju i Europy: napływali uchodźcy z miast Korony, które uzyskały przywilej *de non tolerandis judaeis*; przed wojskami Chmielnickiego chronili się na Podlasiu uchodźcy z Ukrainy; napływała na te ziemie także prześladowana ludność żydowska z Niemiec. W tym okresie Żydzi już utworzyli swoje gminy w Tykocinie (1522), Surażu (1525), Narwi (1560), Augustowie i Boćkach (1577), Kleszczelach (1580), Rajgrodzie (1587), Orli i Jasionówce. W żydowskim ruchu osadniczym na Podlasiu dużą rolę odegrały gminy wyznaniowe Brześcia Litewskiego, Grodna i Tykocina. Liczne osadnictwo w niektórych miasteczkach było możliwe dzięki tolerancyjnej polityce właścicieli dóbr (Leszczyński 1974, 34; 1986, 36–39). Wynikiem tej różnorodności etnicznej było zróżnicowanie językowe i kulturowe Podlasia.

1.3. Sytuacja językowa

Stosunki językowe na Podlasiu wynikają z sytuacji etnolingwistycznej WXL, które dzięki tolerancyjnej polityce wewnętrznej stało się azylem dla niepokojonych w różnych częściach Europy grup religijno-etnicznych. Jak stwierdza Leszek Bednarczuk, w wyniku pierwotnego zróżnicowania na obszar bałtycki i ruski oraz napływu ludności z Korony i państw ościennych WXL wytworzyło swoistą wspólnotę komunikatywną, która odegrała istotną rolę w procesie formowania się języków różnych grup etnicznych. Wspólnota językowa WXL wpłynęła na ukształtowanie się języka litewskiego, białoruskiego, północno-

-wschodniej polszczyzny kresowej, języka Tatarów litewskich i Karaimów trockich, żydowskiego dialektu Litwaków i in. W Prusach i Inflantach używano dialektu kolonialnego języka niemieckiego (*Baltendeutsch*). Przybywający w XVII w. na te tereny rosyjscy staroobrzędowcy przynieśli ze sobą pskowską gwarę rosyjską. Na rozwój wspólnoty komunikatywnej miały wpływ nie tylko języki i gwary, jakimi posługiwali się poszczególne grupy etniczne na co dzień, lecz także języki liturgiczne i urzędowe. Ważną rolę w kształtowaniu się języka etnicznego odgrywały zawsze języki liturgiczne. Ludność litewska, polska i częściowo białoruska związana z wyznaniem katolickim w liturgii posługiwała się łaciną, natomiast ludność białoruska, rosyjska i ukraińska wyznania prawosławnego – językiem staro-cerkiewno-słowiańskim, a z czasem cerkiewnosłowiańskim. Językiem liturgicznym Żydów i Karaimów trockich był język hebrajski. Tatarzy swoje święte księgi i modlitewniki spisywali alfabetem arabskim w języku białoruskim i polskim z turecko-arabską terminologią (Bednarczuk 1992, 63). W urzędach posługiwano się łaciną, językiem polskim i białoruskim. Wszystkie te czynniki sprzyjały przemodelowaniu języków poszczególnych grup etnicznych w wyniku kontaktów językowych. Giovanna Brogi Bercoff podkreśla, że na Litwie i w innych regionach Rzeczypospolitej „...многоязычие было распространённым явлением, которое различным образом интенсивно проявлялось на разных уровнях культуры. Оно накладывало четкий отпечаток на всю литературную деятельность того региона” (Bercoff 1998, 18). W dalszej części swoich rozważań stwierdza: „В Рутении функционировали разные литературные языки: латынь, польский, (более или менее гибридный) церковнославянский и (более или менее славянизированный) «рутенский» (т.н. «проста мова»). Они пользовались неравным, но общепринятым статусом. Латынь и польский, конечно, функционировали как литературные языки, имеющие универсальную употребительность и равное достоинство (*dignitas*), церковнославянский также имел подчеркнутый характер литературного языка, но отличался некоторыми особыми функциями и сакральностью. ...Несмотря на дифференцированный статус и неодинаковую употребительность языков – ясно одно: в Рутении было возможно говорить и писать (в раз-

ных жанрах) на разных языках, и этот факт был «нормальным» (tamże, 19). W takich warunkach kształtowała się północnowschodnia polszczyzna kresowa, język białoruski, żydowski dialekt Litwaków itd. (Abramowicz 2010, 25). W kontekście powyższych rozważań staje się oczywiste, że historia Podlasia w Rzeczypospolitej Obojga Narodów zaowocowała kształtowaniem się pewnej odrębności kulturowej i językowej regionu. Niezwykle trafnie i precyzyjnie definiuje ją Józef Maroszek: „...mieszkali tu zarówno Polacy posługujący się gwarami mazowieckimi, jak i potomkowie Jaćwingów oraz Rusini mówiący gwarami wschodniosłowiańskimi o cechach białoruskich, ukraińskich i poleszuckich. Pośród tych autochtonicznych grup mieszkańców w wiekach późniejszych osiedlały się grupy Żydów, Tatarów, Szkotów i Holendrów. Z Rosji na te tereny przybywali staroobrzędowcy, z zachodu zaś – Niemcy. Tej różnorodności etnicznej towarzyszyły odmienności wyznaniowe. W związku z wielością wątków kulturowych, językowych i konfesyjnych można było spodziewać się ciągłych konfliktów. Tak jednak nie było. Idea jagiellońskiego państwa sprawiła, że od zarania dziejów obserwujemy na Podlasiu silne tendencje integracyjne” (Maroszek, 1997, 127).

1.4. Uwagi metodologiczne

Wiek XVI i XVII to okres ugruntowywania się imion chrześcijańskich jako swoistej kategorii antroponimicznej. Jej trzon stanowią:

1. Imiona biblijne:

- a) starotestamentowe, hebrajskiego pochodzenia;
- b) zaczerpnięte z Nowego Testamentu, różnego pochodzenia: hebrajskie, aramejskie, greckie, łacińskie;

2. Imiona świętych chrześcijańskich różnego pochodzenia: greckie, łacińskie, niemieckie, słowiańskie i inne.

Monografia jest poświęcona nazewnictwu osobowemu regionu Podlasia motywowanemu imionami postaci biblijnych ST i NT, czczonych jako świętych chrześcijańskich Wschodu i Zachodu. Imiona biblijne w chrześcijańskich systemach imienniczych należą do najstarszej war-

stwy chronologicznej i tworzą podstawę imiennictwa chrześcijan. Jednak w zestawieniu z liczbą imion w Biblii (około 3 tys.) chrześcijanie przyswoili tylko znikomą ich część. Średniowieczne źródła odnotowują około 80 imion (Bubak 1993, 12). Analiza w tej publikacji obejmuje imiona biblijne Starego i Nowego Testamentu, ponieważ w podlaskich zabytkach z XVI i XVII w. wystąpiły imiona z obu źródeł. Imiona wywodzące się ze Starego Testamentu były wykorzystywane do nominacji nie tylko przez ludność żydowską i chrześcijańską, lecz także tatarską, chociaż w zależności od wyznaniowej i etnicznej przynależności nosiciela imienia, a często także od charakteru zabytku piśmiennictwa, przybierały różne warianty. W badanym przedziale czasowym imiona u ludności chrześcijańskiej na Podlasiu występowały w dwóch wersjach: katolickiej – łacińskiej, zlatynizowanej lub spolszczonej i prawosławnej – cerkiewnej lub ruskiej. W źródłach zapisywano imiona bądź w ich wersji podstawowej pełnej, zadomowionej już w języku liturgicznym lub oficjalnym kancelaryjnym, bądź w potocznym i gwarowym. W różnego rodzaju dokumentach przybierały też postać skróconą. W związku z powyższym zasady opracowania materiału źródłowego obok objaśnień językowych i motywacji religijno-kulturowej wymagają opisu zmian fonetycznych i morfologicznych.

Przenikanie imion biblijnych do rodzimych przedchrześcijańskich systemów imienniczych rozpoczyna się od momentu chrystianizacji narodu, chociaż przejęte z jednego źródła różnią się postacią graficzną i brzmieniową w poszczególnych językach. Celem niniejszego opracowania jest ustalenie sposobu selekcji imion i motywacji ich wyboru przez podlaskich chrześcijan oraz przyczyny utrwalania się wybranych jednostek w systemie imienniczym Podlasian, a następnie sposobu ich adaptacji i funkcjonowania w języku i kulturze zamieszkujących Podlasie grup etnicznych.

Bazę materiałową tworzą wyekscerpowane ze źródeł historycznych antroponimy (imiona i nazwiska odimienne) umieszczone w „Słowniku historycznych nazw osobowych Białostoczczyzny (XV–XVII w.)”². Zgromadzone w „Słowniku” nazwy osobowe zostały wyekscerpowane z zabytków piśmiennictwa obejmujących okres od końca XV w. do

2 Autorstwa: Z. Abramowicz, L. Citko, L. Dacewicz (1997, 1998).

XVII w. (zob. wykaz źródeł). Teksty prawnicze i historiograficzne pochodzące z terytorium Podlasia lub dotyczące ludności podlaskiej sporządzano w kilku językach. Najczęściej były to teksty łacińskie, polskie i białoruskie, zapisane cyrylicą. Selekcja imion biblijnych została przeprowadzona na podstawie publikacji Antoniego Troniny i Piotra Walewskiego pt. „Biblijne nazwy osobowe i topograficzne. Słownik etymologiczny” (2009). W źródłach podlaskich, obok nazw osobowych stanowiących prototyp nazwiska, występują imiona chrzestne, w ogromnej większości chrześcijańskie, chociaż zmienione fonetycznie i strukturalnie oraz dostosowane do języków i gwar mieszkającej na Podlasiu ludności. Za chrześcijańskie imię chrzestne uważa się pierwszą lub jedyną nazwę osobową człowieka, która jest odnotowana w wykazach i kalendarzach religijnych wyznań chrześcijańskich jako imię – zarówno w formie wyjściowej, podstawowej, jak i przekształconej fonetycznie i strukturalnie. Pełny materiał źródłowy wyekscerpowany z historycznych źródeł podlaskich XVI–XVII w. zawiera podstawowa część pracy, zatytułowana „Przegląd imion biblijnych i ich charakterystyka kulturowo-językowa”, która została opracowana w formie słownika i jest punktem wyjścia do szczegółowego opisu zachodzących w językach i gwarach Podlasia zjawisk językowych na poziomie fonetyki, morfologii i słowotwórstwa³. Wyjściowe formy imion biblijnych poświadczonych w źródłach podlaskich XVI–XVII w. w podstawowej zaadaptowanej w polszczyźnie postaci tworzą wyrazy hasłowe i są ułożone w porządku alfabetycznym. Artykuł hasłowy słownika zawiera: a) źródłową wyjściową postać imienia w języku udzielającym pożyczki (np. hebr., aram. itp.) oraz formy imienia w językach przyjmujących i pośredniczących (np. gr., łac., scs., cerk.); b) objaśnienie znaczenia imienia w języku źródłowym; c) informację o postaci lub postaciach biblijnych noszących dane imię; d) informację o popularności imienia na badanym obszarze; e) pełny materiał ilustracyjny form podstawowych i pochodnych z uwzględnieniem zmian fonetycznych i strukturalnych; f) derywaty sufiksalne; g) bazy imienne w protonazwisku.

3 W haśle słownikowym umieszcza się również formy imion biblijnych Tatarów i Żydów, które zostały zgromadzone i opisane w publikacjach L. Dacewicz (2012) i (2008a), lecz nie poddaje się tych form szczegółowej analizie. Służą one jedynie do pokazania ich odrębności językowej w stosunku do imion ludności chrześcijańskiej.

II.

PROCESY FONETYCZNE W IMIONACH BIBLIJNYCH PODLASIAN W XVI–XVII W.

W imionach objętych badaniami odnajdujemy cechy fonetyczne świadczące o różnych drogach ich przejmowania do języka polskiego lub języków i gwar wschodniosłowiańskich:

- z łaciny, poprzez fakultatywne ogniwa pośrednie (czeskie, niemieckie);
- z greki, poprzez język staro-cerkiewno-słowiański (dalej scs.)¹.

Podstawą analizy fonetycznej jest źródło odniesienia: wyjściowa etymologiczna forma imienia w języku udzielającym pożyczki, dlatego przytaczane są formy imienia w językach: hebrajskim (hebr.), greckim (gr.), łacińskim (łac.) i w użyciu cerkiewnym (cerk.), ponieważ imiona były zaczerpnięte z tych języków i ulegały transformacji fonetycznej w językach narodowych i gwarach badanego regionu. Badając w imionach biblijnych sposoby przejścia obcych głosek i dyftongów do języka polskiego oraz języków i gwar wschodniosłowiańskich, za punkt wyjścia przyjmuje się nie oryginalną, starotestamentową postać hebrajską imienia, lecz postać łacińską lub grecką i staro-cerkiewno-słowiańską, po-

1 Przez język scs. rozumiem formujący się od połowy IX w. na gwarach z okolicy dzisiejszych Salonik najstarszy literacki język Słowian, który wpłynął na kształtowanie się opartych na alfabecie cyrylickim południowo- i wschodniosłowiańskich języków literackich i liturgicznych. Pierwsze przekłady Pisma Św. dokonywane na ten język z greckiego oryginału wprowadzały do systemów imienniczych Słowian imiona biblijne, stąd jego ważna rola jako pośrednika przy ich adaptacji w językach liturgicznych i literackich narodów słowiańskich. W odróżnieniu od niego język cerkiewnosłowiański (cs.) należy rozumieć jako wywodzący się z scs. język literacki i liturgiczny używany w Cerkwi prawosławnej i Kościele neounickim. W niniejszej pracy używa się skrótów: scs. – w odniesieniu do języka pośredniczącego w przejmowaniu imion biblijnych, zaś skrót cerc. – w stosunku do form imion, które utrwaliły się w języku liturgicznym i literackim Słowian wschodnich w celu wyraźnego rozgraniczenia terminów, natomiast określenia cerkiewnosłowiański (cs.) używa się tylko wtedy, gdy jest to uzasadnione.

nieważ do języków słowiańskich ta warstwa imiennictwa biblijnego przenikała w greckiej lub łacińskiej formie, natomiast przy adaptacji nowotestamentowych łacińskich i greckich imion biblijnych formą wyjściową jest postać oryginalna imienia.

2.1. Przejmowanie obcych samogłosek i dyftongów

Przy adaptacji fonetycznej imion ważna była pozycja samogłoski w nagłosie, śródgłosie lub wygłosie. Z tego powodu każdą pozycję należy rozpatrywać oddzielnie.

2.1.1. Zmiany fonetyczne w nagłosie imienia

- przejmowanie obcego a-

Zarówno w polszczyźnie, jak i językach wschodniosłowiańskich nagłosowe a- występowało tylko w spójnikach (Nitsch 1946, 163; Stieber 1952, 28; Хабыраев 1974, 96). Dlatego w polszczyźnie najstarsze zapożyczenia z nagłosowym a- otrzymywały protezę j-, później także h-. Czyste nagłosy pojawiają się w późniejszych okresach zapożyczeń.

przybieranie protezy j-

W analizowanym materiale źródłowym wystąpiły imiona z protezycznym j-: Abraham//Abram (hebr. 'abraham//abram, gr. Αβραμ, Αβρααμ, łac. Abram, Abraham, cerk. Авраам, Авраамий) > **Jabram**: *śl. Jabram z Jątewia* 1580, JI 120; Adam (zach.-sem. 'adam, gr. Αδαμ, łac. Adam, cerk. Адам) > **Jadam**: *szl. Jadam Nowosielski* 1569, AU 266, 271, 275; August//Augustyn (łac. Augustus//Augustinus) > **Jagustin**: *śl. Wawrzyniec ol. Jagustina Choynowski* 1580, JI 119; *szl. Jagustyn Szmurłowski* 1569, AU 283; **Jagustynik**: *Szymko Jagustynik* 1639, OP 142; Prejotowana forma imienia Andrzej (gr. Ανδρέας, łac. Andreas, cerk. Андрей) dała na badanym terenie dwa warianty ze zmianami w nagłosowym Jan-: przejście Jan- w Jen-, a następnie w Ję-: **Jendrzej**: *Jendrzey Zaniewicz* 1560, PML 123; i pochodne od tej formy: **Jendrych**: *śl. Jan Jendrych Borowski* 1580, JI 113; **Jendrzy**: *Jendrzy Łozka* 1551, IMLII 280; > **Jędrzej**: *Jędrzey Gęsik* 1662, PnM 529; Formy z prejotacją ulega-

ły również dalszym przekształceniom. W imieniu Jadam obserwujemy podwyższenie artykulacji samogłoski **a** do **e**, a więc przejście Ja- w Je-, por.: **Jedam**: *Jedam Sobieszcza* 1536, O 24;

przybieranie protezy h-

Protezę h- przyjmowały imiona: męskie Abram oraz żeńskie Anna. W nazewnictwie męskim w badanym okresie imiona z protezą h- nie były rozpowszechnione. Imię Habram poświadczane jest tylko raz: **Habram**: *Habram z cześnikami swemi z Biziow...* 1580 JI 54, 429; także jeden raz poświadczane w formie patronimicznej **Habramow**: *ślach. Stanisław Uszeński, niegdy Habramow* 1580 JI 53.

Znacznie popularniejsze było na Podlasiu w XVI–XVII w. imię żeńskie Hanna, które wymaga szczegółowego omówienia. Adaptacja w językach słowiańskich hebrajskiego imienia żeńskiego Channah//Chana, z hebr. channah ‘łaska’ (Mall 352), odbywała się za pośrednictwem gr. lub łac. Jako imię matki NMP w Biblii nie wystąpiło. Przenikając do systemów antroponimicznych chrześcijan z greki lub łaciny, przybrało postać Anna. Pojawienie się protezy h- przybliży brzmienie imienia do oryginalnej hebrajskiej postaci, ale w tym wypadku chyba nie można mówić o jego rehebraizacji, bowiem pojawianie się tej protezy było cechą charakterystyczną języka starobiałoruskiego i dotyczyło nie tylko tego imienia. Jest też mało prawdopodobne, aby w XVI–XVII w. język hebrajski miał jakikolwiek udział w dostosowywaniu fonetyki imion obcego pochodzenia do wymowy słowiańskiej. Na Podlasiu imię wystąpiło w badanym okresie w obu wariantach. Bardzo popularna była grecko-łacińska postać imienia w podstawowej formie **Anna**: *ślachetna Anna, została niegdy Piotra Borychowskiego, Anna Chąndzyna, podkomorzyna drogicka* 1580, JI 64, 34; chociaż imię z protezą h- także należało do popularnych, mimo że zarejestrowano znacznie mniejszą liczbę poświadczeń w stosunku do pierwszej. Świadczą o tym formy pochodne, bowiem przy ich urabianiu komponentem fundującym było jednak imię z protezą, por.: **Hanna**: *śl. Hanna wdowa ol. Piotra Grocha* 1580, JI 112; > **Hania**: *Hania Jaszczynczanka* 1558, IS 45, 49; **Hanusia**: *Hanusia Borysicha* 1662, PnM 253; **Hanuska**: *Hanuska Pro-*

kopicha 1662, PnM 515; **Hasia**: *Hasia Chwiedzkowa* 1560, PMŁ 130; *Hasia Zulanka* 1662, PnM 423.

czysty nagłos a-

Jednak większość tych imion biblijnych w XVI–XVII w. na Podlasiu występuje z czystym nagłosem a-: **Abraham**: *szl. Abraham Sieninski* 1676, RPD 354; **Abram**: *śl. Abram Wysowaty komornik ziemski* 1580, II 123; **Auram**: *Auram Rybak* 1560, IN 68; **Awram**: *Awram, Prokop, Jozs a Olichwier Onosskowicz* 1558, RG 374; **Adam**: *Adam z Branska* 1560, PK 6; **Anna**: *Anna Grabowska* 1640–1641, KB 24 itd., co pozwala interpretować imiona z protezą jako formy oboczne: Abram//Jabram//Habram, Adam//Jadam, Andrzej//Jędrzej//Jendrzej; Anna//Hanna.

Imię **Andrzej** (gr. Ανδρεας, łac. Andreas, cerk. Андрей) funkcjonowało na Podlasiu w kilku wariantach: w tekstach łac. zapisywano je w oryginalnej łac. lub nieco przekształconej formie z etymologicznym a-: **Andrae**: *N. Andrae Błoński, Andrae Paczoski* 1640 KD 21, 16; **Andreas**: *nobilis Andreas Augustynowicz, laboriosus Andreas Bartoszyk* 1662, PnM 418, 533; cerk.: **Andrei//Andrej//Andrey**: *Andrei Oleszkowicz, Andrei Suprunowicz* 1662, PnM 512, 530; *Andrej Mikuciewicz* 1578, IG 287; *Andrey Bohuszewicz, Andrey Sasin* 1528, II 192, 190; pol.: **Andrzej**: *Andrzej Androsowicz, Andrzej, Choca Dudzicz* 1560, PMŁ 124, 138; Etymologiczne a- zachowują także formy pochodne utworzone na bazie powyższych: **Andr**: *Niewier, Andr Lomzieniczi* 1560–1563, RBS 481; i też: *Andrzej Łomzowicz, Niewier Łomzowicz* 1558, IS 55; **Andrejko//Andreyko**: *Andreiko z Wojsionow* 1558, IS 54; *Andreyko Kac Ostaszewicz* 1560, PMŁ 125; **Andresz**: *Andresz Kopylenia* 1560, PMŁ 170; **Androc**: *Androc Sienkowicz* 1560, IN 64; **Andros**: *Andros Makarowicz* 1560, PK 10; **Androsz**: *Androsz Mielechowicz* 1560, PMŁ 148; **Andruch**: *Andruch Klimiuk* 1662, PnM 413; **Andruk**: *Andruk Gerwielis* 1573, IT 59; **Andrus**: *Andrus Dudzyc* 1558, IB 41; **Andrusz**: *Sienko Szeypak z Andruszem* 1551, IMŁII 279; **Andruszko**: *Andruszko Chrinczycz* 1558, IS 49; **Andruta**: *Andruta Jaczkowicz* 1662, PnM 441; **Andrych**: *Andrych Mielechowicz* 1551, IMŁII 303; **Andrys**: *Andrys Mitręga* 1566, IA 13;

Andrzejko: *Andrzejko Romaszków* 1578, IG 333; **Andrzy:** *Andrzy Mieckowicz, Andrzy Skrablinis* 1551, IMLII 197, 259.

Ponadto z nagłosowym a- wystąpiły imiona: **Aleksander** (gr. Αλεξανδρος, łac. Alexander, cerk. Александр): *śl. Aleksander, Aleksander z Ruczian* 1580 JI 44; **Aleksandro:** *G. Aleksandro Radomycki* 1640, KD 697; **Alexandri:** *Alexandri Twardowski* 1662, PnM 511; **Alexandrio:** *N. Alexandrio filio ol. Stanislai Żeromski* 1640, KD 22, 589; i pochodne od pełnej formy **Aleksa:** *Aleksa Czuryłow* 1578, IG 61;

Archelaos (gr. Αρχελαος, łac. Archelaus, cerk. Архилий) > **Archles:** *Pan Archles Mokrzecki* 1640–1641, KB 37; **Archillis:** *Archillis (Archlis, Archlles) Mokrzecki* 1647, UP 39.

Aretas (gr. Αρεθας, cerk. Арефа) > **Arecha:** *Arecha Kuszczycz* 1560, PMŁ 169.

August (łac. Augustus) > **August:** *Pan August Małosilanski* 1640–1641, KB 18.

nagłosowe podwojone aa-//aha- > a-

W materiałach podlaskich wystąpiło tylko jedno imię biblijne z nagłosem tego typu: **Aron** (z heb. ‘aharon, gr. Ααρων, łac. Aaron, cerk. Аарон): *Aron Krzywy* 1571, IT 35.

przejście a- > o-

Zjawisko zastępowania nagłosowego a- przez o- w imionach obcego pochodzenia łączy się z ogólnosłowiańskim procesem przejścia krótkiego a > o (Хабыраев 1974, 113). Jest ono datowane na IX w. (Stieber 1979, 30). Zmiana ta nie jest jeszcze spotykana w tekstach staro-cerkiewno-słowiańskich, pojawia się w zapisach imion staroczeskich (Mall 27). Często występuje w imiennictwie staroruskim (Skulina II 203–205). Nie dziwi zatem obecność w podlaskim materiale XVI–XVII w. imion odzwierciedlających to zjawisko fonetyczne. Spośród imion biblijnych przejście nagłosowego a- > o- odzwierciedlają imiona:

Abraham > **Obragim:** ~ Tat.: *Obragim Jachowicz Osaitowicz* 1591, AWAK 31, s. 74;

Aleksander, Aleksy > **Olech**: *Olech Podczycz* 1558, IS 53; *Olech Porosiński* 1560, PMŁ 140; *Olech Skripok* 1528, JI 187; **Olechno**: *Olechno Bakey*, *Olechno Stańkowicz* 1528, JI 186, 214; **Oleksa**: *Oleksa Dohasowicz*, *Oleksa Palasowicz*, *Oliksa Tiereszyn* 1560, PK 11, 16, 6, 8; **Oleksza**: *Oleksza Korpacz*, *Oliksza Ostapkowicz* 1551, IMŁII 259, 266; **Olesko**: *Olesko*, *Demid*, *Wasil Jeskowicz* 1560, PMŁ 238; **Oleś**: *Oleś Warcabnikowicz* 1639, OP 121; **Oleszko**: *Oleszko Arciuczew* 1578, IG 82; **Olixa**: *Olixa Marchowka* 1560–1563, RBS 463.

Anani, Anania, Ananiasz (hebr. chananjah(u), gr. Ανανιας, łac. Ananias, cerk. Аняня) > **Onac**: *Onac Żołnierz* 1662, PnM 424; **Onacko**: *Onacko Zaniewicz* 1551, IMŁII 266; **Onacz**: *Onacz Hulkowicz* 1560, PK 17; **Onaczo**: *Onaczo Zienkowicz* 1558, IS 75; **Onaczko**: *Onaczko Czoch*, *Onaczko* 1558, IB 44, 45; **Onan**: *Onan Ulkowicz* 1560, PK 15; **Onaszko**: *Onaszko Kalizsik* 1662, PnM 413.

Andrej//Andrzej > **Ondrij**: *Brucacz Ondrij* 1662, PnM 425; **Ondro**: *Ondro Bocckiewicz* 1571, IT 26, 18; **Ondrosz**: *Ondrosz Kulusz* 1639, OP 124; **Ondruch**: *Ondruch Pauluczyk* 1662, PnM 428; **Ondruszko**: *Ondruszko Dowojnowicz* 1438, JIII 245.

Aretas//Arefa > **Orech**: *Łochwien a Philip y Orech* 1565, IA 5; **Orefa**: *Orefa Kodzicz* 1545, IMŁ 105; **Orehwa**: *Orehwa olim Iwan* 1569, AU 245; **Orewko**: *Orewko Wieryzycz* 1560, PMŁ 156; **Orzeszko**: *Stanisław Orzeszko Chwalatycki* 1579–1597, JIII 252.

- przejmowanie obcego e-

W językach słowiańskich nie było rodzimych wyrazów z nagłosowym e-, z wyjątkiem wykrzykników i spójników. Dlatego e- i ę-jeszcze w epoce prasłowiańskiej przybierały protezę j-, później także h- (Stieber 1952, 28; Хабыпраев 1974, 97) oraz ulegały zmianom jakościowym lub redukcji.

przybieranie protezy j-

Spośród imion biblijnych z nagłosowym e w materiale podlaskim z XVI–XVII w. są poświadczone imiona: męskie Efraim (hebr. ‘eprajim z akad. i sum. apparu, gr. ‘Εφραϊμ, łac. Ephraim, cerk. Ефрем) w formie cerk.

Jefrem: *Jefrem Popowicz* 1551, IMŁII 327; oraz żeńskie Ewa (hebr. chawwa, gr. Εβα, łac. Heva, cerk. Ева) w formie **Jewa:** *Jewa Kuldoszycha* 1662, PnM 428.

przybieranie protezy h-

Z protezą h- wystąpiły imiona: męskie Eliasz (hebr. ‘elijjah(u), gr. Ηλιας, łac. Elias, cerk. Илия) > **Helias:** *Helias filius Abrahae Simanowski* 1569, AU 263; **Heliasz:** *od śl. Ambrożego Pogorzelskiego ol. Heliasza* 1580, JI 105; i **Helian:** *Helian Cieslicz* 1560, PK 18; oraz żeńskie Elżbieta (hebr. ‘eliszeba’, gr. Ελισαβετ, łac. Elisabeth, cerk. Елисавета) > **Helźbieta:** *Helźbieta z Zebrzydowic Iwanowska* 1569, AU 285; *Helźbieta Jabłonska Koczowa* 1640–1641, KB 10; Wszystkie imiona z protezami j-, h- należy jednak zaliczyć do rzadkich. Zdecydowaną przewagę wśród poświadczeń mają formy bez spółgłosek protetycznych, a więc: Eliasz, Ewa, Elżbieta.

przejście e- > o-

Przejście nagłosowego e-, często także z prejotacją (j)e- > o-, jest charakterystyczne dla języków wschodniosłowiańskich. Proces zachodził jeszcze w epoce przedchrześcijańskiej, stąd mamy odpowiedniki w leksyce apelatywnej typu jesień //осень, jeden //один, jezioro //озеро itp. (Черных, 1952, 72). Nie dziwi więc fakt funkcjonowania na Podlasiu imion obcych z tak przekształconym nagłosem. W materiale dokumentacyjnym są poświadczone przekształcone w ten sposób formy następujących imion biblijnych, por.:

Efraim (gr. ‘Εφραϊμ, łac. Ephraim, cerk. Ефрем) > **Ochrem:** *Ochrem Gryszkiewicz* 1639, OP 109; **Ochrym:** *Ochrym Juskowicz* 1560, PK 17; **Ofrem:** *Ofrem Irczyc, piekarz* 1580, JI 81.

Elizeusz (hebr. ‘elisz’a’, gr. ‘Ελισσαιος, łac. Eliseus, Heliseus, cerk. Елисей (Sup. 181) > **Olis:** *Olis garncarz* 1545, IMŁI 116; **Olisiec:** *Olisiec Tarasowicz* 1551, IMŁII 343; **Olisiej:** *Olyssiej Boryssowicz, Olisiej Pawłowicz* 1558, IS 52, 55; *Olisiej Kulikowicz, Olisiej Raczkowicz* 1560, PK 5, 8; **Olesiej:** *Olesiej Awrylik* 1662, PnM; *Olesiej Ihnatyk* 1662, PnM; *Olesiej Miskowicz* 1662, PnM 431, 432, 433, 522; **Oliszey:** *Olyszey Tymochwieiow* 1578, IG 376; **Oliszko:** *Oliszko Chodorowicz,*

Oliszko Chwaleiewicz, Oliszko Moncieiewicz 1551 IMŁII 306, 263, 302; **Oliszni**: *Oliszni Jeskowicz* 1551, IMŁII 296.

Eleazar (hebr. ‘el’azar, gr. Ελεαζαρος, łac. Eleazarus, cerk. Елеазар) > **Olizar**: *Olizar Onchemonicz* 1560–1563, RBS 497; **Olyzar**: *Olyzar Onichimowicz* 1558, IS 58.

przejście e- > i-

Oboczność e-//i- w nagłosie imion biblijnych wiąże się ze sposobem ich przyjmowania za pośrednictwem języka greckiego lub łacińskiego przez polszczyznę i języki wschodniosłowiańskie. W transkrypcji greckiej imiona te w nagłosie były oddawane przez η. Do polszczyzny imię było przyjmowane z łac. z nagłosowym e-: Elias (< hebr. elijahu, łac. Elias), zaś do języków wschodniosłowiańskich za pośrednictwem języka greckiego (gr. Ηλιας) do języka staro-cerkiewno-słowiańskiego, a następnie cerk. z nagłosowym i-: Илия. W zabytkach podlaskich zarejestrowane są oba warianty imion, jednak z przewagą form wschodnich, por.:

Eliasz: *ślach. Eliasz Bielski z cześnikami swemi z Bielin...* 1580, JI 77.

Ilacz: *Ilacz Wietoszczye* 1558, IB 44; **Ilia**: *śl. Ilia Borowski* 1580, JI 113; **Ilias**: *Ilias Joskowicz* 1558, IB 44; **Iliasz**: *Iliasz Hawrylik* 1662, PnM 426; **Ilkis**: *Ilkis* 1545, IMŁI 14; **Ilko**: *Ilko Homot, Ilko Lewczuk* 1662, PnM 531, 525.

afereza e-//i-

Imię biblijne Emanuel (hebr. ‘immanuel’, gr. Ημμανουηλ, łac. Emmanuel, cerk. Иммануил) w średniowiecznych źródłach polskich nie jest poświadczone (MaII 212). Do polszczyzny przenika późno. Zadomowiło się w formie Emanuel lub postaci z aferezą e-: Manuel (Bubak 1993, 94). W systemach imienniczych Słowian wschodnich przejęte za pośrednictwem języka staro-cerkiewno-słowiańskiego w formie Иммануил (Sup. 196). Na Podlasiu w XVII w. wystąpiła forma **Manuel**: *pater Manuel Olifrowicz* 1662, PnM 421; oraz formy pochodne: **Man**: *Jaromon, Man Malosowiczi* 1560–1563, RBS 496; *Man zięć*

Pielacin 1571, IT 16; **Manel**: *Manel Michaluk* 1662, PnM 442; **Manew**: *Manew Gienkiew* 1578, IG 71; **Maney**: *Maney Mukunczew, Maney Storbaty* 1578, IG 77, 57.

- imiona obce z **i** przed samogłoską

Ważną cechą słowiańskiej fonetyki było prawo sylab otwartych i harmonia wokaliczna. Sąsiedztwo dwóch samogłosek było obce słowiańskiemu systemowi fonologicznemu, dlatego **i** w połączeniu z samogłoską zarówno w nagłosie, jak i śródgłosie w językach słowiańskich nie było możliwe. Zawsze w takim położeniu **i** traciło swój samogłoskowy charakter i przechodziło w **j** lub pomiędzy **i** i **a** rozwijała się interwokalna **j**, co potwierdzają zapisy w tekstach staroruskich, np. *Ияковъ, Иеремия* itp. (Skulina II 178). Należy podkreślić, że formy cerkiewne imion do dnia dzisiejszego w języku rosyjskim zachowują taką pisownię (Sup. 196). W związku z czym imiona obce z nagłosowymi *ia-*, *ie-*, *io-*, *iu-* były adaptowane do polszczyzny jako *ja-*, *je-*, *jo-*, *ju-*, ponieważ zabytki staropolskie były pisane alfabetem łacińskim (Mali 34). Na Podlasiu, gdzie stykały się tradycje chrześcijaństwa wschodniego (prawosławie) i zachodniego (katolicyzm), teksty sporządzano w co najmniej trzech językach: łacińskim, staropolskim i starobiałoruskim. Należałoby więc oczekiwać różnych wariantów fonetycznych i graficznych imion z tego typu nagłosem. Regułą jest zapis imion biblijnych z nagłosowym **j**.

Ia > Ja-

Jakub (hebr. ja'qob, skrót od sem. ja'qob'el, gr. Ἰακωβ lub Ἰακωβος, łac. Iacobus, scs. *Иаковъ//Ияковъ*); w materiale dokumentacyjnym w tekstach łac. **Jacobus**: *nobilis Jacobus Wyczolkowski Mateczuk* 1662, PnM 417; *G'nosus Jacobus Piętka Sobolewski* 1640, KD 14; **Jacobo**: *Jacobo Zaszczynski* 1640, KD 584; **Jak**: *Jak, Marczisko Jakubonczii* 1563, RBS 481; **Jakiel**: *Jakiel Jakubowicz, Jakiel Kietheniewicz* 1558, IS 55; **Jako**: *Jako Stepanów* 1578, IG 328; **Jakob**: *Jakob Bochdanowicz* 1558, IN 75; **Jakow**: *Jakow Jaśkiewicz, Jakow Smyk* 1639, OP 112, 142; **Jaksa**: *Mikołaj Jaksa Bykowski star. Zakroczymski* 1688, UP 136.

Io- > Jo-, Je-, Ji-, Ju-

Imiona biblijne, które już w Biblii ulegając różnym procesom fonetycznym, przybrały postać z nagłosowym jo-, przejmowane do języka polskiego lub języków wschodniosłowiańskich poprzez medium greckie lub łacińskie, na gruncie słowiańskim przybierały różną postać w zależności od procesów fonetycznych zachodzących w poszczególnych językach słowiańskich i ich gwarach. W materiale podlaskim wystąpiły formy odzwierciedlające różne procesy fonetyczne, por.:

Io- > Jo-

Hiob < Iob//Iow (hebr. ijjob, gr. Ιωβ, łac. Iob, cerk. Иов) > **Jop**: *Jop Praethphus (Prajtfus)* 1520, JIII 247; **Jowa**: *Jowa ze Stoku, piekarz* 1560, JI 81.

Jonasz (hebr. jonah, gr. Ιωνας, łac. Ionas, cerk. Иона) > **Jonasz**: ~ Tat.: *molna Jonasz Kruszyński* 1676, RPD 720; **Jona**: *Jona Borzobohaty Krasieński* 1520, JIII 244.

Józef (hebr. josep, gr. Ιωσηφ, łac. Ioseph, cerk. Иосиф) > **Joseph//Jozeph**: *Joseph Totwiński, Joseph Ułazyk* 1662, PnM 513, 428; *Jozeph Butrel chorąży* 1663, RP 684; **Josephus//Josefus//Jozephus**: *Josefus Dukacz* 1673, S.; *Josephus olim Joannis Lipiensi* 1569, AU 247; *Jozephus Ługowski* 1662, PnM 442; **Josko**: *Josko Denisów* 1578, IG 317; **Josz**: *Josz Drzisz* 1558, IB 34; **Joszko**: *Joszko a Liewko Sakowicz* 1558, RG 362; **Joško**: *Joško Passkowic z Siekierok, Joško Zawielow syn* 1571, IT 33, 15; **Jozef**: *Jozef Iwanowicz* 1571, IT 22; **Jozep**: *Jozep Krusowka* 1639, OP 121; **Jozyp**: *Jozyp Marcinowicz* 1639, OP 121.

Io- > Je-

Przejście nagłosowego Io- w Je- może wiązać się z prawem harmonii wokalicznej, ponieważ po przejściu i w j obok siebie znalazły się: miękka spółgłoska j + samogłoska tylna o, co dało przesunięcie samogłoski o do szeregu przedniego. Ta zmiana fonetyczna odzwierciedla się w imieniu Jew//Jiew < cerk. Иов: **Jew**: *Jew Paszkowicz* 1551, IMŁII 273; **Jiew**: *Jiew* 1545, IMŁI 102.

Io- > Ji-

To zjawisko fonetyczne może wiązać się z obecnością na Podlasiu gwar ukraińskich. W południowo-zachodnim dialekcie języka staroruskiego, na bazie którego kształtował się język ukraiński, po zaniku jerów samogłoski **e** oraz **o** w sąsiednich sylabach ulegały wzdłużeniu. Ten proces odzwierciedla się w halicko-wołyńskich zabytkach piśmiennictwa z XII–XIII w. Zgodnie z ustaleniami A.A. Potiebni oraz A.I. Sobolewskiego z obu wzdłużonych samogłosek **e** oraz **o** powstało nowe **ě**, które następnie przeszło w **i**, co jest poświadczone w ukraińskich zabytkach piśmiennictwa z XIV–XVII w. (Букатевич, Савицкая, Усачева 1974, 90–91). Poświadczone w podlaskim materiale imię Hiob//Job w różnych wariantach fonetycznych odzwierciedla różne etapy tych zmian fonetycznych, por.: cerk. Иовъ > Jop, Jowa > Jew > Jiew > **Jiw**: *Jiw Wakowicz* 1551, IMŁII 298.

Io- > Ju-

Ta zmiana łączy się z historią samogłosek ścieśnionych, w tym wypadku **o**. Podwyższenie artykulacji samogłoski **o** doprowadziło do utożsamienia z **u**. Wprawdzie proces ten dokonał się dopiero w XIX w., ale opozycja ó : o utrzymywała się w XVII w. (Długosz-Kurczabowa, Dubisz 1998, 129). Wszystkie poświadczenia imienia Józef taki stan potwierdzają. W podlaskich zabytkach piśmiennictwa z XVI–XVII w. imię występuje z **o**: **Jozef**: (z łac. Ioseph): *Jozef Iwanowicz* 1571, IT 22; *Jozew Zawadzki* 1640–1641, KB 33; oraz **ó**: **Józeŕ**: *Józeŕ Bujno, Woyciech Józeŕ Zaleski* 1687, 1676, UP 84, 70; i nawet w zapisie **Juzik**: *Iwan Juzik* 1662, PnM 529; Jozjasz (hebr. joszijjah(u), gr. Ιωσιας, łac. Iosias, cerk. Иосий, Иосия) > **Jusiy**: *Jusiy Daniluk* 1662, PnM 426; **Jusko**: *Jusko Ondrow, Jusko Zinowków* 1578, IG 70, 303.

Ie- > Je-, Ja-, Ju-

Ie- > Je-: Jeremiasz (hebr. jirmejah(u), gr. Ιερεμιας, łac. Ieremias, cerk. Иеремия) w podlaskich źródłach historycznych wystąpiło w formach: **Jeremiasz**: *Jeremiasz (Hieronim) Skolimowski* 1620, UP 82; **Jeremiey**: *Jeremiey* 1545, IMŁI 112.

Ie- > Ja-: Jeremiasz, cerk. Ieremija > **Jaroma**: *Jaroma Nowosielski* 1664, KWB 5.

Je- > Ju-: W wypadku takiego przekształcenia zmiana fonetyczna nastąpiła w imieniu Juguda w stosunku do etymologicznej formy hebr.: Jehuda (hebr. jehuda, gr. Ιουδας, łac. Iuda, cerk. Иуда) > **Juguda**: *szl. Mikołaj rzeczony Juguda* 1569, AU 277, co może łączyć się ze zjawiskiem międzysylabowej harmonii wokalicznej. W tym wypadku nastąpiła asymilacja regresywna.

Iu- > Ju-: Adaptacja hebr. imienia Jehuda do gr. i łac. dała formy Iudas// Iuda, które na Podlasiu przybrały postać z nagłosowym Ju-: **Juda**: *Juda Janko* 1551, IMŁII 264; **Judka**: *Fyssel Judka Sakowic* 1571, IT 15, 16; **Judorko**: *Judorko Zdun* 1551, IMŁII 334.

afereza i

Afereza **i** przed samogłoską jest poświadczona w nielicznych imionach biblijnych. Nagłosowe **i** zachowywały formy cerkiewne, które w języku potocznym traciły **je**. W podlaskim materiale dotyczy to przede wszystkim imienia Iosif > **Osip//Osyp**: *Osip, Lec, Parchuc Jackowicz, Osip Myntach* 1560, PMŁ 125, 146); oraz nielicznych form pochodnych: Osif > **Ossithko**: *Ossithko Szczepanowicz* 1558, IS 58); **Osiwka**: *Osiwka Bosskowicz* 1571, IT 16.

obce **i** przed dwiema samogłoskami heterosylabicznymi (nagłosowe Ioa-)

W materiale podlaskim wystąpiły dwa imiona biblijne: Jan i Joachim, które w języku greckim i łacińskim przybierały postać z nagłosowym Ioa-

Joachim (hebr. j(eh)ojakim > Jojakim, gr. Ιωακίμ, łac. Ioachim, cerk. Иоаким). W polszczyźnie utrwaliła się postać łacińska imienia z przejściem Io- > Jo-: Joachim, zaś w językach wschodniosłowiańskich w przekształconej postaci formy cerk.: Иоаким > Jakim, Akim, Okim i in. (Sup. 108). Na obszarze Podlasia w XVI–XVII w. wystąpiły formy z nagłosowym Jo-, zachowujące w dalszej części imienia cechy łacińskie **Joachim**: *Joachim Kaczenicz* 1560–1563, RBS 424; > forma skró-

cona: **Joach**: *Joach Reska* 1558, IB 39; lub cechy cerk. **Joakim**: *Joakim Kowalik* 1662, PnM 432.

Podobne zmiany nagłosowego Io- > Jo- zachodzą także w łac. formie imienia Jan (hebr. j(eh)ochanan, gr. Ἰωάννης, łac. Ioannes, Iohannes, cerk. Иоанн), por.: **Joannes**: *Joannes Monicki, Joannes Wera* 1669, S.; **Joannis**: *Joannis olim Adae Cruszewski* 1569, AU 254; *Joannis Nikitorowicz* 1662, PnM 411; > **Joan**: *Joan Harasimowicz praezbiter Kozie-radzki* 1662, PnM 482; *Joan Hohol* 1520, JIII 244.

Imiona Joachim i Jan występują też z przekształconym nagłosem Ioa- > Ja-. W tym wypadku możemy mówić o wydłużeniu samogłoski o i zlaniu się obu w jednej długiej a, co w językach słowiańskich było naturalnym procesem fonetycznym, znanym jeszcze z czasów prasłowiańskich (Хабыпраев 1974, 112): **Jachim**: *Jachim Borodulik, Jachim Rak, Jachim Rybek* 1662, PnM 414, 428, 528; **Jacho**: *Jacho, Kostian Andruszkowicz* 1560, PK 22; **Jakim**: *Jakim Czahay, Jakim Osoczky* 1639, OP 142, 143; **Jakimcza**: *Jakimcza Kiezicz* 1551, IMŁII 245.

Zestawienie współczesnych form imienia Jan w języku polskim i językach wschodniosłowiańskich pokazuje różnice w przyswojeniu tego imienia. W polszczyźnie obserwujemy uproszczenie nagłosowej grupy samogłosek i przejście i- w j-, co daje nam formę **Jan**: *Jan Andrukowicz, Jan Ilqda* 1639, OP 113, 119; > **Janczuk**: *Janczuk* 1545, IMŁ 98; *Janczuk Stanieczkowicz* 1551, IMŁII 266; **Janczyk**: *Janczyk Butkiewicz* 1558, IS 57; **Janeczko**: *Janeczko* 1545, IMŁI 98; **Janek**: *Janek Bogdzik, Janek Dawidzik, Janek Gospozdik, Janek Mikowicz* 1566, IA 10, 11, 12; **Janiczko**: *Janiczko Tersia gospodarz* 1662, PnM 533; **Jan-ko**: *Janko Jodeskonicz, Janko Mateuszowicz, Janko Narkiewicz* 1558, IS 57, 55, 58. Na gruncie wschodniosłowiańskim imię to zachowało nagłosowe i-, natomiast obserwuje się przejście labializowanej samogłoski o > w, co daje postać Iwan. W podlaskim materiale dokumentacyjnym wystąpił również ten podstawowy wariant imienia: **Iwan**: *Iwan Anchimowicz, Iwan Awdzieszewicz, Iwan Doroszewicz* 1560, PMŁ 122, 123, 153. Na bazie wschodniego wariantu imienia Iwan także powstało szereg form pochodnych: **Iwaniec**: *Iwaniec, Dorosz Ihnatowicz* 1528, JI 196; **Iwanko**: *Iwanko Chwiedzowicz* 1560, PK 13; **Iwas**: *Iwas Mac-*

kowicz 1558, IB 42; **Iwasko**: *Iwasko Bogdankoicz, Iwasko Miskonicz* 1560–1563, RBS 457, 463; **Iwaszko**: *Iwaszko Arciuchow, Iwaszko Botoyka, Iwaszko Fiedrów* 1578, IG 309, 303, 314; **Iwaśko**: *Iwaśko Oniskow* 1578, IG 323; **Iwlas**: *Iwlas* 1558, IS 53; **Iwoch**: *Iwoch filius Andreae* 1569, AU 259; **Waniutha**: *Waniutha Kristel* 1558, IB 40. W tym kontekście należy zwrócić uwagę na formę z interwokalnym **w**: **Jawan**: *Paweł z Jawanem* 1558, IB 38; i pochodną od niego **Jawnuta**: *Jawnuta Nieczaiewicz* 1565, IA 8, które należy postrzegać jako kontaminację formy polskiej i wschodniosłowiańskiej.

nagłosowe **i** przed spółgłoską

Nagłosowe *i* przed spółgłoską nie ulegało przekształceniom, co ilustruje imię Izaak (hebr. jicchaq, gr. Ισαακ, łac. Isaak, cerk. Исаак, Исаакий, Исакий); na Podlasiu w XVI–XVII w. jest poświadczony w formie cerk. **Isakij**: *Isakij Hołowczycki* 1662, PnM 426; > **Iszkiel**: *Iszkiel Jakubów* 1578, IG 74. Forma cerk. była używana przez chrześcijan obrządku wschodniego. Ludność żydowska nadawała swym dzieciom to imię w różnych formach: hebr. Icchak, zbliżonych do gr. i łac. postaci: Isaac, Isaak, Izaak, Izak oraz przekształconych w języku potocznym Żydów: Ajzyk, Icko, Icchanko i in. (Dacewicz 2008a, 56).

2.1.2. Adaptacja obcych samogłosek w śródgłosie

Na adaptację obcych samogłosek w śródgłosie wpływało wiele czynników. Niewątpliwie sposób przejmowania obcych fonemów w dużej mierze zależał od rozwoju systemu wokalicznego nie tylko języka polskiego oraz języków i gwar wschodniosłowiańskich, lecz także zmian zachodzących w grece, łacinie i innych językach pośredniczących. Zgromadzony materiał antroponimiczny odzwierciedla szereg zjawisk fonetycznych i artykulacyjnych zachodzących przy adaptacji imion biblijnych na różnych etapach rozwoju języków. Przegląd zmian rozpoczynamy od najczęściej zachodzących na badanym obszarze.

- podwyższenie artykulacji

To zjawisko fonetyczne i artykulacyjne polegało na zmianie barwy samogłosek, co mogło łączyć się z międzysylabową harmonią wo-

kaliczną lub procesami asymilacyjnymi i dysymilacyjnymi w sąsiadujących sylabach. Zmiana barwy samogłosek długich poprzez podwyższenie artykulacji wiązała się z procesem kompensacyjnym (konsekwencje zaniku iloczasu i powstanie samogłosek ścieśnionych) (Długosz-Kurczabowa, Dubisz 1998, 126–127).

a > e

Podwyższenie artykulacji a > e obserwujemy w niektórych formach imienia Baltazar (aram. balsaccar, z akad. bel-šar-uccur, gr. Βαλτασαρ, łac. Balthassar, bibl. wsł. Балтазар). Do polszczyzny przejęte w formie Baltazar, w niem. występowało w formach: Balthazar, Balzar, Balzer. W odnotowanych w podlaskich źródłach formach podwyższenie artykulacji a do e odnotowujemy nie tylko przed r (zob. Mall 37): **Baltazer**: *śl. Baltazer z Jelitków* 1580, JI 43; **Balcer**: *szl. Balcer, szl. Balcer Milewiski, szl. Balcer Moniuszko, szl. Balcer Niedzwiecki* 1676, RPD 348, 352, 350, lecz także przed z: **Baltezar**: *szl. Baltezar Kostro* 1569, AU 273, co raczej wiąże się z procesem dysymilacji samogłosek w sąsiadujących sylabach: Bal-ta-zar > Bal-te-zar lub asymilacji w stosunku do formy już przekształconej fonetycznie: **Bal-ta-zer** > **Bal-te-zer**: *śl. Baltezer ol. Mikołaja Sobieszczkowski* 1580, JI 116. Źródła rejestrują także formy z fonetyką łac.: **Balthazari**: *Balthazari Łopuski* 1640, KD 14; oraz utrwaloną w polszczyźnie: **Baltazar**: *Baltazar Pietkowski, Baltazar Wyszowski* 1535, 1613–1614, UP 55, 37.

Hoham (hebr. hoham, bibl. wsł. Hoham) > **Hohemias**: *śl. Józef Kunczewicz i brat jego Hohemias* 1580, JI 123.

W badanym materiale wystąpiło też mało znane imię z rodowodu Jezusa Terach (hebr. terach, z akad. gr. Θαρε, łac. Thare, pol. Terach, Tare, cerk. Фарпа), które jest poświadczane w formach **Terech//Tierech**: *Terech Paczkiewicz, Terech Poprath, Tierech* 1560, IN 68, 64; lub formach pochodnych: **Tereszka**: *Tereszka Kalinowski* 1662, PnM 431; **Tereszko**: *Tereszko Kuskiew, Tereszko Radziuczycz* 1578, IG 72; **Terey**: *Terey a Okula Abramowiczy* 1558, RG 362. W tym wypadku łączenie wszystkich form z imieniem biblijnym może być błędem, ponieważ w antroponomii wschodniosłowiańskiej znaczną popularność uzyskiwały imiona gr. pochodzenia: Taras, Tarasij, Tarach. Formy pochodne

mogą być motywowane tymi imionami chrześcijańskich męczenników i świętych (MaII 329). Przy analizie fonetycznej nie ma to większego znaczenia, ponieważ we wszystkich wypadkach zachodził ten sam proces podwyższenia artykulacji $a > e$. Maria Malec i inni onomaści łączą imię Terech//Tierch z łac. imieniem Terentius, pol. Terencjusz, cerk. Терентий (MaII 331; Kersta 127). W takim wypadku imię zachowuje etymologiczne samogłoski.

$a > o$

Tylko jedno imię biblijne odzwierciedla ten typ zmian fonetycznych, co zapewne łączy się z rodzimą tendencją podwyższania artykulacji $a > o$ przed samogłoską nosową i **r** (Stieber 1966, 35; MaII 1994, 38): Bartłomiej (aram. bar Tolmaj, gr. Βαρθολομαίος, łac. Bartholomaeus, cerk. Варфоломей) > **Boltromey**: *Boltromey Neswitski* 1528, JI 183; i pochodne od skróconej i przekształconej fonetycznie podstawy **Boltr**: *Boltr* 1578, IG 82; **Boltrel**: *Boltrel Grawczew* 1578, IG 141; **Boltruk**: *Boltruk Pieczkowicz* 1558, RG 366. Ta zmiana mogła również zachodzić w wyniku międzysylabowej harmonii wokalicznej: $a - o > o - o$.

Oboczność a/o występuje również w formach derywowanych sufiksalnie, przy czym nie należy tu upatrywać ściśle fonetycznego procesu, bowiem alternacja a/o w większym stopniu może wiązać się ze słowotwórstwem niż ze zmianami fonetycznymi, por.: **Klim-asz**: *Klimasz Duzka* 1545, IMŁI 93; **Klim-osz**: *Klimosz Klimowicz* 1551, IMŁII 289.

$e > e, i/y$

Imię Klemens, łac. pochodzenia, przejęte do gr. Κλημενς i pol. Klemens, a więc w formie zbliżonej do oryginału, w scs. Климентъ, cerk. Климент (Sup. 211), w zabytkach strus. zadomowiło się w wariantach Kliment, Klimentij, Klimjant, Klimont (Skulina II 185), co wiąże się ze sposobem przejmowania greckiej η w scs., a następnie w językach narodów wschodniosłowiańskich. W źródłach podlaskich wystąpiło zarówno w formie pol. **Klemens**: *Klemens Biliński – rotmistrz tykociński* 1565, JIII 256; *Jan Klemens Branicki marszałek nadworny kor., starosta biel.* 1670, UP 65; jak i rus. **Klimont**: *ślachetny Mikołaj Gus z synowcami swemi Klimontem i Janem* 1580, JI 36; szl. *Klimont Tchorznicki*

s. *Marcinow* 1569, AU 281. Formy pochodne tworzone jednak wyłącznie od tematu z podwyższoną artykulacją samogłoski: **Klim**: *Klim Abramowicz* 1649 KB 11; > **Klimasz**: *Klimasz Duzka* 1545, IMŁI 93; **Klimosz**: *Klimosz Klimowicz* 1551, IMŁII 289; **Klimek**: *szl. Klimek Tarassowicz* 1569, AU 275; **Klimko**: *Klimko Antonowicz, Klimko z Andrzejem Łowinem, Klimko Sitkowicz* 1558, IS 53, 50.

Imię Samuel, z hebr. szemu'el, do gr. i łac. przejęte w formie Samuel, scs. przybrało postać Samuіlъ, cerk. Самуил (MaII 321, Sup. 289), w polszczyźnie przyjęło postać łacińską, zaś u Słowian wschodnich – cerkiewną. W materiale dokumentacyjnym wystąpiła forma polska **Samuel**: *szl. Samuel Horodziński* 1676, RPD 387; oraz przekształcona postać imienia cerkiewnego: **Samuіło**: *Samuіło Roszkowicz* 1662, PnM 520; przy czym i po samogłosce mogło przechodzić w j: **Samuыło**: *Samuыło Antonik, Samuыło z Szydłowki* 1662, PnM 438, 413.

Onezym (gr. Ονησιμος, łac. Onesimus, cerk. Онисим), w materiałach źródłowych z Podlasia w XVI–XVII w. poświadczane jest w pełnej formie cerk. **Onisym**: *Onisym Fiedorowicz sweszczennik Mszanski* 1662, PnM 427 oraz formach alternacyjnych: **Onisz**: *Michael olim Onisz* 1569, AU 246; **Onisko**: *Liec, Onisko Zaniewiczzy* 1551, IMŁII 341; **Oniszko**: *Oniszko Gólgowski, Oniszko Perczuk* 1662, PnM 438, 429.

Nikodem (gr. Νικοδεμος, łac. Nikodemus, cerk. Никодим), w tekstach podlaskich występuje z etymologiczną e: **Nikodem**: *Nikodem Cichanowiecki, Nikodem Silnicki* 1537, 1699, UP 123, 104; oraz w formie z podwyższoną artykulacją e > y: **Nikodym**: *śl. Nikodym Zaleski* 1580, JI 40.

o > u

Zmiana o > u łączy się z historią w polszczyźnie samogłosek ścieśnionych. Materiał antroponimiczny poświadcza, że w badanym okresie utrzymuje się opozycja o : o pochylone, ponieważ w zgromadzonym materiale z XVI–XVII w. występują imiona w formach obocznych z o i u. Zmiana o > u zachodziła zarówno w śródgłosie: **Mikołaj** (gr. Νικολαος, dial. Νικολεος, Νικολας, łac. Nikolaus, cerk. Николай) > **Mikuła**: *Mi-*

kula Iwanowicz 1566, IA 12 i **Mikulka**: *Mikulka* 1545, IMŁI 95; jak i sylabie wygłosowej: **Jakob//Jakow** (hebr. ja'qob, gr. Ἰακωβ lub Ἰακωβος, łac. Iacobus, cerk. ИАКОВ) > **Jakób//Jakub//Jakuw**: *śl. Jakób Ailiorowski, śl. Jakób Siekierka* 1580, 1577, JI 115, 120; *Jakub Bacharski* 1560–1563, RBS 449; *Jakuw Kunczew* 1578, IG 313; i formy alternacyjne: **Jakubich**: *Jakubich Kobusek* 1580, JI 87; **Jakubko**: *Jakubko Narkiewicz* 1558, IS 58; **Jakuch**: *Jakuch Kopytowicz* 1551, IMŁII 297; **Jakun**: *Jakun Noska* 1560, PK 13; **Jakuszs**: ...*Jakuss Annuszczenięta* 1558, IBS 74; **Sofoniasz//Sofonij** (hebr. cepaniah(u), gr. Σοφονιας, łac. Sophonias, cerk. Софония) > **Sowon** > **Sowun**: *Sowun Proiawa* 1662, PnM 412. Materiał dokumentacyjny pokazuje, że zmiana o > u w pełnych formach imion zachodziła przed różnymi spółgłoskami: **l, n, b, w**. Formy *Jaku-ch, Jaku-n, Jaku-sz* były tworzone od już przekształconych fonetycznie podstaw, co nie pozwala na jednoznaczne określenie wpływu spółgłosek *-ch* lub *-sz* na zmiany fonetyczne.

Na uwagę zasługuje imię Klemens (łac. Clemens, gr. Κλημενς, pol. Klemens, cerk. КЛИМЕНТ), które przechodzi kilka etapów przekształceń. Jak się wydaje, najpierw nastąpiło przemieszczenie artykulacji etymologicznej *e* do szeregu tylnego, co skutkowało pojawieniem się w opozycji do cerk. Климент formy Klimont (jednocześnie z dyspalatalizacją **m**), a następnie przejście o > u: **Klimunt**: *Klimunt slosarz, śl. Klimunth ol. Jakóba Wojno* 1577, 1580, JI 170, 116.

- obniżenie artykulacji

Adaptacja obcych samogłosek w śródgłosie mogła się również dokonywać poprzez obniżenie artykulacji samogłosek wysokich. To zjawisko fonetyczne najczęściej jest uwarunkowane otoczeniem fonetycznym, co w dużym stopniu potwierdza antroponimiczny materiał podlaski z badanego okresu.

i//y > e, 'e

Ta zmiana jest dobrze udokumentowana w formach pochodnych od imion Symeon//Simeon (gr. Συμεων, Σιμεων, łac. Simeon, Simon, cerk. СИМЕОН, СИМОН) oraz Sergiusz//Sergij (gr. Σεργιος, cerk. Сергий (Sup. 455)). Podlaski materiał źródłowy rejestruje następujące formy: Si-

meon > **Semen**: *Semen Hoholka*, *Semen Oxiuticz* 1662, PnM 524, 531; **Siemien**: *Siemien Daciuk*, *Siemen Swikło*, *Siemen Wieliczko*, *Siemen Zaleski* 1662, PnM 528, 483; **Semin**: *Semin Sienczyk* 1662, PnM 536. Na bazie przekształconej fonetycznie skróconej podstawy tworzone są formy alternacyjne: **Siemo**: *Siemo Olekszyzc* 1578, IG 88; **Senko**: *Senko Orechowicz* 1551, IMŁII 235; **Seńka**: *Seńka Jesieniewicz* 1590, AWAK 31, s. 45. W podlaskich źródłach historycznych nie zostały potwierdzone formy Sergiusz i Sergij. Fonetycznej adaptacji uległa cerkiewna postać imienia Sergij > **Serhey**: *Serhey Panczuk* 1662, PnM 428; **Sierhey**: *Sierhey Dmitrowicz* 1639, OP 116; **Sierhiey**: *Sierhiey Wacuta Kalenikowicze* 1560, PMŁ 135. Obniżenie artykulacji i//y > e w obu imionach jest związane ze zjawiskiem międzysylabowej harmonii wokalicznej: regresywnej – Semen lub progresywnej – Serhey.

i > a

Przejście **i** w **a** w wypadku imienia Chalimon (gr. Φιλεμων, łac. Philemon, cerk. Филимон) w stosunku do formy gr. odzwierciedla wielowarstwowe przekształcenia fonetyczne. Jeśli za wyjściową uznać na terytorium Podlasia formę cerk. Филимон, która na początkowym etapie przekształciła się w **Chilimon**: *Chilimon Prichożyj* 1567, IMBS 181, a następnie w **Chalimon**: *Chalimon Krupicz*, *Chalimon Waskowicz* 1662, PnM 526, 529; *Chalimon Kuzmicz* 1682, KWB 8, to obniżenie artykulacji i > a mogło być ściśle związane z zastąpieniem obcej spółgłoski f > ch, a następnie pod wpływem spółgłoski tylnojęzykowej **ch** nastąpiło obniżenie artykulacji samogłoski szeregu przedniego **i** do samogłoski szeregu tylnego **a**. W końcowym rezultacie pociągnęło to za sobą odpodobnienie samogłosek w sąsiednich sylabach.

u > o

Obniżenie artykulacji u > o obserwujemy w imieniu Samuel (hebr. szemu'el, gr. Σαμουελ, łac. Samuel, cerk. Самуил) > **Samoilo**: *Samoilo Morducaiwic* 1571, IT 15; *Samoyło Renkiewicz* 1639, OP 134. Na bazie tak przekształconego imienia powstała też forma alternacyjna **Samoc**: *Samoc Kolhan* 1662, PnM 428.

u > a

Obniżenie artykulacji u > a powstało w kolejnym szeregu zmian fonetycznych i może łączyć się z międzysylabową harmonią wokaliczną: Samuel > Samoilo > **Samayło**: *Samayło Łebkowicz* 1662, PnM 411.

e > a

Obniżenie artykulacji e > a może mieć różne przyczyny. Odnotowane poświadczenia imion z tą zmianą wskazują na wpływ następujących po samogłosce e spółgłosek półotwartych **l, n**: Melchior (hebr. melki'or) > **Malchior**: ...*od ...szl. Malchiora, Stanisława...* 1569, AU 289; **Malcher**: *Malcher Brzeznicki, Malcher Kostro, Malcher Moniuszko* 1640–1641, KB 12, 1, 38; **Sierhej** > **Sierhan**: *Sierhan Ziczkulicz* 1551, IMŁII 325; chociaż tu możliwa jest nie fonetyczna lecz strukturalna zmiana związana ze słowotwórstwem (Sierh- + -an).

o > a

Obniżenie artykulacji o > a odnotowane jest w trzech imionach o bliższym rodowodzie: Sowan i Sawon w stosunku do Sowon < Sofoniasz (hebr. sepaniah(u), gr. Σοφονιας, łac. Sophonias, cerk. Софония), Szyman w stosunku do Szymon (hebr. szim'on) oraz Truchan w stosunku do Truchon < Tryfon (gr. Τρυφών, łac. Tryphon, cerk. Трифон). W materiale dokumentacyjnym występują różne warianty imion, zarówno z etymologiczną samogłoską **o**: **Sowon**: *Sowon, Sienko, Chilko Klimowicz* 1560, PMŁ 133; *Sowon* 1545, IMŁI 100; **Szymon**: *Szymon Buzencki, Szymon Moniuszko, Szymon Wiszowaty* 1676, RPD 387, 350, 351; **Truchon**: *Truchon a Dawid Karpowiczi, Truchon Wasiliewicz* 1560–1563, RBS 464, 477; jak i z obniżoną o > a: **Sawon**: *Sawon Hryszkiewicz* 1639, OP 125; **Sawonko**: *Sawonko Kistiutowicz* 1551, IMŁII238 i **Sowan**: *Sowan Howienowjcz* 1560, PMŁ 159; **Szyman**: *Szyman a Gryg Bierczewiczy, Łukian a Szyman Buyny, Szyman Szeypak* 1566, IA 12, 11, 7; **Szijman**: *Szijman Dublikowicz* 1551, IMŁII 202; **Sziman**: *Sziman Dzietko, Sziman Nowotnicz, Sziman Nowotny, Sziman Poszwiata* 1577, JI 166, 165; **Ssyman**: *Ssyman Jozzewic* 1571, IT 12; *Ssyman Pastuc* 1571, IT 18; **Szyman-ik**: *Szymanik Żrobko* 1566, IA 11; **Truchan**: *Truchan brat jego* 1545, IMŁ 92.

Na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim należy brać pod uwagę nie tylko zmiany fonetyczne zachodzące w polszczyźnie, lecz także powinno się uwzględniać białoruskie akanie, bowiem w przytoczonych imionach zmiana o > a zachodzi w nieakcentowanej sylabie wygłosowej.

- przesunięcie artykulacji

Przy adaptacji obcych fonemów w śródgłosie można odnotować również przesunięcie artykulacji samogłosek szeregu przedniego w stronę szeregu samogłosek środkowych lub tylnych, co zazwyczaj łączyło się z jakością otaczających spółgłosek (twardych, tylnojęzykowych).

i > y

Imię Tymon (gr. Τιμων, łac. Timon, cerk. ТИМОН) do polszczyzny zostało przejęte w formie Tymon i w takiej postaci występuje w materiale podlaskim: *Tymon Kisianowicz* 1560, PK 4; **Tymos**: *Tymos Wozny* 1580, JI 123; **Tymosz**: *Tymosz Bedelewicz, Tymosz Bobryk, Tymosz Nikonowicz* 1560, PK 21, 16, 12. Obok takich form są również zarejestrowane formy pochodne od cerkiewnej postaci imienia z etymologiczną **i**, por.: **Tijmko**: *Tijmko Rakowicz* 1551, IMŁII 248; **Tijmosz**: *Tijmosz Krekorewicz, Tijmosz Rakowicz* 1551, IMŁII 234, 238; **Tim**: *Tim Ostapkowicz* 1560–1563, RBS 425; **Timaszs**: *Konrad z Timassem* 1558, IS 50; **Timosz**: *Timosz Amiszyc, Timosz Batanowicz, Timosz Drohlimowicz* 1560, PK 21, 28, 11.

y/i > u

Ten rodzaj zmiany fonetycznej odzwierciedla imię Tryfon (gr. Τρυφων, łac. Trypho, Tryphon, cerk. Трифон). W podlaskich zabytkach piśmiennictwa imię wystąpiło tylko w formach przekształconych fonetycznie: **Truchon**: *Truchon Iwanowicz, Truchon Marczyk* 1560, PMŁ 151, 158; *Truchon a Dawid Karpowiczi, Truchon Wasiliewicz* 1560–1563, RBS 464, 477; **Truchan**: *Truchan brat jego* 1545, IMŁ 92; **Truc**: *Truc Ostapowicz, Truc Połoskowicz* 1560, PMŁ 137, 145, 179.

- zjawisko międzysylabowej harmonii wokalicznej

Na sposób adaptacji obcych samogłosek w śródgłosie mogło wpływać również zjawisko międzysylabowej harmonii wokalicznej, polegające na asymilacji samogłosek w sąsiednich sylabach. W zależności od tego, gdzie znajduje się samogłoska wyzwalająca asymilację, wyróżnić można dwa kierunki upodobnienia: regresywny i progresywny.

– asymilacja regresywna:

$e - a > a - a$

Asymilację regresywną obserwujemy w formie pochodnej od imienia biblijnego pochodzenia Serafin (hebr. serafim, gr. Σεραφίμ, Σεραφιν, cerk. Серафим), które w postaci podstawowej wystąpiło z etymologicznymi samogłoskami: *Serafin Korzeniowski* 1520, JIII 250; asymilacja zachodzi w formie > **Saraś**: *Saraś syn Pycow* 1571, IT 14.

$a - o > o - o$

Imię aram. pochodzenia (bar Tolmaj ‘syn Ptolemeusza’), w gr. postaci Βαρθολομαίος, łac. Bartholomaeus, scs. Varfolomei; w materiale podlaskim w łacińskich tekstach wystąpiło w formie **Bartholomeus**: *nobilis Bartholomeus Bolesta, nobilis Bartholomaeus Wyczółkowski Maslak* 1662, PnM 417; oraz przyswojonej w polszczyźnie **Bartłomiej**: *Bartłomiey Narojkow, Bartłomiej Suszkow* 1578, IG 301, 324, 56. Obok tych form zarejestrowane są formy przekształcone fonetycznie: **Bołtromej**: *Bołtromej Neswitski* 1528, JI 183.

$i//y - e > e - e$

Simeon > **Semen**: *Semen Hohołka, Semen Oxiuticz* 1662, PnM 524, 531; **Siemien**: *Siemien Daciuk, Siemen Swikło, Siemen Wieliczko, Siemen Zaleski* 1662, PnM 528, 483; **Sziemien**: *Sziemien Romanow* 1558, RG 21; por. wyżej.

– asymilacja progresywna:

$e - a > e - e$

Biblijne imię Terach (hebr. z akad. łączone z jerach) w materiałach źródłowych nie wystąpiło w postaci zbliżonej do formy etymologicznej. Poświadczona w zabytkach piśmiennictwa fonetycznie przekształcona forma **Terech**: *Terech Paczkiewicz*, *Terech Poprath*, *Tierech* 1560, IN 68, 64; i pochodne od niej: **Tereszka**: *Tereszka Kalinowski* 1662, PnM 431; **Tereszko**: *Tereszko Kuskiew*, *Tereszko Radziuczycz* 1578, IG 72; i zlatynizowanej **Thereszko**: *Thereszko Marimowicz* 1558, IB 37; oraz **Cierech**: *Cierech*, *Chyc Oleszkowicz* 1560, PMŁ 141; mogą być związane nie tylko z bibl. imieniem Terach, lecz także innymi imionami chrześcijańskimi niepoświadczonymi w Biblii, jak np. Terencjusz (cerk. Терентий – na Podlasiu w pełnej formie nie jest poświadczony), z którym zwykle badacze antroponomii wschodniosłowiańskiej je łączą (zob. Kersta 127). Jeśli jednak imię to zaczerpnięto ze źródła biblijnego (imię to nosił ojciec Abrahama Rdz 11.10.23–26; przodek Jezusa Łk 3,34), to na badanym terenie dodatkowy wpływ na ukształtowanie się i utrwalenie takiej postaci biblijnego imienia Terach mógł mieć również wschodniosłowiański pełnogłos.

e – i > e – e

Ten rodzaj zmiany fonetycznej można odnotować w imieniu Sergius (łac. Sergius, cerck. Сергей) w opozycji do formy cerckiewnej Ser-gij > **Sierhey**: *Sierhey Janczenia*, *Sierhey Zuk* 1551, IMŁII 285, 263; **Sierhiej**: *Sierhiej Wacuta Kalenikowicze* 1560, PMŁ 135.

i – u > i – i

Przejęcie imienia łac. Silvanus poprzez gr. pośrednictwo Σιλουανος do scs. i zadomowienie się w kulturze opartej na prawosławiu w cerck. postaci Siłuan (Sup. 296; Tron. 244) dało podstawy do przekształceń fonetycznych sąsiadujących samogłosek. Najczęściej w językach słowiańskich pojawiały się w tej sytuacji spółgłoski interwokalne, co rejestruje A. Superańska: Siłuan > Siłujan. W materiale podlaskim zarejestrowana jest postać **Silian**: *Silian Pilipik chłopiec służył Pilipika Jakuba* 1662, PnM 515, gdzie można upatrywać w stosunku do cerck. formy Siłuan asymilacji progresywnej.

a – o > a – a

Ten rodzaj asymilacji poświadczony jest tylko w imieniu Salomon > **Salamon**: *śl. Salamon* 1580, JI 24, chociaż na polsko-wschodniosłowiańskim pograniczu należy brać pod uwagę również białoruskie akanie, ponieważ akcent w językach wschodniosłowiańskich (rosyjskim, białoruskim) w tym imieniu padał na ostatnią sylabę (zob. Sup. 300).

- dysymilacja samogłosek w sąsiednich sylabach

Podlaski materiał antroponimiczny z XVI–XVII w. potwierdza, że przy oswojaniu obcych samogłosek w śródgłosie zachodził również proces przeciwny. Dysymilacja (z łac. *dissimilis* ‘niepodobny’), inaczej odpodobnienie czy rozpodobnienie – proces fonetyczny polegający na wytwarzaniu się lub powiększaniu różnic pomiędzy identycznymi samogłoskami występującymi w bliskim sąsiedztwie, w wyniku czego jedna z nich ulega zmianie. Analiza adaptacji imion biblijnych ujawniła, że najczęściej w śródgłosie zachodziła dysymilacja samogłoski **a**.

a – a > a – e; e – a; a – o

Najbardziej jaskrawie ten proces jest udokumentowany w przypadku imienia Baltazar (aram. *belszaccar*, z akad. *bel-šar-*, gr. *Βαλτασαρ*, łac. *Balthassar*, bibl. *Βαλτασαρ*). Imię w podlaskich materiałach źródłowych wystąpiło w kilku wariantach, zarówno w formie z etymologiczną samogłoską we wszystkich sylabach: **Baltazar**: *Baltazar Pietkowski*, *Baltazar Wyszowski* 1535, 1613–1614, UP 55, 37; *śl. Baltazar Zaleski* 1580, JI 92; **Balthazari**: *Balthazari Łopuski* 1640, KD 14; *Maciej olim Baltazary Prętnicki* 1640–1641, KB 5; jak i w formach odnotowujących dysymilację w wygłosowej sylabie: **Baltazer**: *śl. Baltazer z Jelitków*, *śl. Baltazer ol. Pawła Drąg*, *śl. Baltazer* 1580, JI 43, 106, 115; w śródgłosie: **Baltezar**: szl. *Baltezar Kostro* 1569, AU 273; oraz w śródgłosie i wygłosie jednocześnie: **Baltezer**: *śl. Baltezer ol. Mikołaja Sobieszcowski* 1580, JI 116.

Etymologiczna samogłoska **a** w nagłosie w imieniu Adam była na tyle Słowianom obca, że próbowano ją w różny sposób dostosowywać do wymowy języka ojczystego lub gwary. Pojawiająca się w nagłosie proteza: Adam > Jadam (zob. s. 20 tej pracy) nie wyczerpała wszystkich

możliwości. W materiale dokumentacyjnym mamy również przykłady dalszych przekształceń – odpodobnienie samogłosek w sąsiadujących sylabach: *Jadam* > *Jedam*, por. materiał źródłowy: **Jadam**: *śl. Jadam Danowski* 1580, JI 120; *Jadam Kirczyk* 1662, PnM 482; i **Jedam**: *Je-dam Sobieszczka* 1536, O 24.

Malachiasz (hebr. mal'aki, gr. Μαλαχίας, łac. Malachias, cerk. Малахия) w XVI–XVII w. na Podlasiu występuje tylko w formie **Małochwiew**: *Poluchta Małochwiew z bratem* 1560, IN 68.

- przestawienie samogłosek w sąsiednich sylabach

Procesy adaptacyjne obcych samogłosek w śródgłosie w dużym stopniu były uzależnione od zasad obowiązujących w słowiańskim systemie fonetycznym i fonologicznym. Prawo harmonii wokalicznej mogło być czynnikiem decydującym w zabiegu przestawiania samogłosek w sąsiednich sylabach, co znalazło odbicie w wypadku formy *Jezof* w stosunku do *Jozef*. Imię *Józef* (hebr. josep, gr. Ἰωσηφ, łac. Ioseph, cerk. Иосиф) na przestrzeni stuleci na gruncie słowiańskim ulegało znacznym przekształceniom fonetycznym. Jednym z nich było przestawienie samogłosek w sąsiednich sylabach, co dokumentują podlaskie źródła z XVI–XVII w. Imię to występuje zarówno w formie zbliżonej do wyjściowej hebr.: **Jozep**: *Jozep Krusowka* 1639, OP 121; i w zapisach nawiązujących do gr. i łac. ortografii: **Jozef**: *Jozef Hrycew, Jozef Juchna a Mikołaj, Jozef Woytków* 1578, IG 308, 324, 300; *Jozew Zawadzki* 1640–1641, KB 33; **Jozeph**: *Jozeph Butrel chorąży* 1663, RP 684; **Jozephus**: *Jozephus Ługowski* 1662, PnM 442; jak i w formie z przestawionymi samogłoskami: **Jezof**: *Jezof Bajka* 1536, O 23; *Jezof Bernatowicz, Jezof Mateiewicz* 1528, JI 192, 195.

- zjawiska związane z przegłosem polskim i wschodniosłowiańskim:

Proces ten dokonywał się w języku polskim oraz językach wschodniosłowiańskich (wielkoruskim oraz białoruskim), także w dialektach dolnołużyckich i niektórych bułgarskich (Stieber 1966, 12). Na Podlasiu, gdzie stykały się dialekty polskie i wschodniosłowiańskie, zwłaszcza białoruskie, najbardziej rozpowszechniony był przegłos *e* > *o*.

W procesie adaptacyjnym imion biblijnych zachodził przed spółgłoskami: **m, n, l, t**, co poświadczają poniższe imiona:

Heman > Homan: imię Heman (hebr. heman, gr. Ἀμαν, łac. Eman, Heman), w materiale podlaskim jest poświadczony tylko w formie przekształconej **Homan**: *Homan olim Olieszewicz* 1569, AU 246.

Imię Klemens (łac. Clemens, gr. Κλημης, -ντος, cerk. Климент), w polszczyźnie zadomowił się w formie łac., natomiast u Słowian wschodnich w formie cerk. Podlaskie źródła z XVI–XVII w. nie rejestrują cerk. formy. Imię występuje tylko w postaci **Klemens**: *Klemens Biliński – rotmistrz tykociński* 1565, JIII 256; oraz pochodnej od cerk. Kliment > **Klimont**: *ślachetny Mikołaj Gus z synowcami swemi Klimontem i Janem* 1580, JI 36; *szl. Klimont Tchorznicki s. Marcinow* 1569, AU 281.

Symeon (hebr. szim'on, gr. Συμεων, Σιμεων, łac. Simeon, cerk. СИМЕОН) występujące w formach **Siemion**: *Siemion Skilondzia, Siemion Tomkowicz* 1639, OP 109, 124; i **Sziemien**: *Sziemien Romanow* 1558, RG 21; dalej ulegały przekształceniom: > **Sziemion**: *Sziemion Kuzmic* 1558, RG 7; > **Sziomoczko**: *Sziomoczko Mały* 1558, IB 45.

Oboczność e//o w imieniu Paweł (łac. Paulus, gr. Παυλος > scs. Равѣль// Равѣль, cerk. Павел) // Pawoł nie tyle jest związana z przegłosem e > o, lecz przejmowaniem imienia do języków wschodniosłowiańskich poprzez scs. i wokalizacją silnych jerów (zob. niżej).

Imię Piotr (: gr. Πετρος, łac. Petrus) występuje na Podlasiu w XVI–XVII w. w trzech wariantach: Petr//Pietr > Piotr: **Petr**: *Woytech a Petr, Petr Andreiewicz*, 1528, JI 185, 216; **Pietr**: *Pietr Moniek* 1563, RBS 24; **Piotr**: *Piotr Adamczuk* 1662, PnM 410. Oboczność e//o występuje także w formach pochodnych, por.:

formy z e

Zazwyczaj w tekstach łac. występują formy zlatynizowane: **Petras**: *Petras a Gabrielio Putkowski* 1640, KD 17, 693; **Petro**: *N. Petro olim Leonardo Paprocki* 1640, KD 9; **Petrus**: *Petrus Babiński* 1669, S. Nie jest to jedyna zasada zapisu imion nawiązujących do łac. lub gr. pierwo-

wzoru. Petr- w podstawie słowotwórczej form pochodnych pojawia się zarówno w źródłach sporządzanych w języku pol., jak i ruskim: **Petrasz**: *Ignat Kowalowicz Petrasz brat jego* 1545, IMŁI 103; **Petruk**: *Petruk Kaliszewicz* 1662, PnM 531; **Petrusz**: *ślachetny Petrusz Wygonowski* 1580, JI 51; **Petruszko**: *Petruszko Streliewicz* 1528, JI 192. W tych formach można upatrywać cechę dialektalną gwar ukraińskich – dyspalatalizację **p** przed samogłoską szeregu przedniego **e**. Natomiast pozostałe formy imienia Piotr, zarówno z ‘e jak i ‘o, mogły funkcjonować i w polszczyźnie kresowej, i języku starobiałoruskim na przestrzeni XVI–XVII w.

formy z ‘e

Pietko: *Pietko Krostowicz, Piethko* 1558, IS 55; **Pietral**: *Pietral Jakubów* 1578, IG 97; **Pietran**: *Pietran Miszelew* 1578, IG 82; **Pietras**: *Pietras Mielenczyc, Pietras Tymoniewicz* 1560, PK 8; **Pietrasz**: *Pietrass Cholieiew* 1558, RG 32; **Pietrei**: *Pietrei Miniskimow* 1558, IS 57; **Pietrel**: *Pietrel Bohdziow* 1578, IG 331; **Pietrius**: *Pietrius Wielicków* 1578, IG 78; **Pietro**: *Pietro Łuchow* 1578, IG 300; **Pietrucz**: *Januss a Pietrucz Jankowicy* 1558, RG 18; **Pietruk**: *Pietruk Jurcew, Pietruk Pawłow* 1578, IG 71, 141; **Pietrus**: *Pietrus Łapienicz* 1558, IS 55; **Pietrusz**: *Pietrusz Drozdzanik* 1565, IA 5; **Pietryk**: *Pietryk Maraszkiw* 1578, IG 141.

formy z ‘o

Piotran: *Piotran Borodzych* 1558, IB 42; **Piotras**: *Piotras Jankonicz* 1560–1563, RBS 483; **Piotrasz**: *Piotrasz Duda, Piotrasz Korolkowicz, Piotrasz Korowczyk, Piotrasz Smieszkowicz* 1560, PMŁ 162, 168, 167, 144, 142; **Piotrek**: *Piotrek* 1545, IMŁI 98; **Piotruc**: *Piotruc Goiswic* 1558, RG 5; **Piotruń/nio**: *Piotr Nowosadkowicz z Piotruniem Bratem* 1565, IA 12; **Piotruk**: *Piotruk Szymonowic* 1558, IS 56; **Piotrusz**: *Piotrusz Tieretuczyc* 1551, IMŁII 320.

- nieinicjalne grupy wokaliczne i dyftongi

Wiele problemów sprawiała adaptacja obcych Słowianom nieinicjalnych grup wokalicznych oraz dyftongów: gr. aa : a, łac. aa : aha : a, które w zależności od języka przyjmującego i pośredniczącego prze-

mowano z a : aa lub aha. Dwie formy jednego imienia – Abram i Abraham (łac. Abraham, gr. Αβραμ, Αβρααμ, cerk. cerk. Авраамий, Авраам, Авраамий) – w Biblii traktowane są jako odrębne imiona o różnych znaczeniach: hebr. ‘abram//‘abraham ‘Ojciec jest wzniosły’ albo z akad. ‘Ojciec kocha’, lecz w kontekście Rdz 17,5 zabieg językowy zmiany imienia Abram na Abraham powoduje zmianę znaczenia. Forma rozszerzona staje się nowym imieniem o znaczeniu: ‘Ojciec wielu narodów’. Polszczyzna przyswoiła to imię w obu odmiankach, przy czym forma rozszerzona utrwaliła się w wariantcie łacińskim: Abraham. Język scs. adaptował to imię w formach Аврамъ i Авраамъ, a więc zgodnych z greckimi wariantami. W materiałach podlaskich są zarejestrowane i warianty łacińskie: **Abram**: *Slachetny Abram syn Stanisławow, ks. Abram Płoński, pleban z Poświętnego, śl. Abram Rikacz Jabłoński, śl. Abram Wysowaty komornik ziemski* 1580, JI 42, 110, 90, 123; **Abraham**: *Abraham Lubowidzki komornik drohicki, Abraham Wiszowaty* 1539, 1569–1591, JIII 250; i warianty greckie: **Awram**: *Awram, Prokop, Josz a Olichwier Onoszkowicz* 1558, RG 374; > **Awraszko**: *Awraszko Rzepka* 1571, IT 35.

Zaadaptowane do pol. bibl. imię w formie Izaak (hebr. jicchaq, gr. Ἰσαακ, łac. Isaak, cerk. Исаак, Исаакий, Исакий) w badanych źródłach podlaskich u ludności chrześcijańskiej nie zostało zarejestrowane. Wystąpiła natomiast postać cerk. imienia w wariantcie z pojedynczym a – **Isakij**: *Isakij Hołowczycki* 1662, PnM 426.

łac., gr. ai > e, y

Imię Efraim (hebr. ‘eprajim z akad. i sum. Apparu ‘żuławy, żyzna ziemia’, do łac. przejęte w postaci Ephraim, gr. Εφραϊμ) w językach wsł. utrwaliło się w formie Εφραϊμ (Sup. 411), w takiej też formie wystąpiło w materiałach podlaskich: **Jefrem**: *Jefrem Popowicz* 1551, IMLII 327; **Ochrem**: *Ochrem Gryszkiewicz* 1639, OP 109; **Ofrem**: *Ofrem Irczyc, piekarz* 1580, JI 81; **Ochrym**: *Ochrym Juskowicz* 1560, PK 17.

ae > a, aj

Imiona biblijne Michał (hebr. mika’el) i Rafał (hebr. repa’el), w transkrypcji gr. Μιχαηλ i Ραφαηλ oraz łac. Michael i Raphael, zachowa-

ły etymologiczne hebrajskie wygłosowe -el (MaII 43). Język scs. przejął imię z adaptacją gr. **η** jako **i**: Михаилъ (Sup. 437). W materiale podlaskim w tekstach łac. imiona Michał i Rafał występują w formach łac. Michael i Rafael//Raphael: por.: **Michael**: *Michael olim Alberti Buczinski* 1569, AU 257; *Hrehor, Michael olim Fiedor de Szumki* 1569, AU 245; *Michael Polubko* 1667, S.; *N. Michael ol. Stanislai Uszynski* 1640, KD 531; **Rafael**: *Rafael Sieniczki* 1569, AU 263; **Raphael**: *Raphael Sokołowski praesbiter* 1569, AU 261. Imię Michał wystąpiło również w formie przekształconej na gruncie wschodniosłowiańskim lecz z zachowaniem połączenia **ae** – **Michaelij**: *N'lem Stephanum ol. Michaelij Zajęcznicki* 1640, KD 109. W tekstach sporządzanych w językach słowiańskich oba imiona występują w formach ze ściągniętą grupą samogłoskową -ał: **Michał**: *Michał Adamowicz* 1528, JI 195; **Michalko**: *Michalko Dobryszenic* 1558, IB 44; **Rafał**: *Rafał Jakubowicz, Rafał Klekotko* 1528, JI 192.

Teksty sporządzone w języku starobiałoruskim rejestrują formę potoczną ukształtowaną na bazie formy cerk. Michał > **Michajło**// **Michaylo**: *Michaylo Droniecz* 1558, RG 374; *kniaź Michajło Hlinski sam tret* 1528, JI 184; *Michayło Mincew* 1578, IG 59.

gr., łac. au > scs. авъ lub авь > aw, o, a, itp.

Grecki lub łaciński dyftong **au** zazwyczaj w pozycji przed samogłoską był przejmowany przez Słowian w postaci **aw**. Imiona biblijne zapożyczone za pośrednictwem greki lub łaciny poświadczają, że proces ten zachodził również przed spółgłoską, przy czym zazwyczaj pojawiała się pomiędzy spółgłoskami nieetymologiczna samogłoska. Taki zabieg wskazuje na pośrednictwo scs. i przejmowanie przez ten język dyftongów **au** z nieetymologicznym **ь** lub **ъ**: gr. Paulos z łac. Paulus > scs. Павъль//Равъль. W procesie tzw. wokalizacji jerów w polszczyźnie oba jery mocne **ь**, **ъ** przeszły w **e**, przy czym **ь** > 'e, zaś **ъ** > e (Długosz-Kurczabowa, Dubisz 1998, 95). W językach wschodniosłowiańskich proces wokalizacji jerów przebiegał odmiennie: **ь** > e, zaś **ъ** > o. Różne warianty imienia Paweł dokładnie odzwierciedlają przebieg tego procesu. Obok wspólnej dla polszczyzny i języków wsł. formy Paweł powstałej na bazie scs. Павъль, występu-

ją formy paralelne pol. Paweł i wsł. Pawoł pochodzące od scs. wariantu Равѣль, co potwierdzają poświadczenia: **Pawiel**: *Pawiel Herman* 1567, IMBS 182; **Paweł**: *Paweł Jadamczuk z żoną, Paweł Gumienny, Paweł Jozwik, Paweł Karpik* 1662, PnM 488, 426, 484, 424; **Pawoł**: *Pawoł olim Alberti Piekut* 1640–1641, KB 4. Nieetymologiczna samogłoska e//o zanika w formach pochodnych od pełnej podstawowej zgodnie z zasadą redukcji słabych jerów. Obserwujemy to we wszystkich formach rozszerzonych o jedną sylabę w wyniku sufiksacji: Paweł > **Pawl-is**: *Pawlis Pilianiewicz* 1560, PK 19; *Pawlis Pleszczewicz* 1560, PMŁ 176; **Pawl-uk**: *Pawluk Dzieteczyk, Pawluk Lasowicz* 1639, OP 142; **Pawl-ok**: *Pawłok Wasków* 1578, IG 54.

W podlaskich źródłach historycznych z XVI–XVII w. sporządzonych w języku łacińskim umieszczano imiona w formach podstawowych łacińskich, z zachowaniem etymologicznych dyftongów: **Nicolaus**: *honorabilis Nikolaus Makowski, Nikolaus Trusk* 1569, AU 255, 244; **Paulas**: *Paulas Simonik* 1662, PnM 533; **Paulus**: *Paulus Szankowski Adamik, auriga Paulus, Paulus Hryszczyk de Krzywośnięty* 1662, PnM 428, 418, 428; **Paulo**: *Paulo Lipinski* 1662, PnM 409–437. W formach alternacyjnych, tworzonych na bazie tych imion za pomocą słowiańskich środków derywacyjnych -in, -uk, -ucz itp., zachowanie etymologicznego dyftongu należy tłumaczyć nie tylko charakterem historycznego źródła i językiem, w jakim był sporządzony, lecz także wpływem gwar wschodniosłowiańskich, zwłaszcza białoruskich, gdzie zachowała się do dnia dzisiejszego wymowa wargowej spółgłoski **w** z możliwością przechodzenia jej w położeniu przed spółgłoską oraz na końcu wyrazu w **u** niezgłoskotwórcze (w grafii białoruskiej **ŷ**). Niewątpliwie występowanie tych form w tekstach sporządzonych w języku starobiałoruskim dowodzi funkcjonowania takich form imion w żywym języku Podlasian, por.: **Paulin**: *Jan Paulin Uszynski* 1662, PnM 536; **Pauluk**: *Pauluk Kruczyk* 1662, PnM 426, 431; **Paulucz**: *...z Pauluczem Żulunowicz* 1560, IN 68.

ao//au > a, o

Adaptacja dyftongu **au** przebiegała też w inny sposób: usuwano drugą część dyftongu, pozostawiając **a**, bez zmian jakościowych tej samogłoski-

ski, co obserwujemy przy adaptacji imienia Mikołaj (: gr. Νικολαος, łac. Nikolaus) oraz w formach pochodnych od niego: **Niklas**: *Niklas Nareikonicz* 1560–1563, RBS 497; **Miklas(z)**: *Staniuta a Miklass Bosdzieliowicz* 1558, RG 366; *Miklasz Jankowicz* 1558, IS 49; **Miklasz**: *Miklasz Bukowicz, Miklasz Narcikowicz, Miklasz Mikucik* 1558, IS 56, 58, 54; **Mikolać**: *Mikolać Oliasewic* 1571, IT 35; **Mikola**: *Mikola Siwko* 1560–1563, RBS 414; **Mikula**: *Mikula Iwanowicz* 1566, IA 12; lub podwyższając jej artykulację a > o: **Miklosz**: *Miklosz Judkowicz* 1551, IMŁII 275. Należy przy tym pamiętać, że proces uproszczenia grupy samogłoskowej ao > a rozpoczął się już w dialektach greckich: Νικολεως, Νικολας (Pape 1006; Mall 285), a zatem można stwierdzić, że sławizacja imienia podążała w tym samym kierunku.

ao//au > ai//aj

Dyftongi **ao**, **au** zamieniano w tekstach łac. dyftongiem **ai**: **Nicolai//Mikolai**: ...*generosi Nicolai Sistrzewitowski* 1662, PnM 445; *Mikolai Zimnoch* 1560–1563, RBS 144; co dało w efekcie końcowym finalną część imienia -aj: **Mikołaj**: *Mikołaj Alusko, Mikołaj Ancuszeko, Mikołaj Ancuszkowicz* 1558, IS 50, 54, 53.

eo > o, e

Imię Symeon to adaptacja w polszczyźnie gr. lub łac. postaci imienia Simeon (: hebr. szim'on, gr. Συμεων, Σιμεων, Σιμων, łac. Simeon, Simon). W polszczyźnie utrwaliła się forma Symeon, która w cerk. funkcjonowała w postaci Симеон (Sup. 455). W materiale podlaskim cerk. wariant występuje: **Simeon**: *Simeon Missiorek* 1558, IS 51. Jednak obok tej cerk. formy spotkamy warianty z opuszczoną pierwszą samogłoską: **Simon**: *Simon Arciszik, Simon Kaczyk, Simon Słoduszko* 1662, PnM 442, 429, 431; **Symon**: *Symon Adamowicz, Symon Jakubik, Symon Kosczyk, Symon Winnik* 1662, PnM 788, 494, 440, 511; z obocznością o//o: **Siemion**: *Siemion Horodnianin, Siemion Marcinowicz* 1560, PK 13,6; **Sziemion**: *Sziemion Dziertkow* 1578, IG 85; Wystąpiły też poświadczenia imion, w których redukcji uległa samogłoska **o** przy jednoczesnym obniżeniu artykulacji samogłoski w sylabie poprzedniej i > e: **Semen**: *Semen Hohółka, Semen Oxiuticz* 1662, PnM 524, 531; **Siemien//Siemen**: *Siemien Daciuk, Siemen Swikło, Siemen Wieliczko,*

Siemen Zaleski 1662, PnM 528, 483; *Siemien Husakowicz* 1567, IMBS 181; **Sziemien**: *Sziemien Romanow* 1558, RG 21. W tym wypadku należy też brać pod uwagę zjawisko międzysylabowej harmonii wokalicznej.

ea > i//y

Eleazar (hebr. ‘eli’azar, gr. Ελεαζαρος, łac. Eleazarus, cerk. Елеазар), w materiale podlaskim wystąpiło w dwóch wariantach: **Olizar**: *Olizar Onchemonicz* 1560–1563, RBS 497; **Olyzar**: *Olyzar Onichimowicz* 1558, IS 58. Przy nieustabilizowanej ortografii można tu mówić o wariantach graficznych, chociaż taki zapis w badanym okresie na terytorium Podlasia może odzwierciedlać charakterystyczny dla gwar ukraińskich ściśle fonetyczny proces dyspalatalizacji spółgłosek przed samogłoskami szeregu przedniego.

eo > o

Teofil (gr. Θεοφιλος, łac. Theophilus, cerk. Феофил) na Podlasiu w XVI–XVII w. występowało nie tylko w skróconej formie łac. **Theophil**: *Theophil Orzeszko* 1662, PnM 435, lecz także w pełnej zaadaptowanej do polszczyzny formie z zachowaniem etymologicznej grupy samogłoskowej: **Teofil**: *Teofil Brzozowski* 1569, UP 48 oraz w formie przekształcoj fonetycznie z opuszczoną samogłoską e: **Tophil**: *JMP Tophil Brzozowski Woyski Bielski* 1640–1641, KB 13.

ie > ie//‘e, i//y

Dyftong **ie** występuje w imionach biblijnych hebr. pochodzenia z elementem ‘el: Daniel (hebr. danijj’el, dani’el, gr. Δανιηλ, łac. Daniel, cerk. Даниил) i Gabriel (hebr. gabri’el, gr. Γαβριηλ, łac. Gabriel, cerk. Гавриил). Adaptacja tego połączenia samogłoskowego, podobnie jak w poprzednich przypadkach, zależała od języka zarówno przejmującego, jak i udzielającego pożyczki. Do języka polskiego imiona przychodziły poprzez łac., do języków wschodniosłowiańskich – z gr. Dla tego na badanym terytorium wystąpiły formy oparte na zapisie łac., z zachowaniem etymologicznej grupy **ie**, co w wyniku rozwoju fonetyki polskiej dało spolszczoną postać z ‘e, por.: **Daniel**: *Daniel Bielski* 1640–1641, KB 11; *sluga p. Daniela plebana goniądzkiego* 1589, JI 116;

Gabriel//Gabryel: *Jerzy Gabriel Irzykowicz* 1620, UP 115; *Gabryel Gęba* 1571, IT 8. W tekstach łac. wystąpiły również formy: **Gabrie-lio:** *Petras a Gabrielio Putkowski* 1640, KD 17, 693; oraz **Gabrielis:** *Gabrielis Kosinski* 1640, KD 45. Natomiast do języków wschodniosłowiańskich imiona przychodziły przez pośrednictwo scs., który przejął je z późnogreckiego, w którym η wymawiana już była jako i, a więc Δανιηλ > Daniil, Γαβριελ > Gawriil. W języku potocznym Słowian wschodnich formy cerk. ulegały dalszym przekształceniom, co rejestrują podlaskie zabytki piśmiennictwa z XVI–XVII w.: nastąpiło ściągnięcie ii > i, pojawiło się wygłosowe -o, por.: **Daniło:** *Daniło Antonowicz, Daniło Onaczowicz* 1560, PK 7, 21; **Hawriło:** *Hawriło Nikonik* 1662, PnM 430. *Hawriło Sudzik* 1560–1563, RBS 496. Zapis imion z y zamiast i świadczy o kolejnym stadium zmian fonetycznych – dyspalatalizacji spółgłosek przed samogłoską szeregu przedniego, por.: **Haur-ryło:** *Hauryło Chomicz* 1558, IB 34; **Hawryło:** *Hawryło Balczuk, Hawryło Gmiczyz* 1662, PnM 427, 446.

ou > u

Łukasz (gr. Λουκᾶς z łac. Lucius, cerk. Лука) w historycznym materiale z Podlasia jest poświadczona polska postać imienia: Łukasz//Łukasz: *Łukas Kiersnowski, Łukas Niwiński* 1640–1641, KB 11; *Łukasz Brostowski, Łukasz Hryniewicz, Łukasz Tol kac z* 1566, IA 11, 13, 7.

ue > ue, ui//uj

Biblijne imię Emmanuel (hebr. ‘immanu’el, gr. Μανουηλ, łac. Emmanuel, cerk. Иммануил), w materiale podlaskim nie należało do popularnych, nie mniej jednak było znane i nadawane w skróconych formach z zachowaniem grupy ue: **Manuel:** *pater Manuel Olifrowicz* 1662, PnM 421; lub z redukcją u: **Manel:** *Manel Michaluk* 1662, PnM 442.

Imię Samuel (hebr. szemu’el) do gr. i łac. przejęte z etymologicznym -el, w języku scs. funkcjonowało w formie Samuіл (cerk. Самуил). W polszczyźnie utrwaliło się w postaci Samuel i w takiej formie najczęściej występuje w podlaskich źródłach, por.: **Samuel:** *Samuel Abramow slluga, Samuel Natanowicz* 1571, IT 34, 34. Jednak na bazie for-

my cerk. na Podlasiu rozwinął się wariant potoczny **Samuilo**: *Samuilo Roszkowicz* 1662, PnM 520; oraz **Samujło**: *Samuyło Antonik, Samuyło z Szydłówki* 1662, PnM 438, 413.

- zjawisko nazalizacji oraz substytucji obcych grup V + n przez ą, ę

Z adaptacją obcych połączeń w śródgłosie jest związane zjawisko nazalizacji oraz substytucji obcych grup V + n przez ą, ę, które w podlaskich zabytkach piśmiennictwa z XVI–XVII w. nie było zbyt częste. Można je odnotować przede wszystkim w imieniu Andrzej, które występowało na tym terenie w badanym okresie w licznych wariantach. Obok form łac.: **Andreas**: *Andreas Niedzielczyc* 1558, RG 20; **Andrae**: *N. Andrae Błoński, Andrae Czutkowski*, 1640 KD 21, 1; wystąpiły różne formy wschodnie, powstałe na bazie cerk. Андрей (Sup. 377): **Andrei//Andrej//Andrey**: *Andrei Oleszkowicz, Andrei Suprunowicz* 1662, PnM 512, 530; *Andrej Mikuciewicz* 1578, IG 287; *Andrey Bohuszewicz, Andrey Sasin, Andrey Janowicz Boyko* 1528, JI 192, 190, 187; i pochodne: **Andrejko/Andreyko**: *Andreiko z Wojsionow* 1558, IS 54; *Andreyko Kac Ostaszewicz* 1560, PMŁ 125 itp.; oraz spolszczone: **Andrzej**: *Andrzej Androsowicz, Andrzej, Choca Dudzicz* 1560, PMŁ 124, 138; **Andrzejko**: *Andrzejko Romaszków* 1578, IG 333; **Andrzy**: *Andrzy Bohdanowicz* 1558, RG 17. Na ich bazie powstało szereg wariantów: z przejściem nagłosowego an- w jen-: **Jendrzej**: *Jendrzej pastuch, pan Jendrzej Jakubowski wdowiec, u Jendrzejka Żyda* 1662, PnM 529, 429, 515; **Jendrzy**: *Jendrzy Łozka* 1551, IMŁII 280; **Jendrych**: *śl. Jan Jendrych Borowski* 1580, JI 113; oraz formy z ję-: **Jędrzej**: *Slachetny Jędrzej niegdy Maciejow* 1580, JI 100; *Jędrzej Zukowicz* 1545, IMŁI 101; **Jędrał**: *śl. Piotr s. Stanisławow Jędrał* 1580, JI 103; **Jędruszko**: *Jędruszko* 1545, IMŁI 19. Poza tymi formami można też natrafić na zapis imion Szymon, Szczepan z nosówką ą w miejsce a przy jednoczesnym zachowaniu spółgłoski n w wygłosie: **Ssymąn**: *Ssymąn Pastuc* 1571, IT 18; **Sscepąn**: *Sscepąn Niedźwiedko* 1571, IT 13, 12, 22; ale też i w śródgłosie: **Jąkiel**: *Jąkiel Zajączkowski* 1628, UP 83 (taki wariant imienia mógł powstać na terenie Podlasia przy udziale gwar litewskich (z suf. -el < lit. -elis na bazie imienia Jan w szeregu: > Janko

> Jankiel > Jąkiel²⁾ oraz ę z zachowaniem n w śródgłosie: **Jędrzey**: *Jędrzey Szanikowski* 1674, RM 249.

- eliminacja samogłosek nieakcentowanych

Przy adaptacji imion biblijnych w śródgłosie w językach słowiańskich możemy odnotować również inne procesy. Obecność spółgłosek półotwartych w sąsiednich sylabach pozwalała na eliminację samogłosek nieakcentowanych, co potwierdza analizowany podlaski materiał imienniczy z XVI–XVII wieku. Niektóre z imion w tak przekształconej formie zadomowiły się w polszczyźnie i w takiej postaci weszły do polskiego zasobu imienniczego, jak np. Bartłomiej (: gr. Βαρθολομαιος, łac. Bartholomaeus) oraz Elżbieta (: gr. Ελισαβετ, łac. Elisabeth). Występujące w tekstach łac. formy Bartholomaeus i Elisabeth były znane i używane w języku urzędowym Podlasian: **Bartholomaeus**: *nobilis Bartholomeus Bolesta, nobilis Bartholomaeus Wyczółkowski Maslak* 1662, PnM 417; **Elizabeth**: *Elizabeth Borkulakowna, nobilis Elizabeth Chybowska* 1662, PnM 444, 448; jednak w powszechnym użyciu były formy spolszczone: **Bartłomiej**: *śl. Bartłomiej Andrzejów* 1580, JI 62; **Elżbieta**: *ślachetna Elżbieta Kuczyńska* 1580, JI 52. Ponadto podlaskie zabytki piśmiennictwa XVI–XVII w. rejestrują inne imiona biblijne w podobnie przekształconej postaci: Archelaos (: gr. Αρχελαος) > **Archles**: *Pan Archles Mokrzecki* 1640–1641, KB 37; Mikołaj (: gr. Νικολαος, łac. Nikolaus) > **Miklas(z)**: *Miklias Jakub Matherzugi* 1560–1563, RBS 438; *Miklasz Jankowicz* 1558, IS 49; **Miklosz**: *Miklosz Judkowicz* 1551, IMŁII 275; **Mikłasz**: *Mikłasz Smogorowski* 1578, IG 58; **Niklas**: *Niklas Nareikonicz* 1560–1563, RBS 497.

- epenteza

Obecność w imieniu biblijnym trudnych do wyartykułowania grup spółgłoskowych w śródgłosie motywowała pojawianie się samogłosek epentetycznych. To zjawisko językowe, polegające na wstawieniu

2 Potwierdzają taki sposób tworzenia form pochodnych od imion podstawowych poświadczenia licznych form pochodnych: Bartłomiej > *Bołtr*: *Bołtr* 1578, IG 82; > **Boltrel**: *Boltrel Grawczew* 1578, IG 141; Jakub > *Jak Paskiewicz* 1560–1563, RBS 481; > **Jakiel**: *Jakiel Jakubowicz* 1558, IS 55 itp. Wśród form pochodnych od imienia Jan na Podlasiu w XVI–XVII w. wystąpiło inne poświadczenie derywatu z -el: **Janssel**: *Janssel Mateiowicz* 1560–1563, RBS 483.

segmentu dźwiękowego w środek pewnej typowej dla struktury danego języka sekwencji fonologicznej, znajduje potwierdzenie w formach imion Matofiey//Matochwiej oraz Peter, por.: Mateusz (: gr. Ματθαίος, Μαθθαίος, łac. Mathaeus, cerk. Матфей i Матфий) > **Matochwiej**: *Matochwiej Maleszuk*, *Matochwiej Sawczyk* 1662, PnM 515, 521; **Matofiey**: *Matofiey Doylid* 1578, IG 323; Piotr (: gr. Πέτρος, łac. Petrus) > **Petr**: *Petr Woytechowicz* 1528, JI 217; > **Peter**: *Peter Dryzdel*, *Peter Urbanowicz* 1528, JI 189, 220.

2.2. Adaptacja spółgłosek i grup spółgłoskowych

Konsonantyzm słowiański nie pokrywał się w całości z greckim lub łacińskim. Różnił się i zasobem, i sposobem artykulacji niektórych spółgłosek. Z tej przyczyny adaptacja niektórych spółgłosek, zwłaszcza nieznanych Słowianom, sprawiała im określone trudności. Przegląd sposobów adaptacji poszczególnych spółgłosek w imionach biblijnych Podlasian z XVI–XVII wieku otwiera grecka β.

- adaptacja greckiej β

W biblijnych imionach greckiego pochodzenia i zgrecyzowanych, przejętych za pośrednictwem łaciny, grecka β jest realizowana jako fonem [b], co było zgodne z wymową tej głoski w grece z okresu przyjmowania imion greckich do łaciny klasycznej (Hauptová 1968, 55), np.: Abraham//Abram, Baltazar, Bartłomiej, Gabriel, Hiob, Jakub. Natomiast do języka scs. imiona zapożyczano bezpośrednio z greki okresu bizantyjskiego z transpozycją β jako [v] – zgodnie z ówczesną wymową, dlatego języki słowiańskie, które kształtowały się na bazie liturgicznego języka cerkiewnosłowiańskiego, przyswoiły te same imiona w innym brzmieniu: Avraam//Awram, Warfołomiej, Gawriił, Iow, Jakow itp. Na Podlasiu, o czym wspomniano tu wielokrotnie, stykały się obie kultury: katolicki Zachód i prawosławny bizantyjski Wschód, co znajduje odbicie w imiennictwie tego regionu. Porównajmy źródłowy materiał podlaski:

β = b

Abraham//Abram: *szl. Abraham Sieninski* 1676, RPD 354; *Abram Włostowicz* 1528, JI 217; **Baltazar:** *śl. Baltazar Zaleski* 1580, JI 92; **Bartłomiej:** *Bartłomiej Choroszko* 1560, PK 14; **Gabriel:** *Gabryel Gęba* 1571, IT 8; **Jakub:** *Jakub Kamiński* 1674, RM 285.

β = v

Awram: *Awram, Prokop, Josz a Olichwier Onosskowicz* 1558, RG 374; **Hawriło:** *Hawriło Nikonik* 1662, PnM 430; *Hawriło Sudzik* 1560–1563, RBS 496; *Hawriło Wasilewicz* 1560, PK 12; **Hawryło:** *Hawryło Balczuk, Hawryło Gmiczyz* 1662, PnM 427, 446; **Iiew:** *Iiew Nicewicz* 1551, IMŁII 269; **Jakow:** *Jakow Jaśkiewicz, Jakow Smyk* 1639, OP 112, 142.

- odpowiedniki gr. φ, θ oraz łac. ph [f] > p, p', b, b', oraz chw, w i ch

Należy odnotować, że w tekstach łac. występują zazwyczaj formy łac. imion lub ich zlatynizowane warianty, w których gr. φ jest oddawana w grafii łac. **ph**: imię Józef (hebr. josep, gr. Ιωσηφ, łac. Iosephus, cerk. Иосиф) w zabytkach podlaskich występuje w formach: **Jozephus:** *Jozephus Ługowski* 1662, PnM 442; **Jozeph:** *Jozeph Butrel chorąży* 1663, RP684; Stefan//Szczepan (gr. Στεφανος, łac. Stephanus, cerk. Стефан) w źródłach podlaskich jest poświadczona forma łac.: **Stephanus:** *Stephanus Skrebieluk, Zabłudowski Stephanus* 1665, 1668 S.; Teofil (gr. Θεοφιλος, łac. Theophilus, cerk. Феофил) występuje w postaci **Theophil:** *Theophil Orzeszko* 1662, PnM 435. W źródłach podlaskich dominują jednak formy przekształcone fonetycznie.

Najstarsze zapożyczenia są poświadczone w materiałach źródłowych z Podlasia w licznej grupie imion, przy czym należy rozróżniać zapożyczenia z gr. φ, łac. **ph** oraz gr. θ, łac. **th**.

przyswojenie imion z gr. φ, łac. ph

W najstarszej fazie zapożyczeń obcy fonem [f] był przejmowany przez Słowian w postaci p, p', b, b' oraz chw i ch.

gr. φ, łac. ph > przyswojonej z p

Józef (hebr. josep, gr. Ἰωσηφ, łac. Iosephus, cerk. Иосиф) > **Jozep**: *Jozep Krusowka* 1639, OP 121; **Jozyp**: *Jozyp Marcinowicz* 1639, OP 121; **Osip**: *Osip Sybolka* 1571, IT 13; **Osyp**: *Osyp Dudło* 1558, IB 40; **Ożep**: *Ożep, Chic Jucewicz* 1560, PMŁ 125.

Stefan (gr. Στεφανος, łac. Stephanus, cerk. Стефан) > **Sciepan**: *Sciepan Nikonowicz, Sciepan Ruskowicz* 1551, IMŁII 293, 305; **Szczepan**: *Szczepan Bukowicz* 1558, IS 56; **Stepan**: *Stepan Tomczyk z żoną*, 1662, PnM 426.

gr. φ, łac. ph > przyswojonej z ch//h:

Filemon (gr. Φιλεμον, łac. Philemon, cerk. Филимон) > **Chilimon**: *Chilimon Prichożyj* 1567, IMBS 181; **Chil**: *Chil Bartoszewicz* 1558, IB 41; **Chilko**: *Chilko Saczuk* 1662, PnM 414.

Filip (gr. Φιλ-ιππος, łac. Philippus, cerk. Филипп) > **Chilip**: *Chilip Chacuczycz* 1578, IG 139.

Trofim (gr. Τροφimus, łac. Trophimus, cerk. Трофим), w źródłach podlaskich występuje w formach przyswojonych z **ch**: **Trochim**: *Trochim Dudkowicz, Trochim Uskowicz* 1558, IB 36, 41; **Trochym**: *Trochym Babaienia* 1639, OP 134; oraz **h**: **Trohym**: *Trohym Niebiosa* 1560, PK 9; *Trohym Opanasowicz* 1560, PMŁ 140.

Tryfon (gr. Τρυφων, łac. Tryphon, cerk. Трифон) w materiałach podlaskich występuje wyłącznie w wariantach przekształconych fonetycznie z **ch**: **Truchan**: *Truchan brat jego* 1545, IMŁ 92; **Truchon**: *Truchon Iwanowicz, Truchon Marczyk* 1560, PMŁ 151, 158.

gr. φ, łac. ph > przyswojonej z w

Józef (hebr. josep, gr. Ἰωσηφ, łac. Iosephus, cerk. Иосиф) > **Osiwka**: *Osiwka Bosskowic* 1571, IT 16.

Serafin (hebr. serafim, gr. Σεραφim, Σεραφιν, łac. Seraphin, cerk. Серафим) > **Serwin**: *Serwin Kuzmik* 1662, PnM 483; w tym wypadku

należy brać pod uwagę wpływ na wymowę spółgłoski **f** płynnej **r** po usunięciu poprzedzającej samogłoski **a**.

Powyższe imiona występują również w późniejszych wtórnych zapożyczeniach z gr. **φ**, łac. **ph**, przyswojonych jako spółgłoska **f**: **Jozef**: *Jozef Hrycew, Jozef Juchna a Mikołaj, Jozef Woytków* 1578, IG 308, 324, 300; **Józef**: *Józef Bujno, Woyciech Józef Zaleski* 1687, 1676, UP 84, 70; **Stefan**: *Stefan Barabasik, szl. Stefan Drozdowski* 1676, RPD 350, 387; łac. **Raphael**: *Grzegorz olim Raphaeli Gąszowski* 1640–1641, KB 5; > **Rafael**: *Rafael Sieniczki* 1569, AU 263; **Rafał**: *Rafał Jakubowicz, Rafał Klekotko* 1528, JI 192; **Trofim**: *Trofim Dziemidyk* 1662, PnM 438.

łac. f > f

Sposób przejmowania tej łac. spółgłoski ilustruje imię Feliks (: łac. felix), które w podlaskich źródłach historycznych z XVI–XVII w. występuje wyłącznie w formie zbieżnej z łac., przy czym imię zachowuje ortografię łac. w tekstach sporządzonych w języku łac., por.: **Feliks**: *Felix olim Joannis Mleczo* 1569, AU 236; *nobilis Felix Szawłowski* 1662, PnM 415; *Feliks Stoiński, Feliks Szaniawski* 1659, 1654, UP 128.

przyswojenie imion z gr. θ (theta), łac. th

Ze względu na to, że istniały dwa systemy wymowy spółgłosek greckich (system Erazma z Rotterdamu, oparty na transliteracji łacińskich znaków, oraz system Johanna Reuchlina, oparty na wymowie bizantyjskiej przejętej w średniowieczu od nosicieli języka greckiego), sposób adaptacji imion biblijnych ściśle łączył się z wyznaniem: katolickim lub prawosławnym.

W katolickim systemie imienniczym imiona biblijne z gr. θ utrwały się z substytucją **t**. Znajduje to odbicie w podlaskim materiale antropo-nimicznym XVI–XVII w., gdzie obok form łac. mamy też formy przyswojone w polszczyźnie:

Imię Teofil (gr. Θεοφιλος, łac. Theophilus, cerk. Феофил) jest poświadczane w materiale źródłowym w formach zlatynizowanych θ = th: **Theophil**: *Theophil Orzeszko* 1662, PnM 435; przyswojonych

do polszczyzny $\theta = th > t$: **Teofil**: *Teofil Brzozowski* 1569, UP 48; oraz **Tophil**: *JMP Tophil Brzozowski Woyski Bielski* 1640–1641, KB 13.

Tomasz, aram. t'oma 'bliźniak', przejęte do gr. Θωμας, łac. Thomas (Tron.–Wal. 267; MalI 332), cerk. Φομα (Sup. 469), na Podlasiu funkcjonowało w XVI–XVII w. w kilku wariantach: zlatynizowane $\theta = th$: **Thoma**: *Jan olim Thoma Olszewski* 1640, KB 9; *Thoma Owsziani* 1569, AU 239; ... *filia olim Thoma Zera* 1640, KD 11; **Thomas**: *Thomas a Mikolai Bierciewici* 1578, IG 6; *Thomas Brzozowski* 1640–1641, KB 5; **Thomek**: *Thomek Korczak, Thomek Napasczicz, Thomek Prokuratorowicz, Thomek Skutnik, Thomek Szostak* 1560–1563, RBS 440, 435, 430; **Thomko**: *Macz, Thomko Kudokoniczi* 1560–1563, RBS 481, 415; *Thomko Paskowicz* 1558, IS 55; spolszczone $\theta = th > t$: **Tomasz**: *Tomasz Andryssowicz, Tomasz Owsiany, Tomasz Waskowicz* 1558, IB 35, 36; **Tomeczko**: *Tomeczko* 1545, IMŁI 98; **Tomek**: *Tomek Ballamut, Tomek Jodko* 1571, IT 8, 14; **Tomka**: *Tomka Budzew* 1578, IG 141; **Tomko**: *Piotr, Tomko Choroskowicz, Tomko Wiereszczaka* 1560, PK 8, 4.

Imiona biblijne z gr. θ przejmowane za pośrednictwem ses. oparte były na średniowiecznej wymowie bizantyjskiej, gdzie $\theta = f$, dlatego na najwcześniejszym etapie przyswajania cerkiewnych form imiona ludności prawosławnej ulegały przekształceniom fonetycznym, gdzie $\theta = f > ch, chw, w$. Dobitnie ilustruje te zmiany występujące w podlaskim materiale źródłowym imię Aretas (gr. Αρεθας albo z nabat. charita, cerk. Αρεφα), które jest poświadczone w różnorodnych fonetycznie przekształconych formach postaci cerkiewnej imienia:

$\theta = f$: Αρεφα > **Orefa**: *Orefa Kodzicz* 1545, IMŁ 105.

$\theta = f > ch$: **Arecha**: *Arecha Kuszczycz* 1560, PMŁ 169; **Orech**: *Łochwien a Philip y Orech* 1565, IA 5.

$\theta = f > chw//hw$: **Orehwa**: *Orehwa olim Iwan* 1569, AU 245.

$\theta = f > w$: **Orewko**: *Orewko Wieryzycz* 1560, PMŁ 156.

Na bazie cerkiewnej formy imienia Φομα rozwinęły się wsł. warianty: $\theta = f > ch$: **Choma**: *Choma Bodagowicz, Choma Siemuczyk* 1558,

IB 35, 44; **Chomacz**: *Chomacz s. Kuźmin* 1569, AU 276; **Chomka**: *Matfiej a Chomka Nareykow* 1578, IG 324.

Imiona Maciej i Mateusz powstały na bazie hebr. imion: Mattaniahu i Mattitjahu, o tym samym znaczeniu ‘dar Jahwe’. Mattenaj było skrótem imienia Mattanjahu w gr. przybrało postać Ματθαιος (Tron.–Wal. 186; MalI 274), łac. Mathaeus, w tekstach scs. oddawane przez formy: Матеи, Матъѳеи, cerk. Матфей (Sup. 435). W pol. utrwała się forma przejęta z łac. – Mateusz, zaś w językach ruskich – Matfiej. Imię Mattitjahu w gr. Ματταθιας przekształciło się następnie w Ματθιας, w łac. odpowiednio w Matthias, w cerk. funkcjonowało w formach Матфий, w pol. Maciej. Na Podlasiu w XVI–XVII w. imię to wystąpiło w różnych wariantach – zarówno polskich, jak i wsł. W tym miejscu należy zatrzymać się przy formach cerkiewnych Матфей i Матфий, ponieważ tylko tu zachodziła możliwość adaptacji obcej spółgłoski **θ**. W obu wariantach imion cerkiewnych jest ona w języku potocznym zgodnie z formą cerk. zachowywana: **Matfiej**: *Matfiej Chotianów* 1578, IG 329; **Matofiej**: *Matofiej Doylid* 1578, IG 323; *Matofiej poddany iegomosci pana Markowskiego* 1662, PnM 518; bądź zmieniana: f > w: **Matwiew**: ... *Matwiew a Supron Bohatyrowicz*... 1558, RG 373; *Matwiew Fiedorowicz*, *Matwiew Popowicz* 1639, OP 109, 121; **Matwiji**: *Matwiji stolarz* 1551, IMŁII 246; oraz f > chw: **Matochwiej**: *u Matochwiea Czabaiuka*, *Matochwiej Maleszuk*, *Matochwiej Sawczyk* 1662, PnM 515, 521.

Należy zwrócić uwagę także na pojawienie się grupy **chw** lub **w** na miejscu etymologicznego **ch**, por. imię bibl. Malachiasz, hebr. mal’aki ‘mój wysłannik’, przejęte do gr. w formie: Μαλαχιας, łac. Malachias, cerk. Малахия (Sup. 433). W materiale źródłowym z Podlasia zarejestrowane są tylko formy przekształcone fonetycznie z epentetycznym **w**: **Małochwiew**: *Poluchta Małochwiew z bratem* 1560, IN 68; *Łochwien: Łochwien a Philip y Orech* 1565, IA 5; **Łochwin**: *Lucz... Łochwin Chroczewicz* 1560, PK 24; lub z obocznością ch//w: **Łowin**: *Łowin Daczuk* 1662, PnM 428.

- spółgłoski nosowe n, m

Przy adaptacji imion biblijnych spółgłoski nosowe **n** i **m** w językach słowiańskich mogły być zamieniane. Zmiana n > m i odwrotnie m > n na-

stępowała zarówno w nagłosie (Nikołaj – Mikołaj), śródgłosie (Bartłomiej – Bartłonie) i wygłosie (Serafim – Serafin) (Malec 1994, 46–47). Takie zmiany stosowano w antroponimicznym materiale podlaskim.

zmiana n- > m-

Taka zmiana w nagłosie dotyczy tylko jednego imienia biblijnego – Mikołaj. W materiale podlaskim występuje ono w formach z etymologicznym n-; są to najczęściej formy w dokumentach sporządzanych w języku łacińskim, por.: **Nicolai**: ...*generosi Nicolai Sistrzewitowski* 1662, PnM 434; *Jan olim Nicolai Zdroykowski* 1640–1641, KB 7; **Nicolaus**: *Felix Auktus olim Nicolai Arcziechowski de Strabla, honorabilis Nikolaus Makowski, Nikolaus Trusk* 1569, AU 257, 255, 244. W źródłach polskojęzycznych imię w formie podstawowej i wszelkich formach pochodnych występuje z nagłosową m-, por.: **Mikołaj**: *Mikołaj Alusko, Mikołaj Ancuszko, Mikołay Ancuszkowicz* 1558, IS 50, 54, 53; **Mikola**: *Mikola Siwko* 1560–1563, RBS 414; **Mikolać**: *Mikolać Oliassewic* 1571, IT 35; **Mikula**: *Mikula Iwanowicz* 1566, IA 12; **Mikulka**: *Mikulka* 1545, IMŁI 95; **Mikuta**: *Mikuta Litwin* 1558, IS 74; **Miklasz**: *Miklasz Lasko* 1566, IA 13; **Miklosz**: *Miklosz Judkowicz* 1551, IMŁII 275; **Mikłasz**: *Mikłasz, Mikłasz Bukowicz, Mikłasz Narcikowicz, Mikłasz Mikucik* 1558, IS 55, 56, 58, 54; **Mikosz**: *Mikosz z synmi* 1565, IA 6; **Mikuc**: *Mikuc Oliassowic* 1571, IT 14; **Mikucz**: *Mikucz Sienkowicz* 1565 IA 8.

zmiana -m > -n

W pozycji wygłosowej o zmianie **m** na **n** można mówić w odniesieniu do dwóch imion pochodzenia biblijnego, które powstały z nazw chórów anielskich: *Cherubin* i *Serafin*.

Imię *Cherubin* rozwinęło się na bazie nazwy jednego z chórów anielskich, o którym mówi Księga Rodzaju (3,24); w hebr. kerub, l.mn. kerubim, z akad. karabu ‘błogosławić’ (Mall203) > gr. Χερουβειμ, Χερουβιμ, łac. Cherubim, Cherubin, formy cerk. brak. W źródłach podlaskich imię jest poświadczane tylko w wariantcie z **n**: **Cherubin**// **Herubin**: *śl. Cherubin Baykowski, Jadam Cherubin Dąbrowski* 1580,

JI 118, 96; *pan Cherubin* 1528, JI 186; *N. Adam olim Herubin Przygocki de Przygody* 1640, KD 8.

Drugie imię – Serafin – (z hebr. serafim ‘płonący’) ukształtowało się na bazie nazwy chóru anielskiego (Iz 6,2; 6,6), do gr. przejęte w postaci Σεραφίμ, Σεραφίν, cerk. Серафим (Sup. 455). Na Podlasiu występuje także z wygłosowym -n: **Serafin**: *śl. Jakob ol. Serafina z Bartkowiąt, śl. Seraphin Kobylenski, śl. Serafin Piekuth* 1580, JI 101, 102, 93; **Serwin**: *Serwin Kuzmik* 1662, PnM 483.

- przejmowanie obcego l

Przejmowanie obcego l w dużej mierze zależało od: a) pozycji przed samogłoską szeregu przedniego lub tylnego, b) okresu przejmowania, c) charakteru l w języku źródłowym³. Podlaski materiał źródłowy rejestruje polskie i wschodniosłowiańskie formy imion biblijnych, często zapisując je w formach zlatynizowanych, dlatego też mamy warianty zarówno z l, jak i l.

l > l

Imiona, w których l występowało przed samogłoskami przednimi i, e w języku źródłowym, zazwyczaj są przejęte z l i w takich formach funkcjonują na Podlasiu, także w formach alternacyjnych, por.:

Filemon (gr. Φιλεμων, łac. Philemon, cerk. ФИЛИМОН) > **Philimon**: *Philimon Lesnik* 1662, PnM 520; **Chilimon**: *Chilimon Prichożyj* 1567, IMBS 181; **Chalimon**: *Chalimon Krupicz* 1662, PnM 526.

Filip (gr. Φιλίππος, łac. Philippus, cerk. ФИЛИПП) > **Filip**: *Filip Niemiera et Woyno* 1490, AKJ 23; **Fylip**: *Fylip Wawrinowicz* 1691, KWB 19; **Chilip**: *Chilip Chacuczycz* 1578, IG 139; **Philip**: *Philip Beczuk, Philip Saczuk* 1662, PnM 420, 434; **Pylip**: *Pylip Demidowicz* 1683, KWB 14; oraz **Philyp**: *Philyp Kurzyna* 1640–1641, KB 17. Ostatnie poświadczenie imienia w zapisie Philyp, pochodzące z XVII w., może wskazywać na dyspalatalizację spółgłoski l przed samogłoską szeregu przedniego i, a zatem dialektalną cechę języka ukraińskiego.

3 Szerzej na ten temat zob. Mall 48.

Eliasz (hebr. ‘elijah(u), gr. Ηελιας, łac. Elias, cerk. Илия) > **Eliasz**: *ślach. Eliasz Bielenski* JI 77; *Eliasz Prosieński* 1565, IA 6; **Helias**: *Helias filius Abrahae Simanowski* 1569, AU 263; **Heliasz**: *od śl. Ambroźego Pogorzelskiego ol. Heliasza* 1580, JI 105; **Ilia**: *śl. Ilia Borowski* 1580, JI 113; *Ilia z Brocsem Wigdorowicz* 1571, IT 34; **Iliaz**: *Iliaz Borowski, Żuk, Iliaz Oszutkoniczi* 1560–1563, RBS 449, 497; **Iliazsz**: *Iliazsz Hawrylik* 1662, PnM 426.

Klemens (łac. Clemens, gr. Κλεμενς, КЛИМЕНТ) > **Klemens**: *Jan Klemens Branicki marszałek nadworny kor., starosta biel.* 1670, UP 65; **Klimont**: *szl. Klimont Tchorznicki s. Marcinow* 1569, AU 281; **Klimunt**: *Klimunt Bileński – rotmistrz* 1570, JIII 255; **Klim**: *Klim Abramowicz* 1649 KB 11; **Klimasz**: *Klimasz Duzka* 1545, IMŁI 93; **Klimek**: *szl. Klimek Tarassowicz* 1569, AU 275; **Klimko**: *Klimko Mikołajkowicz* 1528, JI 192; **Klimosz**: *Klimosz Klimowicz* 1551, IMŁII 289.

Żeńskie imię Elżbieta (hebr. eliszeba, gr. Ελισαβετ, łac. Elisabeth, cerk. Елисавета) zachowały na Podlasiu etymologiczną **I’** niezależnie od tego, w jakim tekście i jakich formach występowały: **Elizabeth**: *nobilis Elizabeth Radzikowska, nobilis Elizabeth Wyczolkowska* 1662, PnM 416, 434; **Elizabetha**: *Elizabetha Sobociński* 1672, S.; **Elżbieta**: *ślachetna Elżbieta Kuczyńska* 1580, JI 52; **Helżbieta**: *Helżbieta z Zembrzydowic Iwanowska* 1569, AU 285.

I > ł, l

Przed samogłoskami rzędu tylnego imiona biblijne były przyswajane zazwyczaj z **I**, chociaż nie było to regułą. Na proces adaptacji miało wpływ wiele czynników, jednak wiodącym wydaje się źródło zapożyczenia: z łac. lub gr. Przy analizie sposobu przyswajania imion biblijnych przez języki słowiańskie należy również uwzględnić niestabilizowaną jeszcze w badanym okresie ortografię, która mogła mieć wpływ na utrwalanie się określonych form graficznych imion, a w następstwie mieć także wpływ na ich brzmienie.

W nagłosie ostatecznie utrzymała się twarda spółgłoska **I**, chociaż w podlaskich źródłach XVI–XVII w. natrafiamy także na zapisy z **l**, co można tłumaczyć niestabilizowaną jeszcze w tym czasie ortogra-

fią: Łazarz (hebr. ‘eli’azar, gr. Λαζαρος, łac. Lazarus, cerk. Лазарь). W materiałach historycznych z Podlasia imię to w XVI–XVII w. występuje zwykle w formie pol. z **Ł**: **Łazarz**: *Łazarz Laskowicz, Jan Łazarz ławnik* 1565, IA 8, 5; ale też w postaci **Lłazarz**: *Lłazarz Tłlusty* 1571, IT 34.

Imię Łukasz (łac. Lucius, gr. Λουκάς, cerk. Лука) w źródłach podlaskich występuje w formach spolszczonych z przewagą **Ł**: **Łukas**: *Łukas Kiersnowski, Łukas Niwiński* 1640–1641, KB 11; **Łukasz**: *Łukasz Brelew* 1578, IG 61, ale są również liczne poświadczenia z **L**: **Lucas**: *Lucas Maksimowicz* 1558, IB 37; **Liucass**: *Liucass Krupny* 1571, IT 11; **Luca**: *Joannes olim Luca Sieklucki* 1640, KD 392; **Luc**: *Luc Kozłowicz, Luc Przystupa, Luc Uiszkowicz* 1545, IMŁI 113, 102, 111; **Lłuka** *Wigdorowicz* 1571, IT 15; **Lukasz**: *Lukasz Chomicz* 1545, IMŁI 117.

W śródgłosie przyswajanie spółgłoski **Ł** przed samogłoskami szerego tylnego przebiegało w podobny sposób. Wahania **l/lł** dokumentują poświadczenia imienia Mikołaj (gr. Νικολαος, dial. Νικολεος, Νικολας łac. Nikolaus, cerk. Николай). Niewątpliwie było to imię popularne na Podlasiu w XVI–XVII w., o czym świadczy niezwykle różnorodność form pochodnych. Występowało ono w formie łac.: **Nicolaus**: *Felix Auktus olim Nicolai Arcziechowski de Strabla, honorabilis Nikolaus Makowski, Nikolaus Trusk* 1569, AU 257, 255, 244; zlatynizowanej cerk.: **Nicolai**: *...generosi Nicolai Siestrzewitowski, pan Nikolai Sobieszyk Jakubowski, slach. Nicolay Wasinski sluga* 1662, PnM 445, 518, 434. Na bazie form z łac. **l** ukształtowały się formy alternacyjne z zachowaniem **Ł**: **Miklasz**: *Miklasz Jankowicz* 1558, IS 49; **Mikłosz**: *Mikłosz Judkowicz* 1551, IMŁII 275; **Mikola**: *Mikola Siwko* 1560–1563, RBS 414; **Mikolać**: *Mikolać Oliassewic* 1571, IT 35; **Niklas**: *Niklas Nareikonicz* 1560–1563, RBS 497; **Kłoszek**: *Kłoszek* 1577, JI 163. Zwraça uwagę forma z dodatkowym oznaczeniem miękkości **l’**: **Miklias**: *Miklias Jakubonicz, Miklias Jakub Matherzuganiczi* 1560–1563, RBS 481, 438. W podlaskich źródłach historycznych XVI–XVII w. przeważają jednak przyswojone w polszczyźnie i językach wschodniosłowiańskich formy z **Ł**: pol.: **Mikołaj**: *Mikołaj Alusko, Mikołaj Ancuszko, Mikołaj Ancuszkowicz* 1558, IS 50, 54, 53; **Miklasz**: *Miklasz Buko-*

wicz, *Mikłasz Narcikowicz, Mikłasz Mikucik* 1558, IS 56, 58, 54; **Mikulka**: *Mikulka* 1545, IMŁI 95.

Przyswojenie imienia Bartłomiej (aram. Bar-tolmai, gr. Βαρθολομαίος, łac. Bartholomaeus, cerk. Варфоломей) przysparzało podlasiom wielu kłopotów, bowiem po redukcji samogłoski o powstała złożona grupa spółgłoskowa **rtł**. Dlatego w materiałach źródłowych natrafiamy na szereg wariantów tego imienia. Występuje ono w formie łac. z **I**: **Bartholomeus**: *nobilis Bartholomeus Bolesta, nobilis Bartholomaeus Wyczółkowski Maslak* 1662, PnM 417; **Bartholomaei**: *generosi Bartholomaei Nurzyński* 1662, PnM 418; oraz spolszczonej z **I**: **Bartłomiej**: *śl. Bartłomiej Andrzejów* 1580, JI 62; *Bartłomiej Buraków, Bartłomiej Narojkow, Bartłomiej Suszkow* 1578, IG 301, 324, 56; ale też z **I**, jednocześnie z metatezą w grupie spółgłoskowej **rtł**: **Baltromiej**: *Baltromiej Jakubowicz* 1528, JI 193; > **Baltruch**: *Baltruch Trycieika* 1578, IG 70; **Baltruk**: *Baltruk Krawiec, Baltruk Szykszmek* 1578, IG 56, 79; również z zachowaniem **I**: **Baltruk**: *Baltruk Staniewicz*, 1578, IG 73.

Tylko z **I** zostało zarejestrowane (przejęte za pośrednictwem łac.) imię Baltazar (aram. belzaccarr, z akad. bel-šar-uccur, gr. Βαλτασαρ, łac. Balthassar, cerk. Балтасар). W materiałach podlaskich imię to jest poświadczane w formie łac. z **I**: **Balthazari**: *Balthazari Łopuski* 1640, KD 14 oraz przyswojonych w pol. także z **I**: **Baltazar**: *Baltazar Pietkowski, Baltazar Wyszkowski* 1535, 1613–1614, UP 55, 37; **Baltazer**: *śl. Baltazer z Jelitków* 1580, JI 43; **Baltezar**: *szl. Baltezar Kostro* 1569, AU 273; **Baltezer**: *śl. Baltezer ol. Mikołaja Sobieszczkowski* 1580, JI 116. Miękka spółgłoska **I** jest zachowana nie tylko w pełnych formach podstawowych, lecz także w jego formach alternacyjnych: **Balcer**: *szl. Balcer Milewski, szl. Balcer Moniuszko, szl. Balcer Niedzwiecki* 1676, RPD 348, 352, 350; **Baltah**: *Baltah Szykszmek* 1578, IG 79.

Imiona Salmon (hebr. salmon ‘iskierka’) i Salomon (hebr. Szelomo ‘człowiek pokoju’) (Tron.–Wal. 230), do gr. przejęte w formie Σαλομων, łac. Salomon (MaII 320), cerk. Саламан i Соломон (Sup. 452, 458), przez wielu badaczy są traktowane jak warianty jednego imienia Salomon. Jednak różne przekłady Biblii jednoznacznie używają tych form jako odrębnych imion, por. Biblia Tysiąclecia: „Nachszon był ojcem Szal-

mona, Szalmon był ojcem Boaza...”, Biblia w przekładzie rosyjskim: „Наассон родил Салмона, Салмон родил Бооза...” (Rt 4,20,21). Na Podlasiu w XVI–XVII w. znane były oba imiona, przy czym większą popularnością cieszyło się imię bardziej znanej postaci biblijnej – Salomon, które używane było w dwóch wariantach fonetycznych: **Salamon**: *śl. Salamon* 1580, JI 24; i **Salomon**: *ślachetny Salomon Jabłoński, ślachetny Salomon Łuniewski, śl. Salomon Rikacz* 1580, JI 56, 53, 99; *Salomon Robak* 1622, MK 168, k. 108 oraz **Salmon**: *Salmon Żerebiłowski* 1560–1563, RBS 425. Wszystkie warianty powielają łac. postać imienia z **I**.

Natomiast na bazie form cerkiewnych przejętych do scs. z gr. ukształtowały się podlaskie formy imion Korneliusz i Malachiasz. Oba imiona występują wyłącznie w formach potocznych z twardą spółgłoską **I**.

Imię Korneliusz (łac. Cornelius, gr. Κορνηλιος, cerk. Корнилий) wystąpiło wyłącznie w utworzonej na bazie cerk. formie potocznej, przy czym przejście **I** w **I** mogło nastąpić przed samogłoską **o**, analogicznie jak w imionach Hawryło, Samuilo, por.: **Kornilo**: *Kornilo Łysik, Kornilo Trubai, Kormilo Woszczęczuk* 1662, PnM 530, 422, 472.

Malachiasz (hebr. mal’aki, gr. Μαλαχιας, łac. Malachias, cerk. Малахия) na Podlasiu należało do imion rzadkich i wystąpiło tylko w przekształconej fonetycznie formie imienia cerk. z **I**: **Małochwiy**: *Poluchta Małochwiy z bratem* 1560, IN 68.

W wygłosie etymologiczna **I** także była przyswajana w dwóch wariantach: jako **I** i jako **I**: Paweł (łac. Paulus ‘mały’, gr. Παυλος, cerk. Павел); na Podlasiu w XVI–XVII w. należało do imion popularnych i występowało w wielu formach przekształconych fonetycznie zarówno z **I**: łac. **Paulus**: *Paulus Szankowski Adamik; auriga Paulus, Paulus Hryszczyk de Krzywośnięty* 1662, PnM 428, 418, 428; i przekształcone łac.: **Paulas**: *Paulas Simonik* 1662, PnM 533; **Paulo**: *Paulo Lipinski* 1662, PnM 409–437; **Pauluk**: *Pauluk Kruczyk* 1662, PnM 426, 431, *Pauluk ... Skordziuk* 1639, OP 121; **Pawlis**: *Pawlis Pilianiewicz* 1560, PK 19; *Pawlis Pleszczewicz* 1560, PMŁ 176; **Pawluk**: *Pawluk Dzietczyk, Pawluk Lasowicz* 1639, OP 142, 121; oraz zaadaptowane z **I** w formie pełnej podstawowej: **Paweł**: *Paweł Jadamczuk z żoną, Paweł*

Gumienny, Paweł Jozwik, Paweł Karpik 1662, PnM 488, 426, 484, 424; **Pawiel**: *Pawiel Herman* 1567, IMBS 182; **Pawoł**: *Pawoł olim Alberti Piekut* 1640–1641, KB 4; i pochodne: **Paulucz**: ...z *Pauluczem Zułunowicz* 1560, IN 68; **Pawłok**: *Pawłok Wasków* 1578, IG 54.

Imię Teofil (gr. Θεοφιλος, łac. Theophilus, cerk. Феофил) na Podlasiu w XVI–XVII w. wystąpiło w pol. formie przejętej z łac. z miękką spółgłoską **I**: **Teofil**: *Teofil Brzozowski* 1569, UP 48; oraz w wariacie **Tophil**: *JMP Tophil Brzozowski Woyski Bielski* 1640–1641, KB 13. Brak wariantów wschodnich mających odniesienie do greckiej i cerkiewnej postaci imienia.

Imiona hebr. pochodzenia z elementem -el w wygłosie do pol. przeszły z **I** oraz **I**. Na Podlasiu powstawały też formy z obocznością l//ł, ponieważ funkcjonowały także w formach cerkiewnych, por.:

Ezechiel (hebr. jechezqe'el, gr. Εζεκιελ, łac. Ezechiel) w podlaskich materiałach poświadczony wyłącznie w formie z **I**: **Ezechiel**: *Ezechiel kn. Koryatowicz kurcewicz* 1520, JIII 244.

Gabriel (hebr. gabri'el, gr. Γαβριελ, cerk. Гавриил) do polszczyzny imię zostało przejęte w postaci Gabriel i taka forma była w XVI–XVII w. często spotykana na Podlasiu, por.: **Gabriel**: *Ławryn Gabryel* 1639, OP 118; *Gabryel Gęba* 1571, IT 8; i zlatynizowane: **Gabriello**: *Petras a Gabriello Putkowski* 1640, KD 17, 693; **Gabrielis**: *Gabrielis Kosinski* 1640, KD 45. Na bazie cerkiewnej postaci imienia Гавриил rozwinęły się formy przekształcone fonetycznie z adaptacją **I** jako spółgłoski twardej **I**: **Aurillo**: *Aurillo Mokiejcz* 1577, JI 164; **Auryło**: *Auryło Rusinowicz* 1560, IN 65; **Hauryło**: *Hauryło Chomicz* 1558, IB 34; **Hawriło**: *Hawriło Sudzik* 1560–1563, RBS 496; *Hawriło Wasilewicz* 1560, PK 12; **Hawryło**: *Hawryło Balczuk, Hawryło Gmiczycz* 1662, PnM 427, 446.

Emanuel (hebr. 'immanu'el, gr. Μανουελ, łac. Emmanuel, cerk. Иммануил) na Podlasiu w XVI–XVII w. w pełnej formie wyjściowej nie zostało zarejestrowane. Poświadczona jest forma z aferezą nagłosu: **Manuel**: *pater Manuel Olifirowicz* 1662, PnM 421; oraz fonetycznie

przekształcona z redukcją **u**: **Manel**: *Manel Michaluk* 1662, PnM 442. Obie formy rejestrują przejście -el ze spółgłoską miękką.

Imię bibl. Samuel (hebr. szemu'el, gr. Σαμουελ, łac. Samuel, cerk. Самуил) w polszczyźnie utrwaliło się w formie łac. i taka najczęściej jest poświadczona w materiale źródłowym z Podlasia, por.: **Samuel**: *Samuel Abramow slluga, Samuel Natanowicz* 1571, IT 34, 34; *szl. Samuel Horodziński* 1676, RPD 387; *Samuel Kaluski* 1676, UP 72; *Samuel Kącki* 1650, KWB 101. Na podstawie formy cerkiewnej w wyniku przekształceń fonetycznych rozwinęły się na Podlasiu w XVI–XVII w. różne warianty imienia z **l**: **Samaylo**: *Samayło Łebkowicz* 1662, PnM 411; **Samoilo**: *Samoilo Morducsaiowicc* 1571, IT 15; *Samoyło Renkiewicz* 1639, OP 134; **Samuilo**: *Samuilo Roszkowicz* 1662, PnM 520; **Samuyło**: *Samuyło Antonik, Samuyło z Szydłowki* 1662, PnM 438, 413.

Michał (hebr. Mikael z mikha'el, gr. Μιχαελ, łac. Michael, cerk. Михаил) na Podlasiu funkcjonowało w formie łac.: **Michael**: *Michael olim Alberti Buczinski* 1569, AU 257; łac. przekształconej: **Michaelij**: *N'lem Stephanum ol. Michaelij Zajęcznicki* 1640, KD 109; zaadaptowanej do pol.: **Michał**: *Michał Adamowicz* 1528, JI 195; **Michalko**: *Michalko Dobryszenic* 1558, IB 44; oraz w formach potocznych ruskich: **Michaylo**: *Michaylo Droniecz* 1558, RG 374.

W podobny sposób zaadaptowane do polszczyzny zostało imię Rafał (hebr. repa'el, gr. Ραφαελ, łac. Raphael). W źródłach podlaskich występują formy łac. z **l**: **Raphael**: *Raphael Sokołowski praesbiter* 1569, AU 261; **Rafael**: *Rafael Sieniczki* 1569, AU 263; i utrwalona w pol. z **l**: **Rafał**: *śl. Rafał Borzimowski, śl. Rafał Kalinowski, ślachtetny Rafał Kosowski, śl. Rafał ol. Łukasza Sikorski* 1580, JI 115, 29, 30, 19.

Zestawiając funkcjonujące na Podlasiu formy imion biblijnych na -el, nietrudno zauważyć, że wpływ na przejmowanie ich z miękką lub twardą spółgłoską w wygłosie miał nie tylko język pośredniczący w przejmowaniu – łac. lub gr. – lecz także poprzedzająca samogłoska: imiona przejmowane za pośrednictwem łac. i przy zachowaniu etymologicznego wygłosu -el pokazują, że po samogłosce szeregu przedniego zachowywano miękkość spółgłoski, natomiast po redukcji **e** imiona Michał i Rafał utrwaliły się w pol. z **l**. Te same imiona, przejęte z gr. za

pośrednictwem *scs.* bez względu na poprzedzającą samogłoskę, utrwały się z **l**.

- przejmowanie obcego **r**

Obce **r** przed samogłoskami szeregu tylnego oraz spółgłoskami na Podlasiu zostało przejęte jako **r**, w podstawowych i alternacyjnych formach imion zarówno w polszczyźnie, jak i językach wschodniosłowiańskich:

Imiona Abraham//Abram (hebr. ‘abraham, gr. Αβραμ, Αβρααμ, łac. Abram, Abraham, cerk. Авраам, Авраамий) na Podlasiu występowały w różnych wariantach zawsze z twardą spółgłoską **r**, por.: **Abraham**: *Abraham Zaleski* 1623, MK 169 k. 4–5; **Abram**: *Abram Nadmów* 1578, IG 59; **Jabram**: *Jabram Boszkowicz* 1565, IA 8; **Habram**: *Habram z cześnikami swemi z Bizioiw* 80 JI 54, 53; **Auram**: *Auram Rybak* 1560, IN 68; **Awram**: *Awram, Prokop, Josz a Olichwier Onosskowicz* 1558, RG 374, **Awraszsko**: *Awraszsko Rzepka* 1571, IT 35.

Archelaos (gr. Αρχελαος) > **Archles**: *Pan Archles Mokrzecki* 1640–1641, KB 37; **Archillis**: *Archillis (Archlis, Archlles) Mokrzecki* 1647, UP 39.

Bartłomiej (aram. bar-tolmai, gr. Βαρθολομαιος, łac. Bartholomaeus, cerk. Варфоломеї) na Podlasiu zarejestrowane w formach: łac. **Bartholomeus**: *Bartholomeus Putgankowski* 1666, S.; > **Bartłomiej**: *śl. Bartłomiej Andrzejów* 1580, JI 62; **Bartosz**: *szl. Bartosz Bagiński, szl. Bartosz Drozdowski* 1676, RPD 354, 387; **Bart**: *Bart Misiowicz* 1558, IB 34; **Bartek**: *Bartek Jancurzak z żoną, Bartek Wachowicz* 1662, PnM 494, 494; **Bartoszko**: *Bartoszko Michałowicz* 1528, JI 193; **Bartus**: *Bartus Kuczkowicz* 1560, PK 14.

Cherubin (hebr. kerub, l.mn. kerubim, z akad. karabu, gr. Χερουβειμ, Χερουβιμ, łac. Cherubim, Cherubin), należało do imion bardzo rzadkich. W podlaskich źródłach historycznych występuje forma zbieżna z łac. **Cherubin**: *pan Cherubin* 1528, JI 186; **Herubin**: *N. Adam olim Herubin Przygocki de Przygody* 1640, KD 8.

Biblijne imię Jerachmeel (hebr. jerachme'el, cerk. Иерахмeил (1 Krn 2,42) lub hebr. jerocham, cerk. Иерохам (1 Sm 1,1)) w materiałach podlaskich wystąpiło tylko w jednej formie, z zachowaniem etymologicznej **r**: **Jerochim**: *Jerochim Kosowicz* 1551, IMŁII 240; *Jerochim Kozich* 1551, IMŁII 235.

Imię biblijnej postaci Trofim (gr. Τροφιμος, łac. Trophimus, cerk. Трофим) na Podlasiu występuje w różnych wariantach zawsze z etymologicznym **r**, por.: **Trofim**: *Trofim Dziemidyk* 1662, PnM 438; **Trochim**: *Trochim Uskowicz* 1558, IB 41; **Trochym**: *Trochym Babaienia* 1639, OP 134; **Trohym**: *Trohym Niebiosa* 1560, PK 9; **Troc**: *Troc Deniszik* 1662, PnM 325; **Troc**: *Troc Ryszkowicz*, *Troc* 1558, IB 43, 44.

Przed samogłoskami szeregu przedniego **r** w imionach przejętych z biblijnego źródła w podlaskich materiałach historycznych z XVI–XVII w. było realizowane w różny sposób. Poświadczane są formy imion, w których **r** uległo zmiękczeniu, a następnie frykatyzacji: $r + e, i > r' > ř$. Do najbardziej popularnych w badanym okresie imion z takim sposobem adaptacji **r** należy Andrzej i jego formy alternacyjne: łac. Andreas > **Andrzej**: *Andrzej Androsowicz*, *Andrzej Choca Dudzicz* 1560, PMŁ 124, 138; **Andrzejko**: *Andrzejko Romaszków* 1578, IG 333; **Andrzy**: *Andrzy Bohdanowicz* 1558, RG 17; **Jendrzej**: *Jendrzej pastuch*, *Jędrzej Gęsik* 1662, PnM 529, 429; **Jendrzy**: *Jendrzy Łozka* 1551, IMŁII 280; **Jędrzej**: *Slachetny Jędrzej niegdy Maciejow* 1580, JI 100; *Jędrzej Zukowicz* 1545, IMŁI 101.

Imię Aretas (gr. Αρετας, cerk. Ареѳа), bardziej rozpowszechnione wśród ludności wschodniosłowiańskiej, zazwyczaj było przejmowane z **r** (Arecha, Orefa, Orech, Orehwa, Orewko), w jednym wypadku zachodzi jednak frykatyzacja **r** przed **e**: **Orzeszko**: *Stanisław Orzeszko Chwalatycki* 1579–1597, JIII 252.

Przejście $r' > rz$ mogło też zachodzić w wygłosie, co obserwujemy w imieniu Łazarz (hebr. 'eli'azar, gr. Λαζαρος, łac. Lazarus, cerk. Лазарь), które na tym terenie mogło funkcjonować w formie spolszczonej i cerkiewnej. Poświadczona jest tylko forma polska **Łazarz**: *Łazarz Laskowicz*, *Jan Łazarz ławnik* 1565, IA 8, 5.

Zdecydowanie większą grupę tworzą imiona biblijne, przyswojone z półmiękkim lub twardym **r**. Niewątpliwie w tym wypadku odegrał rolę nie tylko okres przejmowania imienia, lecz także sposób ich adaptacji w językach i gwarach wschodniosłowiańskich oraz sposób tworzenia form alternacyjnych, por.: imię Andrzej (gr. Ανδρεας, łac. Andreas, cerk. Андрей), które w źródłach podlaskich jest poświadczony w formie łac.: **Andreas**: *nobilis Andreas Augustynowicz* 1662, PnM 418; oraz cerk.: **Andrei//Andrey//Andrej**: *Andrei Wolowicz* 1558, IS 51; *Andrey Włostowicz* 1528, JI 217; *Andrej Mikuciewicz* 1578, IG 287; oraz formach pochodnych niezależnie od samogłoski następującej po **r**: **Andrejko//Andreyko**: *Andreiko z Wojsionow* 1558, IS 54; **Andresz**: *Andresz Kopylenia* 1560, PMŁ 170; **Androc**: *Androc Sienkiewicz* 1560, IN 64; **Andros//Androsz**: *Andros Makarowicz* 1560, PK 10; *Androsz Mielechowicz* 1560, PMŁ 148; **Andruch**: *Andruch Klimiuk* 1662, PnM 413; **Andruk**: *Andruk Gerwelis* 1573, IT 59; **Andrus**: *Andrus Dudczyc* 1558, IB 41; **Andrusz**: *Sienko Szeypak z Andruszem* 1551, IMŁII 279; **Andruszko**: *Andruszko Chrinczyc* 1558, IS 49; **Andruta**: *Andruta Jaczkowicz* 1662, PnM 441; **Andrych**: *Andrych Mielechowicz* 1551, IMŁII 303; **Andrys**: *Andrys ...Michałowicz* 1528, JI 188.

Imię Gabriel (hebr. gabri'el, gr. Γαβριηλ, cerk. Гавриил) na Podlasiu we wszystkich funkcjonujących w badanym okresie formach zachowywało etymologiczną **r**: **Gabriel//Gabryel**: *Jerzy Gabriel Irzykiewicz* 1620, UP 115; *Ławryn Gabryel* 1639, OP 118; **Gabrielio**: *Petras a Gabrielio Putkowski* 1640, KD 17, 693; **Gabrielis**: *Gabrielis Kosinski* 1640, KD 45; > **Aurillo**: *Aurillo Mokiejcz* 1577, JI 164; **Hawriło**: *Hawriło Sudzik* 1560–1563, RBS 496. W formach potocznych **r'** często ulegała dyspalatalizacji, o czym świadczą zapisy: **Awryło**: *Awryło Kruczyk* 1662, PnM 431; **Auryło**: *Auryło Rusinowicz* 1560, IN 65; **Hauryło**: *Hauryło Chomicz* 1558, IB 34; **Hawryło**: *Hawryło Czornakiew, Hawryło Waskiew* 1578, IG 309, 75; **Chawryło**: *Chawryło Olizaruk* 1662, PnM 412.

Aretas (gr. Αρεθας, łac. Arethas, cerk. Арефа) > **Arecha**: *Arecha Kuszczycz* 1560, PMŁ 169; **Orefa**: *Orefa Kodzicz* 1545, IMŁ 105.

Jeremiasz (hebr. jirmejah(u), gr. Ἰερεμίας, łac. Ieremias, cerk. Иеремия) > **Jeremiasz**: *Jeremiasz (Hieronim) Skolimowski* 1620, UP 82; **Jeremiej**: *Jeremiej* 1545, IMŁI 112; **Jaroma**: *Jaroma Nowosielski* 1664, KWB 5; **Jarmacz**: *Jan, Paweł, Jarmacz Łochwinowięta* 1560–1563, RBS 426; **Jarmaz**: *Jarmaz Haponowicz* 1560, PK 11; **Jarmoc**: *Jarmoc młynarz* 1662, PnM 518; **Jarmoch**: *Jarmoch Selma* 1580, JI 82; **Jarmocz**: *Jarmocz olim An...* 1569, AU 246; **Jarmosz**: *Jarmosz Babiczowicz* 1560, PK 28; **Jarmusz**: *Jarmusz* 1545, IMŁI 110; **Jerecz**: *Jerecz Romilew* 1578, IG 84; **Jermoc**: *Jermoc Wacewicz* 1551, IMŁII 270.

Urban (łac. Urbanus) zostało przejęte z etymologiczną spółgłoską **r**: **Urban**: *Urban Bielewicz* 1560–1563, RBS 472.

- przejmowanie obcego s

Odpowiedniki obcego s w imionach biblijnych ludności Podlasia, podobnie jak na obszarze całej Polski (Mall 49), w dużej mierze będą zależały od okresu przejmowania oraz pośrednictwa językowego. W materiale źródłowym z XVI–XVII w. występują poświadczenia przejmowania obcego s jako s, z, sz oraz ź.

s > s, s' w nagłosie:

Imię Saba (hebr. szeba' z akad. Saba, gr. Σαβας i Σαββας, łac. Sabas, cerk. Савва) jest poświadczone w materiałach podlaskich w formach z etymologiczną spółgłoską **s**: **Sabba**: *Stanisław Sabba Uszyński* 1649, UP 52; **Sawa**: *Sawa Kuryłow, Sawa Paniucic* 1578, IG 56, 304; **Sawka**: *Sawka Chlusowicz* 1558, IS 54; **Sawko**: *Sawko Kondratowicz* 1560, PK 25.

Salmon (hebr. Salmon) zostało przejęte w niezmienionej postaci w stosunku do oryginalnej formy hebr. **Salmon**: *Salmon Żerebiłowski* 1560–1563, RBS 425.

Salomon (hebr. szelomo, gr. Σαλομων, łac. Salomon, Solomon, cerk. Соломон) w materiale podlaskim zarejestrowane z gr./łac. s: **Salomon**: *Salomon Robak* 1622, MK 168, k. 108; **Salamon**: *śl. Salamon* 1580, JI 24; nawet w imiennictwie żydowskim **Slloma**: *Slloma Abramowicc* 1571, IT 15.

Samuel (hebr. szemu'el, gr. Σαμουηλ, łac. Samuel, cerk. Самуил) we wszystkich wariantach opartych na łac. lub cerk. formie występuje z **s**: **Samuel**: *szl. Samuel Horodziński* 1676, RPD 387; **Samuilo**: *Samuilo Roszkowicz* 1662, PnM 520; **Samuyło**: *Samuyło Antonik, Samuyło z Szydłowki* 1662, PnM 438, 413; **Samayło**: *Samayło Łebkowicz* 1662, PnM 411; **Samniło**: *Samniło Rabiejew* 1578, IG 71; **Samoc**: *Samoc Kolhan* 1662, PnM 428; **Samoilo//Samoilo**: *Samoilo Morducsaiowicc* 1571, IT 15; *Samoilo Siemienowicz* 1662, PnM 527; **Samoyło** *Renkiewicz* 1639, OP 134.

Samson (hebr. szimszon, gr. Σαμσων, łac. Samson, cerk. Самсон), w materiałach podlaskich występuje z gr./łac. **s**: **Samson**: *Samson, Choma Dmitrowicz* 1560, PMŁ 153; **Samsonek**: *Samsonek mastalerz* 1662, PnM 435.

Serafin (hebr. serafim, gr. Σεραφιμ, Σεραφιν, Серафим) na Podlasiu funkcjonowało w formie z etymologicznym **s**: **Serafin**: *Serafin Korzeniowski* 1520, JIII 250; **Saraś**: *Saraś syn Pycsow* 1571, IT 14.

Sergiusz (gr. Σεργιος, łac. Sergius, cerk. Сергий (Sup. 455)); w źródłach podlaskich wystąpiły tylko formy przekształcone fonetycznie cerk. postaci imienia, z tym że w jednym wypadku zapis imienia wskazuje na dyspalatalizację **s**: **Serhey**: *Serhey Panczuk* 1662, PnM 428; ortografia pozostałych form świadczy o miękkiej wymowie **s'**: **Sierhey**: *Sierhey Dmitrowicz* 1639, OP 116; **Sierhiej**: *Sierhiej Wacuta Kalenikowicze* 1560, PMŁ 135; **Sierhan**: *Sierhan Ziczkulicz* 1551, IMŁII 325.

Symeon (hebr. szim'on, gr. Συμεων, Σιμεων, Σιμων, łac. Simeon, Simon, cerk. СИМЕОН, СИМОН). Na Podlasiu w XVI–XVII w. należało do bardzo popularnych imion i występowało w wielu wariantach utworzonych na bazie formy cerkiewnej. Z punktu widzenia przyswojenia obcej spółgłoski **s** zabytki rejestrują dwa rodzaje **s**: gr. twarde lub półmiękkie oraz zmiękczone, por. obie formy cerk.: **Simeon**: *Simeon Misiorek* 1558, IS 51; **Simon**: *Simon Arcszik, Simon Kaczyk, Simon Słoduszko* 1662, PnM 442, 429, 431; i pochodne od cerkiewnych formy potoczne: > **Simko**: *Simko Bukowicz, Simko Nosutonicz* 1560–1563, RBS 468; **Semen**: *Semen Hohotka, Semen Oxiuticz* 1662, PnM 524, 531; **Semin**: *Semin Sienczyk* 1662, PnM 536; **Senko**: *Senko Orecho-*

wicz 1551, IMŁII 235; **Seńka**: *Seńka Jesieniewicz* 1590, AWAK 31, s. 45; **Siemien**: *Siemien Daciuk, Siemen Swikło, Siemen Wieliczko, Siemen Zaleski* 1662, PnM 528, 483; **Siemion**: *Siemion Horodnianin, Siemion Marcinowicz* 1560, PK 13,6; **Siemo**: *Siemo Olekszytz* 1578, IG 88; **Sien**: *Sien Sakowicz* 1558, IS 49; **Siencilo**: *Siencilo Ostapków* 1578, IG 335; *Siencilo Ostapkowicz* 1558, RG 5; **Sieniuta**: *Czissko a sieniuta Iwaskowicz* 1558, RG 376; *Sieniuta Noskowicz* 1551, IMŁII 257; **Sieniuto**: *Sieniuto a Piothr Nosucziczi* 1558, RG 6; **Sienko**: *Sienko Arcichowicz, Sienko Pacewicz, Sienko Skory* 1551, IMŁII 283, 288, 267.

Sofoniasz (hebr. cepaniah(u), gr. Σοφονίας, łac. Sophonias, cerk. Софонія) na Podlasiu w badanym okresie w podstawowej pełnej formie nie jest poświadczony, natomiast imię to funkcjonowało w potocznych, przekształconych fonetycznie wariantach jednak z zachowaniem etymologicznej gr./łac. s: **Sawon**: *Sawon Hryszkiewicz* 1639, OP 125; **Sawonko**: *Sawonko Kistiutowicz* 1551, IMŁII238; **Sohniej**: *Sohniej Kozłowicz* 1560, PK 14; **Sowan**: *Sowan Howienowicz* 1560, PMŁ 159; **Sowon**: *Sowon, Sienko, Chilko Klimowicz* 1560, PMŁ 133; **Sowonko**: *Sowonko Łabaczewicz* 1545, IMŁI 103; **Sowun**: *Sowun Proiawa* 1662, PnM 412; **Sopko**: *Sopko Płaxa* 1662, PnM 484.

Stefan (gr. Στεφανος, łac. Stephanus, cerk. Стефан) w materiałach podlaskich wystąpiło w swojej podstawowej formie łac.: **Stephanus**: *Stephanus Skrebieluk, Zabłudowski Stephanus* 1665, 1668 S.; przy-swojonej do pol. i zbieżnej z formą cerk.: **Stefan**: *Stefan Barabasik, szl. Stefan Drozdowski* 1676, RPD 350, 387; zlatynizowanej: **Stephan**: *Stephan Lopusko* 1558, RG 362; potocznej, przekształconej fonetycznie: **Stepan**: *Stepan Guzik z żoną, Stepan Tomczyk z żoną* 1662, PnM 426; **Sciepan**: *Sciepan Chruszczyk* 1551, IMŁII 274; **Sciec**: *Sciec Marcinowicz* 1551, IMŁII 275; **Sciecko**: *Sciecko Wnuczków* 1578, IG 309.

Zuzanna (hebr. szuszan, gr. Ζουσαννα, łac. Susanna, cerk. Сусанна) na Podlasiu wystąpiło w formie łac. zbieżnej z cerk.: **Susanna**: *Susanna Bomblo* 1673, S.

s > s w śródgłosie i wygłosie

August (łac. cognomen Augustus) na Podlasiu w XVI–XVII w. należało do imion rzadkich i jest poświadczone tylko w jednej formie z etymologicznym s – **August**: *Pan August Małosilanski* 1640–1641, KB 18.

Wygłosowe s zachowało się w imieniu Feliks (: łac. felix) oraz Tytus (: gr. z łac. Titus), por.: **Feliks**: *Feliks Stoiński, Feliks Szaniawski* 1659, 1654, UP 128; **Tytus**: *Item od Tytusa Korzęckiego* 1580, JI 124.

Powyższe imiona w takiej postaci utrwaliły się w polskim systemie imienniczym. Rejestracja pozostałych imion występujących w historycznych źródłach podlaskich z etymologiczną spółgłoską s w zasadzie zależała od języka zabytku oraz przynależności konfesyjnej nosiciela imienia. Z reguły dokumenty sporządzone w języku łacińskim są zapisane z etymologiczną s, por.:

Eliasz (hebr. ‘elijah(u), gr. Ηλιας, łac. Elias, cerk. Илия) w materiałach podlaskich zachowało etymologiczne s w wygłosie tylko w dwóch wariantach imienia: z protetycznym h w nagłosie: **Helias**: *Helias filius Abrahae Simanowski* 1569, AU 263; z cerk. i w nagłosie: **Ilias**: *Ilias Wojniłow* 1558, RG 28.

Izaak (hebr. jicchaq, gr. Ἰσαακ, łac. Isaak, cerk. Исаак, Исаакий, Исакий). Zaadaptowane do polszczyzny bibl. imię w formie Izaak w badanych źródłach podlaskich nie jest poświadczone. Występuje natomiast w materiałach dotyczących ludności żydowskiej: *Izaak kramarz* 1654–1655, Lesz 166. U ludności chrześcijańskiej funkcjonuje wyłącznie cerk. postać imienia **Isakij**: *Isakij Hołowczycki* 1662, PnM 426; oraz formy alternacyjne utworzone na bazie cerk. **Sac**: *Sac Huciewicz, Sac Rusaniewicz* 1545, IMŁI 108, 117; **Sach**: *Sach Rusin* 1565, IA 6; **Sacz**: *Sacz Supronowicz* 1560–1563, RBS 469; **Sak**: *Sak Osytkiewicz* 1558, IS 58; **Saczik**: *Lucas filii Saczik* 1569, AU 269.

Etymologiczne s zachowało się także w niektórych formach imienia Józef (hebr. josep, przejęte do gr. Ἰωσεφ, łac. Ioseph (Mall 300), cerk. Иосиф (Sup. 418)). W materiale podlaskim wystąpiło z etymologiczną s w formach łac. **Joseph**: *Josephum Satnislaum Firley* 1695, AKJ 214; i zlatynizowanych: **Josefus**: *Josefus Dukacz* 1673, S.; potocznych

wśl. powstałych na bazie cerk. formy: **Osip**: *Osip Sybolka* 1571, IT 13; **Osop**: *Osop Rewkowicz* 1545, IMŁI 113; **Osyyp**: *Osyyp Dudło* 1558, IB 40; w podstawach skróconych: **Josko**: *Josko Denisów* 1578, IG 317; 1571, IT 27; **Osy**: *Osy Skorczyzyc* 1551, IMŁII 329; **Osiwka**: *Osiwka Boszkowic* 1571, IT 16.

Klemens (łac. cognomen Clemens, gr. Κλημης, -ντος, cerk. Климент) – w polszczyźnie utrwaliła się postać łacińska i w takiej formie imię występuje na Podlasiu w XVI–XVII w.: **Klemens**: *Klemens Biliński – rotmistrz tykociński* 1565, JIII 256; *Jan Klemens Branicki marszałek nadworny kor., starosta biel.* 1670, UP 65.

Imię Mojżesz (hebr. mosze, gr. Μωυσης, Μωσης, łac. Moyses, cerk. Мойсей) w XVI–XVII w. na Podlasiu funkcjonowało w formach zachowujących etymologiczne gr./łac. **s** przede wszystkim w łacińskiej formie w tekście sporządzonym w tym języku: **Moyses**: *Moyses olim Stephani Raczibor* 1569, AU 248. Wygłosowe **s** zachowane zostało także w imieniu **Mojzes**: *śl. Mojzes ol. Michala Wroblewski* 1580, JI 99; w śródgłosie w formach cerk. z różną ortografią: **Moysiey**: *Moysiey Charytonowicz* 1558, IB 40; **Mojsieij**: *Mojsieij Chochlowicz* 1551, IMŁII 312; **Moisiey**: *Moisiey Szakowicz* 1558, IS 51; **Mojsiej**: *Mojsiej Waniutycz* 1560, PK 12; w przekształconych fonetycznie: **Mosiey**: *Mosiey Rudnik Pawłow* 1560, IN 63; **Moisa**: *Moisa Chwiedzko Nowosadcy* 1560, PMŁ 159; **Moysa**: *Moysa Kowalewicz* 1560, PMŁ 155.

Biblijne imię proroka Ozeasza (hebr. hosze'a, gr. Ωσηας, Οσηας, łac. Osee, cerk. Осия) na Podlasiu wystąpiło w przekształconej fonetycznie i morfologicznie cerkiewnej formie z zachowaniem **s**: **Osiej**: *Osiej Słapiuk* 1662, PnM 413; **Osij**: *Osij Kozijcz, Osij Sawczyzyc* 1551, IMŁII 234, 311.

Zachowują **s** imiona Tomasz, Zachariasz i Elżbieta w tekstach sporządzonych w języku łacińskim, w których zazwyczaj występują w formach łacińskich lub zlatynizowanych, por.: **Thomas**: *Thomas a Mikolai Bierciewici* 1578, IG 6; **Zacharias**: *N. Zacharias ol. Bartholomai Wyrozębski* 1640, KD 140. Imię żeńskie Elżbieta (łac. Elisabeth, Elisabetha) z etymologicznym gr./łac. **s** wystąpiło w tekście łacińskim tylko raz w formie **Elisabetha**: *Elisabetha Wiczewski* 1666, S.

s > t

Obok polskiej formy imienia przejętej z łaciny z wygłosowym -s mamy poświadczenia szeregu wariantów powstałych na bazie imienia cerkiewnego, przyswojonego ze spółgłoską -t w wygłosie: Климент > **Klimont**: *szl. Klimont Tchorznicki s. Marcinow* 1569, AU 281; **Klimunt**: *Klimunt Bileński – rotmistrz* 1570, JIII 255.

s > z

Przy zastępowaniu etymologicznego **s** spółgłoską **z** w imionach biblijnych należy brać pod uwagę pośrednictwo niemieckie oraz wymowę **s** między samogłoskami w średniowiecznej łacinie (Mall 50). W materiałach podlaskich teksty łacińskie zawierają zawsze formy imion **z z**:

Baltazar (aram. belszccar z akad. bel-šar-uccur, gr. Βαλτασαρ, łac. Balthassar, cerk. Балтасар) w podlaskich zabytkach piśmiennictwa sporządzonych w języku łacińskim imię jest zawsze zapisane **z z**: **Balthazari**: *Balthazari Łopuski* 1640, KD 14; *Maciej olim Baltazary Prętnicki* 1640–1641, KB 5. Pozostałe poświadczenia imienia wskazują na przejście do polszczyzny kresowej ze spółgłoską **z**: **Baltazar**: *śl. Baltazar Zaleski* 1580, JI 92; **Baltazer**: *śl. Baltazer z Jelitków* 1580, JI 43; **Baltezar**: *szl. Baltezar Kostro* 1569, AU 273; **Baltezer**: *śl. Baltezer ol. Mikołaja Sobieszczkowski* 1580, JI 116.

Izrael, jako imię, nie utrzymało się w imiennictwie chrześcijańskim. Na Podlasiu jednak było znane i nadawane przez ludność żydowską, która najczęściej posługiwała się rodzimą hebrajską formą imienia Israel (hebr. jisra'el, gr. Ισραηλ, cerk. Израил//Израиль), a zatem u ludności żydowskiej imię funkcjonowało przede wszystkim w hebrajskim wariacie z etymologicznym **s**: **Israel**: *Israel Fisikowic* 1571, IT 34. W materiale źródłowym są poświadczenia zadomowionego w polszczyźnie imienia biblijnego w formie Izrael, co znaczy, że ludność żydowska spolszczonej formy także używała, por.: **Izrael**: *Izrael syn Judy* 1687, Lesz 196.

Józef (hebr. josep, gr. Ιωσηφ, łac. Ioseph, cerk. Иосиф) w badanym okresie na Podlasiu nawet w formach łacińskich występuje **z z**: **Joze-phus**: *Jozephus Ługowski* 1662, PnM 442; **Jozeph**: *Jozeph Butrel cho-*

rzy 1663, RP 684; spolszczonej: **Jozef**: *szl. Jozef Pigula* 1569, AU 284; **Józef**: *Józef Bujno, Woyciech Józef Zaleski* 1687, 1676, UP 84, 70; przekształconych fonetycznie: **Jozep**: *Jozep Krusowka* 1639, OP 121; **Jozyp**: *Jozyp Marcinowicz* 1639, OP 121; w formie pochodnej od przyswojonej i utrwalonej w polszczyźnie postaci imienia Józef > **Juzik**: *Iwan Juzik* 1662, PnM 529.

Nie zachowują etymologicznego **s** niektóre formy imienia Mojżesz oraz Elżbieta, nawet w łacińskim tekście. Na miejscu **s** w śródgłosie zazwyczaj pojawia się **z**: **Moizes(z)**: *śl. Moizesz Skłodo, śl. Mojzes ol. Michała Wroblewski* 1580, JI 94, 99; **Moyzesz**: *Moyzesz* 1545, IMŁ I 100; **Mozeiko**: *Mozeiko Podroszko* 1558, RG 6.

Elżbieta (hebr. ‘eliszeba’, przejęte do gr. ‘Ελισαβητ, łac. Elisabeth, cerk. Елисавета) w podlaskich materiałach źródłowych występuje w tekstach łacińskich zazwyczaj w formach z zamiennikiem **z**: **Elizabeth**: *Elizabeth Borkulakowna* 1662, PnM 444; **Elizabetha**: *Elizabetha Sobociński* 1672, S.

Substytucja **s** przez **z** dokonała się również w imieniu Zuzanna (hebr. szuszan, gr. Σουσαννα, łac. Susanna, cerk. Сусанна). W źródłach podlaskich XVI–XVII w. sporządzonych w językach słowiańskich imię jest poświadczane w formie **Zuzanna**: *Zuzanna Jozefowa* 1578, IG 325; *N. Zuzanna Puchalska* 1640, KD 681; *Zuzanna Zaleska* 1662, PnM 447.

s > sz

Zamiana obcego **s** spółgłoską **sz** zachodziła w różnych pozycjach:

s > sz w nagłosie

W tej pozycji s > sz zostało poświadczane w imionach:

Saba (aram. saba, gr. Σαβας, Σαββας, łac. Sabas, cerk. Савва) > **Szawa**: *Szawa Minczewicz* 1562, RBS 500; **Szawko**: *Szawko Radczyk* 1662, PnM 440.

Imię Symeon (hebr. szim'on, gr. Συμεων, Σιμεων, Σιμων, łac. Simeon, Simon, cerk. Симеон, Симон) w podlaskich źródłach poświadczono

ne jest również z nagłosowym **sz**, przy czym należy zwrócić uwagę na zróżnicowanie wymowy tej spółgłoski. Zapisy wskazują z jednej strony na palatalną wymowę **sz'**, co wiąże się ze zbliżoną artykulacją **s'** i **sz'** na badanym terenie > **Sziemien**: *Sziemien Romanow* 1558, RG 21; **Sziemion**: *Sziemion Dziertkow* 1578, IG 85; **Sziman**: *Sziman Nowotny*, *Sziman Poszwiata* 1577, JI 166, 165; **Szijman**: *Szijman Dublikowicz* 1551, IMŁII 202; **Szimko**: *Szimko Janowicz* 1558, IB 41; **Sziomoczko**: *Sziomoczko Mały* 1558, IB 45; z drugiej strony na dyspalatalizację **sz**: **Szyman**: *Szyman Stankowicz* 1551, IMŁII 239; **Szymanik**: *Szymanik Żrobko* 1566, IA 11; **Szymek**: *Szymek Stacywka*, *Szymek Sczerbiczyk* 1639, OP 133, 134; **Szymko**: *Szymko Bahniuk* 1662, PnM 528; **Szymon**: *Szymon Wieruć* 1573, IT 62. Przy nieustabilizowanej ortografii trudno określić, na jakim etapie był proces utrwalania się ostatecznie przyjętej w polszczyźnie formy Szymon jako najbardziej zbliżonej fonetycznie do pierwotnej hebrajskiej postaci imienia.

s > sz w śródgłosie

Przyswojenie **s** jako **sz** w śródgłosie dotyczy przede wszystkim imienia Mojżesz (gr. Μωυσης, Μωσης, łac. Moyses, cerk. Моїсеѣ). Zarejestrowane w materiałach źródłowych formy wskazują, że takim przekształceniom ulegała przede wszystkim cerkiewna postać imienia, co może mieć związek z wymową na tym terenie miękkiej spółgłoski **s'**, por.: **Moiszi**: *Moiszi z Miechobitów...* 1580, JI 82; **Mojsza**: *Mojsza Jewchimowicz* 1560, PMŁ 122–170. Imię w formie Moszko występuje u ludności żydowskiej, jest więc raczej odbiciem hebr. wymowy etymologicznej spółgłoski: por. hebr. Mosze > **Moszko**: *u Moszka Fiskowej* 1663, RP 686; *Mossko Kukierowic Zzyd* 1571, IT 27.

s > sz w wygłosie

Imię Eliasz (gr. Ηλιας, łac. Elias, cerk. Илия) w polszczyźnie utrwaliło się z wygłosowym **sz**, co znalazło odbicie także w materiale źródłowym z Podlasia: **Eliasz**: *Eliasz Prosieński* 1565, IA 6; **Heliasz**: *od śl. Ambrożego Pogorzelskiego ol. Heliasza* 1580, JI 105; **Iliasz**: *Iliasz Radkowicz* 1560, PK 13. Zwraca uwagę imię Iliasz mające wiele poświadczeń, które jest kontaminacją formy cerk. i pol.

Imię Mojżesz w zbliżonej fonetycznie do utrwalonej ostatecznie polskiej formy wystąpiło w zapisach: **Moizzess**: *Moizzess Kosen* 1571, IT 25; oraz **Moizesz**: *śl. Moizesz Skłodo, śl. Moizesz z bratem Więczasławem Sepietowscy* 1580, JI 94, 97.

Tobiasz (hebr. tobijah(u), gr. Τωβιας, łac. Tobias, cerk. Товия) w materiale podlaskim wystąpił tylko w jednym wariantcie, który ostatecznie utrwalił się w języku polskim, por.: **Tobiasz**: *ślachetny Tobiasz niegdy Bartoszków* 1528, 1580 JI 192, 44.

Imię Tomasz (gr. Θωμας, łac. Thomas, cerk. Фома) na badanym obszarze w XVI–XVII w. było imieniem popularnym i występowało w wielu wariantach. Najszerzej reprezentowana jest przyswojona w polszczyźnie forma Tomasz z adaptacją **s** jako **sz**: **Tomasz**: *Tomasz Andryssowicz, Tomasz Owsiany, Tomasz Waskowicz* 1558, IB 35, 36. Od tej podstawowej postaci imienia utworzono szereg form pochodnych: Tomeczko, Tomek, Tomka, Tomko, co dodatkowo świadczy o popularności przyswojonej do polszczyzny podstawowej, pełnej formy imienia.

Tymoteusz (gr. Τιμοθεος, łac. Timotheus, cerk. Тимофей) w pełnej formie nie wystąpiło. Formy alternacyjne mogły powstać w wyniku derywacji sufiksальной lub zaniku grupy głosek w części medialnej imienia (synkopa). Formy skrócone występują zarówno z **s**, jak i **sz**: **Tijmosz**: *Tijmosz Krekorewicz, Tijmosz Rakowicz* 1551, IMŁII 234, 238; **Timass**: *Konrad z Timassem* 1558, IS 50; **Timosz**: *Timosz Kalny* 1560, PMŁ 128; **Tymos**: *Tymos Wozny* 1580, JI 123; **Tymosz**: *Tymosz Zienczewicz* 1560, IN 69.

Również utrwalone w polszczyźnie z wygłosowym **sz** imię biblijne Zachariasz (hebr. zekarjah(u), gr. Ζαχαρις, łac. Zacharias, cerk. Захария (Sup. 413)) znajduje potwierdzenie w materiale podlaskim: **Zacharyasz**: *ślachetny Zacharyasz* 1580, JI 71.

apokopa s

Zanik spółgłoski **s** w wygłosie jest charakterystyczny dla form cerkiewnych. Na Podlasiu dużą popularnością cieszyło się imię Tomasz w przekształconej fonetycznie formie cerk. Фома > **Choma**: *Choma*

Bodagowicz, Choma Siemuczyk 1558, IB 35, 44. W tekstach łacińskich występują również formy imion bez finalnej etymologicznej łąc. spółgłoski **s**. Zanik wygłosowej **s** w łacińskim tekście jest prawdopodobnie związany z adaptacją do łaciny formy cerkiewnej imion, por.: Tobiasz (gr. Τοβιας, łac. Tobias, cerk. Товия) > **Tobia**: ...*relict olim Tobia Szaszynowski* 1640–1641, KB 40; Tomasz (gr. Θωμας, łac. Thomas, cerk. Фома) > **Thoma**: *Jan olim Thoma Olszewski* 1640, KB 9; ...*filia olim Thoma Zera* 1640, KD 11.

s > ź

Adaptacja obcego **s** jako **ź** jest poświadczona zaledwie w kilku imionach: Ożep, Elżbieta i Mojżesz (w zapisie **Moizzess**: *Moizzess Kosen* 1571, IT 25). O ile imię żeńskie Elżbieta i męskie Mojżesz na trwałe weszły w takiej postaci do imiennictwa polskiego, to imię męskie Ożep zachowało się jedynie w nazwiskach, co może świadczyć o małej popularności tej formy. Imię w takiej postaci wystąpiło w badanym przedziale czasowym w swej podstawowej funkcji, lecz należało do bardzo rzadkich form: **Ożep**: *Ożep, Chic Jucewicz* 1560, PMŁ 125. W zestawieniu z innymi formami widać wyraźnie, że w badanym okresie przewagę zdobyły formy tego imienia z **s** i **z**: *Osyp, Jozef, Jozep, Józef* itp. (zob. wyżej). Spośród imion utrwalonych w polszczyźnie z substytutem **ź** znacznie więcej poświadczeń w stosunku do innych form w materiale dokumentacyjnym ma imię żeńskie **Elżbieta**: *Elżbieta Rozbicka, slach. Elżbieta Tysiewiczowa, Elżbieta Trębicka, ślach. Elżbieta Wyrzykowska* 1662, PnM 252, 436, 444. Imię męskie Mojżesz w analizowanym okresie nie należało do bardzo popularnych imion. Na Podlasiu najczęściej występowało jako imię bardzo popularne wśród ludności żydowskiej (**Moszko**: *u Moszka Fiskowej* 1663, RP 686; *Mossko Kukierowic Zzyd* 1571, IT 27). Wśród chrześcijan większą popularność zdobywało u ludności wschodniosłowiańskiej, prawosławnej, o czym świadczy przewaga form cerkiewnych i opartych na nich wariantach wschodnich: **Mosiey**: *Mosiey Rudnik Pawłow* 1560, IN 63; **Moysa**: *Moysa Kowalewicz* 1560, PMŁ 155; **Mojsiej**: *Mojsiej Waniutycz* 1560, PK 12; **Mozeiko**: *Mozeiko Podroszko* 1558, RG 6 wobec form zbliżonych fonetycznie do polskiej postaci imienia Mojżesz, por.: **Moy-**

ses: *Moyses olim Stephani Raczibor* 1569, AU 248; **Moyzes(z):** *Moyzesz* 1545, IMLI 100; *Moyses olim Truchon* 1569, AU 259.

- adaptacja obcego z

Biblijne imiona z etymologicznym gr. ζ, łac. z są reprezentowane w podlaskim materiale przez dwa imiona: Ezechiel (hebr. ‘jehesqē’l, gr. Εζεκιηλ, łac. Ezechiel, cerk. Иезекииль) oraz Zacharias (hebr. zekarjah(u), gr. Ζαχαριας, łac. Zacharias, cerk. Захария). Oba imiona są przejęte z etymologiczną twardą spółgłoską z: **Ezechiel:** *Ezechiel kn. Koryatowicz kurcewicz* 1520, JIII 244; **Zachar:** *Zachar Blizniuk, Zachar Sawczyk* 1662, PnM 413; **Zacharias:** *Zacharias syn Niestora Bankowskiego* 1640–1641 KB 12; **Zacharyasz:** *Zacharyasz Szczecina* 1639, OP 125.

- spółgłoski tylnojęzykowe g, h i ch

Adaptacja imion biblijnych z tylnojęzykowymi **g, h, ch** na Podlasiu przebiegała w specyficzny sposób. Imiona były przejmowane z etymologiczną spółgłoską, ale w powszechnym obiegu ulegały przekształceniom fonetycznym, w związku z czym często funkcjonowały w kilku wariantach. Na Podlasiu w XVI–XVII w. często wymiennie używano spółgłosek **g, h, ch** w imieniu Gabriel (hebr. gabri’el, gr. Γαβριηλ, łac. Gabriel, cerk. Гавриил). Imię to w podlaskich źródłach jest poświadczane w zaadaptowanej w polszczyźnie formie z etymologiczną spółgłoską **g**: **Gabriel//Gabryel:** *Ławryn Gabryel* 1639, OP 118; w łacińskim tekście: **Gabrielio:** *Petrus a Gabrielio Putkowski* 1640, KD 17, 693; **Gabrielis:** *Gabrielis Kosinski* 1640, KD 45, natomiast forma cerk. Гавриил używana przez ludność prawosławną w języku potocznym miejscowych mieszkańców przybierała postać z **h** zamiast **g**: *Hawryło Kościukowicz* 1560, PMŁ 167 lub **ch**: **Chawryło:** *Chawryło Olizaruk* 1662, PnM 412 aż do jej zaniku: **Awryło:** *Awryło Kruczyk* 1662, PnM 431; **Aurillo//Auryło:** *Aurillo Mokiejcz* 1577, JI 164; *Auryło Rusinowicz* 1560, IN 65. Należy przypuszczać, że w wypadku tego imienia afereza etymologicznej spółgłoski nagłosowej **g** nastąpiła w wyniku jej frykatyzacji (g > h), a następnie osłabienia dźwięczności wymowy **h** (h > ch) aż do zupełnego jej zaniku: g > h > ch > ø.

Fryktywizację **g** obserwujemy też w procesie adaptacyjnym imienia Sergiusz (gr. Σεργιος, łac. Sergius, cerk. Сергей). W XVI–XVII w. imię nie wystąpiło w formie zaadaptowanej do polszczyzny ani w formie cerkiewnej z etymologiczną **g**. Natomiast cerkiewna forma imienia Сергей została zmodyfikowana fonetycznie: **g** > **h**, **h'** przed **i** > **e**, por. materiał źródłowy: **Serhey**: *Serhey Panczuk* 1662, PnM 428; **Sierhey**: *Sierhey Dmitrowicz* 1639, OP 116; **Sierhiey**: *Sierhiey Wacuta Kalenikowicze* 1560, PMŁ 135. Imię wytępowało na Podlasiu najczęściej w pełnych podstawowych formach wschodniosłowiańskich. Na ich bazie powstawały warianty alternacyjne: **Sierhan**: *Sierhan Zicz-kulicz* 1551, IMŁII 325; > **Han**: *Han a Roman* 1551, IMŁII 255; **Chan**: *Chan Liewoniewicz* 1551, IMŁII 250; > **Chanko**: *Chanko Chilkowicz, Chanko Ulkowicz* 1560, PK 15; **Haniuk**: *Haniuk Nicyporowicz* 1560, PMŁ 171; **Hanus**: *Hanus Podkowicz* 1565, IA 4, chociaż należy brać pod uwagę, że formy Han//Chan, Chanko, Haniuk, Hanus mogą pochodzić od podstawy imienia Jan (łac. Joannes//Johannes, zob. Mall 243–248).

Imię Cherubin (hebr. kerub, l.mn. kerubim, do greki i łaciny przejęte w postaci Cherubim, cerk. Херувим) jest przykładem hiperpoprawności. Proces przebiegał w przeciwnym kierunku: etymologiczna bezdźwięczna **ch** uzyskała udźwięcznienie: **ch** > **h**, por. materiał źródłowy: **Cherubin**: *pan Cherubin* 1528, JI 186; **Herubin**: *N. Adam olim Herubin Przygocki de Przygody* 1640, KD 8.

Bez zmian fonetycznych z etymologiczną **g** wystąpiło imię August (łac. Augustus): **August**: *Pan August Małosilanski* 1640–1641, KB 18. Inne imiona i formy pochodne z tym tematem są także poświadczane z etymologiczną spółgłoską **g**: **Augustinus**: *Augustinus z bracią swą* 1580, JI 55; **Augustyn**: *Augustyn* 1551, IMŁII 338; **Augustyn**: *Augustyn ...Andrejewicz* 1528, JI 188; **Jagustin**: *śl. Wawrzyniec ol. Jagustina Choynowski* 1580, JI 119; *szl. Jagustyn Szmurłowski* 1569, AU 283; **Jagustynik**: *Szymko Jagustynik* 1639, OP 142.

Biblijne imiona z etymologiczną spółgłoską **h** należały do bardzo rzadkich. Pojedyncze poświadczenia nie dają możliwości prześledzić ich przekształcenia w mowie potocznej badanego regionu. Z etymologicz-

nym nagłosowym **h** odnotowano jedynie imiona Heman (hebr. heman, gr. Ηιμαν (BA), łac. Heman, bibl. cerk. Еман) i Hoham (hebr. hoham, gr. Αιλαμ (BA), łac. Hoham, bibl. cerk. Гогам) w formach: **Homan**: *Homan olim Olieszewicz* 1569, AU 246; **Hohemias**: *śl. Józef Kunczewicz i brat jego Hohemias* 1580, JI 123. Jedynie jedno poświadczenie może wskazywać na przejmowanie obcego **h** jako **k** w imieniu Homan > **Koman**: *Koman a Wasko Saczewiczi* 1560, PK 24.

Etymologiczna spółgłoska **ch** zazwyczaj zostaje zachowana w imionach pochodzenia biblijnego, por.:

Archelaos (gr. Αρχελαος, cerk. Архилий) > **Archles**: *Pan Archles Mokrzecki* 1640–1641, KB 37; **Archillis**: *Archillis (Archlis, Archlles) Mokrzecki* 1647, UP 39.

Eutychiusz, Eutyches (gr. Ευτυχιος, Ευτυχος, łac. Eutychius, cerk. Евтихий), etymologiczne **ch** zachowane jest tylko w imieniu **Joltuch**: *Joltuch, Joltuch Kisielewicz* 1558, IB 42, 41.

Ezechiel (hebr. jechezqe'el, gr. Εζεκιελ, łac. Ezechiel) w źródłach podlaskich zachowuje etymologiczne łac. **ch**: **Ezechiel**: *Ezechiel kn. Koryatowicz kurcewicz* 1520, JIII 244.

Jerachmiel (hebr. jerachme'el, gr. Ιεραμεηλ, łac. Ierahmeel, Jerameel, Jeremiel) w materiałach podlaskich należało do bardzo rzadkich i wystąpiło w formie **Jerochim**: *Jerochim Kosowicz, Jerochim Kozich* 1551, IMŁII 240, 235.

Michał (hebr. mika'el, gr. Μιχαηλ, łac. Michael, cerk. Михаил) we wszystkich formach poświadczonych w materiale podlaskim występuje z etymologiczną łac. **ch**: **Michael**: *Michael olim Alberti Buczinski* 1569, AU 257; **Michaelij**: *N'lem Stephanum ol. Michaelij Zajęzniczki* 1640, KD 109; **Michał**: *Michał Adamowicz* 1528, JI 195; **Michalko**: *Michalko Dobryszenic* 1558, IB 44; **Michaylo**: *kniaź Michajło Hlinski sam tret* 1528, JI 184; **Michnik**: *Michnik, Jacko Jachowicz* 1560, PMŁ 168; **Michno**: *Michno Dziechowic* 1558, RG 362.

Zachariasz (hebr. zekarjah(u), gr. Ζαχαριας, łac. Zacharias, cerk. Захария) > **Zachar**: *Zachar Blizniuk, Zachar Sawczyk* 1662, PnM 413;

Zacharias: *Zacharias olim Borko* 1569, AU 257; **Zacharyasz:** *ślachetny Zacharyasz* 1580, JI 71.

Na uwagę zasługuje imię Joachim (hebr. j(eh)ojakim > Jojakim, gr. Ἰωακίμ, łac. Ioachim, cerk. Иоаким), które funkcjonowało na Podlasiu w XVI–XVII w. zarówno w formie polskiej, jak i łacińskiej z zachowaniem etymologicznego łacińskiego **ch**: **Joachim:** *Joachim olim Andreae* 1569, AU 246; *Joachim Kaczenicz* 1560–1563, RBS 424; **Joach:** *Joach Reska* 1558, IB 39; w formie cerk. **Joakim** z zachowaniem hebrajskiego i greckiego **k**: *Joakim Kowalik* 1662, PnM 432. Należy podkreślić, że przeważają formy powstałe na bazie łacińskiego pierwowzoru, z zachowaniem etymologicznego **ch**, także w przekształconych fonetycznie formach pochodnych: **Juchim:** *Juchim Czeszko, Juchim Kręczko* 1662, PnM 529, 522, 531; **Juchna//Juchno:** *Jozef Juchna a Mikołaj, Juchno Szymków* 1578, IG 324, 312; **Jechim:** *Jechim Kulenia* 1545, IMŁI 111. Obecność ch//h w nagłosie jest poświadczona w formach pochodnych od pełnych imion biblijnych Abraham i Abram. Imię Abraham w materiałach podlaskich XVI–XVII w. ma wiele poświadczeń w pełnej formie oraz formie Abram, co znaczy, że w tamtym okresie było imieniem popularnym. Niewątpliwie funkcjonowało też w formach alternacyjnych, co poświadczają takie jednostki jak Hamko. Wprawdzie może to być forma pochodna od imienia innej postaci biblijnej, Cham, które w źródłach znajduje jednostkowe poświadczenie: *Cham Hulkowicz* 1560, PK 8. Jednak ze względu na negatywne konotacje imię Cham nie weszło do obiegu ani w środowisku żydowskim, ani wśród narodów chrześcijańskich. Mając zatem na uwadze zbliżoną wymowę **h** i **ch** na Podlasiu w XVI–XVII w. oraz zamienne stosowanie ich graficznego oznaczenia, należy raczej łączyć je z imieniem Abraham > Ham//Cham > **Hamko:** *Hamko Hulkowicz* 1560, PK 17, chociaż skrócona forma Hamko mogła powstać przy zastosowaniu aferezy bezpośrednio od formy Abrahamko. Niewątpliwie to zamieszanie z graficznym odzwierciedleniem artykulacji głosek **g**, **h**, **ch** ściśle wiąże się zarówno z polskim, jak i wschodniosłowiańskim systemem fonologicznym, zwłaszcza starobiałoruskim, czyli tzw. prostą mową.

- przyswojenie obcej spółgłoski k

W imionach biblijnych wykorzystywanych w XVI–XVII w. na Podlasiu spółgłoska **k** występuje w kilku pozycjach: a) przed samogłoską szeregu przedniego, b) przed samogłoską szeregu tylnego, c) przed spółgłoską. W zależności od źródła zapożyczenia we wszystkich pozycjach zachowana jest etymologiczna gr. lub łac. spółgłoska **k**, przy czym przed samogłoskami przednimi **e** oraz **i** ulega zmiękczeniu. Innych zmian w artykulacji tej spółgłoski materiał źródłowy nie rejestruje, por.:

Aleksander (gr. Ἀλεξανδρος, łac. Alexander, cerk. Александр), na Podlasiu funkcjonowało w XVI–XVII w. w formach z łac. zapisem: **Alexander**: *Alexander Jakubowski Sobieszyk* 1662, PnM 518; **Alexandri**: *Alexandri Twardowski* 1662, PnM 511; **Alexandrio**: *N. Alexandrio filio ol. Stanislai Żeromski* 1640, KD 22, 589; przyswojonych do polszczyzny: **Aleksander**: *śl. Aleksander, Aleksander z Ruczian* 1580 JI 44; > **Aleksa**: *Aleksa Czuryłow* 1578, IG 61; zlatynizowanej cerk.: *Alexandr Sawiczowicz* 1529, JI 184.

Izaak (hebr. jicchaq, gr. Ἰσαακ, łac. Isaak, cerk. Исаак, gr. Ἰσαακίος > cerk. Исаакий). Źródła podlaskie rejestrują formę cerk. **Isakij**: *Isakij Hołowczycki* 1662, PnM 426; oraz skróconą > **Sak**: *Sak Knisik* 1662, PnM 411, z obocznością k’//k.

Joachim (zob. wyżej; łac. Ioachim, cerk. Иоаким) w materiale podlaskim wystąpiło też w przekształconej formie cerkiewnej zachowującej etymologiczną hebrajską i grecką spółgłoskę **k**: **Jakim**: *Jakim Czahay, Jakim Osoczyk* 1639, OP 142, 143; **Jakimcza**: *Jakimcza Kiezicz* 1551, IMLII 245.

Jakub (hebr. ja’qob, gr. Ἰακωβ lub Ἰακωβος, łac. Iacobus, cerk. Иаков//Ияков) we wszystkich formach zachowuje etymologiczną **k** – twardą: **Jakob**: *Jakob Bochdanowicz* 1558, IN 75; **Jakow**: *Jakow Jaśkiewicz, Jakow Smyk* 1639, OP 112, 142; **Jakób//Jakub**: *śl. Jakób Ailiorowski, śl. Jakób Siekierka* 1580, 1577, JI 115, 120, 163; *Jakub Bacharski* 1560–1563, RBS 449; **Jak**: *Jak Mikolaiowicz* 1560–1563, RBS 480; **Jaksa**: *Mikolaj Jaksza Bykowski star. Zakroczymski* 1688, UP 136; **Jakubich**: *Jakubich Kobusek* 1580, JI 87; **Jakubko**: *Jakubko Narkiewicz* 1558,

IS 58; **Jakuch**: *Jakuch Kopytowicz* 1551, IMŁII 297; **Jakun**: *Jakun Noska* 1560, PK 13; **Jakusz**: *Jakusz z Jabłoni* 1580, JI 87; **Jakuw**: *Jakuw Kuncew* 1578, IG 313, bądź miękko przed samogłoską szeregu przedniego: **Jakiel**: *Jakiel Jakubowicz, Jakiel Kietheniewicz* 1558, IS 55; **Jąkiel**: *Jąkiel Zajączkowski* 1628, UP 83.

Karp (gr. Καρπος, łac. Carpus, cerk. Карп (Sup. 422), w materiale źródłowym: **Karp**: *Karp Bojarczuk, Karp Czyczuk* 1662, PnM 437, 428.

Klemens (gr. z łac. Clemens, cerk. Климент) także zachowuje etymologiczną spółgłoskę **k** w niezmienionej postaci zarówno w formie polskiej, jak i wschodniosłowiańskiej: **Klemens**: *Klemens Biliński – rotmistrz tykociński* 1565, JIII 256; **Klim**: *Klim Abramowicz* 1649 KB 11; **Klimasz**: *Klimasz Duzka* 1545, IMŁI 93; **Klimek**: *szl. Klimek Tarasowicz* 1569, AU 275; **Klimko**: *Klimko Jewchimowicz* 1560, PMŁ 122–170; **Klimont**: *szl. Klimont Tchorznicki s. Marcinow* 1569, AU 281; **Klimosz**: *Klimosz Klimowicz* 1551, IMŁII 289; *Klimosz Sieczka* 1560–1563, RBS 496; **Klimunt**: *Klimunt Bileński – rotmistrz* 1570, JIII 255.

Korneliusz (łac. Cornelius, gr. Κορνηλιος, cerk. Корнилий), w materiale podlaskim wystąpiło w formach: **Kornach**: *Kornach Tolczacowicz* 1560, PK 14; **Kornilo**: *Kornilo Cielko, Kornilo Gumienczyk* 1662, PnM 430, 424.

Marek (łac. Marcus, gr. Μαρκος, cerk. Марк, Марко), na Podlasiu wystąpiło w XVI–XVII w. w formie pol. **Marek**: *Marek Derda, Marek Mężowic* 1558, IB 35, 42; cerk.: **Mark**: *Mark Suchnowicz* 1560–1563, RBS 423; **Marko**: *Marko Bilcew* 1578, IG 64.

Mikołaj (gr. Νικολαος, łac. Nicolaus, cerk. Николай) we wszystkich formach zachowuje etymologiczną spółgłoskę **k**: **Mikołaj**: *Mikolai Androw* 1558, RG 7; **Kloszek**: *Kloszek* 1577, JI 163; **Mikłasz**: *Mikłasz Laszko* 1566, IA 13; **Miklosz**: *Miklosz Judkowicz* 1551, IMŁII 275; **Mikłasz**: *Mikłasz Smogorowski* 1578, IG 58; **Mikola**: *Mikola Siwko* 1560–1563, RBS 414; **Mikolać**: *Mikolać Oliassewic* 1571, IT 35; **Niklas**: *Niklas Nareikonicz* 1560–1563, RBS 497; Nikodem (gr. Νικοδημος, łac. Nicodemus, cerk. Никодим): **Nikodem**: *szl. Nikodem Michałowski* 1676, RPD 387; **Nikodym**: *śl. Nikodym Zaleski* 1580, JI 40. Jak wykazuje

materiał źródłowy, spółgłoska **k** nie była zamieniana inną głoseką – jedyną zmianą w jej artykulacji było zmiękczenie przed samogłoskami szeregu przedniego **e, i** w imionach: Isakij, Jakiel, Jakim.

- opozycja twarda//miękka

Dotyczy w zasadzie oboczności w imionach polskich i wschodnich, w których dokonały się w przeszłości zmiany przed samogłoskami szeregu przedniego. Procesy fonetyczne zachodziły w różnych okresach historycznych (zarówno w polszczyźnie, jak i językach wschodniosłowiańskich), lecz przebiegały odmiennie. Stąd mamy w materiale podlaskim takie warianty form, jak:

w//w'

Paweł//Pawieł: **Paweł**: *Paweł Bednarzowicz* 1566, IA 12; **Pawieł**: *Pawieł Herman* 1567, IMBS 182;

p//p'

Petr//Pietr: **Petr**: *Petr Andrejewicz, Petr Pawłowicz* 1528, JI 185–193; **Pietr**: *Pietr Moniek* 1563, RBS 24;

s//ś

Semen//Siemien: **Semen**: *Semen Łosicki* 1600, AK 155; **Siemien**: *Siemien Daciuk* 1662, PnM 528; Serhey//Sierhiej: **Serhey**: *Serhey Panczuk* 1662, PnM 428; **Sierhiej**: *Sierhiej Wacuta Kalenikowicze* 1560, PMŁ 135;

t//t'

Ta oboczność kształtowała się na bazie zarówno polskich, jak i cerkiewnych form imienia w gwarach regionu. Obecność niezmiękczonej **t** w imieniu Matej może mieć związek z dyspalatalizacją spółgłosek przed samogłoskami szeregu przedniego w gwarach o cechach ukraińskich. Pozostałe formy Matiej//Matij tworzą grupę przejściową pomiędzy dyspalatalną ukraińską Matej a polską i białoruską Maciej. Porównajmy materiał źródłowy: **Matey**: *Matey Moisiik* 1662, PnM 529; **Matiej**: *Matiej Białosuknia, Matiej Wrotienskij* 1536,

O 24, 23; **Matij**: *Matij Wołosz* 1662, PnM 424. Od każdej z tych form podstawowych tworzono formy alternacyjne: **Matij** > **Matis**: *Matis Blaczenicz* 1562, RBS 500; **Matisz**: *Matisz Joltanczyc* 1560, PK 25; **Matiszko**: *Matiszko Howienowicz* 1578, IG 183; **Matej** > **Matos**: *Matos Laczowicz* 1560, PK 8; **Matuk**: *Matuk Piotrow* 1578, IG 74; **Matul**: *Matul Jancew* 1578, IG 141; **Matus**: *Matus Czayka* 1662, PnM 427; **Matuś**: *Matuś Mordas* 1560, PK 13; **Matys**: *Matys Zbyszkowski* 1536, O 23; **Matysz**: *Matysz Choiński* 1662, PnM 410; **Matyw**: *Matyw Krywopusk* 1578, IG 56; **Stepan**: *Jacub Stepan Czupurnowicz* 1560–1563, RBS 483; **Stiepan**: *Stiepan Soczewka* 1560, PK 23. Tymoteusz (gr. Τιμοθεος, łac. Timotheus, cerk. Тимофей) wystąpiło tylko w formach alternacyjnych, które powstały na bazie imienia zaadaptowanego w pol. z **t**: **Tymos**: *Tymos Wozny* 1580, JI 123; **Tymosz**: *Tymosz Zienczewicz* 1560, IN 69; na bazie imienia cerk. Тимофей > **Tim**: *Tim Ostapkowicz* 1560–1563, RBS 425; **Timass**: *Konrad z Timassem* 1558, IS 50; **Tijmko**: *Tijmko Rakowicz* 1551, IMŁII 248; **Timosz**//**Tijmosz**: *Timosz Amiszyc, Timosz Batanowicz, Timosz Drohlimowicz* 1560, PK 21, 28, 11; *Tijmosz Krekorewicz, Tijmosz Rakowicz* 1551, IMŁII 234, 238.

t' > c' oraz d' > dz'

Rozwój miękkich fonemów spółgłoskowych [c'] i [dz'] w polszczyźnie następował powoli aż do XIII w. i od tego czasu w formie ustabilizowanej przetrwały one do dziś (Długosz-Kurczabowa, Dubisz 1998, 144). W wyniku tego procesu imię biblijne Mateusz przyjęło się w polszczyźnie po zmianach fonetycznych w postaci Maciej. W takiej też postaci imię było na Podlasiu w XVI–XVII w., szeroko rozpowszechnione zarówno w formie podstawowej: **Maciej**: *szl. Maciej Moniuszko, szl. Maciej Moreszka* 1676, RPD 350, 349, jak i formach alternacyjnych: > **Maciek**: *Maciek Minkowicz* 1600, AK 155; **Macieyko**: *Swito Macieyko* 1551, IMŁII 255; **Macio**: *Macio Krawowicz* 1558, IS 54; **Maciuł**: *Maciuł Giedroycz* 1578, IG 74; **Mack**: *Mack Czerwonka* 1565, IA 7; **Macko**: *Macko Wróbl* 1565, IA 3,5; **Macuta**: *Macuta Borowski* 1676, RPD 387; **Macyas**: *Macyas Stasiew* 1558, RG 7. Analizując antroponimię Podlasia, należy również wziąć pod uwagę języki i dialekty wschodniosłowiańskie, tym bar-

dziej że fryktywne wymowa dawnego miękkiego fonemu [t'] i [d'] jako [c'] i [dz'] jest uważana przez wielu badaczy za jedną z ważniejszych cech gwar białoruskich (Sajewicz 1997, 91–107). To zjawisko znalazło odzwierciedlenie także w przyswojonych na Podlasiu imionach biblijnych, które występowały w wielu wariantach – zarówno ukształtowanych w polszczyźnie, jak i językach wschodniosłowiańskich. Miękkie spółgłoski **t'** i **d'** na tym terenie przede wszystkim były ściśle związane z formami cerkiewnymi, jak np. w imionach: Тимофей, Авдий, Стефан. Część form alternacyjnych wskazuje, że w języku potocznym nastąpiło zmiękczenie cerkiewnego **t'** i jego przejście w **c'**:

Cimoch: *Cimoch Juwbowicz* 1639, OP 125; **Cimoss:** *Cimoss Onisiewicz* 1571, IT 12; **Cimosz:** *Cimosz Woszczynzycz* 1551, IMŁII 306; **Cisko:** *Cisko Łukaszewicz* 1639, OP 142; **Cisz:** *Cisz Obadwa* 1571, IT 18; **Ciszko:** *Ciszko Czornakowicz* 1545, IMI 105;

Stefan, cerk. Стефан > **Sciepan:** *Sciepan a Iwan Ilkowicz* 1551, IMŁII 303;

oraz **d'** > **dz'**: Obadiusz (hebr. 'obadjah(u), gr. Οβδίας, Αβδίας, łac. Abdias, cerk. Авдий) > **Awdziesz:** *Awdziesz Turowicz* 1551, IMŁII 248; **Awdzisz:** *Awdzisz Kobyłowicz* 1560, PMŁ 158.

- zbliżona artykulacja miękkich **s'** i **sz'** oraz **c'** i **cz'**

Charakterystyczną cechą podlaskiej mowy jest zbliżona artykulacja spółgłosek miękkich **s'** i **sz'** oraz **c'** i **cz'**, co znajduje potwierdzenie także w imionach pochodzenia biblijnego. Najbardziej uwidacznia się to w imieniu Symeon//Szymon, które przejmowane było na tym terenie zarówno ze źródła łacińskiego, jak i greckiego za pośrednictwem scs. i przybierało w mowie potocznej różne warianty. Postać cerk. Симеон, przekształcona w **Siemien:** *Siemien Husakowicz* 1567, IMBS 181; następnie w **Sziemien:** *Sziemien Romanow* 1558, RG 21 i dalej: **Siemion:** *Siemion Joskieicz* 1577, JI 163; **Sziemion:** *Sziemion Dziertkow* 1578, IG 85; **Sziomoczko:** *Sziomoczko Mały* 1558, IB 45; **Simon:** *Simon Arcyzik, Simon Kaczyk, Simon Słoduszko* 1662, PnM 442, 429, 431; **Szjiman:** *Szjiman Dublikowicz* 1551, IMŁII 202; **Sziman:** *Sziman Nowot-*

ny, *Sziman Poszwiata* 1577, JI 166, 165; **Szimko**: *Szimko Janowicz* 1558, IB 41.

Zbliżona wymowa miękkiej polskiej **ć** i miękkiej wsł. **cz'** odzwierciedla się w imionach bibl. Maciej i Tymoteusz. Przystrojona do polszczyzny postać imienia Maciej, gdzie $c' < t + e$, ma swój odpowiednik także we wschodniej wymowie **cz'**: **Macziey**: *Macziey Buczkonicz* 1560–1563, RBS 481; i w zapisie **Matszey**: *Matszey Jakonow* 1578, IG 60; oraz pochodne $>$ **Macz**: *Macz, Thomko Kudokoniczi* 1560–1563, RBS 481; **Maczieiko**: *Maczieiko Nareikowicz* 1560–1563, RBS 497; **Maczii**: *Maczii Lesczinski* 1560–1563, RBS 426; **Maczko**: *Maczko Bezruczka* 1558, IS 55; **Maczuta**: *Maczuta Wolkohonowicz* 1565, IA 6; **Czimosz**: *Czimosz Klimonicz* 1562, RBS 500; **Czissko**: *Czissko a Naum Chomiczy* 1558, RG 26; w opozycji do Maciej, Cimosz, Ciszko. Na uwagę zasługuje również imię **Sciepan//Szczepan**: *Sciepan Węckowicz* 1639, OP 133; i *Szczepan Bukowicz* 1558, IS 56; pochodne od nich: **Sciec**: *Sciec Marcinowicz* 1551, IMLII 275; **Sciecko**: *Sciecko Dołobowicz, Sciecko Lelekowicz* 1551, IML II 260, 257; **Szczeczko**: *Szczeczko Paśkowicz, Szczeczko* 1558, IB 38, 41.

- opozycja n//n'

Ta opozycja jest związana z procesem fonologizacji miękkości, co odzwierciedla para imion Sanko//Sańko: **Sanko**: *Sanko Ostaskowicz* 1560, PK 25; **Sańko**: *Sańko* 1385, UP 122.

- obca grupa spółgłoskowa st

Wśród imion zaczerpniętych z biblijnego źródła wyraźnie wyróżnia się imię Stefan (gr. Στεφανος, łac. Stephanus, cerk. Стефан, wsł. Степан). W źródłach podlaskich z XVI–XVII w. mamy cały wachlarz form przyswajanych na różnych etapach adaptacji tego greckiego imienia. Grupa **st** była adaptowana jako **szcz**, **szcz//szcz'**, **sc'**, **st//st'**. Niewątpliwie na taką różnorodność wariantów fonetycznych wpływały języki urzędowe i zapis form łacińskich i cerkiewnych oraz funkcjonowanie imion w językach potocznych: polszczyźnie kresowej i starobiałoruskim, przyswojonych już wcześniej w języku polskim, a także językach wschodniosłowiańskich (białoruskim, ukraińskim). Ciągłe od-

niesienie do wzorca łac. **Stephanus**: *Stephanus Boryszewicz pisarz...* 1662, PnM 414 pozwalało zachować etymologiczną grupę **st**, natomiast użycie formy cerkiewnej Стефан motywowało użycie imienia z etymologicznym **st**, lecz z różnym stopniem zmiękczenia **t'**: Stefan// Stiepan// Sciepan, por. materiał źródłowy:

st > szcz

Dużo poświadczeń zawiera najstarsza polska forma z adaptacją grupy **st** jako **szcz**: **Szczepan**: *Szczepan Buchała* 1565 IA 3; forma alternacyjna > **Szczep**: *Szczep Korol* 1528, JI 214.

st > szcz// szcz'

Szczepan: *Szczepan Bukowicz* 1558, IS 56; > **Szczeczko**: *Szczeczko Paśkowicz* 1558, IB 38; **Szczesko**: *Szczesko Chodurko* 1558, IS 57; **Szcesz**: *Szcesz Ussowicz* 1558, IS 56; **Szcieczko**: *Szcieczko Hładki* 1558, IB 40; **Szuczuko**: *Szuczuko Paskowicz* 1558, IB 37.

st > sc'

Sciepan: *Sciepan Chruszczyk, Sciepan a Iwan Ilkowiczy* 1551, IMŁII 274, 303; > **Sciec**: *Sciec Marcinowicz* 1551, IMŁII 275; **Sciecko**: *Sciecko Wnuczków* 1578, IG 309.

st > st//st'

Stefan: *Stefan Barabasik, szl. Stefan Drozdowski* 1676, RPD 350, 387; **Stepan**: *Jacub Stepan Czupurnowiczi* 1560–1563, RBS 483; > **Stec**: *Stec Weniuk* 1662, PnM 426; **Stecko**: *Stecko Krasiewicz, Stecko Micewicz* 1560, PMŁ 167, 149; **Stecz**: *Stecz Bohdaniec* 1558, IS 55; **Steczko**: *Steczko Czezel* 1558, IB 44; **Stocz**: *Stocz Kuzicz* 1558, IB 38; **Stiepan**: *Stiepan Kiwoniewicz, Stiepan Soczewka* 1560, PK 21, 23; > **Stiecz**: *Stiecz Sustycz* 1560, PK 21.

2.3. Skracanie imion biblijnych

Wiele imion biblijnych używanych w XVI–XVII w. do nominacji na Podlasiu wystąpiło w źródłach historycznych w formie skróconej. Obserwuje się zanik głosek w nagłosie, śródgłosie i wygłosie.

- afereza

Ten proces fonetyczny, polegający na zaniku głoski lub głosek w nagłosie, obserwujemy w kilku imionach biblijnych:

Imię Gabriel (zob. wyżej) poprzez frykatywizację i ubezdźwięcznienie spółgłoski nagrosowej **g** (> h > ch) na kolejnym etapie zmian traci ją w nagłosie: **Awryło**: *Awryło Kruczyk*, 1662, PnM 431; **Aurillo//Auryło**: *Aurillo Mokiejcz* 1577, JI 164; *Auryło Rusinowicz* 1560, IN 65.

Jakub (hebr. ja'qob, gr. Ἰακωβ lub Ἰακωβος, Iakobos, łac. Iacobus, cerk. Иаков//Ияков) w materiale dokumentacyjnym występuje bez nagłosowej zgłoski Ja- w formie **Kubas**: *Kubas Woyth* 1558, IB 44; w protonazwisku **Kubik**: *Adam Kubik z żoną* 1662, PnM 483.

Imię Emanuel (hebr. 'immanu'el, gr. Ἐμμανουήλ, łac. Emmanuel, cerk. Иммануил, Мануил) w pełnej formie nie zostało poświadczane w badanym podlaskim materiale antroponimicznym. Zostało natomiast zarejestrowane w postaci skróconej **Manuel**: *pater Manuel Olifirowicz* 1662, PnM 421 oraz formach pochodnych od niej: **Manel**: *Manel Michaluk* 1662, PnM 442; **Maney**: *Maney Storbaty* 1578, IG 57; **Mantel**: *Jego Mci Panu Mantelowi z Zakrzewa Radlińskiemu, Pisarzowi Grodzkiemu Mielnickiemu* 1655, LM 18.

Izaak (hebr. jicchaq, gr. Ἰσαακ, łac. Isaak, cerk. Исаак). Źródła podlaskie rejestrują formę skróconą > **Sak**: *Sak Białąwa* 1578, IG 323.

Mikołaj (gr. Nicolaos, łac. Nicolaus, cerk. Николай, Никола) > **Mikłosz**: *Mikłosz Judkowicz* 1551, IMŁII 275; > Mikłoszek > **Kłoszek**: *Kłoszek* 1577, JI 163.

- apokopa

Ten proces fonetyczny (polegający na zaniku głoski lub głosek w wygłosie) także obserwujemy w imionach biblijnych okresu XVI–XVII w. w podlaskiej antroponimii:

Aleksander > **Oleksa**: *Oleksa Dolhasowicz, Oleksa Palasowicz, Olieksa Tiereszyn* 1560, PK 11, 16, 6, 8.

Ananiasz (hebr. chananjah(u), gr. Ἀνανίας, łac. Ananias, cerk. Анания) > **Onan**: *Onan Ulkowicz* 1560, PK 15.

Jakub (hebr. ja'qob, gr. Ἰακωβ lub Ἰακωβος, Iakobos, łac. Iacobus, cerk. Иаков//Ияков) > **Jak**: *Jak Mikołajowicz* 1560–1563, RBS 480; **Jako**: *Jako Stepanów* 1578, IG 328.

Józef (hebr. josep, gr. Ἰωσηφ, łac. Ioseph, cerk. Иосиф) > **Josch**: *Josch Dryszcz* 1558, IB 35; **Josz**: *Josz Drzisz* 1558, IB 34; **Osy**: *Osy Dułdo* 1558, IB 40; > **Osy**: *Osy Skorczyz* 1551, IMŁII 329.

Joachim (hebr. j(eh)ojakim > Jojakim, gr. Ioakim, łac. Ioachim, cerk. Иоаким)//**Juchim**: *Juchim* 1545, IMŁI 112; > **Juc**: *Juc Wierciaszczyc* 1551, IMŁII 265.

Klemens (łac. Clemens, cerk. Климент) > **Klim**: *Klim Abramowicz* 1649 KB 11. Skracane w ten sposób imiona ulegały dalszym zmianom fonetycznym i strukturalnym.

Łukasz (łac. Lucius, gr. Λουκάς, cerk. Лука) już w formie cerkiewnej traci gr.-łac. wygłosową spółgłoską s. Takie formy znajdują potwierdzenie w materiale podlaskim: **Luca**//**Luka**: *Joannes olim Luca Sieklucki* 1640, KD 392; *Lluka Wigdorowicz* 1571, IT 15. W źródłach podlaskich wystąpiła też jeszcze bardziej skrócona forma: **Luc**: *Luc Przystupa* 1545, IMŁI 102.

Maciej (z hebr. mattitjah(u), gr. postać Matthias, cerk. Матфий). Na Podlasiu w XVI–XVII wieku imię Maciej należało do popularnych. Poświadczone jest również w wersji skróconej: Maciej > **Mac**: *Mac Karczmit, Mac Kowalowicz* 1545, IMŁI 110, 111; Maczciej > **Macz**: *Macz Piotrowicz, Macz Stankowicz* 1560, PK 4, 6.

Manuel (< *Emanuel*, hebr. ‘immanu’el, gr. Ημμανουηλ, łac. Emmanuel, cerk. Иммануил, Мануил) > **Man**: *Jaromon*, *Man Malosowiczi* 1560–1563, RBS 496.

Szczepan (gr. Στεφανος, łac. Stephanus, cerk. Стефан, wsł. Степан) > **Szczep**: *Szczep Korol* 1528, JI 214.

Tymoteusz (gr. Τιμοθεος, łac. Timotheus, cerk. Тимофей) > **Tim**: *Tim Ostapkowicz* 1560–1563, RBS 425.

Tobiasz (hebr. tobijjah(u), łac. Tobias, cerk. Товий) > **Tobia**: *...relicta olim Tobia Szaszynowski* 1640–1641, KB 40.

- synkopa

Zanik głosek w części medialnej imienia Tymoteusz (gr. Τιμοθεος, łac. Timotheus, cerk. Тимофей) nastąpił w formach alternacyjnych: **Tijmosz**: *Tijmosz Krekorewicz*, *Tijmosz Rakowicz* 1551, IMŁII 234, 238; **Timass**: *Konrad z Timassem* 1558, IS 50; **Timosz**: *Timosz Kalny* 1560, PMŁ 128; **Tymos**: *Tymos Wozny* 1580, JI 123; **Tymosz**: *Tymosz Zienczewicz* 1560, IN 69.

W wielu wypadkach proces fonetyczny jest bardziej złożony, bowiem obok wypadania głosek w części medialnej imienia można zaobserwować jeszcze inne procesy fonetyczne (s > sz; u > y), por.: cerk. Samuił//Samuel//Szmuel//Szmul > **Szmył**: *Szmył Radko* 1545, IMŁI 13; Podobnie złożony proces fonetyczny możemy zaobserwować w imieniu cerk. Sozypater (gr. Σο(σι)πατρος, cerk. Сосипатр). Obserwujemy tu zarówno synkopę, jak i apokopę, z jednoczesną zamianą s > sz: **Szpat**: *Szpat Miłostów* 1578, IG 88.

- metateza

Metateza, czyli przestawka, polegająca na ułożeniu dwu fonemów w odwrotnym porządku, znalazła odbicie w imieniu Bartłomiej (aram. Bartolmai, gr. Βαρθολομαιος, łac. Bartholomaeus, cerk. Варфоломей). W materiale źródłowym występują poświadczenia z grupą spółgłoskową, w której nastąpiła przestawka płynnych r i l/l, por.: Bartłomiej > **Baltromiej**: *Baltromiej Jakubowicz* 1528, JI 193; **Boltromey**: *Boltro-*

mey Neswitski 1528, JI 183. Na bazie tych form powstało szereg form alternacyjnych, zarówno z **I**, jak i **I**: **Baltruch**: *Baltruch Trycieika* 1578, IG 70; **Baltruk**//**Baltruk**: *Baltruk Krawiec*, *Baltruk Staniewicz*, *Baltruk Szykszmek* 1578, IG 56, 73, 79; **Boltrel**: *Boltrel Grawczew* 1578, IG 141; **Boltr**: *Boltr* 1578, IG 82; **Boltruk**: *Boltruk Pieczkowicz* 1558, RG 366.

2.4. Podsumowanie

Analiza fonetyki imion poświadczonych w materiałach historycznych XVI–XVII w. z Podlasia pokazuje całą złożoność językowo-kulturową tego regionu. Dominujące tu wyznania chrześcijańskie – katolicyzm i prawosławie – i związana z nimi kultura oraz języki liturgiczne, a także ukształtowane na ich bazie języki narodowe znajdują odbicie w materiale antroponimicznym.

Imiona przejmowane z łaciny (wyznanie katolickie) i greki (wyznanie prawosławne) ulegały dalszym przekształceniom w kształtujących się językach narodowych i ich gwarach. Potrzeba dokładnej identyfikacji i indywidualizacji osoby przy braku stałych nazw dodatkowych motywowała tworzenie całego bogactwa form alternacyjnych, przy tworzeniu których fonetyka odgrywała ważną rolę.

Najbardziej charakterystyczne dla badanego regionu zmiany fonetyczne to przede wszystkim przekształcenia obcych dla języków słowiańskich głosek greckich lub łacińskich w zależności od okresu i dróg przejmowania imienia. W tym kontekście najwięcej problemów sprawiał fonem [f], którego języki słowiańskie nie znały do czasu zaniku słabych jerów. Stąd tak powszechna substytucja **f** przez **p**, **ch**, **chw**, **w**.

Zmiękczenia i dyspalatalizacja spółgłosek w języku polskim i wschodniosłowiańskich (białoruskim i ukraińskim) wpływały na dużą różnorodność i wariantywność form imion w związku z kształtującymi się na przestrzeni XVI–XVII w. w funkcjonujących na badanym obszarze językach normami ortopedii, w skład której wchodziły normy i ortofonii, i ortografii.

Także adaptacja dyftongów, grup samogłoskowych i spółgłoskowych przebiegała w kilku wariantach, ponieważ zachodziła w różnych przedziałach czasowych i w kilku językach oraz ich gwarach.

O sposobie przyswajania niektórych głosek decydował także system transkrypcji gr.-łac., czyli tzw. odczyt Erazmowy lub Rejchlinowy.

I wreszcie na sposób adaptacji imion biblijnych do języków narodowych ogromny wpływ miały nie tylko pośredniczące przy ich przejmowaniu języki liturgiczne (łacina w katolicyzmie i cerkiewnosłowiański w prawosławiu), lecz także urzędowe (łacina, polszczyzna kresowa i język starobiałoruski), które pozwalały z jednej strony zachować zbliżoną do formy wyjściowej postać imienia (łacina), z drugiej – umożliwiały wprowadzenie do powszechnego obiegu form alternacyjnych, potocznych oraz fonetycznie przekształconych pod wpływem gwar (polszczyzna kresowa, język starobiałoruski).

III.

ADAPTACJA FLEKSYJNA IMION BIBLIJNYCH

Włączanie imion do systemu morfologicznego języka przyjmującego odbywało się w różny sposób. O upodobnieniu imion chrześcijańskich w ich końcowej części do rodzimych typów tematycznych i sufiksalnych (zarówno leksyki propraialnej, jak i apelatywnej) pisała obszernie A. Superańska (1969, 72–74), M. Malec (1994, 64). Wyniki ich badań i spostrzeżenia dotyczą również imion biblijnych, które są częścią chrześcijańskiego systemu nominacyjnego, tworzą jego pierwszą, podstawową warstwę chronologiczną. Imiona biblijne, podobnie jak i inne imiona obce, wchodząc do słowiańskich systemów językowych, przystosowywały się do paradygmatów fleksyjnych języków przyjmujących. Adaptacja imienia biblijnego na Podlasiu zależała od kilku czynników:

- a) czasu przejścia i wpływu języków pośredniczących: w tym wypadku gr. lub łac. oraz języka scs.;
- b) języka przyjmującego;
- c) sytuacji etnolingwistycznej Podlasia w XVI–XVII w.

Analiza rezultatów fleksyjnych procesów adaptacyjnych ujawnia szereg prawidłowości. Na Podlasiu w XVI–XVII w. imiona biblijne funkcjonowały w kilku wariantach, co w dużej mierze zależało od języka zabytku piśmiennictwa. Teksty sporządzone w języku łac., będącym wówczas językiem kancelaryjno-liturgicznym, zawierają imiona w formach łacińskich lub zlatynizowanych, czasami też łacińskich skróconych, np.: Joannes > Joan, Joachim > Joach itp. Zabytki piśmiennictwa sporządzone w pozostałych językach kancelaryjnych – polszczyźnie kresowej lub języku ruskim – rejestrują nazewnictwo

two osobowe w formach pełnych, oficjalnych, przyswojonych do języków narodowych lub funkcjonujących w języku potocznym i gwaraach. W związku z tym, że językiem liturgicznym ludności katolickiej była łacina, zaś prawosławnej – język cerkiewnosłowiański, adaptacja morfologiczna imion biblijnych odbywała się za pośrednictwem obu tych języków. Na bazie form łacińskich kształtowały się podstawowe, pełne formy imion biblijnych ludności katolickiej, zbieżne z ogólnopolskimi: Andraeas > Andrzej, Iosefus > Józef itp. U ludności prawosławnej proces adaptacji był bardziej złożony: imiona biblijne były zapożyczone za pośrednictwem języka greckiego do języka staro-cerkiewno-słowiańskiego i w takiej postaci funkcjonowały w języku liturgicznym. Na bazie form cerkiewnych kształtowały się odmianki potoczne, które odzwierciedlają cechy różnych gwar wschodniosłowiańskich: białoruskich lub ukraińskich.

Męskie imiona biblijne w językach słowiańskich od najdawniejszych czasów były przystosowywane do odmiany rodzimych męskich tematów na *-o, *-jo z końcówką zerową lub neutra z końcówką -o, tematów na *-a, *-ja oraz przymiotnikowej odmiany złożonej na -i, -y (wsł. -ij, -yj). Temat zapożyczonego imienia stawał się tematem po jego przyswojeniu, zwłaszcza w języku staro-cerkiewno-słowiańskim: Θωμας > Фома. Tematem po przyswojeniu mogło stać się całe zapożyczone imię biblijne wraz z końcówką, np. w polszczyźnie: łac. Thomas > Tomasz i dalej: gen. sg. Tomasz-a, dat. sg. Tomasz-owi itd., tu oczywiście z substitucją spółgłoski finalnej. Zapożyczone imię biblijne może zawierać temat widoczny dopiero w przypadkach zależnych, jak w wypadku imienia Klemens: z łac. Clemens, Clementis, przejęte do gr. Κλημενς przyswojone w języku scs. jako Kliment, Klimentij, Klimjant, Klimont (MalI 259; Tron.–Wal. 170), cerk. Климент (Sup. 211). Temat imienia może być także skrócony w stosunku do pierwotnej postaci: Filip < gr. Φιλιππος ‘miłośnik koni’ (Tron.–Wal. 118; MalI 216); do łac. przejęte w postaci Philippus, w scs. Филипъ., cerk. Филипп (Sup. 324). W związku z tym, że na Podlasiu utrzymywała się różnorodność konfesyjna, te same imiona biblijne mogły być przyswajane z różnych źródeł i włączane do różnych paradygmatów w zależności od drogi przejmowania, czasu i języka przyjmującego lub gwary. Imiona ST, w większości hebr. pochodzenia, przyswajane były za pośrednictwem gr. lub łac.

do polszczyzny i cerkiewnosłowiańskiego – liturgicznego języka Słowian wschodnich, następnie ulegały adaptacji w językach narodowych i gwarach. Dlatego przegląd sposobów włączania imion biblijnych zarówno do polskiego, jak i wschodniosłowiańskich systemów fleksyjnych oraz ich funkcjonowania w wieloetnicznym i wielowyznaniowym środowisku obejmuje kilka etapów:

- a) przyswajanie imienia biblijnego obcego pochodzenia w gr. i łac. źródłach;
- b) adaptacja gr. i łac. form imion w języku pol. i cerk. oraz w językach potocznych Podlasia;
- c) powstawanie form alternacyjnych imion;
- d) derywaty sufiksalne od podstaw pełnych i skróconych imion podstawowych.

Odrębną grupę form pochodnych od imion biblijnych tworzą formacje będące prototypem nazwiska: formy przynależnościowe, patronimiczne, andronimiczne oraz wszelkie formy skrócone i zdrobniałe imion, które w swoich podstawach skrywają często niezwykle ciekawe typy słowotwórcze form pochodnych od imion podstawowych.

3.1. Adaptacja morfologiczna imion biblijnych ST

Imiona ST o etymologii hebr., aram., akad., sem., sum. i in. początkowo przyswajane były w gr. i łac. źródłach, skąd za pośrednictwem języków liturgicznych przenikały do polszczyzny oraz języków wschodniosłowiańskich. Ponieważ kultura polska kształtowała się na bazie kultury europejskiego Zachodu związanej z wyznaniem katolickim, zaś narodów wschodniosłowiańskich – opartej na prawosławiu kultury bizantyjskiej, podstawową rolę w rozwoju języka polskiego i języków wschodniosłowiańskich odegrały języki liturgiczne. W wyznaniu katolickim był nim język łaciński, zaś w prawosławiu – ukształtowany na bazie języka staro-cerkiewno-słowiańskiego język cerkiewny¹. Ten podział do-

1 Obszernie na ten temat pisze Zofia Kaleta (1991) i inni onomaści.

kładnie ilustruje materiał antroponimiczny zachowany w podlaskich źródłach historycznych XVI–XVII w.

Analiza imion obejmująca cały proces ich przyswajania na terenie Podlasia do XVII w. włącznie pokazuje nie tylko złożoność tego procesu, lecz także poświadcza koegzystencję obu kultur nazewniczych, z ich odrębnością z jednej strony i wzajemnym przenikaniem z drugiej. Ponieważ niektóre głoski wymawiano jednakowo lub w bardzo zbliżony sposób we wszystkich językach, stąd ich przejmowanie nie przysparzało kłopotu. W językach przyjmujących taki wygłos pozwalał wprowadzić imię do odpowiedniego paradygmatu rzeczownikowego bez jakichkolwiek zmian jakościowych. Będące w obiegu na Podlasiu w XVI–XVII w. biblijne imiona pozwalają wyodrębnić kilka typów imion o spółgłoskowym lub samogłoskowym wygłosie, które nie ulegały większym zmianom morfologicznym, zachowywały w mianowniku l.poj. podstawową, etymologiczną postać.

3.1.1. Imiona z etymologicznym spółgłoskowym wygłosem i ich adaptacja

Większość imion męskich, częściowo również kobiecych, posiadało etymologiczny wygłos spółgłoskowy. Adaptacja morfologiczna tych imion do języków słowiańskich przebiegała różnie, co wiązało się nie tylko z ich systemem morfologicznym i fonetycznym, lecz także z systemami morfologicznymi i fonetycznymi języków pośredniczących. Część imion przejmowano bez jakichkolwiek zmian jakościowych spółgłoski finalnej we wszystkich językach.

- finalna spółgłoska bez zmian jakościowych w gr. i łac.

Finalne spółgłoski bez zmian jakościowych w gr. i łac. zazwyczaj w takiej postaci przenikały również do języków słowiańskich. Dotyczy to na ogół imion z wygłosowymi spółgłoskami wargowymi **m** i **n** oraz **d** i **r**. Spółgłoski **b**, **l**, **k** przy adaptacji mogły ulegać zmianom jakościowym, o czym zazwyczaj decydował język pośredniczący oraz czynnik fonetyczny.

spółgłoski wargowe m, n:

A a r o n//A r o n: hebr. ‘aharon > gr. Ααρων, łac. Aaron, scs. Агопъ, Ааропъ, Јагопъ > pol. Aron (MaII 188), cerk. Аарон (Sup. 122): *Aron Krzywy* 1571, IT 35.

A b r a h a m//A b r a m: hebr. albo z akad. ‘abraham > gr. Αβρααμ, Αβραμ, łac. Abraham, Abram > pol. Abraham, Abram, cerk. Авраам, Авраамий (Sup. 371): *Abraham Lubowidzki komornik drohicki* 1539, 1569–1591, JIII 250; *Abraham Wiszowathi camerarius terrestris Bielscenis de Szumki* 1569, AU 243; *Abram Włostowicz* 1528, JI 217; *Awram, Prokop, Jozs a Olichwier Onosskowicz* 1558, RG 374; *Auram Rybak* 1560, IN 68.

A d a m: zach.-sem. > gr. Αδαμ, łac. Adam > pol. Adam, cerk. Адам (Sup. 372): *Adam z Branska* 1560, PK 6; *śl. Jadam i Michał Baykowski, śl. Jadam Pęski, śl. Jadam Danowski* 1580, JI 118, 116, 120, ale w tekstach łac. są poświędzone inne odmiany łac.: *Adae Niwieński tenutarius...* 1569, AU 238; *nobilis Adamus Wyczółkowski Bielszczak, Adamus Pniewski* 1662, PnM 417, 415.

B e n i a m i n: hebr. binjamin > gr. Βενιαμιν, łac. Benjamin, pol. Beniamin, cerk. Вениамин (Sup. 391): brak poświędzeń imienia w formie pełnej.

*C h a m: hebr. cham > gr. Χαμος, Χαμ, łac. Cham > pol. Cham, cerk. bibl. Хам (BS: Rdz 5,32): *Cham Hulkowicz* 1560, PK 8.

E f r a i m, hebr. ‘eprajim z akad. i sum. Apparū > gr. ‘Εφραϊμ, łac. Ephraem, Ephraim, cerk. bibl. Ефрем (BS: Joz 16,5–8), w językach wsł. utrwaliło się w formie Ефрем (Sup. 411): *Jefrem Popowicz* 1551, IMŁII 327.

H e m a n: hebr. Heman > gr. Αμαν, łac. Eman, Heman > pol. Heman (Tron.–Wal. 132), cerk. Еман (BS: 1 Krn 2,6): *Homan olim Olieszewicz* 1569, AU 246.

H o h a m: hebr. hoham > gr. Αιλαμ, łac. Hoham > bibl. pol. Hoham (Joz 10,3), cerk. Горам (BS: Joz 10,3): *śl. Józef Kunczewicz i brat jego Hohemias* 1580, JI 123.

J o a c h i m: hebr. j(eh)ojaqim > Jojakim, gr. Ιωακμ, łac. Ioachim, cerk. Иоаким (Sup. 196): *Jechim Kulenia* 1545, IMŁI 111; *Jachim Szewko* 1551, IMŁII 235; *Joach Reska* 1558, IB 39; *Jach Warpech* 1560, IN 66; *Joachim Kaczenicz* 1560–1563, RBS 424; *Jakim Huzien* 1558, IN 76; *Owkim a Wasil Mieslessewicz* 1558, RG 21; *Joakim Kowalik* 1662, PnM 432.

N a h u m: hebr. nachum > gr. Ναουμ, łac. Nahum > pol. bibl. Nahum (Łk 3,35), cerk. Наум (Sup. 245): *Czissko a Naum Chomiczy, Naum Danilow, Naum Solowieiow* 1558, RG 26,5.

S a l m o n: hebr. Salmon > gr. Σαλμων, łac. Salmon > pol. Salmon (Mt 1,5; Łk 3,32), cerk. Салмон (BS: Mt 1,5): *Salmon Żerebiłowski* 1560–1563, RBS 425.

S a m s o n: hebr. Szimszon > gr. Σαμσων, łac. Samson > pol. Samson (Tron.–Wal. 231), cerk. Самсон (Sup. 452): *Samson, Choma Dmitrowicz* 1560, PMŁ 153.

S z y m o n: hebr. szim'on > gr. Συμεων, Σιμεων, Σιμων, łac. Simeon, Simon > pol. Symeon, Szymon (Tron.–Wal. 244, 245), cerk. Симеон, Симон (Sup. 457): *Semen Mohota* 1528, JI 186; *Szymon Moniuszkowicz* 1536, O 24; *Simon Hauczowicz z siebrami, Symon Krupeczyc* 1558, IB 42, 43; *Simeon Missiorek* 1558, IS 51; *Siemion Horodnianin, Siemion Marcinowicz* 1560, PK 13,6; *Chwiedor olim Siemion* 1569, AU 246.

Jak wynika z przeglądu materiału źródłowego, większość imion zachowała etymologiczny wygłos we wszystkich językach pośredniczących i przyjmujących. Zarówno pełne podstawowe formy pol., jak i cerk. oraz ich warianty z fonetyką wschodnią, zachowując etymologiczny wygłos, zostały włączone do deklinacji na *-o: *Aron, Abraham, Abram, Awram, Auram, Adam, Jadam, Cham, Jefrem, Homan, Joachim, Jachim, Joakim, Jakim, Owkim, Naum, Salmon, Samson, Szymon, Symon, Simeon, Siemion, Simon, Symon, Semen*. Wyjątkiem w tej grupie jest poświadczony w materiale podlaskim imię *Hohemias*, które w sto-

sunku do formy etymologicznej jest rozszerzone o gr. końcówkę -ias, pozostaje jednak nadal w deklinacji twar-dotematowej na *-o. Zwracają uwagę łacińskie odmiany imienia Adam: *Adae* i *Adamus*, które występują jedynie w tekstach sporządzonych w kancelaryjnym języku łacińskim.

spółgłoska d:

D a w i d: hebr. dawid/dowid > gr. Δαβιδ, Δαβιδ, łac. David > pol. Dawid (Tron.–Wal. 95), cerk. Давид (Sup. 401): *Dawid Mołczewicz woit*, *Dawid Zyniewicz* 1560, PMŁ 149, 165.

spółgłoska r:

B a l t a z a r: aram. belszcar, z akad. bel-šar-uccur > gr. Βαλτασαρ, łac. Balthassar, scs. Ваѡсаръ > pol. Baltazar (Tron.–Wal. 61), cerk. Балтасар (Sup. 388): *śl. Baltazar Zaleski* 1580, JI 92.

Ten typ imion ST był przyswojony bez zmian jakościowych wygłosu w polszczyźnie oraz językach wschodniosłowiańskich i włączony do odmiany tematowej na *-o. W takiej postaci funkcjonował w XVI–XVII w. na Podlasiu.

spółgłoska b:

H i o b: hebr. ‘ijjob > gr. Ιωβ, łac. Iob > pol. Hiob (Tron.–Wal. 134), scs. Иовъ, Ijevъ (Mall 254), cerk. Иов (Sup. 197): *Iiew Nicewicz* 1551, IMŁII 269; *Jop Praethphus (Prajtfus)* 1520, JIII 247.

To imię w polszczyźnie przejęte zostało z łac. wygłosem tożsamym z etymologicznym hebr., natomiast do cs. przejęto bezpośrednio z greki okresu bizantyjskiego z transpozycją β jako [v]. W obu wypadkach imię zostało włączone do deklinacji twar-dotematowej *-o, co poświadcza również materiał podlaski.

wygłosowe hebr. -el → gr. -ελ, łac. -el:

A s r i e l, hebr. ‘asri’el (por. Izrael, Tron.–Wal. 52) > gr. Ασρηηλ (BA: 1 Krn 7,14), łac. Asriel (LV) > pol. bibl. Asriel (BT: Lb 26,31), cerk. bibl. Асриил (BS: Lb 26,31): *Asryel Gimpielow zięć* 1571, IT 35.

Daniel: hebr. daniije'el > gr. Δανιηλ, łac. Daniel > pol. Daniel (Tron.–Wal. 94), scs. Daniijъ, Daniъ (MaII 206), cerk. Даниил (Sup. 402): *Daniło Dzieduskowicz* 1558, IS 52; *Daniel Derdoł*, *Daniel Moreta* 1577, JI 161, 163.

Emanuel: hebr. 'immanu'el > gr. Ημμανουηλ, łac. Emmanuel, scs. Manuiъ > pol. Emanuel (Tron.–Wal. 111), cerk. Мануил (Sup. 417): *Maney Storbaty* 1578, IG 57; *pater Manuel Olifrowicz*, *Manel Michaluk* 1662, PnM 421, 442.

Ezechiel: hebr. jechezq'el > gr. Εζεκιηλ, łac. Ezechiel, cerk. Иезекииль (Sup. 416): *Ezechiel kn. Koryatowicz Kurcewicz* 1520, J III 244.

Gabriel: hebr. gabri'el > gr. Γαβριηλ, łac. Gabriel > scs. Gavriiъ, Gavъriiъ, Gavrilъ (MaII 222), cerk. Гавриил (Sup 394): *Gabryel Gęba* 1571, IT 8; *Hauryo Smitczyz* 1578, IG 63; *Gabrielis Kosinski*, *Petras a Gabrielio Putkowski* 1640, KD 45, k. 17, 693.

Izrael: hebr. jisra'el > gr. Ισραηλ, łac. Israel > pol. Izrael (Tron.–Wal. 139), cerk. Израил(ъ) (Sup. 416): *Israel Fisikowic* 1571, IT 34 (Ż); *Izrael syn Judy* 1687, Lesz 196 (Ż).

Jerachmiel: hebr. jerachme'el > gr. Ιεραμηηλ, łac. Ierahmeel > pol. Jerachmeel (Tron.–Wal. 149), cerk. bibl. Иерахмеил (BS: 1 Krn 2,42): *Jerochim Kosowicz*, *Jerochim Kozich* 1551, IMŁII 240, 235.

Michał: hebr. mika'el > gr. Μιχαηλ, łac. Michael > scs. Michaiъ, pol. Michał (MaII 284), cerk. Михаил (Sup. 241): *Michał Adamowicz*, *kniaź Michajło Hlinski sam tret* 1528, JI 195, 184; *N'lem Stephanum ol. Michaelij Zajęcznicki* 1640, KD 109; *Michael olim Fiedor de Szumki* 1569, AU 257, 245.

Rafał: hebr. repa'el > gr. Ραφαελ, łac. Raphael > scs. Rafailъ, pol. Rafał (MaII 315), cerk. Рафаил (Sup.449): *Rafał Raczko* 1493, UP 123; *Rafael Sieniczki*, *Raphael Sokolowski praesbiter* 1569, AU 263, 261.

Samuel: hebr. szemu'el > gr. Σαμουελ, łac. Samuel > scs. Samuiъ, Samuilъ, pol. Samuel (MaII 321), cerk. Самуил (Sup. 288): *Samuel*

Konstanty Korowiczki, Samuelum Zaborowski 1640, KD 45, 9; *Samuilo Rابيةjew* 1578, IG 71; *Szymł Radko* 1545, IMŁI 13.

Imiona biblijne ST z teoforycznym elementem -el przyswajano z miękką lub twardą spółgłoską wygłosową. W pol. do miękkotematowej odmiany włączono imiona: *Daniel, Emanuel, Ezechiel, Gabriel, Izrael, Jerachmiel, Samuel*, do twaridotematowej – *Michał* i *Rafał*. W cerk. większość imion została włączona do odmiany twaridotematowej. Wyjątek stanowią imiona *Иезекииль* oraz *Израил(ь)*. W materiale podlaskim dominują pełne formy imion przyswojone w polszczyźnie z miękką spółgłoską wygłosową -el oraz twaridotematowe *Rafał* i *Michał*. Teksty łac. zawierają formy z etymologicznym łac. wygłosowym -el: *Manuel, Michael, Raphael* lub zlatynizowane, z końcówkami łac.: *Gabrielio, Gabrielis, Manuel, Samuelum*. W wyniku latynizacji form cerk. pojawiają się też formy hiperpoprawne z finalną -ij: *Micha-elij*. Teksty sporządzane w języku starobiałoruskim lub polszczyźnie kresowej rejestrują formy potoczne, wschodniosłowiańskie: *Daniło, Michajło, Samuilo, Samojło*. W dokumentacji występują też skrócone formy alternacyjne: *Jerochim, Szymł*. Wszystkie zabiegi adaptacyjne pozwalały włączyć imiona do paradygmatu miękkotematowego deklinacji na *-jo lub twaridotematowego na *-o.

spółgłoska k > pol. k; scs. k//k':

Nieco inaczej przebiegała adaptacja morfologiczna imienia I z a a k: hebr. jicchaq > gr. *Ισαακ*, gr. *Ισαακιος* łac. *Isaak* > pol. *Izaak* (Tron.–Wal. 138), cerk. *Исаак, Исаакий, Исакий* (Sup. 199): *Isakij Hołowczycki* 1662, PnM 426; *Sak Osytkiewicz* 1558, IS 58.

W gr. i łac. imię to zostało przyswojone z etymologicznym wygłosem, przy czym w gr. rozwinął się dodatkowy wariant z dodanym wygłosowym -ιος, co też skutkowało wariantywnymi formami w scs. i cerk. *Исаакий, Исак*. W polszczyźnie natomiast została przyswojona forma łac. z etymologicznym wygłosowym -k. Formy z etymologicznym wygłosem były włączone do odmiany tematów na *-o we wszystkich językach słowiańskich, natomiast warianty powstałe na bazie gr. formy *Ισαακιος* > *Исаакий, Исакий* zostały wprowadzone do odmiany miękkotematowej *-jo, co potwierdza również materiał podlaski.

3.1.2. Zmiany etymologicznego spółgłoskowego wygłosu

- alternacje spółgłosek wygłosowych -im// -in

C h e r u b i n: hebr. kerub, l.mn. kerubim > gr. Χερουβιμ, Χερουβιν, łac. Cherubim > scs. Cheruvimъ, pol. Cherubin (zmiana -im > -in zob. Altbauer 1955, 42; Mall 203), Sup. – brak: *śl. Cherubin Baykowski, Jadam Cherubin Dąbrowski* 1580, JI 118, 96.

S e r a f i n: hebr. serafim > gr. Σεραφιμ, Σεραφιν, łac. Seraphinus, Seraphim > scs. Serafimъ, pol. Serafin, cerk. Серафим (Sup. 294): *Serafin Korzeniowski* 1520, J III 250.

Na Podlasiu oba imiona utrwaliły się z finalną -in, co nie wpłynęło zasadniczo na sposób włączania do systemu morfologicznego języków słowiańskich.

- substytucja spółgłoski finalnej: hebr. p > f (φ, ph) (+ -us); hebr. h > s

J ó z e f: hebr. josep > gr. Ἰωσηφ, łac. Ioseph, Iosephus > pol. Józef (Mall 300), scs. Josifъ, Osifъ, Osirъ, Josirъ, cerk. Иосиф (Sup. 418): *Osip Myntach* 1560, PML 146; *Józef Dupicz* 1565, IA 5; *szl. Jozef Pigula* 1569, AU 284; *Jozyp Marcinowicz, Jozep Krusowka* 1639, OP 121; *Josephus ol. Petri Sienicki* 1640, KD 636; *Jozeph Łopienski* 1640–1641, KB 17; *Jozephus Ługowski* 1662, PnM 442; *Josefus Dukacz* 1673, S.

J o n a s z: hebr. jona(h) (Tron.–Wal. 157), przejęte do gr. w formie Ἰωνας, łac. Ionas (Mall 255) > pol. Jonasz, cerk. Иона (Sup. 197, 418): *Jona Borzobohaty Krasieński* 1520, J III 244; *mołna Jonasz Kruszyński* 1676, RPD 720 (T).

W antroponimii podlaskiej XVI–XVII w. w wypadku imienia Józef dominują formy z substytucją finalnej hebr. p > f, w tekstach łac. także z dodaną łac. końcówką -us. Etymologiczne hebr. **p** występuje znacznie rzadziej, przeważnie w formach potocznych, które utrwaliły się w językach i gwarach wschodniosłowiańskich, przy czym nie należy tu upatrywać powrotu do źródła hebr., lecz raczej adaptacji fonetycznej obcego językom słowiańskim fonemu [f]. Niezależnie od tego, jaki

był wygłos tego imienia, zostało ono włączone do deklinacji na *-o. Natomiast drugie imię funkcjonowało na Podlasiu zarówno w przejętej z łac. i zaadaptowanej w polszczyźnie formie Jonasz, wprowadzone do deklinacji na *-o, jak i formie cerk., włączającej imię do deklinacji na *-a.

- zanik spółgłoski finalnej w gr. i łac.

T e r a c h: hebr. terach z akad. przejęte do gr. Θαρρ, łac. Thare > pol. Terach, Tare (Tron.–Wal. 263), cerk. Фарра (BS: Rdz 11,26): *Terech Mielechowicz* 1551, IMLII 268, 303; *Cierech, Chyc Oleszkowicz* 1560, PMŁ 141.

Na Podlasiu w XVI–XVII w. imię to wystąpiło wyłącznie z zachowanym etymologicznym wygłosem, o ile rzeczywiście poświadczony formę należy łączyć z imieniem biblijnym, bowiem w wypadku imienia *Terech//Cierech* istnieje większe prawdopodobieństwo, że jest ono formą alternacyjną chrześcijańskiego imienia pochodzenia łac. Terentius, cerk. Терентий (Sup. 308), które zostało wprowadzone do deklinacji twarodematowej *-o poprzez dodanie do skróconego tematu łac. formantu -ch.

- rozszerzenie hebr. spółgłoskowego wygłosu: gr. -ης, -ος, łac. -es, -us

A l k i m o s: hebr. Jakim > gr. Αλκιμος, łac. Alcimus, pol. Alkimos (Tron.–Wal. 38), cerk. Алким (BS: 1 Mach 7,5): *Alkes Ulan Bekimowicz* 1590, AWAK 31, s. 63 (T).

E l e a z a r: hebr. ‘eli’azar > gr. Ελεαζαρος, łac. Eleazarus, pol. Eleazar (Tron.–Wal. 106), cerk. Елеазар (Sup. 410): *Olizar Onchemonicz* 1560–1563, RBS 497.

Ł a z a r z: hebr. ‘el’azar > gr. Λαζαρος, łac. Lazarus, scs. Лазарь//Лазаръ, pol. Łazarz (Tron.–Wal. 178), cerk. Лазарь (Sup. 218): *Llazarz Tllusty* 1571, IT 34.

J a k u b: hebr. ja’qob, skrót od sem. ja’aqob’el > gr. ‘Ιακωβ lub Ιακωβος, łac. Iacobus, pol. Jakub (MalI 239), cerk. Иаков//Ияков (Sup. 191):

Jakob Bochdanowicz 1558, IN 75; *Jak Paskowicz* 1558, IS 55; *Jakub Joskowicz* 1560, PK 15; *Jacobus Siedleczki* 1569, AU 245; *Jakuw Kuncew* 1578, IG 313; *Jakow Jaśkiewicz* 1639, OP 112; *Jacobo Zaszczynski* 1640, KD 584.

J a n: z hebr. j(eh)ochanan > gr. Ἰωαννης, łac. Ioannes, Iohannes, scs. Иоанъ, Иоаннъ, pol. Jan (MaII 243), cerk. Иоанн (Sup. 192): *Jan syn Dobrogosta* 1342, UP 90; *Iwan Semenowicz Sapieha* 1513, UP 152; *Jan Siekierka pisarz* 1514, UP 75; *Joan Hohol* 1520, JIII 244; *Joannes Siedleczki* 1569, AU 272.

Imiona z tej grupy na Podlasiu w XVI–XVII w. wystąpiły w formach łac.: *Jacobus*, *Jacobo*, *Joannes*; cerk.: *Jakow*, *Joan*; przyswojonych w polszczyźnie: *Łazarz*, *Jakub*, *Jan*; w językach i gwarach wsł.: *Olizar*, *Iwan*. Część imion zachowała etymologiczną spółgłoskę wygłosową hebr.: *Olizar*, *Jakub*, *Jan*, *Joan*; gr. lub łac.: *Atkes*, *Jacobus*, *Joannes*, włączając się takim sposobem do deklinacji twar-dotematowej na *-o. Jedynie w imieniu *Łazarz* w zestawieniu z etymologiczną formą wyjściową można odnotować alternację r : r' (scs.) > pol. rz. Jak zaświadcza materiał podlaski, adaptacja do systemów morfologicznych języków funkcjonujących w badanym okresie na Podlasiu była procesem złożonym, w wielu wypadkach imiona zachowują etymologiczny wygłos imienia biblijnego, zazwyczaj hebr., z pominięciem gr. lub łac. rozszerzeń, czemu sprzyjała różnorodność etniczna i kulturowa, a przede wszystkim obecność mniejszości żydowskiej i tatarskiej oraz funkcjonowanie imion w ich językach etnicznych i liturgicznych.

- hebr. -aj > gr. -αιος, -εος; łac. -ai, -aeus

B a r t ł o m i e j: aram. Bar-tolmaj > gr. Βαρθολομαιος, łac. Bartholomaeus, scs. Варѡтоломеи, pol. Bartłomiej (Tron.–Wal. 62), cerk. Варфоломей (Sup. 142): *Bartłomiej Zaykowicz* 1558, IS 50, 57; *Gnossus Bartholomeus Czerski de Czersk* 1640, KD 62.

M a r d o c h e u s z: hebr. mordokaj, gr. Μαρδοχαιος, Μαρδοκαιος (Janow. 182), łac. Mardochai, Mardochaeus (LV, Janow.), pol. Mardocheusz (Tron.–Wal. 184), cerk. Мардохей (BS: Est 1,1): *Morduchay Zyd* 1578, IG 55; 1654, IMO 3v (Ż).

Mateusz: hebr. mattenaj > gr. przejęte w postaci Ματθαίος, Μαθθαίος, łac. Matthaëus, pol. Mateusz (Tron.–Wal. 185), cerk. Матфей (Sup. 232): *Mateusz Żmijewski* 1520, J III 248; *Matys Zbyszowski* 1536, O 23; *Jakub Bukiel i Masz brat jego* 1558, IS 56; *Matwiey a Supron Bohatyrowiczy, Mathwy, Danilo a hrissko Josiewici* 1558, RG 373, 7; *Matos Laczowicz, Matos Waczewicz, Matus Mordas, Matisz Joltanczyc* 1560, PK 8, 6, 13, 25; *Mathis Budkowicz* 1560–1563, RBS 483; *Mathaeus Wiszenski, szl. Matusz s. Marcinow* 1569, AU 236, 288; *Matffiey* 1577, JI 167; *Matofiey Doylid, Matyw Krywopusk* 1578, IG 323, 56; *Matis olim Stanisłai Kaliszcyk, Matous Bagienski, Matis Kozula* 1640–1641, KB 3, 8, 35; *N'lis Mathaus olim Joachimi Porzeziński, N'li Matheo de Christopheri Błoński* 1640, KD 13; *Matysz Choński, Matus Czayka, Matthiae Jaroehowski* 1662, PnM 410, 427, 524; *Matheus Ulski, Matheus Woienka* 1671, 1673, S.

Tadeusz: gr. Θαδδαίος, Θαδδευς, z aram. taddaj, łac. Thaddaeus, scs. Tadej (Tron.–Wal. 260; Mall 329), cerk. Фаддей (Sup. 317): *Fiedzko Hadzko Szypniewiczze* 1560, PMŁ 178.

W tej grupie imion adaptacja morfologiczna przebiegała w podobny sposób jak adaptacja imion gr. i łac. w polszczyźnie i języku scs. oraz cerk. Przystawiano imiona z wygłosem łac. lub gr., nie zawsze tożsamym z hebr.: *Mardocheusz, Mateusz, Tadeusz*. Część imion jednak zachowywała wygłos hebr., przy czym w większym stopniu obserwujemy ten proces w grupie form cerk., por.: pol. *Bartłomiej*, cerk. *Warfołomiej, Matfiej, Faddiej*. Na Podlasiu były w użyciu zarówno formy łac.: *Bartholomeus, Mathaeus*, formy utrwalone w polszczyźnie: *Bartłomiej, Mateusz* oraz cerk. *Matfiej*, a także różne ich warianty fonetyczne i strukturalne. Większość poświadczonych alternacyjnych form imion zachowała etymologiczną spółgłoskę gr. -os (*Matos*), łac. -us (*Matus*) lub pol. -usz (*Matusz//Matus*). Formy alternacyjne imienia *Mateusz//Matfiej//Matwiej* świadczą również o skracaniu podstawy słowotwórczej *Matwiej* do spółgłoski: *Matyw* lub samogłoski: *Mathwy* i tym samym włączaniu imion do różnych paradygmatów.

- wygłos hebr. spółgłoskowy → gr. samogł., łac. spółgł.

A r n i: hebr. ‘arnan > gr. ‘Αρνι, łac. Aram, pol. Arni (Łk 3,33), cerk. Apam (BS: Łk 3,33; Mt 1,3): *Arinith Kahuda* 1578, IG 81.

Jedyne poświadczenie imienia w zmodyfikowanej formie *Arinith* nie pozwala na sformułowanie pewnych wniosków. Rozszerzona o spółgłoskowy wygłos postać imienia jest najbardziej zbliżona do przejętej z gr. polskiej formy. Wygłosowe -th mogło pojawić się w łac. tekście w wyniku latynizacji nazwy osobowej, która zapewne dotyczyła napływowego mieszkańca Podlasia, na co dodatkowo wskazuje jednostkowe poświadczenie oraz nazwisko czeskiego pochodzenia².

3.1.2. Imiona biblijne z etymologicznym wygłosem samogłoskowym i ich adaptacja

Imiona męskie z etymologicznym wygłosem samogłoskowym tworzyły znacznie mniejszą grupę. Ich adaptacja przebiegała podobnie jak w grupie poprzedniej. Niektóre utrwały się z etymologicznym wygłosem, inne ulegały przekształceniom.

- wygłos samogłoskowy bez zmian w gr. i łac.

J u d a: hebr. jehuda, gr. Ιούδα, ‘Ιουδας, łac. Iuda, pol. Juda, Judasz (Tron.–Wal. 159), cerk. Иуда (Sup. 420): *Juda Abramow, Juda Abramowicc, Juda Rubiessowic* 1571 IT 23, 15.

J o d a: hebr. hodaw-ja(hu) > gr. Ιωδα, łac. Juda, pol. bibl. Joda (BT: Łk 3,26), cerk. bibl. Иуда (BS: Łk 3,26): *Busko a Jodko Podroszki* 1558, RG 6.

W XVI–XVII-wiecznej antroponimii podlaskiej taki sposób adaptacji morfologicznej poświadcza jedynie imię Juda, które we wszystkich językach przyjmujących zachowało etymologiczną hebr. samogłoskę. Wyjątek stanowi imię zdrajcy Jezusa, które w polszczyźnie przybrało postać Judasz, jednak jako imię chrzestne Podlasian nie było po-

2 Nazwisko popularne w Czechach, nosi je znany czeski prozaik Vaclav Kahuda; apelatyw *kahuda* w języku czeskim oznacza 'deser truskawkowy z cukrem i śmietaną'.

świadczone. Z samogłoskowym wygłosem w poszczególnych językach przyjmujących występowało też imię Joda, jednak ono w podstawowej, pełnej formie w zgromadzonym materiale nie wystąpiło.

- wygłos samogłoskowy → gr. i łac. spółgłoskowy na -as, -es, -os, -on, -us lub bez zmian

W tej grupie imion stosowano dodanie spółgłoski s do pełnego tematu (także z substytucją samogłoski wygłosowej), zachowanie wygłosu etymologicznego lub substytucję (często z towarzyszącymi zmianami fonetycznymi):

B a r n a b a: z aram. bar nabu > gr. Βαρναβας, łac. Barnabas, pol. Barnabasz i Barnaba, cerk. Варнава (Sup. 389): *Warko Klukowski* 1528, JI 186.

E l i a s z: hebr. elijah(u) > gr. Ηλιας, łac. Elias, pol. Eliaz (Mall 211; Tron.–Wal. 107), cerk. Илия (Sup. 417): *Ilias Wojniłow* 1558, RG 28; *Eliaz Prosieński* 1565, IA 6; *Helias filius Abrahae Simanowski* 1569, AU 263; *Ilia z Brocsem Wigdorowicz* 1571, IT 34; *od śl. Ambrożego Pogorzelskiego ol. Heliasza* 1580, JI 105; *Iliasz Hawrylik* 1662, PnM 426.

E l i z e u s z: hebr. ‘elisa > gr. Ελισαιος, łac. Elisaeus, Eliseus, pol. Elizeusz (Mall 212; Tron.–Wal. 109), cerk. Елисей (Sup. 181): *Olisiej Kulikowicz*, *Olisiej Raczkowicz* 1560, PK 5, 8; *Olyszey Tymochwieiow* 1578, IG 376; *Olesiey Awrylik*, *Olesiey Ihnatyk*, *Olesiey Miskowicz* 1662, PnM 431, 432, 433, 522.

J a z o n: hebr. je(ho)szua > gr. Ιεσους, Ιασων, Ιασον, łac. Jason, Iason (LV), pol. bibl. Jazon (BT: Dz 17,5–9), cerk. bibl. Иасон (BS: Rz 16, 21): *Jaznik Wobioł* 1558, IS 57.

J e r e m i a s z: hebr. jirmejah(u) > gr. Ιερεμιας, łac. Ieremias, pol. Jeremiasz, scs. Ijeremija, cerk. Иеремия, Иеремил (Sup. 193): *Jeremiasz (Hieronim) Skolimowski* 1620, UP 82; *Jeremiey* 1545, IMŁI 112; *Jaroma Nowosielski* 1664, KWB 5.

J o z j a s z: hebr. joszijah(u) > gr. Ιωσιας, łac. Iosias, pol. Jozjasz (Mall 256), cerk. Иосий, Иосия (Sup. 418): *Jusiy Daniluk* 1662, PnM 426.

M a c i e j: hebr. mattitjah(u) > gr. Ματθιας, łac. Matthias (Mattitiasz), pol. Maciej (Tron.–Wal. 180), cerk. Матфий (BS: Dz 1,23–26): *Mattias Gazługa* 1528, JI 184; *Matiej Białosuknia*, *Matiej Wrotienski* 1536, O 24, 23; *Maciej Iwaszkowicz*, *Maciej Janowicz*, *Matwuj stolarz* 1551, IMŁII 249, 258, 246; *Macyas Stasiew* 1558, RG 7; *Matyas Wciśłowski* 1560, PMŁ 146; *Macz Piotrowicz* 1560, PK 4; *Mathis Budkowicz*, *Mathis Tatarzin* 1560–1563, RBS 483, 431; *Matszey Jakonow*, *Matsyey Olefierów* 1578, IG 60, 305; *Matyjasz z Borkiw* 1580, JI 80; *Mac Oleszkowicz* 1600, AK 153; *N. Mathia Skolimowski*, *N. Gabriel ol. Mathia Zdzichowski* 1640, KD 392, 158; *Matheus y Maczciey Pupanowie*, *Maczciey olim Thoma Woyno Sabik* 1640–1641, KB 5; *Matthiae Jaroehowski*, *Matij Szupilik*, *Matey Moisiik* 1662, PnM 524, 428, 529; *Matyas Mastalerz* 1663, RP 788.

M a l a c h i a s z: hebr. mal’aki > gr. Μαλαχιας, łac. Malachias, scs. Malachija, Malachii, pol. Malachiasz (MalI 277), cerk. Малахия (Sup. 433): *Poluchta Małochwiew z bratem* 1560, IN 68.

M o j ż e s z: hebr. mosze > gr. Μωυσης lub Μωσης, łac. Moyses, pol. Mojżesz (MalI 293; Tron.–Wal. 196), cerk. Мойсей (Sup. 437): *Moyzesz*, *Moyzesz Pyrczyc* 1545, IMŁI 100, 108; *Mojsiej Waniutycz* 1560, PK 12; *Moysa Kowalewicz* 1560, PMŁ 155; *Mojsza Jewchimowicz* 1560, PMŁ 122–170; *Moyses olim Stephani Raczibor*, *Moyses olim Truchon* 1569, AU 248, 259; *Moiszi z Miechobitów...* 1580, JI 82.

O b a d i a s z: hebr. ‘obadjah(u) > gr. Οβδιας, Αβδιας, łac. Abdias, pol. Obadiusz (Tron.–Wal. 207), cerk. Авдий (Sup. 103): *Owdziesz* 1545, IMŁI 114; *Awdziesz Turowicz* 1551, IMŁII 248; *Awdzisz Kobyłowicz* 1560, PMŁ 158; *Hawdziesz Raczki* 1560, IN 65; *Owdziey Sienko* 1565, IA 6,3; *Januss Owdziei* 1571, IT 25.

O z e a s z: hebr. hosze’a > gr. Ωσηας, Οσηας, łac. Osee, pol. Ozeasz, (Tron.–Wal. 210; Janow. 210), cerk. Осий, Осия lub Иосий, Иосия (Sup. 197, 259): *Osij Sawczyc* 1551, IMŁ II 311; *Osiey Śłapiuk* 1662, PnM 413.

S a b a: aram. Saba, Szeba, hebr. szeba’ z akad. Saba > gr. Σαβας i Σαββας, łac. Sabas (MalI 231; Tron.–Wal. 228), cerk. Савва (Sup. 452):

Sawa Kuryłow, Sawa Paniucic 1578, IG 56, 304; *Stanisław Sabba Uszyński* 1649, UP 52.

S a l o m o n: hebr. szelomo > gr. Σαλομων, łac. Salomon, pol. Salomon (MaII 320; Tron.–Wal. 230), cerk. Саламан і Соломон (Sup. 452, 458): *Slloma Abramowicc* 1571, IT 15 (Ż); *Salomon Robak* 1622, MK 168, k. 108.

S o f o n i a s z: hebr. cepanjah(u) > gr. Σοφονιας, łac. Sophonias, ses. Sofinija, pol. Sofoniasz (MaII 323; Tron.–Wal. 241), cerk. Софония (Sup. 301): *Sowon* 1545, IMŁ I 100; *Sowan Howienowjcz* 1560, PMŁ 159; *Sohniej Kozłowicz* 1560, PK 14; *Sowun Proiawa* 1662, PnM 412.

T o b i a s z: hebr. tobijah(u), aram.-hebr. Tobi > gr. Τοβιας, Τοβιτ, łac. Tobias, pol. Tobiasz (MaII 332), cerk. bibl. Товия, Товий (BS: Ezd 2, 60), Тов (BS: 1 Mch 5,13), Товит (BS: Tb 1,1): *Tobiasz Perchalskiy, ślachtetny Tobiasz niegdy Bartoszków* 1528, 1580 JI 192, 44; *Tobin Ławrynów* 1578, IG 65; *relicta olim Tobia Szaszynowski* 1640–1641, KB 40.

T o m a s z: aram. t'oma' (gr. Διδιμοσ) > gr. Θωμας, łac. Thomas, ses. Toma, pol. Tomasz (MaII 332), cerk. Фома (Sup. 327): *Choma Olicowicz* 1545, IMŁI 108; *Thoma Owsziani* 1569, AU 239; *Thomas a Mikolai Bierciewici* 1578, IG 6.

Z a c h a r i a s z: hebr. zekarjah(u) > gr. Ζαχαριας, łac. Zacharias, pol. Zachariasz (MaII 346), cerk. Захария (Sup. 413): *Zacharias olim Boroko* 1569, AU 257; *ślachtetny Zacharyasz* 1580, JI 71; *Zachar Blizniuk, Zachar Sawczyk* 1662, PnM 413.

Zaprezentowany w tej części pracy materiał imienniczy poświadcza różne tendencje w procesie adaptacyjnym imion hebr. do języków przyjmujących. O ile w języku gr. i łac. zazwyczaj dodawano rodzime końcówki tych języków, to już do polszczyzny i języków wsł. imiona przyswajano bądź ze zredukowanym wygłosem formy gr.-łac.: *Barnaba//Warnawa, Iliia, Iosija, Malachija, Osija, Sofonija, Towija, Foma, Zacharija*, bądź w formach przekształconych. W polszczyźnie zazwyczaj adaptacji ulegała forma gr. lub łac. z substytucją finalnej -s > -sz: *Barnabasz, Eliasz, Elizeusz, Jeremiasz, Jozjasz, Malachiasz, Obadiusz, Ozeasz, Sofoniasz*,

Tobiasz, Tomasz, Zachariasz. Formy cerk. utrwały się zazwyczaj z finalnym -ija: *Иеремия, Иосия, Малахия, Осия, Иосия, Софония, Товия, Захария* lub -ij, -ej: *Елисей, Иосий, Матфий, Мойсей, Авдий, Осий, Иосий, Товий*. Do tej grupy dołącza również pol. *Maciej*. Imiona, które w gr. i łac. otrzymały finalne -n, w takiej formie też utrwały się w językach słowiańskich: *Jazon, Salomon*. Na Podlasiu w XVI–XVII w. poświadczono są imiona w formach utrwalonych w polszczyźnie: *Jeremiasz, Maciej, Moyses, Salomon, Tobiasz, Tomasz, Zacharyasz*; w formach cerk.: *Ilia, Matwuj, Mojsiej, Osij*; z wsł. fonetyką form cerk.: *Olisiej, Olyszey, Olesiej, Jeremiej, Jusiy, Matij, Małochwiey, Owdziey, Osiey, Sohniej, Choma*, które zachowały paradygmat form cerk. Teksty łac. zawierają łac. lub zlatynizowane formy imion podstawowych lub ich alternacyjnych wariantów: *Matias, Mathia, Matthiae, Mathis, Moyses, Tobia, Thomas, Thoma, Zacharias*. Część imion na Podlasiu w XVI–XVII w. funkcjonuje jednak w formach skróconych w stosunku do postaci etymologicznej gr., łac. lub zaadaptowanej w pol. i cerk.: *Jaroma, Mac//Macz, Sowon//Sowan//Sowun, Zachar* oraz derywowanych sufiksalnie od tematów skróconych i fonetycznie przekształconych: *War-ko, Jazn-ik, Moys-a, Awdzi-sz//Awdzie-sz//Hawdzie-sz, Tob-in*. Na uwagę zasługuje imię Mojżesza, które jest poświadczane również w formach *Mojsza* oraz *Mojszi*. W zestawieniu z hebr. Mosze należy brać pod uwagę dialektalne zmiany fonetyczne wygłosowej hebr. samogłoski: obniżenie artykulacji e > a lub podwyższenie artykulacji e > i, co skutkowało włączeniem imienia w językach słowiańskich do różnych paradygmatów.

3.2. Adaptacja morfologiczna imion biblijnych NT

Imiona nowotestamentowe były różnego pochodzenia: hebr., aram., gr., łac. i in. Wszystkie przenikały do języków słowiańskich za pośrednictwem języka greckiego lub łacińskiego albo bezpośrednio z tych języków. Zatem adaptacja imion greckiego lub łacińskiego pochodzenia przebiegała podobnie.

- gr. imiona na -ας, -ος, łac. na -as, -os, -us po samogłosce

Andrzej: gr. Ανδρεας, łac. Andreas (Tron.–Wal. 43; Mall 183) > scs. Анѣдrei, pol. Andrzej//Jędrzej, cerk. Андрей (Sup. 377): *Jędrzej Zukowicz* 1545, IMŁI 101; *Andrzej Moszkowicz* 1551, IMŁII 324; *Andrzy Bohdanowicz*, *Andreas Niedzielczyk* 1558, RG 17, 20; *Niewier*, *Andr Lomzieniczi* 1560–1563, RBS 481; *Andrej Mikuciewicz* 1578, IG 287; *N. Andrae Błoński*, *Andrae Paczoski* 1640 KD 21, 1, 15, 16.

Archelaos: gr. Αρχελαος (BA: Mt 2,22), łac. Archelaus (LV; Janow. 30) > pol. bibl. Archelaos (Tron.–Wal. 47), cerk. bibl. Архелай (BS: Mt 2,22), Архелай i Архилий (Sup 381): *Pan Archles Mokrzecki* 1640–1641, KB 37; *Archillis (Archlis, Archlles) Mokrzecki* 1647, UP 39.

Mikołaj: gr. Νικολαος, łac. Nicolaus > scs. Nikolai lub Nikola (Mall 285), pol. Mikołaj, cerk. Николай, Никола (Sup. 250): *Mikołaj Monkowicz* 1536, O 23; *Miklosz Judkowicz* 1551, IMŁ II 275; *Miklasz Jankowicz* 1558, IS 49; *Mikula Monczewicz* 1560, PK 6; *Mikola Siwko*, *Niklas Nareikonicz* 1560–1563, RBS 414, 497; *honorabilis Nikolaus Makowski*, *Nikolaus Trusk* 1569, AU 255, 244; *Miklasz Pleszywiec*, *Miklasz Smogorowski* 1578, IG 70, 58; ...*generosi Nicolai Siestrzewitowski*, *pan Nikolai Sobieszuk Jakubowski*, *slach. Nicolay Wasinski sluga* 1662, PnM 445, 518, 434.

Tymoteusz: gr. Τιμοθεος, łac. Timotheus > scs. Timothei, Timotei, Timofei (Mall 335), pol. Tymoteusz, cerk. Тимофей (Sup 309): *Timosz Orechowicz* 1551, IMŁII 310; *Tim Ostapkowicz* 1560–1563, RBS 425; *Cimosz Joszków*, *Cimosz Makarów* 1578, IG 301, 313.

W tej grupie imion w językach słowiańskich pojawiała się interwokalna spółgłoska **j**, która po zaniku obcego wygłosu (gr. -ας, -ος lub łac. -as, -os, -us) wprowadzała imię do deklinacji miękkotematowej na *jo. Dlatego scs. przyswoił większość tych imion z wygłosowym -i//j, które w języku cerk. zachowały wygłos -aj, -ej lub -ij: cerk. Андрей, Архелай i Архилий, Николай, Тимофей. W polszczyźnie imiona gr. pochodzenia zazwyczaj przejmowano w wariancie łac., stąd spośród imion biblijnych tylko imiona Andrzej i Mikołaj przyswojono z wygłosowym **j**. Pozostałe przejęto bez zmian lub z substytucją

wygłosowej spółgłoski w formie łac. Tymoteusz lub gr. Archelaos. Na Podlasiu w XVI–XVII w. imiona tej grupy w tekstach sporządzonych w języku łac. występowały w łac. formach podstawowych lub skrótowych: *Andreas, Nikolaus, Andrae*; zlatynizowanych cerk. *Nicolai*. W tekstach sporządzonych w języku urzędowym polskim lub ruskim imiona zapisywano w wariacie polskim: *Andrzej, Mikołaj* lub cerkiewnym: *Andrej, Nicolay*. Najczęściej jednak imiona funkcjonowały w formach potocznych, alternacyjnych, z fonetyką wschodniosłowiańską lub polską, które zachowywały wygłos spółgłoskowy i paradygmat form podstawowych (deklinacja *-jo lub *-o): *Jędrzej, Archillis, Archlis, Archlles, Timosz, Cimosz, Tim* lub zmieniały: z *-jo na *-o: *Andr, Mikłasz, Mikłasz, Mikłosz, Niklas*, z *-jo na *-a: *Mikola, Mikula*, z *-jo na przymiotnikowy: *Andrzy*.

- gr. imiona na -ας, -ος, łac. na -as, -os, -us po samogłosce i

Apoloniusz: gr. Απολλωνιος (Tron.–Wal. 45), łac. Apollonius (BubK 45) > pol. Apoloniusz, cerk. Аполлоний (Sup. 378): *Apolon Domanowski, Jego Mosc Pan Apolon Mokrzecki* 1640–1641, KB 3, 12; *...syn Apollona Mokrzeckiego* 1666–1687, UP 39.

Artemiusz: gr. Αρτεμιος, łac. Arthemius > pol. Artemiusz, cerk. Артемий (Sup. 380): *Arczim Trochimowicz* 1558, RG 12; *Artis Chodoszowicz* 1558, IB 41; *Arciem Kuźma Miciewicz* 1560, PMŁ 160; *Artys Chodkiewicz, Artis Niedzwiedziowicz* 1560, PK 25, 11; *ślachetny Artim Łazowski* 1580, JI 33; *Arcim Dudarenia* 1639, OP 143; *Artim Trubai* 1662, PnM 472.

Demetriusz: gr. Δημητριος, przymiotnik od imienia greckiej bogini Δημητηρ, łac. Demetrius (Mall 210), pol. Demetriusz, cerk. Димитрий (Sup. 405): *Dmitrz* 1545, IMŁI 100; *Dzmitr Korobkowicz* 1551, IMŁII 321; *Mitr Poliowicz* 1558, IB 35; *Dimithr Wasziliwicz* 1558, RG 21; *Dymitr s. Ilkow, szl. Dmitr s. Onaczkow* 1569, AU 276; *Dmiethr Czolibata* 1578, IG 84; *Dmiter Woycik, Dmitro Wawrynczyk, pater Demetrius Wierzba i Demetry Wierzba swiaszczennik Gnoienski* 1662, PnM 431, 487, 524.

E u t y c h e s: gr. Ευτυχιος, Ευτυχος (Tron.–Wal. 116; Mall 255), łac. Euty chius, Euty ches, Euty chus (Janow. 92) > pol. Euty chiusz (Mall 255), Euty ches (Tron.–Wal. 116), cerk. Евтихий (Sup. 409): *Joltuch Kisielewicz* 1558, IB 41.

G a j u s: łac. Gaius, Caius (Mall 221; Tron.–Wal. 121), gr. Γαϊος (Γάϊος) (BA: Dz 19,29) > pol. bibl. Gajus, cerk. Гайй (Sup. 394): *Goilis(z)* 1558, IS 55.

K o r n e l i u s z: łac. Cornelius, gr. Κορνηλιος > scs. Kornilь, Kornilь, Kornilij, pol. Korneliusz, Kornel (Mall 264), cerk. Корнилий (Sup. 213): *Kornilo miejski pisarz* 1560, PK 4.

S e r g i u s z: łac. Sergius (gens Sergia), gr. Σεργιος (BA: Dz 13,7; Tron.–Wal. 237) > pol. Sergiusz, cerk. Сергей (Sup. 294): *Sierhiey Ofanasowicz* 1545, IMŁI 105; *Sierhey Janczenia*, *Sierhey Zuk* 1551, IMŁII 285, 263; *Serhey Panczuk* 1662, PnM 428.

Wśród imion tego rodzaju w polszczyźnie utrwały się formy przejęte z łac. z adaptacją wygłosu -iusz jako -iusz: *Apoloniusz*, *Artemiusz*, *Demetriusz*, *Korneliusz*, *Sergiusz* oraz z zachowaniem łac. wygłosu imienia: *Gajus* lub jego redukcją: *Kornel*. W języku cerk. gr. imiona na -ιος przyswojono z fleksją -ий: *Аполлоний*, *Артемиий*, *Димитрий*, *Гаий*, *Корнилий*, *Сергий*. Na Podlasiu w XVI–XVII w. w tej grupie brakuje poświadczeń funkcjonowania imion w podstawowych pełnych formach pol. lub cerk. Jedynie w tekstach zapisanych w języku łacińskim można odnotować pełną łac. formę imienia *Demetrius*. W tekstach ruskich i polskojęzycznych występują modyfikowane fonetycznie formy cerk., które zachowują odmianę miękkotematową *-jo: *Serhey//Sierhey//Sierhiey*. Pozostałe formy imion z tej grupy poświadczone w podlaskich zabytkach piśmiennictwa świadczą o tendencji do modyfikacji fonetycznej i skracania przyswojonych w języku cerkiewnosłowiańskim i polszczyźnie form podstawowych. W formach alternacyjnych odrzucano gr. lub łac. część finalną imienia, co powodowało w stosunku do formy cerk. zmianę paradygmatu i włączenie ich do odmiany twar-dotematowej na *-o: *Apolon//Apollon*, *Artim//Arcim//Arczim//Arciem*, *Dimithr//Dmiethr//Dymitr//Dmiter//Dmitr//Dzmitr//Mitr*, *Joltuch*. Zmianę paradygmatu powodowało również dodanie do skróconego tematu -y i włą-

czenie imienia do odmiany przymiotnikowej: *Demetry*. Apokopa cerk. fleksji -ij oraz dodanie -o z jednoczesną dyspalatalizacją I powodowało przeniesienie imienia z odmiany miękko tematowej na *-jo: *Kornilij* do twar dotematowej na *-o: *Kornilo*. Ślady miękkości skróconego tematu pełnego imienia w formie cerk. *Dimitrij* odnajdujemy w wariantcie skróconym *Dmitrz*.

- gr. imiona na -ας, -ος, łac. na -as, -os, -us po spółgłosce

A p o l l o s: gr. skrót od Απολλωνιος (Tron.–Wal. 45), łac. Apollo (LV) > pol. bibl. Apollos (BT: Dz 18,24), cerk. bibl. Аполлос (BS: Dz 18,24): *Apollo Mokrzecki* 1647–1664, UP 39.

A r e t a s: gr. Ἀρέτας (BA: 2 Kor 11,32), Ἀρέθας (www.saint.gr > saint), łac. Aretas, Areta, Aetae (LV) > pol. bibl. Aretas, cerk. Арефа (Sup. 379): *Orefa Kodzicz* 1545, IMŁ 105; *Łochwien a Philip y Orech* 1565, IA 5; *Orehwa olim Iwan* 1569, AU 245.

A r t e m a s: gr. imię, skrót od gr. Αρτεμιδορος (Tron.–Wal. 49) > pol. Artemas (BT: Tt 3,12), cerk. Артема (BS: Tt 3,12): *Artis Chodoszowicz* 1558, IB 41; *Arczim Trochimowicz* 1558, RG 12; *Artys Chodkiewicz*, *Artis Niedzwiedziowicz* 1560, PK 25, 11; *Arciem Kuźma Miciewicz* 1560, PMŁ 160; *ślachetny Artim Łazowski* 1580, JI 33; *Arcim Dudarenia* 1639, OP 143.

A r y s t a r c h: gr. Αριστάρχος (BA: Dz 19,29), łac. Aristarchus (Janow. 34) > pol. bibl. Arystarch (Dz 19,29; Tron.–Wal. 50), cerk. bibl. Аристарх (Sup. 379): *Aryszko Trojgiel* 1578, IG 321.

A u g u s t: łac. cognomen Augustus (Tron.–Wal. 55; MaII 189) > pol. August, cerk. bibl. Август (BS: Łk 2,1): *Pan August Małosilanski* 1640–1641, KB 18.

F i l i p: gr. Φίλιππος (Tron.–Wal. 118; MaII 216), łac. Philippus > scs. Филипъ, pol. Filip, cerk. Филипп (Sup. 324): *Filip Niemiera et Woyno* 1490, AKJ 23; *Philip Sachar*, *Philip* 1545, IMŁI 102, 112; *Pilip Miernicz* 1558, IN 71; *Chil Bartoszewicz* 1558, IB 41; *Pierchus*, *Philis Paulonicy* 1560–1563, RBS 496; *Chilip Chacuczycz* 1578, IG 139; *Philyp Kurzyna* 1640–1641, KB 17.

Hieronim: gr. Ἱερώνυμος, łac. Hieronymus (MaII 251) > pol. Hieronim, cerk. Иероним (Sup. 416): *Hira brat jego* 1551, IMŁ II 234; *Jeronim* 1560, PMŁ 135; *Hieronim z Bratem Pantem* 1565, IA 9; *ślachetni Jeromin z Wisemierza, Jeromin syn Wojciecha Klepacskiego* 1580, JI 19, 17.

Krzysztof: gr. Χριστοφορος, Χριστοφορος (: Χριστος ‘Christus’ i φερο ‘nioseć’), łac. Christophorus, Cristoforus (MaII 266) > pol. Krzysztof, cerk. Христофор (Sup. 472): *Kres Rozwada, Kres Truchowicz* 1551, IMŁ II 276, 254; *szl. Christof Patkowski z Patkowicz* 1569, AU 279; *Christofor Milkowski, śl. Cristoph ol. Troiana Sepietowskiego* 1580, JI 8, 96; *śl. Krystof Brzozowski* 1581–1600, J III 249; *Krzysztof Szymkiewicz* 1639, OP 123, 120; *Pan Krzystow Chrzęstowski, Krzystow Mierzwiński* 1640–1641, KB 9, 36; *Christopher olim Gaspari Dybowski* 1644, KD 328; *nobilis Cristopherus Czubik, nobilis Christopherus Wyczółkowski Zapłomiak, Krys Kozak* 1662, PnM 448, 417, 410.

Łukasz: łac. Lucius > gr. postaci Λουκας (Tron.–Wal. 178; MaII 273) > scs. Luka, pol. Łukasz, cerk. Лука (Sup. 224): *śl. Łukasz Jasiewski* 1520, JIII 249; *Lukasz Chomicz* 1545, IMŁ I 117; *Lucas Maksimowicz* 1558, IB 37; *Luc Philip Czerniejkowicz* 1560, PMŁ 156; *Lluka Wigdorowicz* 1571, IT 15; *Joannes olim Luca Sieklucki* 1640, KD 171, 392; *Łukas Niwiński* 1640–1641, KB 11; *G. Lucae Białobrzeski* 1677, KD 592.

Karp: gr. Καρπος, łac. Carpus > scs. Карръ, pol. Karp (MaII 258), cerk. Карп (Sup. 422): *Karp Nowosad* 1558, IB 37.

Marek: łac. Marcus, gr. Μαρκος, (MaII 280) > scs. Маръкъ, pol. Marek, cerk. Марк, Марко (Sup. 434): *Mark Suchnowicz* 1560–1563, RBS 423; *Marco olim Laurentii, szl. Marek Sierhiejow* 1569, AU 246, 275; *Marko Chwilkiewicz* 1639, OP 136; *laboriosus Marcus Chwiedczuk* 1662, PnM 450.

Narcyż: gr. Ναρκισσος, łac. Narcissus (MaII 294), pol. Narcyz (Tron.–Wal. 200), cerk. Наркисс (Sup. 245): *Narucz a Janucz Radzikowiczy* 1558, RG 17; *Narko Sarko* 1560–1563, RBS 483; *Nareiko Michayłow, Nareyko Michalkow* 1578, IG 336, 325.

O n e z y m: gr. Ονησιμος, łac. Onesimus, scs. Onisimъ, pol. Onezym (Tron.–Wal. 210; Mall 299), cerk. Онисим (Sup. 257): *Michael olim Onisz* 1569, AU 246; *Onisym Fiedorowicz sweszczennik Mszan-ski* 1662, PnM 427.

P a w e ł: łac. praenomen Paullus, łac. gr. w formie Παυλος, scs. Равѣль i Равѣль, pol. Paweł (Mall 302; Tron.–Wal. 213), cerk. Павел (Sup. 442): *Paweł Buckowicz* 1551, IMŁII 281; *Paulus olim Daskowicz* 1569, AU 243, 245; *Pawoł olim Alberti Piekut* 1640–1641, KB 4; *Paulo Lipinski* 1662, PnM 409–437; *Pawieł Herman* 1567, IMBS 182.

P i o t r: gr. Πετρος, łac. Petrus > scs. Petrъ, (Mall 306), pol. Piotr, cerk. Петр (Sup. 268): *Woytech a Petr, Petr Andreiewicz, Peter Dryzdel, Pietr Pribyłkowicz* 1528, JI 185, 216, 189, 195; *Ignat Kowalowicz Petrasz brat jego, Piotrasz Maskiewicz* 1545, IMŁI 103, 115; *Piotrusz Tieretuczyc* 1551, IMŁ II 320; *Pietras Mielenczyc, Pietras Tymoniewicz* 1560, PK 8; *Piotras Jankonicz* 1560–1563, RBS 483; *Pietrusz Drozdzanik* 1565, IA 5; *Pietrus Tharusza* 1569, AU 262; *Pietrius Wieliczków, Pietrasz Hryniew* 1578, IG 78, 301; *ślachetny Petrusz Wygonowski* 1580, JI 51; *N. Petro olim Leonardo Paprocki, Petras a Gabrielio Putkowski* 1640, KD 9, 17, 693; *Piotr Paderewski* 1684, UP 72.

S o z y p a t e r: gr. Σω(σι)πατρος (BA: Dz 20,4; Tron.–Wal. 242), łac. Sopater, Sosipater (LV: Dz 20,4) > pol. bibl. Sopater (BT: Dz 20,4), Sozypater (BT: Rz 16,21), cerk. Сосипатр (Sup. 300): *Szpat Miłostów* 1578, IG 88.

S t e f a n: gr. Στεφανος, łac. Stephanus > scs. Stefanъ, Stěfanъ, Stěranъ (Tron.–Wal. 249; Mall 325), pol. Stefan, Szczepan, cerk. Стефан (Sup. 302): *Szczepan Romanowicz, Szczep Korol* 1528, JI 195, 214; *Stephan Syczenia* 1551, IMŁ II 245; *Stefan Oszmieński* 1551, J III 253; *Stepan Sidorowicz, Stiepan Soczewka* 1560, PK 11, 21, 23; *Stephanus Kulkowski, Stephanus Skrebieluk, Zabłudowski Stephanus* 1665, 1668 S.

S y l w a n: łac. Silvanus, gr. Σιλουανος > scs. Siluanъ, Silujanъ (Tron.–Wal. 244; Mall 324), pol. Sylwan, cerk. Силуан, Сильван (Sup. 296): *szl. Szila s. Dachow* 1569, AU 276; *Silian Pilipik* 1662, PnM 515.

Teofil: gr. Θεοφιλος, łac. Theophilus > scs. Theofilъ, Teofilъ (Tron.–Wal. 263; Mall 331), pol. Teofil, cerk. Феофил (Sup. 322): *Teofil Brzozowski* 1569, UP 48; *JMP Tophil Brzozowski Woyski Bielski* 1640–1641, KB 13; *Theophil Orzeszko* 1662, PnM 435.

Trofim: gr. Τροφιμος, łac. Trophimus > scs. Трофимъ (Mall 333), pol. Trofim, cerk. Трофим (Sup. 313): *Trochim Maloszewicz* 1545, IMŁI 103; *Trochym Babaienia* 1639, OP 134; *Trofim Dziemidyk* 1662, PnM 438.

Tytus: łac. Titus, (Mall 335), gr. Τίτος (BA: 2 Kor 2,13), pol. Tytus, cerk. Тит (Sup. 310): *Item od Tytusa Korzęckiego* 1580, JI 124.

Urban: łac. Urbanus (Tron.–Wal. 270, Mall 336), gr. Ουρβανος (BA: Rz 16,9) > pol. Urban, cerk. Урван (Sup. 315): *Urban Bielow* 1558, IS 56.

W podlaskich źródłach historycznych z XVI–XVII w. są poświadczone pełne podstawowe formy polskie: *Apollo, August, Filip, Hieronim, Krzysztof, Łukasz, Karp, Marek, Paweł, Piotr, Stefan//Szczepan, Teofil, Trofim, Tytus, Urban*. W tekstach łacińskich występują formy łacińskie lub zlatynizowane: *Cristopherus, Christopherus, G.Lucae, Lucas, Luca, Marcus, Marco, Paulus, Paulo, Petras, Petro, Stephanus*. Znacznie rzadziej natrafiamy na poprawne formy cerk.: *Christofor, Lłuka, Karp, Mark, Marko, Pawieł, Petr//Pietr, Trofim*. W wielu wypadkach przyswojone formy pol. i cerk. są fonetycznie przekształcone, zachowują jednak swój wygłos i nie zmieniają paradygmatu: cerk. Арефа → *Orefa, Orehwa*; cerk. Иероним → *Jeronim, Jeromin*; cerk. Онисим → *Onisym*; cerk. Павел, pol. Paweł → *Pawoł*; cerk. Петр → *Pietr, Peter*; cerk. Стефан, pol. Stefan → *Stepan//Stiepan*, pol. Sylwan, cerk. Силуан, Сильван → *Silian*; pol. Teofil → *Tophil*; cerk. Трофим, pol. Trofim → *Trochim//Trochym//Trohym*; cerk. Филипп, pol. Filip → *Chilip*. W tekstach polskich i ruskich zdecydowanie dominują formy alternacyjne, potoczne, zdeformowane fonetycznie wyjściowe formy gr., łac., pol. lub cerk. Imiona skracano, stosując apokopę wygłosu formy przyswojonej w polszczyźnie, języku cerkiewnym oraz językach wschodniosłowiańskich i ich gwarach, co w wypadku cerk. i wsł. form imion o wygłosie samogłoskowym prowadziło do zmiany paradygmatu, np.: cerk. Артема → *Arciem*; wsł. Orehwa → *Orech*. Zmia-

nę paradygmatu obserwuje się także w wypadku ucięcia wygłosowej spółgłoski, kiedy linia podziału zatrzymuje się na samogłosce, np.: cerk. Силян → *Szila*. W pozostałych przypadkach formy alternacyjne zatrzymujące się na spółgłosce nie zmieniają deklinacji na *-o: pol. Krzysztof → *Krzystof* → *Krys*; pol. Szczepan → *Szczep*; pol. Sozypater, cerk. Сосипатр → *Szpat*; łac.: *Lucas* → *Luc* lub przechodzą do deklinacji na *-jo: wsł. Chilip → *Chil*.

- gr. i łac. wygłos spółgłoskowy

F e l i k s: łac. *felix* (Tron.–Wal. 118), gr. Φηλιξ (BA: Dz 23,24) > pol. *Feliks*, cerk. библ. Феликс (BS: Dz 23,24; Sup. 319): *Felix olim Joannis Mleczo* 1569, AU 236; *Felicii Żochowski de Żochy Zybery* 1640, KD 19; *Feliks Stoiński*, *Feliks Szaniawski* 1659, 1654, UP 128.

F i l e m o n: gr. Φιλεμων (BA: Flm 1), łac. *Philemon* (MaII 216) > pol. *Filemon*, cerk. Филимон (Sup. 468): *Chilimon Prichożyj* 1567, IMBS 181; *Philimon Lesnik* 1662, PnM 520; *Chalimon Kuzmicz* 1682, KWB 8.

K l e m e n s: łac. *Clemens* > gr. Κλημης (MaII 259; BA: 4,3) > scs. *Kliment*, *Klimentij*, *Klimjant*, *Klimont* (MaII 259), pol. *Klemens*, cerk. Климент (Sup. 211): *Klemens Biliński – rotmistrz tykociński* 1565, J III 256; *szl. Klimont Tchorznicki s. Marcinow, ślachetni Klimunt i Jędrzej z Pobikrow, Iwan olim Clim de Banki* 1569, AU 281, 265, 246; *Klim Baszkiel* 1578, IG 319; *Clementis Radliński z Zakrzewia* 1662, PnM 418.

T r y f o n: gr. Τρυφων (BA: 11,39), łac. *Tryphon* > pol. *Tryfon*, cerk. Трифон (Sup. 463): *Truchan brat jego* 1545, IMŁ 92; *Truchon Wasilewicz* 1558, IS 53.

T y m o n: gr. Τιμων, łac. *Timon* (Tron.–Wal. 268; MaII 334–335) > pol. *Tymon*, cerk. Тимон (Sup. 461): *Tymon Kisianowicz* 1560, PK 4.

Ta grupa imion zarówno w pol., jak i cerk. nie ulegała większym przekształceniom morfologicznym, ponieważ wygłos spółgłoskowy pozwalał wprowadzić imię do deklinacji *o bez jakichkolwiek zmian jego wygłosu. W tekstach podlaskich z XVI–XVII w. przeważają podstawowe pełne formy imion: pol. *Feliks*, *Klemens*, *Tymon*; lub pol. i cerk.

z fonetyką wschodnią: cerk. КЛИМЕНТ → *Klimont, Klimunt*; pol. Tryfon, cerk. Трифон → *Truchon, Truchan*; cerk. Филимон → *Chilimon, Chalimon*. Imiona skrócone po usunięciu wygłosowej części imienia nie zmieniają deklinacji twar-dotematowej *-o: cerk. КЛИМЕНТ → *Klim*.

3.3. Imiona żeńskie

- hebr. i aram. o samogłoskowym wygłosie

E w a: hebr. chawwa (Tron.–Wal. 116), gr. Ευα, łac. Heva (Mall 361) > pol. Ewa, cerk. Ева (Sup. 495): *Ewa Phalkowska* 1580, JI 95; *Jewa Kuldoszycha, Jowa żona Mathiasa Oleszko* 1662, PnM 428, 431.

M a g d a l e n a: z aram. > gr. Μαγδαληνη (Tron.–Wal. 181), łac. Magdalena > pol. Magdalena, cerk. Магдалина (Sup. 508): *Magdalena Krasowska* 1662, PnM 519.

M a r t a: aram. marta' > gr. Μαρθα, łac. Martha (Tron.–Wal. 185; Mall 376) > pol. Marta, cerk. Марфа (Sup. 403), poświadczone w nazwisku patronimicznym: *Bartosz Martowicz* 1528, JI 195.

E l ź b i e t a: hebr. 'eliszeba' (Tron.–Wal. 111) > gr. 'Ελισαβετ, łac. Elisabeth (Mall 358) > pol. Elżbieta, cerk. Елисавета (Sup. 496): *ślachetna Elżbieta Kuczyńska* 1580, JI 52; *Helżbieta Jabłonska Koczowa* 1640–1641, KB 10; *Elizabeth Borkulakowna, nobilis Elizabeth Chybowska* 1662, PnM 444, 448; *Elisabetha Wiczewski* 1666, S.

- o spółgłoskowym wygłosie

A n n a: hebr. channah (Tron. 44; Mall 352), gr. 'Αννα, łac. Anna > pol. Anna, cerk. Анна (Sup. 482): *Anna Obidycha* 1545, IMŁ I 99; *Hanna Kusiewicz, Hanna Lenartowicz* 1551, IMŁ II 44, 232.

M a r i a: hebr./aram. mirjam (Tron.–Wal. 184), gr. Μαρια, Μαριαμ, łac. Maria > scs. Marija (Mall 376), pol. Maria, cerk. Мария (Sup. 509): *nobilis Maria Dreianka Terlikowska* 1662, PnM 445.

Wszystkie imiona biblijne kobiet zostały przyswojone do pol. i cerk. z samogłoskowym wygłosem -a i wprowadzone do deklinacji *-a bez

względu na to, jaki miały wygłos etymologiczny lub przyswojony w języku gr. lub łac.

3.4. Podsumowanie

Analizując adaptację morfologiczną imion biblijnych ST o etymologii hebr., aram. i in. początkowo do języków biblijnych gr. i łac., a następnie do języków słowiańskich, należy zwrócić uwagę, że był to proces złożony. Jak pokazują zestawienia form imion w różnych językach, część imion zachowała zarówno w językach pośredniczących, jak i przejmujących wygłos etymologiczny, np.: *Abraham//Abram, Adam, Dawid, Baltazar* i in. Część imion przybierała jednak inny wygłos w języku gr. i łac., zaś źródło, z jakiego imię przenikało do języka pol. lub cerk., decydowało o sposobie jego włączenia do systemu morfologicznego języków przyjmujących. W tej grupie imion obserwujemy wiele możliwości:

- a) imię występujące w takiej samej formie w gr. i łac. było przejmowane do języków słowiańskich za pośrednictwem jednego lub drugiego języka. W zależności od okresu przejmowania imię ulegało modyfikacji dopiero w polszczyźnie lub języku scs., a następnie cerk., co skutkowało zazwyczaj włączeniem imienia do różnych deklinacji: pol. *Jonasz* i cerk. *Jona*; pol. *Gabriel*, cerk. *Gawriił*; pol. *Sofoniasz*, cerk. *Sofonija*; pol. *Tobiasz*, cerk. *Tovija, Tovij*; pol. *Zachariasz*, cerk. *Zacharija* itp.;
- b) w kulturze prawosławnej imię przejmowano do scs. i następnie cerk. z gr.: *Jelisiej, Mojsej, Tobit*, natomiast do polszczyzny – z łac.: *Elizeusz, Mojżesz, Tobiasz* itp.;
- c) do polszczyzny przejmowano z gr.: pol. *Arni*, natomiast do scs. i cerk. z łac.: cerk. *Aram*;
- d) mimo różnie przyswojonych form w gr. i łac. przejmowano do języków słowiańskich imię z etymologicznym wygłosem: pol. *Bartłomiej, Saba*, cerk. *Varfołomiei, Savva* itp.

Większość imion starotestamentowych na Podlasiu w XVI–XVII w. przybierała postać już utrwaloną w polszczyźnie. Do takich imion należą: *Abraham, Abram, Adam, Aron, Baltazar, Bartłomiej, Cham, Cherubin, Daniel, Dawid, Eliasz, Ezechiel, Gabriel, Izrael, Jakub, Jan, Jeremiasz, Joachim, Jonasz, Juda, Józef, Łazarz, Maciej, Mateusz, Michał, Mojżesz, Rafał, Salomon, Samuel, Samson, Serafin, Szymon, Tobiasz, Tomasz, Zachariasz*. Obok tych form imion występowały warianty pełnych poprawnych form cerkiewnych lub bardzo do nich zbliżone: *Awram, Iiew, Iliia, Jakow, Jefrem, Joakim, Joan, Jona, Matfiej, Matwij, Mojsiej, Naum, Osij, Sawa*. Teksty sporządzone w języku łacińskim zawierają poprawne lub zmodyfikowane fonetycznie łac. formy, np.: *Homan* lub hiperpoprawne z dodaną do pierwotnej formy gr. lub łac. fleksji -ias, -us: *Adamus, Hohemias*, a także łac. formy alternacyjne: *Adae, Jach, Jak, Joach*.

W grupie imion nowotestamentowych gr. i łac. pochodzenia proces adaptacji przebiegał podobnie jak imion starotestamentowych o etymologii hebr., aram., sem. itp., ponieważ do języków słowiańskich forma imienia zawsze trafiała za pośrednictwem greki lub łaciny. Zestawienie podstawowych gr. i łac. form imion z imionami w językach przyjmujących – scs., pol. oraz cerk. – dokładnie pokazuje przebieg adaptacji morfologicznej imion biblijnych. Można wyróżnić kilka sposobów adaptacji w pol. i cerk.:

- bez zmiany wygłosu przyswajany był wariant lub jeden z wariantów gr. lub łac.: pol. *Apollos, Aretas, Artemas, Eutyches, Sopater, Sozypater, Tytus*; cerk.: *Аполлос*;
- adaptacja łac. lub gr. formy z zastosowaniem apokopy wygłosu gr.-łac. w pol. i cerk.: pol.: *Arystarch, August, Filip, Hieronim, Karp, Kornel, Krzysztof, Marek, Narcyz, Onezym, Paweł, Piotr, Stefan, Szczepan, Sylwan, Teofil, Trofim, Urban*; cerk. *Август, Арефа, Аристарх, Иероним, Карп, Лука, Марк, Марко, Наркисс, Онисим, Павел, Петр, Силуан, Сильван, Сосипатр, Стефан, Тит, Трофим, Урван, Феофил, Филипп, Христофор*;

- adaptacja z substytucją wygłosu: łac. -ius > pol. -iusz: *Apoloniusz, Artemiusz, Demetriusz, Eutychiusz, Korneliusz, Łukasz, Sergiusz, Tymoteusz*; gr. -ιος > cerk.: -ий: *Аполлоний, Артемий, Димитрий, Евтихий, Корнилий, Сергей, Тимофей*.

Wszystkie żeńskie imiona biblijne zostały przyswojone do pol. i cerk. z samogłoskowym wygłosem -a i wprowadzone do deklinacji *-a, *-ja bez względu na to, jaki miały wygłos etymologiczny lub przyswojony w języku gr. lub łac. Na Podlasiu w XVI–XVII w. funkcjonowały w formach przyswojonych w pol. i cerk. użyciu: *Ewa//Jewa, Magdalena, Elżbieta, Anna, Maria* oraz formach przekształconych fonetycznie: *Jowa, Helżbieta, Hanna*; w tekstach łac. poświadczone są formy z łac.-gr. wygłosem spółgłoskowym: *Elizabeth* oraz samogłoskowym: *Elisabetha*.

Wszystkie sposoby adaptacji morfologicznej imion biblijnych prowadziły do włączenia imion do podstawowych deklinacji na *-o, *-jo, *-a, *-ja lub przymiotnikowej z fleksją -i, -y lub -yj.

IV.

SŁOWOTWÓRSTWO DEMINUTYWNYCH FORM IMION

Imiona biblijne ulegały nie tylko adaptacji fonetycznej i morfologicznej. Przystrojone i zaakceptowane formy imion pełnych zostały włączone także do rodzimego systemu słowotwórczego. Na popularność imion biblijnych wskazuje nie tylko liczba poświadczeń w zabytkach piśmiennictwa oraz ich wariantywność fonetyczna i morfologiczna różnorodność adaptacyjna w językach zamieszkujących Podlasie grup etnicznych, lecz także możliwości derywacyjne imion. W badanym okresie nazwisko dopiero się kształtowało. Z tej przyczyny podlaskie źródła historyczne z XVI–XVII w. rejestrują imiona biblijne zarówno w ich podstawowej pełnej formie, jak i formach od nich pochodnych, bowiem potrzeba dokładnej indywidualizacji i identyfikacji jednostki wymagała różnorodności nazewniczej. Naprzeciw tym potrzebom wychodziło słowotwórstwo, które na etnicznie zróżnicowanym obszarze obfitowało w bogactwo elementów słowotwórczych, bowiem każdy język wносił do wspólnego dziedzictwa typowe tylko dla niego formanty i sposoby słowotwórcze.

Na bazie przystrojonych w poszczególnych językach i gwarach podstawowych pełnych form imion biblijnych tworzono formy deminutywne i hipokorystyczne, wykorzystując mechanizmy i formanty słowotwórcze stosowane w słowotwórstwie rodzimym, zarówno w polszczyźnie, jak i językach pozostałych grup etnicznych oraz gwarach wschodniosłowiańskich. Zgromadzony historyczny materiał imienniczy ujawnia, że wykorzystywano przy tym różne sposoby derywacyjne w celu rozszerzenia bogactwa imienniczego: derywację paradygmatyczną, alternacyjną i paradygmatyczną oraz sufiksalną.

4.1. Derywacja paradygmatyczna

Do tej kategorii imion zaliczymy formy o temacie słotwórczym pełnym, w których obserwujemy zmianę charakterystyki fleksyjnej w stosunku do zapożyczeń typowych pol. oraz typowych cerk., jeżeli pociąga to za sobą zmianę funkcji: wnosi ekspresywność, przenosi derywat do kategorii patronimów lub nazwisk (MaII 83; Cieślikowa 1991, 23–24). W podlaskim materiale antroponimicznym z XVI–XVII w. derywację paradygmatyczną najczęściej odnotować można w stosunku do form cerk.: cerk. Гавриил : *Hauryło, Hawryło, Hawryło, Chawryło*; cerk. Иов : *Jowa*; cerk. Иеремия : *Jeremiey*; cerk. Корнилий : *Korniło*; cerk. Михаил : *Michayło*; cerk. Моисей : *Moisa, Moysa*; cerk. Самуил : *Samuilo, Samułyło, Samayło, Samoilo, Samoilo, Samołyło*; cerk. Софония : *Sohniej*. W nielicznych przypadkach dotyczy to również form łac. Gabriel : *Gabrielio*; pol. bibl. Joda, cerk. bibl. Иуда : *Jodo : Jodzio*¹; oraz w imiennictwie żydowskim w stosunku do hebr. lub jid. postaci imienia: hebr. Icchak, jid. Icek : *Icko, Ičko*; hebr. Mosze : *Mojsza, Mojszi*.

4.2. Derywacja alternacyjna i paradygmatyczna

Derywaty ze skróconą podstawą słotwórczą imion przyswojonych w pol. i cerk. mogły być włączane do systemu gramatycznego języka polskiego i języków wschodniosłowiańskich bez pomocy sufiksów, jeżeli paradygmat imienia skróconego był tożsamy z paradygmatem imienia podstawowego. W tym wypadku zabieg skrócenia prowadził do alternacji ilościowej, co obserwujemy przy aferezie nagłosowej części imienia oraz apokopie jego części finalnej. W podlaskim materiale antroponimicznym XVI–XVII w. zanik części początkowej imienia obserwujemy w następujących formach: cerk. Димитрий > *Dymitr : Mitr*; pol. Abraham : *Ham//Cham*.

Apokopa finalnej części imienia mogła wprowadzać imię do systemu morfologicznego języka przyjmującego:

1 Jeżeli poświadczona w źródłach podlaskich XVI–XVII w. forma imienia *Jodo* była motywowana imieniem *Jodokus*, to w stosunku do tego imienia możemy mówić jedynie o skróceniu imienia podstawowego ze zmianą jego charakterystyki fleksyjnej.

- bez zmiany paradygmatu w stosunku do formy pol. i cerk.: pol. Joachim, cerk. Иоаким, wsł. *Jakim* : *Joach* : *Jach* : *Jak*; pol. Jakub, cerk. Иаков : *Jak*; pol. Krzysztof, cerk. Христофор : *Krys* : *Kres* : *Krzest(owic)*; pol. Klemens, cerk. Климент : *Klim//Clim*;
- ze zmianą paradygmatu w stosunku do jednej z form lub obu form (pol. lub cerk.): pol. Andrzej, cerk. Андрей : *Andrzy* : *Andr*; pol. Aretas, cerk. Арефа > Orefa : *Orech*; pol. Artemiusz, cerk. Артемий : *Artim*, *Arciem*, *Arcim*, *Arczim*; pol. Bartłomiej, cerk. Варфоломей : *Bart* : *Bołtr* : *Bołt(owicz)*; pol. Beniamin, cerk. Вениамин : *Bień*; pol. Daniel, cerk. Даниил > *Dani(ew)*; pol. Demetriusz, cerk. Димитрий : *Dmitr* : *Dmitrz* : *Dmitro*; pol. Efraim, cerk. Ефрем : *Achra*; pol. Elizeusz, cerk. Елисей : *Olis*; pol. Gabriel, cerk. Гавриил : *Hawra* : *Gwier*; pol. Hieronim, cerk. Иероним : *Hira*; pol. Jeremiasz, cerk. Иеремия : *Jaroma*; pol. bibl. Jerachmeel, bibl. cerk. Иерахмеил : *Jerochim*; pol. Józef, cerk. Иосиф : *Osy*; pol. Łazarz, cerk. Лазарь : *Łoza*; pol. Mikołaj, cerk. Николай : *Mikola*, *Mikula*; pol. Mojżesz, cerk. Моисей : *Moisa*; pol. Tymoteusz, cerk. Тимофей : *Tim* : *Tym*; pol. Zachariasz, cerk. Захарий : *Zachar*;
- afereza i apokopa jednocześnie ze zmianą lub bez zmiany paradygmatu: łac. Johannes : *Han//Chan* (pol. Jan, cerk. Иоанн); pol. Emanuel : *Man* (cerk. Мануїл); cerk. Isakij : *Sak* (pol. Izaak);
- synkopa bez zmiany paradygmatu w stosunku do formy pol.: pol. Artemas, Artemiusz (cerk. Артемий): *Artys//Artis*.

4.3. Derywacja sufiksalna

W tym miejscu zostaną zaprezentowane formy pochodne od imion biblijnych utworzone z udziałem sufiksów. Przy analizie będzie brany pod uwagę nie tylko formant tworzący nową postać imienia biblijnego, lecz także charakter podstawy słowotwórczej. Za nadrzędny w opisie przyjęto porządek według sufiksów. W grupie derywatów z okreśło-

nym sufiksem wyodrębniają się grupy ze względu na charakter podstawy słowotwórczej:

- a) od pełnej formy imienia: *Andrzej-ko*;
- b) od podstawy skróconej zakończonej spółgłoską: *Bart-osz*;
- c) od podstawy skróconej zakończonej samogłoską: *Da-c*.

Pochodzące z różnych źródeł językowych środki słowotwórcze były oswajane i przejmowane przez sąsiadów, ulegając często adaptacji fonetycznej i morfologicznej. Wystarczy w tym miejscu zwrócić uwagę na elementy litewskie, np. -elis, -utis, które zostały zaakceptowane przez ludność słowiańską i uległy przyswojeniu w postaci skróconej, np. -el, lub modyfikowanej fonetycznie, np. -uć. Nowe formy imion tworzono zarówno od podstawy słowotwórczej pełnej, np.: *Andrzej-ko*, *Andrej-ko*, *Choma-cz*, *Jan-ek*, *Jan-ko*, *Jan-uc*, *Jan-uch*, *Jan-ucz*, *Ja-usz* itp., *Iwani-ec*, *Iwan-ko* itp., jak i skróconej, która tylko częściowo pokrywała się z formą pełną imienia: *Andr-esz*, *Andr-uk*, *Andr-us*, *Andr-ych*, *Andr-uta* itp., *Chom-ko*, *Tom-ek*, *Tom-ka*, *Tom-ko*; *Ja-ś*, *Ja-sz*, *Iwa-s*, *Iw-och*, *Iwa-ś-ko* itp. W podstawach słowotwórczych mogą wystąpić alternacje fonetyczne, np. a : o: *Andrej* : *Ondrij*; e : ø: *Paweł* : *Pawl-is*; f : ch: *Foma* : *Choma*; rz : r': *Andrzej* : *Andrej* itd. Pierwiastek hipokorystyczny (Kuryłowicz 1956, 10; 1968, 176) lub pień hipokorystyczny (Karpluk 1961, 87) (czyli skrócona podstawa słowotwórcza) może być oparty na początkowym fragmencie imienia: *Bart*, *Bart-ek* (< Bartłomiej), *Joach* (< Joachim), *Mi-ś* (< Michał); końcowym: *Mitr* (< Dymitr); *Manel* (< Emanuel, Manuel); lub środkowym: *Han//Chan* (< Johannes), *Man* (< Emanuel); *Sak* (< Isaakij), przy czym obcięcie imienia może nie uwzględniać granicy morfologicznej. Pierwiastek hipokorystyczny może kończyć się spółgłoską, np. *Andr-* (< Andrzej//Andrej), *Chil-* (< Chilip//Filip) lub samogłoską, np. *Da-c*, *Da-cz* (< Daniel), *Mi-c* (< Michał, Mikołaj), *Nau-c* (< Naum, Nahum), *Pie-c* (< Piotr) itp. Należy zwrócić uwagę, że w niektórych typach imion skróconych można różnie interpretować granicę między pierwiastkiem hipokorystycznym a formantem. Od strony pojedynczego derywatu w jego zestawieniu z imieniem motywującym w takich imionach, jak: Artemiusz > *Arte-ch*, Tymoteusz > *Tymoch*, samogłoska może należeć do tematu mutylo-

wanego Arte-, Tymo-, do którego dodany został sufiks -ch. Jednak przy zestawieniu z imieniem *Andrych* < Andrzej//Andrej, *Jakubich* < Jakub wyodrębnia się sufiks -ich//-ych z samogłoską należącą do formantu. Dlatego w tym miejscu przyjmuje się zasadę, że do tematów mutylowanych kończących się samogłoską dodawano sufiks spółgłoskowy: -ch, -cho, -cha, -s, -sa, -sz, -sza, -c, -cz, -cza itd., natomiast w derywatach od podstaw skróconych zakończonych spółgłoską wyodrębnia się sufiksy z prepozytywną samogłoską. Konsekwencja w stosowaniu tej zasady pozwala wysnuć wnioski, że absorbcja przez sufiks samogłoski występującej w temacie imienia motywującego umożliwiała wyodrębnienie się sufiksów z prepozytywną samogłoską. Tak powstałe formanty mogły być już dodawane do tematów skróconych zatrzymujących się na spółgłosce. Sufiksy z prepozytywną samogłoską łączono z tematami spółgłoskowymi zarówno imion pełnych: *Jan-uch*, *Jan-ucho*, *Jakub-ich*, jak i imionami skróconymi: *Andr-ych*, *Iw-och*, *Jak-uch* itd., natomiast spółgłoskowe łączono wyłącznie z podstawami skróconymi zatrzymującymi się na samogłosce.

4.3.1. Derywaty imienne od pełnej formy imienia

Od pełnej, wyjściowej postaci imienia tworzone formy deminutywne lub hipokorystyczne, czasem też augmentatywne, dodając odpowiedni sufiks. W derywacji jednostopniowej dodawano tylko jeden prosty element słowotwórczy. Jeśli do tak rozszerzonego imienia dodawano kolejne formanty, powstawały jeszcze bardziej rozbudowane struktury imienne. Z tego powodu należy oddzielnie zaprezentować derywaty imienne powstałe w wyniku derywacji jednostopniowej i wielostopniowej. Bogaty podlaski materiał antroponimiczny pokazuje, że w procesie derywacyjnym obowiązywały dwie zasady tworzenia nowych nazw osobowych: imię podstawowe o spółgłoskowym wygłosie łączono z sufiksem za pomocą samogłoski (*Jan-uc*, *Pietroc*), zaś imiona o wygłosie samogłoskowym stwarzały dwie możliwości: bądź łączenie imienia z sufiksem spółgłoskowym (*Choma* > *Choma-cz*), bądź dodanie sufiksu do podstawy imiennej z apokopą samogłoski wygłosowej (*Choma* > *Chom-ko*), co również należy uwzględnić przy porządkowaniu materiału imienniczego.

• derywacja jednostopniowa

– z zachowanym wygłosem imienia fundującego:

- suf. z podstawowym **-c**, **-cz-**, **-ć**:

-**ec**: *Chamiec*², *Iwaniec*; **-oc**: *Pietroc*; **-uc**: *Januc*, *Piotuc*; **-ecz**: *Nau-mecz*; **-cz**: *Chomacz*; **-cza**: *Jakimcza*; **-ucz**: *Janucz*, *Pietrucz*; **-uć**: *Januć*;

- suf. z podstawowym **-ch**: **-ich**: *Jakubich*, **-uch**, **-ucho**: *Januch*, *Janucho*;

- suf. z podstawowym **-k**: **-ek**: *Janek*, *Piotrek*, *Samsonek*; **-ik**: *Janik* (: *Jazon*), *Szymanik*, *Naumik*; **-ka**: *Osiwka* (: *Iosif*), *Tereszka* (: *Terach*); **-ko**: *Andrzejko*, *Andrejko*, *Andreyko*, *Ciereszko*, *Chamko* (: *Cham*), *Filipko*, *Iwanko*, *Jakubko*, *Janko*, *Joltuszko* (: *Jołtuch*), *Macieyko*, *Maczieiko*, *Matiszko*, *Michałko*, *Mozeiko*, *Tereszko*, *Thereszko* (: *Terach*); **-ok**: *Pawłok*; **-uk**: *Dawidiuk*, *Hawryluk*, *Karpiuk*, *Olizaruk*, *Pauluk*, *Pawluk*, *Petruk*, *Pietruk*, *Piotruk*, *Szymaniuk*; **-yk**: *Pietryk*;

- suf. z podstawowym **l**: **-al**: *Pietral*; **-el**: *Pietrel*;

- suf. z podstawowym **n**: **-an**: *Pietran*, *Piotran*; **-unio**: **Piotrunio*;

- suf. z podstawowym **s**: **-as**: *Hohemias*; **-is**: *Pawlis*; **-us**: *Janus*; **-usz**: *Janusz*;

- suf. z podstawowym **t**: **-uta**: *Januta*, *Jawnuta* (: *Iwan*);

- suf. **-ej**: *Pietrei*;

– z apokopą wygłosowej samogłoski **-a** imienia fundującego:

- suf. z podstawowym **k**: **-ik**: *Fomik* (: *Foma*); **-ka**: *Chomka* (: *Choma*), *Judka* (: *Juda*); *Mikułka* (: *Mikuła*), *Sawka* (: *Sawa*); **-ko**: *Jodko* (: *Joda*), *Sawko*, *Szawko*, *Szewko* (: *Sawa*);

2 Jeżeli jest to derywat od biblijnego imienia Cham.

– z apokopą wygłosowej spółgłoski **-j** imienia fundującego: **-ć**: *Miko-
lać*;

- derywacja wielostopniowa

-ek + -ko: *Janeczko* (: Jan > Janek → Janeczko);

-ek//-ko + -ę (: *-czę*, wsł. *-cza*): *Jakimcza* (: Jakim > Jakimek//Jakimko > Jakimczę → Jakimcza);

-ek//-ko + -ik//-yk: *Janczyk* (: Jan > Janek//Janko → Janczyk); *Cherubinczyk* (: Cherubin > Cherubinek//Cherubinko → Cherubinczyk);

-ek//-ko + -uk: *Janczuk* (: Jan > Janek//Janko → Janczuk);

-ik + -ko: *Janiczko* (: Jan > Janik → Janiczko);

-or + -ko: *Judorko* (: Juda > Judor → Judorko);

-usz + -el: *Janssel* (: Jan > Janusz → Janusz el > Janszel);

-usz + -ko: *Januszko* (: Jan > Janusz → Januszko), *Petruszko* (: Petr > Petrusz → Petruszko).

4.3.2. Derywaty imienne od skróconej formy imienia

Na bazie skróconej podstawy imienia fundującego w podobny sposób powstawały rozbudowane derywaty imienne.

- derywacja jednostopniowa

formanty z podstawowym **-ch-**: **-ach**: *Hrymach, Kornach, Warpach*;
-ch: *Baltach, Cimoch, Jarmoch, Piech, Sach, Szczech, Tymoch*; **-cho**:
Macho; **-ech**: *Warpech*; **-ich// -ych**: *Andrych, Arcich, Artich, Jartich, Artych*;
-och: *Iwoch*; **-uch// -'uch**: *Andruch, Arciuch, Baltruch, Jakuch*.

formanty z podstawowymi **s, sz, ś**

Zabytki piśmiennictwa poświadczają, że na Podlasiu w badanym okresie artykulacja **sz** i **ś** była zbliżona, co wiąże się z obecnością gwar wschodniosłowiańskich i zbliżoną wymową w językach Słowian

wschodnich spółgłosek **sz** i powstałej w wyniku nowszej palatalizacji miękkiej polskiej **ś** (Urbańczyk 1947–1948, 280–290). W gwarach na Podlasiu i Grodzieńszczyźnie taką wymowę, zwłaszcza u starszego pokolenia, można obserwować do dnia dzisiejszego. Z tego względu wszystkie derywaty z tymi formantami będą rozpatrywane w tym miejscu.

-as//‘as: *Bienias, Hrymas, Jarmaz, Klimas, Kubas, Mordas*; **-asz:** *Bienasz, Klimasz, Pietrasz, Piotrasz, Timasz*; **-esza:** *Malesza*; **-is//-ys** i **-isz//-ysz:** *Andrys, Arc(z)isz, Korniz, Namis*; **-os:** *Andros, Karpos, Malos, Małos*; **-osz:** *Androsz, Bartosz, Climosz, Malosz, Małosz, Miklosz*; **-s:** *Iwas, Malas, Tymos*; **-sa:** *Jaksa*; **-sz:** *Andresz, Awdziesz, Cimosz, Cisz, Hawdziesz, Jakusz, Jarmosz, Jasz, Josz, Małasz, Mikłasz, Mikosz, Onisz, Owdziesz, Tisz; Timosz, Tymosz*; **-sza:** *Mojsza**; **-szi:** *Mojszi*³*; **-szo:** *Mikszo*; **-ś:** *Jaś*; **-us:** *Andrus, Bartus, Hanus, Manus*; **-usia:** *Hanusia*; **-usz:** *Andrusz, Jarmusz, Kobusz*;

formanty z podstawowymi **c**, **c’**, **cz:** **-c:** *Dac, Jaroc, Jermoc, Nac, Nauc, Piec* (: Piotr), *Sac*; **-cz:** *Jarmocz, Jarmacz, Jerecz*, (: Jaroma, Jeremiasz lub Jermołaj), *Dacz* (: Daniel), *Ilacz* (: Ilia), *Iwacz* (: Iwan), *Jocz* (: Józef), *Nacz, Naucz* (: Naum), *Ochrecz* (: Jefrem), *Sacz, Szacz* (: Isakij, Sawa); **-ć:** *Joć*, **-ec:** *Arcimiec, Kobiec, Maniec, Olisiec*; **-oc:** *Armoc*; **-ocz:** *Androc;* **-uc:** *Mikuc;* **-ucz:** *Mikucz*;

formanty z podstawowym **k:** **-ek:** *Bartek, Klimek, Kloszek, Maciek*; **-ik//-yk:** *Bienik, Danik, Jaznik* (: Jazon), *Małaszik, Matysik*; **-k:** *Mack*; **-ka:** *Anka, Mikulka*; **-ko:** *Aryszko* (: Arystarch), *Bieńko* (: Benjamin lub Benedykt), *Hamko* (: Abraham), *Chanko* (: Johannes), *Ilko* (: Ilia), *Jośko, Josko, Joszko* (: Iosif, Józef), *Jusko* (: Jusij), *Klimko, Krzyszko, Macko, Maćko, Maczko, Malko, Moszko, Onisko, Onysko, Orzeszko, Sienko, Tijnko, Timko, Tysko, Warko*; **-uk:** *Andruk, Baltruk, Bołtruk, Haniuk*;

formanty z podstawowym **n**, **ń:** **-an:** *Hryman*; **-n:** *Jakun*; **-ni:** *Oliszni* (: Elizeusz//Oliszej, por. zapis: *Olyszey Tymochwieiow* 1578, IG 376);

3 W wypadku imion *Mojsza, Mojszi* należy również brać pod uwagę etymologiczną formę hebrajską *Mosze*. Jeżeli były to imiona ludności żydowskiej, to nie należy tych form łączyć z derywacją sufiksálną, lecz modyfikacją fonetyczną.

formanty z podstawowym **t**: **-uta**: *Andruta* (: Andrej), *Macuta* (: Maciej), *Maczuta* (: Maczej), *Mikuta* (: Mikołaj), *Waniuata* (: Iwan);

formanty z podstawowym **l**, **l**: **-el** (: z lit. -elis): *Boltrel* (: Bartłomiej), *Iszkiel* (: Izaak, Isakij), *Jakiel* (: Jakub); **-ojło**: *Namoyło* (: Naum); **-ul**: *Maciuł* (: Maciej);

imiona z sufiksem **-ej**: *Terey* (: Terach).

- derywacja wielostopniowa

-c// -cz + -ik// -yk: *Jaroczik* (: Jeremiasz > Jaroma > Jarocz > Jaroczik);

-ch// -sz + -ko: *Awraszko* (: Awraam > Awrach//Awrasz > Awraszko), *Cieszko* (: Terach > Tech//Tesz > Teszko//Cieszko) i *Ciszko* (: Timofiej > Tisz > Tiszko//Ciszko), *Iwaszko* (: Iwan > Iwach//Iwasz//Iwaś > Iwaszko), *Jaszko//Jeszko* (: Jan > Jach//Jasz > Jaszko//Jeszko), *Joszko* (: Józef > Josz > Joszko), *Oliszko* (: Jelisej > Olisiej//Oliszej > Olich//Olisz > Oliszko), *Oniszko* (: Onisim > Onisz > Oniszko);

-ch// -sz + -uk: *Daszuk* (: Daniel, Dawid > Dach//Dasz > Daszuk);

-ć, -cz + -uk: *Peciuk* (: Petr > Pec, Peć > Peciuk lub jednostopniowa: Pet- + 'uk > Petiuk > Peciuk);

-ec + -iło: *Siencilo* (: Siemion > Sieniec > Sienciło);

-ek// -ko + -is: *Ilkis* (: Ilia > Ilko > Ilkis);

-el + -as: *Iwlas* (: Iwan > Iwel > Iwlas);

-il + -is(z): *Goilis(z)* (: Gajusz > Gail > Gailis//Goilisz);

-osz + -ek// -ko: *Bartoszko* (: Bartłomiej > Bart > Bartosz > Bartoszko);

-s// -ś + -ek// -ko: *Cisko* (: Timofiej > Cis > Cisko), *Iwasko* i *Iwaśko* (: Iwan > Iwasz//Iwaś > Iwasko//Iwaśko), *Jasiek*, *Jasko*, *Jaśko* (: Jan > Jaś > Jasiek, Jaśko);

-sza + -ka: *Anaszka* (: Anna > Anasza > Anaszka);

-ś + -uk: *Jasiuk* (: Jan > Jaś > Jasiuk);

-uch// -usz + -ko: *Andruszko, Jędruszko* (: Andrzej//Andrej > Andr > Andruch lub Andrus(z), Jędruch lub Jędrus(z) > Andruszko, Jędruszko);

-usia + -ka: *Anuska//Hanuska* (: Anna > Anusia//Hanusia > Anuska//Hanuska).

4.4. Podsumowanie

Antroponimiczny materiał historyczny świadczy o tym, że wykorzystane w słowotwórstwie imion podlaskich w XVI–XVII w. mechanizmy i formanty słowotwórcze są niezwykle zróżnicowane. W procesie tworzenia nowych form przyswojonych imion biblijnych wykorzystywano:

- a) alternację ilościową, czyli skrócenie pełnego imienia podstawowego, z zachowaniem jego charakterystyki fleksyjnej, np.: *Manel* < Emanuel;
- b) alternację ilościową, czyli skrócenie pełnego imienia podstawowego, ze zmianą jego charakterystyki fleksyjnej, np.: wsł. *Dymitr, Dmitr* < cerk. ДИМИТРИЙ (por. pol. Demetriusz), *Bart* < Bartłomiej;
- c) alternację jakościową, tj. palatalizację, np.: *Dmitrz* < Dmitr, *Jodzio* < Jodo;
- d) zmianę charakterystyki fleksyjnej przy zachowaniu pełnej formy imienia jako tematu słowotwórczego, np.: *Daniło* < Danił, *Dmitro* < Dmitr, *Gabrielio* < Gabriel, *Hawriło//Hawryło* < Gawił;
- e) sufiksy proste, np.: *Andrejko, Janek, Iwanko* itp.;
- f) sufiksy komponowane wielostopniowe, np. *Andr-usz-ko, Awr-asz-ko, Jan-ecz-ko, Jan-icz-ko, Jan-usz-ko* itp.

Wszystko to świadczy o niezwyklej kreatywności i pomysłowości językowej ówczesnych pokoleń, do czego zmuszała nie tylko potrzeba

precyzyjnego określania jednostki, jej indywidualizacji i identyfikacji w społeczeństwie (ponieważ nazwisko dopiero się kształtowało), ale też i różnorodność językowa oraz kulturowa Podlasia. Językowy obraz zasobu imienniczego badanego okresu znajduje potwierdzenie w kształtującym się już nazwisku, w tym miejscu określanym terminem *protonazwisko*, które gromadzi jeszcze bogatsze pokłady zróżnicowania strukturalnego imion biblijnych.

V.

IMIONA I DERYWATY ODIMIENNE POŚWIADCZONE W PROTONAZWISKU

5.1. Uwagi wstępne

Literatura onomastyczna dotycząca historii nazwiska polskiego jest bardzo bogata. Znajdziemy w niej różne podejścia przy systematyzacji nazwisk, zaś stosowanie różnorodnych metod badawczych prowadzi do różnorodności typologii. Ograniczenie badań wyłącznie do tworców odimiennych tylko w pewnym stopniu pozwala uwzględnić dotychczasowe osiągnięcia onomastów w tej dziedzinie i przeprowadzić klasyfikację poświadczonych w źródłach historycznych jednostek według typologii zaproponowanych w literaturze przedmiotu, tym bardziej że nazwisko w XVI–XVII w. na Podlasiu jeszcze było na etapie kształtowania się. Większość badaczy wyodrębnia do siedmiu typów nazwisk¹, wśród których nazwiska odimienne w antroponimii polskiej

1 Np. Zofia Kaleta (1998a, 39–55) wyodrębniła wśród nazwisk zwyczajowych: 1. patronimiczne, 2. odmiejscowe, 3. równe nazwom mieszkańców, 4. równe odmiejscowemu wyrażeniu przyimkowemu oraz nazwom miejscowości, 5. odapelatywne (a w ich obrębie równe wyrazom pospolitym i od nich utworzone w planie nazwiskowym), 6. równe imionom, 7. obce; Józef Bubak (1986, 40–41): 1. nazwiska równe apelatywom i od nich derywowane, 2. nazwiska od podstaw genetycznie apelatywnych, imiennych i innych, 3. nazwiska od nazw miejscowych, narodowości i grup etnicznych, 4. nazwiska równe określeniom zawodów, stanowisk i funkcji społecznych, 5. nazwiska równe potocznym, skróconym formom imion osób nazywanych; Witold Taszycki (1925) dzieli nazwiska na pochodzące od: 1. imion i form imiennych, 2. właściwości wewnętrznych lub zewnętrznych osoby nazywanej, 3. miejsca pochodzenia lub zamieszkania, 4. wykonywanego zawodu; Stanisław Rospond (1966) klasyfikację nazwisk opiera na budowie słowotwórczej i wyodrębnia: 1. prymarne, czyli niederywowane, 2. sekundarne, czyli derywowane, 3. composita; Lilia Citko (2001): 1. patronimiczne, 2. odapelatywne, 3. odmiejscowe, 4. odzawodowe, 5. odetniczne, 6. obce, 7. niejasne; Ewa Rudnicka-Fira (2004, 130–131) wyodrębnia z kolei: 1. nazwiska pochodzące od innych kategorii nazw własnych (w tym nazwiska od imion, nazwiska odmiejscowe, nazwiska od nazw grup etnicznych, narodowości i mieszkańców regionów, od nazw herbowych), 2. nazwiska odapelatywne (głównie odprze-

tworzą ważną i liczną grupę. W grupie nazwisk odmiennych wyodrębniają się dwa podstawowe typy: a) nazwiska równe imionom, b) nazwiska derywowane sufiksalnie. W stosunku do analizowanego w tym miejscu materiału antroponimicznego taki podział nie jest wystarczający, ponieważ ograniczenie badań do formacji odmiennych w kontekście genezy i semantyki nazwiska stawia przed badaczem bardziej szczegółowe zadania. Występujące w podstawie słowotwórczej nazwisk imię przy systematyzacji wymaga uwzględnienia i określenia nie tylko jego charakteru strukturalnego (pełna podstawowa forma, forma alternacyjna, derywowana sufiksalnie), lecz i funkcji, jaką imię w danej formie pełniło w języku (nazwa oficjalna lub potoczna, skrócona, deminutywna, hipokorystyczna) oraz procesu słowotwórczego (transnimizacja, derywacja sufiksalna, poziomy derywacji sufiksanej). W związku z powyższym systematyzacja zgromadzonych form pełniących funkcję nazwiska zwyczajowego opierać się powinna przede wszystkim na kryterium strukturalnym, przyjmując za punkt odniesienia korelację pomiędzy modelem nazwiska a motywującym je imieniem. Takie podejście metodologiczne pozwala na wyodrębnienie następujących typów nazwisk odmiennych:

1. Nazwiska równe imionom bez rozszerzenia strukturalnego:

a) nazwiska równe imionom w formie pełnej podstawowej (oficjalnej urzędowej lub przyswojonej w języku liturgicznym poszczególnych wyznań: łac., cerk.);

b) nazwiska równe imionom w formie podstawowej potocznej (imiona o cechach gwarowych, przekształcone fonetycznie).

2. Nazwiska równe formom alternacyjnym (skrótowym, emocjonalnie neutralnym).

3. Struktury rozszerzone sufiksalnie:

zwiskowe), 3. nazwiska genetycznie obce. Z. Abramowicz (2010) w nazewnictwie żydowskim wyodrębniła nazwiska: 1. patronimiczne i matronimiczne, 2. geograficzne, 3. odzawodowe, 4. charakteryzujące, 5. sztuczne, 6. skrótowe.

- a) nazwiska równe formacjom deminutywnym lub hipokorystycznym (sufiksacja na poziomie imienia);
- b) nazwiska równe formacjom deminutywno-patronimicznym (sufiksacja możliwa na poziomie imienia lub patronimu);
- c) nazwiska derywowane w planie nazwisk (od struktur prostych i rozszerzonych sufiksalnie derywowane na poziomie patronimicznym).

Nazwiska równe imionom, zarówno w formach podstawowych i skróconych, jak i rozszerzonych sufiksalnie, tj. równym formacjom deminutywnym i częściowo deminutywno-patronimicznym, powstawały w wyniku transnimizacji, tj. przejścia nazwy osobowej w niezmiennym strukturalnie stanie z klasy imion do klasy patronimów i następnie nazwiska, oraz w wyniku sufiksacji na poziomie patronimicznym. Z punktu widzenia współczesnego badacza wszystkie typy wyodrębnionych nazwisk należy ocenić jako twory patronimiczne, przy czym pierwsze z nich znaczenie patronimiczne uzyskiwały w momencie, gdy stawały się nazwą dziedziczną przez kolejne pokolenia i w funkcji patronimicznej utrwały się bez wykładników przynależności do ojca, drugie zaś powstały na bazie strukturalnie uformowanych nazw przynależnościowych. Oba typy form odmiennych na Podlasiu w XVI–XVII w., występując na drugiej pozycji szeregu nominacyjnego, pełniły już funkcję nazwiska zwyczajowego. Dotyczy to przede wszystkim nazewnictwa męskiego. Klarowność wykładu wymaga precyzyjnego określenia metody badawczej. Zgromadzony materiał antroponimiczny w pewnym sensie wymusza analizę formacji nazwiskowych według następującego schematu:

1. Protonazwisko odienne bez wykładników przynależności do ojca:
 - a) protonazwiska równe imionom bez rozszerzenia strukturalnego;
 - b) protonazwiska równe imionom w formach deminutywnych i hipokorystycznych.

2. Protonazwisko odimienne o niejednoznacznej derywacji (równe formacjom deminutywno-patronicznym – sufiksacja możliwa na poziomie imienia lub patronimu).
3. Protonazwisko odimienne z wykładnikami przynależności do ojca, matki, męża (patronimy, matronimy, andronimy).

Badany w tej części pracy historyczny materiał antroponimiczny świadczy o niezwykle bogactwie form imiennych, często rozbudowanych strukturalnie w derywacji wielostopniowej, które funkcjonowały w momencie kształtowania się protonazwiska i stały się jego bazą słowotwórczą. Bogactwo i różnorodność imiennicza powstawała nie tylko w wyniku różnorodności środków słowotwórczych, lecz także, a może przede wszystkim, dzięki różnorodności konfesyjnej, etnicznej i językowej. Dotyczy to zarówno ziem Podlasia, terytoriów ościennych, jak i bardziej odległych regionów WXL. Przemieszczanie się ludności nie tylko w obrębie terytoriów najbliższych pozwalało na pojawianie się nowych oryginalnych struktur imiennych, także przywiezionych na Podlasie z oddalonych regionów w postaci gotowych form imiennych, często już utrwalonych w nazwiskach. Zmusza to do uwzględnienia powstawania nazw od różnych derywatów tego samego imienia lub też od derywatów (tożsamy, zbliżonych lub różnych) pochodzących od kilku imion², ponieważ może okazać się, że pozornie zbliżone deminutywa lub hipokorystyka, a następnie protonazwiska powstały od różnych imion, jak np.: Jusko, Juskowicz, Juskiewicz < Jozjasz, cerk. Jusij lub Józef, cerk. Iosif; Bien < Benjamin lub Benedykt; Cham//Ham < Cham lub Abraham itp. W tym wypadku możemy mówić o homonimii onimicznej³. Dlatego w przypadku protonazwiska powstałego na bazie skróconego tematu imienia podstawowego taka możliwość będzie uwzględniana.

2 Problem ten w szczególny sposób ujawnia się przy objaśnianiu struktur opartych na jednej sylabie imienia będącej bazą motywacyjną formy pochodnej imienia lub protonazwiska. Podobnie jak w literaturze onomastycznej, jak np. *Ga-* – możliwe skrócenia od Gajusz, Gaudentius, Gawel, Gawrzyjał (Mall 221), tego typu sytuacje będą objaśniane szczegółowo, ze wskazaniem wszystkich możliwości powstania derywatów imiennych (od kilku form wyjściowych).

3 Problematyce homonimii onomastycznej poświęcone są opracowania Sławomira Gali (2011) i Moniki Kresy (2011) oraz wielu autorów tekstów zamieszczonych w tomie pokonferencyjnym „Słowiańskie homonimy apelatywno-onimiczne i onimiczno-onimiczne” (2009).

5.2. Protonazwisko odimienne bez wykładników przynależności do ojca

5.2.1. Protonazwiska równe imionom bez rozszerzenia strukturalnego

Jeśli przyjmiemy, że ten typ nazwiska odimiennego powstawał w wyniku transonimizacji⁴, którą rozumiem tradycyjnie jako czyste przejście nazwy do innej kategorii bez zmian formalnych (Superańska 1986, 47–48), to w wypadku przeniesienia imion w podstawowych pełnych formach z kategorii imienia chrzestnego do kategorii dodatkowego elementu identyfikacyjnego – kształtującego się nazwiska zwyczajowego, nie ma większych wątpliwości. W badanym okresie na Podlasiu przeniesienie podstawowej formy imienia z klasy imion do klasy nazwisk nie było zjawiskiem znaczącym, chociaż występowało. W wielu wypadkach zapis w dokumencie nie pozwala ostatecznie i prawidłowo zakwalifikować nazwy do określonej grupy onimów. Przyjmuję zasadę, że imieniem jest pierwsza nazwa osobowa, zaś kolejne w szeregu nominacyjnym pełnią funkcję nazwiska zwyczajowego. Przykłady imion pełniących funkcję nazwiska w podstawowych formach pol. lub cerk. nie są liczne, por.:

Cherubin: *Piotr Cherubin* 1662, PnM 430; **Dawid:** *u Jaroszika Dawida* 1662, PnM 515; **Gabriel:** *Ławryn Gabryel* 1639, OP 118; **Ilia:** *Israel Ilia* 1571, IT 170; **Jakow:** *Jacko Jakow* 1578, IG 139; **Józef:** *Szymko Juzef* 1578, IG 58; **Juda:** *Mikollai Juda* 1571, IT 9; **Juguda:** *szl. Mikołaj rzeczony Juguda* 1569, AU 277; **Karp:** *Iwan Karp* 1569, AU 262; **Łazarz:** *Jan Łazarz ławnik* 1565, IA 5; **Samson:** *Marcin Samson* 1571, IT 8, 25.

Do kategorii nazwiska przechodziły również pełne formy podstawowe imion w wariantach potocznych, najczęściej zmodyfikowanych fonetycznie, por.:

4 Termin „transonimizacja” jest definiowany różnie, o czym obszernie pisze Urszula Bijak w artykule „Transonimizacja, czyli »wędrówki nazw«”, FOC 26 (2017), s. 1–14.

Homon: *Marcin Homon* 1577, JI 165); **Iwan:** *Knucik Iwan, Tymosz Iwann* 1558, IS 54, 52; **Jodo:** *Staś Jodo* 1573, IT 46; **Jodzio:** *Michał Jodzio* 1573, IT 58; **Małafij:** *Kondrat Małafij* 1662, PnM 422; **Małochwiej:** *Poluchta Małochwiej z bratem* 1560, IN 68; **Mikula:** *Mikołaj Mikula* 1566, IA 12; **Olizar:** *Maciej Olizar* 1558, IS 50; **Owdziej:** *Januss Owdziei* 1571, IT 25; **Sierhej:** *Jan Sierhej* 1558, IB 34; **Sila:** *Zuk Sila* 1551, IMŁII 287, 265; **Trochim:** *Proczuta Trochim* 1558, RG 26.

O transonimizacji możemy mówić także w odniesieniu do form alternacyjnych imion, które w badanym okresie tworzyły stosunkowo skromną grupę w protonazwiskach. Dodatkowo potwierdza taki sposób słowotwórstwa obecność jednakowych form zarówno w kategorii imion, jak i protonazwisk, por.:

Han//Chan: – imię: *Han a Roman, Chan Liewoniewicz, Chan Łubieneczyc* 1551, IMŁII 255, 250, 296; – protonazwisko: *Jaszko Han* 1662, PnM 431; **Chil:** – imię: *Chil Bartoszewicz* 1558, IB 41; – protonazwisko: *Iwan Chil* 1662, PnM 411; **Matysz:** – imię: *Matyss pisarz, Matyss Szklarz* 1560, IN 67, 66; – protonazwisko: *Kaspar Matyss Tonki* 1560, IN 66; **Mikula:** – imię: *Hriszko a Mikula Wojtowiczi* 1579, RG 287; – protonazwisko: *Mikołaj Mikula* 1566, IA 12; **Szila:** – imię: *szl. Szila s. Dachow* 1569, AU 276; – protonazwisko: **Sila:** *Zuk Sila* 1551, IM II 287, 265. W kilku wypadkach forma alternacyjna imienia została poświadczona tylko w protonazwisku **Bien:** *Matys Bien* 1558, IB 40; **Gaj:** *Michał Gay* 1640–1641, KB 17.

Skromna liczebnie grupa protonazwisk równych formom podstawowym imion oraz ich postaciom skróconym powstała w wyniku transonimizacji, co nie budzi większych zastrzeżeń. Wątpliwości pojawiają się dopiero wówczas, gdy w charakterze dodatkowego elementu identyfikacyjnego występują formy pochodne od imion podstawowych: deminutywne, derywowane sufiksalnie od podstaw imion pełnych i skróconych, które w badanym okresie na Podlasiu znacznie częściej pełniły funkcję protonazwiska.

5.2.2. Protonazwiska równe imionom w formach deminutywnych i hipokorystycznych

Ustalenie sposobu derywacji tego typu nazwiska odimiennego przysparza wielu kłopotów współczesnemu badaczowi, ponieważ wszystkie protonazwiska tego rodzaju mają wynikającą z derywacji sufiksальной złożoną morfologicznie strukturę. Rodzi się pytanie, czy poszerzenie strukturalne odbywało się wyłącznie na poziomie imion czy na poziomie drugiego członu identyfikującego. Materiał źródłowy nie pozwala jednoznacznie stwierdzić, w jaki sposób tworzone nazwy drugiego szeregu nominacyjnego. Jednak obecność jednakowych struktur imiennych zarówno w pierwszym, jak i drugim szeregu nominacyjnym wskazuje na to, że formy deminutywne lub hipokorystyczne w powszechnym obiegu funkcjonujące jako imiona z czasem utrwaliły się jako dodatkowe nazwy indywidualizujące i identyfikacyjne i zostały przeniesione w takiej postaci do klasy nazwisk, por.:

Klimko: – imię: *Klimko* Mikołaykowicz, *Klimko* Hryhorewicz Krupin 1528, JI 192, 194; – protonazwisko: Mikita *Klimko* 1560–1563, RBS 462;

Janko: – imię: *Janko* Petrasskow 1558, RG 366; – protonazwisko: Juda *Janko*, Osip *Janko* 1551, IMŁII 264, 267;

Jasko: – imię: *Jasko* Ondrelenia 1551, IMŁII 261; – protonazwisko: szl. Marcin *Jasko* 1569, AU 269;

Naumik: – imię: *Naumik* Srożec 1662, PnM 421; – protonazwisko: Misko *Naumik* 1662, PnM 415;

Paszuta: – imię: *Paszuta* Drozdzanik 1565, IA 5; – protonazwisko: Paweł *Paszuta* 1566, IA 12.

Za transonimizacją przemawia również obecność jednakowych formantów w imionach i protonazwiskach w ostatnim ogniwie łańcucha derywacyjnego, np.:

-ec:

- imię: *Arcimiec* Rybołow 1545, IMŁI 105; *Chamiec* 1545, IMŁI 115; *Chwiedziec* Orechwicz 1560, PMŁ 147; *Leniec* Oliszew 1578, IG 72; *Olisiec* Tarasowicz 1551, IMŁII 343; *Proniec* Ochremów 1578, IG 73, 324; *Tyniec* Sacewicz 1551, IMŁII 238, 300;
- protonazwisko: Chalimon *Waskowiec* 1662, PnM 526, 529; Tomko *Kobiec* 1551, IMŁII 267; Chryn *Iwansiec* 1558, IB 25; Krystofa *Lukaszczyk* 1577, JI 171;

-uta:

- w imionach: *Januta* Czyżow, *Januta* Jaskow 1578, IG 305, 323; *Jawnuta* Nieczajewicz 1565, IA 8; *Macuta* Borowski 1676, RPD 387; *Miczuta* a Jakob Dzmisszewici 1558, RG 25; *Mikuta* Ilewicz 1578, IG 87; *Paniuta* Maczuczyc 1578, IG 88;
- w protonazwisku: Ilko *Jaczuta* 1551, IMŁII 244; Marcin *Boguta* 1560, PMŁ 135;

-cz//-acz:

- w imionach: *Dacz* Waczewicz 1560, PK 18, 6; *Ilacz* Wietoszczyk 1558, IB 44; *Jacz* Andrussowicz 1558, RG 14; *Iwacz* 1577, JI 171; Jan, Paweł, *Jarmacz* Łochwinowięta 1560–1563, RBS 426; *Nacz* Pawłowicz 1558, IS 55; *Chomacz* s. Kuźmin 1569, AU 276;
- w protonazwisku: Piotr > Piech → Piechacz, por.: Naum *Piech* 1639, OP 142; David *Piechacz* de Wiszonki 1569, AU 279, 263;

-no:

- w imionach: *Juchno* Szymków 1578, IG 324; *Michno* Dziechowicz 1558, RG 362; *Olechno* Jakubowicz 1560, PK 13; *Olichno* Moyszyc 1639, OP 121;
- w protonazwisku: Piotr > Piech → Piechno, por.: Naum *Piech* 1639, OP 142; szl. Mikołaj *Piechno* 1569, AU 271;

-ik// -yk:

- w imionach: *Pachnik Jankowicz, Stasnik Jankowicz* 1565, IA 7;
- w protonazwisku: *Jaszko Antonik, Jaszko Dmitryk, Jaszko Hawrylik* 1662, PnM 439, 438, 432, 438; *Jan Janusik* 1662, PnM 410, 523; *Marcin Januszik, Pilip Iwanik, Mathias Wanucik* 1662, PnM 426, 532; *Iwan Jachimik* 1662, PnM 424, 432; *Iwan Juzik* 1662, PnM 529;

-uk:

- w imionach:

Andruk Gerwielis 1573, IT 59; *Baltruk Szykszmek* 1578, IG 79; *Bołtruk Swieć* 1578, IG 300; *Haniuk Nicyporowicz* 1560, PMŁ 171; *Jasiuk Drunczew* 1578, IG 73; *Kosciuk Sackowicz* 1551, IMŁII 286, 278; *Kostiuk Andrejowicz* 1560, PK 11; *Piotruk Szymonowic* 1558, IS 56; *Staniuk Andruszkiew* 1578, IG 141; *Woytuk Krzysztofowicz* 1639, OP 125;

- w protonazwisku:

Andruch Klimiuk 1662, PnM 413; *Chawryło Olizaruk* 1662, PnM 412; *Chilko Saczuk* 1662, PnM 414; *Daniel Hawryluk* 1662, PnM 442; *Hawryło Towluk* 1639, OP 142; *Małosz Manczuk* 1662, PnM 429; *Manel Michaluk* 1662, PnM 442; *Mathias Sienniuk* 1673, S.; *Piotr Adameczuk* 1662, PnM 410; *Wasko Szymaniuk* 1662, PnM 521; *Wawryn Adamiuk* 1662, PnM 439; *Weremi Troczuk* 1662, PnM 422, 423.

W tym miejscu warto postawić kolejne pytanie, dotyczące znaczenia i funkcji formacji derywowanych w klasie imion i klasie nazwisk. Wśród imion formacje derywowane sufiksalnie funkcjonować powinny jako zdrobnienia lub spieszczenia form podstawowych, lecz na poziomie nazwiska jako formacji dziedziczonej otrzymują dodatkowe znaczenie: przynależność do określonego rodu, rodziny – a zatem w zależności od sytuacji znaczenie patronimiczne, awonimiczne itd. Znaczenie całej formacji przekładać się może na znaczenie poszczególnych sufiksów, zwłaszcza w przypadku takich sufiksów jak *-ik// -yk* i *-uk*, wśród których wyraźnie definiuje się znaczenie deminutywne i patronimiczne.

Znaczenie deminutywne -ik//-yk i -uk wnoszą w formacjach występujących w funkcji imienia, zwłaszcza przy derywacji jednostopniowej: *Pachnik Jankowicz*, *Andruk Gerwielis* itp., zaś patronimiczne – w formacjach drugiego szeregu nominacyjnego: Jaszko *Dmitryk*, Andruch *Klimiuk*. W ten sposób w nazwiskach można wyodrębnić dwa sposoby derywacji i dwa znaczenia sufiksów. Przy transnimizacji – znaczenie deminutywne → patronimiczne; w wypadku sufiksacji na poziomie drugiego członu nominacyjnego – znaczenie patronimiczne, co szczególnie ujawnia się w derywacji wielostopniowej:

-(cz)yk: Thomas *Filipko* 1670, S.; → *Filipczik(owa)* 1577, JI 168; *Joszko* a *Liewko Sakowiczy* 1558, RG 362; → *Tomek Joszczyk* 1674, RM 244; *Łucz Kozaczyc* 1560, PnM 529; → *Kuzma Łuczyk* 1662, PnM 430; *Jarmocz Mieszkowicz* 1600, AK 155; → *Dmitr Jarmoczik* 1662, PnM 523, 428;

-(cz)uk: Iwan *Balko* 1662, PnM 530; → *Hawryło Balczuk* 1662, PnM 427; *Mikita Klimko* 1560–1563, RBS 462; → *Gregorius Klimczuk* 1670, S.; *Stank Mank* 1565, IA 5; → *Małosz Manczuk* 1662, PnM 429; *Owdziey Sienko* 1565, IA 3; → *Simon Sienczuk* 1662, PnM 442, 413, 415.

Materiał historyczny dostarcza jednak przykładów, gdzie nie można stwierdzić jednoznacznie, czy w momencie rejestracji nazwa osobowa już funkcjonowała w charakterze formacji patronimicznej, czy była jedynie zdrobnieniem imienia jej nosiciela, por.: *Jan Jancurzyk z żoną, syn, parobek* 1662, PnM 494; *Jan Janusik* 1662, PnM 410, 523; *Jakubich Kobusek* 1580, JI 87; *Mikołaj Mikuła* 1566, IA 12; *szl. Mikołaj Mikosz, Mikłasz Mikucik* 1558, IS 54; *Paszko Paszkielik* 1662, PnM 424; *Paweł Paszuta* 1566, IA 12; *Choma Tomek* 1566, IA 10. Niektóre z przytoczonych przykładów mogły być już formacjami dziedzicznymi, ponieważ są poświadczenia zbliżonych nominacji innych osób, jak np. *Jan Jancurzyk* i *Bartek Jancurzak z żoną* 1662, PnM 494, lecz pozostałe nie dają podstaw, by ustalić z całą pewnością ich patronimiczne znaczenie. Można jednak przypuszczać, że większość z nich takie znaczenie już w tamtym okresie przybierała. Z punktu widzenia współczesnego badacza należy je kwalifikować jako formacje o cha-

rakterze patronimicznym, bez wyraźnych słowotwórczych wykładników patronimicznych.

Szczegółowa analiza form imiennych utrwalonych w protonazwisku jest uzasadniona, ponieważ zachowały się w nich często unikatowe warianty imion deminutywnych oraz imion rzadko używanych do nominacji na przestrzeni kilku stuleci. Warto też prześledzić sposoby tworzenia wciąż nowych, niepowtarzalnych form pochodnych od imion chrzestnych w wyniku nawarstwiania się sufiksów o różnym charakterze. Podlaskie protonazwiska XVI–XVII w. oparte na imionach biblijnych mogą dostarczyć wielu ważnych informacji nie tylko z zakresu słowotwórstwa, lecz także dać świadectwo funkcjonowania i rozwoju systemu antroponimicznego w warunkach zróżnicowania etnicznego, kulturowego i językowego. Wśród nazw rozbudowanych strukturalnie należy wyodrębnić nazwy *stricte* deminutywne, zawierające w swojej strukturze czysto zdrabiające lub spieszczające sufiksy, stosowane przy tworzeniu form deminutywnych i hipokorystycznych imion. W tym wypadku w procesie nazwiskotwórczym zasadniczą rolę odegrała transonimizacja. Sufiksacja zachodziła na poziomie imienia. Do tego typu nazw osobowych należy zaliczyć wszystkie nazwy, które nie zawierają w swojej strukturze elementów wskazujących na przynależność do ojca, matki, męża itp., natomiast wyłączyć te, które nie pozwalają na jednoznaczną interpretację, np. z sufiksami -ak, -ik//-yk i -uk i innymi wyraźnie wskazującymi na przynależność do ojca, rodziny, rodu.

W grupie protonazwisk równych imionom w formach deminutywnych należy umieścić nazwy zawierające formanty o charakterze deminutywnym, hipokorystycznym lub augmentatywnym, które tworzyły formy pochodne od imion podstawowych i w systemie antroponimicznym pierwotnie funkcjonowały jako imiona. W funkcji nazwiska utrwały się jako formy potoczne imion chrzestnych dodatkowo używane w powszechnym obiegu, co niewątpliwie było pomocne przy identyfikacji osoby. Jeśli takie imię zaczynało pełnić funkcję identyfikacyjną także dla całej rodziny, przechodziło do kategorii nazwiska. W zależności od bazy słowotwórczej można wśród nich wyodrębnić zarówno derywaty jednostopniowe, jak i wielostopniowe, które tworzone od pełnych

podstawowych form imion, jak i form alternacyjnych oraz od podstaw skróconych. Poniższy przegląd form deminutywnych jest uporządkowany według elementów słowotwórczych z uwzględnieniem charakteru podstawy słowotwórczej oraz ich nawarstwiania się w kolejnych derywatach. Przy derywacji wielostopniowej za podstawę analizy bierze się ostatni formant w łańcuchu derywacyjnym.

5.2.2.1. Sufiksy deminutywne z podstawowym k (z wyłączeniem formantów deminutywno-patronimicznych -ak, -ik//-yk oraz -uk -k//-ek//-ko:

- deminutywne derywaty jednostopniowe

– od podstaw pełnych imion podstawowych:

-ko: **Ciereszko** (: Terach): *Paweł Ciereszko* 1560, PMŁ 157; **Maciejko** (: Maciej): *Swito Macieyko* 1551, IMŁII 255.

– od podstaw skróconych imion podstawowych

-k: **Gajk** (: Gajusz): *śl. Bartosz Gayk* 1580, 1580, JI 104; **Mank** (: Emanuel): *Stank Mank* 1565, IA 5;

-ek: **Jadek** (: Adam//Jadam): *Jakub Jadek* 1528, JI 196; **Kobusek** (: Jakobus): *Jakubich Kobusek* 1580, JI 87; **Sawek** (: Sawa): *Marcin Sawek* 1565, IA 7; **Tomek** (: Tomasz): *Choma Tomek* 1566, IA 10;

-ko: **Balko** (: Baltazar): *Jacko Balko* 1551, IMŁII 242; **Benko** (: Benjamin): *Chwiedor Benko, Iwan Benko* 1662, PnM 433; **Chamko//Hamko:** (: Abraham): *Stanisław Chamko* 1577, JI 166; **Klimko** (: Klemens, Klimentij) *Mikita Klimko* 1560–1563, RBS 462; **Orzeszko** (: Arefa//Orech(w)a): *Pan Jan Orzeszko* 1528, JI 186; **Saczko** (: Isakij): *Ambroży Saczko* 1615, UP 98; **Sienko** (: Simeon): *Owdziey Sienko* 1565, IA 6,3; **Sierko** (: Sergiusz, cerk. Sergij): *Cswieżko Sierko, Serafin Sierko, Woi-ciecs Sierko* 1571, IT 30, 15, 25; **Zacharko** (: Zachariasz, Zacharija): *Waśko Zacharko* 1639, OP 108.

- deminutywne derywaty wielostopniowe

– od podstaw pełnych imion podstawowych:

-ań + -ek: Piotraniek (: Piotr > Piotrań → Piotraniek): *Barthos Piotraniek* 1560–1563, RBS 435, 450;

-as(z)//-ach + -ko: Piotrasko (: Piotr > Piotras → Piotrasko): *Jan Piotrasko, Stanisław Piotrasko* 1640–1641, KB 2-4;

-uk + -ek: Pawluczek (: Paweł > Pawluk → Pawluczek): *Waszko Pawluczek* 1662, PnM 434;

-usz + -ko: Januszko (: Jan > Janusz → Januszko): *Andrzej Janusko* 1571, IT 11.

– od podstaw skróconych imion podstawowych:

-as(z)//-ach + -ko: Siemaszko (: Simieon, Siemion > Siemasz//Siemach → Siemaszko): *Bohdan Siemaszko* 1543–1549, UP 123;

-cz + -ko: Daczko (: Daniel, Dawid > Dacz → Daczko): *Micsall Daccko, Paweł Daccko* 1571, IT 27, 19; **Maczko** (: Maciej > Macz → Maczko): *Sak Maczko* 1560–1563, RBS 464;

-is//ys + -ek: Jartysek (: Artemiusz//Artemij > Jartys → Jartysek): *Paul Jartysek* 1662, PnM 515;

-osz + -ek: Bartoszek (: Bartłomiej > Bartosz → Bartoszek): *szl. Stanisław Bartoszek* 1580, JI 31;

-s(z) + -ko: Pas(z)ko (: Paweł > Pas(z) → Pas(z)ko): *Truchon Pasko* 1560, IN 70; *Lukasz Paszko* 1662, PnM 424;

-uch//-usz + -ko: Oruszko (: Aretas//Arefa > Oruch//Orusz → Oruszko): *Anna Oruszko* 1673, S.;

-uk + -ek: Klimuczek (Klemens//Klimientij: Klim > Klimuk → Klimuczek): *Olexiej Klimuczek* 1639, OP 135;

-us + -ko: Andrusko (: Andrzej//Andrej > Andr > Andrus → Andrusko): *Chaczko Andrusko* 1562, RBS 452;

-ś + -ek + -ko: Misieczko (: Michał, Mikołaj > Miś > Misiek → Misieczko);

-ch + -eń + -ej + -ko: Sciechniejko (: Stefan//Stiepan: Sciech > Sciecheń > Sciechniej → Sciechniejko): *Sciehnieyko* 1545, IMŁI 98.

5.2.2.2. Sufiksy z podstawowym c(z)

- deminutywne derywaty jednostopniowe

– od podstaw pełnych imion podstawowych:

-ec(z): Łukaszec (: Łukasz > Łukaszecz): *Krystofa Łukaszecz* 1577, JI 171.

– od podstaw skróconych imion podstawowych:

-c: Piec: (: Piotr > Piec): *Aleksander Piec* 1660, UP 141; **Truc** (Tryfon//Truchon > Truc): *Sienko Truc* 1560, PMŁ 133;

-ec: Kobiec (: Jakob//Jakub > Koba > Kobiec): *Tomko Kobiec* 1551, IMŁII 267;

-ocz: Androc (: Andrzej//Andrej > Andr > Androc): *Tatliuch Androc* 1560, PK 12;

-uc: Mikuc (: Mikołaj > Mik > Mikuc): *szl. Michał Mikuc* 1676, RPD 348.

- deminutywne derywaty wielostopniowe

– od podstaw pełnych imion podstawowych:

-uś + -ec: Iwansiec (: Iwan > Iwanuś → Iwan(u)siec): *Chryn Iwansiec* 1558, IB 25.

– od podstaw skróconych imion podstawowych:

-acz:

-ch + -acz: Piechacz (: Piotr > Piech → Piechacz): *David Piechacz de Wiszonki* 1569, AU 279, 263.

5.2.2.3. Sufiksy z podstawowym **ch**

- deminutywne derywaty jednostopniowe
- od podstaw skróconych imion podstawowych:
 - ach// -ech: Warpach** (: Warfołomiej > Warp > Warpach//Warpech): *Jan Warpach* 1528, JI 192; *Jach Warpech* 1560, IN 66;
 - ch: Piech** (: Piotr > Piech): *Naum Piech* 1639, OP 142;
 - ich: Jartich** (: Artemiusz//Artemij > Art//Jart > Jartich): *Woit Marcin Jartich z żoną* 1662, PnM 488.

5.2.2.4. Sufiksy z podstawowym **s(z)**

- deminutywne derywaty jednostopniowe
- od pełnych podstaw imion podstawowych:
 - asz: Piotrasz** (: Piotr > Piotrasz): *Hapon Piotrasz* 1639, OP 116;
- od podstaw skróconych imion podstawowych:
 - as(z): Mordas** (: Mordechaj > Mord > Mordas): *Matusz Mordas* 1560, PK 13; **Klimas(z)** (: Klemens, Klimentij > Klim > Klimas//Klimasz): *Stanislaus Climas* 1569, AU 245; *Sienko Klimasz* 1560, PMŁ 131;
 - esza: Malesza** (: Malachiasz > Mal(a) > Malesza): *Paweł Malesza* 1545, IMŁI 102⁵;
 - os(z): Mikos(z)** (: Mikołaj > Mik > Mikos//Mikosz): *...i od cześnika swego Marcina Mikosa* 1580, JI 37; *szl. Mikołaj Mikosz* 1569, AU 272;
 - szo: Mikszo** (: Mikołaj > Mik > Mikszo): *Jakub Miksso* 1571, IT 12.

5.2.2.5. Sufiksy z podstawowym **l**

- deminutywne derywaty jednostopniowe

5 Możliwa też forma skrócona (synkopa -chia: Malachiasz > Malasz > Malesz-a).

– od podstaw skróconych imion podstawowych:

-al: Jędral (: Andrzej//Jędrzej > Andr//Jędr > Jędral): *śl. Piotr s. Stanisławow Jędral* 1580, JI 103;

-el: Warchel (: Warfołomiej > Warf//Warch > Warchel): *Jakób Warchel* 1580, JI 91;

-ula: Bartula (: Bartłomiej > Bart > Bartula): *Chwietko Barthulia* 1558, IB 41.

- deminutywne derywaty wielostopniowe

– od podstaw skróconych imion podstawowych:

-elis:

-sz + -ek//-ko//-ka + -elis: Juszkielis: (: Jozjasz//Jusij lub Józef//Iosif > Juś//Jusz > Juszek//Juszko//Juszka → Juszkielis): *Macziew Jusskieliss* 1558, RG 365.

5.2.2.6. Sufiksy z podstawowym n

- deminutywne derywaty jednostopniowe

– od pełnych podstaw imion podstawowych:

-an: Piotran (Piotr > Piotran): *Misiuta Piotran a Misiuta Giesciew* 1558, RG 7;

– od podstaw skróconych imion podstawowych:

-eń: Piecień (: Piotr > Piet//Pieć > Piecień): *Matys Piecień* 1662, PnM 517.

- deminutywne derywaty wielostopniowe

– od podstaw skróconych imion podstawowych:

-no:

-ch + -no: Piechno (: Piotr > Piech → Piechno): *szl. Mikolaj Piechno* 1569, AU 271.

5.2.2.7. Sufiksy z podstawowym t

- deminutywne derywaty wielostopniowe
- od podstaw skróconych imion podstawowych:

-uta:

-sz + -uta: Paszuta (: Paweł > Pasz → Paszuta): *Paweł Paszuta* 1566, IA 12.

5.2.3. Protonazwisko odimienne o niejednoznacznej derywacji (równe formacjom deminutywno-patronimicznym – sufiksacja możliwa na poziomie imienia lub patronimu)

Na płaszczyźnie strukturalnej w zakresie sposobu derywacji nazwisk także możemy mieć do czynienia z homonimią onimiczną. W tej grupie XVI–XVII-wiecznych nazw osobowych mieszczą się formy, które mogły być derywowane sufiksalnie zarówno w planie imion, jak i nazwisk. Jako formy potoczne imion chrzestnych w powszechnym użyciu funkcjonowały w charakterze zdrobnienia – potocznego wariantu imienia chrzestnego. Znaczenie patronimiczne uzyskiwały z chwilą przejścia do kategorii nazwisk jako miana kolejnych pokoleń. Wyodrębnione sufiksy form deminutywnych imion, przybierając znaczenie patronimiczne, coraz częściej były stosowane w tej funkcji do tworzenia formacji przynależnościowych już bezpośrednio w planie nazwisk, co powoduje określone trudności z jednoznaczną kwalifikacją procesu nazwotwórczego. W XVI–XVII w. formanty w protonazwisku należy łączyć z ich patronimicznym znaczeniem, chociaż sam proces słowotwórczy nie był jeszcze ustabilizowany i jednoznaczny. Patronimiczne formacje tego typu tworzone w planie nazwisk w zasadzie za pomocą kilku formantów: -ik//-yk oraz -uk. Na Podlasiu w XVI–XVII w. najbardziej produktywny był sufiks -ik//-yk, nieco mniejszą produktywnością wykazywał się formant -uk, natomiast -ak na badanym terenie występował najrzadziej. Za pomocą tych sufiksów tworzo-

no nazwy osobowe zarówno od imion w formach podstawowych, jak i skróconych w derywacji jednostopniowej oraz od podstaw rozszerzonych strukturalnie w derywacji wielostopniowej. Do grupy derywatów wielostopniowych włączone zostały formy imienne o złożonej strukturze, które powstały w wyniku nawarstwiania się sufiksów (dwóch, trzech, czterech i więcej). Cechą charakterystyczną tych struktur złożonych jest obecność w podstawach słowotwórczych kolejnego ogniwa w procesie derywacyjnym sufiksów typowo deminutywnych, czasem augmentatywnych, np.: -asz, -usz, -uś, -ek//-ko, -uch, -ur i in., oraz deminutywno-patronimicznych: -ik//-yk, -uk. Dodanie do tak rozszerzonych struktur kolejny raz sufiksu -ik//-yk lub -uk (por. nazwy z -ik + -ik//-yk: *Manliczyk*; -uk + -ik//-yk: *Siemuczyk*) pozwala przypuszczać, że w badanym okresie historycznym formanty te nie posiadały jeszcze wyraźnego znaczenia patronimicznego. Jednocześnie świadczy też o żywym procesie tworzenia patronimów dla kolejnego pokolenia: od formacji patronimicznej ojca tworzono kolejną formację patronimiczną dla syna. Ten etap rozwoju struktur antroponimicznych pozwolił na stopniowe kształtowanie się formantów rozszerzonych: -czak, -czyk, -czuk. Dlatego protonazwiska z sufiksami -czak, -czyk i -czuk będą zaprezentowane w tym miejscu jako struktury nie w pełni jeszcze wykształcone, znajdujące się na przejściowym etapie rozwoju.

-ik//-yk:

- derywaty jednostopniowe

– od imion w formach podstawowych:

Adamik: *Grzegorz Adamik* 1662, PnM 418; **Danilik:** *Jarosz Danilik* 1662, PnM 427, 429; **Dawidzik:** *Janek Dawidzik* 1566, IA 11; **Elia-szyk:** *Mikolaj Eliaszyk* 1565, IA 6; **Hawrylik:** *Iliasz Hawrylik* 1662, PnM 426; **Iwanik:** *Pilip Iwanik* 1662, PnM 426; **Jakubik:** *szl. Andrzej Jakubik* 1676, RPD 349; PnM 412; **Jozwik:** *Paweł Jozwik, Aleksander Jozwik* 1662, PnM 484, 414; **Judasik:** *Jan Judasik Buratyński* 1662, PnM 519; **Karpik:** *Paweł Karpik* 1662, PnM 424; **Kornilik:** *Piotr Kornilik* 1662, PnM 424; **Łukaszyc:** *Piotr Łukaszyk z żoną* 1674, RM 285; **Michalik:** *Piotr Michalik Buratyński* 1662, PnM 519; **Mikolaik:** *Maciey Mikolaik* 1662, PnM 432; **Mojsiik** (: Mojsiej): *Ma-*

tey Moisiik 1662, PnM 529; **Naumik**: *Misko Naumik* 1662, PnM 415; **Osieik**: *Tymosz Osieik* 1676, KWB 7; **Pawlik**: *Dymitr Pawlik* 1662, PnM 535; **Petr(z)yk**: *Boriszik Petrzyk z żoną, Jasko Petryk* 1662, PnM 425, 528; **Pilipik**: *Silian Pilipik chłopiec służył Pilipika Jakuba* 1662, PnM 515; **Simonik**: *Andreas Simonik, Bartholomaeus Simonik, Paulas Simonik* 1662, PnM 533; **Szymanik**: *Walko Szymanik* 1662, PnM 414; **Szymonik**: *Maxim Szymonik* 1662, PnM 420; **Trochimik**: *u Omeliana Trochimika sołtysa* 1662, PnM 515; **Zacharyaszuk**: *Maciey Zacharyaszuk z żoną* 1662, PnM 486;

– od imion w formach skróconych (z aferezą, apokopą, synkopą):

Awrylik (: Gawriił): *Olesiey Awrylik, Theodor Awrylik* 1662, PnM 431, 521; **Chomik**: *Tomek Chomik* 1662, PnM 6; **Dmitryk** (: Dmitrij): *Jaszko Dmitryk* 1662, PnM 431; **Jachimik**: *Benedikt Jachimik* 1662, PnM 424; **Joltuszyk** (: Euty chiusz//Jewtichij > Jołtuch): *Andrzej Joltuszyk* 1662, PnM 412; **Juzik** (: Józef): *Iwan Juzik* 1662, PnM 529; **Klimik** (: Klemens, Klimentij): *Andrzej Klimik, Misko Klimik* 1662, PnM 484, 432; **Kornilik** (: Korneliusz, Kornilij): *Piotr Kornilik, Stephan Kornilik* 1662, PnM 424, 425; **Krzyszuk** (: Krzysztof): *Hedwigis Krzyszyk* 1671, S.; **Kubik** (: Jakub): *szl. Andrzej Jakubik* 1676, RPD 349; **Łucik** (: Łuka): *Woyciech Łucik* 1565, IA 4; **Maleszyk** (: Malachiasz > Malech): *Omelian Maleszyk* 1662, PnM 413, 526; **Małaszuk** (: Małachija > Małach): *Małaszuk Demianik* 1662, PnM 423; **Maszyk** (: Mateusz > Masz → Maszyk): *Waszko Maszyk* 1662, PnM 441; **Matusik//Matuszyk** (: Mateusz > Matus(z) → Matus(z)ik): *szl. Jan Matusik* 1676, RPD 350; *Onton Matuszyk* 1662, PnM 429; **Matysik** (: Mateusz > Matys → Matysik): *Iwan Matysik* 1662, PnM 531; **Ochrymik** (: Efraim, Jefrem): *Tymosz Ochrymik* 1662, PnM 434, 526; **Pieciuk** (Piotr > Piet-): *nobilis Gregorius Pieciuk* 1662, PnM 449; **Sabik** (: Saba): *Maciey olim Thoma Woyno Sabik* 1640–1641, KB 5; **Sacik//Saczyk** (: Isakij, Isak > Sak → Sac(z)ik): *Chwedor Sacik* 1662, PnM 524; *Kirilo Saczyk* 1662, PnM 414; **Sowonik** (: Sofoniasz//Sofonija): *Weremko Sowonik* 1662, PnM 440; **Timoszyk//Tymoszyk** (: Timofiej > Tymochwiej > Tymoch → Timoszyk, Tymoszyk): *Pawluk Timoszyk* 1662, PnM 413; *Iwan Tymoszyk* 1662, PnM 528.

- derywaty wielostopniowe

– od podstaw pełnych imion podstawowych:

-asz + -ik//yk: Pietraszyk (: Piotr > Pietrasz → Pietraszyk): *Jasko Pietraszyk* 1662, PnM 413;

-ek//ko + -ik//yk → -czyk: Jakimczyk (: Jakim > Jakimek//Jakimko → Jakimczyk): *szl. Marcisz Jakimczyk* 1676, RPD 352; **Jakowczyk** (: Jakow > Jakowek//Jakowko → Jakowczyk): *Radziwon Jakowczyk* 1560–1563, RBS 497; **Jeronimczyk** (: Jeronim > Jeronimek//Jeronimko → Jeronimczyk): *Łukasz Jieronimczyk* 1676, RPD 351; **Mikołajczyk** (: Mikołaj > Mikołajek//Mikołajko → Mikołajczyk): *Tomek Mikołajczyk* 1639, OP 133; **Siemiencyk** (: Siemion > Siemienko → Siemiencyk): *Jakim Siemiencyk* 1662, PnM 442; **Zachariaszczyk** (: Zachariasz > Zachariaszek//Zachariaszko → Zachariaszczyk): *Thomasz Zachariaszczyk z żoną* 1662, PnM 486;

-us(z)//-uch(a) + -ik//yk: Janusik//Januszyk (: Jan > Janus//Januś → Janusik; Janusz//Januch → Januszyk): *Stanisław Janusik, Jan Janusik* 1662, PnM 410, 523; *Woiciech Januszyk, Marcin Janusik* 1662, PnM 495, 439; **Piotrusik//Piotruszyk** (: Piotr > Piotruś → Piotrusik; Piotrusz//Piotruch → Piotruszyk): *Andrzej Piotrusik, Jakub Piotruszyk* 1662, PnM 488;

-ec + -ur(z) + -ik//yk: Jancurzyk (: Jan > Janiec > Jancur(z) > Jancurzyk): *Jan Jancurzyk z żoną, syn, parobek* 1662, PnM 494;

-usz + -ek//ko + -ik//yk: Januszczyk (: Jan > Janusz > Januszek → Januszczyk): *Nikifor Januszczyk, Tymosz Januszczyk* 1662, PnM 433;

-uta + -el + -ik: Iwantielik (: Iwan > Iwanuta > Iwanutiel → Iwan(u)tielik): *Martin Iwantielik* 1662, PnM 497;

-usz + -ek//ko + -inek//ynek lub -inko//ynko + -ik//yk: Januszczynczyk (: Jan > Janusz > Januszek//Januszko > Januszczynek//Januszczyanko → Januszczynczyk): *Andrzej Januszczynczyk* 1558, IS 49;

– od imiennych podstaw skróconych (imion z aferezą, apokopą, synkopą):

-c(z) + -ik/-yk: **Łucik//Łuczyk** (: Łukasz//Łuka > Łuc(z) → Łucik//Łuczyk): *Woyciech Łucik* 1665, IA 4; *Kuzma Łuczyk* 1662, PnM 430; **Naucik//Nauczyk** (: Naum > Nauc(z) → Naucik//Nauczyk): *Iwan Naucik*, *Wakula Nauczyk* 1662, PnM 531, 520; **Piecik** (: Piotr > Piec//Pieć//Piecia → Piecik): *nobilis Gregorius Piecik* 1662, PnM 449; **Sacik//Saczyk** (: Izaak//Isakij > Sac(z) → Sacik//Saczyk): *Chwedor Sacik* 1662, PnM 524; *Kirilo Saczyk* 1662, PnM 414; **Trocik//Troczyk** (: Trofim > Troc(z) → Trocik//Troczyk): *Prokop Trocik* 1662, PnM 533; *Panas Troczyk* 1662, PnM 415;

-ek//-ko//-ec + -ik//-yk: **Jos(z)czyk** (: Józef//Josif lub Jozjasz > Joś//Josz > Josiek//Jos(z)ko > Jos(z)czyk): *Timosz Josczyk* 1662, PnM 412, 428; *Tomek Joszczyk* 1674, RM 244; **Kobczyk** (: Jakob > Koba > Kobek//Kobko//Kobiec → Kobczyk): *Sak Kobczyk* 1662, PnM 411; **Dimczyk** (: Dimitrij > Dima > Dimko → Dimczyk): *Misko Dimczyk* 1662, PnM 529; **Siencyk** (: Simieon//Siemion > Sien > Sienko → Siencyk): *Iwan Siencyk*, *Semin Siencyk* 1662, PnM 536; **Szymczyk** (: Szymon > Szym > Szymek//Szymko → Szymczyk): *Miszko Szymczyk* 1662, PnM 413–494; **Tomczyk** (: Tomasz > Tom > Tomek//Tomko → Tomczyk): *Stepan Tomczyk z żoną* 1662, PnM 426;

-esza + -ik//-yk: **Maleszyk** (: Malachiasz//Małachija > Malesza → Maleszyk): *Małochwiew Maleszik*, *Omelian Maleszyk* 1662, PnM 413, 526;

-ch//-s(z) + -ik(-yk): **Jarmoszyk** (: Jeremiasz//Ijeremija//Jeremiej > Jarmoch//Jarmos(z) > Jarmoszyk): *Stefan Jarmoszyk* 1622, PnM 426, 428; **Tymosik//Timoszyk** (: Tymoteusz, Timofiej > Tymos//Timosz → Tymosik//Timoszyk): *Pawel Tymosik z żoną* 1662, PnM 483; *Stefan Timoszyk* 1662, PnM 413, 474;

-ich//-isz + -ik//-yk: **Arciszyk//Artiszyk** (: Artemiusz//Artemij > Arcich, Arcisz → Arciszyk): *Andrzej Arciszyk z żoną*, *Chwiedko Artiszyk* 1662, PnM 524;

-ik + -ik//-yk: **Manliczyk** (: Emanuel > Manuel > Manulik → Man(u)liczyk): *Lucas Manliczyk* 1673, S.;

-is(z) + -ik: **Balis(z)ik** (: Baltazar > Baliś//Balisz → Balis(z)ik): *Joannes Baliszik de Kornica* 1662, PnM 433;

-ocz + -ik// -yk: Jarmoczik//Jarmoczyk (: Jeremiasz//Jeremiej > Jarmocz → Jarmoczik): *Oleksiej Jarmoczyk z żoną, Dmitr Jarmoczik* 1662, PnM 523, 428;

-ow + -ik: Jachowik (: Joachim > Jachim > Jach > Jachow → Jachowik): *Maxim Jachowik* 1662, PnM 423;

-s// -ś + -ik: Piesik (: Piotr > Pieś//Piesz → Piesik): *Bartosz Piesik* 1662, PnM 411; **Tymosik** (: Tymoteusz > Tymoś → Tymosik): *Paweł Tymosik z żoną* 1662, PnM 483;

-(o)sz//-(o)ch + -ik// -yk: Bartoszyk (: Bartłomiej > Bart > Bartosz → Bartoszyk): *Marcin Bartoszyk* 1639, OP 118; **Timoszyk//Tymoszyk** (: Timofiej//Tymoteusz > Timosz//Tymosz lub Timoch//Tymoch → Timoszyk//Tymoszyk): *Pawłuk Timoszyk* 1662, PnM 530, 527, 413; *Iwan Tymoszyk* 1662, PnM 528;

-uk + -ik// -yk: Siemuczyk (Simieon//Siemion > Siemuk → Siemuczyk): *Choma Siemuczyk* 1558, IB 44;

-uta// -uć + -ik: Jakucik (: Jakub > Jak > Jakuta, Jakuć → Jakucik): *Marina Jakucik* 1668, S.; **Mikucik** (: Mikołaj: Mik > Mikuta, Mikuć → Mikucik): *Mikłasz Mikucik* 1558, IS 54; **Wanucik** (: Iwan > Wanuta, Wanuc → Wanucik): *laboriosus Mathias Wanucik* 1662, PnM 532;

-sz + -in// -yn + -ik// -yk: Paszynik (: Paweł > Pasz(a) > Paszyn → Paszynik; możliwe też: Pasz > Paszeń//Paszenia//Paszyń → Paszynik): *Jasko Paszynik* 1662, PnM 422;

-sz + -ira// -yra + -ik// -yk: Paszyrzyk (: Paweł > Pasz(a) > Paszyra → Paszyrzyk): *Wółosz Paszyrzyk* 1662, PnM 422;

-sz// -ch + -ek// -ko + -ik// -yk: Daszczyk (: Daniel, Dawid > Dasz//Dach > Daszek//Daszko → Daszczyk): *Simon Daszczyk komornik* 1662, PnM 430; **Jos(z)czyk** (: Józef//Iosif > Joś//Josz > Josiek//Joszek//Joško//Joszko > Jos(z)czyk): *Timosz Josczyk* 1662, PnM 428; *Tomek Joszczyk* 1674, RM 244; **Juzyszczyk** (: Józef > Juzyś//Juzysz > Juzy szek//Juzyszko → Juzyszczyk): *śl. Szczepan Juzyszczyk, woźny ziemski* 1580, JI 104; **Mikolaszczyk** (: Mikołaj > Mikolasz > Mikolaszek//

Mikolaszko → Mikolaszczyk): *Piotr Mikolaszczyk* 1577, JI 171; **Pas(z)czyk** (: Paweł > Pasz(a)//Pach > Paszek//Paszko → Paszczyk): *Protas Paszczyk, Okszuła Paszczyk* 1662, PnM 413, 424;

-sz + -uk + -ik// -yk: Paszuczyk (: Paweł > Pasz(a) > Paszuk → Paszuczyk): *Wojtek Paszuczyk* 1566, IA 12;

-s(z) + -ek// -ko + -el + -ik: Paszkielik (: Paweł > Pasz(a) > Paszek//Paszko > Paszkiel → Paszkielik): *Paszko Paszkielik* 1662, PnM 424;

-uk:

Mniejszą produktywnością na Podlasiu w XVI–XVII w. wykazywał się sufix -uk, który także łączono z podstawami imion pełnych, skróconych i rozbudowanych strukturalnie, zarówno kończących się twarłą, jak i miękką spółgłoską. W wielu wypadkach twarda spółgłoska tematu imienia podstawowego w procesie słowotwórczym ulegała palatalizacji, co wskazuje na funkcjonowanie formantu w dwóch wariantach, por.: *Andruch Klimiuk, Andrzej Klimuk* 1662, PnM 413, 528.

- derywaty jednostopniowe

– od imion w pełnych formach podstawowych:

Adamiuk: *Wawryn Adamiuk* 1662, PnM 439; **Daniluk:** *Jusiy Daniluk* 1662, PnM 426; **Matfiejuk:** *Hryc Matfiejuk* 1662, PnM 519; **Michaluk:** *Manel Michaluk* 1662, PnM 442; **Pauluk:** *Pauluk Kruczyk* 1662, PnM 426, 431; **Piotruk:** *Pawluk Pietruk* 1578, IG 74; **Szymaniuk:** *Iwan Szymaniuk z żoną* 1662, PnM 521; **Tereszuk** (: Terach): *Kondrat Tereszuk* 1662, PnM 420; **Towluk** (: Towij): *Hawryło Towluk* 1639, OP 142;

– od imion w formach skróconych (z aferezą, apokopą, synkopą):

Boltruk (: Bartłomiej > Bołtr > Bołtruk): *Szymko Boltruk* 1578, IG 67; **Dmitruk** (: Dmitrij > Dmistr > Dmitruk): *Jasko Dmitruk* 1662, PnM 426; **Jachimiuk//Jakimiuk** (: Joachim > Jachim//Jakim > Jachimiuk//Jakimiuk): *Zien Jachimiuk* 1662, PnM 431; *Maxim Jakimiuk z żoną* 1662, PnM 482; **Jesiuk** (: Józef, Iosif > Jeś > Jesiuk): *Roman Jesiuk* 1662, PnM 439; **Klim(i)uk** (: Klemens, Klimentij > Klim > Klim(i)uk): *Andruch Klimiuk, Andrzej Klimuk* 1662, PnM 413,

426, 436, 528; **Maczuk** (: Maciej//Maczej > Mać//Macz > Maczuk): *Iwan Maczuk* 1662, PnM 425, 522; **Maleszuk** (: Malachiasz//Małachija > Malach//Malech > Maleszuk): *Matochwiej Maleszuk* 1662, PnM 515, 521; **Magdziuk** (: Magdalena > Magda > Magdziuk): *Stanisław Magdziuk de Kisielow, Magdziuk z żoną* 1662, PnM 420, 421; **Matysuk** (: Mateusz > Matys > Matysuk): *Wasko Matysuk z żoną* 1662, PnM 426; **Saczuk** (: Isakij, Isak > Sak > Saczuk): *Chilko Saczuk* 1662, PnM 414; **Sienniuk** (: Simeon//Siemion > Sien > Sienniuk): *Mathias Sienniuk* 1673, S.

- derywaty wielostopniowe

- od imion w formach podstawowych:

-ek//ko + -uk → **-czuk**: **Adamczuk//Jadamczuk** (: Adam > Adamek//Adamko → Adamczuk): *Piotr Adamczuk* 1662, PnM 410; i (: Jadam > Jadamek//Jadamko > Jadamczuk): *Paweł Jadamczuk z żoną* 1662, PnM 488; **Iwanczuk** (: Iwan > Iwanek//Iwanko → Iwanczuk): *Wasko Iwanczuk z żoną* 1662, PnM 493; **Janczuk** (: Jan > Janek//Janko → Janczuk): *Jan Janczuk* 1662, PnM 440;

-eń + -uk: **Pawleniuk** (: Paweł > *Pawleń → Pawleniuk): *szl. Wawrzyńiec Pawleniuk* 1676, RPD 352;

- od imion w formach skróconych (z aferezą, apokopą, synkopą):

-an//eń + -uk: **Balcerzeniuk** (: Baltazar > Balcer > Balcerzan//Balcerzeń → Balcerzeniuk): *szl. Woyciech Balcerzeniuk* 1676, RPD 350;

-cz//ć + -uk: **Daczuk//Daciuk** (Daniel > Dacz//Dać → Daczuk//Daciuk): *Wieremko Daczuk, Siemien Daciuk* 1662, PnM 420, 411; **Troczuk** (: Trofim > Trocz → Troczuk): *Weremi Troczuk* 1662, PnM 422, 423; **Steczuk** (: Stefan > Stecz → Steczuk): *Ichnat Steczuk* 1662, PnM 424;

-ec + -uk: **Siencuk** (: Simieon//Siemion > Sien > Sieniec → Siencuk): *Jacobus Siencuk* 1668, 1671, S.;

-ek//ko + -uk: **Balczuk** (: Baltazar > Balko → Balczuk): *Hawryło Balczuk* 1662, PnM 427; **Hanczuk** (: Johannes > Han > Hanko → Hanczuk): *Stefan Hanczuk* 1662, PnM 522; **Klimczuk** (: Klemens//Kli-

mientij > Klim > Klimek//Klimko → Klimczuk): *Gregorius Klimczuk* 1670, S.; **Manczuk** (: Emanuel > Manuel > Mank → Manczuk): *Malosz Manczuk* 1662, PnM 429; **Sawczuk** (: Sawa > Sawko//Sawka → Sawczuk): *Hrycz Szawczuk* 1662, PnM 529; **Sienczuk** (: Simieon//Siemion > Sien > Sienko → Sienczuk): *Simon Sienczuk* 1662, PnM 415;

-ch + -ek//-ko + -uk: Pieszczuk (: Piotr > Piech > Pieszek//Pieszko → Pieszczuk): *Maciej Pieszczuk* 1662, PnM 483;

-ch//-sz + -uk: Pieszuk (: Piotr > Piech//Piesz → Pieszuk): *Iwan Pieszuk* 1662, PnM 420; **Timoszuk** (: Timofiej > Tim > Timoch//Timosz → Timoszuk): *Paweł Timoszuk* 1662, PnM 419;

-ś + -eń + -uk: Misieniuk (: Michał, Mikołaj > Miś > Misień → Misieniuk);

-ch//-s(z)//-sza + -ek//-ko + -uk: Iwaszczuk (: Iwan > Iwach//Iwasz(a) > Iwaszek//Iwaszko → Iwaszczuk): *Chwedor Iwaszczuk* 1662, PnM 422; **Joszczuk** (: Josif > Josz > Joszek//Joszko → Joszczuk): *Klim Joszczuk* 1662, PnM 414; **Maleszczuk** (: Malachiasz//Małachija > Malesza > Maleszek//Maleszko → Maleszczuk): *Iwan Maleszczuk* 1662, PnM 414; **Misczuk** (: Michał > Mis//Miś > Misiek//Misko > Misczuk): *Ostasz Misczuk* 1662, PnM 428; **Oliszczuk** (: Jelisiej//Olisiej > Olich//Olisz > Oliszek//Oliszko → Oliszczuk): *Więczko Oliszczuk* 1662, PnM 425; **Oniszczuk** (: Onisim > Onisz > Oniszek//Oniszko → Oniszczuk): *Timosz Oniszczuk* 1662, PnM 448; **Paszczuk** (: Paweł > Pasz(a) > Paszek//Paszko → Paszczuk): *Woiciech Paszczuk z żoną* 1662, PnM 425; **Pieszczuk** (: Piotr > Piech//Piesz > Pieszek//Pieszko → Pieszczuk): *Maciej Pieszczuk* 1662, PnM 483;

-uć + -eń + -uk: Jakuczeniuk (: Jakub > Jakuć(z) > Jakuczeń → Jakuczeniuk): *Thomas Jakuczeniuk* 1671, S.;

-usz + -uk: Klimuszuk (Klemens//Klimientij: Klim > Klimusz → Klimuszuk): *Stefan Klimuszuk* 1662, PnM 520;

-ś + -uk + -a: Pasiuka (: Paweł > Paś > Pasiuk → Pasiuka): *Mikita Pasiuka* 1578, IG 323.

5.3. Protonazwisko odimienne z wykładnikami przynależności do ojca, matki, męża (patronimy, matronimy, andronimy)

Syntetyczne formy przynależnościowe na Podlasiu tworzono za pomocą określonych formantów prostych, w tym typowo dzierżawczych przymiotnikowych: -ew//-ow//-ów, -in//-yn, -ski(j) oraz -i(j)//-y(j) i patronimicznych rzeczownikowych: -ic(z)//-yc(z), -ak, -ę, -ęta, -enię//-enia oraz stopniowo formujących się rozszerzonych: -ewicz//-owicz, -eicz//-oicz, -enicz//-onicz i wcześniej zaprezentowanych -czyk, -czuk, -czak. W podstawie słowotwórczej form przynależnościowych występowały zarówno imiona w swej podstawowej, pełnej formie: Adam, Andrzej, Jan, Józef itd., jak i formach pochodnych od form podstawowych: imiona w wariantach fonetycznych – Choma, Osip, Pilip itp., oraz formy alternacyjne: Andr, Artym, Bołtr itp. i derywaty sufiksalne: Arcich, Bartosz, Dacko, Ilko itp. Przegląd patronimicznych i andronimicznych nazw osobowych derywowanych sufiksalnie za pomocą typowych sufiksów patronimicznych i dzierżawczych jest uporządkowany według modelu strukturalnego w kolejności od najbardziej produktywnych sufiksów do najmniej popularnych w ostatnim ogniwie łańcucha słowotwórczego. W obrębie typu strukturalnego będzie rozpatrywana korelacja między modelem nazwiska a motywującym je imieniem: w pełnej formie podstawowej, alternacyjnej czy też strukturalnie rozszerzonej. Przegląd męskich form patronimicznych rozpoczyna się od formacji z sufiksami prostymi. Ponieważ ten typ protonazwiska posiada w swojej strukturze formanty o znaczeniu patronimicznym⁶, co nie pozwala tych nazw umieścić w grupie imion, rezygnuję w tym miejscu z przytaczania materiału ilustracyjnego.

5.3.1. Formacje przymiotnikowe

Formacje przymiotnikowe tworzono na bazie imion biblijnych oraz odimiennych nazw osobowych lub miejscowych. W derywacji wyko-

6 Nie spotyka się w źródłach z badanego okresu formacji z tymi sufiksami w charakterze imienia.

rzystywano popularne u wszystkich Słowian sufiksy: -ew//ow//ów, -in//yn, -ski oraz -i(j)//-y(j).

-ew//ow//ów

Szeroko rozpowszechnione w językach słowiańskich sufiksy dzierżawcze -ew//ow//ów dodawano do pełnych form imion o spółgłoskowym wygłosie, przy czym na Podlasiu w XVI–XVII w. formant -ew łączono zazwyczaj z podstawami imiennymi kończącymi się miękką spółgłoską **j** lub **sz**, por.: -ew: *Andrzejew*, *Łukaszew*, w wypadku imion twar-dotematowych spółgłoska przed **e** ulegała palatalizacji: *Michalew*. Pozostałe warianty fonetyczne sufiksu dzierżawczego -ow i -ów łączono zarówno z imionami o podstawach twar-dotematowych, jak i miękkotematowych, chociaż w formacjach odojcowskich na -ow//ów zdecydowanie przeważają podstawy twar-dotematowe. Należy zwrócić uwagę, że na tym etapie rozwoju języka polskiego i gwar wschodniosłowiańskich nie widać jeszcze wyraźnego różnicowania sufiksu na typ wschodni i polski. Oba warianty fonetyczne dodawano do podstaw imiennych zarówno utrwalonych w polszczyźnie, np. *Andrzej*, *Jan*, *Jakub* itp., jak i w językach wschodniosłowiańskich: *Iwan*, *Jakow*, *Michajło* itp.

- derywacja sufiksalna jednostopniowa

– od pełnej podstawowej formy imienia utrwalonej w językach narodowych, urzędowych, liturgicznych lub podstawowych potocznych (modyfikowanych fonetycznie):

-ew: *Andrzejew*, *Łukaszew*, *Maciejew*, *Michalew*, *Mikołajew*, *Tomaszew*;

-ow: *Abramow*, *Adamow*//*Jadamow*, *Andrzejow*//*Andrejow*, *Chrystoforow*, *Daniłow*, *Dawidow*, *Hauryłow*, *Iliaszow*, *Iwanow*, *Jakimow*, *Jakubow*, *Janow*, *Łazarzow*, *Maciejow*, *Mateuszow*, *Michajłow*, *Michałow*, *Mikołajow*, *Naumow*, *Onisimow*, *Pawłow*, *Pietrow*, *Piotrow*, *Rafałow*, *Serafinow*, *Siemienow*, *Sierhiejuw*, *Stepanow*, *Szczepanow*, *Szymonow*, *Tomaszow*, *Trochimow*, *Truchonow*, *Tymochwiejuw*;

-ów: *Adamów*, *Andrzejów*, *Habramów*, *Iwanów*, *Jachimów*, *Jakowów*, *Jakubów*, *Janów*, *Jerominów*, *Maciejów*, *Macwiejów*, *Małafiejów*, *Ma-*

tysów, Michajłów, Mikołajów, Ochremów, Onisimów, Pawłów, Pilipów, Piotrów, Samuilów, Stepanów, Szczepanów, Szymanów, Truchonów.

– od skróconej podstawy imienia:

-ew: *Daniew* (: Daniel > Dan → Daniew); *Manew* (: Emanuel > Man → Manew);

-ow: *Androw* (: Andrzej//Andrej > Andr → Androw); *Boltrow* (: Bartłomiej > Boltr → Boltrow); *Klimow* (: Klemens//Kliment > Klim → Klimow);

-ów: *Andrów* (: Andrzej//Andrej > Andr → Andrów); *Jachów* (: Joachim > Jach → Jachów); *Matysów* (: Mateusz > Matys → Matysów); *Narów* (: Narcyz > Nar → Narów);

– od pełnej podstawowej formy imienia strukturalnie rozszerzonej:

-ew:

-ań + -ew: *Piotraniew//Pietraniew* (: Piotr > Piotrań//Pietrań → Piotraniew//Pietraniew);

-as(z) + -ew: *Piotraszew//Pietras(z)ew* (: Piotr > Piotrasz//Pietras(z) → Piotraszew//Pietras(z)ew);

-ec + -ew: *Iwancew* (: Iwan > Iwaniec → Iwancew); *Jakowcew* (: Jakow > Jakowiec → Jakowcew); *Jancew* (: Jan > Janiec → Jancew);

-ek//-ko + -ew: *Jankiew* (: Jan > Janek//Janko → Jankiew);

-uc + -ew: *Janucew* (: Jan > Januc → Janucew);

-ek//-ko + -el + -ew: *Janczelew* (: Jan > Janek//Janko > Jancel → Janczelew);

-an//-ań + -ec + -ew: *Piotrancew* (: Piotr > Piotrań > Piotraniec → Piotrancew);

-ow:

-ek//ko + -ow: *Jankow* (: Jan > Janek//Janko → Jankow); *Michalkow* (: Michał > Michałek//Michałko → Michałkow);

-us(z) + -ow: *Janus(z)ow* (: Jan > Janus(z) → Janus(z)ow);

-ec(z) + -ow: *Iwanczow* (: Iwan > Iwaniec(z) → Iwanczow);

-asz + -ek//ko + -ow: *Petraszkow* (: Piotr > Petrasz > Petraszek//Petraszko → Petraszkow);

-ec + -ek//ko + -ow: *Jancekow* (: Jan > Jan(i)ec > Janecek → Jancekow);

-ów:

-ek//ko + -ów: *Janków* (: Jan > Janek//Janko → Janków);

-ek//ko + -uk + -ów: *Iwanczuków* (: Iwan > Iwanek//Iwanko//Iwaniec > Iwanczuk → Iwanczuków);

-asz + -ek//ko + -ów: *Pietraszków//Petraszków* (: Piotr > P(i)etrasz > P(i)etraszek//P(i)etraszko → P(i)etraszków);

– od skróconej formy imienia strukturalnie rozszerzonej:

-ew:

-(u)sz + -ek//ko + -ew: *Iwaszkiew* (: Iwan > Iwasz > Iwaszek//Iwaszko > Iwaszkiew); *Paszkiew* (: Paweł > Pasz > Paszek//Paszko → Paszkiew); *Andruszkiew* (: Andrzej//Andrej > Andrusz > Andruszek//Andruszko → Andruszkiew);

-c + -ek//ko + -ew: *Pieckiew* (: Piotr > Piec > Piecek//Piecko → Pieckiew);

-ch + -el + -ew: *Piechelew* (: Piotr > Piech > Piechel → Piechelew);

-il + -ic + -ew: *Gojlicew* (: Gajusz//Gaj > Gojil > Gojlic > Gojlicew);

-isz + -ek//ko + -ew: *Maliszczew* (: Malachiasz > Malisz > Maliszek//Maliszko > Maliszczew);

-s//ś + -ek//-ko + -ew: *Miskiew* (: Michał > Mis//Miś > Misiek//Misko → Miskiew); *Jaśkiew* (: Jan > Jaś > Jasiek//Jaśko → Jaśkiew);

-c + -ek//-ko + -el + -ew: *Pieckielew* (: Piotr > Piec > Piecek//Piecko > Pieckiel → Pieckielew);

-ow:

-c + -ow: *Łucow* (: Łukasz > Łuc → Łucow);

-ch + -ow: *Dachow* (: Daniel, Dawid > Dach → Dachow);

-ko + -ow: *Oniskow* (: Onisim > Onis > Onisko → Oniskow);

-ś + -ek//-ko + -ow: *Jaśkow* (: Jan > Jaś > Jasiek//Jaśko → Jaśkow); *Joskow* (: Jozjasz//Iosij lub Józef//Iosif > Jos//Joś > Josek//Josko → Joskow); *Miskow* (: Michał, Mikołaj > Mis//Miś > Misiek//Misiek//Misko//Miśko → Miskow);

-sz + -ek//-ko + -ow: *Daszkow* (: Daniel, Dawid > Dasz > Daszek//Daszko → Daszkow); *Iwaszkow* (: Iwan > Iwasz//Iwasza > Iwaszek//Iwaszko → Iwaszkow); *Paszkow* (: Paweł > Pasz//Pasza > Paszek//Paszko → Paszkow);

-ć + -ek//-ko + -ow: *Pieckow* (: Piotr > Piec > Piecek//Piecko → Pieckow);

-ej + -ek//-ko + -ow: *Narejkow* (: Narcyz//Narkiss > Nar > Narej > Narejko → Narejkow);

-ów:

-uch + -ów: *Manuchów* (: Emanuel > Man > Manuch → Manuchów);

-el + -uk + -ów: *Sawłuków* (: Sawa > Sawłuk → Sawłuków);

-oj + -ek//-ko + -ów: *Narojków* (: Narcyz//Narkiss > Nar > Naroj > Narojek//Narojko → Narojków);

-sz + -ek//-ko + -ów: *Joszków* (: Jozjasz//Iosij lub Józef//Iosif > Josz//Joś > Joszek//Josiek//Joszko → Joszków); *Paszków* (: Paweł > Pasz(a) > Paszek//Paszko → Paszków);

-ś + -uk + -ów: *Pasiuków* (: Paweł > Paś > Pasiuk → Pasiuków);

-usz + -ek//-ko + -ów: *Andruszków* (: Andrzej//Andrej > Andr > Andrusz > Andruszek//Andruszko → Andruszków);

-ch + -ek//-ko + -ik//-yk + -ów: *Pieszczyków* (: Piotr > Piech > Pieszek//Pieszko > Pieszczyk → Pieszczyków);

-in//-yn

Dzierżawczy suf. -in//-yn nie był zbyt produktywny na Podlasiu w badanym okresie, chociaż formacje z jego udziałem są spotykane, czego dowodzi protonazwisko *Moizyn* (: Mojżesz//Mojsiej), *Gawin* (: Gawriił) oraz kilka formacji analitycznych (w tym od innych imion chrześcijańskich): *Tereszyn* (: Terach lub Terentij); *Oliksa Tereszyn* zięć 1560, PK 8; *Kuźmin* (: Kosma//Kuźma); *Chomacz s. Kuźmin* 1569, AU 276.

-ski

W antroponimii słowiańskiej ten formant wykorzystywany był do tworzenia formacji przymiotnikowych zarówno przynależnościowych, jak i odmiejscowych. W badanym przedziale czasowym sufiks -ski był bardzo produktywny i mógł tworzyć oba typy nazw osobowych. Dlatego w tej grupie protonazwisk przede wszystkim wyodrębnia się imię biblijne występujące w podstawie słowotwórczej, które mogło być antroponimem lub toponimem, np.: *Jakubski* (: im. Jakub lub n.m. Jakuby itp.), *Mikulski* (: Mikołaj > Mikula, także od n.m. Mikuły itp.). Jednak sufiks -ski dodawano najczęściej do podstaw odmiennych rozszerzonych sufiksalnie, co może wskazywać, że nazwisko bezpośrednio nie powstało na bazie imienia, lecz było motywowane toponimem utworzonym od nazwy osobowej właściciela majątku i wskazywało na właściciela lub mieszkańca danej miejscowości. Do pełnej formy podstawowej imienia najczęściej dodawano sufiks dzierżawczy -ew//-ow i dopiero od tej formy patronimicznej lub toponimicznej tworzone kolejną z formantem -ski, por.:

Adamowski//Jadamowski: (: Adam > patr. Adamow lub n.m. Adamów, Adamowo → Adamowski), *Iwanowski*: (: Iwan > patr. Iwanow lub n.m. Iwanow(o) → Iwanowski); *Jakubowski*: (: Jakub > patr. Jakubow lub n.m. Jakubow(o) → Jakubowski); *Michałowski*: (: Michał > patr. Michałow lub n.m. Michałow(o) → Michałowski); *Piotrowski*: (: Piotr > patr. Piotrow lub n.m. Piotrow(o) → Piotrowski); *Szymanowski*: (: Szyman > patr. Szymanow lub n.m. Szymanow(o) → Szymanowski).

Sufiks *-ski* rozszerzony o element dzierżawczy *-ow//ew* dodawano również do form deminutywnych utworzonych na bazie:

– pełnych form podstawowych imion:

-ek//ko + -ow//ew + -ski: *Iwankowski*: (: Iwan > Iwanek//Iwanko > n. przyn. Iwankow lub n.m. Iwankow(o) → Iwankowski); *Jankowski*: (: Jan > Janek//Janko > n. przyn. Jankow lub n.m. Jankow(o) → Jankowski); *Janczewski*: (: Jan > Janek//Janko > n. przyn. Janczew lub n.m. Janczew(o) → Janczewski);

-ik//yk + -ow + -ski: *Pietrzykowski*: (: Piotr > Pietrzyk > n. przyn. Pietrzykow lub n.m. Pietrzykow(o) → Pietrzykowski); *Janikowski*: (: Jan > Janik > n. przyn. Janikow lub n.m. Janikow(o) → Janikowski);

– podstawy alternacyjnej imienia:

-ew + -ski: *Matyszewski*: (: Mateusz > Matysz > patr. Matyszew lub n.m. Matyszew(o) → Matyszewski); *Maleszewski*: (: Malachiasz//Małachija > Malach//Malesza > patr. Maleszew lub n.m. Maleszew(o) → Maleszewski);

– podstaw skrótowych imion z rozszerzeniem sufiksalnym:

-ek//ko + -ow + -ski: *Gajkowski*: (: Gajusz//Gaij > Gajek//Gajko > patr. Gajkow lub n.m. Gajkow(o) → Gajkowski); *Mankowski*: (: Emanuel//Manuel > Man > Manek//Manko > patr. Mankow lub n.m. Mankow(o) → Mankowski);

-osz + -ew + -ski: *Małozewski*: (: Malachiasz//Małachija > Małosz > patr. Małozew lub n.m. Małozewo → Małozewski);

-s + -uń + -ski: *Jasuński* (: Jan > Jas//Jaś > im. dem. Jasuń (por. im. Jasiunio, Jasiunia) lub n.m. Jasuń → *Jasuński*);

-ś + -ew + -ski: *Jasiewski* (: Jan > Jaś > patr. Jasiew lub n.m. Jasiewo → *Jasiewski*);

-ś + -in + -ski: *Jasiński* (: Jan > Jaś > patr. lub n.m. Jasin → *Jasiński*);

-usz + -ew//ow + -ski: *Maruszewski//Maruszowski* (: Maria > Marusza > matr. Maruszew//Maruszow, n.m. Maruszew(o)//Maruszow(o) → *Maruszewski//Maruszowski*);

-(e)ch + -ow + -ski: *Arc(z)iechowski* (: Artemij > Arc(z)iech > patr. Arc(z)iechow lub n.m. Arc(z)iechowo → *Arc(z)iechowski*); *Jachowski* (: Joachim > Jach > patr. Jachow lub n.m. Jachowo → *Jachowski*);

-ki

Sawicki (: Sawa > patr. Sawic lub n.m. Sawice → *Sawicki*); *Janicki* (: Jan > patr. Janic lub n.m. Janice → *Janicki*);

-ek//-ko + -ic//-yc + -ki: *Klimczycki* (: Klemens//Klimentij > Klim > Klimek//Klimko > patr. Klimczyk lub n.m. Klimczyce → *Klimczycki*); *Szymczycki* (: Szymon > Szymek//Szymko > patr. Szymczyk lub n.m. Szymczyce → *Szymczycki*);

-ij//-yj

-ś + -ew/icz + -ij//-yj: *Piesiewicz* (: Piotr > Pieś > Piesiew/icz → *Piesiewicz*).

5.3.2. Formacje rzeczownikowe

Sufiksy proste

Odziedziczony jeszcze z epoki psł. patronimiczny suf. *-itjo, na Podlasiu przybierający postać -ic//-yc (wariant pol.) lub -icz//-ycz (wariant wsł.), występował na badanym terenie w XVI–XVII w. w obu postaciach, z wyraźną przewagą wariantu wsł. Przegląd patronimów z sufiksem prostym rozpoczynają formacje powstałe w polszczyźnie, na-

stępnie typowe dla słowiańszczyzny wschodniej. W zgromadzonym materiale brak poświadczeń łączenia formantu -ic z pełnymi imionami oraz formami alternacyjnymi w podstawach słotwórczych. Podlaski materiał antroponimiczny XVI–XVII w. pokazuje, że najczęściej łączono -ic//yc z formami deminutywnymi imion. Przy nawarstwianiu się elementów słotwórczych możemy również natrafić na różne formanty o znaczeniu patronimicznym, np.: -ak, -uk, -ik.

-ic//yc

W podstawie słotwórczej znalazły się derywaty sufiksalne:

– od imion w formach podstawowych:

-ak + -ic//yc: *Siemieniacyc* i wariant z -is//ys (błędna lekcja lub wpływ lit.): *Siemieniacyc* (: Symeon//Siemion > Siemieniak → Siemieniacyc), por.: *Chodor Siemieniaczic, bondar* 1558, RG 4; *Kotass Siemieniaczis synmi* 1558, RG 6;

-ek//ko + -ic//yc: *Iwanczyc* (: Iwan > Iwanko → Iwanczyc);

-uch(a)//usz + -ic//yc: *Pietruszyc* (: Piotr > Pietruch(a)//Pietrusz → Pietruszyc);

– od imion w formach alternacyjnych lub skróconych baz imiennych:

-ek//ko + -ic//yc: *Chomczyc* (: Foma//Choma > Chomko → Chomczyc); *Manczyc* (: Emanuel//Manuel > Man > Manek//Manko → Manczyc); *Maszczyc* (: Mateusz > Masz > Maszek//Maszko → Maszczyc); *Sawczyc* (: Sawa > Sawko → Sawczyc); *Sowonczyc* (: Sofoniasz//Sofonija > Sowon > Sowonko → Sowonczyc);

-el + -ic//yc: *Mikielic* (: Mikołaj > Mik > Mikiel → Mikielic);

-uch(a)//usz + -ic//yc: *Naruszyc* (: Nareyz > Nar > Naruch(a)//Narusz → Naruszyc);

-ucz + -ic//yc: *Mikuczic* (: Mikołaj > Mik > Mikucz → Mikuczic);

-uć//uta + -ic//yc: *Mikucic* (: Mikołaj > Mik > Mikuć lub Mikuta → Mikucic);

-uk + -ic// -yc: *Maczuczyc* (: Maciej//Maczej > Macz > Maczuk > Maczuczyc);

-an + -ek// -ko + -ic// -yc: *Jołtanczyc* (: Eutychiusz//Jewtichij > Jołtuch > Jołtan > Jołtanek//Jołtanko → Jołtanczyc);

-ek// -ko + -eń + -ic// -yc: *Sawczenic* (: Sawa > Sawek//Sawko > Sawczeń → Sawczenic);

-l + -in + -ic: *Gojlinic* (: Gajusz//Gaj > Gojil > Gojlin → Gojlinic);

-sz + -in// -yn + -ek// -ko + -ic// -yc: *Jaszynczyc* (: Jan > Jaś//Jasz > Jasin//Jaszyn > Jasinek//Jaszynek → Jasinczyc//Jaszynczyc);

-s// -ś + -ec + -en// -eń + -ek// -ko + -ic// -yc: *Piescieniczyc* (: Piotr > Pies//Pieś > Piesec//Piesiec > Piescien/Piescień > Piescienek//Piescienko → Piescieniczyc).

-icz// -ycz

Formant o proveniencji wschodniosłowiańskiej *-icz// -ycz* jest dodawany do tematów spółgłoskowych (pełnych lub skróconych) imion biblijnych w formach cerk. lub potocznych, modyfikowanych fonetycznie: *Jowicz* (: Iow), *Trochimicz* (: Trofim//Trochim). W formach cerkiewnych lub fonetycznie przekształconych formach potocznych imion biblijnych kończących się samogłoską następuje redukcja samogłoskowego wygłosu:

Chomicz (: Foma//Choma); *Judycz* (: Iuda), *Łuczycz* (: Łuka); *Orechwicz* (: Arefa//Orechwa), *Sawicz* (: Sawwa); *Mikulicz* (: Mikołaj > Mikuła → Mikulicz); *Mojszyc* (: por. też derywat od hebr. Mosze (pol. Mojżesz, cerk. Moisiej) > Mojsza, Mojszi > Mojszyc).

Za pomocą formantu *-icz// -ycz* tworzą patronimy od alternacyjnych form imion oraz derywatów deminutywnych utworzonych na bazie form skróconych imion, nierzadko o złożonej rozbudowanej strukturze. Tematy skrócone imion podstawowych bez dodatkowych elementów słowotwórczych odnajdziemy w protonazwiskach:

Jaromicz (: Jeremiasz > Jaroma → Jaromicz); *Klimonicz* (: Klemens//Klimont → Klimonicz); *Małachwicz* (: Malachiasz//Małachija//f. pot. Małachwiej → Małachwicz); *Manicz* (: Emanuel > Man → Manicz); *Samicz* (: Samuel lub Samson > Sam → Samicz); *Samsicz* (: Samson > Sams(a) → Samsicz).

W podstawach słowotwórczych patronimów wystąpiły derywaty sufiksalne od imion podstawowych oraz strukturalnie rozbudowane podstawy słowotwórcze od form skróconych imion. Występujące w podstawach słowotwórczych patronimów derywaty sufiksalne od imion podstawowych poświadczają następujące nazwy osobowe:

-ek// -ko + -icz// -ycz: *Jakowczicz* (: Jakow > Jakowek//Jakowko → Jakowczicz); *Janczyz* (: Jan > Janek//Janko → Janczyz); *Michalczyz* (: Michał > Michałek//Michałko → Michalczyz); *Sawczyz* (: Sawa > Sawek//Sawko → Sawczyz);

-uta + -icz// -ycz: *Januticz* (: Jan > Januta → Januticz);

– od form skróconych imion:

-ajta + -icz// -ycz: *Hrymaiticz* (: Efraim//Jefrem > Hrym > Hrymajta → Hrymaiticz);

-al(a) + -icz// -ycz: *Hrymalicz* (: Efraim//Jefrem: > Hrym > Hrymal(a) → Hrymalicz);

-da + -icz// -ycz: *Sawondzicz* (: Sofonija > Sofon > Sowonda → Sawondzicz⁷);

-ek// -ko + -icz// -ycz: *Szymczyz* (: Szymon > Szym > Szymek//Szymko → Szymczyz);

-uć// -uta + -icz// -ycz: *Jakucicz* (: Jakub > Jak > Jakuć//Jakuta → Jakucicz); *Mikucicz* (: Mikołaj > Mik > Mikuć//Mikuta → Mikucicz); *Waniucicz//Waniuticz//Waniutyz* (: Iwan > Wania > Waniuta → Waniucicz//Waniuticz//Waniutyz);

7 Możliwe też od imienia Sawa (zob. niżej).

-uk + -icz//-ycz: *Kornuczicz* (: Kornel > Korn > Kornuk → Kornuczicz);
Waniuczicz (: Iwan > Wania > Waniuk → Waniuczicz);

-ul(a) + -icz//-ycz: *Jakulicz* (: Jakub > Jak > Jakul(a) → Jakulicz);

-ch + -no + -icz//-ycz: *Piechnicz* (: Piotr > Piech > Piechno → Piechnicz);

-sz(a) + -uk + -icz//-ycz: *Paszuczycz* (: Paweł > Pasz//Pasza > Paszuk → Paszuczycz);

-ul(a) + -ek//-ko + -icz//-ycz: *Jakulczicz* (: Jakub > Jak > Jakul(a) > Jakulek//Jakulko → Jakulczicz).

Do mało produktywnych na Podlasiu w XVI–XVII w. należy zaliczyć sufiksy patronimiczne: -ak, -enia, -enko, -ę, w l.mn. -ęta.

-ak

Postrzegany jako typowo polski formant patronimiczny -ak, który zazwyczaj jest zestawiany z deminutywno-patronimicznym wschodniosłowiańskim -uk, wystąpił zaledwie w kilku formacjach odmiennych. Łączono go z imionami w pełnych formach: *Danilak* (: Daniel//Danił); *Marczak* (: Marek); dodawano do tematu skróconego: *Szymak*⁸ (: Szymon) oraz sufiksalnie poszerzonego: -ch//-sz + -ak: *Pieszak* (: Piotr > Piech//Piesz → Pieszak); oraz -ec + -ur + ak: *Jancurzak* (: Jan > Janiec > Jancur > Jancurzak).

-ę, -ęta

Zupełnie unikatowe są formacje z polskim formantem -ę, -ęta. Od imienia biblijnego utworzono tylko jedno określenie tego typu – w l.mn., a więc odnoszące się do rodzeństwa: **Pietrzęta** (: Piotr > Pietrzę → l.mn. Pietrzęta).

-enię//-enia (l.mn. -enięta)

8 W tym wypadku -ak może być fonetycznym wariantem sufiksu -ek lub formantem o znaczeniu patronimicznym. Na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim na jego wymowę mogło wpływać typowe dla gwar białoruskich akanie.

W podlaskim materiale antroponimicznym z XVI–XVII w. wystąpiło zaledwie jedno poświadczenie z formantem -enię w l.mn.: *Annuszczenięta* (: łac. Joannes lub ż. im. Anna > Annusz (a) > Annuszka → Annuszczenię), co może świadczyć o małej produktywności sufiksu w badanym przedziale czasowym i stopniowej archaizacji tego modelu słowotwórczego w polszczyźnie. Także wschodniosłowiański sufiks -enia, odpowiednik polskiego -enię, nie wykazuje większej produktywności w XVI–XVII-wiecznym podlaskim materiale antroponimicznym. Są poświadczone zaledwie dwa derywaty od pełnych imion: *Judzienia* (: Juda), *Petrenia* (: Piotr//Petr) oraz jeden od formy alternatywnej: *Klimienia* (: Klemens//Klimentij > Klim → Klimienia). Nieco liczniejsze są derywaty wielostopniowe:

– od podstawy pełnego imienia:

-uc + enia: *Pietrucenia* (: Piotr > Pietruc > Pietrucenia);

– od podstaw skróconych z rozszerzeniem sufiksalnym:

-acz// -ak + -enia: *Jarmaczenia* (: Jeremiasz//Jeremiej > Jarmacz//Jarmak → Jarmaczenia);

-ek// -ko + -enia: *Janczenia* (: Jan > Janek//Janko → Janczenia); *Oliszczenia* (: Elizeusz//Jelisiej//Olisiej//Oliszej > Olisz > Oliszek//Oliszko → Oliszczenia);

-el + -enia: *Ondrelenia* (: Andrzej//Andrej > Andr//Ondr > Ondrel → Ondrelenia);

-ś// -sz + -ek// -ko + -enia: *Jaszczenia* (: Jan > Jaś//Jasz > Jasiak//Jaśko//Jaszko > Jaszczenia);

-owię (l.mn. -owięta): *Michałowię* (: Michał > Michałow → Michałowię; z części *Michałowię* 1580, JI 55); *Piotrowię* (: Piotr > Piotrow → Piotrowię; *Piotrowięty* z *Tyborów Trzcianki* 1580, JI 56);

-enko

XVI–XVII-wieczny materiał antroponimiczny z obszaru Podlasia właściwie nie potwierdza obecności najbardziej typowego dla antro-

ponimii ukraińskiej sufiksu patronimicznego -enko, który jest poświadczony tylko jeden raz w protonazwisku *Lucenko*, chociaż imion o tożsamym wygłosie jest więcej: *Benko* i *Bieńko*, *Sienko*, *Zienko*. Są to jednak formacje homonimiczne o zupełnie innym charakterze, które powstały na bazie skróconych form imion poprzez dodanie zdrabiającego wschodniosłowiańskiego formantu -ko. Zawarty w nich element -en- nie należy do sufiksu, lecz tematu alternacyjnej postaci imienia. Te formy imion w protonazwisku są poświadczone bardzo rzadko: *Owdziey Sienko* 1565, IA 6,3; *Chwiedor Benko*, *Iwan Benko* 1662, PnM 433; częściej występują w podstwie słowotwórczej protonazwiska: *Jenkowicz*, *Menkowicz*, *Sienkoicz* i *Sienkowicz* lub patronimach analitycznych: *Arczisz filius Sienko* 1569, AU 246. Należy więc przypuszczać, że ten model nazwiska nie kształtował się na Podlasiu i był obcy kulturze nazewniczej tego regionu.

Sufiksy rozszerzone

Rezultatem nawarstwiania się sufiksów prostych w formach pochodnych od imion były sufiksy rozszerzone. Rozszerzone sufiksy patronimiczne powstawały poprzez dodanie ogólnosłowiańskiego suf. *-itjo (: -ic// -icz) do istniejących już formacji przynależnościowych derywowanych za pomocą innych sufiksów patronimicznych (-ew, -ow, -in) lub deminutywnych i deminutywno-patronimicznych (-ik, -ek, -ko, -uk, -oń itp.). Zgromadzony materiał antroponimiczny potwierdza, że na Podlasiu w XVI–XVII w. ten proces był jeszcze żywy. O jego produktywności świadczy obecność jednych i drugich formacji oraz rosnąca liczebnie grupa nazw patronimicznych z sufiksami rozszerzonymi. Nierzadko jedna i ta sama osoba w tym samym źródle jest identyfikowana wymiennie: raz za pomocą patronimu z sufiksem prostym, zaś w innym miejscu – z rozszerzonym, por.:

Juda Abramow, *Samuel Abramow slluga* 1571, IT 23, 34; i *Juda Abramowicc*, *Slloma Abramowicc* 1571, IT 15; *śl. Stanisław Janow z Nowosiołk* 1580, JI 77; i *od Stanisława Janoic* 1580, JI 80, 90.

Jeszcze częściej identyfikacja tej samej osoby odbywa się odmiennie w różnych źródłach, por.: *szl. Olechno Jakubow* 1569, AU 276; i *Olechno Jakubowicz* 1560, PK 13; *Macieja Janowego i małych sy-*

nowców 1569, AU 293; i *Maciey Janowicz* 1551, IMŁ II 249; *Hryc Janow* 1578, IG 63; i *Hryn Janowicz* 1545, IMŁ I 105; *Paweł Michalkow* 1558, RG 375; i *Paszko Michalkowicz* 1551, IMŁ II 238; *Iwanko Miskiew* 1578, IG 82; i *Iwan Miśkiewicz* 1543, J III 254; *Grygier Miłkaszow* 1578, IG 312; *Grześ Miłkaszowicz* 1560–1563, RBS 468; *Jan Pawłow, ślach. Jan syn Pawłow Uszeński* 1580, JI 8, 53, 64; *Jan Pawłowicz* 1674, RpM 264; *szl. Jakub s. Szymonow Zawisza* 1569, AU 296; i *Jakub Szymonowicz* 1558, IS 56.

Zdarza się, że osoba jest identyfikowana wymiennie: raz za pomocą patronimu bez wykładnika patronimiczności, w innym źródle – z rozszerzonym sufiksem patronimicznym: *Sienko Klimasz* 1560, PMŁ 131; i *Sienko Klimaszewicz* 1551, IMŁ II 246.

Niestabilność struktur nazwiskowych potwierdza wymienna identyfikacja tej samej osoby za pomocą różnych form odmiennych, np. deminutywnej formy imienia z sufiksem -ko: *Mikita Klimko* 1560–1563, RBS 462, utworzonej na jej bazie za pomocą sufiksu -ów formy patronimicznej: *Mikita Klimców* 1578, IG 83, oraz od podstawy Klimiec za pomocą sufiksu -ew formy Klimcew: *Mikita Klimcew* 1578, IG 82.

Przy nawarstwianiu się elementów słowotwórczych na Podlasiu w XVI–XVII w. najbardziej rozpowszechnione były patronimy z dwoma sufiksami o znaczeniu patronimicznym: -ew//ow + -ic(z) w różnych wariantach fonetycznych: -ewic(z)//-owic(z), -eic(z)//-oic(z), które były łączone z różnymi podstawami słowotwórczymi. W tym miejscu należy zwrócić uwagę na sufiks -eic(z)//-oic(z), który wyodrębnił się w wyniku gwarowej wymowy **w** jako spółgłoski wargowej zbliżonej do **u** niezgłoskotwórczego⁹. Przegląd formacji patronimicznych z sufiksami rozszerzonymi rozpoczynają mniej liczne w badanym materiale warianty -ewic//owic//oic jako chronologicznie wcześniejsze w polszczyźnie. Dodawano je do różnych form imiennych.

-ewic//owic//oic oraz -ewicz//owicz//eicz//oicz

9 Jest to zjawisko typowe w gwarach wsł. oraz polskich mazurzących, które obserwowałam u starszego pokolenia w okresie powojennym. Mazurski sąsiad rodziców nigdy nie potrafił wymówić nazwiska poprawnie z -owicz, zawsze kończyło się ono na -oic.

– na bazie pełnej podstawowej formy imienia, również fonetycznie modyfikowanej:

-ewic: *Andrzejewic, Oliassewic* (: Eliasz), *Mikołajewic*;

-owic: *Andrzejowic, Czerechowic* (: Terach > Cierech > Czerech), *Daniłowic, Gojs(o)wic* (: Gajus), *Iwanowic, Janowic, Jodowic* (: Jodo < Joda), *Jakobowic i Jakubowic, Judowic* (: Juda), *Oliassowic* (: Eliasz), *Osipowic* (: Iosif > Osip), *Łukaszowic, Michałowic, Piotrowic, Siemionowic, Szymanowic, Szymonowic, Szymunowic*;

-oic: *Janoic*;

-ewicz: *Andrzejewicz, Bartłomiejewicz, Cimochwiejewicz, Janiewicz, Karpiewicz, Korniejewicz, Łukaszewicz, Maciejewicz, Markiewicz, Matejewicz, Matfiejewicz, Matfijewicz, Matijewicz, Matysewicz, Matyszewicz, Michalewicz, Mikołajewicz, Mojsiejewicz, Mojszejewicz, Moszewicz* (: Mosze), *Osijewicz, Olisiejewicz, Pawlewicz, Sierhejewicz, Truchoniewicz, Tymoniewicz*;

-owicz: *Abrahamowicz, Abramowicz, Adamowicz//Jadamowicz, Andrejowicz, Andrzejowicz, Awdziejowicz, Bartłomiejowicz, Chrystoforowicz, Cierechowicz, Czerechowicz, Daniłowicz, Dmitrowicz, Filipowicz//Pilipowicz, Hawrełowicz, Hawryłowicz, Hieronimowicz, Iwanowicz, Iwonowicz, Jachimowicz//Jakimowicz, Jakubowicz, Janowicz, Jeremiejowicz, Joannowicz, Joltuchowicz, Joswowicz//Juzbowicz//Osipowicz, Karpowicz, Klimontowicz//Klimuntowicz, Krzysztofowicz, Łazarowicz, Maciejowicz, Markowicz, Martowicz, Matejowicz, Materuszowicz, Matwiewowicz, Matysowicz, Michajłowicz, Michałowicz, Mikołajowicz, Morduchajowicz, Mozajowicz* (: Mojżesz//Moisiej//Mozej), *Naumowicz, Ochremowicz, Ochrymowicz, Oniszymowicz, Orzechowicz//Orzechowicz, Pawłowicz, Petrowicz, Pietrowicz, Piotrowicz, Rafałowicz, Salomonowicz, Samoźłowicz, Sciepanowicz, Semenowicz, Siemienowicz, Siemionowicz, Siergiejowicz, Siliwanowicz, Siłowicz, Simanowicz, Stefanowicz, Stepanowicz, Symonowicz, Szczepanowicz, Szymanowicz, Szymonowicz, Szymunowicz, Terechowicz, Titowicz, Trochimowicz, Trochonowicz, Trochymowicz, Truchonowicz, Tymonowicz, Urbanowicz, Zachariaszowicz*;

-eicz: *Lukaszeicz*;

-oicz: *Dawidoicz, Jakimoicz, Pawłoicz, Pietroicz, Szimanoicz, Szymanoicz*;

– na bazie pełnej podstawowej formy imienia rozszerzonej strukturalnie:

-owic

-ów + -owic: *Stefanufowic* (: Stefan > Stefanów → Stefanufowic);

-ewicz

-(e)c + -ewicz: *Chomacewicz* (: Choma > n. dem. Chomac → Chomacewicz); *Jancewicz* (: Jan > Janiec → Jancewicz);

-usz + -ewicz: *Januszewicz* (: Jan > Janusz → Januszewicz);

-uta + ewicz: *Janutewicz* (: Jan > Januta → Janutewicz);

-ań + -ewicz: *Piotraniewicz* (: Piotr > Piotrań → Piotraniewicz);

-asz + -ewicz: *Piotraszewicz//Pietraszewicz//Petraszewicz* (: Piotr > Piotrasz//Pietrasz//Petrasz → Piotraszewicz//Pietraszewicz//Petraszewicz);

-owicz

-ak + -owicz: *Siemieniakowicz* (: Symeon//Simeon//Siemion > Siemieniak → Siemieniakowicz);

-an + -owicz: *Piotranowicz* (: Piotr > Piotran → Piotranowicz);

-as(z) + -owicz: *Pietras(z)owicz* (: Piotr > Pietras(z) → Pietras(z)owicz);

-ek//ko//ka + -owicz: *Andrzejkowicz//Andrzejkowicz* (: Andrzej//Andrzej > Andrzejek//Andrzejek//Andrzejko//Andrzejko → Andrzejkowicz//Andrzejkowicz); *Iwankowicz* (: Iwan > Iwanek//Iwanko → Iwankowicz); *Jankowicz* (: Jan > Janek//Janko → Jankowicz//Jenkowicz); *Judkowicz* (: Juda > Judka → Judkowicz); *Łuczkowicz* (: Łuka > Łuczka → Łuczkowicz); *Mac(z)iejkowicz* (: Mac(z)iej > Mac(z)iejek//Mac(z)iejko

→ Mac(z)iejkowicz); *Michałkowicz* (: Michał > Michałek//Michałko → Michałkowicz); *Mikołajkowicz* (: Mikołaj > Mikołajek//Mikołajko → Mikołajkowicz); *Siemionkowicz* (: Symeon//Simeon > Siemion > Siemionek//Siemionko → Siemionkowicz);

-ch + -owicz: *Chomachowicz* (: Choma > Chomach → Chomachowicz);

-icz + -owicz: *Sawiczowicz* (: Sawa > Sawicz → Sawiczowicz);

-ik// -yk + -owicz: *Chomikowicz* (: Choma > Chomik → Chomikowicz); *Pietrzykowicz* (: Piotr > Pietrzyk → Pietrzykowicz); *Sawikowicz* (: Sawa > Sawik → Sawikowicz);

-on + -owicz: *Oniszymonowicz* (: Onisim > Oniszymon → Oniszymonowicz);

-us + -owicz: *Janusowicz* (: Jan > Janus → Janusowicz); *Piotrusowicz* (: Piotr > Piotrus → Piotrusowicz);

– na bazie alternacyjnej formy imienia w podstawie słowotwórczej:

-ewic: *Jożewic//Josiewic* (: Józef > Joz → Jozzewic, Iosif > Joś > Josiewic), *Maciewic* (: Maciej > Mać > Maciewic); *Cimoszewic* (: Timofiej > Cimochwiej > Cimoch > Cimossewic); *Pieciewic* (: Piotr > Piet' > Pieć → Pieciewic);

-owic: *Androwic* (: Andrzej//Andrej > Andr → Androwic); *Gojs(o)wic* (: Gajus > Gojs → Gojs(o)wic); *Klimowic* (: Klemens//Kliment > Klim → Klimowic); *Narowic* (: Narcyz//Narkiss > Nar → Narowic); *Sakowic* (: Isakij, Isak > Sak → Sakowic); *Malejowic* (: Malachiasz // wśl. Małochwiej > Malej → Malejowic); *Moszewic* (: Mojżesz > Mosz → Moszewic); *Tymochowic* (: Tymoteusz//Timofiej > Tymochwiej > Tymoch → Tymochowic);

-ewicz: *Bieniewicz* (: Beniamin, Benedykt > Bien//Bień → Bieniewicz); *Ilewicz* (: Ilia → Ilewicz); *Haniewicz* (: Johannes > Han → Haniewicz); *Jarmoszewicz* (: Jeremiasz > Jarmosz → Jarmoszewicz); *Mac(i)ewicz* (: Maciej > Mac//Mać → Macewicz//Maciewicz); *Malewicz* i *Małoszewicz* (: Malachiasz//Małachija > Mal → Malewicz i Małach//Małoch

→ Małoszewicz); *Maniewicz* (: Emanuel//Manuił > Man → Maniewicz); *Matys(z)ewicz* (: Mateusz > Matys(z) → Matys(z)ewicz); *Onisiewicz* (: Onisim > Onis//Oniś → Onisiewicz); *Owdziewicz* (: Obadiusz//Awdij//Owdziej → Owdziewicz); *Sakiewicz* (: Isakij, Isaak > Sak → Sakiewicz); *Sieniewicz* (: Simeon > Sien → Sieniewicz); *Sowoniewicz* (: Sofonija > Sowon → Sowoniewicz); *Tymoszewicz*, *Timoszewicz*, *Cimoszewicz* (: Tymoteusz//Timofiej > Tymoch//Timoch//Cimoch → Tymoszewicz, Timoszewicz, Cimoszewicz);

-owicz: *Arc(z)imowicz//Artymowicz* (: Artemiusz//Artemij > Arcim//Artym → Arc(z)imowicz//Artymowicz); *Bołtowicz* (: Bartłomiej > Bołtr > Bołt → Bołtowicz); *Jachowicz* (: Joachim > Jach > Jachow → Jachowicz); *Jakowicz* (: Jakub//Jakow > Jak → Jakowicz); *Jeromowicz* (: Jeremiasz//Jeremiej > Jaroma > Jeromowicz); *Klimowicz* (: Klemens//Kliment > Klim → Klimowicz); *Krzestowicz* (: Krzysztof > Krzest → Krzestowicz); *Macowicz* (: Maciej > Mac → Macowicz); *Matysowicz* (: Mateusz > Matys → Matysowicz); *Michawicz* (: Michał > Micha → Michawicz); *Mikowicz* (: Mikołaj > Mik → Mikowicz); *Onisiewicz* (: Onisim > Oniś → Onisiewicz); *Pietowicz* (: Piotr//Pietr > Piet → Pietowicz); *Sakowicz* (: Isakij, Isak > Sak → Sakowicz); *Samowicz* (: Samuel > Sam → Samowicz); *Saponowicz* (: Sofonija > Sapon → Saponowicz); *Truchowicz* (: Trifon > Truchon > Truch → Truchowicz);

-eicz: *Matiszeicz* i *Matyszeicz* (: Mateusz > Matisz//Matysz → Matiszeicz//Matyszeicz);

-oicz: *Samoicz* (: Samuel > Sam → Samoicz); *Czimochoicz* (: Tymoteusz//Timofiej//Timochwiej > Timoch//Cimoch//Czimochoicz → Czimochoicz);

– na bazie sufiksalnie rozszerzonej podstawy słotwórczej od pełnych form imiennych:

-ewic: brak poświadczeń;

-owic

-ów + -owic: *Stefanufowic* (: Stefan > Stefanów → Stefanufowic);

-ej + -ek//-ko + -owic: *Janiejkowic* (: Jan > Janiej > Janiejek//Janiejko > Janiejkowic);

-ewicz

-c + -ewicz: *Chomacewicz* (: Foma//Choma > Chomac > Chomacewicz);

-oń + -ewicz: *Pietroniewicz* (: Piotr > Pietroń → Pietroniewicz);

-owicz

-an + -owicz: *Matjanowicz* (: Maciej//Matfij//Matij > Matjan → Matjanowicz);

-ek//-ko + -owicz: *Ciereszkwicz* (: Terach//Cierech > Ciereszko → Ciereszkwicz); *Maczyekowicz* (: Maciej > Maciejko > Maczyekowicz);

-is + -owicz: *Pawlisowicz* (: Paweł > Pawlis → Pawlisowicz);

-eicz

-asz + eicz: *Piotraszeicz* (: Piotr > Piotrasz → Piotraszeicz);

-oicz: brak poświadczeń;

– na bazie derywatów sufiksalnych od skróconej formy imienia (również od imion modyfikowanych fonetycznie):

-ewic

-ek//-ko + ewic: *Juzkewic* i *Juskewic* (: Józef//Iosif również od cerk. Jusij > Józek//Jóska → Juzkewic//Juskewic); *Sienkewic* (: Simeon//Siemion > Sien > Sienko → Sienkewic);

-cz + -ewic: *Daczewic* (: Daniel, Dawid > Dacz → Daczewic);

-sz + -ewic: *Oniszewic* (: Onezym//Onisim > Onisz → Oniszewic);

-sz//-ch + -ek//-ko + -ewic: *Daszkewic* (: Daniel, Dawid > Dasz//Dach > Daszek//Daszko → Daszkewic);

-owic

-asz + -owic: *Mordaszowic* (: Mordechaj > Mordasz → Mordaszowic);

-ej + -owic: *Malejowic* (: Malachiasz//Małachija > Malej → Malejowic);

-ek//-ko + -owic: *Ilkowic* (: Eliasz//Ilija > Ilko → Ilkowic); *Jodkowic* (: Joda//Iuda > Jodek//Jodko → Jodkowic); *Judkowic* (: Juda > Judek//Judko → Judkowic); *Mackowic* (Maciej > Macko → Mackowic); *Monkowic* (: Emanuel//Manuił > Man > Manko//Monko → Monkowic); *Pawkowic* (: Paweł > Pawko → Pawkowic); *Sierkowic* (: Sergiusz//Siergij > Sierko → Sierkowic);

-ć//-cia + -ek//-ko//-ka + -owic: *Daćkowic* (: Daniel, Dawid > Dać > Daćko → Daćkowic); *Piećkowic* (: Piotr > Pieć//Piecia > Piećko//Piećka → Piećkowic);

-(y)ch//-(y)sz + -ek//-ko + -owic: *Andryszkowic* (: Andrzej//Andrej > Andr > Andrych//Andrysz > Andryszek//Andryszko → Andryszkowic); *Iwaszkowic* (: Iwan > Iwach//Iwasz > Iwaszek//Iwaszko > Iwaszkowic); *Paszkowic* (: Paweł > Pach//Pasz > Paszek//Paszko → Paszkowic);

-ch + -no + -owic: *Sachnowic* (: Isaak//Isakij > Sach > Sachno > Sachnowic);

-ch//-sz(a) + -ek//-ko + -owic: *Paszkowic* (: Paweł > Pach//Pasz(a) > Paszek//Paszko > Paszkowic);

-cz + -no + -owic: *Sacznowic* (: Izaak//Isakij > Sak//Sacz > Saczno → Sacznowic);

-in + -ec(z) + -owic//owyc: *Sieninczowyc* (: Simeon//Siemion > Sien > Sienin > Sieniniec(z) → Sieninczowyc);

-ewicz

-ach//asz + -ewicz: *Hrymaszewicz* (: Efraim//Jefrem//Ochrym > Hrymach//Hrymasz → Hrymaszewicz); *Klimaszewicz* (: Klemens//Kli-mentij > Klim > Klimach//Klimasz → Klimaszewicz);

-acz//ak + -ewicz: *Kornaczewicz* (: Korneliusz//Kornilij > Kornacz//Kornak → Kornaczewicz);

-an//ań + ewicz: *Hrymaniewicz* (: Efraim//Jefrem//Ochrym > Hrymań → Hrymaniewicz);

-(o)c + -ewicz: *Dacewicz* (: Daniel, Dawid > Dac → Dacewicz); *Hancewicz* (: Johannes > Han > Han(ie)c → Hancewicz); *Jarmocewicz* (: Jeremiasz//Jeremiej > Jarmoc → Jarmocewicz); *Łucewicz* (: Łukasz//Łuka > Łuc → Łucewicz); *Mancewicz* (: Emanuel > Man > Man(ie)c → Mancewicz); *Sacewicz* (: Izaak//Isakij > Sac → Sacewicz); *Stecewicz* (: Stefan > Stec → Stecewicz); *Trucewicz, Trocewicz* (: Tryfon//Trifon > Truc//Troc > Trucewicz//Trocewicz);

-cz + -ewicz: *Daczewicz* (: Daniel, Dawid > Dacz → Daczewicz); *Saczewicz* (: Izaak//Isakij > Sacz lub Sak → Saczewicz);

-ć//cia + -ewicz: *Pieciewicz* (: Piotr > Pieć//Piecia → Pieciewicz);

-ej + -ewicz: *Malejewicz* (: Malachiasz//Małachija > Malej → Malejewicz);

-ek//ko + -ewicz: *Danczewicz* (: Daniel > Dan > Danek//Danko → Danczewicz); *Oliskiewicz* (: Elizeusz//Jelisiej//Olisiej > Olis > Olisko → Oliskiewicz); *Ilkiewicz* (: Ilia > Ilek//Ilko → Ilkiewicz), *Manczewicz, Mankiewicz* (: Emanuel > Man > Manek//Manko → Manczewicz//Mankiewicz); *Jodkiewicz* (: Joda > Jodek//Jodko → Jodkiewicz); *Joskiewicz* (: Józef//Iosif > Josek//Josko → Joskiewicz); *Mac(z)kiewicz* (: Maciej//Maczej > Mac(z) > Mac(z)ek//Mac(z)ko → Mac(z)kiewicz); *Orzeszkowicz* (: Aretas//Arefa//Orechwa > Orzech//Orzech > Oreszko//Orzeszko → Orzeszkowicz); *Szymkiewicz* (: Szymon > Szym > Szymek//Szymko → Szymkiewicz); *Narkiewicz* (: Narcyz//Narkiss > Nar > Narek//Narko lub Nark- → Narkiewicz); *Pietkiewicz* (: Piotr > Piet > Pietko → Pietkiewicz);

-el + -ewicz: *Macielewicz* (: Maciej > Mać, Macio > Maciel → Macielewicz); *Matelewicz* (: Mateusz > Mat > Matel → Matelewicz); *Mikielewicz* i *Miklewicz* (: Mikołaj > Mik > Mikiel → Mik(ie)lewicz); *Szymbielewicz* (: Szymon > Szym > Szymel → Szymbielewicz);

-is(z)//-ys(z) + -ewicz: *Artysewicz* (: Artemiusz//Artemij > Art > Artys → Artysewicz); *Maliszewicz* (: Malachiasz//Małachija > Malisz → Maliszewicz);

-os(z) + -ewicz: *Andros(z)ewicz* (: Andrzej//Andrej > Andr > Andros(z) → Andros(z)ewicz); *Bartoszewicz* (: Bartłomiej > Bart > Bartosz → Bartoszewicz);

-ch//-sz + -ewic(z): *Paszewicz* (: Paweł > Pach//Pasz → Paszewicz); *Awdzieszewicz* (: Obadiazs//Awdij > Awdziech//Awdziesz → Awdzieszewicz); *Mikłaszewicz* (: Mikołaj > Mikłasz → Mikłaszewicz); *Oliszewicz* (: Elizeusz//Jelisiej//Olisiej > Olisz → Oliszewicz); *Oniszewicz* (: Onisim > Onich//Onisz → Oniszewicz); *Scieszewicz* (: Stefan//Sciepan > Sciech//Sciesz → Scieszewicz);

-ś + -ewicz: *Misiewicz* (: Michał > Miś → Misiewicz);

-uć//-uta + -ewicz: *Mikuciewicz* (: Mikołaj > Mik > Mikuć//Mikuta → Mikuciewicz); *Tomuciewicz* (: Tomasz > Tom > Tomuć → Tomuciewicz);

-uk + -ewicz: *Andrukiewicz* (: Andrzej//Andrej > Andr > Andruk → Andrukiewicz);

-ul(a) + -ewicz: *Matulewicz* (: Mateusz > Mat > Matul//Matula → Matulewicz);

-us(z) + -ewicz: *Andrus(z)ewicz* (: Andrzej//Andrej > Andr > Andrus(z) → Andrus(z)ewicz); *Marusewicz* (: Maria//Marianna > Marusa → Marusewicz); *Jakuszewicz* (: Jakub > Jak > Jakusz → Jakuszewicz);

-c + -ek//-ko + -ewicz: *Steckiewicz* (: Stefan > Stec > Stecek//Stecko → Steckiewicz);

-ch + -no + -ewicz: *Piechniewicz* (: Piotr > Piech > Piechno → Piechniewicz);

-el + -ej + -ewicz: *Bartlejewicz* (: Bartłomiej > Bart > Bartel > Bartlej → Bartlejewicz);

-s// -ś + -ek// -ko + -ewicz: *Miskiewicz* (: Michał > Mis//Miś > Misiek//Misko → Miskiewicz); *Paskiewicz* (: Paweł > Pas//Paś > Pasek//Pasko → Paskiewicz);

-s + -ek// -ko + -ol + -ewicz: *Miskolewicz* (: Michał > Mis//Miś > Misiek//Misko > Miskol → Miskolewicz);

-s(z) + -ek// -ko + -ewicz: *Iwas(z)kiewicz* (: Iwan > Iwas(z) > Iwas(z)ek//Iwas(z)ko → Iwas(z)kiewicz);

-ś + -ek// -ko + -ewicz: *Jaśkiewicz* (: Jan > Jaś > Jasiek//Jaśko → Jaśkiewicz);

-owicz

-an + -owicz: *Sierhanowicz* (: Sergiusz//Sergij//Siergiej > Sierh(a) > Sierhan → Sierhanowicz);

-as + -owicz: *Klimasowicz* (: Klemens//Klimentij > Klim > Klimas → Klimasowicz);

-asz + -owicz: *Klimaszowicz* (: Klemens//Klimentij > Klim > Klimasz → Klimaszowicz);

-c + -owicz: *Mancowicz* (: Emanuel > Man > Man(ie)c → Mancowicz); *Sacowicz* (: Isakij, Isak > Sac → Sacowicz);

-ch + -owicz: *Artechowicz* (: Artemiusz//Artemij > Artech > Artechowicz); *Dachowicz* (: Daniel, Dawid > Dach → Dachowicz); *Machowicz* (: Maciej, Mateusz//Matfij, Matfiej, Małachiasz//Małachija > Mach → Machowicz); *Sciechowicz* (: Stefan//Sciepan > Sciech → Sciechowicz);

-cz + -owicz: *Manczowicz* (: Emanuel > Man > Man(ie)cz → Manczowicz); *Saczowicz* (: Isakij, Isak > Sacz → Saczowicz); *Chanczowicz* (: Johannes > Han//Chan > Chan(ie)cz → Chanczowicz); *Pieczo-*

wicz (: Piotr > Piecz → Pieczowicz); *Szczowicz* (: Stefan//Szczeban > Szczec → Szczowicz); *Steczowicz* (: Stefan > Stecz → Steczowicz);

-ek//ko + -owicz: *Balkowicz* (: Baltazar > Bal- > Balek//Balko > Balkowicz); *Hankowicz//Chankowicz//Chonkowicz* (: Johannes > Han//Chan > Hanek//Hanko → Hankowicz i Chanek//Chanko → Chankowicz, Chonek//Chonko → Chonkowicz); *Cimkowicz* (: Tymoteusz//Timofiej//Cimofiej > Cim > Cimek//Cimko → Cimkowicz); *Gojkowicz* (: Gajusz//Gaj > Gaj > Gajek//Gajko → Gojkowicz); *Ilkowicz* (: Elias//Ilia > Ilko → Ilkowicz); *Judkowicz* (: Juda > Judek//Judko → Judkowicz); *Juskowicz* (: Józef//Iosif > Józek//Jóska → Juzkowicz//Juskowicz); *Klimkowicz* (: Klemens//Kliment > Klim > Klimek//Klimko → Klimkowicz); *Kobuskowicz* (: Jakobus > Kobus > Kobusek → Kobuskowicz); *Mac(z)kowicz* (: Maciej//Maczej > Mac > Macek//Macko → Mackowicz, Macz > Maczek//Maczko → Maczkowicz); *Malkowicz* (: Malachiasz//Małachija > Malek//Malko → Malkowicz); *Mankowicz* (: Emanuel > Man > Manek//Manko → Mankowicz); *Matkowicz* (: Mateusz//Matfiej//Matfij > Mat > Matek//Matko → Matkowicz); *Miskowicz* (: Michał > Mich > Miszek//Miszko → Miskowicz); *Moszkowicz* (: Mojżesz//Mojsiej//Mosze > Mosz > Moszek//Moszko → Moszkowicz); *Narkowicz* (: Narcyz//Narkiss > Nar > Narek//Narko lub Nark → Narkowicz); *Oliskowicz* (: Elizeusz//Jelisiej//Olisiej > Olis > Olisko → Oliskowicz); *Oniskowicz* (: Onisim > Onis > Onisko → Oniskowicz); *Pietkowicz* (: Piotr > Piet > Pietko → Pietkowicz); *Sienkowicz* (: Simeon//Siemion > Sien > Sienko → Sienkowicz); *Sierkowicz* (: Sergiusz//Siergij > Sier > Sierko → Sierkowicz); *Sowonkowicz* (: Sofoniasz//Sofonija > Sowon > Sowonko → Sowonkowicz); *Szymkowicz* (: Szymon > Szym > Szymek//Szymko → Szymkowicz); *Tomkowicz* (: Tomasz > Tom > Tomek//Tomko → Tomkowicz); *Zacharkowicz* (: Zachariasz//Zacharija > Zachar > Zacharko → Zacharkowicz);

-es + -owicz: *Andrzesowicz* (: Andrzej > Andrzes → Andrzesowicz);

-ich + -owicz: *Arcichowicz//Artichowicz* (: Artemiusz//Artemij > Art > Arcich//Artich → Arcichowicz//Artichowicz);

-ik + -owicz: *Sowonikowicz* (: Sofoniasz//Sofonija > Sowon > Sowonik → Sowonikowicz); *Chomikowicz* (: Tomasz//Foma//Choma > Chomik → *Chomikowicz*);

-is//-ys + -owicz: *Dmisowicz* (: Demetriusz//Dimitrij > Dmis → Dmisowicz); *Owdzisowicz* (: Obadiusz//Awdij > Owdzis → Owdzisowicz);

-isz//-ysz + -owicz: *Maliszowicz* (: Malachiasz//Małachija > Mal > Malisz → Maliszowicz); *Andryszowicz* (: Andrzej//Andrej > Andr > Andrysz → Andryszowicz);

-no + -owicz: *Michnowicz* (: Michał > Mich > Michno → Michnowicz);

-os + -owicz: *Androsowicz* (: Andrzej//Andrej > Andr > Andros → Androsowicz); *Tymosowicz* (: Tymoteusz//Timofiej > Tym > Tymos → Tymosowicz); *Małosowicz* (: Malachiasz//Małachija > Mał > Małos → Małosowicz);

-osz + -owicz: *Cimoszowicz* (: Tymoteusz//Timofiej > Timosz > Cimosz → Cimoszowicz); *Małoszowicz* (: Malachiasz//Małachija > Mał > Małosz → Małoszowicz);

-sz + -owicz: *Awdzieszowicz* (: Obadiusz//Awdij//Awdziej > Awdziesz → Awdzieszowicz); *Dmiszowicz* (: Demetriusz//Dimitrij > Dmisz > Dmiszowicz); *Mikłaszowicz* (: Mikołaj > Mikłasz → Mikłaszowicz); *Oliszowicz* (: Elizeusz//Jelisiej//Olisiej > Olisz → Oliszowicz);

-ś + -owicz: *Misiowicz* (: Michał > Miś//Misio > Misiowicz);

-uch + -owicz: *Maciuchowicz* (: Maciej > Maciuch → Maciuchowicz);

-uk + -owicz: *Andrukowicz* (: Andrzej//Andrej > Andr > Andruk → Andrukowicz); *Maciukowicz* (: Maciej > Mać > Maciuk > Maciukowicz); *Maszukowicz* (: Mateusz > Masz > Maszuk → Maszukowicz);

-us + -owicz: *Narusowicz* (: Narcyz//Narkiss > Nar > Narus → Narusowicz);

-usz + -owicz: *Andruszowicz* (: Andrzej//Andrej > Andr > Andrusz → Andruszowicz); *Mikuszowicz* (: Mikołaj > Mik > Mikusz → Mikuszowicz);

-c + -ek//-ko + -owicz: *Dackowicz* (: Daniel, Dawid > Dac > Dacek//Dacko → Dackowicz); *Sackowicz* (: Isakij, Isak > Sac > Sacek//Sacko → Sackowicz); *Steckowicz* (: Stefan > Stec > Stecek//Stecko → Steckowicz);

-ch + -no + -owicz: *Piechnowicz* (: Piotr > Piech > Piechno → Piechnowicz);

-cz + -ek//-ko + -owicz: *Daczkowicz* (: Daniel, Dawid > Dacz > Daczek//Daczko → Daczkowicz); *Pieczkowicz* (: Piotr > Piecz > Pieczek//Pieczko → Pieczkowicz); *Scieczkowicz* (: Stefan//Sciepan > Sciecz > Scieczek//Scieczko → Scieczkowicz);

-cz + -ik//-yk + -owicz: *Pieczykowicz* (: Piotr > Piecz > Pieczyk → Pieczykowicz);

-ć + -uk + -owicz: *Pieciukowicz* (: Piotr > Piet//Pieć lub Pietia//Piecica > Pieciuk → Pieciukowicz);

-ej + -ek//-ko + -owicz: *Mozejkowicz* (: Mojżesz//Moisiej//Mozej > Mozejko → Mozejkowicz); *Narejkowicz* (: Narcyz//Narkicc > Nar > Narej > Narejko → Narejkowicz);

-ik + -owicz: *Narcikowicz* (: Narcyz//Narkicc > Narc > Narcik → Narcikowicz)

-ek + -ek//-ko + -owicz: *Janeczkowicz* (: Jan > Janek > Janeczek//Janeczko → Janeczkowicz);

-esz + -ek//-ko + -owicz: *Jodeszkowicz* (: Joda lub Jodokus > Jodesz > Jodeszko → Jodeszkowicz);

-il + -ek//-ko + -owicz: *Janilkowicz* (: Jan > Janil > Janilko → Janilkowicz);

-in + -ik + -owicz: *Ilinikowicz* (: Eliasz//Ilia > Ilin > Ilinik → Ilinikowicz);

-s + -ek//-ko + -owicz(z): *Iwaskowicz* (: Iwan > Iwas > Iwasko → Iwaskowicz); *Joskowicz* (: Jozjasz//Iosij lub Józef//Iosif > Jos//Joś > Josek//Josko → Joskowicz); *Miskowicz* (: Michał, Mikołaj > Mis//Miś > Misiak//Misko → Miskowicz); *Paskowicz* (: Paweł > Pas//Paś > Pasek//Pasko → Paskowicz); *Pieskowicz* (: Piotr > Pies > Piesek//Piesko → Pieskowicz);

-ch//-sz + -ek//-ko + -owicz: *Daszkowicz* (: Daniel, Dawid > Dach//Dasz > Daszek//Daszko > Daszkowicz); *Iwaszkowicz* (: Iwan > Iwasz > Iwaszek//Iwaszko → Iwaszkowicz); *Joszkowicz* (: Jozjasz//Iosij lub Józef//Iosif > Josz > Joszek//Joszko → Joszkowicz); *Jeszkwicz* (: Jan > Jesz > Jeszek//Jeszko → Jeszkowicz), *Juszkowicz* (: Jozjasz//Iosij//Jusij lub Józef//Iosif > Jusz > Juszek//Juszko → Juszkowicz); *Oliszkowicz* (: Elizeusz//Jelisiej//Olisiej > Olisz > Oliszek//Oliszko → Oliszkowicz); *Paszkwicz* (: Paweł > Pasz(a) > Paszek//Paszko → Paszkowicz); *Peszkowicz* (: Piotr//Petr > Pesz > Peszek//Peszko → Peszkowicz);

-sz(a) + -ota + -owicz: *Paszotowicz* (: Paweł > Pasz//Pasza > Paszota → Paszotowicz);

-sz(a) + -uk + -owicz: *Paszukowicz* (: Paweł > Pasz//Pasza > Paszuk → Paszukowicz);

-ś + -ek//-ko + -owicz: *Jaśkowicz//Jeśkowicz* (: Jan > Jaś//Jeś > Jasiak//Jaśko → Jaśkowicz, Jesiak//Jeśko → Jeśkowicz);

-ś + -en + -owicz: *Jasienowicz* (: Jan > Jaś > Jasien → Jasienowicz);

-ś + -ik + -owicz: *Piesikowicz* (: Piotr > Pieś > Piesik → Piesikowicz);

-usz + -ek//-ko + -owicz: *Andruszkowicz* (: Andrzej//Andrej > Andrusz > Andruszek//Andruszko → Andruszkowicz); *Hrymuszkowicz* (: Efraim//Jefrem//Ochrym > Hrymusz → Hrymuszek//Hrymuszko → Hrymuszkowicz); *Iwanuszkowicz* (: Iwan > Iwanusz > Iwanuszek//Iwanuszko → Iwanuszkowicz);

-uta + -ek//-ko//-ka + -owicz: *Mikutkowiec* (: Mikołaj > Mik > Mikuta > Mikutek//Mikutko//Mikutka → Mikutkowiec);

-c + -ej + -ek//-ko + -owicz: *Sacejkowiec* (: Isakij, Isak > Sac > Sacej > Sacejek//Sacejko → Sacejkowiec);

-s + -ek//-ko + -ek//-ko + -owicz: *Miseczkowiec* (: Michał, Mikołaj > Miś//Mis > Misek//Misko > Miseczek//Miseczko → Miseczkowiec);

-ś + -uch + -no + -owicz: *Misiuchnowiec* (: Michał, Mikołaj > Miś > Misiuch > Misiuchno → Misiuchnowiec);

-sz + -ek//-ko + -er + -owicz: *Miszczewiec* (: Michał > Misz(a) > Miszek//Miszko > Miszczer → Miszczewiec);

-eic

-ek//-ko + eic: *Manczeic* (: Emanuel//Manuił > Man > Manek//Manko → Manczeic);

-oic – brak poświadczeń;

-eicz

-ek//-ko + -eicz: *Joskieicz* (: Józef//Iosif > Jos//Joś > Josek//Josko → Joskieicz); *Manczeicz* (: Emanuel > Man > Manek//Manko → Manczeicz);

-oicz

-ek//-ko + -oicz: *Maczkoicz* (: Maciej//Maczej > Macz > Maczek//Maczko → Maczkoicz); *Narkoicz* (: Narcyz//Narkiss > Nar lub Narko > Narko → Narkoicz); *Sienkoicz* i *Szienkoicz* (: Simeon > S(z)ien > S(z)ienko → S(z)ienkoicz);

-ich + oicz: *Andrichoicz* (: Andrzej//Andrej > Andr > Andrich → Andrichoicz);

-och + -owicz: *Czimochoicz* (: Tymoteusz//Timofiej > Timoch//Czimoch → Czimochoicz);

-s(z) + -ek//-ko + -oicz: *Pas(z)koicz* (: Paweł > Pas(z) > Paszek//Paszeko → Pas(z)koicz).

-inic//-inicz

Sufiks rozszerzony -inic//-inicz powstał w wyniku zrostu dwu formantów przynależnościowych -in + -ic//-icz → -inic//-inicz. Nie jest rozpoznany w badanym materiale antroponimicznym pochodzącym z historycznych źródeł podlaskich XVI–XVII w. w takim stopniu jak -ewicz(z)//-owicz(z), chociaż poświadczony:

-l + -inic: *Goylinic* (: Gajusz > Gail → Goylinic);

-sz + in//-yn + -icz: *Paszynicz* (: Paweł > Pasz > Paszyn → Paszynicz//Pasznicz).

-enicz//-onicz

W badanym materiale zwraca uwagę zbliżony do -ewicz(z)//-owicz(z) rozszerzony sufix -enicz//-onicz. O ich bliskości strukturalnej i znaczeniowej świadczy wymienne stosowanie przy identyfikacji tej samej osoby, por. *Janko Jodeskonicz* 1558, IS 57; i *Janko Jodeszkowicz* 1558, IS 57; *Olizar Onchemonich* 1560–1563, RBS 497; i *Olyzar Onichimowicz* 1558, IS 58. Formant -enicz//-onicz wprawdzie przypomina swoją budową sufix patronimiczny -ewicz(z)//-owicz(z), lecz w odróżnieniu od niego powstał z połączenia elementów -eń lub -oń oraz -ic(z), przy czym patronimiczne znaczenie posiada tylko ten ostatni. Sufiksy -eń lub -oń tworzą formacje deminutywne, które wśród imion wprawdzie nie wystąpiły, lecz są poświadczone w protonazwisku *Matys Piecień* 1662, PnM 517. Ponadto z łatwością można je rekonstruować z formacji pochodnych, np. *Pietroń* z *Pietroni/ewicz*, por. *Maciey Pietroniewicz* 1558, RG 5. Dodanie do imion zdrobniałych na -eń//-oń sufiksu patronimicznego -ic(z) prowadziło do wyodrębnienia się nowego rozszerzonego formantu ze znaczeniem patronimicznym. Proces słowotwórczy przebiegał według schematu: imię (w podstawowej, skróconej lub deminutywnej formie) + -eń//-oń + -icz. W zgromadzonym materiale jest niewiele poświadczeń formacji z sufiksem rozszerzonym -enicz//-enicz(z)//-onicz. Są one tworzone na bazie form podstawowych

imion oraz skróconych lub deminutywnych utworzonych zarówno od pełnych, jak i skróconych podstaw imion podstawowych, por.:

-enic

-ka + -enic: *Sawczenic* (: Sawa > Sawka → Sawczenic);

-onic

-ek//-ko + onic: *Oniskonic* (: Onisim > Onis > Onisko → Oniskonic);

-enicz: *Małaszenicz* (: Malachiasz, Małachija > Małach → Małaszenicz);

-ek//-ko + -enicz: *Sinczenicz* (: Simeon > Sinko → Sinczenicz), *Jonczenicz* (: Jonasz > Jonek//Jonko → Jonczenicz);

-cz + -enicz: *Steczenicz//Stoczenicz* (: Stefan > Stecz//Stocz → Steczenicz//Stoczenicz)¹⁰;

-onicz

– na bazie pełnych form imion podstawowych: *Jakubonicz* (: Jakub); *Maciejonicz* (: Maciej); *Pawłonicz//Paulonicz* (: Paweł); *Piliponicz* (: Filip//Pilip); *Citonicz* (: Tytus//Tit);

– na bazie form alternacyjnych oraz derywatów od skróconych form imion podstawowych: *Klimonicz* (: Klemens//Klimentij > Klim → Klimonicz);

– na bazie derywatów od pełnych form imion podstawowych:

-ek//-ko + -onicz: *Jankonicz* (: Jan > Janek//Janko → Jankonicz);

-asz + -onicz: *Piotraszonicz* (Piotr > Piotrasz → Piotraszonicz);

-ek//-ko + -onicz: *Maczkonicz* (: Maciej > Macz > Maczko → Maczkonicz); *Oliskonicz* (: Elizeusz//Jelisiej//Olisiej > Olis > Olisko → Olisko-

¹⁰ Wariantywne protonazwisko prawdopodobnie dotyczy tej samej rodziny: *Jakim*, *Stanko Steczeniczi* i *Janko*, *Stanko Stoczeniczi* 1560–1563, RBS 461, 483.

nicz); *Oniskonicz* (: Onisim > Onis > Onisko → Oniskonicz); *Sienkonicz* (: Simeon//Siemion > Sien > Sienko → Sienkonicz);

-cz + -ek//-ko + -onicz: *Chiczkonicz* (: Filip, Filimon//Chilimon > Chicz > Chiczko → Chiczkonicz); *Maczkonicz* (: Maciej > Mać//Macz > Maczko → Maczkonicz);

-ej + -ek//-ko + -onicz: *Narejkonicz* (: Narcyz//Narkicc > Nar > Narej > Narejko → Narejkonicz);

-(e)s + -ek//-ko + -onicz: *Iwaskonicz* (: Iwan > Iwas > Iwasko → Iwaskonicz); *Jodeskonicz* (: Joda lub Jodokus > Jodes(z) > Jodes(z)ko → Jodeskonicz); *Miskonicz* (: Michał, Mikołaj > Mis//Miś > Misko → Miskonicz); *Paskonicz* (: Paweł > Pas > Pasko → Paskonicz).

W niektórych wypadkach trudno jest ustalić, jak przebiegał proces słowotwórczy, ponieważ poświadczenia są jednostkowe, zaś formy unikatowe, niemieszczące się strukturach charakterystycznych dla badanego regionu, jak to ma miejsce w wypadku protonazwiska *Truchozy* (: Trifon > Truchon > Trucho-z czy Trucho-zy, a może Trucho-za → i forma dopełniaczowa Truchozy?), lub homonimiczne, jak w wypadku nazw osobowych z wygłosowym -a, np. *Jakoszka*, gdzie są dwie możliwości powstania takiej postaci nazwiska w wielostopniowym procesie derywacyjnym: wykorzystanie w derywacji sufiksalnej formantu -ka, który na Podlasiu mógł tworzyć zarówno męskie, jak i żeńskie deminutywne formy imion, por.: M: -ka: Terach > **Terreszka:** *Tereszka Kalinowski* 1662, PnM 431; i równocześnie F: Anna > **Anka:** *Anka wdowa* 1560, PMŁ 146; **Anaszka:** *Anaszka i Proska sieroty* 1662, PnM 506; **Anuska:** *komornica Anuska* 1662, PnM 409; lub -ko, por.: Terach > **Tereszko//Thereszko:** *Thereszko Marimowicz* 1558, IB 37. W wypadku protonazwiska *Jakoszka* proces słowotwórczy przebiegałby według schematu: 1. imię w formie alternacyjnej Jak + -osz + -ka: (: Jakub//Jakow > Jak > Jakosz > Jakoszka); lub 2. forma alternacyjna Jak + -osz + -ek/-ko (: Jakub//Jakow > Jak > Jakosz > Jakoszek//Jakoszko) → forma dopełniaczowa -a: *Jakoszka*.

Za przynależnościową formę dopełniaczową można uznać protonazwisko z wygłosowym -a: **Chawra** (: Gabriel//Gawriił > Gawr//Hawr//

Chawr → Chawra): *Chwiedor Chawra* 1662, PnM 441; chociaż na Podlasiu o takim wygłosie była możliwa również forma alternacyjna imienia.

5.4. Andronimy i patronimy kobiet

Formy przynależnościowe w antroponimii kobiecej z regionu Podlasia szczegółowo zostały opisane w publikacji Leonardy Dacewicz (1994). Jak wykazały przeprowadzone badania nad antroponimią kobiecą w dawnym powiecie mielnickim, „...kobiety identyfikowano za pomocą formacji odmężowskich derywowanych sufiksami: -ewa//-owa (-owaja); -icha//-ycha; -ina//-yna (-ynaja); -ka; -ucha, -ocha; formacji odojcowskich utworzonych sufiksami -ewna//-owna; -anka; określeń przymiotnikowych na -ska, własnych przezwisk i nazw zawodu, zajęcia oraz nazw równych patronimicznym nazwiskom męskim na -ewicz//-owicz” (tamże, 242), co potwierdza materiał antroponimiczny z całego obszaru Podlasia. W tym miejscu warto zatem w większym stopniu skoncentrować się na odmiennych bazach słowotwórczych, ponieważ kryją one w sobie bogactwo form alternacyjnych, deminutywnych i przynależnościowych, świadczących o różnorodności kulturowej ziemi podlaskiej, która była podstawą kształtowania się odrębności regionalnego zasobu antroponimicznego na tle ogólnopolskiego nazewnictwa osobowego. Przegląd odmiennych form przynależnościowych kobiet podlaskich przedstawiam według ustalonego wcześniej schematu: sufiks i rodzaj odmiennej podstawy słowotwórczej.

5.4.1. Formacje odmężowskie, rzadziej odojcowskie

-ewa(ja)//-owa(ja)

- na bazie pełnych imion w podstawowym i fonetycznie przekształconym wariantcie:

-ewa(ja)

Matejewaja: *Mateiewaia wdowa* 1528, JI 206; *Mateiewaia Pawłowi-
cza Udowa* 1580, JI 189; **Mikołajewa(ja):** *Mikołaiewaia wdowa* 1528,
JI 203; *szl. Helena córka Mikołaiewa* 1569, AU 283;

-owa(ja)

Dymitrowa: *Dymitrowa* 1571, IT 11; **Hawryłowa:** *Hawryłowa wdo-
wa* 1551, IMLII 10; **Iwanowa:** *Iwanowa* 1558, IB 31; *Iwanowa Karpi-
chowa* 1662, PnM 424; **Jachimowa:** *Jachimowa z Socheniowa* 1662,
PnM 422; **Jakimowa:** *Jakimowa Wocia, Jakimowa wdowa, Jakimo-
wa Kropilikowa* 1662, PnM 423, 482, 484; **Jakubowa:** *Jakubowa żona*
1560, PK 6; **Janowa(ja):** *Janowaja wdowa, Janowaia Geraltowa-
ia wdowa* 1528, JI 193, 216; *Janowa Grotowa* 1560–1563, RBS 420;
Jozefowa: *Zuzanna Jozefowa* 1578, IG 325; **Krzysztofowa:** *Krzyszto-
fowa wdowa* 1640–1641, KB 3; **Lukaszowa:** *Lukaszowa Josczykowa*
1662, PnM 413; **Mac(z)iejowa:** *Maciejowa wdowa* 1558; IS 48; *Orisza*
wdowa Macziejowa 1560–1563; **Markowa(ja):** *Markowa wdowa* 1551,
IM II 42; *Markowaia Stanisławowicz* 1580, JI 193; **Mateuszowa:** *Pani*
Popławska Mateuszowa 1662, PnM 409; **Mat(f)iiowa:** *Matfiowa wdo-
wa* 1662, PnM 527; *Matiiowa wdowa* 1662, PnM 424; **Michałowa(ja):**
Michałowa wdowa 1558, IS 48; *Michałowaia Jakubowicz* 1580, JI 188;
Mikołajowa: *Barbara Piotrowa Mikołaiowa wdowa* 1640–1641, KB 3;
Naumowa: *Naumowa wdowa* 1662, PnM 520; **Owdziejowa:** *Owdziio-
wa Kobcowa* 1662, PnM 425; **Pawłowa(ja):** *Pani Pawłowaia Woyska-
ia Bielskaia, Pawłowaia wdowa* 1528, JI 189, 190; *Pawłowa Miskowi-
czowa* 1551, IMLII 33; **Pilipowa:** *Philipowa wdowa* 1662, PnM 484;
Piotrowa: *Piotrowa wdowa, Piotrowa Chroma* 1551, IMLII 331, 335;
Rafalowa: *Rafallowa Trzassccyna, Rafallowa Jallmuzznina* 1571, IT 9,
21, 33; **Salomonowa:** *Salomonowa wdowa* 1676, RPD 387; **Samuelo-
wa:** *szl. Samuelowa wdowa* 1676, RPD 348; **Samujłowa:** *Samuyłowa*
wdowa z corką 1662, PnM 411; **Siemien(i)owa:** *Siemieniowa Pietrysz-
ka* 1662, PnM 528; *Siemienowa wdowa* 1662, PnM 529; **Siemionowa:**
Tacza Siemionowa 1560, PK 6; **Szymonowa:** *Szymonowa wdowa* 1558,
IB 42; **Tomaszowa:** *Tomaszowa wdowa z córką* 1622, PnM 519;

– na bazie form alternacyjnych imion:

-ewa(ja): brak poświadczeń;

-owa(ja): Timofiej//Tymoteusz > Timosz//Tymosz → **Timoszowa//Tymoszowa:** *Timoszowa wdowa* 1662, PnM 530, 533; *Nastia Tymoszowa wdowa* 1662, PnM 533;

– na bazie derywatów sufiksalnych od pełnych form imion:

-ec(z)//-icz + -owa: Trochim > Trochimiec(z)//Trochimicz → **Trochim(i)czowa:** *Trochimeczowa wdowa* 1558, IB 41;

-ek// -ko + -owa: Iwan > Iwanek//Iwanko → **Iwankowa:** *Iwankowa wdowa* 1578, IG 79; Jan > Janek//Janko → **Jankowa:** *Jankowa Noszuczycz* 1558, IS 51; Maciej > Maciejek//Maciejko → **Maciejkowa:** *Maciejkowa wdowa* 1560, PMŁ 160; Michał > Michałek//Michałko → **Michałkowa:** *Michałkowa Winniczka* 1560, IN 65; Semen > Semenko → **Semenkowa:** *Michałowa Siemenkowa* 1662, PnM 413;

-ich + -owa: Karp > Karpich → **Karpichowa:** *Iwanowa Karpichowa* 1662, PnM 424;

-ik + -owa: Gabriel/Gawriił > Hawrylik → **Hawrylikowa:** *Marina matka Hawrylikowa* 1662, PnM 438;

-owicz + -owa: Paweł > Pawłowicz → **Pawłowiczowa:** *Pani Anastazyja Pawłowiczowa* 1662, PnM 525;

-czyk + -owa: Filip > Filipek//Filipko > Filipczyk → **Filipczykowa:** *Filipczikowa* 1577, JI 168;

-czuk + -owa: Adam > Adamek//Adamko > Adamczuk → **Adamczukowa:** *Cristina Adamczukowa* 1662, PnM 445;

– na bazie derywatów sufiksalnych od skróconych podstaw imiennych:

-(e)c + -owa: Jakub//Jakob > Kobiec → **Kobcowa:** *Owdziiowa Kobcowa* 1662, PnM 425; Łukasz//Łuka > Łuc → **Łucowa:** *Wierka Łucowa* 1560, PMŁ 136; Trofim > Troc → **Trocowa:** *Trocowa wdowa* 1662, PnM 416, 529;

-ch + -owa(ja): Maciej//Mateusz > Mach → **Machowa(ja):** *Machowaia wdowa, Machowa Woitniczka* 1551, IMŁII 11, 370; Piotr > Piech → **Piechowa:** *Piechowa wdowa* 1551, IMŁII 277;

-ej + -owa: Malachiasz//Małachija > Malej → **Malejowa:** *Lucza Maleiowa* 1560–1563, RBS 449;

-ek//-ko + -owa: Eliasz//Ilija > Ilek//Ilko → **Ilkowa:** *Taca Ilkowa* 1551, IMŁII 243; Joda > Jodek//Jodko → **Jodkowa:** *Jodkowa wdowa* 1571, IT 10; Jozjasz//Jusij > Jus(z)ek//Jus(z)ko → **Jus(z)kowa:** *Juskowa wdowa, Juskowa wdowa* 1551, PMLII 11, 275; Klemens//Klimentij, Kliment, Klim > Klimek//Klimko → **Klimkowa:** *Chwieda Klimkowa* 1569, AU 275; Maciej > Mack//Macko → **Mackowa:** *Mackowa wdowa* 1560, PK 8; Emanuel//Manuił > Mank//Manek//Manko → **Mankowa:** *Janko zięć Mankowej* 1551, IMŁII 333; Aretas//Arefa//Orechwa > Oreszko//Orzeszko → **Orzeszkowa:** *pani Marianna Orzeszkowa stolnikowa Mielnicka* 1662, PnM 435; Symeon//Simeon > Sien > Sienek//Sienko → **Sienkowa:** *Sienkowa Wiswiczka* 1560, PK 27; Szymon > Szym > Szymek//Szymko → **Szymkowa:** *Szymkowa wdowa* 1551, IMŁII 281; Tomasz > Tom > Tomek//Tomko → **Tomkowa:** *Tomkowa Wawrynikowa* 1662, PnM 535;

-el + -owa: Mikołaj > Mikiel → **Mikłowa:** *Mikłowa wdowa* 1571, IT 21;

-ik + -owa: Choma > Chomik → **Chomikowa:** *Miskowa Chomikowa* 1662, PnM 529;

-usz + -owa: Jakub > Jakusz → **Jakuszowa:** *Jakuszowa z synem* 1662, PnM 422; Malachiasz//Małachija > Małusz → **Małuszowa:** *Małuszowa Anna* 1560, PML 136;

-osz + -owa: Bartłomiej > Bartos(z) → **Bartoszowa:** *żona Bartoszo-wa* 1640, KB 7;

-ś + -owa: Jan > Jaś → **Jasiowa:** *Jasiowa* 1578, IG 317;

-ul + -owa: Korneliusz//Kornilij > Kornul → **Kornulowa:** *ślachetna Anna Kornulowa Klukowska* 1580, JI 77;

-isz//ysz + -owa: Korneliusz//Kornilij > Kornisz → **Korniszowa:** *śl. Anna Korniszowa Piotrowa wdowa z Płonki 1580, JI 109;*

-ch//sz + -ek//ko + -owa(ja): Iwan > Iwach//Iwasz(a) > Iwaszek//Iwaszko → **Iwaszkowa(ja):** *Iwaszkowaia wdowa 1528, JI 196; Ignath Iwaszkowa 1558, IB 43; Jozjasz//Jusij > Juch(a)//Jusz(a) > Juszek//Juszko → **Juszkowa:** *Juszkowa wdowa 1551, PMLII 11, 275;**

-ć//c(z) + -ek//ko//ka + -owa: Piotr > Piet*(a)//Pieć(ia) > Pieciek//Piecko//Piecka → **Piećkowa:** *Dorota Piećkowa 1571, IT 26; Simeon//Siemion > Sien > Sieniec(z) > Sienieczek//Sienieczko → **Sienieczkowa:** *Sienieckowa 1571, IT 30;**

-ś//s(z) + -ek//ko + -owa: Jan > Jaś > Jasiak → **Jasiekowa:** *Jasiekowa wdowa 1662, PnM 521; Jaśko → **Jaśkowa:** *Jaskowa wdowa 1560, PK 7; Paweł > Pas//Pach//Pasz(a) > Pas(z)ek//Pas(z)ko → **Pas(z)kowa:** *Paskowa wdowa, Marina Paszkowa, Paszkowa Kuczerycha 1662, PnM 413, 428, 518; Piotr > Pies > Piesek//Piesko → **Pieskowa:** *Wawrzyńcowa Pieskowa 1571, IT 30;****

-usz + -ek//ko + -owa: Narcyz//Narkiss > Nar > Narusz > Naruszek//Naruszko → **Naruszkowa:** *Naruszkowa 1578, IG 63;*

-s//ś + -ek//ko + -owicz + -owa: Michał > Mis//Miś > Mis(i)ek//Misko//Miśko > Miskowicz//Miśkowicz → **Miskowiczowa:** *Pawłowa Miskowiczowa 1551, IMLII 33.*

-icha//ycha

Charakterystyczny dla regionu Podlasia sufiks -icha//ycha również łączono z różnorodnymi podstawami imion biblijnych. Dodawano go do pełnych form imion przyswojonych w polszczyźnie lub języku cerkiewnym oraz zniekształconych fonetycznie w gwarach podlaskich, łączono z formami skróconymi i deminutywnymi imion męskich:

– na bazie pełnych imion w podstawowym i fonetycznie przekształconym wariancie:

Demetriusz//Dymitr → **Dmitrzycha:** *Maryna Dmitrzycha 1662, PnM 427; Filemon//Filimon → **Chilimonicha:** *Chilimonicha wdowa**

1662, PnM 411; Tomasz//Foma → **Chomicha**: *Chomicha wdowa* 1545, IMŁI 152; Daniel//Danił → **Danilicha**: *Danilicha* 1662, PnM 520; Gabriel//Gawrił → **Hawrylicha**: *Hawrylicha wdowa* 1551, IMŁII 245; Jan//Iwan → **Iwanicha**: *Iwanicha wdowa*, 1551, IMŁII 11; Karp → **Karpiccha**: *Karpiccha komornica* 1662, PnM 511; Jakub → **Jakubi-
cha**: *Jakubicha wdowa* 1551, IMŁI 11; Łukasz → **Łukasiccha**: *Łukasic-
cha pracka* 1662, PnM 435; Maciej//Matij → **Matiiccha**: *Matiycha ko-
mornica* 1662, PnM 533; Michał → **Michalicha**: *Michalicha wdowa*
1662, PnM 531; Filip → **P(h)ilipiccha**: *Philipiccha* 1545, IMŁI 114; Pa-
weł → **Pawlicha**: *Mania Pawlicha, Pawlicha wdowa* 1662, PnM 513,
515; Szymon → **Szymaniccha**: *Szymaniccha wdowa* 1662, PnM 530; Te-
rach → **Tereczycha**: *Tereczycha wdowa* 1662, PnM 421; Trofim →
Trochimiccha: *Trochimiccha* 1551, IMŁII 335;

– na bazie rozszerzonych strukturalnie deminutywnych lub deminu-
tywno-patronimicznych form od pełnych imion:

-ek//-ko + -iccha//ycca: Jan > Janek//Janko → **Janczycca**: *Kataryna
Janczycca* 1662, PnM 428; Mateusz > Matuszek//Matuszko → **Ma-
tuszczycca**: *Matuszczycca* 1545, IMŁI 110;

-uk + -iccha//ycca: Paweł > Pawłuk → **Pawluczycca**: *Pawluczycca
wdowa sama* 1662, PnM 525; Piotr//Petr > Petruk → **Petruczycca**: *Pe-
truczycca komornica y z corką* 1662, PnM 533;

-ak + iccha//ycca: Piotr//Petr > Petrak → **Petraczycca**: *Petraczycca
komornica* 1662, PnM 533;

– na bazie form alternacyjnych oraz rozszerzonych strukturalnie de-
minutywnych form od skróconych podstaw imion podstawowych:

-iccha//ycca: Andrzej//Andrej//Andreas > Andros → **Androsiccha**:
Jadwiga Androsiccha 1551, IMŁII 242; Mateusz > Matys → **Matysi-
ccha**: *Matysiccha wdowa* 1662, PnM 528; Matysz → **Matyszyccha**: *Han-
na Matysziccha* 1662, PnM 528; Matusz → **Matuszyccha**: *Matusziccha
wdowa* 1551, IMŁII 43;

-ach//-asz + -iccha//ycca: Klemens//Klimentij//Kliment > Klim > Kli-
masz → **Klimaszyccha**: *Klimassiccha wdowa* 1558, IS 48;

-c(z) + -icha//-ycha: Łukasz > Łuc → **Łucycha:** *Łucycha wdowa* 1551, IMŁII 263; Piotr//Pietr > Pieć//Piecz → **Pieczycha:** *Pieczycha wdowa* 1560, IN 64;

-ek//-ko + -icha//-ycha: Jakub//Jakob > Kob > Kobek//Kobko → **Kobczycha:** *Kobczycha wdowa, Kobczijcha wdowa* 1551, IMŁII 26, 280; Kubek//Kubko → **Kubczycha:** *Kubczycha wdowa* 1551, IMŁII 45; Mateusz > Matuszek//Matuszko → **Matuszczycha:** *Matuszczycha* 1545, IMŁI 110;

-ch//-sz + -icha//-ycha: Elizeusz//Jelisiej > Olich//Olisz → **Oliszycha:** *Oliszycha wdowa* 1551, IMŁII 263;

-os(z) + icha//-ycha: Bartłomiej > Bart > Bartos → **Bartosicha:** *Dorotha Bartosicha wdowa* 1662, PnM 440; Tymoteusz//Timofiej > Tim > Timos(z) → **Timosicha:** *Timosicha wdowa y z synem* 1560, IN 65; **Timoszicha:** *Timoszicha wdowa* 1662, PnM 530;

-ch//-sz + -ek//-ko + -icha//-ycha: Iwan > Iwach//Iwasz > Iwaszek//Iwaszko → **Iwaszczycha:** *Iwaszczycha wdowa* 1551, IMŁII 33;

-ina//-yna

Ten formant na Podlasiu był zdecydowanie mniej popularny od -ewa// -owa i -icha//-ycha. W połączeniu z podstawami imion biblijnych wystąpił tylko kilkakrotnie, tworząc andronim od imienia z samogłoskowym wygłosem -a: Foma//Choma → **Chomina:** *Marina Czaplinska Chomina, Marina wdowa Chomina* 1662, PnM 531, 415; oraz imion męskich w formach deminutywnych lub deminutywno-patronimicznych:

-ch + -ul + -ina: Iwan > Iwach > Iwachul → **Iwachulina:** *Iwahulina wdowa* 1560, PMŁ 135;

-‘a + -uk + -ina//-yna: Iwan > Wania > Waniuk → **Waniuczyna:** *Waniuczyna wdowa* 1560, PK 11.

-ka

Na uwagę zasługują derywaty z formantem -ka, który z jednej strony służył do tworzenia deminutywnych i hipokorystycznych żeńskich

form imiennych: *Anka, Anuska, Maruszka*, z drugiej – także do urabia-
nia andronimów od imion lub patronimów męskich. Wśród nazw po-
chodnych od imion biblijnych nie jest to liczna grupa w materiale an-
troponimicznym Podlasia z XVI–XVII w., por.:

-‘ak + -ka: Isakij > Sak > Saczak → **Saczaczka:** *Saczaczka wdowa*
1662, PnM 412;

-ych(a)//-ysz(a) + -ka: Piotr > Pietrych(a)//Pietrysz(a) → **Pietryszka:**
Potapowa Pietryszka, Siemieniowa Pietryszka 1662, PnM 528;

-ik//-icz + -ka: Samson > Samsonik//Samsonicz → **Samsoniczka:**
Mielacha Samsoniczka 1662, PnM 484, 451;

-ik//-yk + -ik//-yk lub -icz//-ycz + -ka: Mojżesz > Mozyk > Mozyczyk//
Mozyczycz → **Mozyczyczka:** *Mozyczyczka z siostrą* 1662, PnM 427.

-ska

Żeńskie nazwy osobowe na -ska powstawały w wyniku derywacji
fleksyjnej od męskich na -ski i kryją w sobie imienne podstawy słowo-
twócze o różnym charakterze. Są to zwykle imiona pełne lub skróco-
ne, z rozszerzeniem strukturalnym zazwyczaj o znaczeniu przynależ-
nościowym. Można w nich wyodrębnić pełne formy imion: *Jan, Jakub*
lub derywaty deminutywne: *Josko, Szymek, Iwaszko, Paszko*, które
w procesie nazwotwórczym przy nawarstwianiu się sufiksów uzyski-
wały znaczenie dzierżawcze, przynależnościowe i ostatecznie stawały
się nazwami miejscowymi, a te z kolei motywowały kolejne, tym ra-
zem odmiejscowe nazwy osobowe, co łatwo prześledzić na przykła-
dzie wybranych nazw osobowych kobiet, poświadczonych w XVI–
XVII-wiecznych źródłach historycznych:

-ow(o) + ski//-ska: Jakub > Jakubow(o) → Jakubowski//**Jakubowska:**
pani Janowa Kłaszewicz Jakubowska 1662, PnM 407, 517;

-ek//-ko + -ew//-ow + -ski//-ska: Jan > Janek//Janko > Janczew(o) > →
Janczewski//**Janczewska:** *pani Felicjanna Janczewska* 1662, PnM 442;
Szymon > Szymek//Szymko > Szymkow(o) → Szymkowski//**Szym-
kowska:** *Szymkowska* 1571, IT 10;

-ek//-ko + -in//-yn + -ski//-ska: Józef//Iosif > Jasek//Josko > Josczyn
→ Josczyński//**Josczyńska:** *Dorota Josczyńska komornica* 1662, PnM 437;

-ch//-sz(a) + -ek//-ko + -ow + -ski//-ska: Jan//Iwan > Iwach//Iwasz(a)
> Iwaszek//Iwaszko > Iwaszkow(o) → Iwaszkowski//**Iwaszkowska:**
Ihnath Iwaszkowska 1558, IB 43; Paweł > Pach//Pasz(a) > Paszek//
Paszko > Paszkow(o) → Paszkowski//**Paszowska:** *szl. Paszkowska*
wdowa 1676, RPD 354.

5.4.2. Formacje odojcowskie

-anka

Foma//Choma → **Chomianka:** *Chomianka dziewczka* 1662, PnM 432;
Mateusz > Matysz → **Matyszanka:** *Maryna Matyszanka* 1662,
PnM 527; Ozeasz//Osija → **Osiejanka:** *Nastacha Osieianka* 1662,
PnM 526; Jewstichij > Jołtuch → **Jołtuszanika:** *Katarzyna Jołtuszan-*
ka 1662, PnM 430;

-esza + -anka: Malachiasz/Małachija > Malesza → **Maleszanika:**
Hapa Maleszanika 1662, PnM 531;

-ś//-sz + -ek/-ko + -in//-yn + -ek//-ko + -anka: Jan, Jakub > Jaś//Jasz
> Jasiek//Jaśko lub Jaszek//Jaszko > Jaścżyn//Jaszczyn > Jaśczynek//
Jaśczynko lub Jaszczynek//Jaszczynko → **Jaszczynczanka:** *Hania*
Jaszczynczanka 1558, IS 45, 49.

-owna//ówna

Patronimiczny sufiks -owna//ówna dodawano do imion w formach podstawowych przyswojonych w polszczyźnie: Maciej → **Maciejowna:** *Hedwigi Maciejowna* 1662, PnM 446; Szczepan → **Szczepanowna:** *Helena Szczepanowna* 1662, PnM 418; w gwarach wschodniosłowiańskich: Iosif//Osip → **Osipowna:** *Marina Osipowna* 1662, PnM 446; oraz derywatów sufiksalnych, w tym imion męskich w formach deminutywnych:

-ek//ko + -owna: Aretas//Arefa//Orecha > Oreszko//Orzeszko → **Orzeszkowna:** *panna Anna Orzeszkowna, panna Zophia Orzeszkowna* 1662, PnM 441, 434; oraz form deminutywno-patronimicznych lub patronimów męskich:

-ś//-sz + -uk + -owna: Jan > Jaś > Jasiuk → **Jasiukowna:** *vidua Jasiukowna* 1662, PnM 443; Piotr > Piesz(a) > Pieszuk → **Pieszukowna:** *Anna Pieszukowna* 1662, PnM 444;

-ek//ko + -ewicz + -ówna: **Sienkiewiczówna:** *żona Zella Sienkiewiczówna* 1700, AWAK 31, s. 511.

Nieliczne nazwy osobowe kobiet z wygłosowym -a można interpretować jako andronimy lub patronimy o charakterze dopełniaczowym, por.: Stefan//Stepan > Stepanek//Stepanko (żona, córka) → **Stepanka:** *Kaśka Stepanka* 1662, PnM 439; Paweł > Pawłowicz (żona, córka) → **Pawłowicza:** *Mateiewaia Pawłowicza Udowa* 1580, JI 189; Iwan > Iwach//Iwasz(a) > Iwaszek//Iwaszko > Iwaszchenko (żona, córka) → **Iwaszchenka:** *Iwaszchenka komornica* 1662, PnM 533.

5.5. Podsumowanie

Podlaski materiał antroponimiczny z XVI–XVII w. zawiera cały wachlarz struktur odimiennych, które stały się bazą dla kształtującego się w owym czasie drugiego członu identyfikacyjnego – nazwiska. Jak ilustruje materiał antroponimiczny, proces formowania się nazwiska był długi, skomplikowany i niejednoznaczny. W samym procesie słowotwórczym można wyodrębnić co najmniej dwa przebiegające etapowo sposoby derywacji nazwisk odimiennych – transonimizację i derywację sufiksalną, w obrębie której ujawniają się różne poziomy sufiksacji. W wyniku transonimizacji powstawały nazwiska równe imionom w podstawowych, pełnych formach zaadaptowanych w językach narodowych (*Cherubin, Gabryel, Juzef, Karp, Samson, Iwan*) i formach przekształconych fonetycznie w stosunku do etymologicznej postaci imienia (*Małochwiej, Mikula, Sierhej*) oraz nazwiska równe formom alternacyjnym typu: *Han, Chil, Bien* itp.

Proces transnimityzacji mógł także obejmować struktury odimienne z rozszerzeniem sufiksalnym, lecz w tym wypadku należy brać pod uwagę znaczenie formantu i całej formacji odimiennej: deminutywa i hipokorystyka powstałe w wyniku sufiksacji na poziomie imienia przechodziły do klasy nazwisk w procesie transnimityzacji, ale formy ze znaczeniem deminutywno-patronimicznym takiej pewności nie dają i tworzą grupę odrębną, w której możliwa była transnimityzacja lub sufiksacja na poziomie nazwiska.

Bez wątpienia za pomocą różnorodnych zabiegów słowotwórczych z udziałem niezwykle bogatego zasobu sufiksów powstawały formacje przynależnościowe: patronimy i andronimy. Charakterystyczną cechą tej grupy protonazwisk jest nawarstwianie się sufiksów. Nowe formy odimienne tworzono, dodając do już rozszerzonych strukturalnie imion zdrobniałych lub spieszczonych kolejnych formantów deminutywnych lub hipokorystycznych. Tak rozbudowane struktury stawały się w kolejnym ogniwie łańcucha słowotwórczego patronimem lub andronimem, np.: Piotr > Piech > Pieszek//Pieszko → *Pieszczuk*; Iwan > Iwas > Iwasko → *Iwaskonicz* itp. Dzięki temu, przy wyraźnie dominującym dążeniu do zapisu imion chrzestnych w formach podstawowych, protonazwiska skrywają w swych podstawach niekiedy unikatowe formy imion deminutywnych lub hipokorystycznych, których w powszechnym obiegu urzędowym już nie używano, ale w mowie potocznej mogły jeszcze funkcjonować jako żywe formacje deminutywne, hipokorystyczne czy augmentatywne, np.: *Iwachul* w podstawie protonazwiska *Iwachulina* (: Iwan > Iwach > Iwachul → *Iwachulina*); *Iwanutiel* w protonazwisku *Iwantielik* (: Iwan > Iwanuta > Iwanutiel → *Iwan(u)tielik*) czy *Januszczynek* w protonazwisku *Januszczyńczyk* (: Jan > Janusz > Januszek//Januszko > Januszczynek//Januszczyanko → *Januszczyńczyk*) itp. Tworzenie nowych form od imion biblijnych i pochodnych od nich nowych nazw identyfikacyjnych, tj. patronimów, andronimów i innych dodatkowych określeń, które na tamtym etapie były przydomkami i z czasem przekształciły się w nazwiska dziedziczne, przebiegało na wielu płaszczyznach – przede wszystkim fonetycznej i strukturalnej. Imienne i nazwiskowe formy pochodne od podstawowych wariantów: łacińskiego, polskiego, cerkiewnego i wschodniosłowiańskiego tworzono na

bazie podstaw przekształconych fonetycznie, skróconych lub rozszerzonych.

W procesie derywacyjnym form nazwiskowych wykorzystywano różnorodne słowiańskie sufiksy o proveniencji: polskiej (np.: -ek, -owa, -anka i in.), wschodniosłowiańskiej (-ko, -icha, -uk i in.) oraz litewskie (np.: -el, -uta). Szczególną popularnością cieszył się ogólnosłowiański sufiks -ic(z) < *-itjo, zwłaszcza jego rozszerzony wariant -ewicz//-owicz. Wyraźnie zarysowuje się zróżnicowanie dialektalne nazw i procesy fonetyczne typowe dla języka polskiego (np. o > u), białoruskiego (np. lit. -utis > -uć) i ukraińskiego (np.: e > i, dyspalatalizacja przed samogłoskami szeregu przedniego).

Te różnorodne formy imion i tworzone na ich bazie patronimy, andronimy i inne formy dodatkowych określeń, poświadczane w kolejnych latach w źródłach historycznych, utrwały się w charakterze nazw dziedziczonych przez następne pokolenia i znajdują potwierdzenie we współczesnej antroponimii badanego regionu. Niewątpliwie bogactwo środków i sposobów derywacyjnych świadczy o niezwyklej kreatywności i pomysłowości językowej ówczesnych pokoleń do czego zmuszała nie tylko potrzeba precyzyjnego określania jednostki, jej indywidualizacji i identyfikacji w społeczeństwie, ponieważ nazwisko dopiero się kształtowało, ale też i różnorodność językowa oraz kulturowa Podlasia.

VI.

PRZEGLĄD IMION POSTACI BIBLIJNYCH I FORM OD NICH POCHODNYCH POŚWIADCZONYCH W ŹRÓDŁACH PODLASKICH (Aspekt kulturowo-religijny i jego wpływ na popularność imion)

Abdiasz – Obadiasz

Abdiasz, hebr. ‘obadja, ‘sługa Jahwe’; prorok piszący (Ab 1); Obadiasz, hebr. ‘obadjah(u) ‘sługa Jahwe’ (Tron.–Wal. 23, 207). Przejęte do gr. w formie Οβδίας, Αβδίας, w łac. Abdias, cerk. Авдий (Sup. 103). Jest to imię wielu postaci ST: Issacharyta, jeden z przywódców wojskowych synów Uzziego (1 Krn 7–35); Beniaminita, potomek króla Saula (1 Krn 8,38); Gadyta sprzymierzony z Dawidem (1 Krn 12,10) i wielu innych (zob. Tron.–Wal. 207). W zgromadzonym materiale antropo-nimicznym z Podlasia imię wystąpiło wyłącznie w przekształconych fonetycznie formach alternacyjnych, przy czym w dwóch wariantach z protezą **h**. Wszystkie poświadczone warianty poprzez przyswojenie imienia z przejściem gr. β > w łączą się z formą cerk. Awdij. Z drugiej jednak strony część finalna imienia wskazuje na związek z gr.-łac. wariantem i sposobem przyswojenia w języku polskim -as > -asz > -esz. Poświadczone warianty imienia można też interpretować jako twory sufiksalne, pochodne od cerk. formy Awdij, która w nieco zmodyfikowanej fonetycznie postaci znajduje potwierdzenie w protonazwisku. Materiał dokumentacyjny wskazuje, że imię to przede wszystkim było używane przez ludność prawosławną Podlasia:

Awdziesz: ~ Chrz.: *Awdziesz Turowicz* 1551, IMŁII 248; **Awdzisz:** *Awdzisz Kobylowicz* 1560, PMŁ 158; **Hawdziesz:** *Hawdziesz Raczki* 1560,

IN 65; **Owdziesz**: *Owdziesz* 1545, IMŁI 114; **Owdziej**: *Owdziey Sienko* 1565, IA 6,3; *Owdziei Rusin* 1571, IT 11.

- Derywaty

Owdz-:

-in: **Owdzin** (?): ~ Chrz.: ...*Owdzin Ssowientha* 1560–1563, RBS 427.

Hawdz-:

-icz: **Hawdzicz** (?): ~ Chrz.: *Hawdzicz Raczki* 1560, IN 65.

- Protonazwisko

*Awdziej-//Owdziej-//*Owdzij-:

Owdziej: ~ Chrz.: *Januss Owdziei* 1571, IT 25; → F: -owa: **Owdzijo-wa**: ~ Chrz.: *Owdziowa Kocowa* 1662, PnM 425; -owicz: **Awdziejowicz**: ~ Chrz.: *Sacz Awdziejowicz* 1560, PK 4; *Kusma Awdzieiowicz* 1562, RBS 500.

Awdziesz-//*Owdzis-:

-ewicz: **Awdzieszewicz**: ~ Chrz.: *Iwan Awdzieszewicz* 1560, PMŁ 123; -owicz: **Awdzieszowicz**: ~ Chrz.: *Chwieczko Awdzieszowicz* 1560–1563, RBS 427; **Owdzisowicz**: ~ Chrz.: *Matis Owdisowicz* 1560–1563, RBS 426.

Owdź-:

-ewicz: **Owdziewicz**: ~ Chrz.: *Trochim Owdziewicz* 1565, IA 3.

A b r a h a m // A b r a m

Imię Abraham//Abram, hebr. ‘abraham ‘Ojciec jest wzniosły’ albo z akad. ‘Ojciec kocha’ (Tron.–Wal. 28), przejęte do gr. Αβρααμ, Αβραμ, łac. Abraham, Abram (MalI 175), cerk. Авраам, Авраамий (Sup. 371). W Biblii występują obie odmianki imienia pierwszego pa-

triarchy, protoplasty narodu wybranego Starego i Nowego Przymierza: Abram, hebr. ‘ab^cram ‘ojciec jest wzniosły’ (zob. Rdz. 11,26) i Abraham hebr. ‘ab^craham ‘ojciec wielu narodów’ (Rdz 17,5). Antoni Tronina zwraca uwagę, że zmiana imienia Abram na Abraham jest wprawdzie tylko wariantem językowym, ale w kontekście Rdz 17,5 stanowi jednak nowe imię „ojca wielu narodów” (Tron.–Wal. 28). W materiale źródłowym z Podlasia wystąpiły oba imiona w formach podstawowych funkcjonujących w polszczyźnie oraz wariantach utrwalonych w innych językach lub gwarach. Imię Abram w XVI–XVII w. występowało też z protetycznymi spółgłoskami: **h** lub **j**. Nościcielami imion Abraham//Abram była zarówno społeczność chrześcijańska (urzędnicy podlascy, duchowieństwo, szlachta), jak i ludność żydowska oraz tatarska. Ludność katolicka oraz żydowska zazwyczaj używała pełnych form biblijnych, czego dowodzi materiał ilustracyjny. Ludność prawosławna przyswoiła te imiona w formach: Abram, Abramij oraz poprzez język staro-cerkiewno-słowiański: Awraam i Awraamij, Awramij. U ludności tatarskiej częściej można spotkać przekształcone fonetycznie imię Abraham > Abraham, Abragim, Ibrahim, Ibragim, Ibraim, Hebrajm, Obragim. Materiał dokumentacyjny potwierdza obecność form przekształconych fonetycznie oraz struktur sufiksalnych:

Abraham: ~ Chrz.: *Abraham Lubowidzki komornik drohicki, Abraham Wiszowaty* 1539, 1569–1591, JIII 250; *Abraham Wiszowathi camerarius terrestris Bielscenis de Szumki* 1569, AU 243; *Abraham Zaleski* 1623, MK 169 k. 4–5; *G. Abrahamo Zbonski de Zbąszyn* 1640, KD 393; *szl. Abraham Sieninski* 1676, RPD 354; **Abraim:** ~ Chrz.: *Abraim Namow* 1578, IG 68; ~ Żyd.: ...*brat Abrahamia Jezofowicza* 1509, Jabł III 194 (Ż); *Abracsam Waiswaser Stary* 1571, IT 16 (Ż); ...*perfidus Abraham Samuelowicz de oppido Mielnik* 1583, AMGS 93 (Ż); ...*erfidii Abraham* 1640, KB 101v (Ż); *Iakub Abraham, syn Abraham, Abraham Poznański, Abraham Głupiec, Abraham zięć Mendlow, Abraham Jezkowiec, Abraham Jaryn zięć, Abraham Tolkacz* XVII, IW 51, 48, 49, 50, 52 (Ż); *Abraham Dołżenski, Abraham Drehlowski* 1662, PnM 496 (Ż); ~ Tat.: *Abraham Januszewicz* 1631, RDT 106 (T); *Pan Abraham Achmatowicz* 1667, RPM 70 (T); *Abraham Okmiński* 1690, RPW 106 (T); **Abrahamim:** ~ Tat.: *Bohdan i Abraham Asanowicze, Abraham Achme-*

ciewicz, ...po Abrahamie Adamowiczu, ...Abraham i Alej Adrachmanowicz, Abraham Alejewicz, Alej i Abraham Aleksandrowicze, Bohdan i Abraham Asanowicze, Po Abrahamie Budakowiczu, Abraham i Rzeczyp Chadatajewicze, Abraham i Ajsa Dynkiewiczze, Abrahima Kieńskiego Tynibek i Abraham Januszewicze, Abrahima Kulzimanowicza, Po Abrahamie Sarymowiczu 1631, RDT 83–132 (T); ...Abraham ... Furs Abduliny, Abraham Fursowicz 1631, Much 125 (T); Abraham Sarprowicz 1682, IKW 41 (T); **Abragim**: ~ Tat.: *Абрагимъ Кутковичъ* 1528, PWL 119 (T); ...князю Абрагиму Бахтыяровичу, ...татарина господарского Абрагима Мулькумановича 1555–1565, ASZS 227, 114 (T); *Абрагимъ Шемерденовичъ* 1565, PWL 426 (T); *kniaz Abragim Murtazicz* 1590, AWAK 31, 73 (T); **Ibrahim**: ~ Tat.: *Ibrahim Romanowicz* 1520, RT 96 (T); *Ibrahim Asanowicz, Ibrahim Achmeciewicz, Ibrahim Asanowicz* 1631, RDT 83–132 (T); **Ibragim**: ~ Tat.: *Ibragim Jasienowicz* 1582, AWAK 31, 33 (T); **Ibraim**: ~ Tat.: *K. Ibrahim Adziulewicz* 1683, PPT 322v (T); **Obragim**: ~ Tat.: *Obragim Jachowicz Osaitowicz* 1591, AWAK 31, 74; *Obragim Jesiniewicz* 1582, AWAK 31, s. 44 (T); **Hebraim**: ~ Tat.: *Hebraym Ossanowicz* 1520, RT 97 (T).

Abram: ~ Chrz.: *Abram Włostowicz* 1528, JI 217; *Abram Chaczowicz* 1558, IB 39; *Abram Wawriłowicz* 1560–1563, RBS 447; *Abram Rusinowicz* 1566, IA 11; *Abram Nadmów* 1578, IG 59; *Slachetny Abram syn Stanisławow, ks. Abram Płoński, pleban z Poświętnego, śl. Abram Rikacz Jabłoński, śl. Abram Wysowaty komornik ziemski* 1580, JI 42, 110, 90, 123; *Abram Osmolski* 1640–1641, KB 20; *Abram z żoną* 1654, RM 285; ~ Żyd.: *Абрам Изудичъ* 1539, AGZS XVII 52 (Ž); ...а *Абрамъ Исаковичъ Хорошенькие* 1555, AGZS XVII 89 (Ž); *Abram Jakubowicz* 1571, Lesz 190 (Ž); *Abram Gimpielewicc, Abram Kantor, Abram Stary Waiswaser, Abram Zzyd* 1571, IT 17, 35, 34 (Ž); *Abram, żyd z Tykocina* 1576, Lesz 71 (Ž); *Abram (subarendarz)* 1580, Lesz 205 (Ž); *Абрам Рубиновичъ* 1580, ABZS V 8 (Ž); *Abram Gnoieński, Abram Pozny Żyd* 1619, IMW 108, 122 (Ž); *Abram Dawidowicz* 1629, Lesz 158 (Ž); *Abram Judicz, Abram Salomonowicz, Abram Lewkowicz, Abram Hałasiewicz* 1635, IMO 12, 12v (Ž); *Abram Szymanowicz* 1654, IMO 4v (Ž); *Abram Słomczyn zięć, Abram Wałach zyd, Abram Słomczyn zięć* 1669, IMO 4, 16, 33 (Ž); *Abram Jakubowicz* 1671

(Kleszczele), Lesz 190 (Ž); *Abrama Izakowicza* 1677, AGZS V 208 (Ž); ~ Tat.: *Po Abramie Asanowiczu* 1631, RDT 95 (T); *K. Abram Paszkowski* 1683, PPT 322 (T); *kniaź Abram Kryczyński, Abram Miłkowski* 1690, RPW 164 (T); **Habram**: ~ Chrz.: *Habram z cześnikami swe mi z Biziow...* 1580 JI 54; **Jabram**: ~ Chrz.: *Jabram Boszkowicz* 1565, IA 8; *śl. Jabram z Jątewia* 1580, JI 120; **Awram**: ~ Chrz.: *Awram, Prokop, Josz a Olichwier Onoszkowiczy* 1558, RG 374; ~ Żyd.: ...*Аврама Крепку* 1540, AGZS XVII 165 (Ž); ...*Аврама Юдку* 1541, AGZS XVII 394 (Ž); **Auram**: ~ Chrz.: *Auram Rybak* 1560, IN 68; **Obram**: ~ Żyd.: *Обрам Игудичъ* 1540, AGZS XVII 124 (Ž); **Obrom**: ~ Żyd.: *Obrom Chaimowicz zyd* 1669, IMO 44 (Ž); **Ibram**: ~ Tat.: ...*po Ibramu Szabanowiczu* 1683, PPT 319 (T).

- Derywaty

Abram-:

-ko: **Abramko**: ~ Żyd.: *Abramko Jakubowicz* 1654, IMO 3 (Ž); -ec: **Abramiec**: ~ Żyd.: ...*зъ Абрамцомъ Меіровичъ* 1540, AGZS XVII 95 (Ž).

Abra//Awra-:

-sz: **Abrasz**: ~ Tat.: *Абрашъ Телешевичъ* 1528, PWL 111 (T); -ko: **Awraszko**: ~ Chrz.: *Awraszko Rzepka* 1571, IT 35; ~ Żyd.: *Аврашком Яцковичом* 1540, AGZS XVII 15 (Ž).

- Protonazwisko

Abraham//Abraham//Abraim//Ibrahim//Obrahim-:

-owicz: **Abrahamowicz**: ~ Chrz.: *Sak Abrahamowicz, Tymosz Abrahamowicz* 1662, PnM 432; ~ Tat.: *Ryzwan Abrahamowicz, Abdula Abrahamowicz* 1631, RDT 90, 96 (T); F: -owa: **Abrahamowa**: ~ Żyd.: *Abrahamowa* XVII, IW 48 (Ž); ~ Tat.: **Abrahamowicz**: *Алейко Абрагимовичъ* 1528, PWL 111 (T); ...*tatarinu Obdule Abrahamowiczu* 1542, Much 145 (T); ...*Я Османъ Абрагимовичъ* 1555, AGZS 227 (T); *Юзупъ Абрагимовичъ* 1565, PWL 427 (T); *Dawid Abrahamowicz, ...Jakub Abrahamowicz, ...Adam Abrahamowicz, He-*

liasz Abrahamowicz, ...Jan, Heliasz, Adam Samuel i Szachin Abrahamowicze, Smaila Jusupa Abrahamowiczow 1631, RDT 80–121 (T); → -ow: **Abrahamowiczow**: ~ Tat.: *Абрагимовичовъ Мулкумановичовъ* 1591, ALT 81 (T); **Abraimowicz**: ~ Tat.: *Обдула Abraimowiczъ самъ* 1528, PWL 111 (T); *Асманъ//Осман Abraimowiczъ* 1555–1556, ASZS 225 (T); *Zacharyiasz Abraimowicz* 1683, PPT 322v (T); **Ibrahimowicz**: ~ Tat.: *k. Dżianaj Ibrahimowicz* 1690, RPT 81 (T); **Obrahamowicz**: ~ Tat.: *Обрагимович Мулкуманович* 1591, ALT 82 (T); F: -owa(ja): **Abrahamowa(ja)**: ~ Tat.: *...татамка... Рагметя Османовна Абрагимовая* 1593, ALT 141 (T); *...z Abrahamową, Abrahamowa Murtoziczowa* 1631, RDT 108, 87 (T); **Ibrahimowa**: ~ Tat.: *k. Ibrahimowa Szahuniewiczowa* 1690, RPT 85 (T).

*Abrahamko-:

F: -owa: **Abrahamkowa**: ~ Żyd.: *Abrahamkowa Wdowa* XVII, IW 50 (Ż).

Abram-//Awram-//Habram-:

-ow: **Abramow**: ~ Żyd.: *Juda Abramow, Natan zięć Abramow, Samuel Abramow slluga* 1571, IT 23, 35, 34 (Ż); -ów: **Habramów**: ~ Chrz.: *ślach. Stanisław Uszeński, niegdy Habramów* 1580 JI 54, 53; F: -owa: **Abramowa**: ~ Żyd.: *Abramowa wdowa* 1654, IMO 3v. (Ż); ~ Tat.: *k. Abramowa Churymyszka* 1683, PPT 332v (T); *Abramowa Wietrzyńska* 1690, RPW 106 (T); -ska: **Abramska**: ~ Żyd.: *Abramska Lewkowa Wdowa* 1654, IMO 4v (Ż); -owicz: **Abramowicz**: ~ Chrz.: *Wołos Abramowicz* 1551, IMLII 268; *Terey a Okula Abramowiczy* 1558, RG 362; *Lewon Abramowicz* 1567, IMBS 183; *...Wojciechem Abramowicz* 1580, JI 93; *Klim Abramowicz* 1649 KB 11; ~ Żyd.: *Лунман Абрамовичъ* 1540, AGZS XVII 177 (Ż); *Тобіашъ Абрамовичъ* 1558, AGZS XXI 354 (Ż); *Biernat Abramowicz* (z Narwi) 1564, Lesz 219 (Ż); *Juda Abramowicc, Slloma Abramowicc* 1571, IT 15 (Ż); *...Ицука Абрамовичовъ* 1621, AGZS V 17 (Ż); *Chanan Abramowicz, Chaszkiel Abramowicz, Zelman Abramowicz* 1635, IMO 12 (Ż); *Moszko y Szlomka Abramowicz* 1654, IMO 4 (Ż); ~ Tat.: *...Tatarskoho Obduły Abramowicza* 1537, Much 143 (T); *Mustafa Abramowicz* 1631, RDT 94 (T); *k. Smolski Abramowicz, k. Samuel Abramowicz* 1690, RPT 77, 84 (T);

→ F: -owa: **Abramowiczowa**: ~ Żyd.: *Szlomczyzna Abramowiczowa zydowka* 1669, IMO 38 (Ż); ~ Tat.: *Ewa Abramowiczowa, Marianna Abramowiczowa, Chawa Abramowiczowa* 1690, RPW 104, 105 (T); **Awramowicz**: ~ Żyd.: *Липман Аврамовичъ* 1540, AGZS XVII 177 (Ż); ...*Игудка Арамовичъ* 1541, AGZS XVII 325 (Ż); *Мошко Аврамовичъ* 1582, AGZS III 15 (Ż); ...*Митрофана Аврамовича Волчковича* 1582, AGZS III 14 (Ż).

Abramiec-//Abramko-:

-‘a: **Abramecza**: ~ Żyd.: *Abramecza Lewkowaia Wdowa* 1654, IMO 4 (Ż).

A d a m

Imię Adam, zach.-sem. ‘adam ‘człowiek’ odpowiednik akad. awilu/amilu ‘człowiek wolny’, (etym. nie ma więc związku z ziemią) (Tron.–Wal. 32), przejęte do gr. Ἀδὰμ, łac. Adam (MaII 177), cerk. Адам (Sup. 372). W Biblii jest to symboliczne określenie pierwszego człowieka (Rdz 4,25), w Nowym Testamencie – Chrystusa, Nowego Człowieka (Rz 5,14; 1 Kor 15,22; 45). W materiale źródłowym z Podlasia w XVI–XVII w. imię to nie wystąpiło u Żydów, natomiast było popularne u Tatarów i wśród ludności chrześcijańskiej. Imię ma wiele poświadczeń w różnych formach. W tekstach łacińskich występują formy łac. lub zlatynizowane:

Adam: ~ Chrz.: *Adam Swirz* 1528, JI 216; *Adam Sieklucki* 1560, IN 4; *Adam z Branska* 1560, PK 6; *Adam Wagielnikowicz* 1565, IA 5; *Adam, Matys Panowiczy* 1578, IG 317; *urodzony Adam Owsiany, ślachtetny Adam Paderewski, ksiądz Adam Smoniewski, śl. Adam Wyszowaty* 1580, JI 55, 33, 30, 118; *Adam Mieński* 1604, JIII 252; *Adam Janowicz, Adam Micewicz* 1639, OP 123, 134; *Pan Adam Biedrzycki, Adam Kulesza* 1640–1641, KB 11, 35; *Adam Markuszewski kozak, Adam Zaszczynski* 1662, PnM 525, 513; *Adam Jabłonski, Adam Witkowski* 1663, RP 788; *szl. Adam Białosuknia, szl. Adam Grabowski* 1676, RPD 348, 348; *Adam Drohojowski, Adam Michał Sobolewski* 1690, 1676, UP 60, 82; *księdza Adama Wolińskiego* 1699, LM 119; **Adae**: ~ Chrz.: *Adae*

Niwieński tenutarius... 1569, AU 238; **Adamtus** (?): ~ Chrz.: *Adamtus Ciecierski* 1598–1599, JIII 253; **Adamus**: ~ Chrz.: *nobilis Adamus Wyczółkowski Bielszczak, Adamus Pniewski* 1662, PnM 417, 415; *Adamus Podczyiko* 1668, S.; *Adamus Jeżewski, Adamus Skaliński* 1672, S.; **Adamo**: ~ Chrz.: *Adamo filii Nicolai Skibniewski* 1640, KD 544; **Jadam**: ~ Chrz.: *Dzierżek Chmiel z Bratem Jadamem* 1566, IA 10; *ur. Jadam z Harynek z Dołubowa ...*, *szl. Jadam Goleni Przesmycki, szl. Jadam Nowosielski* 1569, AU 266, 271, 275; *śl. Jadam i Michał Baykowski, śl. Jadam Pęski, śl. Jadam Danowski* 1580, JI 118, 116, 120; *Jadam Kirczyk* 1662, PnM 482; ~ Tat.: *Adam Bohdanowicz* 1520, RT 98 (T); *Адамъ Богдановичъ, Адамъ Давыдовичъ* 1528, PWL 110, 111 (T); *...Adam Abrahamowicz, ...Adam, Samuel i Szachin Abrahamowicze, Adam Mustaficz, Adam i Dawid Jechanszyce, Adam i Suliman Machmeciewicz, Adam Półtor* 1631, RDT 80–121 (T); *K. Adam Abuniewicz, Adam Alexandrowicz, Adam Butary, Adam Ponizowski* 1683, PPT 323v, 321, 319v, 322 (T); *k. Adam Abuniewicz, k. Adam Alexandrowicz, k. Adam Bułat, k. Adam Chazbiewicz, k. Adam Eliaszewicz, k. Adam Jabłoński* 1690, RPT 82, 80, 83, 79 (T); *kniaź Adam Asanowicz, kniaź Adam Dowgiąło, Samuel i Adam Kurmanowiczowie, Adam Miłaszewicz, Adam Niekraszewski, Adam Okmiński* 1690, RPW 106, 165, 163, 164, 106, 232 (T); *Kn. Adam Małosielski* 1690, RPN 104 (T).

- Derywaty

Ad-//Ada-:

-ko: **Adko**: ~ Tat.: *Адко Маршалокъ* 1528, PWL 114 (T); -ś: **Adaś**: ~ Tat.: *Адаць Богдановичъ* 1565, PWL 429 (T).

- Protonazwisko

Adam-//Jadam-:

-ow: **Adamow**: ~ Chrz.: *Jurgi s. Adamow Rudkowski* 1580, JI 117; -ów: **Adamów**: ~ Chrz.: *Jurko Adamów* 1578, IG 74; **Jadamow**: ~ Chrz.: *Marcin Jadamow* 1640–1641, KB 1; F: -owa: **Adamowa**: ~ Tat.: *Adamowa Korsakowa* 1631, RDT 129 (T); *K. Adamowa Baranowska* 1683, PPT 322v (T); *Kn. Bohdanowa Adamowa Rudnicka* 1690, RPN 104 (T); -owicz: **Adamowicz**: ~ Chrz.: *Michał Adamo-*

wicz 1528, JI 195; *Woyciuł Adamowicz* 1558, IB 37; *Stanisław Adamowicz* 1580, JI 124; *Symon Adamowicz* 1662, PnM 788; ~ Tat.: *Isup Adamowicz*, ...*po Abrahamie Adamowiczu*, *Obdula Adamowicz* 1631, RDT 89, 96, 128 (T); *K. Chasien Kapturowicz Adamowicz* 1683, PPT 323 (T); **Jadamowicz**: ~ Chrz.: *Michał Jadamowicz* 1565, IA 6; -ik: **Adamik**: ~ Chrz.: *Grzegorz Adamik*, *Paulus Szankowski Adamik*, *Paweł Adamik* 1662, PnM 418, 428; -'uk: **Adamiuk**: ~ Chrz.: *Wawryn Adamiuk* 1662, PnM 439.

*Adamek-//*Adamko-//*Jadamek-//*Jadamko-:

-owicz: **Adamkowicz**: ~ Tat.: *Аразъ Адамъковичъ* 1528, PWL 110 (T); -ik// -yk: **Adamczyk**: ~ Chrz.: *Joannes Adamczyk* 1662, PnM 443; -'uk: **Adamczuk**: ~ Chrz.: *Piotr Adamczuk* 1662, PnM 410; → F: -owa: **Adamczukowa**: ~ Chrz.: *Cristina Adamczukowa* 1662, PnM 445; **Jadamczuk**: ~ Chrz.: *Grzegorz Jadamczuk z żoną*, *Paweł Jadamczuk z żoną* 1662, PnM 488.

Adamow(o)-//Jadamow(o)-:

-ski: **Adamowski**: ~ Chrz.: *Kasper Adamowski* 1531, JIII 252; **Jadamowski**: ~ Chrz.: *Jakob Jadamowski* 1580, JI 30.

Jad-:

-ek: **Jadek**: ~ Chrz.: *Jakub Jadek* 1528, JI 196; → -ik// -yk: **Jadaczyk**: ~ Chrz.: *Jan Jadaczyk* 1640–1641, KB 4.

Alkimos

Alkimos, gr. Ἀλκιμος z hebr. Jakim (Tron.–Wal. 38), łac. Alcimus (LV). W Biblii: zhellenizowany Żyd, który zdobył godność arcykapłańską (1 Mch 7,5–9), ściągając na siebie gniew Judy Machabeusza; król Demetriusz wysłał go z generałem Bakchidesem do Judei, by walczył z Judą; porażony śmiertelną chorobą podczas burzenia muru na dziedzińcu Świątyni zmarł w roku 159 (1 Mch 9). Niektórzy utożsamiają go z qumrańskim Nauczycielem Sprawiedliwości. Na Podlasiu

w XVI–XVII w. imię wśród ludności chrześcijańskiej nie było nadawane, natomiast wystąpiło u Tatarów, lecz w formie skróconej:

Alkes: ~ Tat.: *Alkes Ulan Bekimowicz* 1590, AWAK 31, s. 63 (T).

A n d r z e j

Imię Andrzej, gr. *Ἀνδρέας* ‘mężny’, do łac. przejęte w formie *Andreas* (Tron.–Wal. 43; MaII 183). W scs. imię przyjęło się w formie *Андрей*, co dało w językach słowiańskich postać Andrej, cerk. *Андрей* (Sup. 377). W polszczyźnie zadomowiły się dwa warianty imienia: Andrzej i Jędrzej. W NT jest to imię jednego z dwunastu apostołów, brata Szymona Piotra (Mt 4,18; Mk 1,16; Łk 6,14; J 1,40). Na Rusi szerzył się kult św. Andrzeja-apostoła (MaII 183). Znani są również liczni święci z tym imieniem (Fros–Sowa 96). Na obszarze Podlasia imię było bardzo popularne u chrześcijan, rzadkie u Tatarów, natomiast nie wystąpiło u Żydów. Funkcjonowało w wielu wariantach fonetycznych i graficznych oraz w formach od nich pochodnych. W materiale dokumentacyjnym są obecne obie formy zadomowione w polszczyźnie i językach wschodniosłowiańskich. W tekstach sporządzonych w urzędowym języku łacińskim imię zapisywano w poprawnej lub nieco zmodyfikowanej formie łac.:

Andreas: ~ Chrz.: *Andreas Niedzielczyc* 1558, RG 20; *Andreas Rusthek*, *Andreas Sokol* 1569, AU 245, 248; *Andrea Bąk*, *N’lis Andreas ol. Adae Stanski* 1650, 1640, KD 506, 3; *Paulus Andreas...*; *nobilis Andreas Augustynowicz*, *laboriosus Andreas Bartoszyk*, *Andreas Burczak* 1662, PnM 418, 533, 416; *Andreas Prusieniuk*, *Andreas Putiayko*, *Andreas Siencuk* 1673, 1670, 1668, S.; **Andrae:** ~ Chrz.: *N. Andrae Błoński*, *Andrae Czutkowski*, *Andrae Jarkowski*, *Andrae Paczowski* 1640 KD 21, 1, 15, 16; **Andros:** ~ Chrz.: *Andros Makarowicz* 1560, PK 10; **Andrzej:** ~ Chrz.: *Andrzej Moszkowicz* 1551, IMŁII 324; *Andrzej Dudka* 1558, IB 42; *Andrzej Janowic* 1558, RG 28; *Andrzej Androsowicz*, *Andrzej*, *Choca Dudzicz* 1560, PMŁ 124, 138; *Andrzej Pankowicz*, *Andrzej Sawikowicz* 1560, PK 5, 17, 24; *Andrzej Grasonicz*, *Andrzej Jencicz*, *Andrzej Nikonowicz* 1560–1563, RBS 468, 415,

427; *Andrzej Bielew* 1578, IG 336; *ślawny Andrzej Miedzianka, Andrzej Papa* 1580, JI 83, 86; *Andrzej Maza, Andrzej Paniutycz* 1639, OP 109, 113; *Andrzej Hriniewiczzi* 1640–1641, KB 33; *Andrzej Arcyszuk z żoną, Andrzej Oxiuticz* 1662, PnM 524, 531; *szl. Andrzej Ostęp* 1676, RPD 353; **Jędrzej**: ~ Chrz.: *Jędrzej Zukowicz* 1545, IMŁI 101; *Jędrzey Wołowicz* 1558, IS 50, 51; *Jędrzej Suski* 1569, AU 284; *Jędrzej Siekierka* 1571, IT 23; *Slachetny Jędrzej niegdy Maciejow* 1580, JI 100; *Jędrzey Moskal* 1639, OP 119; *Jędrzey Czarnowąsik, Jędrzey Dynko, Jędrzey Kotyk, Jędrzey Mazurczyk, pan Jędrzey Popławski, Jędrzey Rak* 1662, PnM 428, 425, 424, 518, 409; ~ Tat.: *Andrzej Barankoicz* 1569, SZB 264 (T); **Andrej**: ~ Chrz.: *Andrej Mikuciewicz* 1578, IG 287; *Andrei Wołowicz* 1558, IS 51; *Andrei Proczkowicz, Andrei Wołowicz, Andrei Wol* 1560–1563, RBS 423, 415, 439; *Andrei Oleszkowicz, Andrei Suprunowicz* 1662, PnM 512, 530; *Andrey Bohuszewicz, Andrey Sasin, Andrey Janowicz Boyko, Andrey Snitczycz, Andrey Włotkowicz, Andrey Włostowicz* 1528, JI 192, 190, 187, 216, 217; ~ Tat.: *Аньдрей Барунковичъ* 1567, PWL 172 (T); **Andr**: ~ Chrz.: *Niewier, Andr Lomzieniczi* 1560–1563, RBS 481; **Andrzy**: ~ Chrz.: *Andrzy Mieckowicz* 1551, IMŁII 197; *Andrzy Bohdanowicz* 1558, RG 17.

• Derywaty

Andrzej-//Andrej-:

-ko: **Andrzejko**: ~ Chrz.: *Andrzejko Romaszków* 1578, IG 333; **Andrejko**: ~ Chrz.: *Andrejko z Wojsionow* 1558, IS 54; *Andreyko Kac Ostaszewicz* 1560, PMŁ 125.

Andr-:

-esz: **Andresz**: ~ Chrz.: *Andresz Kopylenia* 1560, PMŁ 170; -osz: **Androsz**: ~ Chrz.: *Androsz Mielechowicz* 1560, PMŁ 148; -ocz: **Androczy**: ~ Chrz.: *Androczy Sienkowicz* 1560, IN 64; -uch: **Andruch**: ~ Chrz.: *Andruch, Jasko Makaricz* 1528, JI 196; *Andruch Klimiuk* 1662, PnM 413; -uk: **Andruk**: ~ Chrz.: *Andruk Gerwielis* 1573, IT 59; -us: **Andrus**: ~ Chrz.: *Andrus Dudczyc* 1558, IB 41; *Andrus Rodzewicz* 1566, IA 12; -usz: **Andrusz**: ~ Chrz.: *Sienko Szepak z Andruszem* 1551, IMŁII 279;

Andruss Jawieltowicz 1558, RG 6; -uta: ~ Chrz.: **Andruta**: *Andruta Jaczkowicz* 1662, PnM 441; -ych: **Andrych**: ~ Chrz.: *Andrych Mielechowicz* 1551, IMŁII 303; -ys: ~ Chrz.: **Andrys**: *Andrys ...Michałowicz* 1528, JI 188; *Andrys Mitreğa* 1566, IA 13.

Andruch-//Andrusz-//*Jędruch//*Jędrusz -:

-ko: **Andruszko**: ~ Chrz.: *Andruszko Chrinczyz* 1558, IS 49; *Andruszko Niestorkowicz* 1560, PK 17; *Andruszko Ochremowicz* 1560, PMŁ 169; **Jędruszko**: ~ Chrz.: *Jędruszko* 1545, IMŁI 19.

- Protonazwisko

Andrzej-//Andrej-:

-ew: **Andrzejew**: ~ Chrz.: *Paweł Andrzejew* 1578, IG 306; -ow: **Andrzejow**: *Marcin Andrzejow* 1578, IG 311; **Andrejow**: ~ Chrz.: *Klim Andreiow* 1662, PnM 529; -ów: **Andrzejów**: *śl. Bartłomiej Andrzejów* 1580, JI 62; *Kalisz Andrzejów* 1578, IG 335; -ewic: **Andrzejewic**: ~ Chrz.: *Jachim Andrzejewic* 1558, RG 357; -ewicz: **Andrzejewicz**: ~ Chrz.: *Grzes Andrzejewicz* 1545, IMŁI 101; *Wasil Andrzejewicz* 1551, IMŁII 252; *Woitek Andrzejewicz* 1558, IS 57; *Makar Andrzejewicz* 1560, PMŁ 123; *Piotr Andrzejewicz* 1639, OP 124; **Andrejewicz**: ~ Chrz.: *Petr Andreiowicz, Augustzyn ...Andreiowicz, Bernat Andreiowicz* 1528, JI 216, 188, 214; -owic: **Andrzejowic**: ~ Chrz.: *Ilko Andrzejowic* 1558, RG 32; -owicz: **Andrzejowicz**: ~ Chrz.: *Ostasz Andrzejowicz* 1551, IMŁII 308; *Iliasz Andrzejowicz* 1558, IS 49; *Chwieczko Andrzejowicz* 1560–1563, RBS 477; *Ostafiej Andrzejowicz* 1639, OP 109; **Andrejowicz**: ~ Chrz.: *Kostiuk Andrejowicz* 1560, PK 11.

Andrzejko-//Andrejko-:

-owicz: **Andrzejkowicz**: ~ Chrz.: *Franciszek Andrzejkowicz* 1560–1563, RBS 429; **Andrejkowicz**: ~ Chrz.: *Woiczciech Andrejkowicz* 1560–1563, RBS 429.

Andros-//*Andrzes-:

-ewicz: **Androsewicz**: ~ Chrz.: *Janko Androsewicz* 1551, IMŁII 240; -owicz: **Androsowicz**: ~ Chrz.: *Janko Androsowicz* 1545, IMŁI 93; Ty-

niec Androsowicz 1551, IMLII 305; *Hryn... Androsowicz, Michno...*
Androsowicz 1560, PMŁ 124; *Andrzej Androsowicz* 1662, PnM 524;
Andrzesowicz: ~ Chrz.: *Woczko Andrzesowicz* 1560, PK 12; F: -icha:
Androsicha: ~ Chrz.: *Jadwiga Androsicha* 1551, IMLII 242.

Andr-//Jędr-:

-ocz: **Androc:** ~ Chrz.: *Tatliuch Androc* 1560, PK 12; -ow: **Andrew:**
~ Chrz.: *Mikolai Androw* 1558, RG 7; -ów: **Andrów:** *Biel Andrów* 1578,
IG 335; -owic: **Androwic:** ~ Chrz.: *Matys Androwic* 1573, IT 34; -al:
Jędral: ~ Chrz.: *śl. Piotr s. Stanisławow Jędral* 1580, JI 103.

Androch-//Androsz-//*Androż-:

-ewicz: **Androszewicz:** ~ Chrz.: *Sidor Androszewicz* 1551, IMLII 305;
-enia: **Androżenia:** ~ Chrz.: *Hryor Androżenia* 1639, OP 135.

Andrus-:

-ko: **Andrusko:** ~ Chrz.: *Chaczko Andrusko* 1562, RBS 452.

Andruch-//Andrusz-:

-ewicz: **Andruszewicz:** ~ Chrz.: *Mikołaj Andruszewicz* 1535, UP 123;
Micz Andruszewicz 1558, IN 75; -owicz: **Andruszowicz:** ~ Chrz.: *Jacz*
Andrussowicz 1558, RG 14.

Andruk-:

-‘ew: **Andrukiew:** ~ Chrz.: *Januć Andrukiew* 1578, IG 74; -ewicz: **An-**
drukiewicz: ~ Chrz.: *Woyciech Andrukiewicz* 1639, OP 11; -owicz:
Andrukowicz: ~ Chrz.: *Jan Andrukowicz* 1639, OP 113.

Andrych-//*Andrysz-:

-oicz: **Andrychoicz:** ~ Chrz.: *Andrichoicz* 1577, JI 161; -owicz: **Andry-**
szowicz: ~ Chrz.: *Tomasz Andryssowicz* 1558, IB 35; *Marcin Andrisso-*
wicz 1558, IB 34.

*Ondrel-:

-enia: **Ondrelenia**: ~ Chrz.: *Jasko Ondrelenia* 1551, IMŁII 261.

Andruszko-//*Andryszko-:

-ew: **Andruszkiew**: ~ Chrz.: *Staniuk Andruszkiew* 1578, IG 141; -ów: **Andruszków**: *Szymko Andruszków* 1578, IG 304; -owic: **Andryszkowic**: ~ Chrz.: *Woitko Andrysskowic* 1571, IT 10; -owicz: **Andruszkowicz**: ~ Chrz.: *Jacho, Kostian Andruszkowicz* 1560, PK 22; *Lewon Andruszkowicz* 1560, PMŁ 122; *Pasko Andruszkowicz* 1560, PK 13.

A n n a

Anna, hebr. channah ‘łaska, wdzięk’ (Tron. 44; MalI 352), przejęte do gr. Ἀννα, łac. Anna, cerk. АННА (Sup. 482). W Biblii imię to nosi matka Samuela (1 Sm 1,2); żona Tobita i matka Tobiasza (Tb 1,9); córka Fanuela, prorokini (Łk 2,36). W XVI–XVII w. na Podlasiu było to popularne imię, przyswojone przez chrześcijan w podstawowym wariacie gr.-łac.:

Channa: ~ Tat.: *Channa Szakulówna* 1631, RDT 105 (T); **Chana**: ~ Tat.: ...*dziedzicze Chanie Salomonównie* 1631, RDT 129 (T); **Anna**: ~ Chrz.: *Anna Obidycha* 1545, IMŁI 99; *Anna matka Zanina* 1551, IMŁ-II 333; *Anna relicta olim Joannis Ziemak, szl. Anna żona Maiejowa* 1569, AU 291, 24; *ślachetna Anna, została niegdy Piotra Borychowskiego, Anna Chądzynska, podkomorzyna drogicka* 1580, JI 64, 34; *N. Anna filia Joannis Niemierka, N. Anna Wężowna, N’lis Anna filia ol. Valentini Zawadzki* 1640, KD 9, 158, 3; *Anna Grabowska* 1640–1641, KB 24; *Anna jaroczka komornica, Anna Kraskurska, panna Anna Orzeszkowna, Nobilis Anna Wyczółkowska* 1662, PnM 433, 418, 434, 417; *Anna Dusalski* 1667, S.; *Anna Bałamutko* 1668, S.; *Anna Grodzicki, Anna Skaliński* 1671, S.; ~ Tat.: *Kn. Anna Zabłocka Matwiejowa Carewiczowa...*, *Kn. Anna Ulanówna Janowa Rudnicka* 1690, RPN 105, 104 (T); *p. Anna Sielimowiczowa* 1667–1690 PWB 93 (T); **Hanna**: ~ Chrz.: *Hanna Kusiewicz, Hanna Lenartowicz* 1551, IMŁII 44, 232; *śl. Hanna żona Janowa, śl. Hanna wdowa ol. Piotra Grocha* 1580, JI 98, 112; *Hanna*

Haracianka, Hanna Hryszczycha, Hanna Kratuszczanka, Hanna Matyszicha, Hanna Podlaska 1662, PnM 428, 428, 526, 528, 521.

• Derywaty

Cha//Ha-:

-dzia: **Chadzia**: ~ Tat.: *Kn. Chadzia Murzianka Achmeciowa, Chadzia Aziulewiczówna Dawidowa Talkowska* 1690, RPN 104, 105 (T); -sia: **Chasia//Hasia**: ~ Tat.: *Chasia Dziereszewiczowa, Chasia Muratowa* 1690, RPW 103, 105 (T); *k. Chasia Daytowa Eliaszewiczowa, Chasia Mucharemowa Kudakowska, k. Chasia Salamonowiczowa* 1690, RPT 79, 80, 83 (T); *Hasia Niekraszewska Mortuzowa* 1690, RPW 232 (T); → -ka: **Chaszka**: ~ Tat.: *Абдыхрахмана а Хаука Шагуневичовъ* 1591, ALT 92 (T).

An-//Han-:

-ka: **Anka**: ~ Chrz.: *Anka wdowa* 1560, PMŁ 146; -'a: **Hania**: ~ Chrz.: *Hania Jaszczynczanka* 1558, IS 45, 49; -usia: **Hanusia**: ~ Chrz.: *Hanusia Borysicha* 1662, PnM 253.

*Anasza-:

-ka: **Anaszka**: ~ Chrz.: *Anaszka i Proska sieroty* 1662, PnM 506.

*Anusia-//Hanusia-:

-ka: **Anuska**: ~ Chrz.: *komornica Anuska* 1662, PnM 409; **Hanuska**: ~ Chrz.: *Hanuska Prokopicha* 1662, PnM 515.

Apollo, Apoloniusz

Apollo, gr. skrót od Απολλωνιος ‘należący do Apollona’ (Tron.–Wal. 45), w NT imię to nosił Żyd aleksandryjski, uczony w Prawie, później pomocnik Pawła w głoszeniu Ewangelii (Dz 18,24). W materiale źródłowym z Podlasia imię wystąpiło w formie *Apollo*, które w takiej postaci przez wielu onomastów jest łączone z imieniem greckiego

boga Apolla (gr. Ἀπόλλων), boga śmierci, mądrości i in. (BubK 44). Apoloniusz, gr. Ἀπολλωνιος ‘należący do Apollona’ (Tron.–Wal. 45), łac. Apollonius (BubK 45), cerk. Аполлоний (Sup. 378). W Biblii imię to nosiło czterech dowódców syryjskich z Ksiąg Machabejskich (1 Mch 3,10; 10,69). Poświadczenia obu imion z podlaskich zabytków piśmiennictwa XVI–XVII w. dotyczą dwóch osób, z tym że jedna z nich jest identyfikowana za pomocą obu form imion, co znaczy, że należy brać pod uwagę jedno źródło zapożyczenia. Oba warianty są zarejestrowane w formach skróconych w stosunku do gr. lub łac. postaci imienia, a zatem mogą łączyć się z jednym lub drugim wariantem imienia, lecz materiał źródłowy wyraźnie wskazuje na zapożyczenie imienia Apoloniusz i skrócenie go do postaci *Apollo* lub *Apollon//Apolon*, por.:

Apollo: ~ Chrz.: *Apollo Mokrzecki* 1647–1664, UP 39; **Apollon//Apolon:** ~ Chrz.: *Apolon Domanowski* 1640–1641 KB 3; *Jego Mosc Pan Apolon Mokrzecki* 1640–1641, KB 12; ...*syn Apollona Mokrzeckiego* 1666–1687, UP 39.

Archelaos

Archelaos, gr. Ἀρχελαος ‘wódz ludu’ (Tron.–Wal. 47), łac. Archelaus (LV; Janow. 30), cerk. Архилий (Sup. 381). W Biblii imię to nosił syn Heroda Wlk., etnarcha Judei, Samarii i Idumei (4 przed Chr. – 6 po Chr.) (Mt 2,22). W podlaskim materiale dokumentacyjnym z XVI–XVII w. imię wystąpiło wyłącznie w formach przekształconych fonetycznie i dotyczy jednej osoby:

Archles: ~ Chrz.: *Pan Archles Mokrzecki* 1640–1641, KB 37; **Archillis:** ~ Chrz.: *Archillis (Archlis, Archlles) Mokrzecki* 1647, UP 39.

Aretas

Imię Aretas, z gr. ἀρηθαῖς ‘mężny’ albo z nabat. charita ‘kował’ (Tron.–Wal. 47), gr. Ἀρέτας, Ἀρέθας, łac. Aretas, Areta, Aetae (LV), cerk. АреѠа (Sup. 379) jest imieniem władców arabskich i nabatejskich. Biblia wymienia ich dwóch: w ST jest to Aretas I, król Petry, który uwięził Jazona (2 Mch 5,8); w NT – Aretas IV, król nabatejski, którego namiestnik w Damaszku nie mógł przeszkodzić ucieczce Pawła (2 Kor 11,32). Imię to przez ludność katolicką nie było używane, co należy łączyć z brakiem chrześcijańskiej motywacji kulturowej. Imię Aretas należy zaliczyć do biblijnych, jednak zarówno ST jak i NT rejestrują go jako nazwę osobową obcych władców. Natomiast u ludności prawosławnej imię jest rejestrowane i nadawane, na co mogła wpłynąć grecka etymologia imienia oraz święci i męczennicy Kościoła prawosławnego¹. Jako imię wielu świętych mogło zadomowić się w kalendarzach liturgicznych Słowian wschodnich. Na Podlasiu w XVI–XVII w. nie należało do popularnych, lecz było znane i używane w formie potocznej, przekształconej fonetycznie cerk. formy Arefa:

Orefa: ~ Chrz.: *Orefa Kodzicz* 1545, IML 105; **Orehwa:** ~ Chrz.: *Orehwa olim Iwan* 1569, AU 245; **Orech:** ~ Chrz.: *Lochwien a Philip y Orech* 1565, IA 5.

- D e r y w a t y

Orech-//*Orzech-:

-ko: **Orzeszko:** ~ Chrz.: *Stanisław Orzeszko Chwałatycki* 1579–1597, JIII 252.

- P r o t o n a z w i s k o

Orechwa-:

1 Najbardziej znani: Arefa Męczennik, głowa chrześcijan z Nagrabu († 523), Arefa z Cezarei (ok. 850 – po 932), Arefa Zatwornik (XII w.) i in., zob. <https://ru.wikipedia.org/wiki> (dostęp: 22.11.2019), FS1: 257.

-icz: **Orechwicz**: ~ Chrz.: *Chwiedziec Orechwicz* 1560, PMŁ 147; *Ja-sko Orechwicz* 1662, PnM 426.

Orech-//Orzech-:

-ko: **Oreszko**: ~ Chrz.: *Pan Jan Oreszko* 1528, JI 186; **Orzeszko**: *urodzony Christoph Orzeszko* 1580, JI 66; *Krzysztof Orzeszko komornik mielnicki* 1582, JIII 250; *Piotr Orzeszko* 1643, UP 125; *Marek Kazimierz Orzeszko* 1645–1653 UP 120; *iegomość pan Stephan Orzeszko sędzia Mielnicki, Hieronim Orzeszko, Kazimierz Orzeszko* 1647, LM 113; *Theophil Orzeszko, pan Jan Orzeszko. Iegomosc pan Mikołay Orzeszko Stolnik Mielnicki, iegomosc pan Kazimierz Orzeszko* 1662, PnM 435, 440; *Kazimierz Stanisław Orzeszko podstarości grodzki mielnicki* 1667–1682, UP 117; *Wojciech Hiacynt Orzeszko* 1685, UP 126; *ImcPan Antoni Orzeszko Podczaszye Ziemie Mielnickiey* 1700, LM 128; → -owicz: **Orzeszkowicz**: ~ Chrz.: *Fedor Orzeszkowicz* 1639, OP 135; F: -owa: **Orzeszkowa**: ~ Chrz.: *ieymosc pani Agatha Orzeszkowa podsędkowa Mielnicka, pani Marianna Orzeszkowa stolnikowa Mielnicka* 1662, PnM 435; -owna: **Orzeszkowna**: ~ Chrz.: *panna Anna Orzeszkowna, im. panna Feliciana Orzeszkowna, im. panna Jaczynta Orzeszkowna, ieymosc pani Mariana Orzeszkowna sędzina Mielnicka, panna Zophia Orzeszkowna* 1662, PnM 441, 434; -owicz: **Orechowicz**: ~ Chrz.: *Senko Orechowicz, Timosz Orechowicz, Pac Orechowicz* 1551, IMŁII 235, 310; *Borys Orechowicz, Hric Orechowicz* 1558, IB 40; **Orzechowicz**: ~ Chrz.: *Trochim Orzechowicz* 1551, IMŁII 242.

*Oruch-//*Orusz-:

-ko: **Oruszko**: ~ Chrz.: *Anna Oruszko* 1673, S.

**Orzechow(o)-:

-ski: **Orzechowski**: ~ Chrz.: *Woytek Orzechowski* 1565, IA 7; *Pawel Orzechowski* 1592–1612, JIII 247.

Arni

Arni (‘Αρνι), gr. forma imienia Arnan (?), hebr. ‘arnan ‘kozioł skalny’; łac. Aram (LV), łac. Aram, pol. Arni (Łk 3,33), cerk. Apam (BS: Łk 3,33, Mt 1,3). W ST potomek Zorobabela i Dawida (1 Krn 3,21), jednego z przodków Jezusa (Łk 3,33); por. Mt 1,3; Rt 4,19; 1 Krn 2,9 (zob. Tron.–Wal. 49). Imię Arni w swej podstawowej formie w materiałach podlaskich nie wystąpiło. Poświadczony jest imię Arinith, które mogło być utworzone na jego podstawie. Należy podkreślić, że zarejestrowane w materiale źródłowym imię Arinith nie występuje w spisach imion chrześcijańskich, co pozwala łączyć tę formę imienia z biblijnymi wariantami: Arni, Arnan.

Arinith: ~ Chrz.: *Arinith Kahuda* 1578, IG 81.

Aron//Aron

Imię Aaron//Aron, hebr. ‘aharon nie posiada pewnego objaśnienia etymologicznego. W słowniku (Tron.–Wal. 23) mamy informację, że znaczenie imienia nie jest znane, zapewne wiąże się z egip. ’rn, co znaczyło ‘wielkie jest imię (bóstwa)’, natomiast w tradycji biblijnej wiąże się to imię z nazwą arki (‘aron). W publikacji M. Malec (1994, 188) podana jest informacja (za: Schum 25), że hebr. ‘aharon znaczyło ‘oświecony, wywyższony, mieszkaniec gór’. W gr. Ααρων, łac. Aaron, scs. Аронъ, Ааронъ, Јаронъ (MalI 188), cerk. Аарон (Sup. 122). Główną postacią biblijną o tym imieniu jest brat Mojżesza i Miriam, arcykapłan Izraela, protoplasta rodu kapłańskiego (Wj 4,14). NT nawiązuje wielokrotnie do tej postaci (Łk 1,5; Dz 7,40; Hbr 7,4; 7,11; 9,4). W średniowiecznej Polsce imię było nadawane przez chrześcijan, chociaż nie należało do popularnych. Do rzadkich należy także w XVI–XVII wieku na Podlasiu. W materiale dokumentacyjnym imię *Aron* zazwyczaj występuje jako imię ludności żydowskiej:

Aron: ~ Chrz.: *Aron Krzywy* 1571, IT 35; ~ Żyd.: *Aron Moszkowicz, Aron y Zushman* 1635, IMO 12, 5 (Ż); *Aron Łazarowicz, Aron y Zushman, Aron Rubinowicz* 1654, IMO 3, 5 (Ż); *Арон Якубовичъ* 1665, ABZS V 178 (Ż); **Ahron:** ~ Żyd.: *zyd tykociński Ahron Bosko* 1526, Jabł III 88 (Ż); *Ahron Chaimowicz Rzeznik zyd, Ahron Rubinowicz zyd* 1655, IMO 30, 26v (Ż); **Agron:** ~ Żyd.: *Агрона Илча Хорошенкого* 1540, AGZS XVII 118 (Ż); ...*Агрону Игудичу* 1556–1557, AGZS XXI 221 (Ż); **Aran:** ~ Żyd.: *op. Aran Żyd z miasta Horosczy...* 1570, AMK 224 (Ż); **Ogion:** ~ Żyd.: *Огронъ Боско* 1541, AGZS XVII 364 (Ż); ...*Огронъ Игудичъ* 1558, AGZS XXI 331 (Ż); **Orgon:** ~ Żyd.: *Orgon Moszkowicz* 1530 (Bielsk), Lesz 203 (Ż); **Gron:** ~ Żyd.: ...*a Грономъ* 1540, AGZS XVII, 116 (Ż).

- Derywaty

*Arek-//*Arko-:

-ko: **Arczko:** ~ Żyd.: *Zięć Arczko* XVII, IW 48 (Ż).

- Protonazwisko

Aron-:

-owic: **Aronowic:** ~ Żyd.: *Moszko Aronowic* 1635, IMO k. 12v (Ż); *Dauid Aronowic* XVII, IW 52 (Ż); -owicz: **Aronowicz:** ~ Żyd.: *Rumin Aronowicz* 1635, IMO k. 12v (Ż); ...*Гавшея Ароновича* V 35 (Ż); *Samson Aronowicz* 1662, PnM 495 (Ż); *Szen Aronowicz* 1669, IMO 29 (Ż); F: -owa: **Aronowa:** ~ Żyd.: *Aronowa Wdowa żydowka* 1669, IMO 37 (Ż).

Arczko-:

-ow: **Arczkow:** ~ Żyd.: *Symon Arczkow zięć* XVII, IW 51 (Ż).

Artemas, Artemiusz

Artemas, gr. imię, skrót od gr. *Αρτεμιδορος* ‘dar bogini Artemidy’. W Biblii imię to nosił towarzysz Pawła, znany z Tt 3,12. (Tron.–Wal. 49). W materiale źródłowym wystąpiło imię w formie *Artim*, któ-

re M. Malec (1994, 188) łączy z gr. imieniem 'Αρτεμιος 'należący do bogini Artemis', łac. Arthemius, do pol. przejęte w postaci Artemiusz, cerck. Артемий (Sup. 380). Wśród świętych najbardziej znany jest Artemiusz, męczennik w Antiochii (Mali 188). Imię w skróconej postaci *Artim* oraz pozostałe formy pochodne rozwinęły się na bazie wariantu cerkiewnego. W materiałach podlaskich są poświadczone w formach skróconych i fonetycznie przekształconych:

Arciem: ~ Chrz.: *Arciem Kuźma Miciewicz* 1560, PMŁ 160; **Artim:** ~ Chrz.: *ślachetny Artim Łazowski* 1580, JI 33; *Artim Trubai* 1662, PnM 472; **Arcim:** ~ Chrz.: *Arcim Dudarenia* 1639, OP 143; **Arczim:** ~ Chrz.: *Arczim Trochimowicz* 1558, RG 12; **Artis:** ~ Chrz.: *Artis Chodoszowic* 1558, IB 41; *Artis Niedzwiedziowicz* 1560, PK 11; **Artys:** ~ Chrz.: *Artys Chodkiewicz* 1560, PK 25.

- D e r y w a t y

Arcim-:

-ec: **Arcimiec:** ~ Chrz.: *Arcimiec* 1551, IMLII 311; *Arcimiec Rybołow* 1545, IMŁI 105.

Art-:

-ich//-ych: **Artich:** ~ Chrz.: *Artich Kulik*, *Artich owczarz* 1662, PnM 527, 431; *Artich Hulik* 1667, KWB 6; *Artich Hul* 1691, KWB 19; **Artych:** ~ Chrz.: *Artych Szosty* 1551, IMLII 233; **Arcich:** ~ Chrz.: *Arcich Samojłowicz* 1545, IMŁI 102; *Arcich Dubniewicz*, *Arcich Hrynczukowicz*, *Arcich Ryczko*, *Arcich Samojłowicz* 1551, IMLII 282, 283, 316; *Arcich Kozicz*, *Arcich Mosty*, *Arcich ...Onackowicz*, *Arcich Szosty* 1560, PMŁ 122,123, 127, 141, 164, 128; **Jartich:** ~ Chrz.: *Woit Marcin Jartich z żoną* 1662, PnM 488; -isz: **Arcisz:** ~ Chrz.: *Arcisz Malczanin* 1577, JI 167; **Arczisz:** ~ Chrz.: *Arczisz Ilinikowicz* 1560–1563, RBS 477; *Arczisz filius Sienko* 1569, AU 246; -uch: **Arciuch:** ~ Chrz.: *Arciuch Jakowcew*, *Arciuch Kahoda*, *Arciuch Wasjukiew* 1578, IG 308, 65, 86.

• Protonazwisko

-owicz

*Artym-//Arcim-//Arciem-//Arczim:

-owicz: **Artymowicz**: ~ Chrz.: *Lucz Artymowicz* 1560, PK 8; **Arcimowicz**: ~ Chrz.: *Cimosz Arcimowicz, Sidor Arcimowicz* 1551, IMŁII 252; **Arciemowicz**: ~ Chrz.: *Miszko Arciemowicz* 1560, PMŁ 124; **Arczimowicz**: ~ Chrz.: *Misko Arczimowicz, Catharzina Arczimowicz* 1560–1563, RBS 421, 440.

*Artech-//Artich-//Arcich-*Jartich-//*Artisz-//Arcisz-:

-ik//yk: **Artiszyk**: ~ Chrz.: *Chwiedko Artiszyk* 1662, PnM 524; **Arciszyk**: ~ Chrz.: *Andrzej Arciszyk z żoną* 1662, PnM 524; *Simon Arciszik* 1662, PnM 442; -owicz: **Artechowicz**: ~ Chrz.: *Misko Artechowicz* 1662, PnM 525; **Artichowicz**: ~ Chrz.: *Timosz Artichowicz* 1662, PnM 525; **Arcichowicz**: ~ Chrz.: *Anton Arcichowicz* 1560, PMŁ 124; *Sienko Arcichowicz* 1551, IMŁII 283.

Arciuch-:

-ow: **Arciuchow**: ~ Chrz.: *Iwaszko Arciuchow* 1578, IG 309.

Arciechow(o)-//Arcziechow(o)-:

-ski: **Arcziechowski**: ~ Chrz.: *Felix Auktus olim Nicolai Arcziechowski de Strabla* 1569, AU 257.

*Arciuk-:

-ew: **Arciuczew**: ~ Chrz.: *Oleszko Arciuczew* 1578, IG 82.

Artys-//*Jartyś-:

-ek: **Jartysek**: ~ Chrz.: *Paul Jartysek* 1662, PnM 515; -ewicz: **Artysewicz**: ~ Chrz.: *Alus a Roman Artysewicz, Zienko Artysewicz* 1560, PK 14, 11.

A r y s t a r c h

Arystarch, gr. Ἀριστ-αρχος ‘wspaniały władca’ (Tron.–Wal. 50), łac. Aristarchus (Janow. 34), cerk. Аристарх (Sup. 379); w Biblii: towarzysz Pawła pochodzący z Tesaloniki (Dz 19,29; 20,4; 27,2; Kol 4,10; Flm 24). Imię w pełnej podstawowej postaci w materiale podlaskim nie wystąpiło, natomiast formę pochodną od tego imienia – *Aryszko* – można również łączyć z innym imieniem gr. pochodzenia, jego skróconą wersją: Aryst, gr. Ἀριστης (‘αριστος ‘najlepszy’ Mall 189). Imię powstało na bazie skróconego tematu imienia podstawowego:

Arys-:

-ko: **Aryszko**: ~ Chrz.: *Aryszko Trojgiel* 1578, IG 321.

A s r i e l

Imię Asryel, hebr. ‘asri’el (por. Izrael, Tron.–Wal. 52), łac. Asriel (LV), to imię potomka Manassesza, protoplasty szczepu Asrielitów (Lb 26,31; 1 Krn 7,14; Joz 17,2). Imię nie jest popularne ani wśród Żydów (brak tego imienia w słowniku Alexandra Beidera 2001), ani wśród chrześcijan (brak w publikacji Mall). Nie jest wymieniane też w innych słownikach (Janow., Sup. i in.). Należy przypuszczać, że nosicielami imienia *Asryel* byli Żydzi tykocińscy, bowiem ilustracje pochodzą z Inwentarza Tykocina, który zawiera sporo nazewnictwa żydowskiego. Młodsze źródła żydowskie, np. księgi metrykalne diaspory żydowskiej z XIX w., zawierają wiele imion biblijnych, których nie spotykamy w tym samym okresie historycznym u chrześcijan. *Asryel* właśnie do takich imion należy (zob. Abramowicz 2010). W materiałach podlaskich imię to występuje tylko jeden raz – prawdopodobnie jako miano ludności żydowskiej:

Asryel: *Asryel Gimpielow zięć* 1571, IT 35.

August

August, łac. cognomen Augustus ‘boski’ (Tron.–Wal. 55); od łac. Augustus ‘uświęcony, czcigodny, wzniosły’ (Mall 189). W NT jest odnotowane jako tytuł cesarza Oktawiana (Łk 2,1), w gr. formie Σεβαστος pojawia się też w Dz 25,21–25. Na Podlasiu w XVI–XVII w. należało do imion rzadkich i jest poświadczone tylko w jednej pełnej formie:

August: ~ Chrz.: *Pan August Malosilanski* 1640–1641, KB 18.

Baltazar

Baltazar, aram. belszccar z akad. bel-šar-uccur ‘niech Bel sztrzeże króla’ (Tron.–Wal. 61; Mall 192). Do gr. przejęte w formie Βαλτασαρ, łac. Balthassar, cerk. Балтасар (Sup. 388). W scs. przyjęło się w formie Ваѡтсаръ (Mall 192). W słowniku A. Superańskiej umieszczone są trzy formy imienia: Балтазар z notą now. kalend.; Бальтазар z notą zap. (zachodnie) oraz bibl. Балтасар (Sup. 129). W Biblii: Baltazar, imię księcia babilońskiego, ostatniego króla Chaldei, syna Nabuchodonosora (Uczta Baltazara Dn 5,2, Ba 1, 11–12). Jest to także drugie imię proroka Daniela, nadane mu w formie Belteszassar przez Aszfena, nadzorcę służby dworskiej (Dn 1,7). W chrześcijaństwie, według średniowiecznej legendy, znane jest jako imię jednego z Trzech Króli, którzy oddali pokłon i ofiarowali dary Jezusowi (Fros–Sowa 122, Mall 192). W podlaskich zabytkach piśmiennictwa z XVI–XVII w. sporządzonych w języku łacińskim imię jest zawsze zapisane z **th** lub **t** i zawsze z **z**:

Balthazari: ~ Chrz.: *Balthazari Łopuski* 1640, KD 14; *Maciej olim Baltazary Prętnicki* 1640–1641, KB 5; **Baltazar:** ~ Chrz.: *Baltazar Pietkowski, Baltazar Wyszkowski* 1535, 1613–1614, UP 55, 37; *śl. Baltazar Zalieski* 1580, JI 92; oraz zmianami fonetycznymi: **Baltazer:** ~ Chrz.: *śl. Baltazer z Jelitków, śl. Baltazer ol. Pawła Drąg, śl. Baltazer, śl. Baltazer Falkowski, śl. Baltazer Jabłoński* 1580, JI 43, 106,

115, 98; **Baltezar**: ~ Chrz.: *szl. Baltezar Kostro* 1569, AU 273; **Baltezer**: ~ Chrz.: *śl. Baltezer ol. Mikołaja Sobieszczkowski* 1580, JI 116; **Balcer**: ~ Chrz.: *Balcer Drągowski, Balcer ...Wroczeńszy, Xiądz Balcer Wydzierowski, Balcer Kostro, Balcer Łazewski, Simon Łazowscy, Sewerin Malinowski z Balcerem, Balcer Męczychowski, Balcer Olszański* 1640–1641, KB 1, 18, 22, 37, 12, 40, 9; *Balcer Rybak* 1663, RP 685; *szl. Balcer, szl. Balcer Milewiski, szl. Balcer Moniuszko, szl. Balcer Niedzwiecki* 1676, RPD 348, 352, 350; **Balczer**: ~ Chrz.: *Balczer* 1641, KB 36.

- Derywaty

Balt-:

-ah: **Baltah**: ~ Chrz.: *Baltah Szykszmek* 1578, IG 79.

- Protonazwisko

*Balcerzan-//*Balcerzeń-:

-uk: **Balcerzeniuk**: ~ Chrz.: *szl. Krzysztof Balcerzeniuk, szl. Woyciech Balcerzeniuk* 1676, RPD 349, 350.

Bal-:

-ko: **Balko**: ~ Chrz.: *Jacko Balko* 1551, IMŁII 242; *Iwan Balko* 1662, PnM 530; → -owicz: **Balkowicz**: ~ Chrz.: *Macko Balkowicz* 1551, IMŁII 102, 276; *Macko, Janko Balkowicze* 1560, PMŁ 125; -uk: **Balczuk**: ~ Chrz.: *Hawryło Balczuk* 1662, PnM 427.

*Balich-//*Balisz-:

-ik: **Baliszik**: ~ Chrz.: *Joannes Baliszik de Kornica* 1662, PnM 433.

B a r n a b a

Barnaba, gr. Βαρναβᾶς z aram. bar nabu ‘syn Nabu’ (Tron.–Wal. 62). W Dz 4,36 jest interpretowane jako ‘syn pocieszenia’. Był to przydomek Józefa, lewity z Cypru. Jako imię nie stało się tak popularne jak

Paweł, chociaż w materiałach średniowiecznych w Polsce pojawia się w formach: łac. Barnabas, pol. Barnabasz i Barnaba (Mall 194), cerk. Варнава (Sup. 389). W materiale podlaskim z XVI–XVII w. nie wystąpiło w pełnej formie, zaś możliwa forma alternacyjna od imienia cerk. Warnawa > *Warko* posiada kilka poświadczeń, chociaż nie można jednoznacznie jej łączyć z tym imieniem, bowiem podstawa słowotwórcza War- mogła być wyodrębniona z bardziej popularnego na badanym terenie imienia Bartłomiej, cerk. Warfołomiej, zob. Bartłomiej lub cerk. Warszawa (gr. Βαρσαββας, z aram. bar Saba ‘syn szlachetnego’ lub bar szabba ‘syn szabatu’ (Tron.–Wal. 62)); w NT był to przydomek dwóch osób: Józefa Justusa (Dz 23) oraz Judy z Jerozolimy, który z Barnabą i Pawłem zaniósł do Antiochii postanowienia Soboru (Dz 15,22).

War-:

-ko: **Warko**: ~ Chrz.: *Warko Klukowski* 1528, JI 186; *Warko Uliaszewicz* 1551, IMŁII 262; *Warko Uchowski* 1560–1563, RBS 435.

Bartłomiej

Bartłomiej, gr. Βαρθολομαιος z aram. bar Tolmaj ‘syn Ptolemeusza’ (Tron.–Wal. 62), łac. Bartholomaeus, w scs. Var̄tolomei (Mall 194), cerk. Варфоломей (Sup. 142). W Biblii: jeden z 12 apostołów Jezusa (Mt 10,3; Mk 3,18; Łk 6,14; Dz 1,13), identyczny z Natanaelem (J 1,45). W materiałach źródłowych z Podlasia imię należy do bardzo popularnych. Wystąpiło w łac. postaci, pol. formie podstawowej oraz wariantach przekształconych fonetycznie i formach alternacyjnych. W tekstach łacińskich imię przybiera postać łac. Bartholomeus. Na bazie utrwalonej w polszczyźnie postaci imienia Bartłomiej ukształtowały się formy skrócone i struktury rozszerzone. Warto również jeszcze raz zwrócić uwagę na imię *Warko*, które mogło powstać jedynie na bazie wariantu wschodniego, cerk. Warfołomiej lub Warnawa. Pełna forma podstawowa w takiej postaci ani jednego, ani drugiego imienia nie została w badanym materiale odnotowana, ale derywat od nich może świadczyć, że i podstawowa postać imion w takim wariacie fonetycz-

nym, graficznym i strukturalnym na terytorium Podlasia była znana i używana. Możliwe, że od wschodniej podstawy Warfołomiej powstała skrócona forma imienia Warf-//Warfa-, która w wyniku zmian fonetycznych, częstych na badanym terenie alternacji f : ch : p, dała nam postaci: *Warch-* oraz *Warp-*. Właśnie takie elementy znajdziemy w prototypowych nazwiskach Podlasian z tego samego okresu, tym bardziej że wiele derywatów odimiennych tworzono za pomocą formantów -el oraz -ch:

Bartholomeus: ~ Chrz.: *Gnosus Bartholomeus Czerski de Czersk* 1640, KD 62; *Bartholomeus Kozielski* 1655, S.; *nobilis Bartholomeus Bolesta, nobilis Bartholomaeus Wyczółkowski Maslak* 1662, PnM 417; *Bartholomeus Putgankowski* 1666, S.; **Bartholomaei:** ~ Chrz.: *generosi Bartholomaei Nurzyński* 1662, PnM 418; **Bartholomeo:** ~ Chrz.: *Bartholomeo Chibowski Borkulak* 1583, AK 92; **Bartłomiej:** ~ Chrz.: *Bartłomiej Koszewski, Bartłomiej Poniatowski, Bartłomiej Wojewódzki, Bartłomiej Wojno* 1520, 1534, 1566–1567, JIII 256, 248, 252, 250; *Bartłomiej Zaykowicz* 1558, IS 50, 57; *Bartłomiej Choroszko* 1560, PK 14; *Bartłomiej Jackowicz* 1567, IMBS 183; *Bartłomiej Żychorski stolnik podlaski* 1569, UP 150; *Bartłomiej Buraków, Bartłomiej Narojkow, Bartłomiej Suszkow* 1578, IG 301, 324, 56; *śl. Bartłomiej Andrzejów* 1580, JI 62; *Bartłomiej Janowicz, Bartłomiej Matysowicz* 1639, OP 123; **Baltromiej:** *Baltromiej Jakubowicz* 1528, JI 193; **Boltromey:** *Boltromey Neswitski* 1528, JI 183; **Bart:** ~ Chrz.: *Bart Misowicz* 1558, IB 34; **Boltr:** *Boltr* 1578, IG 82.

• Derywaty

Bart-:

-ek: **Bartek:** ~ Chrz.: *Bartek Jancurzak z żoną, Bartek Wachowicz* 1662, PnM 494, 494; -osz: **Bartosz:** ~ Chrz.: *Bartosz Montowtowicz* 1484, JIII 246; *Bartosz Markowicz, Bartosz Martowicz, Bartosz Stasewicz* 1528, JI 216, 195, 189; *Bartosz Sobieszczaka* 1536, O 23; *Bartosz Rulka, Bartosz Zopowicz* 1551, IMLII 331, 263; *Bartosz Jaczewicz* 1558, IS 56; *Bartoss Rzeznik* 1560, IN 63; *Bartosz Zukowicz* 1560, PK 17; *Bartosz Żakoński* 1560–1563, RBS 23; *Bartosz Ondrowicz, Bartosz Wiszowaty* 1565, IA 8, 7; *szl. Bartosz Osmolski* 1569, AU 272;

Bartoss Jamiollka, Bartoss Usarzowic 1577, 1571, IT 7, 12; *Bartosz Nabinczyk* 1577, JI 164; *ślach. Bartosz syn Mikołajów z cześnikami swemi, ślach. Bartosz Wasiński* 1580, JI 16, 20; *Bartosz Stasieluk* 1639, OP 118; *Pan Bartos Irzykoic* 1640–1641, KB 10; *pan Bartosz Buratynski, Bartosz Mazurek, Bartosz Zdan z żoną i dziewczką* 1662, PnM 519, 517, 421; *szl. Bartosz Bagienski, szl. Bartosz Drozdowski* 1676, RPD 354, 387; → -ko: **Bartoszko**: ~ Chrz.: *Bartoszko Michałowicz* 1528, JI 193; -us: **Bartus**: ~ Chrz.: *Bartus Kuczkowicz* 1560, PK 14.

Baltr-// Boltr-//Bołtr-:

-el: **Boltrel**: ~ Chrz.: *Boltrel Grawczew* 1578, IG 141; -ow: **Boltrow**: ~ Chrz.: *Augustin Boltrow, Szymko Boltrow* 1578, IG 62, 57; -uch: **Baltruch**: ~ Chrz.: *Baltruch Trycieika* 1578, IG 70; -uk: **Baltruk**: ~ Chrz.: *Baltruk Krawiec, Baltruk Staniewicz, Baltruk Szykszmek* 1578, IG 56, 73, 79; **Bołtruk**: ~ Chrz.: *Szymko Bołtruk* 1578, IG 67; *Bołtruk Pieczkowicz* 1558, RG 366; *Bołtruk Swieć* 1578, IG 300; *Bołtruk, Ostapko Siemionowicz* 1639, OP 124.

War-:

-ko: **Warko**: ~ Chrz.: *Warko Klukowski* 1528, JI 186; *Warko Uchowski* 1560–1563, RBS 435; *Warko Uliaszewicz* 1551, IMŁII 262; zob. B a r n a b a.

- Protonazwisko

Bartłomiej-:

-ewicz: **Bartłomiejewicz**: ~ Chrz.: *Piotr Barthłomieiewicz* 1558, IB 29; -owicz: **Bartłomiejowicz**: ~ Chrz.: *Hawryło Bartłomieiwicz* 1639, OP 109; *Jerzy Bartłomiejowicz* 1639, OP 123.

*Bartłomiejek-//*Bartłomiejko-:

-ik//yk: **Bartłomiejczyk**: ~ Chrz.: *Fedor Bartłomiejczyk* 1639, OP 143.

Bart-//*Bołt-:

-ula: **Bartula**: ~ Chrz.: *Chwietko Barthulia* 1558, IB 41; -owicz: **Bolto-wicz**: ~ Chrz.: *Panas Boltowicz* 1560, PK 19.

*Bartlej-:

-ewicz: **Bartlejewicz**: ~ Chrz.: *Stefan Bartlejewicz* 1639, OP 112.

Bartosz-//*Bartos-:

-ek: **Bartoszek**: ~ Chrz.: *szl. Stanisław Bartoszek* 1580, JI 31; -ew: **Bartoszew**: ~ Chrz.: *Staś Piotr Bartoszew* 1558, IS 56; -ow: **Bartos-zow**: ~ Chrz.: *szl. Dawid Bartoszew* 1569, AU 279; -ów: **Bartoszów**: ~ Chrz.: *ślachetny Tobiasz niegdy Bartoszów* 1528, 1580 JI 44; -ewicz: **Bartoszewicz**: ~ Chrz.: *Mikołaj Bartoszewicz, Woytko Bartoszewicz* 1528, JI 193; *Chil Bartoszewicz* 1558, IB 41; *Lenart Bartoszewicz* 1558, IS 51; *Bernat z Janem Bartoszewicze* 1565, IA 5; *Stephan Bartoszewicz* 1639, OP 121; -ik//-yk: **Bartoszyk**: ~ Chrz.: *Marcin Bartoszyk* 1639, OP 118; *laboriosus Andreas Bartoszyk, Iwan Bartoszyk, Michał Bar-thoszyk* 1662, PnM 533, 412; F: -owa: **Bartoszowa**: ~ Chrz.: *Bartoszo-wa Szewczowa* 1577 JI 169; *żona Bartoszowa* 1640, KB 7; *nobilis vi-dua Barthoszowa* 1662, PnM 448; -icha: **Bartosicha**: ~ Chrz.: *Dorothea Bartosicha wdowa* 1662, PnM 440.

Warf- > Warch-//Warp-:

-ach//-ech: **Warpach**: ~ Chrz.: *Jan Warpach* 1528, JI 192; **Warpech**: *Jan Warpech* 1528, JI 192; *Jach Warpech* 1560, IN 66; *Stanislaus War-pech* 1569, AU 259; *Martinus olim Stanislai Warpech tenutarius, śl. Mi-kołaj i Jurgi Warpęchowie* 1580, JI 122; *Adam olim Stanislai Warpech, Jan Warpech* 1640–1641, KB 4, 9; -el: **Warchel**: ~ Chrz.: *Jakób War-chel, śl. Matisz Warchel, śl. Wojciech Warchel* 1580, JI 91, 94.

Beniamin

Beniamin, hebr. binjamin ‘syn prawicy’ (Tron.–Wal. 66), imię zostało przejęte do gr. w postaci Βενιαμιν i łac. Beniamin, podobnie zadomowione w polszczyźnie, zaś w formie Вениамин utrwaliło się w języ-

ku cerk. (Sup. 391). W Biblii imię Beniamin występuje tylko w ST. Jest to imię dwunastego, najmłodszego z synów patriarchy Jakuba (Rdz 35,18). Imię Beniamin występuje w kalendarzach i wykazach imion wyznań chrześcijańskich, lecz wysokiej popularności nie osiągało ani w wiekach średnich (zob. Malec 1994, 199), ani w XIX i XX w. (zob. Abramowicz 1993, 389). W XVI–XVII w. w źródłach podlaskich w pełnej formie (pol. lub cerk.) nie wystąpiło nawet u ludności żydowskiej. Pierwsze poświadczenia pełnej formy imienia pochodzą dopiero z XVIII w. i należą do Podlasiaków żydowskiego pochodzenia: *Beniamin* 1726, TPZ 290 (Ż); *Beniamin* 1775, IB 451 (Ż); *Beniamin kuśnierz* 1794, SMG 127 (Ż). Poświadczone są natomiast formy alternacyjne, które mogły powstać na bazie imienia Beniamin lub Benedykt, ponieważ forma skrócona Ben//Bien//Bień (i pochodne od tej podstawy) zawiera wyłącznie nagłosową część imienia pełnego, wspólną dla obu imion. Przekształcenia fonetyczne dotyczą jedynie zmiękczenia spółgłosek: b > b'; n > n':

- D e r y w a t y

Ben//Bien//Ben'//Bien':

-asz: **Beniasz**: ~ Żyd.: *Beniasz Moszkowicz* 1635, IMO k. 12v (Ż); **Bieniasz**: ~ Żyd.: ...*Беняшъ Салмановичъ* 1576, ABZS V 213 (Ż); *Bieniasz Lewkowic*, *Bieniasz Gecow Szwagier*, *Bieniasz Lewkowic* XVII, IW 53, 48 (Ż); *Bieniasz Moszkowicz* 1654, IMO 5 (Ż); -'as: **Bienias**: ~ Chrz.: *p. Bienias Hriniewiczski* 1640–1641, KB 33; **Bienasz**: ~ Chrz.: *Bienasz Ostapkowicz* 1639, OP 125; -ik: **Bienik**: ~ Chrz.: *szl. Bienik s. Lodwikow* 1569, AU 271; -ko: **Bieńko**: ~ Chrz.: *Bieńko z siabrem* 1558, IB 43.

- P r o t o n a z w i s k o

Ben//Bien//Bień:

Bien: ~ Chrz.: *Matys Bien* 1558, IB 40; → -ewicz: **Bieniewicz**: ~ Chrz.: *Mokiej Bieniewicz* 1560, PK 14; -ko: **Benko**: ~ Chrz.: *Chwiedor Benko*, *Iwan Benko* 1662, PnM 433; → -owicz: **Benkowicz**: ~ Żyd.: ...*Шимонца Бенковича* 1541, AGZS XVII 334 (Ż).

****Bieńkow(o)-:**

-ski: **Bieńkowski:** ~ Chrz.: *Andrzej Bieńkowski* 1579, JIII 248.

C h a m

Cham, hebr. cham (może z zach.-sem. bóstwa słonecznego Chammu (Tron.–Wal. 79)). W ST nosił je drugi z trzech synów Noego ocalony z potopu (Rdz 5,432; 6,10; 10,1; 1 Krn 1,4). Jego potomstwem jest Kusz (tj. Etiopia i Nubia), Misraim (Egipt), Put (Arabia i Libia) i Kanaan (Rdz 10,6; 1 Krn 1,8). Za rządów Ezechiasza potomstwo Chama zostało wytępione w Kanaanie przez Symeonitów (1 Krn 4,40). Imienia tego nie notuje wśród średniowiecznych nazw M. Malec (1994, 203), brak go także w materiałach XIX i XIX w. (Abramowicz 1993, 392). W materiale podlaskim z XVI–XVII w. wystąpiło jedno poświadczenie imienia w wariantach zbieżnym z oryginalnym hebrajskim oraz derywaty sufiksalne w wariantach graficznych podstawy ch//h: *Cham* (LV):

Cham: ~ Chrz.: *Cham Hulkowicz* 1560, PK 8.

- Derywaty

-ec: **Chamiec:** ~ Chrz.: *Chamiec* 1545, IMŁI 115; -ej: **Chamiej:** ~ Tat.: *Chamiej Okmiński, Chamiej Olaniński* 1690, RPW 106 (T); -ko: **Hamko:** ~ Chrz.: *Hamko Hulkowicz* 1560, PK 17; por. też Abraham.

- Protonazwisko

Chamko: ~ Chrz.: *Stanisław Chamko* 1577, JI 166.

C h e r u b i n

Cherubin, hebr. kerub, l.mn. kerubim (: akad. karabu ‘błogosławić’) (MalI 203), do gr. przejęte w postaci Χερουβιμ, Χερουβιμ i łac. Cherubim, w języku polskim utrwaliło się w postaci Cherubin (zmiana -im > -in zob. Altbauer 1955, 42), natomiast w języku scs. jako Cheruwim.

W Biblii występuje jako nazwa jednego z chórów anielskich: ST (Rdz 3,24; Wj 25,18), NT (Hbr 9,5). W materiale dokumentacyjnym wystąpiło imię Cherubin w pełnej polskiej formie. Jak informuje materiał ilustracyjny, było to imię nadawane w środowisku szlachećnie urodzonych:

Cherubin: ~ Chrz.: *śl. Cherubin Baykowski, Jadam Cherubin Dąbrowski* 1580, JI 118, 96; *pan Cherubin* 1528, JI 186; *Cherubin olim Nicolai Peski* 1569, AU 264; **Herubin:** ~ Chrz.: *N. Adam olim Herubin Przygocki de Przygody* 1640, KD 8.

- Protonazwisko

Cherubin-:

Cherubin: ~ Chrz.: *Staniel Szwak Cherubin* 1565, IA 12; *Stan. Cherubin de Hruśniewo* 1570, JIII 248; *Piotr Cherubin* 1662, PnM 430; → -ek: *Cherubinek → -ik//-yk: **Cherubinczyk:** ~ Chrz.: *Cherubinczyk* 1577, JI 166.

Chrystus: Krzysztof

Chrystus, gr. Χριστός 'Pomazaniec' (Tron.–Wal. 90). Występuje tylko w NT. Jest to tytuł Jezusa z Nazaretu (Mt 1,1.16.17.18 i in.). Tytuł Jezusa, jak i samo imię Zbawiciela, nigdy w Polsce i wśród wielu innych narodów chrześcijańskich nie przyjął się jako imię, motywował jednak powstanie na jego bazie imienia Krzysztof, gr. Χριστοφορος, Χριστωφορος (: Χριστος 'Chrystus' i φερο 'niosę'); przejęte do łac. Christophorus, Cristoforus (Mall 266), cerk. Христофор (Sup. 472). W podlaskich zabytkach piśmiennictwa z XVI–XVII w. imię ma wiele poświadczeń w kilku wariantach. W tekstach łac. występuje zapis łac. pełnej formy ze zmianą o > e oraz w wersji krótszej z apokopą wygłosu -us. W tekstach sporządzonych w języku polskim występuje cerk. forma pełna oraz skrócona z apokopą -or:

Christopherus: ~ Chrz.: *N'li Matheo de Christopheri Błoński* 1640, KD 13; *G. Joannes Christopherus Chomętowski* 1641 KD 147; *nobi-*

lis Cristopherus Czubik, nobilis Christopherus Wyczółkowski Zapłomiak 1662, PnM 448, 417; *Christopherus Przychodzień* 1672, S.; **Christopher**: ~ Chrz.: *Christopher olim Gaspari Dybowski* 1644, KD 328; **Christofor**: ~ Chrz.: *Christofor Milkowski* 1580, JI 8; **Christof**: ~ Chrz.: *szl. Christof Patkowski z Patkowicz* 1569, AU 279; *ślach. Christof niegdy Janusow, Christof Mleczyński subkolektor...*, *śl. Christof s. ol. Szczęsnego Kostro, Christof Popławski, Christof i Frącz ...Prostyńscy, ślach. Christof Zajęcznicki* 1580, JI 8, 89–98, 124, 71, 7; **Chrystof**: ~ Chrz.: *Chrystof Galecki, śl. Chrystof Polietyło* 1580, JI 11, 123; **Cristoph**: ~ Chrz.: *śl. Cristoph ol. Troiana Sepietowskiego, śl. Cristoph Truskolesny* 1580, JI 96, 107; **Crystof**: ~ Chrz.: *śl. Crystof Chmielewski* 1580, JI 118; **Krystof**: ~ Chrz.: *śl. Mikołaj Baykowski z bratem Krystofem* 1580, JI 118; *śl. Krystof Brzozowski* 1581–1600, JIII 249; *śl. Krystof Raczko s. Janow* 1569, AU 289; **Krzysztof**: ~ Chrz.: *Krzysztof Pyńto* 1573, IT 43; *szl. Krzysztof Białobrzeski* 1580, JI 120; *Krzysztof Stanisławowicz, Krzysztof Szymkiewicz* 1639, OP 123, 120; *Krzysztof Milanowski, Krzysztof Chmielewski, p. Krzysztof Mieński* 1640–1641, KB 13, 33, 23, 27; *Krzysztof Wyszkowski, Krzysztof Żelski pisarz bielski* 1643–1660, UP 45, 44; *Krzysztof y Maciej Buratynscy bracia, Krzysztoph tkacz* 1662, PnM 519, 435; *Krzysztoph Juchnowicz, Krzysztof Mastalerz* 1663, RP 685, 788; *Krzysztof Żelski podczaszy mielnicki* 1676, KD 102; *szl. Krzysztof Balcerzeniuk, szl. Krzysztof Tabiański* 1676, RPD 349, 348; *Krzysztof Grotowski* 1700, UP 71; ~ Tat.: *Pan Krzysztof Ewniewicz, Tatar...* 1667, RPM 70 (T); **Krzystow**: ~ Chrz.: *Pan Krzystow Chrzęstowski, Krzystow Mierzwiński* 1640–1641, KB 9, 36; **Krys**: ~ Chrz.: *Krys Kozak* 1662, PnM 410; **Kres**: ~ Chrz.: *Kres Rozwada, Kres Truchowicz* 1551, IMŁII 276, 254.

- Derywaty

Krzysz-:

-ko: **Krzyszko**: ~ Chrz.: *Krzyszko Tkacz* 1662, PnM 484.

- Protonazwisko

Chrystofor-:

-ow: **Chrystoforow:** ~ Chrz.: *szl. Jerzy Chrystoforow* 1569, AU 284;
-owicz: **Chrystoforowicz:** ~ Chrz.: *Martin Chrystoforowicz Biernacki* 1635, AK 284.

Krzysztof-:

-owicz: **Krzysztofowicz:** ~ Chrz.: *Woytuk Krzysztofowicz* 1639, OP 125; F: -owa: **Krzysztofowa:** ~ Chrz.: *Krzysztofowa wdowa* 1640–1641, KB 3; *pani Krzysztofhowa Hornowska wdowa* 1662, PnM 514.

*Krzest-:

-owicz: **Krzestowicz:** ~ Chrz.: *Goilis, Pieczko Krzestowiczi* 1560–1563, RBS 480.

Krzysz-:

-ik//yk: **Krzyszzyk:** ~ Chrz.: *Hedwigis Krzyszzyk* 1671, S.

Daniel

Imię Daniel, z hebr. danijje'el 'Bóg jest moim sędzią' (Tron.–Wal. 94), przejęte do gr. Δανιηλ, łac. Daniel (Mall 206), cerk. Даниил (Sup. 402). W ST jest znany przede wszystkim jako prorok, główna postać Księgi Daniela (Dn 1,6), ale też wspominany w NT (Mt 24,15). Popularność imię zawdzięcza kultowi Daniela, który najpierw rozwinął się w Kościele wschodnim, a następnie również w zachodnim. Na Podlasiu imię występowało w formie polskiej zbieżnej z łacińską, a więc Daniel, i w formie potocznej ruskiej – *Daniło*. Brak poświadczeń formy cerkiewnej Daniil oraz dużej liczby form deminutywnych i skrótowych:

Daniel: ~ Chrz.: *Daniel* 1545, IMŁI 18; *Daniel Derdoł, Daniel Moreta* 1577, JI 161, 163; *śl. Daniel Herman* 1580, JI 120; ...*śluga p. Daniela plebana goniądzkiego* 1589, JI 116; *Daniel Bielski* 1640–1641, KB, 11; *Daniel Rafał Korowicki* 1661, UP 77; *Daniel Hawryluk, Daniel Koledziuk, Daniel Niesterczyk, Daniel Zieryk* 1662, PnM 442, 435, 411; *Daniel Siostrzewitowski* 1679, AWH 163; ~ Żyd.: *Młyn Borzyckich Sa-*

muela i Daniela (Borzychy) 1619, IMW 21 (Ż); *Daniel Abramow zięć* 1654, IMO 3v (Ż); *Daniel Kamel, Daniel Karmichel* 1685, CD 12 (Ż); ~ Tat.: *p. Daniel Szablowski, rotm. Tatarski* 1667–1690, PWB 93 (T); *Daniel Kieński* 1690, RPW 103 (T); *Kn. Daniel Ulan Maluszycki* 1690, RPN 104 (T); *K. Daniel Paprocki* 1690, RPT 82 (T); **Daniło**: ~ Chrz.: *Daniło Czarewic, Daniło Chwiedczewicz, Daniło a Hriszko Josiewici, Stasz a Daniło Pierzchowicz* 1558, RG 361, 28, 7, 32; *Daniło Dzieduskowicz* 1558, IS 52; *Daniło Garbacz* 1558, IB 35; *Daniło Antonowicz, Daniło Onaczowicz* 1560, PK 7, 21; *Daniło Sisło* 1560, IN 69; *Daniło Piotr Nowosadowicz, Tryzna Daniło* 1560, PMŁ 167, 172; *Hacz filius olim Daniło, Hricz olim Daniło* 1569, AU 246, 245; *Daniło Michalew, Daniło Żobow* 1578, IG 305, 329; *Daniło Panaseyko, Daniło Skopiec* 1639, OP 135; *Daniło Borysik, Daniło Muraczyk* 1662, PnM 430, 422.

- Derywaty

Da-:

-c: **Dac**: ~ Chrz.: *Dac Jeskowicz, Dac Łukianowicz* 1545, IMŁI 94, 93; *Dac Mielechowicz, Dac Pachowicz, Dac Suchoiewicz* 1551, IM II 268, 303, 318, 312; *Dac Łukianowicz, Dac Sucharewicz* 1560, PMŁ 128, 108; *Dac Chwedkowicz* 1662, PnM 530; -cz: **Dacz**: ~ Chrz.: *Dacz Tarasowicz, Dacz Waczewicz* 1560, PK 18, 6.

Dan-:

-ik: **Danik**: ~ Chrz.: *Danik Woynachowicz* 1639, OP 113.

*Dasz-:

-uk: **Daszuk**: ~ Chrz.: *Daszuk brat iego* 1545, IMŁI 113.

- Protonazwisko

Daniel-//Daniło-:

-ak: **Danilak**: ~ Chrz.: *Danilak z żoną* 1662, PnM 412; -ik: **Danilik**: ~ Chrz.: *Alexander Danilik, Jarosz Danilik* 1662, PnM 427, 429; -ow: **Daniłow**: ~ Chrz.: *Marcis Daniłow, Naum Daniłow* 1558, RG 5, 26; -ewicz: **Danilewicz**: ~ Żyd.: ...*Piesacha Danilewicza zyda* 1669,

IMO 30 (Ż); -owic: **Daniłowic**: ~ Chrz.: *Ostapko Daniłowic* 1558, RG 5; -owicz: **Daniłowicz**: ~ Chrz.: *Fiedko Daniłowicz* 1551, IMLII 271; *Marcin Daniłowicz z bracią* 1558, IB 35; *Protas Daniłowicz* 1560, IN 66; *Ichnath, Nieszcier Daniłowiczi* 1560–1563, RBS 491; *Ostapko Daniłowicz, Paweł Daniłowicz* 1639, OP 121, 112; -uk: **Daniluk**: ~ Chrz.: *Jusiy Daniluk* 1662, PnM 426; F: -owa: **Danielowa**: ~ Tat.: *Kn. Mariana Murzianka Danielowa Talkowska* 1690, RDT 84 (T); -icha: **Danilicha**: ~ Chrz.: *Danilicha* 1662, PnM 520.

**Daniłow(o)-:

-ski: **Daniłowski**: ~ Chrz.: *Linard Daniłowski* 1560–1563, RBS 421; F: -ska: **Daniłowska**: *Lenartowa Daniłowska* 1560–1563, RBS 416.

Dan-:

-ew: **Daniew**: ~ Chrz.: *Marcisz Daniew* 1578, IG 335.

*Danek-//*Danko-:

-ewicz: **Danczewicz**: ~ Chrz.: *Miel Danczewicz* 1558, RG 10.

**Danow(o)-:

-ski: **Danowski**: ~ Chrz.: *śl. Jadam Danowski* 1580, JI 120; *Marczin Danowski, Thomas Danowski* 1640–1641, KB 24.

Dac-//Dać-//Dacz-:

-ewic: **Daczewic**: ~ Chrz.: *Tymosz Daczewic* 1662, PnM 529; -ewicz: **Dacewicz**: ~ Chrz.: *Kalenik Dacewicz* 1545, IMŁ 94; *Łukasz Dacewicz, Sienko Dacewicz* 1560, PMŁ 156; **Daczewicz**: ~ Chrz.: *Klim Daczewicz* 1662, PnM 525; -ko: **Daczko**: ~ Chrz.: *Micsall Daccko, Paweł Daccko* 1571, IT 27, 19; → -owic: **Daczkowic**: ~ Chrz.: *Frącek Daczkowic* 1571, IT 26; -uk: **Daciuk**: ~ Chrz.: *Jacko Daciuk, Siemien Daciuk* 1662, PnM 528, 411; **Daczuk**: ~ Chrz.: *Hrycz Daczuk, Jolchym Daczuk, Łochwin Daczuk, Wieremko Daczuk* 1662, PnM 413, 438, 420.

*Dacko-//*Daćko-:

-owic: **Daćkowic**: ~ Chrz.: *Miccal Daćkowic* 1571, IT 19; -owicz: **Dackowicz**: ~ Chrz.: *Makar Dackowicz* 1551, IMŁII 239, 1560, PMŁ 136.

*Dach-:

-owicz: **Dachowicz**: ~ Chrz.: *szl. Steczko Dachowicz* 1569, AU 276.

*Daszko-:

-ow: **Daszkow**: ~ Chrz.: *Demid Daszkow* 1578, IG 57; -ewic: **Daszkiewicz**: ~ Chrz.: *Stasz Dasskiewicz* 1558, RG 5; -owicz: **Daszkowicz**: ~ Chrz.: *Fedko Daszkowicz* 1528, JI 196; -ik//-yk: **Daszczyk**: ~ Chrz.: *Simon Daszczyk komornik* 1662, PnM 430.

D a w i d

Imię Dawid, z hebr. dawid//dowid; etymologia imienia niepewna, łączy się ją najczęściej z rdzeniem dod ‘krewny’ lub ‘umiłowany’ (Tron.–Wal. 95), gr. Δαυιδ, Δαβιδ, łac. David (MaII 207), cerk. Давид (Sup. 401). Imię znane jest przede wszystkim ze ST jako imię króla Judy i Izraela. Był najmłodszym synem Jessego z Betlejem. Jego historię opisuje 1 Sm 16–30; 1 Krl 1–2; 1 Krn 11–29. Dawidowi przypisano autorstwo 74 Psalmów i innych hymnów. Autorzy NT stwierdzają Dawidowe pochodzenie Jezusa oraz pogłębiają teologiczny sens tytułu ‘syn Dawida’ (Dz 2,24 nn; Rz 1,3n; Mt 1,1nn). Nieco dziwić może fakt, że imię to wśród chrześcijańskich mieszkańców Podlasia w XVI–XVII w., podobnie jak w Polsce średniowiecznej, cieszyło się umiarkowaną popularnością, natomiast było znacznie częściej nadawane przez Żydów (co jest w pełni zrozumiałe) oraz Tatarów. W materiale dokumentacyjnym wystąpiło tylko w pełnej formie Dawid//Dawyd:

Dawid: ~ Chrz.: *Dawid Wołczewicz* 1545, IMŁI 115; *Dawid Nozczyc*, *Dawid Smolewicz* 1551, IMŁII 293, 250; *Dawid Bodak* 1558, IB 41; *Dawid Mikiczyc* 1558, IS 58; *Dawid Joltuchowicz*, *Dawid Rzepczyc* 1560, PK 14, 8; *Dawid Mołczewicz woit*, *Dawid Zyniewicz* 1560, PMŁ 149, 165; *szl. Dawid Bartoszw*, *David Piechacz de wiszonki* 1569, AU 279, 263; *Dawid Chorlaw*, *Dawid Mirejkow* 1578, IG 76, 88;

Dawid Miron Mackowicze 1600, AK 155; *Dawid Jakimowicz* 1640–1641, KB 36; *Dawid Dwidczuk*, *Dawid Szek* 1662, PnM 410, 428, 411; *szl. Dawid Wąnz* 1676, RPD 354; ~ Żyd.: *Dawid Izaakowicz*, *Dawid Izraelowicz* 1560, IG 233 (Ż); *Dawid Szmerlewicz* 1566 (Brześć), Lesz 203 (Ż); *Dawid Momotowicz* 1619, IMW 123 (Ż); *Dawid Zelmanowicz* Żyd 1622, IZ k. 14 (Ż); *Dawid Łazarowicz* 1654, IMO 5 (Ż); *żyd Dawid*, *Dawid Boruchow* 1662, PnM 410, 496 (Ż); *Dawid Berkiewicz* 1663, RP 788 (Ż); *Dawid z Żonq* 1663, RWB 459v (Ż); *Dawid Zuszmanowicz* 1669, IMO 38 (Ż); *Dawid Łazarewicz* 1670, IMO 41v (Ż); *Dawid Balfoer* 1685, CD 12 (Ż); *Dawid Nesmet* 1685, SZZ (Ż); *Dawid Jozephowicz* 1688, OZZ (Ż); *Dawid Głuchy*, *Dawid Momotow*, *Dawid Arownowicz*, XVII, IW 50, 51, 52, (Ż); ~ Tat.: *Давидъ Калимовичъ* 1528, PWL 112 (T); *Dawid Abrahamowicz*, *Dawid Abuniewicz*, ...z bratem Dawidem, *Dawid Alejewicz*, *Dawid Chazbijewicz*, *Dawid i Alej Dzia-najewicze*, *Dawid Ismailewicz*, *Dawid Isupowicz*, *Adam i Dawid Jechanszyce*, *Milkoman i Dawid Ismailewicz Korsaki* 1631, RDT 80–130 (T); *Dawid Aziulewicz*, *Dawid Baranowski*, *Dawid Bohuszewicz*, *K. Dawid Jasiński*, *K. Dawid Kozakiewicz* 1683, PPT 321v, 322v, 319 (T); *Dawid Asanowicz*, *kniaź Dawid Bułhak*, *Dawid Korsak*, *Dawid Kudeński*, *Dawid Okmiński*, *Dawid Ponizowski* 1690, RPW 106, 164, 231, 164 (T); *k. Dawid Czapliński*, *Dawid Ejdarowicz*, *Dawid Jabłoński*, *K. Dawid Józefowicz* 1690, RPT 83, 77, 80, 86, 78 (T); **Dawyd**: ~ Chr.: *Dawyd a zięć jego Protasz* 1551, IMŁII 350; *Dawyd Menkowicz* 1662, PnM 530; ~ Żyd.: *Давыда Шмерлевича* 1576, ABZS V 214 (Ż); ... *Давыд Самойловичъ* 1622, ABZS V 169 (Ż).

• Protonazwisko

Dawid-//Dawyd-:

Dawid: ~ Chr.: *u Jaroszika Dawida* 1662, PnM 515; → -ik: **Dawidzik**: ~ Chr.: *Janek Dawidzik* 1566, IA 11; -ow: **Dawidow**: ~ Chr.: *Onisko Dawidow* 1560–1563, RBS 449; *Mikita Dawidow* 1578, IG 309; → -ski: **Dawidowski**: ~ Tat.: *Roman Dawidowski*, *Biłal Dawidowski*, *Józef Dawidowski* 1690, RPW 231, 233 (T); F: -owa: **Dawidowa**: ~ Tat.: *Chadzia Aziulewiczowna Dawidowa Talkowska* 1690, RPN 105 (T); *Kn. Helena Krzyczyńska Dawidowa Zabłocka...*, *Chadzia Aziulewi-*

czówna Dawidowa Talkowska 1690, RPN 105 (T); p. Dawidowa Januszewska 1667–1690 PWB 93 (T); Dawidowa Rudziewiczowa 1690, RPW 178 (T); -oicz: **Dawidoicz**: ~ Chrz.: Piotr Dawidoicz 1640–1641, KB 27; -owicz//owycz: **Dawidowicz**: ~ Żyd.: Marek Dawidowicz 1580, AMGS 87 (Ż); Abram Dawidowicz 1629 (Ciechanowiec), Lesz 158 (Ż); ~ Tat.: Абдула Давидовичъ 1557, AGZS 248 (T); ...z Adrachmanem Dawidowiczem Kondratem, ...po Adamie Dawidowiczu, Szaban Dawidowicz, ...Majko Dawidowicz,...Odrachman Dawidowicz 1631, RDT 85–121 (T); **Dawydowicz**: ~ Żyd.: ...Moszka Dawydowycza zyda 1669, IMO 30 (Ż); ~ Tat.: Байшиукъ Давыдовичъ 1555, AGZS 67 (T); Адамъ Давыдовичъ, Ивашко Давыдовичъ, Кудайчикъ Давыдовичъ, Мереть Давыдовичъ, Халень Давыдовичъ, Юхно Давыдовичъ, Мустуна Давыдовичъ, Втеха Давыдовичъ, Селиманъ Давыдовичъ 1528, PWL 111–119 (T); → F: -owa: **Dawidowiczowa**: ~ Tat.: k. Sakowa Dawidowiczowa, k. Uriaszowa Dawidowiczowa 1690, RPT 81, 84 (T); -'uk: **Dawidiuk**: ~ Chrz.: Cyprianus Dawidiuk 1662, PnM 450.

*Dawydko-:

-ow: **Dawydkow**: ~ Żyd.: Josio Dawydkow 1662, PnM 496 (Ż).

Demetriusz

Demetriusz, gr. Δημητριος, przymiotnik od imienia greckiej bogini Δημητηρ, przejęte do łac. Demetrius (Mall 210), cerk. Димитрий (Sup. 405). W Biblii występuje wielokrotnie jako imię królów z dynastii Seleucydów: a) Demetriusz I [Soter], król Syrii (161–150), zabójca i następca na tronie Antiocha V; aby powstrzymać bunt Żydów wysłał do Judei Bakchidesa i Alkimosa (1 Mch 7,1; 2 Mch 14nn); w walkach o tron zginął podczas bitwy z Aleksandrem Balasem (1 Mch 10,48); b) Demetriusz II [Nikator], syn poprzedniego, król Syrii (145–138 i 129–135); jego kandydaturę do tronu poparł Ptolomeusz VI, oddając mu swą córkę (1 Mch 11,9nn). Po śmierci Jonatana Demetriusz udzielił poparcia jego bratu Szymonowi Machabeuszowi (1 Mch 13,34nn). NT wspomina dwie inne postacie znaczące w historii wczesnego chrześcijaństwa: c) złotnik z Efezu, przywódca buntu w Efezie przeciw Pawłowi

(Dz 19,24nn); d) ważny członek Kościoła lokalnego, zwalczany przez Diotrefesa (3 J 12) (Tron.–Wal. 96). Wśród świętych chrześcijańskich szeroko znany i czczony we wschodniej i południowo-wschodniej Europie jest męczennik Dymitr (Demetrius) z Tessalonik (MaII 210; Fros–Sowa 190). Poświadczenia imienia w materiale źródłowym wskazują, że na Podlasiu przyswajana była forma cerkiewna imienia Dimitrij. W tekście łac. jednokrotnie użyto poprawnej formy łac. Demetrius. Pozostałe warianty imienia odzwierciedlają większe lub mniejsze przekształcenia fonetyczne i morfologiczne:

Demetrius: ~ Chrz.: *pater Demetrius Wierzba* 1662, PnM 524; **Demetry:** ~ Chrz.: *Demetry Wierzba swiaszczennik Gnoienski* 1662, PnM 524; **Dmiethr:** ~ Chrz.: *Dmiethr Czolibata* 1578, IG 84; **Dimithr:** ~ Chrz.: *Dimithr Wasziliwicz* 1558, RG 21; **Dymitr:** ~ Chrz.: *Dymitr s. Ilkow* 1569, AU 276; *Dymitr Hubczyk, Dymitr owczarz* 1662, PnM 425, 430; ~ Tat.: *K. Dymitr Eliaszewicz* 1683, PPT 322 (T); **Dmiter:** ~ Chrz.: *Dmiter Czuik, Dmiter wdowiecz, Dmiter Kopik, Dmiter Panasik, pastuch Dmiter wszystkiej wsi, Dmiter Walasiuk, Dmiter Woycik* 1662, PnM 426, 442, 426, 428, 413, 431; **Dmitr:** ~ Chrz.: *szl. Dmitr s. Onaczkow* 1569, AU 276; *Dmitr Bondar* 1578, IG 66; *Dmitr Dmiszowicz, Dmitr Kruhlicz, Dmitr Pankiewicz* 1639, OP 121, 116; *Dmitr Jarmoczik, Dmitr Kasianczyk, Dmitr Pawlik, Dmitr Prokopik* 1662, PnM 428, 420, 535, 429; ~ Tat.: *Дмитръ Магметевичъ* 1565, PWL 425 (T); **Dmitro:** ~ Chrz.: *Dmitro Wawrynczyk* 1662, PnM 487; **Dmitrz:** ~ Chrz.: *Dmitrz* 1545, IMŁI 100; **Dzmitr:** ~ Chrz.: *Dzmitr Korobkowicz* 1551, IMŁII 321; **Mitr:** ~ Chrz.: *Mitr Poliowicz* 1558, IB 35.

• Protonazwisko

Dymitr-//Dmitr-//Dmitrz-:

-owicz: **Dmitrowicz:** ~ Chrz.: *Nikita Dmitrowicz* 1558, RG 20; *Choma Dmitrowicz* 1560, PMŁ 153; *Daniło z Stasiem Dmitrowicz* 1565, IA 6; *Iwan Dmitrowicz* 1567, IMBS 181; *Sierhey Dmitrowicz* 1639, OP 116; *Jarosz Dmitrowicz* 1662, PnM 527; -uk: **Dmitruk:** ~ Chrz.: *Jasko Dmitruk* 1662, PnM 426; -yk: **Dmitryk:** ~ Chrz.: *Jaszko Dmitryk* 1662, PnM 431; F: -owa: **Dymitrowa:** ~ Chrz.: *Dymitrowa* 1571, IT 11; -icha// -ycha: **Dmitrzycha:** ~ Chrz.: *Maryna Dmitrzycha* 1662, PnM 427.

*Dmis-//*Dmisz-:

-owicz: **Dmisowicz**: ~ Chrz.: *Marko Dmisowicz* 1560, PK 8; **Dmisowicz**: ~ Chrz.: *Dmitr Dmisowicz* 1639 OP 121.

*Dimko-:

-ik//-yk: **Dimczyk**: ~ Chrz.: *Misko Dimczyk* 1662, PnM 529.

*Mitka-:

-ewicz: **Mitkiewicz**: ~ Tat.: *Abusz Mitkiewicz, Po Murtozie Mitkiewiczu* 1631, RDT, 96, 102 (T).

E f r a i m

Imię Efraim, hebr. ‘eprajim z akad. i sum. Apparu ‘żuławcy, żyzna ziemia’ (końcówka -ajim wskazuje na toponim) (Tron.–Wal. 102), przejęte do gr. ‘Εφραϊμ (Mall 296), do łac. przejęte w postaci Ephraem, Ephraim (Janow. 78), cerk. bibl. Εφραϊμ (Joz 16,5–8), w językach wsł. utrzymało się w formie Εφραϊμ (Sup. 411). W Biblii: ważne pokolenie Izraela, nazwane tak od gór Efraim w centrum Kanaanu. Szczepy tam osiadłe tworzyły wraz z Manassesem wielki „dom Józefa”. Ponieważ pierwotne terytorium nie wystarczało licznemu pokoleniu E. (Joz 16, 5–8), rozciągnęło się ono ku północy (Sdz 8,1–3), potem ku wschodowi (Sdz 12). Tradycje zawarte w Sdz 19–21 świadczą o walkach z Beniaminem. Za Salomona góry E. tworzą prefekturę królestwa (1 Krl 4,8); stąd pochodzi Jeroboam, późniejszy król państwa płn. ze stolicą w Sychem (1 Krl 11,26; 12,20). Mimo że kolejne stolice państwa leżały na terytorium Manassesesa, Efraim zachował przewagę wśród 10 pokoleń północy, a jego nazwa stała się synonimem Izraela (Oz 5,3nn; Iz 7,5nn). Ojcem-eponimem pokolenia był Efraim, syn Józefa, i Asemat, młodszy brat Manassesesa, zrodzony w Egipcie (Rdz 41,52; 46,20) i adoptowany przez Jakuba, który dał mu władzę nad starszym bratem (Rdz 48,1–20) (Tron.–Wal., 102–103). Wśród świętych: Efraim Syryjczyk, diakon w Edessie (Mall 296). W podlaskim materiale źródłowym XVI–XVII w. imię w formie podstawowej występowało w diasporze

żydowskiej, w formie cerk. jest poświadczony tylko raz z wsł. adaptacją nagłosowej *e* z protezą *j*. Pozostałe poświadczenia są dowodem na przyswajanie postaci cerk. imienia przez miejscową ludność z mniej lub bardziej znaczącymi przekształceniami fonetycznymi:

Efraim: ~ Żyd.: *Efraim, introligator* 1654 (Orla) Lesz 114 (Ż); *Efraim Introligator Zyd* 1655, IMO 24 (Ż); **Afraim:** ~ Żyd.: ...*Афраима Нахумовича* 1654, ABZS III 69 (Ż); **Jefrem:** ~ Chrz.: *Jefrem Popowicz* 1551, IMŁII 327; **Ofrem:** ~ Chrz.: *Ofrem Irczyc, piekarz* 1580, JI 81; **Ochrem:** ~ Chrz.: *Ochrem* 1545, IMŁI 112; *Ochrem Klincewicz, Ochrem Stohnieykowicz* 1551, IMŁII 288, 304; *Ochrem Matysewicz* 1558, IB 37; *Kuźma, Ochrem Jachowiczy, Ochrem Kupisz* 1560, PMŁ 168, 170; *Ochrem Łopuch, Ochrem Łopuchow* 1578, IG 321, 303; *Ochrem Gryszkiewicz* 1639, OP 109; **Ochrym:** ~ Chrz.: *Ochrym Juszkowicz* 1560, PK 17; **Achra:** ~ Chrz.: *Mic, Achra Chruszczewiczy* 1560, PMŁ 149.

- Derywaty

Hrym-:

-ach: **Hrymach:** ~ Chrz.: *Hrymach Pankowicz* 1560, PK 5, 17; -an: **Hryman:** ~ Chrz.: *Hryman Dziesiątnik* 1545, IMŁI 92; -as: **Hrymas:** ~ Chrz.: *Hrymas i Iwasko Ilkiewicz* 1558, RG 376.

- Protonazwisko

Afraim-//Ochrem-//Ochrym-:

-ów: **Ochremów:** ~ Chrz.: *Ławryn Ochremów, Proniec Ochremów* 1578, IG 73, 324; -owicz: **Afraimowicz:** ~ Żyd.: ...*Нахима Афраимовича* 1654, ABGS V 152 (Ż); **Ochremowicz:** ~ Chrz.: *Cimosz Ochremowicz* 1545, IMŁI 194; *Andruszko Ochremowicz* 1560, PMŁ 169; **Ochrymowicz:** ~ Chrz.: *Philip Ochrymowicz* 1565, IA 10; -ik: **Ochrymik:** ~ Chrz.: *Andrzej Ochrymik, Tymosz Ochrymik* 1662, PnM 434, 526.

Ochra-:

-ecz: **Ochrecz:** ~ Chrz.: *Procop Ochrecz* 1560–1563, RBS 464.

Hrymach-//*Hrymasz-:

-ewicz: **Hrymaszewicz**: ~ Chrz.: *Pietrasz Hrymaszewicz* 1551, IMŁII 270; -owicz: **Hrymachowicz**: ~ Chrz.: *Jakim Hrymachowicz, Maksym Hrymachowicz, Mielech Hrymachowicz* 1560, PK 4, 8-9.

Hryman-//Chryman-:

-'ewicz: **Hrymaniewicz**: ~ Chrz.: *Mic Hrymaniewicz* 1560, PMŁ 149; -owicz: **Chrymanowicz**: ~ Chrz.: *Radko Chrymanowicz* 1662, PnM 531.

*Hrymal-:

-icz; **Hrymalicz**: ~ Chrz.: *Niemira Hrymalicz starosta drohicki* 1499, UP 123; *Niemira Hrymalicz starosta Mielnicki* 1516, UP 91.

*Hrymajta-:

-icz: **Hrymajtacz**: ~ Chrz.: *Nemira Hrymajtacz starosta Mielnicki* 1528, JI 186.

*Hrymuszko-:

-owicz: **Hrymuszkowicz**: ~ Chrz.: *Trochim Hrymuszkowicz* 1560, PMŁ 137.

Eleazar – Łazarz

Eleazar, hebr. 'eli'azar 'Bóg jest pomocą' (Tron.–Wal. 106), gr. Ελεάζαρος, łac. Eleazarus (Mall 211), serk. Елеазар (Sup. 410). W Biblii do najbardziej znanych postaci ST należeli: a) syn Aarona, znanego z tradycji kapłańskiej (Wj 6,23; 28,1); synowie E. liczyli 16 oddziałów kapłańskich (1 Krn 24,3–6); b) syn Abinadaba, strażnika Arki w Kiriath-jearim (1 Sm 7,1); c) syn Dodo Achochity (2 Sm 23, 9n; 1 Krn 23,21n), zwany też Dodaj (1 Krn 27,4); d) lewita z rodu Merariego (1 Krn 23,21n; 24,28); e) syn Pinchasa (Ezd 8,33); f) Izraelita z rodu Parosza (Ezd 10,25); g) kapłan, uczestnik poświęcenia murów Jerozolimy (Ne 12,42); h) autor księgi Eklezjastyka (Syr 50,27); i) bohaterski

syn Mattatiasza, gr. przydom. Auran (1 Mch 2,5; 6,43); ojciec Jazona (1 Mch 8,17); k) starzec żyd., uczonec w Prawie, męczennik za wiarę (2 Mch 6,18,31); l) przodek Jezusa (Mt 1,15). Na Podlasiu w XVI–XVII w. imię było nadawane przez chrześcijan zazwyczaj w formie podstawowej, chociaż nie należało do najbardziej rozpowszechnionych. Zostało poświadczane w dwóch wariantach graficznych przekształconej fonetycznie pełnej formy imienia: *Olizar//Olyzar* (chrz.). Imię Eleazar występowało przede wszystkim w antroponomii żydowskiej, chociaż w zmodyfikowanej fonetycznie postaci: *Lejzer, Lejzor* (żyd.), jednak frekwencją nie wyróżniało się wśród innych imion i ich form typowych dla tej grupy etnicznej, por.:

Olizar: ~ Chrz.: *Olizar Onchemonicz* 1560–1563, RBS 497; **Olyzar:** ~ Chrz.: *Olyzar Onichimowicz* 1558, IS 58; **Lejzer:** ~ Żyd.: *Lejzer Kalmanowicz zyd* 1669, IMO 33 (Ż); *Lejzer Kalmunow zięć* XVII, IW 51 (Ż).

- Protonazwisko

Olizar-:

Olizar: ~ Chrz.: *Maciej Olizar* 1558, IS 50; → -owicz: **Olizarowicz:** ~ Chrz.: *Dziemian Olizarowicz* 1639, OP 112; -uk: **Olizaruk:** ~ Chrz.: *Chawryło Olizaruk* 1662, PnM 412.

Lejzer-//Lejzor-:

-owicz: **Lejzerowicz:** ~ Żyd.: *Szłomko Lejzerowicz* 1686 (Kleszczele), Lesz 190 (Ż); **Lejzorowicz:** ...*Натана Лейзоровича* 1665, ABZS V 177 (Ż).

Ł a z a r z

Imię Łazarz łączone jest z hebr. ‘el’azar ‘Bóg wspomógł’ (Tron.–Wal. 178), przejęte do gr. Λαζαρος, łac. Lazarus, scs. Лазарь//Лазарь (Mall 272), cerk. Лазарь (Sup. 218). Imię to występuje w ST w formie hebr. Eleazar. Dla chrześcijan ważna jest postać starca żydowskiego, uczonego w Prawie, męczennika za wiarę (2 Mch 6,18–31) oraz przodek Jezusa (Mt 1,15). Imię w formie Łazarz występuje przede wszystkim

w NT. Nosi je brat Marty i Marii z Betanii, przyjaciel Jezusa (J 11 12) oraz chory z przypowieści Jezusa (Łk 16,20–25). Na Podlasiu było nadawane zarówno przez chrześcijan, jak i Żydów w formach przyswojonych przez ludność polską i wschodniosłowiańską:

Łazarz: ~ Chrz.: *Łazarz Laskowicz* 1565, IA 8; *Llazarz Tllusty* 1571, IT 34; *śl. Jakób ol. Łazarza Klieszczelewskiego* 1580, JI 114; ~ Żyd.: ...*Łazarza Żyda z Tykocina* 1553, AMK 205 (Ż); *Łazarz Gierszanowicz Żyd*, *Łazarz Pszczółka* 1622, IŻ, k. 14, k. 17 (Ż); *Łazarz Żyd*, *Łazarz Piesachowicz* 1635, IMO 13v, 12 (Ż); *Łazarz, arendarz* 1698 (Woźna Wieś), Lesz 139 (Ż); **Łazar:** ~ Żyd.: *Łazar Żyd od arendy...* 1622, IŻ 26 (Ż); ... *Лазара Хацкеловичъ* 1539, AGZS XVII 31 (Ż); *Łazar Gierszonowicz Żyd Arendarz*, *Łazar Żyd od arendy* 1622, IŻ, k. 14, 26 (Ż); *Łazar Piesachowicz* 1654, IMO 3 (Ż); **Łoza:** ~ Chrz.: *Wozny Łoza Arutenski* 1528, JI 183.

• Protonazwisko

Łazarz-//Łazarz-

Łazarz: ~ Chrz.: *Jan Łazarz ławnik* 1565, IA 5; → -ow: **Łazarzow:** ~ Chrz.: *Kasper brat Llazarzow* 1571, IT 35; -ewicz: **Łazarewicz:** ~ Żyd.: *Piech Łazarewicz* 1654, IMO 13v (Ż); *Lipman Łazarewicz*, *Pinchas Łazarewicz* 1670 (Tykocin), Lesz 176, 160 (Ż); -owicz: **Łazarowicz:** ~ Chrz.: *Radziwon Łazarowicz* 1558, RG 361; ~ Żyd.: ...*Изака Лазаровича*, ...*Иаакъ Лазаровичъ*, ...*Иосефъ Лазаровичъ*, *Илья Лазаровичъ* 1540, AGZS XVII 96, 103, 177, 186 (Ż); *Newech Łazarowicz* 1622, IZ, k. 14 (Ż); *Aron Łazarowicz*, *Piech Łazarowicz* 1635, IMO 12v (Ż); *Aron Łazarowicz*, *Dawid Łazarowicz*, *Juda Łazarowicz*, *Joweł Łazarowicz* 1654, 1655, IMO 3, 5, 24, 25v (Ż); *Juda Łazarowicz zyd Arendarz*, ...*Faybisza Łazarowicza zyda*, *Joweł Łazarowicz zyd* 1669, IMO 29, 38 (Ż); F: -owa: **Łazarzowa:** ~ Żyd.: *Łazarzowa wdowa* 1635, IMO 12v (Ż).

Łazarek-//Łazarko-

-ik//-yk: **Łazarczyk:** ~ Chrz.: *Jan Łazarczyk* 1565, IA 5.

Eliasz

Eliasz, hebr. elijjah(u) ‘Jahwe jest moim Bogiem’ (Tron.–Wal. 107), gr. Ηλιας, łac. Elias (MaII 211), cerk. Илия (Sup. 417) – to przede wszystkim imię proroka Eliasza (1 Krl 17–21; 2 Krl 1–10). Prorok jest wielokrotnie też wspominany w NT (Mt 11,14; Mk 8,28). Do popularności imienia przyczynił się kult Eliasza (zob. EncK 4, 886) oraz liczni święci chrześcijańscy z tym imieniem. W badanym okresie na Podlasiu imię funkcjonowało w kilku odmiankach i formach pochodnych od dwóch wersji imienia – katolickiej i polskiej zarazem oraz wschodniej, cerkiewnej. W źródłach występuje w wariantach: łac. *Elias*, pol. *Eliasz*, cerk. *Iliia*, z protetyczną spółgłoską **h** w nagłosie imienia oraz różnych formach alternacyjnych. Na bazie będących w użyciu wariantów imienia kształtowały się formy hybrydalne. Swoistą kontaminację form pol., łac. i cerk. odnajdziemy w imionach *Iliias* i *Iliasz*:

Eli: ~ Żyd.: *Eli Doktorowicz z Tykocina* 1541, Jabł III 88 (Ż); **Alisz**: ~ Żyd.: *Alisz, Żyd bielski* 1580, Lesz 182 (Ż); **Elias**: ~ Tat.: *K. Elias Aleksandrowicz* 1683, PPT 319 (T); *K. Elias Szafianowicz* 1683, PPT 323 (T); **Helias**: ~ Chrz.: *Helias filius Abrahae Simanowski* 1569, AU 263; **Eliasz**: ~ Chrz.: *Eliasz Prosiński* 1565, IA 6; *ślach. Eliasz Bielski z cześnikami swemi z Bielin...* 1580, JI 77; ~ Żyd.: *Eliasz Szmojłowicz* 1635, IMO 12v (Ż); ~ Tat.: *K. Eliasz Baranowski, K. Eliasz Januszewski, K. Eliasz Romanowicz, K. Eliasz Wilczyński* 1683, PPT 322v, 321v, 323 (T); **Heliasz**: ~ Chrz.: *od śl. Ambrożego Pogorzelskiego ol. Heliasza* 1580, JI 105; ~ Żyd.: *Heliasz Krupel* 1654, 1655, IMO 4v, 24 (Ż); ~ Tat.: *Heliasz Abrahamowicz, ...Jan, Heliasz, Adam, Samuel i Szachin Abrahamowicze, Heliasz Kalina, Heliasz Kulzimanowicz, Heliasz Zabłocki* 1631, RDT 85, 98, 89, 95, 103 (T); *Heliasz Hajdarewicz Krynicki* 1653, Dum 150 (T); *Heliasz Alexandrowicz, Heliasz Wilczyński* 1690, RPT, 83 (T); *kniaź Heliasz Chalecki Kurmanowicz, Heliasz Janczury* 1690, RPW 164, 106 (T); **Iliia**: ~ Chrz.: *śl. Iliia Borowski* 1580, JI 113; ~ Żyd.: *Илья Лазаровичъ* 1540, AGZS XVII 186 (Ż); *Iliia Doktorowicz Mojsiejowicz* 1540 (Tykocin) Lesz 179, 187 (Ż); *Iliia z Brocsem Wigdorowicz* 1571, IT 34; *Илья Липчикъ* 1576, ABZS V 213 (Ż);

Ilia pisarz bielski 1580, Lesz 206 (Ž); *Ilia Jakubowicz, Ilia Szmojłowicz* 1654, IMO 5, 3v (Ž); *Ilia Zyd* 1655, IMO 24v (Ž); ~ Tat.: *Иля Анѣдрысевиць* 1565, PWL 424 (T); **Ilias**: ~ Chrz.: *Ilias Wojniłow* 1558, RG 28; *Ilias Packowicz* 1558, IS 53; *Ilias Joskowicz* 1558, IB 44; *Ilias Sakowski* 1560, PK 17; *Ilias Borowski, Żuk, Ilias Oszutkoniczi* 1560–1563, RBS 449, 497; *Ilias* 1577, JI 170; *Ilias Olexieiw* 1578, IG 306; ~ Tat.: *Илясь Богдановиць, Илясь Легишевиць* 1528, PWL 117 (T); *Ilias Jaftajewicz* 1631, RDT 116 (T); **Iliasz**: ~ Chrz.: *Iliasz Myszewicz, Iliasz Puszczenic* 1558, IB 43, 44; *Iliasz Andrzeiowicz, Iliasz Curyło, Iliasz Osytkiewicz, Iliasz Packowicz* 1558, IS 49, 53, 58; *Iliasz Radkowicz* 1560, PK 13; *szl. Ihnat s. Iliaszow* 1569, AU 275; *Iliasz Domicz, Iliasz, Hawryło Kondratowicz, Iliasz Znoskiewicz* 1639, OP 111, 120, 116; *Iliasz Hawrylik* 1662, PnM 426.

• Derywaty

Elia-//Ilia-:

-(a)cz: **Eliacz**: ~ Tat.: *Ельячъ Асановиць* 1565, PWL 425 (T); **Пacz**: ~ Chrz.: *Pacz Wietoszczyk* 1558, IB 44.

Il-:

-ko: **Ilko**: ~ Chrz.: *Ilko Jaczuta* 1551, IMĹII 244; *Ilko Szczezow syn, Ilko Stary* 1558, IB 3840; *Ilko Andrzeiowic, Ilko Kolbasszczic, Ilko Radziwon, Czith a Iwan Lastowcziczy* 1558, RG 32, 376, 361; *Ilko, Macko, Marcin Koszkowicz, Ilko Pierchuniewicz* 1560, PMĹ 166, 158; *Ilko, parobek Ilko* 1577, JI 170; *Ilko Homot, Ilko Lewczuk* 1662, PnM 531, 525; *Ilko Mikitorowicz* 1667, KWB 46; ~ Żyd.: ...*nomine perfidii Ilko Zelmanowicz Judei de Woinin* 1583, AMGS 93 (Ž); → -is: **Ilkis**: ~ Chrz.: *Ilkis* 1545, IMĹI 14.

• Protonazwisko

Eliasz-//Jeliasz-//Heliasz-//Ilias-//Iliasz-//Ilia-:

Ilia: ~ Żyd.: *Israel Ilia* 1571, IT 16; → -icz: **Ilicz**: ~ Żyd.: ...*на Еська Ильча... Хорошенкихъ* 1539, AGZS XVII 31 (Ž); *Jakub Ilicz zyd* 1669, IMO 29 (Ž); -ewicz: **Ilewicz**: ~ Chrz.: *Mikuta Ilewicz* 1578, IG 87; -ik//

-yk: **Eliaszyk**: ~ Chrz.: *Mikolay Eliaszik* 1565, IA 6; -ewicz: **Eliaszewicz**: ~ Żyd.: *Meier Eliaszewicz* 1688, OZZ (Ż); ~ Tat.: *K. Borucki Eliaszewicz* 1683, PPT 321 (T); *k. Adam Eliaszewicz* 1690, RPT 79 (T); **Jeliaszewicz**: ~ Tat.: *Bazar Jeljaszewicz* 1631, RDT 80–121 (T); **Piiaszewicz**: ~ Żyd.: *Josko Piiaszewicz zyd* 1670, IMO 16 (Ż); → F: -owa: **Piiaszewiczowa**: *Joškowa Piiaszewiczowa* 1670, IMO 16 (Ż); -ow: **Piiaszow**: ~ Chrz.: *szl. Ihnat s. Piiaszow* 1569, AU 275; -owic: **Eliaaszowic**: ~ Żyd.: *Michał Eliaaszowic starszy z żydów wszystkich tykockich* 1620, Lesz 186 (Ż); -owicz: **Piiaszowicz**: ~ Żyd.: *Jakob Piiaszowicz* 1654, IMO 4 (Ż); **Piiasowicz**: ~ Tat.: *Мустуна Ильясовичъ, Минько Ильясовичъ* 1528, PWL 111,426 (T); F: -owa: **Heliaszowa**: ~ Tat.: *Heliaszowa Łowczycka* 1631, RDT 104 (T).

Ilko-:

-ew: **Ilkiew**: ~ Chrz.: *Milesz Ilkiew* 1578, IG 329; -ewicz: **Ilkiewicz**: ~ Chrz.: *Hrymas i Iwassko Ilkiewicz* 1558, RG 376; -owic: **Ilkowic**: ~ Chrz.: *Sidor Ilkowic* 1558, RG 375; -owicz: **Ilkowicz**: ~ Chrz.: *Stephan Ilkowicz* 1545, IMŁI 103; *Marcin Ilkowicz, Sac Ilkowicz, Sciepan a Iwan Ilkowicz* 1551, IMŁII 269, 253, 303; *Anchim Ilkowicz, Stefan Ilkowicz, Wierycha Ilkowicz, Iwan Ilkowicz* 1560, PMŁ 134, 139; F: -owa: **Ilkowa**: ~ Chrz.: *Taca Ilkowa* 1551, IMŁII 243.

*Ilin-:

-icz: **Ilinicz**: ~ Chrz.: *Iwaszko (Iwan) Ilinicz* 1476–1478, UP 90; *Iwaszko Ilinicz* 1520, JIII 245.

*Ilinik-:

-owicz: **Ilinikowicz**: ~ Chrz.: *Arczisz Ilinikowicz* 1560–1563, RBS 477.

Elizeusz

Elizeusz, hebr. ‘elisza’ ‘Bóg ocalił’ (Tron.–Wal. 109), gr. Ελισεος, łac. Elisaeus, Eliseus (Janow. 82), cerk. Елисей (Sup. 181). W Biblii: prorok z Abel-Mechola, uczeń Eliasza (1 Krl 19–16; 2 Krl 13,21; Syr 48,12;

Łk 4,27). Na Podlasiu w XVI–XVII w. imię w pol. lub łac. formie nie było nadawane. Występują poświadczenia przekształconej fonetycznie i morfologicznie formy cerk.:

Olisiej: ~ Chrz.: *Olisiej Kulikowicz, Olisiej Raczkowicz* 1560, PK 5, 8; **Oliszej:** *Olyssiey Boryssowicz, Olissiej Pawłowicz* 1558, IS 52, 55; *Olyszy Tymochwieiow* 1578, IG 376; **Olesiej:** *Olesiey Awrylik, Olesiey Ihnatyk, Olesiey Miskowicz* 1662, PnM 431, 432, 433, 522; **Olis:** *Olis garnarcz* 1545, IMŁI 116.

- Derywaty

Olis-//Olisz-:

-ec: **Olisiec:** ~ Chrz.: *Olisiec Tarasowicz* 1551, IMŁII 343; -ko: **Oliszko:** ~ Chrz.: *Oliszko Chodorowicz, Oliszko Chwaleiowicz, Oliszko Moncieiowicz* 1551 IMŁII 306, 263, 302; -ni: **Oliszni:** ~ Chrz.: *Oliszni Jeskowicz* 1551, IMŁII 296.

- Protonazwisko

Olisiej-:

-ewicz: **Olisiejewicz:** ~ Chrz.: *Osip Olisieiowicz* 1662, PnM 527; F: -owa: **Olisiejowa:** ~ Chrz.: *Olisieiowa wdowa* 1545, IMŁII 31; 1662, PnM 528.

Olisz-:

-ew: **Oliszew:** ~ Chrz.: *Leniec Oliszew* 1578, IG 72; -ewicz: **Oliszewicz:** ~ Chrz.: *Piec Oliszewicz* 1551, IMŁII 261; -owicz: **Oliszowicz:** ~ Chrz.: *Sienko Oliszowicz* 1560–1563, RBS 425; F: -icha//ycha: **Oliszycha:** ~ Chrz.: *Oliszycha wdowa* 1551, IMŁII 263.

Olisko-//Oliszko-:

-ewicz: **Oliskiewicz:** ~ Tat.: *kniaź Mortuza Oliskiewicz* 1590, AWAK 31 66; -owicz: **Oliskowicz:** ~ Chrz.: *Oliksiej Oliskowicz, Stecz Oliskowicz, Steczko Oliskowicz* 1560, PK 5; *Iwan Oliskowicz* 1662, PnM 411; **Oliszkowicz:** ~ Chrz.: *Piotrasz Oliszkowicz* 1551, IMŁII

328, 293; -onicz: **Oliskonicz**: ~ Chrz.: *Onaczko Oliskonicz* 1560–1563, RBS 496; -enia: **Oliszczenia**: ~ Chrz.: *Sak Oliszczenia* 1551, IMŁII 285; -uk: **Oliszczuk**: ~ Chrz.: *Więczko Oliszczuk* 1662, PnM 425.

Elżbieta

Elżbieta, hebr. ‘eliszeba’ ‘El jest pełnią, szczęściem’ (Tron.–Wal. 111), przejęte do gr. ‘Ελισαβετ, łac. Elisabeth (MaII 358), cerk. Елисавета (Sup. 496). W Biblii imię to nosi: a) córka Amminadaba, żona Aarona, matka kapłanów (Wj 6,23); b) żona kapłana Zachariasza, krewna Maryi, matka Jana Chrzciciela (Łk 1,5). Wśród świętych znane są: Elżbieta z Turyngii, Elżbieta Węgierska, córka Andrzeja III (Fros–Sowa 200–201). W podlaskich materiałach źródłowych występuje w tekstach sporządzonych w języku łacińskim w formach łac. lub zlatynizowanych. W polskich tekstach powszechnie używano formy spolszczonej, w której przy przejmowaniu z łac. zaszły zmiany fonetyczne:

Elizabeth: ~ Chrz.: *Elizabeth Borkulakowna, nobilis Elizabeth Chybowska, nobili Elizabeth Galinska, nobilis Elizabeth Pogonowska, nobilis Elizabeth Radzikowska, nobilis Elizabeth Wyczolkowska* 1662, PnM 444, 448, 418, 416, 434; **Elizabetha**: ~ Chrz.: *Elizabetha Wiczewski* 1666, S.; *Elizabetha Sobociński* 1672, S.; **Elżbieta**: ~ Chrz.: *Florian z siostrą Elżbietą Surmicz* 1558, IB 34; *ślachetna Elżbieta Kuczyńska* 1580, JI 52; *Elżbieta Rozbicka, slach. Elżbieta Tysiewiczowa, Elżbieta Trębicka, ślach. Elżbieta Wyrzykowska* 1662, PnM 252, 436, 444; **Helżbieta**: ~ Chrz.: *Helżbieta Jabłonska Koczowa* 1640–1641, KB 10; *Helżbieta z Zebrzydowic Iwanowska* 1569, AU 285.

Emanuel

Imię Emanuel, hebr. ‘immanu’el ‘Bóg z nami’ (Tron.–Wal. 111), gr. Ημμανουηλ, łac. Emmanuel (MaII 278), cerk. Мануил (Sup. 417), w średniowiecznych źródłach polskich w pełnej formie nie jest poświadczane (MaII 212). Wywodzi się ze ST (Wj 17,7; ps 46).

Jest to symboliczne imię potomka Dawida zapowiedziane Achazowi (Iz 7,14); poprzez Ezechiasza sięga ono Jezusa, o czym jest mowa w NT (Mt 1,23). Do polszczyzny przejęte z łac. Emmanuel, natomiast chrześcijaństwo wschodnie adaptowało to imię poprzez grekę do języka cerkiewnosłowiańskiego w postaci Мануил (choć stare kalendaryczne imię w języku rosyjskim zachowywało nagłosowe e: Еммануил (Sup. 229)). W pełnej formie polskiej imię nie wystąpiło w materiale dokumentacyjnym, poświadczona jest tylko forma z zanikiem nagłosowej samogłoski e. Twory sufiksalne od imienia skróconego *Man* można interpretować różnie – wydaje się, że w większości są to formacje przynależnościowe:

Manuel: ~ Chrz.: *pater Manuel Olifirowicz* 1662, PnM 421; **Manel:** ~ Chrz.: *Manel Michaluk* 1662, PnM 442; **Mantel:** ~ Chrz.: *Jego Mci Panu Mantelowi z Zakrzewa Radlińskiemu, Pisarzowi Grodzkiemu Mielnickiemu* 1655, LM 18; **Manej:** ~ Chrz.: *Maney Kowal, Maney Mikiczycz, Maney Mukunczew, Maney Storbaty* 1578, IG 66, 302, 77, 57; **Man:** ~ Chrz.: *Jaromon, Man Malosowiczi* 1560–1563, RBS 496; ~ Żyd.: *Man zięć Pielacin* 1571, IT 16 (Ż).

- Derywaty

Man-:

-‘ecz: **Maniecz:** ~ Chrz.: *Maniecz* 1558, IB 138; -icz: **Manicz:** ~ Chrz.: *Manicz Rewiaka* 1565, IA 3; -ew: **Manew:** ~ Chrz.: *Manew Gienkiew* 1578, IG 71.

- Protonazwisko

*Manul-/*Manil-:

-ew: **Manilew:** ~ Chrz.: *Andrzej Manilew* 1578, IG 71; -icz: **Manulicz:** ~ Tat.: *Po Sejmanie Manuliczu* 1631, RDT 92 (T); → -ik//-yk: **Manliczyk:** ~ Chrz.: *Lucas Manliczyk* 1673, S.

Man-:

-ewicz: **Maniewicz:** ~ Chrz.: *Zdan Maniewicz* 1558, RG 12; *Sczeplan Maniewicz* 1566, IA 11, 9; -us: **Manus:** ~ Chrz.: *Paulus Manus*

1662, PnM 443; -k: **Mank:** ~ Chrz.: *Stank Mank* 1565, IA 5; → -'ew: **Mankiew:** ~ Chrz.: *Łukasz Mankiew* 1578, IG 141; -ewicz: **Mankewicz:** ~ Chrz.: *Paszkowa Mankewicz* 1560, PMŁ 169; **Manczewicz:** ~ Chrz.: *Lieniecz a Jaroma Manczewicz* 1558, RG 20; -eicz: **Manczeic:** ~ Chrz.: *Maxim Manczeic* 1577, JI 169; -eicz: **Manczeicz:** ~ Chrz.: *Iwan Manczeicz* 1577, JI 167; -ow: **Mankow:** ~ Chrz.: *Iwan Mankow* 1578, IG 139; -owicz: **Mankowicz:** ~ Chrz.: *Simko Mankowicz* 1560, PMŁ 169; -ic//yc: **Manczyc:** ~ Chrz.: *Wasil Manczyc, Dziemid Manczyc* 1551, IMLII 251, 274; -icz//ycz: **Manczycz:** ~ Chrz.: *Iwan Manczycz* 1560–1563, RBS 449; -'uk: **Manczuk:** ~ Chrz.: *Małosz Manczuk* 1662, PnM 429; F: -owa: **Mankowa:** ~ Chrz.: *Janko zięć Mankowej* 1551, IMLII 333.

Maniec-//*Maniecz-:

-ewicz: **Mancewicz:** ~ Chrz.: *Iwasko Mancewicz* 1565, IA 6; -owicz: **Mancowicz:** ~ Chrz.: *Iwan Mancowicz* 1558, IB 38; **Manczowicz:** ~ Chrz.: *Iwan Manczowicz* 1558, IS 50.

Manej-:

-ew: **Manejew:** ~ Chrz.: *Tumiło Maneiew* 1578, IG 64; -ow: **Manejow:** ~ Chrz.: *Hrydzia Maneiow* 1578, IG 67; -ów: **Manejów:** ~ Chrz.: *Stas Maneiów* 1578, IG 70.

**Mankow(o)-:

-ski: **Mankowski:** ~ Chrz.: *Jerzy Mankowski* 1640–1641, KB 22, 38; *szl. Maciey Mankowski* 1676, 1676, RPD 353.

*Mant-:

-ur: **Mantur:** ~ Chrz.: *Iwan Mantur* 1662, PnM 527.

*Manuch-:

-ów: **Manuchów:** ~ Chrz.: *Waśko Manuchów* 1578, IG 306.

Euty ch iusz, Euty ch es

Eutyches, gr. Ευτυχιος, Ευτυχος ‘szczęśliwy’ (Tron.–Wal. 116; Mall 255), łac. Euty chius, Euty ches, Euty chus (Janow. 92), cerk. Евтихий (Sup. 409). W Biblii: młody człowiek z Troady, wskrzeszony przez Pawła (Dz 20, 7nn). Wśród świętych: Euty chiusz męczennik w Sebaście za Licyniusza (Mall 255). W ukr. utrwaliła się postać imienia *Jołtuch* (Mall 255), która występuje w materiale podlaskim w różnych formach. W stosunku do form wyjściowych imię przeszło w procesie adaptacyjnym głębokie przeobrażenia fonetyczne i morfologiczne:

Jołtuch: ~ Chrz.: *Jołtuch, Jołtuch Kisielewicz* 1558, IB 42, 41; *Koc Koleda z bratem Jołtuchem, Jołtuch Miczkowicz* 1560, PK 22, 12.

- Derywaty

Jołtuch-:

-ko: **Jołtuszeko:** ~ Chrz.: *Jołtusko Passuczycz* 1560, IN 69.

*Jołcz-:

-ach: **Jołczach:** ~ Chrz.: *Jołczach Mikithicz* 1558, IB 37.

- Protonazwisko

Jołtuch-:

-owicz: **Jołtuchowicz:** ~ Chrz.: *Marcin Jołtuchowicz:* 1558, IB 74; *Dauid Jołtuchowicz* 1560, PK 14; -ik//-yk: **Jołtuszyk:** ~ Chrz.: *Andrzej Jołtuszyk* 1662, PnM 412; F: -anka: **Jołtuszanka:** ~ Chrz.: *Katarzyna Jołtuszanka* 1662, PnM 430.

*Jołtanko-:

-ic//-yc: **Jołtanczyc:** ~ Chrz.: *Matisz Jołtanczyc* 1560, PK 25.

E w a

Ewa, hebr. chawwa ‘żyjąca, życiodajna’ (por. gr. zoe ‘życie’) (Tron.–Wal. 116), przejęte do gr. Εωα, łac. Heva (Mall 361), cerk. Ева (Sup. 495). W Biblii: imię nadane przez Adama swojej żonie jako „matce wszelkiego życia” (Rdz. 3,20; 4,1). Wraz z Adamem jest ona eponimem całej ludzkości (Tb 8,6) i obrazem skażonej natury ludzkiej (2 Kor. 11,3; 1 Tm 2,13). Na Podlasiu w XVI–XVII w. poświadczona jest forma hebr. *Chawwa* i *Chawa* oraz utrwalona w pol. *Ewa* i zbieżny z formą cerk. wariant z protezą *j* – *Jewa*:

Chawwa: ~ Tat.: ...*дочкамъ ...Мустафинымъ на имя Хадычи и Хавве...* 1565, ASZS 227 (T); **Chawa:** ~ Tat.: *Хавою Кудакочною, Хавою Кульзымановною, ...жоны его Хавы Соболевны* 1591, ALT 82, 93, 96 (T); ...*Я Хава Кульзымановная Олевая* 1593, ALT 136 (T); *Chawa Odrachmanowa* 1631, RDT 84 (T); *K. Chawa Sielimowiczowa* 1683, PPT 323 (T); *Chawa Abramowiczowa, Chawa Furszyna, Chawa Łopaszczowa, Chawa Talkowska* 1690, RPW 105, 164, 233 (T); *Chawa Heliaszewiczowa Rudnicka* 1690, RPN 104 (T); **Ewa:** ~ Chrz.: *Ewa Phalkowska* 1580, JI 95; *Ewa Moczydłowa* 1640–1641, KB 6; *Ewa Krynska dziewczyna, nobilis Eva Szaniawska, Ewa Terlikowska* 1662, PnM 434, 444, 448; *Ewa Latowicki, Ewa Wierzbicki* 1673, 1671, S.; ~ Tat.: *K. Ewa Koplewska* 1683, PPT 323v (T); *Ewa Abramowiczowa, Ewa Melechowa* 1690, RPW 104, 106 (T); *Kn. Ewa Talkowska Aleksandrowa Łowczycka...*, *Kn. Ewa Ulanówna Janowa Carewiczowa, Kn. Ewa Rudnicka Samuelowa Wowkowa...*, *Kn. Ewa Zabłocka* 1690, RPN 104, 105 (T); **Jewa:** ~ Chrz.: *Jewa Kuldoszycha* 1662, PnM 428; *Jewa Paskowa* 1560, PK 19; *Jewa Regliowa* 1558, IB 35; **Jowa:** ~ Chrz.: *Jowa żona Mathiasa Oleszko* 1662, PnM 431.

E z e c h i e l

Ezechiel, hebr. jechezq’el ‘niech Bóg uczyni mocnym’ (por. werset: Ez 3,8), gr. Εζεκιηλ, łac. Ezechiel (Tron.–Wal. 117; Mall 214), cerk.

Иезекииль (Sup. 416). W łac. imię to przybrało postać Ezechiel i w takiej formie utrwaliło się w polszczyźnie, natomiast do scs. z gr. przejęto w postaci Ijezekiil. W ST jest to imię kapłana i proroka wprowadzonego do Babilonii, autora Księgi Ezechiela (Ez 1,3; Syr 49,8). Imię to nosił także kapłan, głowa 20 klasy kapłanów (1 Krn 24,16). W XVI–XVII w. na Podlasiu było znane, lecz należało do niezwykle rzadkich. W materiale dokumentacyjnym wystąpiło tylko w formie:

Ezechiel: ~ Chrz. lub ~ Tat.: *Ezechiel kn. Koryatowicz Kurcewicz* 1520, JIII 244.

Feliks

Feliks, łac. felix ‘szczęśliwy’ (Tron.–Wal. 118). W NT imię nosił prokurator Judei, mąż Druzylli, który zatrzymał w więzieniu Pawła (Dz 23,24). Do zasobu imienniczego chrześcijan wchodzi ze względu na licznych świętych o tym imieniu. Najbardziej znani są męczennicy rzymscy Feliks i Adaukt (Fros–Sowa 223). W materiale dokumentacyjnym imię występuje w wariantcie łac. w tekstach sporządzonych w języku łacińskim. W tekstach pol. w wariantcie spolszczonym:

Felix: ~ Chrz.: *Felix olim Joannis Mleczo* 1569, AU 236; *nobilis Felix Szawłowski* 1662, PnM 415; **Felicis:** ~ Chrz.: *N. Stanislaus olim Felicis Chmielewski in Chmielewo* 1653, KD 541; *Felicis Ubysz* 1662, PnM 416; *szl. Jan olim Felicis Chodor* 1676, RPD 387; **Felicii:** ~ Chrz.: *Felicii Żochowski de Żochy Zybory* 1640, KD 19; **Feliks:** ~ Chrz.: *Feliks Stoiński, Feliks Szaniawski* 1659, 1654, UP 128.

Filemon

Filemon, gr. Φιλεμων ‘przyjazny’ (: φιλος ‘przyjaciół’) (Tron.–Wal. 118), łac. Philemon (MaII 216), cerk. Филимон (Sup. 468). W Biblii: jest to imię chrześcijanina, ucznia św. Pawła, w którego domu w Filipi gromadzili się wierni (Flm 1). W materiale historycznym z Podlasia

w XVI–XVII w. spolszczona forma imienia nie wystąpiła. Poświadczona jest natomiast zlatynizowana oraz przekształcona fonetycznie cerk. postać imienia:

Philimon: ~ Chrz.: *Philimon Lesnik* 1662, PnM 520; **Chilimon:** ~ Chrz.: *Chilimon Zakonnikowic* 1558, RG 354; *Chilimon Prichożyj* 1567, IMBS 181; *Chilimon Wasylewski*, *Chilimon Woitczyk komornik* 1662, PnM 469, 471; **Chalimon:** ~ Chrz.: *Chalimon Krupicz*, *Chalimon Waskowiec* 1662, PnM 526, 529; *Chalimon Kuzmicz* 1682, KWB 8; **Chiman:** ~ Chrz.: *Chiman*, *Chiman z Michałem* 1577, JI 170, 169; **Chil:** ~ Chrz.: *Chil Bartoszewicz* 1558, IB 41.

- Derywaty

Chil-:

-ko: **Chilko:** ~ Chrz.: *Chilko Michałowicz*, *Chilko Żegadło* 1558, IB 41; *Chilko Klimowicz* 1560, PMŁ 133; *Chilko Saczuk* 1662, PnM 414.

*Chicz-:

-ko: **Chiczko:** ~ Chrz.: *Chyczko* 1558, IS 54.

- Protonazwisko

Chilimon-:

-ik: **Chilimonik:** ~ Chrz.: *Fedor Chilimonik* 1639, OP 116; F: -icha: **Chilimonicha:** ~ Chrz.: *Chilimonicha wdowa* 1662, PnM 411.

Chil-:

Chil: ~ Chrz.: *Iwan Chil* 1662, PnM 411: → Chilko-: -owicz: **Chilkowicz:** ~ Chrz.: *Wakolla Chilkowicz* 1558, IB 38; *Chanko Chilkowicz* 1560, PK 15.

*Chic-//*Chyc-//*Chycz-:

-ewicz: **Chycewicz**: ~ Chrz.: *Jacyna, Dawid Chycewicz* 1560, PMŁ 137;
-owicz: **Chyczowicz**: *Asaj Chyczowicz*² 1558, IS 54; -'uk: **Chyciuk**:
~ Chrz.: *Andrzej Chyciuk* 1662, PnM 413; F: -a: **Chica**: ~ Chrz.: *Chica
wdowa* 1551, IMŁII 294.

*Chicik-:

-ow: **Chicikow**: ~ Chrz.: *Siemion Chicikow* 1578, IG 59.

*Chiczko-:

-onicz: **Chiczkonicz**: *Schai Chiczkonicz*³ 1560–1563, RBS 477.

Filip

Imię Filip, gr. Φιλίππος ‘miłośnik koni’ (Tron.–Wal. 118; Mall 216); do łac. przejęte w postaci Philippus, w scs. Филипъ, cerk. Филипп (Sup. 324). W Biblii imię to nosiło wiele postaci ST i NT. Ze ST znani są m.in.: a) Filip II, król Macedonii, ojciec Aleksandra Wielkiego (1 Mch 1,1; 6,2); b) Filip V, król Macedonii, pokonany przez Rzymian (1 Mch 8,5); c) namiestnik Antiocha IV w Jerozolimie (2 Mch 5,22; 6,11; 8,8) i in. Dla chrześcijan najważniejszą postacią jest postać z NT: Filip, apostoł z Betsaidy, jeden z Dwunastu (Mt 10,3; Mk 3,18; Łk 6,4; Dz 1,13) oraz jeden z Siedmiu, różny od apostoła Filipa, głoszący Ewangelię w Samarii (Dz 6,5; 8,4). W materiale dokumentacyjnym imię wystąpiło w formie skróconej w stosunku do gr.-łac. postaci w kilku wariantach: z zachowaniem łac. **ph** w formie spolszczonej oraz w formach fonetycznie przekształconych, potocznych:

Philip: ~ Chrz.: *Philip Sachar, Philip* 1545, IMŁI 102, 112; *Philip Hlebkowicz* 1560, PK 6; *Philip Czerniejkowicz* 1560, PMŁ 156; *Philip Minczewicz* 1562, RBS 500; *Philip Ochrymowicz, Łochwien a Philip y Orech* 1565, IA 10, 5; *Philip Dzieszkiew* 1578, IG 87; *Philip Be-*

2 Imię wskazuje na tatarskie pochodzenie osoby, lecz L. Dacewicz (2012) nie odnotowuje w swojej publikacji obecności takiej formy nazwy osobowej.

3 Imię wskazuje na żydowskie pochodzenie osoby nominowanej, lecz w publikacji L. Dacewicz (2008a) brak poświadczenia takiej nazwy osobowej.

czuk, *Philip Saczuk* 1662, PnM 420, 434; **Philyp**: ~ Chrz.: *Philyp Kurzyna* 1640–1641, KB 17; **Philis**: ~ Chrz.: *Pierchus, Philis Paulonicy* 1560–1563, RBS 496; **Filip**: ~ Chrz.: *Filip Niemiera et Woyno* 1490, AKJ 23; *Filip Jemielik, Filip Wielgoszewicz* 1565, IA 8, 11; *Filip Chwaleiew, Filip Rymarz, Filip Tarasów, Filip Dubieński, Filip Skomeszków* 1578, IG 333, 306, 70, 305, 335; *ślach. Filip z Nagornych Putkowicz, z dóbr brata swego Filipa, Filip Sarnacz* 1580, JI JI 8, 90, 82; **Fylip**: ~ Chrz.: *Fylip Wawrinowicz* 1691, KWB 19; **Pilip**: ~ Chrz.: *Pilip Chwaliewic, Pilip Jucewicz, Pilip Oksiutycz, Pilip Pawłowicz, Pilip* 1551, IMŁII 263; 251, 330, 350; *Hrycz, Pilip Miernicz* 1558, IN 71; *Pilip, Iwan Kowierczyc Pilip Lewkowicz* 1639, OP 108, 116; *Pilip Iwanik* 1662, PnM 426; **Chilip**: ~ Chrz.: *Chilip Chacuczycz* 1578, IG 139.

Możliwe też są formy pochodne: *Chil, Chilko*, zob. F i l e m o n.

• Protonazwisko

Filip-//Philip-//Pilip-:

-ko: **Filipko**: ~ Chrz.: *Thomas Filipko* 1670, S.; *Martinus Filipko* 1672, S.; → -ik// -yk: *Filipczyk- → F: -owa: **Filipczykowa**: ~ Chrz.: *Filipczikowa* 1577, JI 168; -ik: **Pilipik**: ~ Chrz.: *Mikołaj Pilipik, Simon Pilipik, Hryc Pilipik, Demko Pilipik z żono, syn, dziewczka, Silian Pilipik chłopiec służyły Pilipika Jakuba* 1662, PnM 427, 482, 483, 515; -ów: **Filipów**: ~ Chrz.: *Olichwier Filipów* 1578, IG 70; **Pilipów**: ~ Chrz.: *Iwanko Pilipów, Alexiey Philipów* 1578, IG 76, 329; -owicz: **Filipowicz**: ~ Chrz.: *Michalko Filipowicz* 1545, IMŁI 104; *Zdan Filipowicz* 1639, OP 125; *Pan Jan Filipowicz* 1640–1641, KB 27; *Cristina Filipowicz* 1669, S.; **Pilipowicz**: ~ Chrz.: *Hryc Pilipowicz, Paweł Pilipowicz, Zusim Pilipowicz, Sienko Pilipowicz* 1551, IMŁII 263, 273, 274, 349; *Taras Pilipowicz* 1558, RG 32; *Hrin Pilipowicz* 1558, IB 37; *Woytko Pilipowicz* 1558, IS 55; *Nieścier Philipowicz, Owierko Philipowicz, Zosim Zan Philipowicz* 1560, PMŁ 158, 159; *Sowosciey Pilipowicz* 1639, OP 109; -onicz: **Piliponicz**: ~ Chrz.: *Marko Piliponicz* 1560–1563, RBS 483; F: -owa: **Philipowa**: ~ Chrz.: *Philipowa wdowa* 1662, PnM 484; -icha: **Philipicha**: ~ Chrz.: *Philipicha* 1545, IMŁI 114; **Pilipicha**: ~ Chrz.: *Pilipicha wdowa* 1662, PnM 529.

Gabriel

Imię Gabriel, hebr. gabri'el 'mąż Boży' (Tron.–Wal. 121), gr. Γαβριήλ (MaII 222), łac. Gabriel (Janow. 107), pol. Gabriel, cerk. Гавриил (Sup. 394). W ST imię Gabriel występuje w Księdze Daniela. Jest to imię anioła wyjaśniającego Danielowi wizje (Dn 8,16; 9,21). W NT archanioł Gabriel zwiastuje narodziny Jana Chrzciciela i Jezusa (Łk 1, 19.26). Na Podlasiu imię funkcjonowało w kilku odmiankach. W tekstach pol. używano polskiej formy imienia *Gabriel*, w tekstach łacińskich mamy warianty *Gabrielo* i *Gabrielis*. U Słowian wschodnich imię zadomowiło się w formach gwarowych, fonetycznie przekształconych. Podstawą przekształceń była forma cerk. Gawriił, a to wiąże je z nazewnictwem ludności prawosławnej. W grafii wielu zabytków występuje **h** na miejscu **g**, co świadczy o szczelinowym charakterze tej spółgłoski. Fonem [w] oddany na piśmie za pomocą znaku **w** lub **u** potwierdza zbliżoną wymowę tych spółgłosek. Odnotować też należy alternacje r//r' oraz zamianę wygłosu spółgłoskowego na samogłoskowy -ił > -iło:

Gabrielo: ~ Chrz.: *Petras a Gabrielo Putkowski* 1640, KD k. 17, 693; **Gabrielis**: *Gabrielis Kosinski* 1640, KD 45; **Gabriel**: ~ Chrz.: *Gabryel Gęba* 1571, IT 8; *śl. Gabriel Zedloic* 1580, JI 92; *Jerzy Gabriel Irzykiewicz* 1620, UP 115; *N. Gabriel ol. Mathia Zdzychowski* 1640, KD 158; *P. Gabriel Zrobik, Gabriel Pretphus* 1640–1641, KB 24, 40; *Gabriel z żoną, Gabriel Korzeniowski, Gabryel Kozłowicz, Moysiey y Gabryel Panasikowie bracia, Gabryel Topczewski* 1662, PnM 511, 512, 485, 442, 484; *Gabryel Sieklicki* 1663, RP 788; *Gabriel Kierkowicz* 1663, KWB 345; *Gabriel Hornowski* 1689, UP 121; **Hawriło**: ~ Chrz.: *Hawriło Wasilewicz* 1560, PK 12; *Hawriło Sudzik* 1560–1563, RBS 496; *Hawriło Nikonik* 1662, PnM 430; **Hawryło**: ~ Chrz.: *Hawryło Iwanow, Hawryło a Roman Potoroczicy, Hawryło Sowaszczyanowicz* 1558, RG 26, 465, 10; *Hawryło Kościukowicz* 1560, PMŁ 167; *Hawryło s. Miskow* 1569, AU 276; *Hawryło Czornakiew, Hawryło Waskiew* 1578, IG 309, 75; *Hawryło Bartłomieiwicz, Hawryło Kondratowicz, Hawryło Maszukowicz, Hawryło Tarasowicz* 1639, OP 109, 120, 111, 116;

Hawryło Balczuk, Hawryło Gmiczyz 1662, PnM 427, 446; *Hawryło Usowicz* 1675, KWB 17; **Chawryło**: ~ Chrz.: *Chawryło Olizaruk* 1662, PnM 412; **Hauryło**: ~ Chrz.: *Hauryło Chomicz* 1558, IB 34; *Hauryło Rusinowicz* 1560, IN 69; *Hauryło Smiczycz* 1578, IG 63; **Gwier**: ~ Chrz.: *u Gwiera Hawrylika* 1662, PnM 515.

- Derywaty

*Hacz-:

-ko: **Haczko**: ~ Chrz.: *Haczko Kyenkowicz* 1520, RT 98 (T).

- Protonazwisko

Gabriel-//Hawryło-//*Hawreło-//Hauryło-//*Awryło-:

Gabriel: ~ Chrz.: *Ławryn Gabryel* 1639, OP 118; -ik: **Awrylik**: ~ Chrz.: *Olesiey Awrylik, Theodor Awrylik* 1662, PnM 431, 521; **Hawrylik**: ~ Chrz.: *Iliasz Hawrylik, Ihnat Hawrylik, Jaszko Hawrylik, u Gwiera Hawrylika* 1662, PnM 426, 438, 515; → F: -owa: **Hawrylikowa**: ~ Chrz.: *Marina matka Hawrylikowa* 1662, PnM 438; -ow: **Hauryłow**: ~ Chrz.: *Kondrat Hauryłow, Wasil Hawryłow* 1578, IG 61, 321; -owicz: **Hawryłowicz**: ~ Chrz.: *Onisko Hawryłowicz* 1662, PnM 524; **Hawrełowicz**: ~ Chrz.: *Jacko Hawrełowicz* 1662, PnM 522; -uk: **Hawryluk**: ~ Chrz.: *Daniel Hawryluk* 1662, PnM 442; F: -owa: **Hawryłowa**: ~ Chrz.: *Hawryłowa wdowa* 1551, IMŁII 10; *Hawryłowa* 1560–1563, RBS 414; *Hawryłowa Maryna* 1662, PnM 424; -icha: **Hawrylicha**: ~ Chrz.: *Hawrylicha wdowa* 1551, IMŁII 245; *Hawrylicha wdowa* 1662, PnM 528.

Gaw-:

-in: **Gawin**: ~ Chrz.: ...*imieniem śl. Marcina ol. Grzegorza Gawina* 1580, JI 127.

Hawr-:

-a: **Hawra**: ~ Chrz.: *Chwiedor Chawra* 1662, PnM 441.

Gajusz

Gajus, łac. praenomen Gaius, Caius, etym. niejasna (MaIi 221; Tron.–Wal. 121), gr. Γάϊος, cerk. Гайй (Sup. 394). W Biblii: a) Macedończyk, towarzysz podróży św. Pawła (Dz 19,29; 20,4); b) ochrzczony przez Pawła mieszkaniec Koryntu (Rz 16,23); c) adresat listu św. Jana (3, J 1). Imię w takiej formie na Podlasiu w XVI–XVII w. nie zostało zarejestrowane, natomiast są poświadczone formy *Goilis*, *Goilisz*, które mogły powstać na bazie tego imienia w wyniku zmian fonetycznych i sufiksacji:

Goilisz: ~ Chrz.: *Goilisz* 1558, IS 55; **Goilis:** *Goilis*, *Pieczko Krzewiczi* 1560–1563, RBS 480.

- Protonazwisko

Gaj-:

Gaj: ~ Chrz.: *Michał Gay* 1640–1641, KB 17; -k: ***Gajk:** ~ Chrz.: *śl. Bartosz Gayk* 1580, 1580, JI 104; → -owicz: **Gojkowicz:** ~ Chrz.: *Janko Goikowicz* 1560–1563, RBS 468.

*Goil-:

-ew: **Gojlew:** ~ Chrz.: *Witass Goylew* 1558, RG 12; *Staś Goilew*, *Woytas Goilew* 1578, IG 234, 300.

*Gojlic-:

-ew: **Gojlicew:** ~ Chrz.: *Witass Goylicew* 1558, RG 12.

*Gojlin-:

-ic: **Gojlinic:** ~ Chrz.: *Stasz Goylinic* 1558, RG 12.

*Gojs-:

-(o)wic: **Gojswic:** ~ Chrz.: *Piotruc Goiswic* 1558, RG 5.

**Gajkow(o)-:

-ski: **Gajkowski**: ~ Chrz.: *Paweł Gaykowski* 1640–1641, KB 14.

H e m a n

Heman, hebr. Heman ‘wierny’ (ale imię jest kananejskie) (Tron.–Wal. 132), gr. Αιμαν, łac. Eman, Heman (LV). W Biblii imię to nosi jeden ze sławnych mędrców Kanaanu (1 Krl 5,11), w 1 Krn 2,6 jest zaliczany do synów Zeracha, wnuków Judy, ale to w wyniku odczytania jego przydomka: Ezrachita jako Zerachita. Synowie Hemana byli odpowiedzialni za śpiew w świątyni jerozolimskiej (1 Krn 25,1); ich imiona tworzą fragment psalmu (Tron–Wal. 132). W dokumentach podlaskich imię pojawiło się tylko raz w zniekształconej formie:

Homan: ~ Chrz.: *Homan olim Olieszewicz* 1569, AU 246.

- Protonazwisko

Homon-:

Homon: ~ Chrz.: *Marcin Homon* 1577, JI 165.

H i e r o n i m

Hieronim, gr. Ἱερώνυμος ‘(noszący) święte imię’ (Tron.–Wal. 134), przejęte do łac. Hieronymus (MaII 251), cerk. Иероним (Sup. 416). W Biblii: jeden z wodzów syryjskich, którzy gnębili Żydów podczas powstania machabejskiego (2 Mch 12,2). W podlaskich zabytkach piśmiennictwa z XVI–XVII w. jest poświęcone w kilku formach: łac., pol., cerk. oraz skróconej:

Hieronimus: ~ Chrz.: *Hieronimus olim Kucz* 1569, AU 246; **Hieronim**: ~ Chrz.: *Hieronim, Hieronim Irzykowicz* 1520, JIII 244, 246; ...*Hieronim, Marcin Boguta* 1560, PMŁ 135; *Hieronim z Bratem Pantem* 1565, IA 9; *szl. Hieronim, Szczęsny Sulkowi* 1569, AU 280; *Hieronim Krawiec* 1577, JI 170; *śl. Hieronim Koziulek, ślachetny Hieronim*

Matysów, ksiądz Hieronim, pleban rudzki 1580, JI 104, 55, 73; *Hieronimi Niemiera szlachcic* 1600, AK 155; *Hieronim Orzeszko* 1647, LM 113; *Hieronim Kazimierz Chalecki* 1651, UP 138; **Jeronim**: ~ Chrz.: *Jeronim* 1560, PMŁ 135; sz. *Jeronim s. Piotrow Borzym, szl. Jeronim Kossek woźny ziemski* 1569, AU 273; *Ślachetny Jeronim Dobrogocki* 1580, JI 51; *Pan Jeronim Jabłonski sam tret* 1528, PW 185; *ślachetny Jeronim Malewski* 1580, JII 63; **Jeromin**: ~ Chrz.: *ślachetni Jeromin z Wisemierza, Jeromin syn Wojciecha Klepacskiego* 1580, JI 19, 17.

- Derywaty

Hir-:

-a: **Hira**: ~ Chrz.: *Hira brat jego* 1551, IMŁII 234.

- Protonazwisko

Hieronim-//Jeromin-:

-ów: **Jerominów**: ~ Chrz.: *Mikołaj Jerominów* 1580, JI 47; -owicz: **Hieronimowicz**: ~ Chrz.: *Paweł Hieronimowicz* 1565, IA 5.

*Jieronimek-//*Jieronimko-

-ik//-yk: **Jeronimczyk**: ~ Chrz.: *Łukasz Jieronimczyk* 1676, RPD 351.

Jerom-:

-owicz: **Jeromowicz**: ~ Chrz.: *Tomek Jeromowicz* 1566, IA 12.

H i o b

Hiob, hebr. 'ijjob, gr. Iob od zach.-sem. 'ajja'abu 'gdzie jest ojciec?', tłumaczone też zgodnie z treścią księgi jako imiesłów bierny: 'traktowany jako wróg ('ojeb') (Tron.–Wal. 134), przejęte do gr. w formie Ιωβ, łac. Iob, język scs. przyswoił to imię z gr. w formie Ιοβъ, Ijevъ (Mall 254), cerk. Иов (Sup. 197). W ST centralna postać Księgi Hioba, bohater tradycji Izraela, jeden z trzech sprawiedliwych mężów Izraela (Ez 14,14,20). W NT jest stawiany za wzór cierpliwości w doświad-

czeniuach (Jk 5,11). W materiale antroponimicznym Podlasia z XVI–XVII w. nie należy do imion często używanych, lecz jest poświadczony w kilku wariantach powstałych na bazie formy cerk., odzwierciedlających cechy dialektalne języków wsł. (m.in. ikawizm ukr.). Do gr.-łac. postaci imienia nawiązuje jedynie forma *Jop*:

Iiew: ~ Chrz.: *Iiew Nicewicz* 1551, IMŁII 269; **Jiew**: ~ Chrz.: *Jiew* 1545, IMŁI 102, 111; *Jew Paszkowicz* 1551, IMŁII 273; **Jowa**: ~ Chrz.: *Jowa ze Stoku, piekarz* 1560, JI 81; **Jiw**: ~ Chrz.: *Jiw Wakowicz* 1551, IMŁII 298; **Jop**: ~ Chrz.: *Jop Praethphus (Prajtfus)* 1520, JIII 247.

- Derywaty

Jow-:

-el: **Jowel**: ~ Żyd.: *Jowel Markowicz* 1654, IMO 3, 3v, 4, 5 (Ż); *Jowel Pejsaczyn Zydz* 1655, IMO 26v (Ż); ...*Jowela Pieszczyzny zydka* 1669, IMO 37 (Ż).

- Protonazwisko

Jow-:

-icz: **Jowicz**: ~ Chrz.: *Chwedko Jowicz* 1662, PnM 536.

*Jowko-:

-ow: **Jowkow**: ~ Chrz.: *Naumiecz Jowkow z bracziq* 1558, RG 376.

H o h a m

Do niezwykle rzadkich i mało znanych imion biblijnych niewątpliwie należy imię Hoham, o niejasnej etymologii, z hebr. hoham (Tron.–Wal. 134), gr. Αιλαμ, łac. Oham (LV), bibl. pol. Hoham, bibl. cerk. Гоґам. W Biblii jest wymienione tylko raz w ST jako imię amoryckiego króla Hebronu (Joz 10,3). Z tym imieniem wydaje się łączyć poświadczona w materiale podlaskim z XVI–XVII w. forma *Hohe-*

mias. Jak widać, w materiale dokumentacyjnym imię Hoham wystąpiło w hiperpoprawnej zlatynizowanej formie:

Hohemias: ~ Chrz.: *śl. Józef Kunczewicz i brat jego Hohemias* 1580, JI 123.

I z a a k

Izaak, hebr. *jicchaq* ‘(Bóg) się uśmiechnął’ (Tron.–Wal. 138). Imię przejęte do gr. w formie *Ισαακ*, łac. *Isaak* (MaII 239), cerk. *Исаак, Исаакий, Исакий* (Sup. 419); jego wariantem zaadaptowanym z gr. *Ισαακιος* w języku cerk. było imię *Исаакий* (Sup. 200). W ST to imię nosił syn Abrahama (Rdz 17,17). Do tej postaci odnosi się NT (Dz 1,8); dom Izaaka oznacza królestwo Izraela (Am 7,9,16). W Liście do Hebrajczyków czytamy: „Przez wiarę Abraham, wystawiony na próbę, ofiarował Izaaka, i to jedynego syna, on, który otrzymał obietnicę” (Hbr 11,17). W średniowieczu imię było używane, chociaż nie należało do popularnych (MaII 239). Występuje także w XVI–XVII w. na Podlasiu; materiał ilustracyjny wskazuje, że imię *Izaak//Isaak//Isaakij* wykorzystywało do nominacji przede wszystkim środowisko żydowskie (zazwyczaj) oraz prawosławne. Ludność żydowska nadawała imię w formach pochodnych od hebrajskiego wariantu imienia *Icchak*, chociaż polski wariant też był przez Żydów używany: *Izaak kramarz* 1654–1655, Lesz 166. Poświadczone formy są zazwyczaj utworzone na bazie skróconego tematu *Ic-/Ić-*. U ludności chrześcijańskiej imię wystąpiło w formie cerkiewnej. Od pełnej formy cerkiewnej imienia *Isaak//Isaakij* powstały formy alternacyjne na bazie części medialnej imienia. Z tym imieniem należy łączyć także formę *Iszkiel*, gdzie wyodrębnia się w środowisku słowiańskim formant obcego pochodzenia *-el*:

Icchak: ~ Żyd.: ...*Ицхакъ Шафхетъ* 1539, AGZS XVII, 22 (Ż); *Ицхакъ Лазаревичъ*, ...*Ицхаком Хацкеловичом* 1540, AGZS XVII 93, 95 (Ż); **Izaak:** ~ Żyd.: *Izaak Herckowicz* 1600 (Kleszczele), Lesz 162 (Ż); ...*Изаака Абрамовича* 1661, ABGS V 22 (Ż); *Izaak kramarz* 1654–1655 (Orla), Lesz 166 (Ż); ~ Tat.: *Izaak Stefanowicz* 1690, RPW 104 (T); **Izak:** ~ Żyd.: ...*Изака Лазаровича* 1540, AGZS XVII 96 (Ż); ...*Изака*

Бородавки 1576, ABZS V 214 (Ž); ...*Изакъ Шимонович* 1669, ABZS III 69 (Ž); *Izak Krawiec* XVII, IW 50 (Ž); **Isakij**: ~ Chrz.: *Isakij Hołowczycki* 1662, PnM 426; **Isak**: ~ Żyd.: ...*Исакъ Хауцолович* 1541, AGZS XVII 315 (Ž); ...*Исакъ Лазарович* 1540, AGZS XVII 103 (Ž); ~ Tat.: ...*Исака Курманчикевича* 1557, AGZS 163 (T); **Sak**: ~ Chrz.: *Sak Kasianowicz, Sak Kuzolka, Sak Mielechowicz, Sak Oliszczczenia* 1551, IMŁII 269, 347, 268, 285; *Sak Dziechowic synem Szidorem, Sak Rusanowic* 1558, RG 362, 361; *Sak Osytkiewicz* 1558, IS 58; *Sak Szczepanowicz* 1558, IB 43; *Sak Miskowicz, Sak Smieszkowicz* 1560, PMŁ 142, 168, 147; *Sak, Curilo olim Tropiei* 1569, AU 246; *Sak Judowic* 1571, IT 15; *Sak Białąwa* 1578, IG 323; *Sak Abrahamowicz, Sak Bartnik, Sak Chwiedaczuk, Sak Knisik* 1662, PnM 432, 529, 434, 411.

• Derywaty

Isak-//Icchak-//Icek-:

-anko: **Icchanko**: ~ Żyd.: ...*Ицьханко Израелович* 1540, AGZS XVII 65 (Ž); -o: **Icko** ~ Żyd.: *Icko Gawli* 1565, IA 3; *Icko Izyd* 1578, IG 57 (Ž); *Czapnik Icko* 1619, IMW 123 (Ž); *Nason a Icko Żydowie* 1622, IŻ, k. 14 (Ž); *Icko Fayszewicz* 1649, ABGS V 146 (Ž); *Icko Jakubowicz, Icko Cheryk Zyd, Icko Markowicz, Icko Robaczyk* 1654, IMO 4v, 3v, 5 (Ž); *Ицко Зелманович...* 1693, AGZS XVII, 219 (Ž); **Idzko**: ~ Żyd.: *Idzko czarny* 1619, IMW 122 *Idzko z żoną* 1663, RWB 549v (Ž); *U Idzka Rzeznika* 1663, RP 686 (Ž); **Ićko** ~ Żyd.: *Ićko Gimpielowice, Ićko Rubiess, Ićko Rubiessowic, Ićko Sacsnowic* 1571, IT 34, 35, 15v; (Ž); -el: **Iszkiel**: ~ Chrz.: *Iszkiel Jakubów* 1578, IG 74.

Ic-:

-uk: **Icuk**: ~ Żyd.: *Ицука Абрамовичовъ* 1621, ABGS V 17 (Ž).

Sak-:

-ik: **Saczik**: ~ Chrz.: *Lucas filii Saczik* 1569, AU 269.

Sa-:

-c: **Sac**: ~ Chrz.: *Sac Huciewicz, Sac Rusaniewicz* 1545, IMŁI 108, 117;
-ch: **Sach**: ~ Chrz.: *Sach Rusin* 1565, IA 6; -cz: **Sacz**: ~ Chrz.: *Sacz Wisocky z siabrami* 1558, IB 42; *Sacz Awdziejowicz, Sacz burmistrz, Sacz Ciżewicz burmistrz, Sacz a Prokop Drobisiewicz, Sacz Kiczkowicz, Sacz Kuczkowicz, Sacz Kuczowicz* 1560, PK 4, 10, 20, 12, 29, 14, 21, 70, 26; *Sacz Supronowicz* 1560–1563, RBS 469.

• Protonazwisko

Izaak-//Izak-//Isak-//Isac-//Icek-:

-ow: **Idzkow**: ~ Żyd.: *Zięć Idzkow Izrael z Żoną* 1663, RWB 549 (Ż);
-owic: **Izaakowic**: ~ Żyd.: *Moizzess Izaakowic* 1571, IT 15v (Ż); -owicz: **Ickowicz**: ~ Żyd.: *Heber Ickowicz, Josio Ickowicz, Mosko Ickowicz* 1662, PnM 496 (Ż); **Izaakowicz**: ~ Żyd.: *Dawid Izaakowicz, Izrael Izaakowicz (dzierżawcy młyna w Oliszkach)* 1560, IG 232 (Ż); *Szloma Izaakowicz* 1688, OŻZ (Ż); **Izakowicz**: ~ Żyd.: *...żyd Słoma Izakowicz arędarz młynów Je-o Kr. Mci Mielniczkich* 1580, AW 33 87 (Ż); *...Абрама Изаковича* 1677, AGZS V 208 (Ż); **Isakowicz**: ~ Żyd.: *Хацька Исаковича Хорошенкого* 1540, AGZS XVII 96 (Ż); **Isacowicz**: ~ Tat.: *Stanko Issacowicz*, 1520, RT 93 (T); F: -owa: **Ickowa**: ~ Żyd.: *Ickowa wdowa, Ickowa wdowa Zydowka* 1654, 1655, IMO 5, 30 (Ż).

Sak-:

-ewicz: **Sakiewicz**: ~ Chrz.: *Mikołay Sakiewicz, Onisko Sakiewicz* 1639, OP 121; -owic: **Sakowic**: ~ Żyd.: *Judka Sakowic, Piesak Sakowic* 1571, IT 15, 35 (Ż); -owicz: **Sakowicz**: ~ Chrz.: *Sien Sakowicz, Tymos Sakowicz* 1558, IS 49; *Joszko a Liewko Sakowiczy* 1558, RG 362; *Radko Sakowicz* 1560, PK 11; *Dziemid Sakowicz, Hapon Sakowicz* 1639, OP 121, 111; F: -owa: **Sakowa**: ~ Chrz.: *Sakowa z synami* 1571, IT 35.

Sac-//Sacz-//*Szacz-:

Szacz: ~ Chrz.: *Bartosz Szacz* 1558, IB 42; -ewicz: **Sacewicz**: ~ Chrz.: *Janko Sacewicz* 1545, IMŁI 93; *Mielech Sacewicz, Tyniec Sacewicz* 1551, IMŁII 238, 300; *Gryńko Sacewicz, Oleszko Sacewicz, Sienko Sacewicz* 1560, PMŁ 122,142, 172; **Saczewicz**: ~ Chrz.: *Wasil Saczewicz*

1545, IMŁI 112; *Koman a Wasko Saczewiczi* 1560, PK 24; -owicz: **Sacowicz**: ~ Chrz.: *Borys Sacowicz* 1545, IMŁI 113; **Saczowicz**: ~ Chrz.: *Hrycz Saczowicz* 1560, PK 24; -ik//-yk: **Sacik**: ~ Chrz.: *Chwedor Sacik* 1662, PnM 524; **Saczyk**: ~ Chrz.: *Kirilo Saczyk* 1662, PnM 414; -ko: **Saczko**: ~ Chrz.: *szl. Jan Saczko komornik ziemski* 1569, AU 269; *urodzony Jan Saczko* 1580, JI 72; *Ambroży Saczko* 1615, UP 98; *Grzegorz Saczko* 1620, UP 147; *Jan Teodor Saczko* 1649, UP 82; *Jan Saczko czesnik* 1699, LM 115; → -ewicz: **Saczkiewicz**: ~ Tat.: *Евлашъ Сачъкевичъ* 1528, PWL 117 (T); *...Вълаша Сачъкевичъ* 1557, AGZS 163 (T); -owicz: **Saczkowicz**: ~ Chrz.: *Walenti Saczkowicz* 1560–1563, RBS 427; -uk: **Saczuk**: ~ Chrz.: *Philip Saczuk, Chilko Saczuk* 1662, PnM 414, 434; -iło//-yło: **Saczyło**: ~ Chrz.: *Jurgi Saczyło* 1580, JI 121.

*Sacko-:

-owicz: **Sackowicz**: ~ Chrz.: *Kosciuk Sackowicz* 1551, IMŁII 278.

*Sacejko-:

-owicz: **Sacejkowicz**: ~ Chrz.: *Hrycko Saceykowicz, Hryń Saceykowicz* 1560, PMŁ 149, 133.

*Saczak-:

-ka: **Saczaczka**: ~ Chrz.: *Saczaczka wdowa* 1662, PnM 412.

**Sakow(o)-:

-ski: **Sakowski**: ~ Chrz.: *Ilias Sakowski* 1560, PK 17; *Mikołay Sakowski, Piotr Mikołay Szakowski* 1640–1641, KB 11.

I z r a e l

Izrael, hebr. jisra'el 'Bóg (El) okazał się mocny' (Tron.–Wal. 139), gr. Ἰσραήλ, łac. Israel (Janow. 139), cerk. Израил(ь) (Sup. 416). To imię biblijne jednak nie przyjęło się w kulturze chrześcijańskiej. M. Malec (1994) nie odnotowuje go wśród zasobu imion wykorzystywanych w średniowieczu. A. Superańska (1998, 194) umieszcza

w swoim słowniku imię Izraił jako stare kalendarzowe, bez noty cerk. W ST jest to imię Jakuba, nadane mu przez Boga po walce (Rdz 33, 29) i objawieniu w Betel (Rdz 35,10). Następnie imię staje się nazwą pokoleń Izraela, jego królestwa i ludu Bożego. NT używa tej nazwy metaforycznie: Nowym Izraelem nazywa Kościół. W antroponomii podlaskiej XVI–XVII wieku imię *Izrael* funkcjonowało zawsze jako imię żydowskie, nadawane wyłącznie Żydom, o czym świadczą pozostałe określenia danej osoby. U ludności żydowskiej funkcjonowało przede wszystkim w wariacie z etymologicznym hebr. s, chociaż spolszczonej formy także używano:

Israel: ~ Żyd.: *Israel Fisikowic* 1571, IT 34 (Ż); *Israel Ilia* 1571, IT 170 (Ż); **Izrael:** ~ Żyd.: *Гошко Израель а Абрам Исаковичь Хорошенькие* 1555, AGZS XXI 89 (Ż); *Izrael Izaakowicz* 1560, IG 232 (Ż); *Izrael, rybak* 1571, IT 170 (Ż); *Izrael Kramarz* 1654, IMO 3v (Ż); *Izrael Lewkowicz* 1659, Lesz 160 (Ż); *Izrael Rekieciuk* 1662, PnM 496 (Ż); *Izrael syn Judy* 1687, Lesz 196 (Ż); *Izrael Iozwowic* XVII, IW 53 (Ż).

- Derywaty

Sral-:

-ko: **Sralko:** ~ Żyd.: *Sralko Rzeznik* XVII, IW 53 (Ż).

- Protonazwisko

Izrael-:

-owicz: **Izraelowicz:** ~ Żyd.: ...*Ицьханко Израеловичь* 1540, AGZS XVII 65 (Ż); *Dawid Izraelowicz, Izrael Izraelowicz* 1560–1562, IG 233 (Ż); *Aron Izraelowicz zyd* 1622, IZ, k. 18 (Ż); *Josiel Izraelowicz* (Białystok) 1565, Lesz 174 (Ż); *Szapsio Izraelowicz* (Orla) 1567, Lesz 174 (Ż); ...*Wolfa Izraelowicz zyda* 1669, IMO 33 (Ż).

J a k u b

Jakub, hebr. ja'qob, skrót od sem. ja'aqob'el 'niech Bóg strzeże'; etym. popularna wiąże to imię z czas. 'aqob 'oszukać' (Rdz 27,36; Oz 12,4;

Jr 9,3) (Tron.–Wal. 143), gr. Ἰακωβ lub Ἰακωβος, łac. Iacobus (Mali 240), cerk. Иаков, Ияков (Sup. 191). W Biblii: syn Izaaka i Rebeki, brat Eza-wa; dom Jakuba to lud Izraela; ojciec Józefa, męża Maryi (Mt 1,15); syn Zebedeusza, brat Jana (Mk 10,35); syn Alfeusza (Mt 10,3), cza-sem utożsamiany z następnym; „brat Pański” (Ga 1,19), nie należał do Dwunastu, lecz widział Zmartwychwstałego (I Kor 15,7); ojciec (raczej niż brat) Judy, jeden z Dwunastu (Łk 6,16; Dz 1,134; Tron.–Wal. 143). Na Podlasiu w XVI–XVII w. imię Jakub w tekstach sporzą-dzonych w języku łacińskim wystąpiło w pełnej podstawowej formie łac. oraz w formach przekształconych. W polszczyźnie adaptacji ule-gała łacińska forma, mamy więc w XVI–XVII-wiecznych materiałach różne warianty fonetyczne i graficzne: *Jakob*, *Jakób* oraz *Jakub*. W ję-zyku liturgicznym Słowian obrządku bizantyjskiego imię występowa-ło w formie cerkiewnej lub do niej zbliżonej. Na terenie, gdzie współ-istniały i współdziałały dwie konfesje, zaistniała kontaminacja formy spolszczonej i cerkiewnej (*Jakuw*):

Jakob: ~ Chrz.: *Jakob Bochdanowicz* 1558, IN 75; *Jakob Bokonowic z bratem Miklassem, Miczuta a Jakob Dzmissewici, Jakob Miliewicz* 1558, RG 5, 25, 10; *Jakob Kantorowicz* 1571, IT 34; *Jakob Jocew* 1578, IG 140; *Jakob Jadamowski* 1580, JI 30; **Jacobus:** ~ Chrz.: *Jacobus Borszinski, Jacobus Stanislai Przestrzelski, Jacobus Siedleczki* 1569, AU 243, 292, 245; *G'nosus Jacobus Piętka Sobolewski* 1640, KD 14; *nobilis Jacobus Wyczolkowski Matczuk* 1662, PnM 417; *Jacobus Babiński, Jacobus Jukowicz, Jacobus Siencuk, Jacobus Sienkoicz* 1668, 1671, S; ~ Żyd.: *perfidus Jacobus Ruwinowicz judaeus de Olexino* 1637 KB (Ż); **Jacobo:** ~ Chrz.: *Jacobo Zaszczynski* 1640, KD 584; **Jacub:** ~ Chrz.: *Jacub Stepan Czupurnowiczi, Jacub Czinczko, Janusz a Ja-cub Diakowski, Jacub Simanowicz* 1560–1563, RBS 483, 427, 414, 459; *Jacub Olchowik* 1578, IG 321; **Jakób:** ~ Chrz.: *śl. Jakób Ailiorowski, śl. Jakób Siekierka* 1580, JI 115, 120; **Jakub:** ~ Chrz.: *Jakub Jadek, Ja-kub Markowicz* 1528, JI 196, 214; *Jakub Joskowicz* 1560, PK 15; *Ja-kub Maciejkowicz* 1560, PML 158; *Jakub Bacharski* 1560–1563, RBS 449; *Jakub Ihnatów, Jakub Mazan* 1578, IG 75, 311; *Jakub Sędzik* 1565, IA 3; *szl. Jakub Malewski, szl. Jakub Sienicki* 1569, AU 273, 278; *Ja-kub Moniuszko* 1640–1641, KB 22; *Jakub malarz* 1663, RP 685; *Ja-kub Kamienski* 1674, RM 285; *szl. Jakub Białosuknia* 1676, RPD 350;

~ Żyd.: *Jakubowi Żydkowi* 1553, AMK 36 (Ż); *Jakub Pielata* 1571, IT 16v (Ż); *Jakub Zyskielewicz* 1580, AMGS 87 (Ż); *Jakub Żelechowski* 1619, IMW 123 (Ż); *Якубъ Шимоновичъ* 1622, ABZS V 169 (Ż); *Jakub Joskiewicz* 1635, IMO 12v (Ż); *Jakub Abramowicz, Jakub Gołębiowski, Jakub Cyrulik, Jakub Robacki* 1654, IMO 3v, 4 (Ż); ...*Якуба Зусмановича* 1654, ABZS V 152 (Ż); *Jakub Lewkowicz* 1659 (Boćki), Lesz 160 (Ż); *Jakub Hoskielik, Jakub Czerulik* 1662, PnM 495, 496 (Ż); *Jakub Arendarz z Żoną dzieci dwoje* 1663, RWB 549v (Ż); ...*u Jakuba Mydlarza* 1663, RP 683 (Ż); *Jakub Ilicz zyd, Jakub Rywczuk zyd* 1669, IMO 29 (Ż); *Jakub Boruchow z Żoną* 1673, RPB 578v (Ż); *Jakub Chaimowic, Jakub Chromy, Szklarz Jakub, ...syn Jakub, Jakub Gec//Giec, Jakub Lawelkow, Jakub Lewin, Jakub Librowic, Jakub Młynarz, Jakub Ukrainiec, Jakub Zelechowski, Jakub Żyd XVII*, IW 48, 50, 51, 52, 49, 53 (Ż); ~ Tat.: *Якубъ Келдовлетовичъ* 1528, PWL 120 (T); ...*Якуба Байрашевича* 1555, PWL 114 (T); *Якуба Бойрашевича* 1557, AGZS 163 (T); *Якуба Касимовича* 1591, ALT 96 (T); *Jakub Abrahamowicz, Jakub Bazarowicz, Jakub Churomszyc, Jakub Karzajewicz, u Tatar Jakuba i Josufa Kasimowiczów* 1631, RDT 88, 120, 93, 117, 119 (T); *kniaziowie ...Jakub i Aleksander Jachimowiczowie, książę Jakub Szejh* 1690, RPW 178, 164 (T); **Jakow**: ~ Chrz.: *Jakow Jaśkiewicz* 1639, OP 112; ~ Żyd.: *Яковъ Хиловичъ* 1540, AGZS XVII 182 (Ż); **Jakuw**: ~ Chrz.: *Jakuw Kunczew* 1578, IG 313; **Jak**: ~ Chrz.: *Jak Paskowicz* 1558, IS 55; *Jak Mikołaiowicz, Jak Paskiewicz* 1560–1563, RBS 480, 481; *Jak, Marczisko Jakuboncz* 1563, RBS 481.

• Derywaty

Jakub-:

-ich: **Jakubich**: ~ Chrz.: *Jakubich Kobusek* 1580, JI 87; -ko: **Jakubko**: ~ Chrz.: *Jakubko Narkiewicz* 1558, IS 58.

Jaku-

-ch: **Jakuch**: ~ Chrz.: *Jakuch Kopytowicz* 1551, IMŁII 297; -n: **Jakun**: ~ Chrz.: *Jakun Noska* 1560, PK 13; -sz: **Jakusz**: ~ Chrz.: ...*Jakuss Annuszczenięta* 1558, IBS 74; *Jakusz z Jabłoni* 1580, JI 87; ~ Żyd.: *Jakusz Stary* 1619, IMW 124 (Ż).

Jak-:

-el: **Jakiel**: ~ Chrz.: *Jakiel Jakubowicz, Jakiel Kietheniewicz* 1558, IS 55; -sa: **Jaksa**: ~ Chrz.: *Mikołaj Jaksa Bykowski star. Zakroczymski* 1688, UP 136.

*Jać-:

-ko: **Jaćko**: ~ Żyd.: *Jaćko, Żyd z Tykocina* 1571, IT (Ż).

Kub-//Kob-//Kop-:

-as: **Kubas**: ~ Chrz.: *Kubas Woyth* 1558, IB 44; -el: **Kopel**: ~ Żyd.: *Kopel* XVII, IW 53 (Ż).

- Protonazwisko

Jacob-//Jakob-//Jakub-:

-ow: **Jakubow**: ~ Chrz.: *szl. Olechno Jakubow, szl. Szczęsny Zembrowski Jakubow* 1569, AU 276, 274; *ślachetny Jerzy Jakubow* 1580, JI 44; -ów: **Jakubów**: ~ Chrz.: *Iszkiel Jakubów, Pietral Jakubów* 1578, IG 74, 97; -owic: **Jakobowic**: ~ Chrz.: *Paweł Jakobowic* 1558, RG, 10; **Jakubowic**: ~ Żyd.: *Hron Jakubowic* XVII, IW 51 (Ż); -owicz: **Jacubowicz**: ~ Chrz.: *Grzegorz Jacubowicz* 1558, RG 466; *Paweł Jacubowicz* 1560–1563, RBS 469; **Jakubowicz**: ~ Chrz.: *Baltromiej Jakubowicz, Juri Jakubowicz, Rafał Jakubowicz* 1528, JI 193,187,192; *Hryc Jakubowicz* 1551, IMŁII 258; *Biel Jakubowicz, Jakiel Jakubowicz, Matey Jakubowicz Czastnik, Szczęsny Jakubowicz* 1558, IS 53, 55, 193, 57; *Josko, Karp Jakubowiczi, Olechno Jakubowicz* 1560, PK 13; *Stank Jakubowicz* 1565, IA 5; *Sowościan Jakubowicz, Iwan Jakubowicz* 1639, OP 124; ~ Żyd.: *...Хаума Якубовича* 1540, AGZS XVII 114 (Ż); *Szczęsny Jakubowicz starszy bożnicy żydowskiej tykocińskiej* 1620, Kap 15 294 (Ż); *...Шмуїло Якубовичъ* 1632, AGZS III 330 (Ż); *Нахман Якубовичъ* 1649, ABZS V 146 (Ż); *Abramko Jakubowicz, Icko Jakubowicz, Ilia Jakubowicz, Nisan Jakubowicz, Żyd Jakubowicz, Nosan Jakubowicz zyd* 1654, 1655, IMO 3, 4v, 5, 30 (Ż); *...Фалица Якубовича Мстивовского* 1661, ABZS V 22 (Ż); *Lewko Jakubowicz chirurgus* 1663 (Tykocin), Lesz 122 (Ż); *Арон Якубовичъ* 1665, ABZS

V 178 (Ż); *Юда Якубовичъ* 1669, AGZS III 69 (Ż); *Abram Jakubowicz* 1671 (Kleszczele), Lesz 190 (Ż); *Zelko Jakubowicz* 1688, OZZ (Ż); ~ Tat.: *Сипянь Якубовичъ* 1528 PWL 115 (T); *Магметъ Якубовичъ* 1565, PWL 425 (T); *Chasień Jakubowicz*, *Jachia Jakubowicz*, *Furs Jakubowicz*, *Adam Jakubowicz* 1631, RDT 83–121 (T); *Juchno Jakubowicz* 1690, RPW 103 (T); → F: -owa: **Jakubowiczowa**: ~ Tat.: *Jasza Dzianajczewa Ulanowa Szczęsna Jakubowiczowa*, *chorążyna tatarska* 1631, RDT 104 (T); -owna: **Jakubowiczowna**: *Szczęsna Jakubowiczowna chorążyna tatarska* 1631, RDT 104 (T); -onicz: **Jakubonicz**: ~ Chrz.: *Miklias Jakubonicz*, *Jak*, *Marczisko Jakuboniczi* 1560–1563, RBS 481; -ik: **Jakubik**: ~ Chrz.: *Frącko Jakubik*, *Jan Jakubik*, *Hryc Jakubik*, *Miszko Jakubik*, *Andrzej Jakubik*, *Symon Jakubik z żoną*, *Wawrzyniec Jakubik z siostrą* 1662, PnM 413–494; szl. *Andrzej Jakubik* 1676, RPD 349; -ski: **Jakubski**: ~ Chrz.: *Jakubski* 1528, JI 204; F: -owa: **Jakubowa**: ~ Chrz.: *Jakubowa żona* 1560, PK 6; *Jakubowa Węgierska*, *Jakubowa Woitowa s Sannikow* 1571, IT 15, 27; *Jakubowa*, *Jakubowa wdowa* 1640–1641, KB 10, 17; *Zofia Gnoińska Jakubowa Dębińska* 1648, AKJ 210; *Jakubowa*, *Jakubowa vidua*, *Jakubowa wdowa*, *Jakubowa samowtor* 1662, PnM 434, 414, 512, 545; szl. *Jakubowa wdowa* 1676; RPD 348; ~ Żyd.: *Jakubowa Żydowka* 1622, IŻ, k. 14 (Ż); ~ Tat.: *kniahini Jakubowa Hlińska* 1690, RPW 178 (T); *Jakubowa Korycka* 1690, RPN 105 (T); -icha: **Jakubicha**: ~ Chrz.: *Jakubicha wdowa* 1551, IMLI 11.

**Jakubow(o)-:

-ski: **Jakubowski**: ~ Chrz.: *Alexander Jakubowski Sobieszyc*, *pan Jendrzej Jakubowski wdowiec*, *pan Nikolai Sobieszyc Jakubowski*, *pan Mateusz Jakubowski Skorynka* 1662, PnM 517, 518; F: -ska: **Jakubowska**: ~ Chrz.: *Marcinkiewicz Jakubowska*, *komornica Anna Jakubowska wdowa*, *pani Sebastianowa Jakubowska*, *pani Janowa Kłaszewicz Jakubowska* 1662, PnM 407, 517.

Jakow-:

Jakow: ~ Chrz.: *Jacko Jakow* 1578, IG 139; → -icz: **Jakowicz**: ~ Chrz.: *Stasz Jakowicz* 1558, RG 26; -ów: **Jakowów**: ~ Chrz.: *Parfien Jakowów* 1578, IG 315.

*Jakowiec-:

-ew: **Jakowcew**: ~ Chrz.: *Arciuch Jakowcew, Parfien Jakowcew* 1578, IG 308.

*Jakowko-:

-icz: **Jakowczicz**: ~ Chrz.: *Naum Jakowczicz* 1560–1563, RBS 497;
-ik//-yk: **Jakowczyk**: ~ Chrz.: *Radziwon Jakowczyk* 1560–1563, RBS 497.

*Jakon-:

-ow: **Jakonow**: ~ Chrz.: *Matszey Jakonow* 1578, IG 60.

*Jakoszek-//*Jakoszko-:

-a: **Jakoszka**: ~ Chrz.: *Jan Jakoszka* 1622, PnM 419.

*Jakuć-//*Jakuta-:

-icz//-ycz: **Jakucicz**: ~ Chrz.: *Janko Jakuczicz* 1560–1563, RBS 472; **Jakutyecz**: ~ Chrz.: *Szymon Jakutyecz* 1578, IG 85; -ik: **Jakucik**: ~ Chrz.: *Marina Jakucik* 1668, S.

*Jakuczeń-:

-uk: **Jakuczeniuk**: ~ Chrz.: *Thomas Jakuczeniuk* 1671, S.

*Jakul-:

-icz: **Jakulicz**: ~ Chrz.: *Bartosz Jakulicz* 1558, IS 54; → -icz: **Jakulczicz**: ~ Chrz.: *Naum Jakulczicz* 1560–1563, RBS 497.

Jakusz-:

-ów: **Jakuszów**: ~ Chrz.: *Szymko Yakuszów* 1578, IG 299; -ewicz: **Jakuszewicz**: ~ Chrz.: *Jan, Andrzej Jakuszewicz* 1528, JI 195; ~ Tat.: *Tomasz Jakuszewicz* 1690, RPW 104 (T); F: -owa: **Jakuszowa**: ~ Chrz.: *Jakuszowa z synem* 1662, PnM 422.

Kob-//*Koba-:

-ec: **Kobiec**: ~ Chrz.: *Tomko Kobiec* 1551, IMŁII 267; *Stefan Kobec* 1662, PnM 423; -usz: **Kobusz**: ~ Chrz.: *szl. Jadam Kobusz Andrzejow* 1569, AU 275; F: -owa: **Kobcowa**: ~ Chrz.: *Owdziowa Kobcowa* 1662, PnM 425.

*Kobek-// *Kobko-// Kobiec-:

-ik//-yk: **Kobczyk**: ~ Chrz.: *Sak Kobczyk* 1662, PnM 411; F: -icha// -ycha: **Kobczycha**: ~ Chrz.: *Kobczycha wdowa, Kobcijcha wdowa* 1551, IMŁII 26, 280; *Maryna Kobczycha* 1662, PnM 428.

*Kobosek-:

-a: **Koboska**: ~ Chrz.: *Jan Koboska* 1558, IB 39; *Wojciech olim Petri Koboska, Sebastian Koboska* 1640–1641, KB 2.

*Kobus-:

-ek: **Kobusek**: ~ Chrz.: *Jakubich Kobusek* 1580, JI 87; → -owicz: **Kobuskowicz**: ~ Chrz.: *Iwasko Kobuskowicz* 1558, IB 42.

*Kuba-:

-ik: **Kubik**: ~ Chrz.: *Adam Kubik z żoną...* 1662, PnM 483; → -icha// -ycha: **Kubczycha**: ~ Chrz.: *Kubczycha wdowa* 1551, IMŁII 45.

Jan

Jan, z hebr. j(eh)ochanan ‘Jahwe obdarzył łaską’ (Tron.–Wal. 144), przejęte do gr. Ἰωάννης, łac. Ioannes, Iohannes, w scs. wystąpiło w formach Иоанъ, Иоанъ (Mall 243), cerk. Иоанн (Sup. 192). W Biblii jest to imię 26 postaci biblijnych. W przekładach zazwyczaj pojawia się forma Jochanan. W ST imię to noszą: a) kapłan z rodu Sadoka (1 Krn 5,35n); b) Beniaminita sprzymierzony z Dawidem (1 Krn 12,5); c) Gadyta sprzymierzony z Dawidem (1 Krn 12,13); d) odźwierny z rodu Koracha (1 Krn 26,3); e) Judejczyk, oficer Jozafata (2 Krn 17,15); f) ojciec Izmaela, może tożsamy z poprzednim (2 Krn 23,1); g) ojciec Azariasza z pokolenia Efraima (2 Krn 28,12); h) najstarszy syn Jozjasza

(1 Krn 3,15); i) syn Kareacha (Jr 40,7n; 2 Kr1 25,23n); j) syn Hakkatana (Ezd 8,12); k) syn Eliasziba (Ezd 10,6); l) Izraelita spośród synów Be-baja (Ezd 10,28); m) syn Ammonity Tobiasza (Ne 6,18); n) kapłan, głowa rodu Amariasza (Ne 12,13); o) syn Elioenaja, potomek Zorobabela i króla Jojakina (1 Krn 3,24), a zarazem przodek Jezusa (Łk 3,27); p) najstarszy syn Mattatiasza z przydomkiem Gaddi (1 Mch 2,2; 9,35–42); r) członek kapłańskiego rodu Akkosa (1 Mch 8,17); s) Jan (Hirkan I), syn Szymona Machabeusza (1 Mch 16,2.14). W NT: a) syn Zachariasza, zwany Chrzycielem; b) syn Zebedeusza i brat Jakuba, jeden z Dwunastu; c) ojciec Szymona Piotra (J 1,42; 21,15–17; wg Mt 16,17: Jona); d) członek rodu arcykapłańskiego (Dz 4,6); e) Jan Marek (Dz 12,12.25; 13,5.13; 15,37). W XVI–XVII w. na Podlasiu było to jedno z najpopularniejszych imion. W zależności od zabytku piśmienictwa występowało w formach podstawowych: łac., pol., wsł. oraz w licznych formach alternacyjnych. W materiale źródłowym nie wystąpiła poprawna forma cerk. imienia Ioann. W pewnym sensie można uznać za zmodyfikowaną postać cerk. formę Joan, chociaż możliwa jest również apokopa wygłosowego -es w wariancie łacińskim: Joannes > Joan. Kontekst i dodatkowe określenia występujące obok imienia nie pozwalają jednoznacznie stwierdzić, która wersja jest prawdziwa. Niezwykłą popularność imienia w badanym okresie historycznym potwierdza bogactwo form pochodnych – zarówno wśród imion, jak i w derywatach nazwiskowych:

Joannes: ~ Chrz.: *Joannes Siedleczki* 1569, AU 272; *Joannes Adamczyk*, *Joannes Litwin*, *Joannes Arasimik*, ...*Harasimik*, *Joannes Casimirus Biernacki*, *nobilis Joannes Ozep* 1662, PnM 443, 435, 442, 443, 448; *Joannes Monicki* 1669, S.; *Joannes Ostkiewicz* 1670, S.; **Joannis:** *Joannis olim Adae Cruszewski* 1569, AU 254; *Joannis Boguszewski*, *N. Joannis Paprocki* 1640, KD 45, 9; *Joannis Nikitorowicz* 1662, PnM 411; **Joan:** ~ Chrz.: *Joan Hohol* 1520, JIII 244; *Joan Harasimowicz praebiter Kozieradzki* 1662, PnM 482; **Jan:** ~ Chrz.: *Jan syn Dobrogosta* 1342, UP 90; *Jan* 1388, UP 90; *Jan Siekierka pisarz* 1514, UP 75; *Jan Matiiewicz*, *Jan Stankowicz Panok* 1528, JI 187, 192; *Jan Monkowicz* 1536, O 23; *Jan Siekierski* 1541, UP 75; *Ian Nowosad* 1551, IMŁII 268; *Jan* 1558, IS 57; *Jan Moszczeński* 1560, PMŁ 170; *Jan Mierzwiński* 1560–1563, RBS 426, 450; *Jan Siedlecki* 1569, AU 272;

Jan Jodkowiec 1571, IT 13; *Jan Dżidziulewicz* 1573, IT 39; *Jan Augustynow*, *Jan Domkniew*, *Jan Jagiełłow* 1578, IG 304, 71, 141; *Jan Jorga z Rosochatego* 1580, JI 55; *Jan Andrukowicz*, *Jan Iląda* 1639, OP 113, 119; *Jan Jadaczyk* 1640–1641, KB 4; *Jan Sępkowski Żołnierz* 1648, AKJ 210; *poddany Jan Mazurczyk*, *Jan Moskal*, *Jan parobek* 1662, PnM 514, 412, 494; *szl. Jan Moszenka* 1676, RPD 349; ~ Tat.: *Янь Довлетовичъ* 1528, PWL 110 (T); ...*Jan... i Szachin Abrahamowicze*, *Jan Szachunczewicz* 1631, RDT 98, 97 (T); *Jan Fursowicz Ułan*, *Jan Pachmucewicz Ułan* 1631, Much 125 (T); K. *Jan Kalina* 1683, PPT 321v (T); *Jan Gruzewski*, *Jan Hałdukiewicz*, *Jan Jasiński*, *Jan Józefowicz*, *Jan Melech*, *Jan Miłkowaski*, *Jan Niekraszewicz*, *Jan Okmiński*, *Jan Paszkiewicz*, *Jan Seweryn* 1690, RPW 104, 105, 106, 164, 232 (T); k. *Jan Haraburda*, k. *Jan Szotkowski* 1690, RPT 78, 79 (T); **Iwan**: ~ Chrz.: *Iwan Semenowicz Sapieha* 1513, UP 152; *Iwan Bitij*, *Iwan Mieszko* 1551, IMŁII 269, 245; *Iwan Moskalewicz*, *Iwan Osuło* 1558, IB 28, 41; *Iwan Panasewicz* 1558, IS 49; *Waszil a Iwan Maliewiczzy* 1558, RG 15; *Iwan Mackowicz* 1560, PK 13; *Iwan Siodelnik* 1562, RBS 452; *Iwan Anchimowicz*, *Iwan Awdzieszewicz*, *Iwan Doroszewicz*, *Klim*, *Iwan Dziedzieckowicze*, *Iwan*, *Jesko Jaroszewicz* 1560, PMŁ 122,123; 153, 141, 169; *Iwan zięć Serafinow*, *Iwan zięć Sierkow* 1571, IT 32,33; *Iwan Bartniuk*, *Iwan Duniew* 1578, IG 73, 140; *Iwan Palczewski*, *Iwan Paniuczyc* 1639, OP 120, 113; *Iwan Lipiński* 1648, AKJ 210; *Iwan Matczuk*, *Iwan Mormolik*, *Iwan Nikiforowicz praezbiter czerkwi Łosickiey* 1662, PnM 422, 525, 412; ~ Tat.: *Iwan Trubacz* 1520, RT 98 (T); **Jawan**: ~ Chrz.: *Paweł z Jawanem* 1558, IB 38; **Han**: ~ Chrz.: *Han a Roman* 1551, IMŁ II 255; **Chan**: ~ Chrz.: *Chan Liewoniewicz*, *Chan Łubienczyk* 1551, IMŁII 250, 296.

• Derywaty

Han-//Chan-:

-ko: **Chanko**: ~ Chrz.: *Chanko Chilkowicz*, *Chanko Ulkowicz* 1560, PK 15; *Chanko Lewoniewicz* 1560, PMŁ 123; *Chanko Kuwietycz* 1567, IMBS 183; -'uk: **Haniuł**: ~ Chrz.: *Haniuł Nicyporowicz* 1560, PMŁ 171; -us: **Hanus**: ~ Chrz.: *Hanus Podkowicz* 1565, IA 4; *Hannus*

Złotnik 1571, IT 15; *Hanus Soth* 1580, JI 73; -usz: **Hanusz**: ~ Tat.: *Hanusz Kadiszewicz* 1520, RT 97 (T).

Jan-:

-ek: **Janek**: ~ Chrz.: *Janek Bolsnonicz* 1560–1563 RBS 471; *Janek Bogdzik*, *Janek Dawidzik*, *Janek Gospodzik*, *Janek Mikowicz* 1566, IA 10, 11, 12; *Janek Dwidziulik*, *Janek Grygowicz*, *Janek Krystończyk* 1639, OP 133, 134; *Janek Momotek*, *Janek Sik* 1571, IT 18, 23; -ko: **Janko**: ~ Chrz.: *Janko Androsowicz* 1545, IMŁI 93; *Janko Obielkowicz* 1551, IMŁII 257; *Janko Jodeskonicz*, *Janko Materuszowicz*, *Janko Narkiewicz* 1558, IS 57, 55, 58; *Janko Michałowicz* 1558, RG 55; *Janko Mikołajewicz* 1558, IB 38; *Janko Ostrowski* 1560, PMŁ 128; *Janko Balzinonicz*, *Janko Jadam*, *Janko Bielenicz*, *Janko Budkonicz*, *Janko Goikowicz*, *Janko Mikutkowicz* 1560–1563, RBS 472, 483, 471, 468, 484; *Janko Baranoicz* 1569, AU 264; *Janko Niedzwiednik* 1578, IG 312; ~ Tat.: *Янъко Бердышевичъ* 1528, PWL 116 (T); *Янъко Олькожынъ* 1565, PWL 427 (T); *Janko Baranoicz* 1569, SZB 264 (T); → -ko: **Janeczko**: ~ Chrz.: *Janeczko* 1545, IMŁI 98; -'uk: **Janczuk**: ~ Chrz.: *Janczuk* 1545, IMŁ 98; -ik//-yk: **Janczyk**: ~ Chrz.: *Janczyk Butkiewicz* 1558, IS 57; -uc: **Januc**: ~ Chrz.: *Januc Łodyczyc*, *Januc Mosiewicz*, *Januc Nargielowic*, *Januc a Stasz Narkiewici*, *Januc a Hapon Sziedelniki* 1558, RG 6, 23, 5, 25; *Januc Miłoniew* 1578, IG 331; -uć: **Januć**: ~ Chrz.: *Januć Andrukiew* 1578, IG 74; -ucz: **Janucz**: ~ Chrz.: *Janucz Antonowicz*, *Narucz a Janucz Radzikowiczy*, *Janucz Koruczewicz*, *Janucz a Stańko Milkiewiczzi* 1558, RG 14, 17; -us: **Janus**: ~ Chrz.: *Janus Rozwij* 1640–1641, KB 20; ~ Tat.: *Po Janusie Algożyczu*, *Po Janusie i Liczaczu Tajuczewiczach* 1631, RDT 90, 96 (T); -usz: **Janusz**: ~ Chrz.: *Janusz*, *Matey Guzewicz*, *Janusz Janowicz*, *Janusz Martinowicz* 1528, JI 195, 187; *Janusz Bezruczkowicz* 1558, IS 55; *Januss a Pietrucz Jankowiczy* 1558, RG 18; *Janusz a Jacub Diakowski* 1560–1563, RBS 414; *Janusz Gładki*, *Janusz Joszkowicz* 1565, IA 3, 4; *Janusz Maczkiewicz* 1566, IA 9; *Januss Owdziei* 1571, IT 25; *Janusz Biały* 1578, IG 54; ~ Tat.: *Янушъ Ходышевичъ* 1528, PWL 120 (T); *Янушъ Темешевичъ* 1567 PWL 1172 (T); ...*po Januszu Abdyszewiczu*, *Janusz Tarasowski z bracią* 1631, RDT 87, 108 (T); *K. Janusz Haraburda*, *K. Janusz Szolkowski*, *K. Janusz Zabłocki* 1683, PPT 322, 321v (T);

Po Januszu Oziuliczu 1631, RDT 92 (T); → -ko: **Januszko**: ~ Chrz.: *Janussko Jankow* 1558, RG 366; *Januszko Naszuczycz* 1566, IA 11; *Januszko Klimow* 1578, IG 82; -el: **Janssel**: ~ Chrz.: *Janssel Mateio-wicz* 1560–1563, RBS 483; -uch(o): **Januch**: ~ Chrz.: *Januch Buiwidow* 1578, IG 300; **Janucho**: ~ Chrz.: *Janucho Husarów* 1578, IG 302; -uta: **Januta**: ~ Chrz.: *Januta Czyżow, Januta Jaskow* 1578, IG 305, 323.

*Janik-:

-ko: **Janiczko**: ~ Chrz.: *Janiczko Tersia gospodarz* 1662, PnM 533.

Ja-:

-ś: **Jaś**: ~ Chrz.: *Jaś Masłowski, Jaś Mostowski* 1558, IS 50; → -ek//-ko: **Jasiek**: ~ Chrz.: *Jasiek Mazurczyk* 1639, OP 132; **Jaśko**: ~ Chrz.: *Jaś-ko Iwaskowicz, Jaśko woyt* 1558, IB 44, 39; *Jaśko Cybulewicz, Jaśko Lachowicz, Jaśko Padagiel, Jaśko Sieczka* 1639, OP 114, 108, 142, 109; ~ Tat.: *Jaśka Olejewicza, Smail i Jaśko Ołymontowicze* 1631, RDT 131, 81 (T); -uk: **Jasiuk**: ~ Chrz.: *Jasiuk Druncew* 1578, IG 73; -s: ***Jas** → -ko: **Jasko**: ~ Chrz.: *Jasko Ondrelenia* 1551, IMLII 261; *Jasko Pa-luchowicz* 1560, PK 12; *Jasko Nieszczorowicz* 1566, IA 9; *Jasko Michaj-lów, Jasko Monsiew, Jasko Nowik* 1578, IG 323, 84, 303; *Jasko Dmi-truk, Jasko Hołodczyk, Jasko Kopik, Jasko Orechwicz, Jasko Rozey* 1662, PnM 426, 430, 426, 529, 432; *Jasko Cybulik chłop, Jasko Hry-ciuk* 1674, RM 249, 285; ~ Tat.: *Яско Мормоцевичъ* 1565, PWL 429 (T); *Jasko Isupowicz Tatarzyn* 1620, IS 437 (T); *Jasko Kurmanowicz* 1631, RDT 80 (T); -sz: **Jasz**: ~ Chrz.: *Jasz Jorew* 1578, IG 70; → -ko: **Jaszko**: ~ Chrz.: *Jaszko Antonik, Jaszko Dmitryk, Jaszko Han, Jaszko Hawrylik, Jaszko Kuczko zięnc, Jaszko Niczanka* 1662, PnM 439, 438, 431, 432, 438, 439, 432; **Jeszko**: ~ Chrz.: *Jeszko olim Konczowicz* 1569, AU 246.

Iwan-//Jawan-:

-ec: **Iwaniec**: ~ Chrz.: *Iwaniec, Dorosz Ihnatowicz* 1528, JI 196; -ko: **Iwanko**: ~ Chrz.: *Maxim a Iwanko Klimowiczi, Iwassko a Iwanko Kol-basszczicy, Iwanko Maciewic* 1558, RG 376, 15; *Iwanko Onaciewicz* 1558, IN 73, 74; *Iwanko Chwiedczowicz* 1560, PK 13; *Iwanko Masta-lerz* 1662, PnM 437; *Iwanko Minicz* 1567, IMBS 183; *Iwanko Miskiew,*

Iwanko Pilipów 1578, IG 82, 76; -uta: **Jawnuta**: ~ Chrz.: *Jawnuta Nieczaiewicz* 1565, IA 8.

Iwa-:

-cz: **Iwacz**: ~ Chrz.: *Iwacz* 1577, JI 171; -s: **Iwas**: ~ Chrz.: *Iwas Mac-kowicz* 1558, IB 42; → -ko: **Iwasko**: ~ Chrz.: *Desz z Iwaskiem, Iwasko brath, Iwasko Rudnik* 1558, IB 43,38, 57; *Iwasko Drobiszewicz* 1558, IS 58; *Iwasko Bogdankoicz, Iwasko Miskonicz* 1560–1563, RBS 457, 463; ~ Tat.: *Ivasko Ivaskowicz* 1520, RT 98 (T); **Iwaśko**: ~ Chrz.: *Iwaśko Oniskow* 1578, IG 323; **Iwaszko**: ~ Chrz.: *Iwaszko (Iwan) Ilinicz* 1476–1478, UP 90; *Iwaszko Ilinicz* 1520, JIII 245; *Iwaszko Dzie-rewianka, Iwaszko Hladkowicz, Iwaszko Pacowicz* 1551, IMŁII 335, 308, 313; *Iwaszko Bielamin* 1558, IN 70; *Hrymas i Iwaszko Ilkiewi-czy, Iwaszko Rusan, Iwaszko a Iwanko Kolbasszczicy, Iwaszko Ko-złowicz, Iwaszko Macziewkowicz, Iwaszko a Siezon Sawicz, Iwaszko a Radziwon Sieliwonowicz* 1558, RG 376, 361, 362, 376, 28, 32; *Iwaszko Kleszkowicz Mielnik* 1560, PMŁ 158; *Iwaszko Arciuchow, Iwaszko Botoyka, Iwaszko Fiedrów* 1578, IG 309, 303, 314; *Iwaszko Miniewicz* 1662, PnM 522; ~ Tat.: *Ивашько Бобоевичь, Ивашко Давыдовичь, Ивашько Кеньковичь, Ивашько Узаболотый* 1528, PWL 114, 113, 119, 118 (T); *Ивашко Арадовичь* 1565, PWL 425 (T); *Po Iwaszku Bog-danowiczu* 1631, RDT 107 (T).

Iw-:

-och: **Iwoch**: ~ Chrz.: *Iwoch filius Andreae* 1569, AU 259.

Wa-:

-s: **Was**: ~ Tat.: *Васъ Озьковичь* 1528, PWL 115 (T).

Wan-//*Wania-:

-uta: **Waniuta**: ~ Chrz.: *Waniuta Pijrczycz* 1551, IMŁII 268; *Waniu-tha Kristel* 1558, IB 40; *Waniuta Kowal, Waniuta Waskowicz* 1558, IS 48, 53; *Waniuta Kulikiewicz* 1560, PK 9.

• Protonazwisko

Joann-:

-owicz: **Joannowicz**: ~ Chrz.: *Micz Joannowicz* 1560–1563, RBS 433.

Han-:

Han: ~ Chrz.: *Jaszko Han* 1662, PnM 431; → -ewicz: **Haniewicz**: ~ Chrz.: *Wac Haniewicz* 1551, IMŁII 264.

*Haniec-//Chaniec-:

-ewicz: **Hancewicz**: ~ Chrz.: *Cimosz Hancewicz* 1560, PMŁ 124; **Chancewicz**: *Macko Chancewicz* 1551, IMŁII 289; *Martin Chancewicz* 1567, IMBS 181; -owicz: **Chanczowicz**: ~ Chrz.: *Piothr Chanczowicz* 1558, RG 366.

Hanko-//Chanko-*Chonko-:

-owicz: **Hankowicz**: ~ Chrz.: *Perchur brat jego (Hankowicz), Wasko Hankowicz* 1545, IMŁI 12, 92; *Piotr Hankowicz, Pierchuc Hankowicz* 1551, IMŁII 266, 300; *Hleb Hankowicz woit Moszczony* 1560, PMŁ 162; *Wasko Hankowicz, Hankowicz* 1662, PnM 502, 520; **Chankowicz**: *Olisiey Chankowicz* 1662, PnM 413; **Chonkowicz**: *Iwan Chonkowicz* 1545, IMŁI 100; 1551, IMŁII 281; -uk: **Hanczuk**: ~ Chrz.: *Stefan Hanczuk* 1662, PnM 522; → -icz//-ycz: **Hanczuczycz**: ~ Chrz.: *śl. Lewko, s. śl. Lawryła Hanczuczicz* 1580, JI 123.

Jan-:

-ow: **Janow**: ~ Chrz.: *Macieja Janowego i małych synowców* 1569, AU 293; *Hryc Janow* 1578, IG 63; *śl. Stanisław Janow z Nowosiółk* 1580, JI 77; -ów: **Janów**: ~ Chrz.: *Wojciech Janów* 1578, IG 70; -ewicz: **Janiewicz**: ~ Chrz.: *Wawrzyniec, Szczęsny Janiewicz* 1639, OP 132; -owicz(z): **Janowicz(z)**: ~ Chrz.: *Nikodem Janowicz Świejko z Ciechanowca h. Dąbrowa, podstoli litewski, Woitek Janowicz Kłoczko ochm. Kr. Heleny* 1520, JIII 246; *Andrey Janowicz Boyko, Awgusztyn Janowicz, Hryhor Janowicz Poczuta, Janusz Janowicz, Mikołaj Janowicz, Stan Janowicz, Tomko Janowicz, Wenclaw Janowicz* 1528, JI 187, 217,

189, 196, 192, 216; *Hryn Janowicz* 1545, IMŁI 105; *Maciey Janowicz* 1551, IMŁII 249; *Andrzej Janowicz* 1558, RG 28; *Szimko Janowicz* 1558, IB 41; *Janowicz s Siekierek* 1571, IT 9; *Piotr Janowicz z Brzeźcia, Krobnik, od Stanisława Janowicz* 1580, JI 80, 90; *Wojciech Janowicz Irzykowicz* 1613, UP 128; *Adam Janowicz, Bartłomiej Janowicz* 1639, OP 123; ~ Tat.: *Ялей Яновичъ* 1565, PWL 426 (T); ...*Тандыберды Яновича* 1591, ALT 96 (T); F: -owa(ja): **Janowa**: *Janowa Grotowa* 1560–1563, RBS 420; *Janowa Dobkowlanka, Janowa Kapiccyna* 1571, IT 9, 11, 30; *Slepa Janowa* 1577, JI 165; *Janowa* 1578, IG 299; *Dusakowa Janowa z Mińska, przekupka, śl. Hanna żona Janowa* 1580, JI 98, 98; *Anna, wdowa Janowa, Marcin i Janowa wdowa* 1640–1641, KB 7; *Janowa wdowa, pani Janowa Kłaszewicz Jakubowska, Janowa Humienkowa, Janowa Gryglowa wdowa* 1662, PnM 442, 513; 517, 526; *Janowa wdowa* 1676, RPD 387; ~ Tat.: *Kn. Anna Ułanówna Janowa Rudnicka...*, *Kn. Ewa Ułanówna Janowa Carewiczowa* 1690, RPN 104, 105 (T); *Janowa Piskuniowa* 1690, RPW 106 (T); *k. Janowa Sobolewska* 1690, RPT 85 (T); **Janowaja**: ~ Chrz.: *Janowaja wdowa, Janowaia Geraltowaia wdowa* 1528, JI 193, 216; -owna: **Janowna**: ~ Chrz.: *śl. Ustiny Janowny* 1580, JI 102.

Janek-//Janko-//*Jenko-:

Janko: ~ Chrz.: *Juda Janko, Osip Janko* 1551, IMŁII 264, 267; → -icz// -ycz: **Janczycz**: ~ Chrz.: *Oleszko Janczycz* 1560, PMŁ 125; -enia: **Janczenia**: ~ Chrz.: *Sierhey Janczenia* 1551, IMŁII 285; -ew: **Jankiew**: ~ Chrz.: *Bohdziey Jankiew*, 1578, IG 77; -ow: **Jankow**: ~ Chrz.: *Janussko Jankow* 1558, RG 366; -ów: **Janków**: ~ Chrz.: *Paweł Janków* 1578, IG 330; -ewicz: **Jankiewicz**: ~ Tat.: *K. Dawid Jankiewicz, K. Samuel Jankiewicz, K. Chasien Jankiewicz, K. Mucharem Jankiewicz* 1683, PPT 321v, 322 (T); *K. Józef Jankiewicz, K. Mustafa Jankiewicz* 1690, RPT 82 (T); *kniaź Ryzwan Jankiewicz* 1690, RPW 177 (T); -owicz: **Jankowicz**: ~ Chrz.: *Szyman Jankowicz* 1514–1519, Wiś 333; *Martin Jankowicz* 1528, JI 214; *Szczepan Jankowicz* 1545, IMŁI 102; *Januss a Pietrucz Jankowiczy* 1558, RG 18; *Miklasz Jankowicz* 1558, IS 49; *Hleb Jankowicz, Wasko Jankowicz z synem Hrynkiem* 1560, PMŁ 127, 124; *Pachnik Jankowicz, Stasnik Jankowicz* 1565, IA 7; *Stephan Jankowicz, Marcin Jankowicz* 1662, PnM 528; ~ Tat.: *Кгельдышъ*

Янъковичъ, Казакъ Янъковичъ 1528, PWL 110, 112 (T); ...*татарину Монггодю Янъковичу* 1555, AGZS 134 (T); **Jenkowicz**: ~ Chrz.: *Iwan Jenkowicz* 1545, IMŁI 117; -onicz: **Jankonicz**: ~ Chrz.: *Piotras Jankonicz* 1560–1563, RBS 483; -uk: **Janczuk**: ~ Chrz.: *Jan Janczuk* 1662, PnM 440; F: -owa: **Jankowa**: ~ Chrz.: *Jankowa wdowa* 1551, IMŁI 9; *Jankowa Noszuczycz* 1558, IS 51; -icha//ycha: **Janczycha**: ~ Chrz.: *Janczycha komornica, Kataryna Janczycha* 1662, PnM 421, 428.

**Jankow(o)-:

-ski: **Jankowski**: ~ Chrz.: *Hipolit Jankowski z Brześcianki, starosta białostocki* 1520, IIII 255; *Ipolitus Jankowski de Brzeszianka* 1569, AU 244; *Jankowski* 1571, IT 7, 22, 32; *Potomkowie pana Jana Jankowskiego* 1640–1641, KB 10, 32; *Jankowski Kapral* 1663, RP 788; *szl. Stanisław Jankowski, szl. Marcin Jankowski stary* 1676, RPD 387.

*Janca-//*Janiec(z)-:

-ew: **Jancew**: ~ Chrz.: *Matul Jancew, Paczuk Jancew* 1578, OG 141, 318; -ewicz: **Jancewicz**: ~ Chrz.: *Macko Jacko Jancewicze* 1560, PMŁ 136; -owicz: **Jancowicz**: ~ Tat.: *Habdysch Jancowicz* 1520, RT 97 (T).

*Jan(e)cek-//Janeczko-:

-ow: **Jancekow**: ~ Chrz.: *Stas Jancekow* 1578, IG 61; -owicz: **Janecz-kowicz**: ~ Chrz.: *Stanisław Janeczkwicz* 1558, IS 53.

*Jancel-:

-ew: **Janceliew**: ~ Chrz.: *Jurgisz Janceliew* 1558, RG 366.

**Janczew(o)-:

-ski: **Janczewski**: ~ Chrz.: *Pan Jan Janczewski Pisarz Wiski* 1640–1641, KB 40; *Joannes Janczewski* 1670, S.; F: -ska: **Janczewska**: ~ Chrz.: *pani Felicjanna Janczewska* 1662, PnM 442.

*Jancur(z)-:

-ak: **Jancurzak**: ~ Chrz.: *Bartek Jancurzak z żoną* 1662, PnM 494;

-ik//yk: **Jancurzyk**: ~ Chrz.: *Jan Jancurzyk z żoną, syn, parobek* 1662, PnM 494.

*Janik-/**Janic(e):

-ki: **Janicki**: ~ Chrz.: *Paweł Janicki* 1661, UP 87.

**Janikow(o)-:

-ski: **Janikowski**: ~ Chrz.: *Hipolit Janikowski* 1569, UP 50; *ur. P. Ipolit Janikowski, podsędek bielski* 1580, JI 117.

*Janiejko-:

-owic: **Janiejkowic**: ~ Chrz.: *Stas Janiejkowic* 1573, IT 46.

*Janilko-:

-owicz: **Janilkowicz**: ~ Chrz.: *Koc Janilkowicz* 1560, PMŁ 134.

*Janiul-:

-ewicz: **Janiulewicz**: ~ Tat.: *Овеньдей Янюлевичъ* 1565, PWL 428 (T).

*Janos-:

-owicz: **Janosowicz**: ~ Tat.: *Муся Яносовичъ* 1565, PWL 427 (T).

Januc-//Januk-:

-ew: **Janucew**: ~ Chrz.: *Stas Janucew* 1578, IG 328; -ik//yk: **Januczyk**: ~ Chrz.: *Tomek Januczyk, Stanisław Januczyk, Jakub Januczyk* 1662, PnM 433, 438, 439.

Janus-//Januś-:

-ik: **Janusik**: ~ Chrz.: *Bartosz Janusik, Stanisław Janusik, Jan Janusik* 1662, PnM 410, 523; -ow: **Janusow**: ~ Chrz.: *ślach. Christof niegdy Ja-*

nusow 1580, JI 8; -owicz: **Janusowicz**: ~ Chrz.: *ślachetny Wawrzyniec Janusowicz* 1580, JI 39.

Janusz-//Januch-:

-ik//yk: **Januszyk**: ~ Chrz.: *Krzysztoph Januszyk z żoną, Woiczech Januszyk, Marcin Januszik* 1662, PnM 494, 495, 439; -ko: **Januszko**: ~ Chrz.: *Andrzej Janussko* 1571, IT 11; → -ik//yk: **Januszczyk**: ~ Chrz.: *Nikifor Januszczyk, Tymosz Januszczyk* 1662, PnM 433; -owicz: **Januszkowicz**: ~ Chrz.: *Богданъ Янушьковичъ* 1528, PWL 115 (T); -ow: **Januszow**: ~ Chrz.: *Sebastyan Januszow z cześnikami swemi* 1580, JI 28; -ewicz: **Januszewicz**: ~ Chrz.: *Maciek Januszewicz* 1565, IA 8; ~ Tat.: *Jedisch Januschewicz* 1520, RT 97 (T); *Chadet Januszewicz Chalecki, Tynibek i Abraham Januszewicze, Abraham Januszewicz, Suliman Januszewicz, Juchno Januszewicz, Bachtyrz Januszewicz* 1631, RDT 87–131 (T); → F: -owa: **Januszewiczowa**: ~ Tat.: *Józefowiczowa Januszewiczowa* 1631, RDT 127 (T); -owicz: **Januszowicz**: ~ Tat.: *Галей Янушовичъ* 1565, PWL 42 (T).

*Januszczynek-//*Januszczyanko-:

-ik//yk: **Januszczyńczyk**: ~ Chrz.: *Andrzej Januszczyńczyk* 1558, IS 49.

Januta-:

-icz: **Januticz**: ~ Tat.: *Maciej Januticz* 1514–1519, Wiś 333; 1567, PWL 1172 (T); -ewicz: **Janutewicz**: ~ Tat.: *Andrzej Janutewicz Komorowski* 1514–1519, Wiś 333; 1567, PWL 1172 (T).

Jaś-//Jas-:

-ek//-ko: **Jasiek//Jasko//Jaśko**: ~ Chrz.: *szl. Marcin Jasko* 1569, AU 269; → -ew: **Jaskiew**: ~ Chrz.: *Mikołaj Jaskiew* 1578, IG 141; -ow: **Jaskow**: ~ Chrz.: *Januta Jaskow* 1578, IG 323; -ewicz: **Jaśkiewicz**: ~ Chrz.: *Jakow Jaśkiewicz* 1639, OP 112; -owicz: **Jaskowicz**: ~ Chrz.: *Kucz Jaskowicz* 1558, IB 40; *szl. Walenty Jaskowicz* 1569, AU 290; *Dac Jeskowicz, Wasil Jeskowicz* 1545, IMŁI 94, 117; **Jeskowicz**: ~ Chrz.: *Oliszni Jeskowicz* 1551, IMŁII 296; *Jewchim Jeskowicz* 1560, PMŁ 122; F: -owa: **Jasiowa**: ~ Chrz.: *Jasiowa* 1578, IG 317; **Jaskowa**:

Jaskowa wdowa 1560, PK 7; *Młynarzowa Jaskowa, Jaskowa Czerczy-
na, Jaskowa kucharzowa* 1662, PnM 530, 536; **Jasiekowa**: ~ Chrz.: *Ja-
siekowa wdowa* 1662, PnM 521.

****Jasiew(o)-**:

-ski: **Jasiewski**: ~ Chrz.: *śl. Łukasz Jasiewski* 1580, JI 249.

****Jasień-/**Jasin-/**Jasuń-**:

-ski: **Jasieński**: ~ Chrz.: *Wojciech Jasieński* 1520, JIII 249; *Wojciech
Jasienski kuchmistrz lit.* 1549, UP 43; *od Jakuba Jasienskiego* 1580,
JI 117; *szl. Jasienski* 1676, RPD 354; **Jasiński**: ~ Chrz.: *Andrzej Ja-
siński* 1520, JIII 249; *pater Nicolaus Jasinski, Jan Jasinski y dziewczka*
1662, PnM 441, 515, 482; ~ Tat.: *Jan Jasiński, Sulejman Jasiński* 1690,
RPW 104, 106 (T); **Jasuński**: ~ Chrz.: *Pan Woyciech Jasunski* 1640–
1641, KB 37.

Jasiuk-:

F: -owna: **Jasiukowna**: ~ Chrz.: *vidua Jasiukowna* 1662, PnM 443.

Jaszko-//Jeszko-:

-enia: **Jaszczenia**: ~ Chrz.: *Maciey Jaszczenia* 1662, PnM 440; -owicz:
Jeszkowicz: ~ Chrz.: *Dziemid Jeszkowicz* 1551, IMŁII 251.

***Jaszynek-/**Jaszynko-**:

-ic//-yc: **Jaszynczyc**: ~ Chrz.: *Raczko Jassynczyc, Tomek Jassynczyc*
1558, IS 49.

***Jaszczynek-/**Jaszczynko-**:

-anka: **Jaszczynczanka**: ~ Chrz.: *Hania Jaszczynczanka* 1558,
IS 45, 49.

Iwan-:

Iwan: ~ Chrz.: *Knucik Iwan, Tymosz Iwan* 1558, IS 54, 52; *Wieremie
Iwan* 1560–1563, RBS 470; → -ow: **Iwanow**: ~ Chrz.: *Chwiedko Iwa-*

now 1558, IS 52; *Hawryło Iwanow* 1558, RG 26; *Fedor Iwanow* 1639, OP 116; *Bartosz Iwanow zięć* 1662, PnM 413; -ów: **Iwanów**: ~ Chrz.: *Romuszko Iwanów* 1578, IG 309; -owic: **Iwanowic**: ~ Chrz.: *Ulan Iwanowicz* 1558, RG 32; -owicz: **Iwanowicz**: ~ Chrz.: *Aleksander Iwanowicz Chodkiewicz, wojewoda nowogrodzki* 1520, JIII 247; *Jendrzey Iwanowicz* 1545, IMŁI 12; *wójt Bohdan Iwanowicz* 1551, IMŁII 286; *Piotrasz Iwanowicz* 1558, IS 53; *Anton Iwanowicz, Truchon Iwanowicz* 1560, PMŁ 140, 158; *Lukas Iwanowicz* 1560–1563, RBS 500; *Mikuła Iwanowicz* 1566, IA 12; *Jozef Iwanowicz* 1571, IT 22; *Siemion Iwanowicz* 1639, OP 124; ~ Tat.: *Казимъ Ивановичъ, Кошак Ивановичъ, Соколь Ивановичъ* 1528, PWL 116 (T); -ik: **Iwanik**: ~ Chrz.: *Pilip Iwanik* 1662, PnM 426; F: -owa: **Iwanowa**: ~ Chrz.: *Iwanowa* 1558, IB 31; *Iwanowa Nagorna* 1560, IN 65; *Monka Iwanowa* 1569, AU 275; *Zofia Iwanowa komornica, Smalowa Iwanowa, Hubczykowa Iwanowa, Iwanowa Saykowa, Iwanowa Barbara, Iwanowa wdowa, Iwanowa Karpichowa* 1662, PnM 411–528; -icha: **Iwanicha**: ~ Chrz.: *Iwanicha wdowa, Iwanicha Niedzczycha, Iwanicha wdowa* 1551, IMŁII 11, 245, 283; *Iwanicha wdowa* 1558, IS 52; *Woca Iwanicha, Iwanicha wdowa* 1560, PMŁ 140; *Iwanicha wdowa* 1662, PnM 411–528.

**Iwanow(o)-:

-ski: **Iwanowski**: ~ Chrz.: *Catharina Iwanowski* 1670, S.; F: -ska: **Iwanowska**: ~ Chrz.: *Helzbieta z Zebrzydowic Iwanowska* 1569, AU 285.

Iwanko-:

-owicz: **Iwankowicz**: ~ Chrz.: *Iwankowicz* 1545, IMŁI 105; *Josko Iwankowicz* 1558, IB 37; *Mikita a Chwedor Iwankowici* 1558, RG 4; *Hryn Iwankowicz* 1560, PMŁ 136; -'uk: **Iwanczuk**: ~ Chrz.: *Wasko Iwanczuk z żoną* 1662, PnM 493; -ic//-yc: **Iwanczyc**: ~ Chrz.: *Nikon Iwanczyc* 1558, RG 361; F: -owa: **Iwankowa**: ~ Chrz.: *Iwankowa wdowa* 1578, IG 79.

**Iwankow(o)-:

-ski: **Iwankowski**: ~ Chrz.: *Jan, Stanisław Iwankowscy, Stanisław olim Iwankowski* 1640–1641, KB 5, 9.

Iwaniec-//Iwaniecz-:

-ew: **Iwancew**: ~ Chrz.: *Kalenik Iwancew* 1578, IG 82; -ow: **Iwanczow**: ~ Chrz.: *Hapon Iwanczow* 1558, RG 32.

Iwanczuk-:

-ów: **Iwanczuków**: ~ Chrz.: *Chwiedor Iwanczuków* 1578, IG 335.

*Iwanuś-:

-ec: **Iwansiec**: ~ Chrz.: *Chryn Iwansiec* 1558, IB 25.

*Iwantiel-:

-ik: **Iwantielik**: ~ Chrz.: *Martin Iwantielik* 1662, PnM 497.

*Iwanuszko-:

-owicz: **Iwanuszkowicz**: ~ Chrz.: *Filip Iwanuszkowicz* 1560, PMŁ 153.

*Iwachul-:

F: -ina: **Iwachulina**: ~ Chrz.: *Iwahulina wdowa* 1560, PMŁ 135.

Iwasko-//Iwaszko-:

-‘ew: **Iwaszkiew**: ~ Chrz.: *Szczepan Iwaszkiew* 1558, RG 28; -ow: **Iwaszkow**: ~ Chrz.: *Szymko Iwaszkow* 1578, IG 320; -‘ewicz: **Iwaskiewicz**: ~ Chrz.: *Fedor Iwaskiewicz* 1639, OP 114; **Iwaszkiewicz**: ~ Chrz.: *Okula Iwaszkiewicz* 1558, RG 376; ~ Tat.: *Базаръ Ивашкевичъ* 1565, PWL 428 (T); *Usein Iwaszkiewicz, Achmieć Iwaszkiewicz, Po Asanie Iwaszkiewiczzu, ...po Jensadyku Iwaszkiewiczzu* 1631, RDT 81–131 (T); **Iwaszkowic**: *Tomek Iwaszkowic* 1565, IA 7; -owicz: **Iwaskowicz**: *Maxim Iwaskowicz* 1558, IS 58; *Jaśko Iwaskowicz* 1558, IB 44; **Iwaszkowicz**: ~ Chrz.: *Jerzy Iwaszkowicz* 1520, JIII 248; *Maciej Iwaszkowicz, Sienko Iwaszkowicz* 1551, IMŁII 258, 261; *Raczko, Czissko a Sieniuta Iwaszkowiczi* 1558, RG 376; *Jarmoc Iwaszkowicz, Sidor Iwaszkowicz* 1560, PMŁ 167; ~ Tat.: *Iwasko Ivaskowicz* 1520, RT 98 (T); -onicz: **Iwaskonicz**: ~ Chrz.: *Janko Iwaskonicz, Maxim Iwaskonicz* 1560–1563, RBS 475, 496; -uk: **Iwaszczuk**: ~ Chrz.: *Chwedor Iwaszczuk*

1662, PnM 422; F: -enka: **Iwaszczenka**: ~ Chrz.: *Iwaszczenka komornica* 1662, PnM 533; -owa(ja): **Iwaszkowa**: ~ Chrz.: *Ignath Iwaszkowa* 1558, IB 43; **Iwaszkowaja**: ~ Chrz.: *Iwaszkowaia wdowa* 1528, JI 196; -icha//-ycha: **Iwaszczycha**: ~ Chrz.: *Iwaszczycha wdowa* 1551, IM II 33.

**Iwaszkow(o)-:

F: -ska: **Iwaszkowska**: ~ Chrz.: *Ihnath Iwaszkowska* 1558, IB 43.

*Iwon-:

-owicz: **Iwonowicz**: ~ Chrz.: *Sienko Iwonowicz* 1580, JI 123.

*Waniucha-//*Waniuch-:

-ów: **Waniuchów**: ~ Chrz.: *Kaliwon Waniuchów* 1578, IG 87.

*Waniuk-:

-icz//-ycz: **Waniuczicz**: ~ Chrz.: *Piotr Waniuczycz* 1551, OMŁII 270;

F: -ina//-yna: **Waniuczyna**: ~ Chrz.: *Waniuczyna wdowa* 1560, PK 11.

Waniuta-//*Wanuta-//*Wanuć-:

-icz//-ycz: **Waniuticz**: ~ Chrz.: *Klim Waniuthicz* 1558, IB 40; **Waniucicz**: ~ Chrz.: *Chiez Waniucicz* 1560–1563, RBS 477; **Waniutycz**: ~ Chrz.: *Fiedko Waniutycz* 1551, IMŁII 294; *Mojsiej Waniutycz*, *Wasył Waniutycz* 1560, PK 12; -ik: **Wanucik**: ~ Chrz.: *laboriosus Mathias Wanucik* 1662, PnM 532.

**Waniew(o)-:

-ski: **Waniewski**: ~ Chrz.: *Marina Waniewski* 1672, S.

J a z o n

Jazon, gr. Ἰάσον, Ἰάσον, łac. Jason, Iason (LV), pol. bibl. Jazon (BT), cerk. bibl. Иасон (BS), popularna wśród hellenistów forma imienia Jozue, Je-

zus (Tron.–Wal. 146; Janow. 142). W Biblii: a) syn Eleazara, wysłannik Judy Machabeusza do Rzymu (1 Mch 8,17nn); b) ojciec wysłannika do Sparty (1 Mch 12,16n; 14,22); c) bezbożny brat arcykapłana Oniasza III, zagarnął jego urząd, umarł na wygnaniu (2 Mch 4,7; 5,5–10); d) autor dzieła historycznego, którego streszczeniem jest 2 Mch; e) Żyd z Tesaloniki, który przyjął u siebie Pawła (Dz 17,5–9), może tożsamy z krewnym Pawła z Koryntu (Rz 16,21). W materiale historycznym z Podlasia w XVI–XVII w. imię w pełnej formie nie zostało poświadczane. Wystąpił jedynie derywat sufiksalny od przekształconej fonetycznie podstawy imienia:

Jazon-:

-ik: **Jaznik**: ~ Chrz.: *Jaznik Wobiol* 1558, IS 57.

J e r a c h m i e l

Jerachmiel, hebr. jerachme'el 'niech Bóg się zmiłuje' (Tron.–Wal. 149), gr. Ἰεραμειλ (BPG: 1 Krn 2,25), łac. Ierahmeel, Jerameel, Jeremiel (LV), pol. bibl. Jerachmeel, bibl. cerk. Иерахмeил (1 Krn 2,25). W Biblii: a) brat Kaleba (1 Krn. 2, 42), lista jego potomków: 1 Krn 2,25–33, jego szczerp zamieszkiwał południową Palestynę (1 Sm 27,10: Negeb Jerachmeela); b) lewita, syn Kisza (1 Krn 24,29); c) „syn królewski” na służbie Jojakima (Jr 36,26). W tradycji judejskiej i chrześcijańskiej jest to także imię jednego z archaniołów. W niekanonicznej 3 Księdze Ezdrasza (3 Ezd 4,35–37) Jeremiel jest wymieniane jako imię jednego z czterech archaniołów (Uriel, Sariel, Raguel i Jeremiel: IV Ezd 4,1). W źródłach podlaskich z XVI–XVII w. imię w podstawowej formie nie jest poświadczane. Łączy się z tym imieniem *Jerochim*, jeśli uwzględnimy procesy fonetyczne zachodzące na tym terenie:

hebr. Jerachmel > **Jerochim**: ~ Chrz.: *Jerochim Kosowicz*, *Jerochim Kozich* 1551, IMLII 240, 235; **Jeruchim**: ~ Żyd.: *Jeruchim Salomonowicz* 1635, IMO 12 (Ż).

Jeremiasz

Jeremiasz, hebr. jirmejah(u) ‘Jahwe wywyższył’ (Tron.–Wal. 149), do gr. przejęte w formie Ιερεμιας, łac. Ieremias; w scs. Ijeremija (MaII 250), cerk. Иеремя, Иеремиил (Sup. 193). Imię kilku postaci bibl. Najważniejszą z nich jest jeden z wielkich proroków Izraela, Jeremiasz, syn Chilkiasza (Jr 1,1). W czasach Jezusa oczekiwano na jego powrót (Mt 16,14). W ST imię to nosiło wiele innych znaczących postaci biblijnych, np.: ojciec Rekaby Jaazaniasza (Jr 35,3); ojciec królowej matki Chamutal (2 Krl 23,31); Manassyta, wódz rodu (1 Krn 5,24); kapłan, uczestnik poświęcenia muru Jerozolimy (Ne 12,34) i in. (zob. Tron.–Wal. 149–150). W materiale dokumentacyjnym z Podlasia w XVI–XVII w. imię występowało, chociaż niezbyt licznie, w kilku wariantach. Należy jednak zwrócić uwagę, że formy sufiksalne od podstaw skróconych nie mogą być jednoznacznie łączone z pełną podstawą tego imienia, ponieważ w Kościele wschodnim były rozpowszechnione imiona gr. pochodzenia: Jermij, Jermił, Jermołaj itp. Skrócona do Jerm-//Jarm- podstawa może wiązać się z każdym z tych imion. Stąd niektóre formy pochodne należy rozpatrywać jako formy homonimiczne:

Jeremiasz: ~ Chrz.: *Jeremiasz (Hieronim) Skolimowski* 1620, UP 82;
Jeremiej: ~ Chrz.: *Jeremiej* 1545, IMŁI 112; **Jaroma:** ~ Chrz.: *Lieniec a Jaroma Manczewicz* 1558, RG 20; *Jaroma Nowosielski* 1664, KWB 5.

• D e r y w a t y

*Arm-//Jarm-//Jerm-:

-acz: Jarmacz: ~ Chrz.: *Jan, Paweł, Jarmacz Łochwinowięta* 1560–1563, RBS 426; **-az: Jarmaz:** ~ Chrz.: *Jarmaz Haponowicz* 1560, PK 11;
-oc: Armoc: ~ Chrz.: *Armoc* 1545, IMŁI 97; **Jarmoc:** ~ Chrz.: *Jarmoc Łucewicz, Jarmoc Ruskowicz, Jarmoc Storcukowicz* 1551, IMŁII 249, 305, 257; *Jarmoc Iwaszkowicz* 1558, IB 44; *Jarmoc Dzienisowicz, Jarmoc, Hul, Mielech Kramarowicz, Jarmoc, Iwan Mieszkowicz* 1560, PMŁ 161, 122, 148; *Jarmoc młynarz* 1662, PnM 518; *Jarmoc Kuczko-*

wicz, *Jarmoc Żynkowicz* 1689, KWB 17, 2; **Jermoc**: ~ Chrz.: *Jermoc Wacewicz* 1551, IMŁII 270; -ocz: **Jarmocz**: ~ Chrz.: *Jarmocz Liszczyk*, *Jarmocz Tarasowicz* 1560, PK 24, 14; *Jarmocz olim An...* 1569, AU 246; *Jarmocz Mieszkowicz* 1600, AK 155; -och: **Jarmoch**: ~ Chrz.: *Jarmoch Puszczennik* 1558, IB 37; *Jarmoch ze Stoku*, *piekarz*, *Jarmoch Selma* 1580, JI 80, 82; -osz: **Jarmosz**: ~ Chrz.: *Jarmosz Macieiwicz* 1551, IMŁII 293; *Jarmosz Ostapkowicz* 1558, IS 49; *Jarmosz Babiczowicz* 1560, PK 28; *Jarmosz, Jarmoc Iwaszkowicz* 1560, PMŁ 167; *Jarmosz Miskowicz*, *Jarmosz Obaczuk*, *Jarmosz Przystupa*, *Jarmosz Wasieczyk* 1662, PnM 528, 439, 426, 521; -usz: **Jarmusz**: ~ Chrz.: *Jarmusz* 1545, IMŁI 110.

Jar-//Jer-:

-ecz: **Jerecz**: ~ Chrz.: *Jerecz Romilew* 1578, IG 84; -oc: **Jaroc**: ~ Chrz.: *Jaroc Hrycko Ostaszewicz* 1560, PMŁ 125, 142; *Jaroc Strokowicz* 1551, IMŁII 308; -ocz: *Jarocz → -ik//-yk: **Jaroczik**: ~ Chrz.: *Jaroczik z żoną* 1662, PnM 424.

- Protonazwisko

Jeremiej-:

-owicz: **Jeremiejowicz**: ~ Chrz.: *Kucz Jeremiejowicz* 1558, IB 52.

Jarmacz-//Jarmoc-//Jarmocz-:

-enia: **Jarmaczenia**: ~ Chrz.: *Ławryn Jarmaczenia* 1639, OP 134; -ewicz: **Jarmocewicz**: ~ Chrz.: *Chodzko Jarmocewicz* 1545, IMŁI 112; *Sienko Jarmocewicz*, *Ihnat Jarmocewicz* 1551, IMŁII 174, 275; -ik//-yk: **Jarmoczyk**: ~ Chrz.: *Oleksiej Jarmoczyk z żoną*, *Dmitr Jarmoczik* 1662, PnM 523, 428.

Jarmoch-//Jarmosz-:

-ewicz: **Jarmoszewicz**: ~ Chrz.: *Chodzko Jarmoszewicz Bondar* 1560, PMŁ 169; *Boris Jarmoszewicz* 1639, OP 112; -ik//-yk: **Jarmoszyk**: ~ Chrz.: *Maksim Jarmoszyk*, *Stefan Jarmoszyk*, *Waszko Jarmoszyk* 1622, PnM 426, 428, 435.

Jaroma-:

-icz: **Jaromicz**: ~ Chrz.: *Protas Jaromicz* 1558, IS 53.

Joachim

Imię Joachim, z hebr. j(eh)ojaqim ‘Jahwe podniósł’ > Jojakim (Tron.–Wal. 156), gr. Ἰωακίμ, łac. Ioachim, cerk. Иоаким. W ST pojawia się 42 razy. Nosi to imię: a) syn Jozjasza, król Judy (Jr 26, 1); b) syn Jozuego, arcykapłan (Ne 12,10); c) arcykapłan z Jdt 4,6; 8,4; 15,8; d) bogaty Żyd babiloński, mąż Zuzanny (Dn 13,1) i in. W tradycji chrześcijańskiej znane jest jako imię ojca Najświętszej Marii Panny (Fros–Sowa 317). Na Podlasiu w XVI–XVII w. występowało w formie spolszczonej, przejętej z łac., w formie cerk. i na jej bazie fonetycznie przekształconej oraz formach skróconych. Należy jednak brać pod uwagę, że niektóre przekształcone imiona mogą być formą pochodną od innego imienia chrześcijańskiego, jak np. forma *Owkim* jest możliwym przekształceniem cerk. imienia Евфимий (Jewfimij > Owfim > Owchim > Owkim). Takie przekształcenie tego imienia jest bardzo prawdopodobne, ponieważ w gwarach wsł. nagłosowe **je** zwykle przekształcano w **o** lub **a**, typowym zjawiskiem była też apokopa -ij oraz przejście **f** w **ch**, zaś w kolejnym etapie **ch** > **k**.

Joachim: ~ Chrz.: *Joachim Kaczenicz* 1560–1563, RBS 424; *Joachim olim Andreae* 1569, AU 246; *N’lis Mathaus olim Joachimi Porzeziński* 1640, KD 13; **Jachim**: ~ Chrz.: *Jachim Szewko* 1551, IMŁII 235; *Jachim Przyskupa* 1558, IB 42; *Jachim, Marcin z Jachimem* 1558, IS 50; *Jachim Andrzejewic* 1558, RG 357; *Jachim Kiendzielik, Jachim Kosteński, Jachim Kruhlicz* 1639, OP 135, 116; *Jachim Borodulik, Jachim Rak, Jachim Rybek* 1662, PnM 414, 428, 528; ~ Tat.: *K. Jachim Jabłoński* 1683, PPT 319v (T); **Jechim**: ~ Chrz.: *Jechim Kulenia* 1545, IMŁI 111; **Joach**: ~ Chrz.: *Joach Reska* 1558, IB 39; **Jach**: ~ Chrz.: *Jach Warpech* 1560, IN 66; **Joakim**: ~ Chrz.: *Joakim Kowalik* 1662, PnM 432; **Jakim**: ~ Chrz.: *Jakim Huzien* 1558, IN 76; *Jakim Kacze-wicz* 1558, IS 49; *Jakim Hrymachowicz* 1560, PK 9; *śl. Jakim Puchłowski* 1580, JI 122; *Jakim Czahay, Jakim Osoczyk* 1639, OP 142, 143;

Jakim Dziubik, Jakim Josczyk, Jakim Kruhlik, Jakim Koszma 1662, PnM 423, 428, 531; *slachetny Jakim Pikilowicz* 1684 KWB 13; ~ Tat.: *Якимъ Кордышиковичъ* 1528, PWL 116 (T); **Owkim**: ~ Chrz.: *Owkim a Wasil Miellesewicz* 1558, RG 21.

• Derywaty

Jakim-:

-cza: **Jakimecza**: ~ Chrz.: *Jakimecza Kiezicz* 1551, IMŁII 245.

Jach-:

-o: **Jacho**: ~ Chrz.: *Jacho, Kostian Andruszkowicz* 1560, PK 22.

• Protonazwisko

Jachim-//Jakim-:

-ów: **Jachimów**: ~ Chrz.: *Ławryn Jachimów* 1578, IG 320; -ow: **Jakimow**: ~ Chrz.: *Ławryn Jakimow* 1578; IG 302; -owicz: **Jachimowicz**: ~ Chrz.: *Jacko Jachimowicz* 1662, PnM 531; ~ Tat.: *kniazowie ...Jakub i Aleksander Jachimowiczowie* 1690, RPW 178 (T); **Jakimowicz**: ~ Chrz.: *Lewko Jakimowicz* 1514–1519, Wiś 333; 1560, PMŁ 150; *Szczepan Jakimowicz* 1560, PMŁ 150; *Hric Jakimowicz* 1567, IMBS 181; *Lewko Jakimowicz* 1569, AU 264; *Bohdan Jakimowicz* 1639, OP 120; *Dawid Jakimowicz* 1640–1641, KB 36; ~ Tat.: *Lewko Jakimowicz* 1569, SZB 264 (T); -oicz: **Jakimoicz**: ~ Chrz.: *Dawid Jakimoicz* 1640–1641, KB 18; -ik: **Jachimik**: ~ Chrz.: *Benedikt Jachimik, Iwan Jachimik* 1662, PnM 424, 432; -‘uk: **Jachimiuk**: ~ Chrz.: *Zien Jachimiuk* 1662, PnM 431; **Jakimiuk**: ~ Chrz.: *Maxim Jakimiuk z żoną* 1662, PnM 482; F: -owa: **Jachimowa**: ~ Chrz.: *Jachimowa z Socheniowa* 1662, PnM 422; ~ Żyd.: *Jachimowa* 1692 (Orla), Lesz 175 (Ż); **Jakimowa**: ~ Chrz.: *Jakimowa Wocia, Jakimowa wdowa, Jakimowa Kropilikowa* 1662, PnM 423, 482, 484.

Jach-:

-ów: **Jachów**: ~ Chrz.: *Szymko Jachów* 1578, IG 333; → -ik: **Jachowik**: ~ Chrz.: *Maxim Jachowik* 1662, PnM 423; -owicz: **Jachowicz**: ~ Chrz.:

Kurian Jachowicz 1545, IMŁI 12; *Stanko Jachowicz*, 1560, PK 14; *Jacko Jachowicz*, *Kuźma*, *Ochrem Jachowiczy* 1560, PML 168; ~ Tat.: *Ob-
ragim Jachowicz Osaitowicz* 1591, AWAK 31, s. 74 (T).

**Jachow(o)-:

-ski: **Jachowski**: ~ Chrz.: *Mateusz Jachowski* 1662, PnM 408.

*Jakimek-//*Jakimko-:

-ik//-yk: **Jakimczyk**: ~ Chrz.: *szl. Marcisz Jakimczyk* 1676, RPD 352.

J o d a

Joda, gr. Ἰωδᾶ (BA); łac. Juda (LV), pol. bibl. Joda, cerk. bibl. Иуда, przodek Jezusa wg Łk 3,26, wg Mt 1,13 syn Zorobabela, ojciec Eliakima, w rodowodzie Jezusa nosił imię Abiud; imię Joda może być zniekształceniem imienia Hodawiasz, hebr. hodaw-ja(hu) ‘uwielbiajcie Jahwe’ (Tron.–Wal. 27, 134, 155). W podlaskim materiale antroponimicznym z XVI–XVII w. imię funkcjonuje w roli imienia i protonazwiska i jest poświadczone w formach nieco zmienionych w stosunku do gr. postaci, które nie wskazują jednoznacznie na motywację imieniem biblijnym. Poświadczone w materiale źródłowym formy antroponimów mogły powstać na bazie imienia celt. Jodokus, łac. Iudocus, Iodocus, też Iudocius ‘wojownik’. Wśród świętych najbardziej znany Jodokus, pustelnik w Bretanii, patron pielgrzymów, żeglarzy, zadżumionych, czczony w całych Niemczech (Mall 254).

- D e r y w a t y

Jod-:

-ko: **Jodko**: ~ Chrz.: *Busko a Jodko Podroszki* 1558, RG 6; *śl. Stanisław Jodko Sokół* 1580, JI 106; *Jodko Zegadło* 1560–1563, RBS 468.

- P r o t o n a z w i s k o

Joda-:

Jodo: ~ Chrz.: *Staś Jodo* 1573, IT 46; **Jodzio:** ~ Chrz.: *Michał Jodzio* 1573, IT 58; → -owic: **Jodowic:** ~ Chrz.: *Stas Jodowic* 1573, IT 46; -ko: **Jodko:** ~ Chrz.: *Tomek Jodko, Stank Jodko* 1571, IT 14, 20; → -ewicz: **Jodkiewicz:** ~ Chrz.: *Paweł Jodkiewicz* 1573, IT 43; -owic: **Jodkowic:** ~ Chrz.: *Jan Jodkowic* 1571, IT 13; *Marciss Jodkowic* 1573, IT 43; F: -owa: **Jodkowa:** ~ Chrz.: *Jodkowa wdowa* 1571, IT 10.

*Jodesko-//*Jodeszko-:

-owicz: **Jodeszkowicz:** ~ Chrz.: *Janko Jodeszkowicz* 1558, IS 57; -onicz: **Jodeskonicz:** ~ Chrz.: *Jacko Jodeskonicz* 1560–1563, RBS 471.

J o n a s z, J o n a

Jonasz, hebr. jona(h) ‘gołąb’ (Tron.–Wal. 157), przejęte do gr. w formie Ἰωνᾶς, łac. Ionas (MalI 255), cerk. Иона (Sup. 197, 418). W Biblii występuje 28 razy. W ST jest to znana postać z Księgi Jonasza, syn Amittaja (Jon 1,1), którego można identyfikować z prorokiem Jonaszem z Gat-ha-Chefer, żyjącym w czasach króla izraelskiego Jeroboama II (2 Krl 14,25). W NT losy Jonasza są znakiem przepowiedzania i zmartwychwstania Chrystusa (Mt 12, 39–41; Łk 11,29–32). Jona, hebr. skrót od Bariona, gr. z aram. bar jona ‘syn Jonasza’, a raczej bar jochanan ‘syn Jana’ (por. J 1,42; 21,15nn); jest to patronim Szymona Piotra (Mt 16,17; zob. Tron.–Wal. 62). W materiale dokumentacyjnym wystąpiły obie formy imienia, przy czym jedno z nich należało do Tantara:

Jonasz: ~ Tat.: *molna Jonasz Kruszyński* 1676, RPD 720; RPKT 720 (T); **Jona:** ~ Chrz.: *Jona Borzobohaty Krasieński* 1520, JIII 244.

- Protonazwisko

*Jonek-/*Jonko-:

-enicz: **Jonczenicz:** ~ Chrz.: *Puleian Jonczenicz* 1560–1563, RBS 496.

Jozjasz

Imię Jozjasz, hebr. joszijjah(u) ‘Jahwe podtrzymuje’ (Tron.-Wal 159), znane jest ze ST i NT. Do greki i łaciny zostało przejęte w formie Ιωσιας, Iosias, Josias (LV), w cerk. języku zadomowiło się w formie Иосий, Иосия (Sup. 418), w polszczyźnie zaś utrwaliło się w wariacie Jozjasz. W ST nosił je Jozjasz z rodu Dawida, król Judei (1 Krl 13,2), oraz syn Sofoniasza, repatriant (Za 6,10). W NT jest wymieniany król Judei jako przodek Jezusa (Mt 1,10–11). Na Podlasiu imię to w polskiej postaci nie wystąpiło. Brak też wyjściowej pełnej formy cerk. imienia. Jednak formy występujące w materiale dokumentacyjnym wskazują na ścisły związek z cerk. wariantem tego imienia: Iosij//Iosia > *Jusiy*:

Jusiy: ~ Chrz.: *Jusiy Daniluk* 1662, PnM 426.

- Derywaty

Jus-:

-ko: **Jusko**⁴: ~ Chrz.: *Jusko Ondrow*, *Jusko Zinowków* 1578, IG 70, 303; *Jusko Wiszenka* 1662, PnM 517.

- Protonazwisko

Jusko-//Juszko-:

-ewic: **Juskiewicz**: ~ Chrz.: *Paweł Juskiewicz* 1558, RG 15; -owicz: **Juskowicz**: ~ Chrz.: *Kalenik Juskowicz* 1558, IB 70; *Ochrym Juskowicz* 1560, PK 17; -owicz: **Juszkowicz**: ~ Chrz.: *Piotr Juszkowicz*, *Słowak Juszkowicz* 1551, IMŁ II 263, 277; *Andrzej, Tomko Juszkowicze* 1560, PML 170; -elisz: **Juszkielisz**: ~ Chrz.: *Macziey Jusskieliss* 1558, RG 365; F: -owa: **Juskowa**: ~ Chrz.: *Juskowa wdowa*, *Juszkowa wdowa* 1551, PMLII 11, 275.

4 Możliwy derywat od imienia Józef, zob. J ó z e f.

Józef

Józef, hebr. josep ‘niech (Bóg) doda (więcej dzieci)’ (Tron.–Wal. 159), przejęte do gr. Ἰωσηφ, łac. Ioseph, Iosephus (Mall 300), cerk. Иосиф (Sup. 418). W Biblii: a) syn Izraela, patriarcha, założyciel „domu Józefa” (należeli do niego Efraim i Manasses, także Benjamin); b) sześć innych postaci ST; c) oblubieniec Maryi, matki Jezusa (Mt 1,16); d) „brat Pański” (Mt 13,55; 27,56; Mk 6,3; 15,40.47: Joset); e) uczeń Pański z Arymatei (Mt 27,57nn); f) Barsabba z przydomkiem Justus (Dz 1,23). Bogata i różnorodna jest grupa form imiennych opartych na imieniu bibl. Józef. Imię to występuje w źródłach historycznych z XVI–XVII w. w tekstach sporządzonych w języku łacińskim w zmodyfikowanej formie łac., w pozostałych językach urzędowych w spolszczonych wariantach oraz ruskich przekształceniach cerk. Iosif (f > p):

Josefus: ~ Chrz.: *Josephus olim Joannis Lipiensi, Josephus olim Jacobi ...Macziewicz* 1569, AU 247; *Josephus ol. Petri Sienicki* 1640, KD 636; *Josefus Dukacz* 1673, S.; **Josephum:** *Josephum Stanislaum Firley* 1695, AKJ 214; **Jozephus:** *Jozephus Ługowski* 1662, PnM 442; **Jozeph:** ~ Chrz.: *Jozeph Łopiński* 1640–1641, KB 17; *Jozeph Chmurowski* 1645, KWB 26; *Jozeph Butrel chorąży* 1663, RP 684; **Joseph:** ~ Żyd.: *Joseph Zelmanczyk zyd* 1655, IMO 26v (Ż); *Joseph Pereszczowski* 1662, PnM 496 (Ż); *Joseph Czypczyn, Zięć Joseph, Joseph Krakowiec, Joseph Noskow Zięć* XVII, IW 50, 52, 51 (Ż); *Joseph Krakowiec, Joseph Zelkowiec* 1669, IMO 38 (Ż); *Joseph Rzeźnik* XVII, IW 50 (Ż); *Jozeph Zyd* 1655, IMO 24v (Ż); ...*Іозефа Натановича* 1665, ABZS V 177 (Ż); **Iosef:** ...*Іосефъ Лазаровичъ* 1540, AGZS XVII 177 (Ż); F: -a: **Joseph:** ~ Chrz.: *Josephus Kusnierz, Josephus Romanczyk, Josephus Siekarwski* 1667, S.; **Jozef:** ~ Chrz.: *Jozef Kaczmarz, Jozef Karas, Jozef Polak* 1566, IA 8, 10, 11; *szl. Jozef Piguła* 1569, AU 284; *Jozef Iwanowicz* 1571, IT 22; *Jozef Hrycew, Jozef Juchna a Mikołaj* 1578, IG 308, 324; ~ Tat.: *Jozef Dynkiewicz* 1631, RDT 84 (T); *K. Jozef Abdziulewicz* 1683, PPT 321 (T); *Jozef Zaleski* 1676, RPKT 720 (T); **Jezof:** ~ Chrz.: *Jezof Bernatowicz, Jezof Matewicz* 1528, JI 192, 195; *Jezof Bajka* 1536, O 23; **Jozep:** ~ Chrz.: *Jozep Krusowka* 1639, OP 121; **Józef:**

~ Chrz.: *Józef Dupicz* 1565, IA 5; *Józef Dachnowski, Józef Duchowna* 1578, IG 304, 321; *ślachetny Józef Matysów, śl. Józef Mierzwiński* 1580, JI 52, 126; *szl. Józef Kramkowski, szl. Józef Drozdowski, szl. Józef Rudkowski* 1676, RPD 346, 387, 350; *Józef Kamiński* 1683, UP 71; *Józef Bujno* 1687, UP 84; ~ Tat.: *Józef Achmeciewicz, Tatarowie Józef, Abraham i Ajsa Dynkiewicz, Józef Kulzimanowicz Korsak, Józef Póltor* 1631, RDT 121, 84, 129, 97 (T); *Józef Ochmatowicz* 1667, RPM 71 (T); *Józef Cholawski* 1683, PPT 320 (T); *Józef Aleksandrowicz, Józef Dawidowski, Józef Olejkiewicz, Józef Sefranowicz, Józef Szczęsowicz* 1690, RPW 103, 233, 106, 231 (T); *K. Józef Baranowski, K. Józef Jankiewicz, k. Józef i Matiasz Januszewscy, k. Józef Mucha, Józef Norowicz, k. Józef Olejewski* 1690, RPT 83, 82, 76, 80, 81, 84 (T); **Ożep**: ~ Chrz.: *Ożep, Chic Jucewicz* 1560, PMŁ 125; **Jożyp**: ~ Chrz.: *Jożyp Marcinowicz* 1639, OP 121; **Osip**: ~ Chrz.: *Osip* 1545, IMŁI 98; *Osip Janko, Osip Pacewicz, Osip Pawłowicz, Osip Ruskowicz* 1551, IMŁII 267, 288, 350, 305; *Osip, Lec, Parchuc Jackowicz, Osip Myn-tach* 1560, PMŁ 125, 146; *Osip Koidan z żoną, Osip Kozieł z żoną, Osip Kudelicz, Osip Kutfer, Osip Olisieiewicz* 1662, PnM 483, 484, 531, 529, 527; **Osy**: ~ Chrz.: *Osy Dudło* 1558, IB 40; **Osy**: ~ Chrz.: *Osy Skorczyc* 1551, IMŁII 329; **Osop**: ~ Chrz.: *Osop Rewkowicz* 1545, IMŁI 113; **Ajsup**: ~ Tat.: *Айсупъ Абазовичъ* 1528, PWL 110 (T); **Isup**: ~ Tat.: *Исупъ Арсляновичъ, Исупъ Молничъ* 1565, PWL, 425, 427 (T); *Isup Abanowicz, Isup Adamowicz, Isup Alejewicz, Isup i Kulziman Asanowicz, Isup Bazarewicz, Tatar Isup Korsak, Isup Korsakowicz, Isup Kulzimanowicz, Isup Kurmanczykiewicz* 1631, RDT 89, 96, 87, 116, 91, 129, 84 (T); **Josuf**: ~ Tat.: ...*u Tatar Jakuba i Josufa Kasimowiczów* 1631, RDT 119 (T); **Jusup**: ~ Tat.: *Юсупъ Алыкучуковичъ, Юсупъ Богъдевичъ, Юсупъ Довлешеичъ, Юсупъ Коботаевичъ* 1528, PWL 112, 115, 114, 118 (T); ...*Smaila, Jusupa Abrahamowiczow* 1631, RDT 121 (T); *Юсуна Ладышковичъ* 1528, PWL 111 (T); **Jos**: ~ Żyd.: *Jos Robacki zyd* 1669, IMO 37 (Ż).

• Derywaty

Osif:-

-ka: **Osiwka**: ~ Chrz.: *Osiwka Bosskowic* 1571, IT 16.

Isup-:

-ko: **Isupko**: ~ Tat.: *Исупко Гулатековичъ* 1528, PwL 115 (T).

Jos-//Joś-//Jes-//Jez-:

-o: **Josio**: ~ Żyd.: *Josio Dawydkow, Josio Ickowicz* 1662, PnM 496 (Ż);
-ko: **Jośko**: ~ Żyd.: *Jośko Passkowicz z Siekierok, Jośko Kukier, Jośko Zawielow syn* 1571, IT 33, 15, 15v (Ż); **Josko**: ~ Chrz.: *Josko z popem ruskim, Josko Iwankowicz, Josko Nesterowicz* 1558, IB 36, 37, 39; *Josko, Karp Jakubowiczi, Josko Podrzecki* 1560, PK 13; *Josko Kukier* 1571, IT 27; *Josko Denisów* 1578, IG 317; ~ Żyd.: ...*Јоска Волчковича* 1582, ABZS XVII 16 (Ż); *Josko Moszkowicz* 1635, IMO 12 (Ż); *Josko, szmuklerz, Josko Morduszowicz, Josko Zelmanowicz* 1655, IMO 3, 24v, 25 (Ż); *Josko z Żoną* 1663, RWB 549v (Ż); ...*Joska Rabinowicz zyda* 1669, IMO 33 (Ż); *Josko Iliaszewicz zyd* 1670, IMO 16 (Ż); **Jesko**: ~ Chrz.: *Jesko Kłoczkowicz, Jesko Nozka* 1551, IMŁII 253, 273; *Jesko Czyrkowicz, Koc, Iwan, Jesko Jaroszewicz, Jesko Kłyszewicz, Jesko, Mielech Kobylak* 1560, PMŁ 162, 169, 122, 129; ~ Żyd.: *Jesko Piesachowicz* 1522 (Tykocin), Lesz 203, 205 (Ż); *Jesko Szylna* 1530 (Bielsk), Lesz 203 (Ż); ...*на Еська Ильча... Хорошеникухъ* 1539, AGZS XVII 31 (Ż); *Jesko Szlomicz* 1542 (Bielsk) Lesz 23 (Ż); ...*Еско Мошеевичъ* 1556–1557, AGZS XXI 241 (Ż); *Jezko Cymbalista, Jesko syn, Jezko Zielechowski* XVII, IW 51, 52 (Ż); -el: **Josiel**: ~ Żyd.: *Josiel Izraelowicz* 1565 (Białystok), Lesz 174 (Ż).

Jo-:

-ć: **Joć**: ~ Chrz.: *Romassko Goidziewic synem Jociem* 1558 RG 6; -cz: **Jocz**: ~ Chrz.: *Jocz Bociulowicz* 1558, IB 42; *Jocz Rymszewicz* 1558, IS 56; *Jocz Onaczewicz* 1560, PK 6; -sz: **Josz**: ~ Chrz.: *Josz Drzisz* 1558, IB 34; *Josz a Olichwier Onoszkowiczy* 1558, RG 374; ~ Żyd.: *Josz Abramowicz* 1654, IMO 4 (Ż); *Josz Robaczyk* 1654, IMO 3 (Ż); → -ko: **Joszko**: ~ Chrz.: *Joszko a Liewko Sakowiczy* 1558, RG 362; ~ Żyd.: *Joszko Korzanowicz, Joszko Krawiec, Joszko Szmuklerz, Joszko Morduszowicz, Joszko Saszynowicz, Joszko Szmuklerz, Joszko Zelmanowicz* 1654, IMO 4, 3 (Ż).

• Protonazwisko

Jozeph-//Jozef-//Józef-//Jezef-//Jezof-//Jesip-//Jesup-//Jusup-//Osip-:

Józef: ~ Chrz.: *Szymko Juzef* 1578, IG 58; → F: -owa: **Józefowa:** ~ Tat.: *Józefowa Jaromińska* 1690, RPW 232 (T); *k. Józefowa Sienkiewiczowa* 1690, RPT 85 (T); **Jozef:** ~ Żyd.: *Falk Jozef* 1571, IT 11; → **Jozefowa:** ~ Chrz.: *Zuzanna Jozefowa* 1578, IG 325; ~ Tat.: *Jozefowa Zaleska* 1676, RPKT 720 (T); **Joswowa:** ~ Chrz.: *Katarzina Joswowa* 1560–1563, RBS 427; *Jozwowa wdowa* 1640, KB 12; **Jusupowa:** ~ Tat.: *Jusupowa Achmeciewiczowa* 1631, RDT 94 (T); -owna: **Osi-powna:** ~ Chrz.: *Marina Osipowna* 1662, PnM 446; -ik: **Jozwik:** ~ Chrz.: *Paweł Jozwik, drugi Paweł Jozwik, Aleksander Jozwik* 1662, PnM 484, 414; -owic: **Jozwowiec:** ~ Żyd.: *Iakub Iozwowiec, Salomon Iozwowiec, Izrael Iozwowiec* XVII, IW 48, 49, 53 (Ż); **Osipowic:** ~ Chrz.: *Marcin Osipowic* 1560, PMŁ 166; *Marcin Osipowic, Buiak Osipowic* 1571, IT 13, 22, 24; -owicz: **Joswowiec:** ~ Chrz.: *Andrzej Joswowiec* 1562, RBS 452; **Juzbowicz:** ~ Chrz.: *Jurko Juzbowicz* 1639, OP 120; **Józefowicz:** ~ Tat.: *K. Dawid Józefowicz, K. Icchak Józefowicz* 1683, PPT 321v, 322 (T); *K. Dawid Józefowicz, k. Sulejman Józefowicz* 1690, RPT 78, 79 (T); *Simon Józefowicz, książę Remisław Józefowicz, Jan Józefowicz* 1690, RWP 105, 164 (T); → F: -owa: **Józefowiczowa:** *Józefowiczowa Januszewiczowa* 1631, RDT 127 (T); *Chalecka Józefowiczowa* 1690, RPW 102, 106 (T); *K. Marianna Józefowiczowa* 1690, RPT 79 (T); **Jozephowicz:** ~ Żyd.: *Icko Jozephowicz zyd* 1655, IMO 26 (Ż); **Jezefowicz:** ~ Żyd.: *Левко Езефовичъ, Менхен Езефовичъ* 1671, ABGS V 67 (Ż); **Jezofowicz:** ~ Żyd.: ...*brat Abrahama Jezofowicza* 1509, Jabł III 194 (Ż); ...*żyda brzeskiego Michela Jezofowicza* 1514, Jabł III 87 (Ż); ...*z kapitalistą brzeskim Michelem Jezofowiczem, ...z mytnikiem Michelem Jezofowiczem* 1527, Jabł III 86, 189 (Ż); **Jesipowicz:** ~ Tat.: *Гришко Есиповичъ* 1528, PWL 116 (T); **Jesupowicz:** ~ Tat.: *Баръдыбокъ Иесуповичъ* 1565, PWL 428 (T); **Jusufowicz:** ~ Tat.: *Войны Юсуфовича* 1591, ALT 96 (T); **Jusupowicz:** ~ Tat.: *Богданъ Юсуповичъ* 1565, PWL 426 (T); **Osipowicz:** ~ Chrz.: *Olich Osipowicz* 1560, PMŁ 130; *Mikolai Osipowicz* 1600, AK 155; *Fedko Osipowicz* 1662, PnM 520.

Jos-//Jes-//*Joż-//Józ-:

-ewic: **Josiewicz**: ~ Chrz.: *Daniło a Hriszko Josiewici* 1558, RG 7; **Jożewic**: ~ Chrz.: *Szyman Jozzewic* 1571, IT 12; -uk: **Jesiuk**: ~ Chrz.: *Roman Jesiuk* 1662, PnM 439; -ik: **Juzik**: ~ Chrz.: *Iwan Juzik* 1662, PnM 529.

Josek-//Josiek-//Josko-//Joško-//Jósko//Józek//Józko:

-ow: **Joskow**: ~ Chrz.: *szl. Bohdan Joskow* 1569, AU 275; F: -owa: **Joškowa**: ~ Żyd.: *Joškowa Iliaszewiczowa* 1670, IMO 16 (Ż); -ewic: **Juzkiewicz**: ~ Chrz.: *Paweł Juzkiewicz* 1558, RG 15; -owic: **Jezkowic**: ~ Żyd.: *Hyrzsko Jezkovic, Abraham Jezkovic, Moszko Jezkovic, Lewko Jezkovic, ...od Jezkowica* XVII, IW 48, 50, 51, 52 (Ż); -ewicz: **Joskiewicz**: ~ Żyd.: *Jakub Ioskiewicz, Marduchay Ioskiewicz, Lewoc Joskiewicz* 1635, IMO 12v, 13 (Ż); ~ Tat.: *...u Tatar łososińskich Janusa Joskiewicza* 1631, RDT 119 (T); **Joskowicz**: ~ Chrz.: *Ilias Joskowicz* 1558, IB 44; *Hapim Joskowicz, Lusko Joskowicz, Taraz Joskowicz, Hapon Joskowicz, Jakub Joskowicz* 1560, PK 14, 8, 15; *Wawrzyniec Joskowicz* 1566, IA 12; ~ Żyd.: *Ilias Joskowicz* 1558, IB 37 (Ż); *Jakub Joskowicz* 1635, IMO 12v (Ż); *Berka Joskowicza żyda* 1669, IMO 33 (Ż); **Juskowicz**: ~ Chrz.: *Słowak Juszkowicz* 1551, IMŁII 277; *Kalenik Juszkowicz* 1558, IB 41, 70; *Ochrym Juszkowicz* 1560, PK 17; **Jeszkowicz**: ~ Żyd.: *Шлома Есковичъ* 1555, AGZS XXI 2 (Ż); -eicz: **Joskieicz**: ~ Chrz.: *Siemion Joskieicz* 1577, JI 163; F: -owa(ja): **Jóškowa**: ~ Chrz.: *Juskowa wdowa* 1551, IMŁII 11, 275; **Ješkowaja**: ~ Żyd.: *...Еськавая Мархаевичъ...* 1540, AGZS XVII 93 (Ż).

Josz-:

-uk: **Joszuk**: ~ Żyd.: *Hayczyk Joszuk* 1662, PnM 496 (Ż).

Joszko-//Jószko-:

-ów: **Joszków**: ~ Chrz.: *Cimosz Joszków* 1578, IG 301; F: -owa: **Juszkowa**: ~ Chrz.: *Juszkowa wdowa* 1545, IMŁI 82, 102; *Juszkowa wdowa* 1551, IMŁII 11, 275; -owicz: **Joszkowicz**: ~ Chrz.: *Janusz Joszkowicz* 1566, IA 4; ~ Żyd.: *Sasin Joszkowicz* 1635, IMO 12v (Ż); **Juszkowicz**: ~ Chrz.: *Andrzej Tomko Juszkowicze* 1560, PML 170; -'uk: **Joszczuk**:

~ Chrz.: *Klim Joszczuk* 1662, PnM 414; -ik//-yk: **Joszczyk**: ~ Chrz.: *Kuzma Josczyk, Jakim Josczyk, Mikita Josczyk, Timosz Josczyk* 1662, PnM 412, 428; *Tomek Joszczyk* 1674, RM 244; → F: -owa: **Joszczykowa**: ~ Chrz.: *Łukaszowa Joscykowa* 1662, PnM 413.

*Józyszek-//*Józyszko-:

-ik//-yk: **Juzyszczyk**: ~ Chrz.: *śl. Szczepan Juzyszczyk, woźny ziemski* 1580, JI 104.

**Joszczyn(o)-:

F: -ska: **Josczyńska**: ~ Chrz.: *Dorota Josczyńska komornica* 1662, PnM 437.

J ó z e f a, zob. **J ó z e f**

Josepha: ~ Chrz.: *Joseph*a *Kusnierz, Joseph*a *Romanczyk, Joseph*a *Siekarwski* 1667, S.

J u d a – J u d a T a d e u s z – J u d a s z

Juda, hebr. jehuda ‘godny czci’ (Mall 256). Szerszy komentarz etymologiczny znajdziemy w publikacji (Tron.–Wal. 159): „tradycyjnie łączone z czasownikiem jadah ‘wielbić’, jednak pierwotnie raczej był to toponim oznaczający teren pokryty wąwozami, arab. Wadi”. Do gr. przejęte zostało w formie ‘Ιουδας, łac. Iuda (Mall 256), cerk. Иуда (Sup. 420). W Biblii imię wystąpiło ponad tysiąc razy. Znane jest zarówno ze ST: jako imię syna patriarchy Jakuba i Lei, eponim pokolenia Judy (Rdz 29,35); nosi to imię także osiem innych postaci ST, m.in. Juda Machabeusz, najślawniejszy z synów Matttiasza (1 Mch 2,4,66). Imię Juda nosi także sześć postaci NT, m.in. Juda Tadeusz (Łk 6,16). Apostoł Juda, syn Jakuba, jeden z Dwunastu: (Łk 6,16) otrzymał przydomek Tadeusz (Mt 10,3; Mk 3,18), z aram. thad-daj ‘człowiek o szerokiej piersi’ (Mall 329), może też ‘odważny’ (?), w niektórych

rękopisach Lebbeusz (gr. z hebr. libbaj ‘odważny’ (Tron.–Wal. 260); przejęte do gr. Θαδδαϊος, Θαδδευς, łac. Thaddaeus, scs. Tadej (MaI 329), cerk. Фаддей (Sup. 317). Imię Tadeusz w średniowiecznej Polsce było znane i nadawane w formach Tadej, łac. Thaddaeus, wsł. Chadej oraz Tadzik (MaI 329). Na Podlasiu w XVI–XVII w. nie było popularne. W materiale dokumentacyjnym brakuje poświadczeń podstawowej pełnej formy imienia. Możliwe, że poświadczona w materiale źródłowym forma *Hadzko* powstała na bazie cerk. formy tego imienia z substytucją f : ch//h: Faddej > Chaddej > Haddej > Над-ько > *Hadzko*: *Fiedzko Hadzko Szypniewicze* 1560, PMŁ 178. Spośród pozostałych postaci NT należy wyłączyć Judasza Iskariotę, którego imię ma w języku polskim osobną pisownię – Judasz (Tron.–Wal. 159). Judasz Iskariota, gr. Ιουδας, łac. Iuda, z przydomkiem Iscariotes (LV), lub syn Szymona Iskarioty, jeden z Dwunastu, wymieniany jako ostatni na liście apostołów, zdrajca Jezusa (Mt 26,14–16,25). Ze względu na zdradę imię to nigdy nie stało się popularne wśród chrześcijańskiej ludności. W antroponimii chrześcijańskiej średniowiecznej Polski wprawdzie imię w postaci Judasz wystąpiło jeden raz w 1430 r. (MaI 256), lecz w następnych stuleciach unikano nadawania go dzieciom. Odnotowane derywaty z podstawą Jud- rozpatrywane są jako alternacyjne formy imienia Jodokus (MaI 254). W formie Judasz imię nie wystąpiło też w materiale dokumentacyjnym z Podlasia. Możliwe jest nawiązanie do tej postaci biblijnej w protonazwisku lub przezwisku *Judasik*. Materiał ilustracyjny świadczy o tym, że imię Juda jest przede wszystkim imieniem Żydów i występuje w różnych formach: w zrutenizowanej pełnej pierwotnej *Jehuda* i pochodnych od niej formach sufiksalnych oraz skróconej *Juda* i derywatach sufiksalnych utworzonych na jej bazie. Z hebr. formą imienia Jehuda łączy się zapewne antroponim *Juguda*, występujący w materiale dokumentacyjnym raczej jako nazwa dodatkowa, identyfikacyjna, może przydomek lub przezwisko, gdzie w stosunku do hebr. oryginalnej postaci należy odnotować pewne zmiany fonetyczne:

Iguda: ~ Żyd.: *Игуда Богдановичъ* 1540, AGZS XVII 95 (Ż); **Juda:** ~ Chrz.: *Juda Janko* 1551, IMŁII 264; ~ Żyd.: *...Юде Цалелю* 1539, AGZS XVII 21 (Ż); *Juda Abramow, Juda Abramowicc, Juda Rubiessowic* 1571 IT 23, 15 (Ż); *Juda Sakowicz* 1589 (Tykocin), Lesz

176 (Ż); *Juda Krawiec* 1654, IMO 4 (Ż); *Юда Якубовичъ* 1669, AGZS III 69 (Ż); *Juda Łazarowicz* 1654, 1655, IMO 24 (Ż); *Juda Łazarowicz zyd Arędarz*, 1669, IMO 29 (Ż).

• Derywaty

Iguda-:

-ka: **Igudka**: ~ Żyd.: ...*Игудка Абрамовичъ* 1541, AGZS XVII 325 (Ż).

Juda-:

-ka: **Judka**: ~ Żyd.: *Fyssel Judka Sakowic*, *Judka zyd* 1571, IT 15, 28 (Ż); *Judka Introligator* XVII, IW 49 (Ż); *Judka Żyd z Kuryan*, *Judka Zelmanowicz* 1622, IZ 27v, k. 14 (Ż); *Judka Moskowicz* 1662, PnM 496 (Ż); *niewierny Żyd Judka* 1676 (Wyszki-Tworki), RPD (Ż); -ko: **Judko**: ~ Żyd.: *Judko z Żoną* 1663, RWB 549v (Ż).

*Judor-:

-ko: **Judorko**: ~ Chrz.: *Judorko Zdun* 1551, IMŁII 334.

• Protonazwisko

Juguda-//Iguda-:

Juguda: ~ Chrz.: *szl. Mikołaj rzeczony Juguda* 1569, AU 277; -icz: **Igudicz**: ~ Żyd.: *Сенько Игудичъ, Богданъ Игудичъ, Абрам Игудичъ, ...Шинка Игудича* 1539, AGZS XVII 3, 31, 52, 53 (Ż).

Juda-:

Juda: ~ Chrz.: *Mikollai Juda* 1571, IT 9; -icz//-ycz: **Judicz**: ~ Żyd.: ...*Саулъ Юдичъ* 1580, ABGS V 8 (Ż); *Abram Judicz*, *Moszko Judicz* 1635, IMO 12 (Ż); *Pinchas Judicz zyd* 1669, IMO 36 (Ż); **Judycz**: ~ Chrz.: *Marcin Judycz* 1551, IMŁII 263; -owic: **Judowic**: ~ Chrz.: *Sak Judowic* 1571, IT 15; -enia: **Judzienia**: ~ Chrz.: *Paszko Judzienia* 1551, IMŁII 259; -ka: **Judka**: ~ Żyd.: ...*Аврама Юдку* 1541, AGZS XVII 394 (Ż); → -owic: **Judkowic**: ~ Chrz.: *Woitek Judkowic* 1571, IT 30; -owicz: **Judkowicz**: ~ Chrz.: *Miklosz Judkowicz* 1551, IMŁII 275; *An-drzej Judkowicz* 1644, KWB 3.

Judasz-:

-ik: **Judasik**: ~ Chrz.: *Jan Judasik Buratyński* 1662, PnM 519.

K a r p

Karp, gr. Καρπος ‘owoc, plon, zysk’, przejęte do łac. Karpos (Mall 258), Carpum (LV), cerk. Карп (Sup. 422). W Biblii: znany z NT chrześcijanin z Troady, uczeń św. Pawła, męczennik z Tracji (2 Tm 4,13). W podlaskim materiale dokumentacyjnym z XVI–XVII w. imię jest poświadczane w swej podstawowej formie:

Karp: ~ Chrz.: *Karp Nowosad* 1558, IB 37; *Karp Panczkiewicz, Karp Wasilewicz* 1558 IS 49, 53; *Iwan a Karp Czerenczowiczy, Karp a Saniecz Nowikowiczy* 1558, RG 374, 26; *Karp Horezyczyt, Josko, Karp Jakubowiczi, Karp Sankowicz, Karp i Iwan Szczepanowiczi* 1560, PK 6, 13, 14, 5; *Karp Koczubicz* 1560, PMŁ 169; *Karp Kaszelewicz* 1566, IA 10; *Karp Mileniewicz* 1639, OP 113; *Karp Bojarczuk, Karp Czychuk, Karp Smolko* 1662, PnM 437, 428, 440.

- Protonazwisko

Karp-:

Karp: ~ Chrz.: *Iwan Karp* 1569, AU 262; *śl. Iwan Karp* 1580, JI 116; *Jan Karp* 1629, UP 144; *Je’ Mć Pan Jan Karp Podstoli Podlaski, Je’ Mć Pan Jozef Karp Marszałek Wołkowiski* 1640–1641, KB 7, 30, 38; *Jozef Karp* 1658, UP 49; *Jan Karp syn Jana* 1664, UP 144; → -ow: **Karpow**: ~ Chrz.: *Szczepan Karpow* 1558, RG 20; -ów: **Karpów**: ~ Chrz.: *Lawryn Karpów* 1578, IG 333; -‘ewicz: **Karpiewicz**: ~ Chrz.: *Chariton Karpiewicz* 1558, IS 54; *Bartosz Karpiewicz* 1566, IA 11; -owicz: **Karpowicz**: ~ Chrz.: *Leoncyusz Karpowicz* 1520, JIII 244; *Sawka Karpowicz* 1558, IN 70; *Uscian Karpowicz* 1560, PK 6; *Truchon a Dawid Karpowiczi* 1560–1563, RBS 464; *p. Matei Karpowicz* 1648, AKJ 210; *Hawryło Karpowicz, Tymosz Karpowicz* 1662, PnM 522; -ik: **Karpik**: ~ Chrz.: *Pasko Karpik, Paweł Karpik* 1662, PnM 425, 424; -‘uk: **Karpiuk**: ~ Chrz.: *Karpiuk gospodarz* 1662, PnM 421; -os: **Karpos**:

~ Chrz.: *Parafin Karpos* 1662, PnM 424; F: -'owa//-owa: **Karpiowa**:
~ Chrz.: *laboriosa vidua Karpiowa* 1662, PnM 451; **Karpowa**: ~ Chrz.:
Karpowa wdowa 1662, PnM 529; -icha: **Karpicha**: ~ Chrz.: *Karpicha*
komornica 1662, PnM 511.

*Karpich-:

-ik//-yk: **Karpiszyk**: ~ Chrz.: *Karpiszyk z bratem* 1662, PnM 516;
F: -owa: **Karpichowa**: ~ Chrz.: *Iwanowa Karpichowa* 1662, PnM 424.

K l e m e n s

Imię Klemens, przejęte do gr. Κλημης z łac. clemens 'łagodny, spokojny, cichy, w scs. Kliment, Klimentij, Klimjant, Klimont (MaI 259; Tron.–Wal. 170), cerk. КЛИМЕНТ (Sup. 211). Postać z NT, jest znany z Listu św. Pawła do Filipian: współpracownik Pawła (Flp 4,3). Jednak popularność imienia wśród chrześcijan jest związana z wieloma świętymi, najbardziej z osobą papieża Klemensa, czczonego w całym chrześcijaństwie, którego kult rozpowszechnili św. św. Cyryl i Metody (Fros–Sowa 348–349). Na Podlasiu w XVI–XVII w. imię należy do jednego z popularniejszych. Występuje w pełnej formie łac., pol., wśl. oraz formach alternacyjnych:

Clementis: ~ Chrz.: *Clementis Radliński z Zakrzewia* 1662, PnM 418;
Klemens: ~ Chrz.: *Klemens Biliński – rotmistrz tykociński* 1565, JIII 256; *Jan Klemens Branicki marszałek nadworny kor., starosta biel.* 1670, UP 65; **Klimont**: ~ Chrz.: *szl. Klimont Tchorznicki s. Marcinow* 1569, AU 281; *ślachetny Mikołaj Gus z synowcami swemi Klimontem i Janem* 1580, JI 36; **Klimunt**: ~ Chrz.: *ślachetni Klimunt i Jędrzej z Pobikrow* 1569, AU 265; *Klimunt Bileński – rotmistrz* 1570, JIII 255; *Klimunt slosarz, sl. Klimunth ol. Jakóba Wojno* 1577, 1580, JI 170, 116; *Klimunt Moczydło, Klimunt Prosiński* 1640–1641, KB 4, 3; **Clim**: ~ Chrz.: *Iwan olim Clim de Banki* 1569, AU 246; **Klim**: ~ Chrz.: *Klim Moszczycz, Klim Zaniewicz* 1545, IMŁI 114, 93; *Klim Jewchimiz, Klim Maszczyc, Klim Ostapkowicz* 1551, IMŁII 249, 248, 281; *Klim Sejpakowicz, Klim Switko, Klim Waniuthicz* 1558, IB 41, 40; *Klim Sostowicz*

1560, PK 6, 8; *Klim Borodnicz, Sidor, Klim, Iwan Dziedzieckowicze, Maxim z Klimem Michalewicze* 1560, PMŁ 125, 141, 139; *Klim Matyszewicz* 1560–1563, RBS 487; *Klim Witko Oniszymowicz* 1565, IA 5; *Klim Baszkiel* 1578, IG 319; *Klim Abramowicz* 1649 KB 11; *Klim Andreiow, Klim Joszczuk, Klim Kalczuk* 1662, PnM 529, 414, 443.

- Derywaty

Clim-//Klim-:

-osz: **Climosz**: ~ Chrz.: *Climosz Swieteczic* 1560–1563, RBS 496; **Klimosz**: ~ Chrz.: *Klimosz Klimowicz* 1551, IMŁII 289; *Klimosz Sieczka* 1560–1563, RBS 496; -asz: **Klimasz**: ~ Chrz.: *Klimasz Duzka* 1545, IMŁI 93; *Klimasz Szeszczyc, Klimasz Szeszczyk* 1558, IS 58; *Klimasz Striczic* 1560–1563, RBS 431; -ek: **Klimek**: ~ Chrz.: *szl. Klimek Tarasowicz* 1569, AU 275; -ko: **Klimko**: ~ Chrz.: *Klimko Mikołaykowicz, Klimko Hryhorewicz Krupin* 1528, JI 192, 194; *Klimko Czijrczijny, Klimko Lipiensky* 1551, IMŁII 276, 316; *Klimko Antonowicz, Klimko z Andrzejem Łowinem, Klimko Sitkowicz* 1558, IS 53, 50; *Klimko Jewchimowicz* 1560, PMŁ 122–170.

- Protonazwisko

Klimont-//Klimunt-:

-owicz: **Klimontowicz**: ~ Chrz.: *...i Jana Klimontowicza* 1580, JI 127; **Klimuntowicz**: ~ Chrz.: *Śl. Jan Klimuntowicz* 1580, JI 52.

Klimon-:

-icz: **Klimonicz**: ~ Chrz.: *Czimosz Klimonicz* 1562, RBS 500.

Clim-//Klim-:

-as: **Klimas**: ~ Chrz.: *Joannes Climas, Stanislaus Climas* 1569, AU 245; → -owicz: *Stanisław Klimasowicz* 1528, JI 189; -asz: **Klimasz**: ~ Chrz.: *Sienko Klimasz* 1560, PMŁ 131; → -ewicz: **Klimaszewicz**: ~ Chrz.: *Sienko Klimaszewicz* 1551, IMŁII 246; -owicz: **Klimaszowicz**: ~ Chrz.: *Jendrzey Klimaszowicz* 1545, IMŁ I 101; → F: -icha//-ycha: **Klimaszycha**: ~ Chrz.: *Klimassicha wdowa* 1558, IS 48; -'enia: **Kli-**

mienia: ~ Chrz.: *Jan Klimienia* 1638, OP 136; -ow: **Klimow:** ~ Chrz.: *Paczuta Klimow* 1558, RG 28; *Januszko Klimow* 1578, IG 82; -owic: **Klimowic:** ~ Chrz.: *Omelyan Klimowic*, 1558, IB 39; -owicz: **Klimowicz:** ~ Chrz.: *Pac Klimowicz* 1545, IMŁI 93; *Klimosz Klimowicz*, *Po piół Klimowicz*, *Siemion Klimowicz*, *Sienko Klimowicz*, *Wasil Klimowicz* 1551, IMŁII 255, 289; *Kuźma Klimowicz*, *Ostey Klimowicz* 1558, IB 39, 14; *Maxim a Iwanko Klimowiczi* 1558, RG 376, 28; *Chilko Klimowicz* 1560, PMŁ 133; *Zien a Fiedzia Klimowicze* 1560, PMŁ 133; -ik: **Klimik:** ~ Chrz.: *Andrzej Klimik*, *Misko Klimik* 1662, PnM 484, 432; -'uk//-uk: **Klimiuk:** ~ Chrz.: *Andruch Klimiuk*, *Matei Klimiuk* 1662, PnM 413, 426; **Klimuk:** ~ Chrz.: *Andrzej Klimuk* 1662, PnM 436, 528; → -ek: **Klimuczek:** ~ Chrz.: *Olexiey Klimuczek* 1639, OP 135.

*Klimiec-:

-ew: **Klimcew:** ~ Chrz.: *Mikita Klimcew* 1578, IG 82; -ów: **Klimczów:** ~ Chrz.: *Mikita Klimczów* 1578, IG 83.

Klimek-//Klimko-:

Klimko: ~ Chrz.: *Mikita Klimko* 1560–1563, RBS 462; → -owicz: **Klimkowicz:** ~ Chrz.: *Hryszko Klimkowicz* 1520, JIII 248; *Lenart Klimkowicz*, *Mikołaj Klimkowicz* 1528, JI 195, 192; *Klimkowicz*, *Szczepan Klimkowicz* 1558, IS 52, 49; *Sinczukowa Klimkowicz*, *Maciej Klimkowicz* 1558, IB 27, 39; *Szczęśny Klimkowicz*, *Szczęśny z bracią Klimkowiczy* 1560, PK 12, 8; F: -owa: **Klimkowa:** ~ Chrz.: *Klimkowa* 1558, IS 45; *Owdota Klimkowa* 1560–1563, RBS 436; *Chwieda Klimkowa* 1569, AU 275; -'uk: **Klimczuk:** ~ Chrz.: *Gregorius Klimczuk* 1670, S.

*Klimusz-:

-uk: **Klimuszuk:** ~ Chrz.: *Stefan Klimuszuk* 1662, PnM 520.

*Klimczyk-//**Klimczyc(e)-:

-ki: **Klimczycki:** ~ Chrz.: *Stanisław Klimczycki* 1520, JIII 20; *Pan Jan Klimczycki*, *Jan Klimczyckiy* 1528, JI 184, 185; *ślachetny Stanisław Klimczycki komornik ziemski Mielnicki* 1580, JI 66.

Kornel-Korneliusz

Korneliusz, gr. Κορνηλιος, z łac. Cornelius (gentilicium rodowe od nazwy pola Corne w Tusculum) (Tron.–Wal. 171), w scs. Kornilь, Kornilь, Kornilij (MaII 264), cerk. Корнилий (Sup. 213). W NT imię to nosił setnik z kohorty italskiej, który przyjął chrzest z całym swoim domem (Dz 10,1–7). Wśród świętych chrześcijańskich znany jest Cornelius, papież i męczennik (Fros–Sowa 355). Na Podlasiu imię należy do rzadkich, występuje w formie wsł.:

Kornilo: ~ Chrz.: *Kornilo miejski pisarz* 1560, PK 4; *Kornilo Cielko*, *Kornilo Gumienczyk*, *Kornilo Lesuch*, *Kornilo Leufunowicz*, *Kornilo Łysik*, *Kornilo Trubai*, *Kornilo Woszczęczuk* 1662, PnM 430, 424, 436, 530, 422, 472.

- Derywaty

Korn-:

-ach: **Kornach:** ~ Chrz.: *Kornach Tolczacowicz* 1560, PK 14; -is: **Korniz:** ~ Chrz.: *Korniz Pastuch* 1662, PnM 430.

- Protonazwisko

Kornilo-//*Kornul-:

-ik: **Kornilik:** ~ Chrz.: *Piotr Kornilik*, *Stephan Kornilik* 1662, PnM 424, 425; F: -owa: **Kornulowa:** ~ Chrz.: *ślachetna Anna Kornulowa Klu-kowska* 1580, JI 77.

Kornach-//*Kornacz-//*Kornak-:

-ewicz: **Kornaczewicz:** ~ Chrz.: *Racz Kornaczewicz* 1560–1563, RBS 477.

*Korniej-:

-ewicz: **Korniejewicz:** ~ Chrz.: *Tomasz, Hryszko Korniejewicz* 1639, OP 116.

*Kornisz-:

-owa: **Korniszowa**: ~ Chrz.: *śl. Anna Korniszowa Piotrowa wdowa z Płonki 1580, JI 109.*

*Kornuk-//*Kornuć-//*Kornucz-:

-icz//-ycz: **Kornuczicz**: ~ Chrz.: *Szymko Kornuczicz, Woytko Kornuczicz 1558, RG 15.*

Ł a z a r z, zob. **E l e a z a r**

Ł u k a s z

Imię Łukasz jest łac. pochodzenia – Lucius ‘światlisty, promienny’. Do polszczyzny przejęte w gr. postaci Λουκας, w scs. utrwaliło się w formie Luka (Tron.–Wal. 178; Mall 273), cerk. Łuka (Sup. 224). W NT imię to nosił lekarz, współpracownik Pawła (Kor 4,14; Flm 24, 2 Tm 4,11). Tradycyjnie przypisuje się mu autorstwo Ewangelii Łk oraz Dziejów Apostolskich (Dz). W materiale dokumentacyjnym z Podlasia imię w tekstach łacińskich wystąpiło w zlatynizowanych formach, graficznie różnych. Nie została poświadczona podstawowa forma łac. Lucius. W stosunku do wyjściowej gr. postaci imienia można odnotować szereg zmian o charakterze fonetycznym, w różny sposób poświadczanych graficznie. W zależności od przyjętych zasad ortograficznych zabytku mamy różne warianty przyswojonego w polszczyźnie imienia pełnego, jednak najbardziej rozpowszechnioną formą z zabytkach piśmiennictwa jest ostatecznie zaakceptowana w polszczyźnie postać imienia *Łukasz*:

Lucas: ~ Chrz.: *Lucas Maksimowicz 1558, IB 37; Lucas Bielak 1560–1563, RBS 423; Lucas Myslek 1569, AU 244; Lucas Wierciziosek 1577, JI 161; inqilinus Lucas Głuchowski 1662, PnM 416; Lucas Sielemecki 1668, S.; Lucas Jerepowicz 1670, S.; **Lukas**: : ~ Chrz.: *Lukas Onaczkowicz, Lukas Citonicz, Lukas Iwanowicz 1560–1563, RBS 458, 423, 500;**

Lukas filii Sacziko 1569, AU 262, 244; *nobilis Lukas Kosiey, laboriosus Lukas Wolkobik* 1662, PnM 416, 448, 451; **Luca**: ~ Chrz.: *Joannes olim Luca Sieklucki* 1640, KD 392; **Lucae**: ~ Chrz.: *Lucae Gluchowski, N'li Lucae Ciechanowiecki*, 1640, KD 17, 171; *G. Lucae Białobrzecki* 1677, KD 592; **Lukasz**: ~ Chrz.: *Lukasz Chomicz* 1545, IMŁI 117; *Lukasz Kolicznikowicz* 1558, IB 38; *Lukass a Stanisław Bielewicz, Lukass Narowic* 1558, RG 5, 18; **Liucass**: ~ Chrz.: *Liucass Krupny* 1571, IT 11; **Lukas**: ~ Chrz.: *Lukas Kiersnowski, Lukas Niwiński* 1640–1641, KB 11; **Lukasz**: ~ Chrz.: *śl. Łukasz Jasiewski* 1520, JIII 249; *Łukasz Suchowicz* 1551, IMLII 280; *Łukasz Woyt* 1558, IS 53; *Łukasz Dacewicz* 1560, PMŁ 156; *Łukasz Wołosowicz* 1560, IN 68; *Łukasz Brostowski, Łukasz Hryniewicz, Łukasz Tolłacz* 1566, IA 11, 13, 7; *szl. Łukasz Spadek, szl. Łukasz Świniarski* 1569, AU 275, 284; *Łukasz Brelew* 1578, IG 61; *Łukasz Twarowski, śl. Łukasz Wasilewski, śl. Daćbog olim Łukasza, śl. Rapał ol. Łukasza Sikorski, śl. Zdan z Łukaszem* 1580, JI 17, 38, 114, 19, 125; *Łukasz Markowicz burmistrz* 1600, AK 150; *Łukasz Zawadzki* 1639, OP 115; *Łukasz Wyszkowski* 1640–1641, KB 7; *Łukasz Burczyk, Łukasz Oleszczuk* 1662, PnM 413, 411; *Łukasz Słabisz* 1663, RP 685; *Łukasz Jeronimeczyk, szl. Łukasz Moniuszko* 1676, RPD 351, 352; **Luka**: ~ Żyd.: *Lluka Wigdorowicz* 1571, IT 15 (Ż).

• Derywaty

Lu-:

-c: **Luc**: ~ Chrz.: *Luc Kozłowicz, Luc Przystupa, Luc Uiszkowicz* 1545, IMŁI 113, 102, 111; *Luc Philip Czerniejkowicz* 1560, PMŁ 156; -cz: **Lucz**: ~ Chrz.: *Lucz Misiowicz* 1558, IB 37; *Lucz Artymowicz, Lucz Chodowicz, Lucz Chodiewicz, Lucz Kuzaczyc, Lucz Ostapkowicz, Lucz Pilaniewicz* 1560, PK 8, 10, 11, 17, 14, 12.

Lus-:

-ko: **Lusko**: ~ Chrz.: *Lusko Joskowicz* 1560, PK 8.

Łu-:

-c: **Łuc:** ~ Chrz.: *Luc, Jacko, Tomko Howinowicz, Łuc Lachowicz, Łuc Kulenia, Łuc, Iwan Marcinowicz, Łuc Olifierowicz, Łuc Polszkowicz, Łuc Proskurnikowicz* 1551, IMŁII 274, 283, 273, 290, 343, 237, 330; *Łuc Krupień, Łuc Kuśnierz, Łuc Sporynka, Łuc Zaniewicz* 1560, PMŁ 129, 125, 159; -cz: **Łucz:** ~ Chrz.: *Łucz Kozaczyc* 1560, PnM 529; → -ka: **Łuczka:** ~ Chrz.: *Łuczka gospodarz* 1662, PnM 421.

• Protonazwisko

Łukasz-:

-ew: **Łukaszew:** ~ Chrz.: *Jakub Łukaszew, Stepan Łukaszew* 1578, IG 76, 85; -ewicz: **Łukaszewicz:** ~ Chrz.: *Misko Łukaszewicz* 1545, IMŁI 105; *Iwan Łukaszewicz* 1551, IMŁII 267; *Sienko Łukaszewicz* 1560, PMŁ 149; *Pawłuk Łukaszewicz* 1567, IMBS 182; *sl. Stanisław Łukaszewicz Skwarek* 1580, JI 116; *Cisko Łukaszewicz* 1639, OP 142; *Michalko Łukaszewicz* 1662, PnM 526; -eicz: **Łukaszeicz:** ~ Chrz.: *Krystofa Łukaszeicz* 1577, JI 161, 165; -owic: **Łukaszwowic:** ~ Chrz.: *Stanisław Łukaszwowic* 1571 IT 21; *Ewa Łukaszwowic* 1666, S.; -yk: **Łukaszyk:** ~ Chrz.: *Chryc Łukaszyk, Mikita Łukaszyk, Piotr Łukaszyk chłop..., u Łukaszyka Lieszka* 1662, PnM 413, 428; *Piotr Łukaszyk z żoną* 1674, RpM 249, 285; -ec: **Łukaszec:** ~ Chrz.: *...Krystofa Łukaszczech dom uliczny i rynkowy* 1577, JI 171; F: -owa: **Łukaszowa:** ~ Chrz.: *Kuśnierzowa Łukaszowa* 1577, JI 170; *Łukaszowa Josczykowa* 1662, PnM 413; -icha: **Łukasicha:** ~ Chrz.: *Łukasicha pracka* 1662, PnM 435.

Łuka-:

-ew: **Łukiew:** ~ Chrz.: *Łukiew Machowicz* 1578, IG 305; -icz// -ycz: **Łuczycz:** ~ Chrz.: *Iwan Łuczycz* 1545, IMŁI 98; *Marcin Łuczycz* 1558, IB 38; -icha// -ycha: **Łuczycha:** ~ Chrz.: *Stanisław Łuczycha* 1551, IMŁII 315.

*Łukaszek//Łukaszko-:

-ik// -yk: **Łukaszczyk:** ~ Chrz.: *szl. Woyciech Łukaszczyk* 1676, RPD 350.

Łuc-//*Łuca-//Luca-:

-ow: **Łucow**: ~ Chrz.: *Panas Łucow* 1551, IMŁII 329; -ewicz: **Łucewicz**: ~ Chrz.: *Jarmoc Łucewicz, Onisko Łucewicz, Paszko Łucewicz* 1551, IMŁII 249, 324; -enko: **Łucenko**: ~ Chrz.: *Łucenko* 1545, IMŁI 98; -ik// -yk: **Łucik**: ~ Chrz.: *Woyciech Łucik* 1565, IA 4; **Łuczyk**: ~ Chrz.: *Lenart, Woyciech Łuczyk* 1565, IA 4; **Łuczyk**: ~ Chrz.: *Kuzma Łuczyk* 1662, PnM 430; F: -owa: **Łucowa**: ~ Chrz.: *Wierka Łucowa* 1560, PMŁ 136; *Łucowa wdowa* 1560, PK 4; -icha// -ycha: **Łucycha**: ~ Chrz.: *Łucycha wdowa* 1551, IMŁII 263; *Łucycha Morozicha* 1560, PMŁ 130; -y: **Łucy**: ~ Chrz.: *Wierka Łucy* 1560, PMŁ 149.

*Łuch-:

-ow: **Łuchow**: ~ Chrz.: *Pietroc Łuchow* 1578, IG 300.

Łuczka-//Łuczko-:

-owicz: **Łuczkowicz**: ~ Chrz.: *Jasko Łuczkowicz, Hricz Łuczkowicz* 1558, IS 52, 54; *Timosz Łuczkowicz, Chwiedko Łuckowicz* 1560, PK 8, 14.

Maciej (: Mateusz)

Imię zadomowione w polszczyźnie w formie Maciej powstało na bazie skrótu imienia Mattiasz (z hebr. mattitjah(u) ‘dar Jahwe’), które przybrało w gr. postać Ματθιας, łac. Matthias. Imię to nosił uczeń Jezusa wybrany dla zastąpienia Judasza i dopełnienia liczby Dwunastu (Dz 1,21–26). Różne formy imion z pewnością wprowadzono celowo dla odróżnienia obu postaci NT – tym bardziej, że należały one do dwunastu apostołów Jezusa. Podobne rozróżnienie wprowadzono też w przekładzie synodalnym Biblii. W rosyjskim przekładzie imię apostoła i ewangelisty występuje w formie Ματφει, natomiast uczeń wybrany dla zastąpienia Judasza jest nazywany imieniem Ματφειй (por. Евангелие от Ματφεια oraz Деян 1,23; 26). Na Podlasiu w XVI–XVII wieku imię *Maciej* należało do popularnych. Nadawano je w podstawowej formie polskiej i cerkiewnej, chociaż zróżnicowanie fonetycz-

ne i graficzne było duże. Imię w zależności od zabytku piśmiennictwa i przyjętych w nim zasad ortograficznych zapisywano w różnych wariantach. Analiza adaptacji formy łac. na różnych etapach przyjmowania pokazuje chronologię osvajania imienia w polszczyźnie i gwarach Podlasia w XVI–XVII w.:

Mathias: ~ Chrz.: *Mathias olim Pauli Burak, Mathias Puszcza, Mathias olim Alberti Radula, Mathias olim Stanislai Krupa* 1569, AU 244, 256, 264, 255; *N. Mathias Zaleski* 1640, KD 132; *nobilis Mathias Gluchowski, laboriosus Mathias Howien, Mathias Milkowski* 1662, PnM 409, 446, 445, 519; *Mathias Stolarz* 1672, S.; *Mathias Bąk* 1673, S.; **Mathia:** ~ Chrz.: *N. Mathia Skolimowski, N. Gabriel ol. Mathia Zdzychowski* 1640, KD 392, 158; **Mathiae:** ~ Chrz.: *Mathiae filii Dobroch de Nowski, Mathiae Ssimanowski, ...ol. Mathiae Zębek, ...olim Mathiae Zembrziczki* 1569, AU 248, 265, 240, 250; *Matthiae Jarochowski* 1662, PnM 524; **Mathis:** ~ Chrz.: *Mathis Budkowicz, Mathis Tatarzin* 1560–1563, RBS 483, 431; **Matias:** ~ Chrz.: *Matias Gazługa* 1528, JI 184; *ślach. Matias Pliska* 1580, JI 13; *Mikolay olim Matias Brzezniczki* 1640–1641, KB 12; *Matias Sienniuk* 1673, S.; **Macyas:** ~ Chrz.: *Macyas Stasiew* 1558, RG 7; **Matyas:** ~ Chrz.: *ślachetny Matyas Łuniewski, ...Matyas Uszeńscy* 1580, JI 53, 72; *Matyas i Jakób, poddani Buczyńskiego* 1640–1641, KB 37; *Matyas Mastalerz* 1663, RP 788; **Matyjas:** ~ Tat.: *Матыясь Кочкоревиць* 1528, PWL 116 (T); **Matyasz:** ~ Chrz. *Matyasz Wcisłowski* 1560, PML 146; *Matyasz Romaszko* 1580, JI 80; *Matyasz Dołęga, Matyasz Poroga* 1639, OP 118; **Matiasz:** ~ Tat.: *k. Józef i Matiasz Januszewscy* 1690, RPT 83, 82, 76 (T); **Matyjasz:** ~ Chrz.: *Matyjasz z Borkiw* 1580, JI 80; *Matyjasz Mackiewicz* 1607, AK 171; **Matey:** ~ Chrz.: *Matey Jakubowicz Czastnik, Matey Dubowski, Matey Guzewicz, Matey Krak, Matey Michajłowicz, Matey, Mikołaj Janowicz, Matey Panok, Matey Pawłowicz, Matey Tomkowicz kapturok* 1528, JI 195, 193, 196, 188, 196, 190, 187, 188; *Matey Moisiik* 1662, PnM 529; **Matiej:** ~ Chrz.: *Matiej Białosuknia, Matiej Wrotienskij* 1536, O 24, 23; **Matsiey:** ~ Chrz.: *Matsiey Olefierów* 1578, IG 305; **Matszey:** ~ Chrz.: *Matszey Jakonow* 1578, IG 60; **Maciej:** ~ Chrz.: *Maciej Lewart Zaborowski wojski drohicki* 1535, UP 97; *Maciej Howieynowicz, Maciej Skowronek* 1545, IML I 101, 108; *Maciej Iwaszkowicz* 1551, IMLII 258; *Maciej Burszyc, Maciej Olizar* 1558, IS 51, 50; *szl. Maciej Paniatow-*

ski, *Maciej Zawichost* 1569, AU 267, 293; *Maciej Bielawski* 1572, JIII 249; *sławny Maciej Cholewa burmistrz ciechanowiecki, ksiądz Maciej Winski z Poswiętnego* 1580, JI 4, 42; *Maciej Moniuszko, szl. Maciej Moreszka* 1676, RPD 350, 349; ~ Tat.: *Maciej Asiemberdziejewicz* 1631, RDT 116 (T); **Maciej**: ~ Chrz.: *Maciej Janowicz* 1551, IMŁII 258, 249; *Maciej Miedzchnik* 1558, IS 51, 57, 50; *szl. Maciej Schab, Maciej Schabek* 1558, IB 35, 36; *Maciej Białaszek, Maciej Jeżewicz a Michał, Maciej Steczowicz* 1565, IA 3, 4, 5; *Maciej Bednarz* 1577, JI 165; *Maciej Bokaczewicz* 1639, OP 114; *Maciej Jelnicki* 1662, PnM 482; *Maciej Sobociński* 1663, RP 684; **Macziej**: ~ Chrz.: *Macziej Mackowicz* 1558, RG 6; **Maczei**: *Simon Maczei Chorkowicz, Maczei Cimoszowicz, Maczei Krawiecz* 1560–1563, RBS 426, 464, 420; **Macziey**: *Macziey Jusskieliss, Macziey Ostasskiewicz, Macziey Polixic* 1558, RG 365, 29, 497; *Macziey Buczkonicz* 1560–1563, RBS 481; *Matheus y Macziey Pupankowie, Macziey olim Thoma Woyno Sabik* 1640–1641, KB 5; **Maczii**: ~ Chrz.: *Maczii Lesczinski, Maczii Chudko//Maczii Hutko* 1560–1563, RBS 426, 427, 434; **Matwij**: ~ Chrz.: *Matwij stolarz* 1551, IMŁII 246; **Matij**: ~ Chrz.: *Matij Matczuk, Matij Szupilik, Matij Wołosz* 1662, PnM 423, 428, 424; **Mac**: ~ Chrz.: *Mac Karczmit, Mac Kowalowicz* 1545, IMŁI 110, 111; *Mac Jecewicz, Mac Lieydzisz, Mac Storzukowicz* 1551, IMŁII 263, 259, 257; *Mac a Fiedzko Kurianowicze, Mac Sienkowicz* 1560, PMŁ 170, 143; *Mac Oleszkowicz* 1600, AK 153.

• Derywaty

Maciej-//Maczej-//Macziej-:

-ko: **Macziejko**: ~ Chrz.: *Maczieiko Nareikowicz* 1560–1563, RBS 497;

Mac-//Mać-//Macz-:

-o: **Macio**: ~ Chrz.: *Macio Kratowicz* 1558, IS 54; -ek: **Maciek**: ~ Chrz.: *Maciek (sędzia Mielnicki)* 1494, JIII 250; *Tomasz z Maćkiem* 1558, IB 42; *Maciek Biały, Maciek Chromy, Maciek Januszewicz* 1565, IA 3, 11, 8; *szl. Maciek s. Stanisławow* 1569, AU 276; *Maciek Lengwoicik, Maciek Pierdzioch, Waśko a Maciek sllomianccykwowie* 1571, IT 18, 16, 8; *Maciek Minkowicz* 1600, AK 155; -k: **Mack**: ~ Chrz.: *Mack Czerwonka* 1565, IA 7; -ko: **Macko**: ~ Chrz.: *Macko Gowieinowicz, Mac-*

ko Wiereszyc 1545; IMLI 111, 94; *Macko Balkowicz, Macko, ...Misko Jackowicz, Macko Junczyz* 1551, IMLII 276, 288, 310; *Maćko Byczko* 1558, IB 39; *Macko Siemionowicz* 1560, IN 64; *Macko Baczkowicz, Macko Zezulicz* 1560, PK 21, 11; *Macko Jacko Jancewice, Macko Jewchimowicz, Macko, Marcin Koszkowicz* 1560, PMŁ 122–170; *Macko Jenczyz* 1560–1563, RBS 415; *Macko Wróbl* 1565, IA 3,5; *Macko Sllomianka* 1571, IT 26; *Maćko z Grodzka* 1580, JI 81; *Macko Buraczyk* 1639, OP 142; -ula: **Macula**: ~ Tat.: *Мацуля Курманьчуковичь* 1528, PWL 112 (T); -uł: **Maciuł**: ~ Chrz.: *Maciuł Giedroyz* 1578, IG 74; -uta: **Macuta**: ~ Chrz.: *Macuta Borowski* 1676, RPD 387; *Macuta* 1545, IMLI 110; **Macz**: ~ Chrz.: *Macz, Thomko Kudokoniczi* 1560–1563, RBS 481; *Macz Piotrowicz, Macz Stankowicz* 1560, PK 4, 6; → -ko: **Maczko**: ~ Chrz.: *Maczko Łabun* 1558, IB 39; *Maczko Bezruczka* 1558, IS 55; *Maczko Kritowicz* 1560–1563, RBS 477; *Maczko Braczwowicz* 1562, RBS 452; *Maczko Loska* 1569, AU 245; *Maczko Derka* 1600, AK 155; -uta: **Maczuta**: ~ Chrz.: *Maczuta a Lukass Piywodziczy* 1558, RG 32; *Maczuta Wolkohonowicz* 1565, IA 6.

Ma-:

-cho: **Macho**: ~ Chrz.: *Macho Kaleta* 1545, IMLI 110; *Macho Ostorrelko* 1551, IMLII 316; → -nik: **Machnik**: ~ Chrz.: *Machnik a Jatrus Wackowicz, Machnik Wockowicz* 1560, PMŁ 130, 153.

• Protonazwisko

Matej-//Matiej-:

-ewicz: **Matejewicz**: ~ Chrz.: *Stanek Mateiewicz, Bronisz Mateiewicz, Dobrohost Mateiewicz, Jezof Mateiewicz* 1528, JI 187, 195, 216; **Matiejewicz**: *Chwiedko Matiejewicz* 1560, PK 22; -owicz: **Matejowicz**: ~ Chrz.: *Janssel Mateiowicz* 1560–1563, RBS 483; F: -ewaja: **Matejewaja**: ~ Chrz.: *Mateiewaia wdowa* 1528, JI 206; *Mateiewaia Pawłowicza Udowa* 1580, JI 189.

Maciej-//Macziej-//Macwiej-:

-ew: **Maciejew**: ~ Chrz.: *Woycieszko Macieiew z bratem* 1578, IG 79; -ow: **Maciejow**: ~ Chrz.: *Rafał Maciejow* 1569, AU 279; *Tomko Ma-*

cieiow 1578, IG 78; -ów: **Maciejów**: ~ Chrz.: *Bartosz Maciejów* 1578, IG 74; *ślachetny Sebastyan Maciejów* 1580, JI 24; **Macwiejów**: ~ Chrz.: *Dimid Macwiejów* 1578, IG 301; F: -owa: **Maciejowa**: ~ Chrz.: *Maciejowa wdowa* 1558; IS 48; *szl. Anna żona Maciejowa* 1569, AU 291; *Maciejowa wdowa* 1580, JI 86; *Maciejowa Biernacka komornica* 1662, PnM 407; *szl. Maciejowa wdowa* 1676, RPD 352; **Macziejowa**: *Orisza wdowa Macziejowa* 1560–1563, RBS 431; *Macziejowa wdowa* 1640–1641, KB 9; -owna: **Maciejowna**: ~ Chrz.: *Hedwigi Maciejowna* 1662, PnM 446; -ewicz: **Maciejewicz**: ~ Chrz.: *Michno Macieiewicz* 1545, IMŁI; *Piotr Maciejewicz* 1560, PMŁ 157; *Olichwier Macieiewicz* 1565, IA 13; -owicz: **Maciejowicz**: ~ Chrz.: *Pasko Macieiwicz* 1545, IMŁI 95; *Kunach Macieiwicz*, *Jarmosz Macieiwicz* 1551, IMŁII 242, 293; *Sienko Maciejowicz* 1560, PK 8; *Lienard Macieiwicz* 1562, RBS 452; -onicz: **Macziejonicz**: ~ Chrz.: *Woitko Maczieionicz* 1560–1563, RBS 483; -ko: **Maciejko**: ~ Chrz.: *Swito Macieyko* 1551, IMŁII 255; → -owicz: **Maciejkowicz**: ~ Chrz.: *Pietrasz Maciejkowicz* 1560, PK 8; *Jakub Maciejkowicz* 1560, PMŁ 158; **Macziejkowicz**: ~ Chrz.: *Iwassko Maczieykowicz* 1558, RG 32; F: -owa: **Maciejkowa**: ~ Chrz.: *Macieykowa* 1545, IMŁI 102; *Macieykowa wdowa* 1560, PMŁ 160.

Matfj-//Matij-:

-ewicz: **Matfjewicz**: ~ Chrz.: *Tymosz Matfiewicz*, *Lesko Mafjewicz* 1662, PnM 520, 522; **Matijewicz**: ~ Chrz.: *Paweł Matiiewicz*, *Jan Matiiewicz* 1528, JI 187; F: -owa: **Matfjowa**: ~ Chrz.: *Matfiowa wdowa* 1662, PnM 527; **Matijowa**: ~ Chrz.: *Matiiowa wdowa* 1662, PnM 424; -icha: **Matiicha**: ~ Chrz.: *Matiycha komornica* 1662, PnM 533.

Mac-//Mać-//Macz-:

-ewic: **Maciewicz**: ~ Chrz.: *Iwanko Maciewicz* 1558, RG 15; -ewicz: **Macewicz**: ~ Chrz.: *Hryn Macewicz* 1545, IMŁI 92; *Iwan Macewicz*, *Paszko a brat jego Macewicze* 1551, IMŁII 273, 340; *Anton Sawka Macewicz*, *Zan Macewicz* 1560, PMŁ 139, 156; -owicz: **Macowicz**: ~ Chrz.: *Hryn Macowicz* 1560, PMŁ 158; -ko: **Maczko**: ~ Chrz.: *Sak Maczko* 1560–1563, RBS 464; → -ewicz: **Maczkiewicz**: ~ Chrz.: *Janusz Maczkiewicz* 1566, IA 9; -owicz: **Maczkowicz**: ~ Chrz.: *Sawa Maczkowicz*

1662, PnM 414, 427; -oicz: **Maczkoicz**: ~ Chrz.: *Hrisko Maczkoicz* 1577, JI 163; -onicz: **Maczkonicz**: ~ Chrz.: *Woitko Maczkonicz, Chricz Maczkonicz* 1560–1563, RBS 468, 477; F: -owa: **Maczkowa**: ~ Chrz.: *Maczkowa komornica, ...y Maczkowa druga* 1662, PnM 421; -uk: **Maczuk**: ~ Chrz.: *Iwan Maczuk* 1662, PnM 425, 522; → -ic//-yc: **Maczuczyc**: ~ Chrz.: *Jaroszowa Maczuczyc, Janko Maczuczyc* 1558, IS 53; *Paniuta Maczuczyc* 1578, IG 88.

Macho-:

-owicz: **Machowicz**: ~ Chrz.: *Łukiew Machowicz, Sienko Machowicz* 1578, IG 305; F: -owa(ja): **Machowa**: ~ Chrz.: *Machowa Pukalicha, Machowa Woitniczka* 1551, IMŁII 11, 370; **Machowaja**: ~ Chrz.: *Machowaia wdowa* 1551, IMŁII 370.

*Maciel-//Maciul-//Maciula-:

-ewicz: **Macielewicz**: ~ Chrz.: *Pieczko Macielewicz* 1558, RG 58; **Maciulewicz**: ~ Tat.: *Po Szabanie Maciulewiczu* 1631, RDT 91 (T).

Macko-//Maćko-:

-ew: **Mackiew**: ~ Chrz.: *Grygiel Mackiew* 1578, IG 141; -ów: **Maćków**: ~ Chrz.: *Chwiedor Maćków* 1578, IG 300; -ewicz: **Mackiewicz**: ~ Chrz.: *Matyjasz Mackiewicz* 1607, AK 171; -owic: **Mackowic**: ~ Chrz.: *Macziej Mackowic synmi* 1558, RG 6; -owicz: **Mackowicz**: ~ Chrz.: *Taras Mackowicz* 1551, IMŁII 270; *Woytko Mackowicz, Hycz Mackowicz, Paweł Mackowicz* 1558, IS 53, 56, 58; *Iwan Mackowicz* 1560, PK, 13; *Timosz Mackowicz* 1569, AU 275; *Dawid Miron Mackowicze* 1600, AK 155; **Maćkowicz**: ~ Chrz.: *Chroc Maćkowicz* 1560, PK, 13; F: -owa: **Mackowa**: ~ Chrz.: *Mackowa wdowa* 1558, IS 45; *Mackowa wdowa* 1560, PK 8.

*Maciuch-//Maciuk-:

-owicz: **Maciuchowicz**: ~ Chrz.: *Choma Maciuchowicz* 1560, PK 14, 16; **Maciukowicz**: ~ Chrz.: *Denis Maciukowicz* 1560, PK 13; *Tomek Maciukowicz* 1566, 1565, IA 3.

Magdalena

Magdalena, gr. Μαγδαληνη, z aram.: imiesłów bierny od gadal ‘uczyniona wielką’ (Tron.–Wal. 181), łac. Magdalena, cerk. Магдалина (Sup. 508). W NT imię to nosi Maria zwana Magdaleną, uwolniona przez Jezusa od demonów (Łk 8,2; Mk 16,9), towarzyszy Jezusowi aż do krzyża (J 19,25) i zwiastuje jego zmartwychwstanie (J 20,1.11.18). W XVI–XVII w. na Podlasiu imię nie należało do bardzo popularnych (tylko dwa poświadczenia), ale wystąpiło w pełnej podstawowej formie tożsamej z łac.:

Magdalena: ~ Chrz.: *Magdalena Krasowska* 1662, PnM 519; *Magdalena Siodlarz* 1673, S.

- Protonazwisko

*Magda-//*Magdzia:-

-‘uk: **Magdziuk:** ~ Chrz.: *Stanisław Magdziuk de Kisielow, Magdziuk z żoną* 1662, PnM 420, 421.

Malachiasz

Malachiasz, hebr. mal’aki ‘mój wysłannik’ (Tron.–Wal. 182), przejęte do gr. w formie Μαλαχιας, łac. Malachias, scs. Malachija, Malachii (Mall 277), cerk. Малахия (Sup. 433). Imię tradycyjnie nadawane jednemu z Proroków Mniejszych, w którego księdze pojawia się ten termin (Ml 3,1; 1 Krn 6,40). W materiale dokumentacyjnym z Podlasia imię wystąpiło w formie wsł. będącej fonetycznym przekształceniem cerk. postaci imienia. Liczne formy alternacyjne nie mogą być jednoznacznie łączone z tym imieniem, ponieważ mogły powstać także na bazie imienia Melchior, poświadczonego w wariantie fonetycznym *Malchior*:

Małochwicy: ~ Chrz.: *Poluchta Małochwicy z bratem* 1560, IN 68.

Derywaty

Małach-:

-ik: **Małaszik**: ~ Chrz.: *Małaszik Demianik* 1662, PnM 423.

Mala-//Mała-//Mal-//Mał-:

-s: **Małas**: ~ Chrz.: *Mallas Paluchta, Małas Poluchtycz* 1560, IN 65, 74; -sz: **Małas⁵**: ~ Chrz.: *Malass Damarew* 1558, RG 7; -os: **Małos**: ~ Chrz.: *Malos Czeczcel, Malos Piotranowicz* 1558, IB 44, 41; *Malos Pietraschowicz* 1560–1563, RBS 459; **Małos**: ~ Chrz.: *Małos Poluchtycz* 1558, IN 74; -osz: **Małosz**: ~ Chrz.: *Maloss Poluchticz* 1560, IN 64; *Malosz Kurilonicz* 1560–1563, RBS 463; **Małosz**: ~ Chrz.: *Małosz* 1558, IB 38; *Małosz Kurilowicz, Małosz Sucz* 1558, IS 54, 54; *Małosz Sysycz//Sysycz* 1560, PMŁ 123, 133; *Małosz Manczuk* 1662, PnM 429; -ko: **Malko**: ~ Chrz.: *Malko Piotraszewicz* 1551, IMŁII 308, *Malko Miatlikiewicz* 1560, PK 14; *Kurian a Malko Onaszkwicze* 1560, PMŁ 132.

- Protonazwisko

Małafij-//Małafiej-//Małochwiej-:

Małafij: ~ Chrz.: *Kondrat Małafij* 1662, PnM 422; → -ów: **Małafiejów**: ~ Chrz.: *Marcin, Bosy Małafiejów* 1578, IG 305; **Małochwiej**: ~ Chrz.: *Poluchta Małochwiey z bratem* 1560, IN 68; → -icz: **Małachwicz**: ~ Chrz.: *Moisiej Małachwicz, Moisiej Małachwicz de Banki* 1569, AU 260.

*Małej-:

-ewicz: **Małejwicz**: ~ Chrz.: *Jareczko Małejwicz* 1558, RG 28; -owic: **Małejowic**: ~ Chrz.: *Iwan Małejowic* 1558, RG 28; F: -owa: **Małejowa**: ~ Chrz.: *Lucza Małejowa* 1560–1563, RBs 449.

5 Taka forma imienia mogła powstać w wyniku derywacji sufiksальной lub synkopy części medialnej imienia. Usunięcie kłopotliwej dla Słowian grupy -chia- sprowadzałoby polski wariant imienia do postaci Małas, co jest w pełni uzasadnione. Jednak imię *Małas* może pochodzić od formy cerk. Małachija, wówczas bardziej prawdopodobną staje się derywacja sufiksalna: *Mala-sz*.

Małach-//Małasz-//Małoch-//Małosz-:

-enicz: **Małaszenicz:** ~ Chrz.: *Onisko Małaszenicz* 1560–1563, RBS 481; -ewicz: **Małoszewicz:** ~ Chrz.: *Trochim Małoszewicz* 1545, IMŁI 103; *Paszko Małoszewicz* 1560, PMŁ 136.

Malech-//Malesz-//Malich-//*Malisz-:

-a: **Malesza:** ~ Chrz.: *Paweł Malesza* 1545, IMŁI 102; *Kuzma Malesza* 1662, PnM 531; → F: -anka: **Maleszanka:** ~ Chrz.: *Hapa Maleszanka* 1662, PnM 531; -ik//-yk: **Maleszyk:** ~ Chrz.: *Matochwiey Maleszik*, *Omelian Maleszyk* 1662, PnM 413, 526; -uk: **Maleszuk:** ~ Chrz.: *Matochwiej Maleszuk* 1662, -ewicz: **Maliszewicz:** ~ Chrz.: *Wawrin Maliszewicz* 1558, IS 58; -owicz: **Maliszowicz:** ~ Chrz.: *Stepan Maliszowicz* 1560–1563, RBS 497.

Malos-//Małos-//Małosz-//*Małosz-:

Malosowicz: ~ Chrz.: *Pasko, Marko Malosowicz* 1560, PK 8; *Jaromon, Man Malosowiczi* 1560–1563, RBS 496; **Małosowicz:** ~ Chrz.: *Hardina Małosowicz* 1558, IB 41; **Małoszowicz:** ~ Chrz.: *Onisko Małoszowicz* 1558, IS 50; F: -owa: **Małoszowa:** ~ Chrz.: *Małoszowa Anna* 1560, PMŁ 136.

Małachow(o)-//Małoszew(o)-//**Maleszew(o)-:

-ski: **Małachowski:** ~ Chrz.: *Jan Małachowski sędzia ziemski* 1554, JIII 249; **Małoszewski:** ~ Chrz.: *Maloszewski* 1560–1563, RBS 428; **Maleszewski:** ~ Chrz.: *szl. Serafin Maleszewski* 1569, AU 295, 266; *Szymon Maleszewski* 1663, RP 685.

*Maleszko-//*Maliszko-:

-ew: **Maliszczew:** ~ Chrz.: *Wawrin Maliszczew z bracią* 1558, IS 58; -'uk: **Maleszczuk:** ~ Chrz.: *Iwan Maleszczuk* 1662, PnM 414; PnM 515, 521.

Mal-:

-ewicz: **Malewicz:** ~ Chrz.: *Waszil a Iwan Maliewiczzy* 1558, RG 15.

**Malew(o)-:

-ski: **Malewski**: ~ Chrz.: *szl. Jakub Malewski* 1569, AU 273; *ślachetny Jeronim Malewski* 1580, JII 63.

Malko-:

-owicz: **Malkowicz**: ~ Chrz.: *Wawresz Malkowicz* 1560, PMŁ 163.

Mardochesz

Mardocheusz, hebr. mordokaj ‘(należący do) Marduka’ (Tron.–Wal. 184), łac. Mardochai, Mardochaeus (LV; Janow. 182). Imię występujące w ST: a) nosił je jeden z 12 przewodników, którzy sprowadzili repatriantów na Syjon (Ezd 2,2; Ne 7,7); b) Beniaminita, krewny i opiekun Estery (Est 1,1nn). Jest to imię nadawane przez mniejszości etniczne na Podlasiu, przede wszystkim Żydów i Tatarów, jednak i oni nie nadawali go w podstawowej wyjściowej formie, lecz w formach skróconych lub fonetycznie przekształconych, o czym świadczy materiał ilustracyjny:

Morduchaj: ~ Żyd.: ...*Мордухай Мошеевичъ* 1539, AGZS XVII 39 (Ż); *Мордухай Богдановичъ* 1540, AGZS XVII 151 (Ż); *Morduchay Zyd* 1578, IG 55; *Moduchay Szytanowicz* 1654, IMO 4v (Ż); **Marduchay**: ~ Żyd.: *Marduchay Żyd* 1578, IG 55 (Ż); *Marduchay Ioskiewicz* 1635, IMO 13 (Ż); **Morduch**: ~ Żyd.: ...*Мордухъ Шмуйловичъ* 1677, ABZS V 208 (Ż); ...*Morducha Lewka złotego* XVII, IW 49 (Ż).

- Protonazwisko

Mordchaj-//Morduchaj-//Marduchaj-:

-ewicz: **Morchajewicz**: ~ Żyd.: ...*Нахимъ Морхаевичъ* 1540, AGZS XVII 168 (Ż); -owicz: **Morduchajowicz**: ~ Żyd.: *Samoilo Morducsaiowicc* 1571, IT 15v (Ż); → F: -ewaja: **Marduchajewaja**: ~ Żyd.: *Брейна Мордухаевая Сканторовая* 1558, AGZS XXI 355 (Ż); -owa: **Morduchajowa**: ~ Żyd.: *Morducsaiowa Zzydowka* 1571, IT 16.

Mordusz-:

-owicz: **Morduszowicz**: ~ Żyd.: *Песахъ Мордушовичъ...* 1540, AGZS XVII 140 (Ż); *Joszko Morduszowicz* 1654, IMO 3 (Ż); *Josko Morduszowicz* 1655, IMO 24v (Ż).

Mord-:

-as: **Mordas**⁶: ~ Chrz.: *Matus Mordas, Wojciech Mordas, Stanisław Mordas wójt kleszczelewski* 1560, PK 13, 27; → -owicz: **Mordaszowicz**: ~ Żyd.: *Symko Mordassowic* 1558, IS 57 (Ż); -owicz: **Mordasowicz**: ~ Tat.: *Абрагимъ Мордасовичъ* 1565, PWL 425 (T); F: -owaja: **Mordasowaja**: ~ Tat.: *Мордасовая удова* 1528, PWL 117 (T).

M a r e k

Marek jest pochodzenia łac. – Mar(ti)cus ‘(należący do) Marsa, przeznaczony do wojska’ (Tron.–Wal. 184), przejęte do gr. w formie Μαρκος, łac. Marcus (MaiI 280). W scs. funkcjonowało w formie Марѣкъ, z czego w polszczyźnie, podobnie jak w języku czeskim, ukształtowała się forma Marek, natomiast w cerk. Марк, Марко (Sup. 434). Powszechnie znane jako imię ewangelisty. W NT wymieniane jest wielokrotnie, m.in. jako przydomek Jana, syna Marii (Dz 12,12; 25), kuzyna Barnaby (Kol 4,10). W materiale dokumentacyjnym z Podlasia występuje w tekstach łacińskich w formie łac.:

Marcus: ~ Chrz.: *Marcus olim Alexii* 1569, AU 246; *Marcus Graff Butler* 1677, KD 596; *laboriosus Marcus Chwiedczuk* 1662, PnM 450; **Marco**: ~ Chrz.: *Marco olim Laurentii* 1569, AU 246; **Marko**: ~ Chrz.: *Marko Hołubowicz, Marko Kosenski, Marko, Janusz Martinowicz* 1528, JI 216, 189, 195; *Marko Łozka leśniczy* 1558, IB 37; *Marko Olieskow* 1558, RG 374; *Marko Simnoch* 1558, IS 54; *Marko Dmisowicz* 1560, PK 8; *Marko Horkowicz, Marko Jurkowicz, Marko Kuśnierz*

6 Ta nazwa osobowa mogła powstać na bazie apelatywu *morda*, chociaż należy brać pod uwagę również imię Mordokaj//Mordechaj, zwłaszcza jeśli dotyczy ona ludności żydowskiego pochodzenia.

1560, PMŁ 170, 136, 149; *Marko Bilcew* 1578, IG 64; *Marko Chwilkie-wicz* 1639, OP 136; *Marko Zieniuk*, *Marko Żuczyk* 1662, PnM 435, 497; ~ Żyd.: *Marko Nowachowicz* 1577, ABZS V 139 (Ż); *Marko Lichotka* XVII, IW 53 (Ż); *Marko z Tykoczyna z Żoną* 1663, RWB 549v (Ż); **Mark**: ~ Chrz.: *Mark Suchnowicz* 1560–1563, RBS 423; **Marek**: ~ Chrz.: *Marek Karczmarz*, *Marek Swiechowicz* 1557, IS 57, 51; *Marek Derda*, *Marek Mężowicz* 1558, IB 35, 42; *Marek Sądowi* 1560–1563, RBS 414; *Marek Ołdakowicz* 1563, O 23; *Marek Mazurek*, *Marek z Michałem Storbikiem* 1565, IA 5, 6; *szl. Marek Sierhiejow* 1569, AU 275; *Marek Fiollkowicz*, *Marek Tomkowicz* 1571, IT 10, 18; *Marek z Czolo-wej, ślachtetny Marek Wojewódzki, urzędnik mostowski* 1580, JI 80, 67; *Marek Mocarski* 1640–1641, KB 22; *Marek Siekierzynki* 1667, UP 141; *Marek Butler podkomorzy drohicki* 1679, UP 80; ~ Żyd.: *Marek Dawidowicz* 1580, AMGS 87 (Ż); *Marek Lewkow*, *Marek Cybulka*, *Marek Krawiec*, *Marek Skrzypek* XVII, IW 48, 49, 50, 53 (Ż); *Marek, aptekarz* 1633 (Tykocin), Lesz 122 (Ż).

• Protonazwisko

Marek-//Marko-:

-ow: **Markow**: ~ Chrz.: *szl. Jerzy Markow* 1569, AU 276; -owy: **Markowy**: ~ Chrz.: *Lienarth Markowy* 1551, IMŁII 263; -iw: **Markiw**: ~ Chrz.: *Gryn Markiw* 1578, IG 329; -ewicz: **Markiewicz**: ~ Chrz.: *Ławryn Markiewicz* 1639, OP 112; ~ Żyd.: ...*personaliter Żyd Icko Markiewicz z Żoną* 1684, Dac 150 (Ż); -owicz: **Markowicz**: ~ Chrz.: *Bar-tosz Markowicz*, *Bernat Markowicz*, *Jakub Markowicz* 1528, JI 216, 214, 204; *Kupa Markowicz* 1545, IMŁI 117; *Stiepan Markowicz* 1551, IMŁII 253; *Kondrat Markowicz* 1639, OP 125; *Awryło Markowicz* 1662, PnM 431, 432; ~ Żyd.: *Moszko Markowicz*, *Natan Markowicz* 1635, IMO 12 (Ż); *Nisan Markowicz*, *Szmojło Markowicz*, *Icko Markowicz*, *Jowel Markowicz*, *Noson Markowicz* 1654, IMO 3, 3v, 4, 5 (Ż); *Szmojło Mar-kowicz Żyd* 1655, IMO 24 (Ż); *Chawel Markowicz* 1662, PnM 496 (Ż); *Smuszka Markowicza zyda* 1669, IMO 33 (Ż); -'ak: **Marczak**: ~ Chrz.: *Hrycz Marczak* 1662, PnM 412; -'uk: **Marczuk**: ~ Chrz.: *Maxim Mar-czuk* 1662, PnM 423; → -icz//-ycz: **Marczucyzcz**: ~ Chrz.: *Owdocia Marczucyzcz* 1560–1563, RBS 425; -ik//-yk: **Marczyk**: ~ Chrz.: *Tru-*

chon Marczyk 1560, PMŁ 158; *Konach Marczyk* 1662, PnM 428; -ac: **Markac:** ~ Chrz.: *Marko Markac* 1662, PnM 428; F: -owa(ja): **Markowa:** ~ Chrz.: *Markowa wdowa* 1551, IMEII 42; **Markowaja:** ~ Chrz.: *Markowaia Stanisławowicz* 1580, JI 193.

*Markuta-//*Markuć-:

-ik: **Markucik:** ~ Chrz.: *Jędrzey Markucik* 1662, PnM 428.

**Markow(o)-:

-ski: **Markowski:** ~ Chrz.: *Matofiey poddany iegomosci pana Markowskiego* 1662, PnM 518.

**Markuszew(o)-:

-ski: **Markuszewski:** ~ Chrz.: *Adam Markuszewski kozak* 1662, PnM 525.

M a r i a

Maria, hebr./aram. mirjam ‘wywyższona’ (Tron.–Wal. 184), przejęte do gr. Μαρια, Μαριαμ, łac. Maria, scs. Marija (MaII 376), cerk. Мария (Sup. 509). W Biblii: w ST Miriam, siostra Mojżesza i Aarona z pokol. Lewiego (Lb 26,59; 1 Krn 5,29), prorokini (Wj 15,21); NT: a) Maryja, matka Jezusa, poślubiona Józefowi (Mt 1,16.16.20; 2,1; Mk 6,3; Łk 1; Dz 1,14); b) Maria Magdalena (zob. M a g d a l e n a); c) siostra Marty i Łazarza, może tożsama z Magdaleną (Łk 10,38–42; J 11,1–5.32; 12,3); d) Matka Jakuba i Józefa (Mt 27,56; Mk 5,4; 16,1; Łk 24,10); e) Kleofasowa, siostra Maryi (J 19,25); f) matka Marka (Dz 12,12–17); g) chrześcijanka z Rzymu (Rz 16,6). Mimo że w NT wiele kobiet nosi imię Maria, w chrześcijańskiej Polsce imię to w formie zbieżnej z imieniem NMP było zakazane. Świadczą o tym również podlaskie materiały historyczne z XVI–XVII w. Imię Maria jest poświęcone tylko raz w łac. tekście. Powszechnie używano imienia *Marianna* lub *Marina*//*Maryna* oraz form alternacyjnych:

Maria: ~ Chrz.: *nobilis Maria Dreianka Terlikowska* 1662, PnM 445; **Marianna:** ~ Chrz.: *N. Marianna Siekierczanka* 1640, KD 422; *Marianna Bilińska, Marianna Nestoranka, ieymosc pani Marianna Orzeszkowna sędzina Mielnicka, pani Marianna Orzeszkowa stolnikowa Mielnicka, panna Marianna Wyrzykowska* 1662, PnM 416, 525, 441, 435, 437; *Marianna Pajewski* 1666, S.; *Marianna Kotlarz* 1667, S.; *Marianna Jelski* 1673, S.; **Maryanna:** ~ Chrz.: *panna Maryanna Czerniakowska* 1662, PnM 450; ~ Tat.: *Kn. Marianna Murzianka Danielowa Talkowska* 1690, RDT 84 (T); *Marianna Abramowiczowa, Marianna Murziczowa* 1690, RPW 104, 105 (T); **Marina:** ~ Chrz.: *Marina Topczewska* 1640, KB 9; *Marina Jelda, Marina Koziratka, nobili Marina Mosciczka, Marina Rozwadowska* 1662, PnM 425, 423, 444, 443; *Joannes et Marina Bielak, Marina Onisko* 1666, S.; *Marina Brzozowski, Marina Skrzybulka* 1671 S.; *Marina Stasiuczyk* 1667, S.; *Marina Gorski, Marina Słomka* 1669, S.; *Marina Borkowski, Marina Sienko* 1672, S.; ~ Tat.: *K. Marina Chalembowiczowa Achmeciowa* 1683, PPT 320 (T); **Maryna:** ~ Chrz.: *Maryna Tynkowa, Maryna Zynkowa* 1560, IN 69, 62; *Maryna Borkowska, Maryna wdowa Borysicha, Maryna Krypianka, Maryna Wyrzykowska Drążykowa, Maryna Ostrowska komornica, Maryna Panaszowa, Maryna Przegalińska, Maryna Radczycha, Maryna Rozwadowska, Maryna Woiciechowa* 1662, PnM 433, 438, 531, 437, 436, 438, 494, 429, 444, 488.

• Derywaty

Mar-:

-usa: **Marusa:** ~ Chrz.: *ślachetna Marusa Falkówna, podstarościanka drogicka* 1580, JI 50; -usza: **Marusza:** ~ Chrz.: *Marusza Kalabunicha* 1560, PML 148; *Marusza Litwianka* 1662, PnM 425; → -ka: **Maruszka:** ~ Chrz.: *Panaszowa Maruszka* 1662, PnM 424.

Ma-:

-nia: **Mania:** ~ Chrz.: *Mania Pawlicha* 1662, PnM 513.

*Masia-

-ka: **Maska:** ~ Chrz.: *Maska Minska* 1560–1563, RBS 436.

• Protonazwisko

Marusa-//Marusza-:

-ewicz: **Marusewicz**: ~ Chrz.: ...z części Wawrzyńca Marusewicz 1580, JI 31; -ka: **Maruszka**: ~ Chrz.: *Matys Marusska* 1571, IT 18.

**Maruszew(o)-:

-ski: **Maruszewski**: ~ Chrz.: *Maciej Maruszewski komornik drohicki* 1551–1577, JIII 250; *Stanislaus dim Mathiae Maruszewski de Lopienie* 1569, AU 241; *ślachetny Stanisław Maruszewski* 1580, JI 31; **Maruszowski**: ~ Chrz.: *Franciszek Maruszowski* 1640–1641, KB 3.

Marta

Marta, aram. marta' 'pani', przejęte do gr. Μαρθα, łac. Martha (Tron.–Wal. 185; Mall 376), cerk. Марфа (Sup. 403). W Biblii, a ściślej w NT, imię to nosi siostra Marii i Łazarza z Bretanii (Łk 10,38; J 11,1; 12,2). Imię nie jest poświadczane w materiałach podlaskich z XVI–XVII w. jako imię kobiece, wystąpiło jedynie w podstawie słowotwórczej nazwiska:

• Protonazwisko

Marta-:

-owicz: **Martowicz**: ~ Chrz.: *Bartosz Martowicz* 1528, JI 195.

Mateusz

Mateusz, hebr. mattenaj 'dar Jahwe', do gr. przejęte w postaci Ματθαίος, Μαθθαίος, w łac. przybrało postać Matthaëus (Tron.–Wal. 185; Mall 274), cerk. Ματθεΐ (Sup. 232). W Biblii: imię pierwszego z ewangelistów i jednego z Dwunastu (Mt 9,9). W katalogu apostołów zajmuje siódme (Mk 3,18; Łk 6,15) lub ósme miejsce (Mt 10,3;

Dz 1,13). Włączenie do systemów imienniczych narodów chrześcijańskich imienia Mateusz//Ματθαι byłoby motywowane postacią NT Mateusza, apostoła i ewangelisty (Mt 9,9). Przenikało w takiej formie, jakiej wystąpiło w źródłach gr.-łac. Adaptacji do języków narodowych podlegał łaciński lub grecki wariant imienia. Dlatego przejęte z łac. do polszczyzny imię Mathaeus zadomowiło się w formie Mateusz, zaś forma cerk. Ματθαι (Matfej) rozwinęła się za pośrednictwem języka greckiego. W źródłach podlaskich ten wariant imienia występuje zarówno w pełnych formach: łacińskiej, cerkiewnej, przyswojonej do polszczyzny lub gwar wschodniosłowiańskich, jak i powstałych na ich bazie różnorodnych formach alternacyjnych. Podstawowa, łacińska forma imienia na równi z innymi poddawana była przekształceniom fonetycznym i strukturalnym. Zazwyczaj powstawały formy skrócone, zachowujące jednak podstawowe cechy formy łacińskiej:

Mathaeus: ~ Chrz.: *Mathaeus Wiszenski* 1569, AU 236; *N. Mathaeus ol. Mathei Uszynski* 1640, KD 531; *pastor Mathaeus* 1662, PnM 416; **Matheus:** ~ Chrz.: *Matheus przasnek piekut, Matheus y Macziey Pupankowie, Matheus Zasczyński* 1640–1641, KB 4, 5, 9; *Matheus Ulski, Matheus Woienka* 1671, 1673, S.; **Mathaus:** ~ Chrz.: *N'lis Mathaus olim Joachimi Porzeziński* 1640, KD 13; **Matheo:** ~ Chrz.: *N'li Matheo de Christopheri Błoński* 1640, KD 13; **Mathiae:** ~ Chrz.: *Mathiae filii Dobroch de Noski* 1569, AU 248; *Matthiae Jarochowski* 1662, PnM 524; **Mathis:** ~ Chrz.: *Mathis Budkowicz* 1560–1563, RBS 483; **Matis:** ~ Chrz.: *Matis Brostowski, Matis Mielkowicz, Matis, Michał Nurczowiczi, Matis Owdisowicz, Matis Blaczenicz* 1560–1563, RBS 418, 475, 416, 426, 500; *Matis Chimanczik, Matis Ozega, Matis Wilk* 1577, JI 167, 162, 161; *śl. Matis Herman, śl. Matis ol. Roślana Kulesza z Bykow, Matis Skwarek* 1580, JI 100–120; *Matis olim Georgij Bolesta, Jan Matis Moniuszkowie, Matis olim Stanisłai Kaliszcyk, Matis Kozula* 1640–1641, KB 12, 38, 3, 35; **Matisz:** ~ Chrz.: *Matisz Joltanczyc* 1560, PK 25; *śl. Matisz Warchel* 1580, JI 94; **Matous:** ~ Chrz.: *Matous Bagiński* 1640 KB 8; **Matos:** ~ Chrz.: *Matos Laczowicz, Matos Waczewicz* 1560, PK 8, 6; **Matus:** ~ Chrz.: *Matus Kuklewicz, Matus Mikołaiewicz* 1639, OP 123, 125; *Matus Czayka* 1662, PnM 427; **Matuś:** ~ Chrz.: *Matuś Mordas* 1560, PK 13; **Matys:** ~ Chrz.: *Matys... Michałowicz* 1528, JI 188, 193; *Matys Zbyszkowski*

1536, O 23; *Matys Chmielinka* 1558, IB 37; *Matys Bielewicz*, *Matys Mońkow* 1558, IS 54, 57; *Matys Noszczyc* 1560, PK 13; *Matys Onackowicz*, *Matys Wislowski* 1560, PMŁ 128, 137; *Matys Sika* 1560, IN 65; *Matys Baranek* 1565, IA 5; *Matys Gąsiorek*, *Matys Marusska*, *Matys Nossal* 1571, IT 9, 18; *Matys Androwic*, *Matys Ginwiło* 1573, IT 34, 43; *Adam*, *Matys Panowiczy* 1578, IG 317; *ślachetny Matys Jedynak z cześnikami swemi*, *śl. Matys Żędzian* 1580, JI 54, 121; *Matys Kalabunowicz* 1631, KWB 2; *Matys Mikołaiewicz* 1639, OP 123, 125, 125; *Matys Bebko* 1662, PnM 530; **Mateusz**: ~ Chrz.: *Mateusz Żmijewski* 1520, JIII 248; *Mateusz Racianowski* 1551, IMŁII 241; *Mateusz Szyszka* 1565, IA 3; *szl. Mateusz Chojecki* 1569, AU 269; *Mateusz Mazurczyk* 1639, OP 132; *Matheus Domasiewski*, *Matheus Warejko* 1666, 1668, S.; *Matheus Juchnik*, *Marcin Mateusz Skłodo* 1640–1641, KB 2, 3; *Mateusz Bosiak Totwiński*, *Mateusz Jachowski*, *pan Mateusz Jakubowski Skorynka* 1662, PnM 512, 408, 518; *szl. Mateusz Brozieniuk*, *szl. Mateusz Zajkowski*, *Mateusz Sikora* 1676, RPD 348, 354, 353; **Matusz**: ~ Chrz.: *szl. Matusz s. Marcinow* 1569, AU 288; *Matuss Csmielik*, *Matuss Sikora* 1571, IT 10, 11; **Matysz**: ~ Chrz.: *Matyss pisarz*, *Matyss Szklarz* 1560, IN 67, 66; *Matysz Choiński*, *Matysz wdowiec* 1662, PnM 410, 513; **Masz**: ~ Chrz.: *Jakub Bukiel i Masz brat jego* 1558, IS 56; **Matfiej**: ~ Chrz.: *Matffiej* 1577, JI 167; *Matfiej Honczarow*, *Matfiej Holacicz*, *Matfiej Jackiewicz*, *Matfiej a Chomka Nareykow* 1578, IG 306, 329, 181, 324; **Matfiej**: ~ Chrz.: *Matfiej Chotianów* 1578, IG 329; **Matwiew**: ~ Chrz.: *...Matwiew a Supron Bohatyrowiczy...* 1558, RG 373; *Matwiew Fiedorowicz*, *Matwiew Popowicz* 1639, OP 109, 121; **Mathwiew**: ~ Chrz.: *Hryssko Mathwiew Szidorowiczy* 1558, RG 35; *Mathwiew Mielnik* 1558, IS 58; **Mathwy**: ~ Chrz.: *Mathwy, Daniło a hrissko Josiewici* 1558, RG 7; **Matofiej**: ~ Chrz.: *Matofiej Doylid* 1578, IG 323; *Matofiej poddany iegomosci pana Markowskiego* 1662, PnM 518; **Matochwiej**: ~ Chrz.: *u Matochwiea Czabaiuka*, *Matochwiej Maleszuck*, *Matochwiej Sawczyk* 1662, PnM 515, 521; **Matyw**: ~ Chrz.: *Matyw Krywopusk* 1578, IG 56.

• Derywaty

Mat-:

-el: **Matel**: ~ Chrz.: *Matel Szczepanów* 1580, JI 57; -uk: **Matuk**: ~ Chrz.: *Matuk Bielczycz, Matuk Piotrow* 1578, IG 70, 74; -ul: **Matul**: ~ Chrz.: *Matul Jancew* 1578, IG 141.

Matisz-:

-ko: **Matiszko**: ~ Chrz.: *Matiszko Howienowicz* 1578, IG 183.

- Protonazwisko

Mateusz-:

-ow: **Mateuszow**: ~ Chrz.: *Troian Mateuszow* 1580, JI 46; -owicz: **Materuszowicz**: ~ Chrz.: *Janko Materuszowicz* 1558, IS 55; F: -owa: **Mateuszowa**: ~ Chrz.: *Pani Popławska Mateuszowa* 1662, PnM 409; *Mateuszowa wdowa* 1676, RPD 354.

Matfiej-//Matwiej-:

-ewicz: **Matfiejewicz**: ~ Chrz.: *Tymosz Matfiejewicz z żoną* 1662, PnM 520; -owicz: **Matwiejowicz**: ~ Chrz.: *Borys Matwiejowicz, Dzieńnis Matwiejowicz* 1639, OP 108; *Iwan Matwiejowicz* 1678, KWB 12; -uk: **Matfiejuk**: ~ Chrz.: *Hryc Matfiejuk* 1662, PnM 519; F: -owa: **Matwiejowa**: ~ Tat.: *Kn. Anna Zabłocka Matwiejowa Carewiczowa...* 1690, RPN 105 (T).

Matys-//Matysz-:

-ów: **Matysów**: ~ Chrz.: *ślachetny Józef Matysów, ślachetny Hieronim Matysów* 1580, JI 52, 55; -ewicz: **Matysewicz**: ~ Chrz.: *Ochrem Matysewicz* 1558, IB 37; *Stas Matysewicz* 1560, PK 4; -owicz: **Matysowicz**: ~ Chrz.: *Stas Matysowicz* 1560, PK 4; *Bartłomiej Matysowicz* 1639, OP 123; *Prokop Matysowicz* 1662, PnM 526; -ik: **Matysik**: ~ Chrz.: *Anton Matysik, Iwan Matysik* 1662, PnM 531; -uk: **Matysuk**: ~ Chrz.: *Wasko Matysuk z żoną* 1662, PnM 426; F: -owa: **Matysowa**: ~ Chrz.: *Matysowa Sasinka, Simon Drągowski z Matisową* 1558, IS 51; *Matysowa wdowa* 1565, IA 24; -icha: **Matysicha**: ~ Chrz.: *Matysicha wdowa* 1662, PnM 528; **Matysz**: ~ Chrz.: *Kaspar Matyss Tonki* 1560, IN 66; → -ewicz: **Matyszewicz**: ~ Chrz.: *Klim Matyszewicz* 1560–1563; RBS 487; -eicz: **Matyszeicz**: ~ Chrz.: *Jakób Matisseicz* 1577, JI 163;

F: -anka: **Matyszanka**: ~ Chrz.: *Maryna Matyszanka* 1662, PnM 527;
-owa: **Matyszowa**: ~ Chrz.: *Matiszowa* 1577, JI 164; -icha//ycha: **Matyszycha**: ~ Chrz.: *Hanna Matyszicha* 1662, PnM 528.

**Matyszew(o)-:

-ski: **Matyszewski**: ~ Chrz.: *Albertus Matiszewski* 1674, S.

*Matjan-:

-owicz: **Matjanowicz**: ~ Chrz.: *Chwiedko Matjanowicz* 1560, PK 23.

*Matek-//*Matko-//Matuk-:

-owicz: **Matkowicz**: ~ Chrz.: *Paszko Matkowicz* 1528, JI 196; **Matukowicz**: ~ Chrz.: *Jan Matukowicz* 1639, OP 124; -'uk: **Matczuk**: ~ Chrz.: *Iwan Matczuk, Matij Matczuk, nobilis Jacobus Wyczółkowski Matczuk* 1662, PnM 422, 423, 417.

Matel-//Matul-:

-ewicz: **Matelewicz**: ~ Chrz.: *Hryhory Matelewicz, Szczęsny Matelewicz, Szyman Matelewicz* 1639, OP 124; **Matulewicz**: ~ Chrz.: *Mikołaj Matulewicz a Jan Brat* 1565, IA 8.

Matus-//Matusz-:

-ik//yk: **Matusik**: ~ Chrz.: *szl. Jan Matusik* 1676, RPD 350; **Matuszyk**: ~ Chrz.: *Onton Matuszyk* 1662, PnM 429; F: -icha//ycha: **Matuszycha**: ~ Chrz.: *Matuszicha wdowa* 1551, IMŁII 43.

*Matuszek-//*Matuszko-:

F: -icha//ycha: **Matuszczycha**: ~ Chrz.: *Matuszczycha* 1545, IMŁI 110.

Masz-:

-ik//yk: **Maszyk**: ~ Chrz.: *Waszko Maszyk* 1662, PnM 441.

*Maszek-//*Maszko-:

-icz: **Maszczyc**: ~ Chrz.: *Klim Maszczyc* 1551, PMŁII, 248; -uk: **Maszczuk**: ~ Chrz.: *laboriosus Masczuk, Maszczuk myśliwcyk* 1662, PnM 446, 525.

*Maszuc-

-owicz: **Maszukowicz**: ~ Chrz.: *Hawryło Maszukowicz* 1639, OP 111.

Michał

Michał, hebr. mika'el 'któż jak Bóg' (Tron.–Wal. 193) w transkrypcji gr. Μιχαηλ i łac. Michael (MaII 43, 284). Język scs. przejął imię z adaptacją gr. η jako i, stąd cerk. Михаил (Sup. 437). W Biblii: a) ojciec Setura (Lb 13,13); b) przodek Asafa (1 Krn 6,25); c) Issacharyta, jeden z dowódców wojskowych synów Uzziego (1 Krn 7,3–5); d) Beniaminita, przywódca rodu w Jerozolimie (1 Krn 8,16); e) Manassyta, oficer Dawida (1, Krn 12, 21); f) jeden z synów króla Jozafata, zabitych przez Jorama (2 Krn 21,2nn); g) Gadyta, przywódca rodu (1 Krn 5,13); h) Gadyta (1 Krn 5,140); i) ojciec Zebadiusza (Ezd 8,8); j) anioł opiekuńczy ludu Bożego, zwany „Księciem” (Dn 10,13.21), przeciwnik Szatana (Jud 9; Ap 123,7). W materiale podlaskim imię jest poświadczane w różnych wariantach. W tekstach sporządzonych w języku łaćcińskim imię zapisywano w formach łac. i zlatynizowanych. W pozostałych dokumentach występują podstawowe pełne formy pol. i wsł. oraz utworzone na ich bazie warianty alternacyjne:

Michael: ~ Chrz.: *Michael olim Alberti Buczinski, Hrehor, Michael olim Fiedor de Szumki* 1569, AU 257, 245; *N. Michael ol. Stanisłai Uszynski* 1640, KD 531; *Michael Polubko* 1667, S.; **Michaelij**: ~ Chrz.: *N'lem Stephanum ol. Michaelij Zajęcznicki* 1640, KD 109; **Michał**: ~ Chrz.: *Michał Adamowicz* 1528, JI 195; *Michał Wrocienski* 1536, O 24; *Michał Zora* 1558, IS 50; *Michał Zegariniowicz s siobrami* 1558, IB 42; *Michał Baranowicz* 1560–1563 RBS 435; *Maciey Jeżewicz a Michał, Marek z Michałem Storbikiem, Michał Swiec, Michał Witkowicz, Michał Wnestrak* 1565, IA 4, 7, 3, 6, 5; *Micsall: Micsall Dacko, Miccal Daćkowic, Micsall Goszka, Micsall Dyl, Micsall Packowic,*

Micsall Przystupa, Micsal Pasternakowic, Micsal Ślosarz 1571, IT 27, 17, 8, 26, 25, 13; *Michał Jodzio* 1573, IT 58; *Michał Papa, śl. Michał Siestrzytowski* 1580, JI 87, 119; *Michał Supranowicz* 1639, OP 111; *Michał Ihnatiuk, Michał Kozieł* 1662, PnM 531, 425; *Michał Makowski, Michał Zieliński* 1663, RP 788; *Michał Antonowicz rotmistrz* 1664, UP 128; *szl. Michał Mikuc, szl. Michał Senczuk* 1676, RPD 348, 387; *Michał Moszyński, Michał Zaleski* 1686, 1692–1698 UP 148, 117; ~ Żyd.: *Michał Eliaszwowic starszy z żydów wszystkich tykockich* 1620, Lesz 186 (Ż); ~ Tat.: ...z *Michałem Lehuszewiczem* 1631, RDT 107 (T); *Michał Czymbajewicz* 1677, AWTL 209 (T); *Michał Stecewicz* 1690, RPW 232 (T); **Michajło**: ~ Chrz.: *kniaź Michajło Hlinski sam tret* 1528, JI 184; *Michayło Droniecz* 1558, RG 374; *Michayło Mincew* 1578, IG 59; ~ Tat.: *Михайло Михъновичъ* 1528, PWL 114 (T); **Michel**: ~ Żyd.: *Michel Rebiczkowicz brat Abrahama Jezofowicza...* 1509, Jabł III 194 (Ż); ...żyda brzeskiego *Michela Jezofowicza* 1514, Jabł III 87 (Ż); ...z *mytnikiem Michelem Jezofowiczem* 1527, Jabł III 189 (Ż); ...z *kapitalistą brzeskim Michelem Jezofowiczem*, 1528, Jabł III 86 (Ż).

• Derywaty

Michał-:

-ko: **Michalko**: ~ Chrz.: *Michalko Filipowicz* 1545, IMŁI 104; *Michalko Kracewicz* 1551, IMŁII 269; *Michalko Dobryszenic* 1558, IB 44; *Michalko Ostasz Misiewicz, Michalko Nikon Nowikowicz* 1560, PMŁ 152, 159; *Michalko Przystupicz* 1566, IA 10; *Michalko Domianów* 1578, IG 335; *Michalko Łukaszewicz* 1662, PnM 526.

Mich-//Misz(a)-:

-ko: **Miszko**: ~ Chrz.: *Missko Budnikowic* 1558, RG 366; *Miszko Arciemowicz, Miszko Babicz* 1560, PMŁ 124, 137; *Miszko Biernacki, Miszko Jakubik, Miszko Smolko, Miszko Szymczyk* 1662, PnM 413–494; ~ Żyd.: *Мишко Левковичъ* 1634, ABZS V 143 (Ż); ~ Tat.: *Мишко Федевичъ* 1528, PWL 117 (T); -no: **Michno**: ~ Chrz.: *Michno Macieiewicz, Michno Narkowicz* 1545, IMŁI 99, 110; *Michno zięć Mikołaiow* 1558, IB 39; *Michno Dziechowic* 1558, RG 362; *Michno ...Androsowicz, Michno Bednarz, Michno Bieriozka, Michno Golimont z Pankiem, Michno...*,

Suprun Kalabun, Michno Kalabunowicz, Michno Ostaszyc, Michno Wieryzyc 1560, PMŁ 124, 126, 129, 147, 122, 139, 149; *Michno Oleniew* 1578, IG 77; ~ Tat.: *Михно Курмешевиць* 1555. AGZS 103 (T); ...*Michnu Milejewiczu Tatarzynowi, Michno Sejpukowicz, ...po Michnie Sundrykowicz* 1631, RDT 121, 83, 87 (T); → -ik: **Michnik**: ~ Chrz.: *Michnik, Jacko Jachowicz* 1560, PMŁ 168.

Mi-:

-c: **Mic**: ~ Chrz.: *Mic Kosiłowicz, Mic Miakisz* 1545, IMŁI 105, 113; *Mic Bierezczyj, Mic Chruszczyk, Mic Kliszewicz, Mic Miszkowicz, Mic Niczypor* 1551, IMŁII 243, 274, 289, 286, 290, 312; *Mic, Achra Chruszczewicz, Mic Hrymaniewicz, Mic Oleszkowicz, Mic Wieryzyc* 1560, PMŁ 149, 170, 133; *Mic Sieliewonowicz* 1560, PK 8; *Mic z żoną* 1662, PnM 434; → -ko: **Micko**: ~ Chrz.: *Micko Kolesnik* 1565, IA 4; *Micko Protasowicz* 1551, IMŁII 281; -cz: **Micz**: ~ Chrz.: *Micz Żychowicz* 1545, IMŁI 93; *Micz Jezierski, Micz Michałowicz* 1558, IB 75, 41; *Micz Zieleznik* 1558, IS 75; *Micz Andruszewicz, Micz Leszczyński, Micz Drab, Micz Hryniewicz, Micz Kulikowicz, Micz, Pacz...* *Choma Maciuchowicz* 1560, PK 6, 14,16; *Micz Piotraszewicz, Micz Swieklicz Micz Swiekla, Micz Zegerski, Micz Zieleznik* 1560, IN 65, 62, 69, 65; *Micz Joannowicz, Choma, Micz Skoczkoniezi* 1560–1563, RBS 433, 463; → -ko: **Miczko**: ~ Chrz.: *Miczko Kuthcowicz* 1520, RT 96 (T); -uta: **Miczuta**: ~ Chrz.: *Miczuta a Jakob Dzmissewici* 1558, RG 25; -s: **Mis**: ~ Chrz.: *Mis Holonka, Mis Piwowarzec* 1558, IB 43, 39; ~ Tat.: *Мисъ Довляшовиць* 1528, PWL 115 (T); → -ko: **Misko**: ~ Chrz.: *Misko Jaskowicz, Misko Kalabunowicz, Misko Oniskowicz* 1551, IMŁII 288, 233, 299; *Misko Bateszkowicz* 1558, IB 44; *Misko Okxthul* 1558, IS 52; *Misko Wawrynowicz* 1560, PK 15; *Misko Arczimowicz, Misko Chodorowicz* 1560–1563, RBS 421, 472; *Misko Minchów, Misko Wnuczków* 1578, IG 318, 309; *Misko Artechowicz, Misko Fedorowicz, Misko Morhalik, Misko Nieczuk, Misko Welikiej* 1662, PnM 525, 428, 531, 412, 473; ~ Tat.: *Misko Kieyasz* 1520, RT 99 (T); *Миско Чохаїдаевичъ, Миско Такътамовиць самъ* 1528 PWL 115, 110 (T); -uk: **Misuk**: ~ Tat.:... *Мисука Курманчикевича татарина* 1556, AGZS 109 (T); -ś: **Miś**: ~ Chrz.: *Miś Chomczyc* 1558, IB 38; → -ko: **Miśko**: ~ Chrz.: *Miśko Stecewicz* 1528, JI 196; *Miśko Mieccnik* 1571, IT 17; *Miśko Buciewicz*

1573, IT 41; *Miśko Dudarewicz* 1639, OP 117; ~ Tat.: ...*Miśka Czachujdajewicza* 1631, RDT 121 (T); -uk: **Misiuk**: ~ Chrz.: *Misiuk Sukiew* 1558, RG 26; ~ Tat.: ...*Мисюка Курманчикевича* 1557, AGZS 163 (T); -uta: **Misiuta**: ~ Chrz.: *Misiuta Piotran a Misiuta Giesciew* 1558, RG 7; *Misiuta Tyczycz* 1578, IG 70.

• Protonazwisko

Michał- // ukr. Michaw-:

-ew: **Michalew**: ~ Chrz.: *Daniło Michalew* 1578, IG 305; -ow: **Michalow**: ~ Chrz.: *Piotr Michałow* 1558 RG 361; *Sienko Michałow* 1578, IG 56; -owie: **Michalowie**: ~ Chrz.: ...z części *Michalowie* 1580, JI 55; -icz: **Michawicz**: ~ Chrz.: *Okuła Michawicz* 1558, RG 53; -ewicz: **Michalewicz**: ~ Chrz.: *Maxim z Klimem Michalewicz, Wierecha Michalewicz* 1560, PMŁ 139; *Domin Michalewicz* 1639, OP 112;); ...*Саломон Мухалевичъ* 1629, ABZS V 142 (Ż); -owic: **Michalowic**: ~ Chrz.: *Kasper Michałowic* 1600, AK 153; -owicz: **Michalowicz**: ~ Chrz.: *Andrys ...Michalowicz, Bartoszko Michałowicz, Paszek, Jan Michałowicz, Matys... Michałowicz* 1528, JI 188, 193; *Jakub Michałowicz* 1551, IMŁII 275; *Chilko Michałowicz, Miecz Michałowicz* 1558, IB 41; *Wasko Michałowicz, Wasko* 1558, IS 56; *Janko Michałowicz* 1558, RG 55; *Piotrasz Michałowicz* 1580, JI 123; ~ Tat.: *Pan Wojno Michałowicz* 1667, RPM 70 (T); *Mucharem Michałowicz* 1690, RPW 105 (T); -ik: **Michalik**: ~ Chrz.: *Piotr Michalik Buratyński* 1662, PnM 519; -uk: **Michaluk**: ~ Chrz.: *Manel Michaluk, nobilis Martinus Wyczółkowski Michaluk* 1662, PnM 442; F: -owa(ja): **Michalowa**: ~ Chrz.: *Michalowa wdowa* 1558, IS 48; *Micsallowa Sspikowa* 1571, IT 21; **Michalowa-ja**: ~ Chrz.: *Michalowaia Jakubowicz* 1580, JI 188; -icha: **Michalicha**: ~ Chrz.: *Michalicha wdowa* 1662, PnM 531.

**Michałow(o)-:

-ski: **Michalowski**: ~ Chrz.: *szl. Nikodem Michalowski* 1676, RPD 387; *Władysława Michalowskiego Miecznika Mielnickiego* 1697, LM 80; F: -ska: **Michalowska**: ~ Chrz.: *Jadwiga Michalowska panna służebna* 1662, PnM 434; ~ Tat.: *Chasienowa Michalowska* 1690, RPW 105 (T).

Michałko-:

-ow: **Michalkow**: ~ Chrz.: *Paweł Michalkow* 1558, RG 375; *Nareyko Michalkow* 1578, IG 325; -owicz: **Michalkowicz**: ~ Chrz.: *Paszko Michalkowicz* 1551, IMLII 238; -icz//-ycz: **Michalczyz**: ~ Chrz.: *Okula Michalczyz* 1560–1563, RBS 477; -uk: **Michalczuk**: ~ Chrz.: *Woyciech Michalczuk z żoną Jan Michalczuk* 1662, PnM 523; F: -owa: **Michalkowa**: ~ Chrz.: *Michalkowa wdowa* 1558, IS 45; *Michalkowa Winniczka* 1560, IN 65; *Micsalkowa wdowa* 1571, IT 8.

Michajło-:

-ow: **Michajłow**: ~ Chrz.: *Nareiko Michajłow* 1578, IG 336; -ów: **Michajłów**: ~ Chrz.: *Jasko Michajłów, Wasko Michajłów* 1578, IG 323; -owicz: **Michajłowicz**: ~ Chrz.: *Iwan Michajłowicz* 1527, JIII 253; *Matey Michajłowicz, Mikołay Michajłowicz* 1528, JI 188, 193; *Casper Michajłowicz* 1560, PMŁ 130; *Olexi Michajłowicz* 1600, AK 153; ~ Tat.: *Тенешко Михайловичъ* 1570, ASZS 387 (T); *князь Алей Михайлович хоружич* 1594, ALT 182 (T).

Mich-:

-owie: ***Michowie**: ~ Chrz.: *Procop, Jaczko, Wasko Michowientha* 1560–1563, RBS 440.

Michno-:

-ow: **Michnow**: ~ Chrz.: *szl. Onaczko s. Michnow* 1578, IG 332; *Jan Michnow* 1578, IG 332; -ów: **Michnów**: ~ Chrz.: *Mikołay Michnów* 1578, IG 304; -owicz: **Michnowicz**: ~ Chrz.: *Niwier Michnowicz, Staś Michnowicz* 1558, IS 56, 57; *Iwan Michnowicz* 1560, PMŁ 169; *Sieńko Michnowicz* 1567, IMBS 183; *Jarosz Michnowicz* 1639, OP 120; ~ Tat.: *Czamlet Michnowicz* 1514–1519, Wiś 333 (T); *Андрей Михъновичъ, Бахтыяръ Михновичъ, Михайло Михъновичъ* 1528, PWL 114 (T); *Аизюкъ Михновичъ, Кадышь Михновичъ* 1555, AGZS 99 (T); *Изука Михъновича* 1557, AGZS 163 (T); *Чамлетъ Михъновичъ* 1567, PWL 1172 (T); *Murtoza Michnowicz* 1631, RDT 120 (T); -ik: **Michnik**: ~ Chrz.: *Wasko Michnik* 1662, PnM 529.

Mis-//Miś-:

-ewicz: **Misiewicz:** ~ Chrz.: *Ostasz Misiewicz* 1545, IMŁI 117; *Iwan Misiewicz, Zienko Misiewicz* 1551, IMŁII 292, 294; *Cimosz Misiewicz, Ostasz Misiewicz* 1560, PMŁ 152; *Radziuk Misiewicz* 1562, RBS 452; -owicz: **Misiowicz:** ~ Chrz.: *Ostasz Misiowicz* 1551, IMŁII 292; *Bart Misiowicz, Lucz Misiowicz* 1558, IB 34, 37; *Raczko Misiowicz* 1562, RBS 423; 452; -uk: **Misiuk:** ~ Chrz.: *Panas Misiuk* 1662, PnM 422.

*Misiek-//Misko-/Miśko-:

-ew: **Miskiew:** ~ Chrz.: *Pasiuta Miskiew* 1558, RG 376; *Iwanko Miskiew* 1578, IG 82; -ow: **Miskow:** ~ Chrz.: *Hawryło s. Miskow* 1569, AU 276; F: -owa: **Miskowa:** ~ Chrz.: *Miskowa Krykowicz* 1551, IMŁII 33; *Miskowa wdowa, Miskowa Pawłowa, Miskowa z synem* 1662, PnM 521, 530; -ewicz: **Miskiewicz:** ~ Chrz.: *Iwan Miśkiewicz* 1543, JIII 254; *Liewon Miskiewicz* 1560–1563, RBS 490; *szlachetny Grzegorz Miskiewicz, Jarmosz Miskiewicz Hryc Miskiewicz* 1662, PnM 526, 528, 530; ~ Tat.: *Мулкуманъ Мускевичъ* 1528, PWL 115 (T); *Мулкуманъ Мускевичъ* 1555, AGZS 89 (T); **Miśkiewicz:** ~ Tat.: *Kulziman Miśkiewicz, Milkoman Miśkiewicz* 1631, RDT 85, 121 (T); -owicz: **Miskowicz:** ~ Chrz.: *Nikifor Miskowicz, Olesiey Miskowicz, Troc Miskowicz, Harasim Miskowicz, Jarmosz Miskowicz* 1662, PnM 428, 522, 526, 527, 528; ~ Tat.: *Юнусъ Мисковичъ, Богданъ Мисковичъ* 1528, PWL 112 (T); *Мулкуманъ Мисковичъ, ...Милкумана Мисковича* 1555, AGZS 3, 67 (T); → F: -owa: **Miskowiczowa:** ~ Chrz.: *Pawłowa Miskowiczowa* 1551, IMŁII 33; -onicz: **Miskonicz:** ~ Chrz.: *Iwasko Miskonicz, Hapon Miskonicz* 1560–1563, RBS 463, 477; -uk: **Misczuk:** ~ Chrz.: *Ostasz Misczuk* 1662, PnM 428; -ko: **Misieczko:** ~ Chrz.: *Ignath Misieczko* 1551, IMŁII 240; → -owicz: **Misieczkowicz:** ~ Chrz.: *Kalenik Misieczkowicz* 1560, PMŁ 152.

*Misień-:

-uk: **Misieniuk:** ~ Chrz.: *szl. Morchel Misieniuk* 1676, RPD 349.

*Miskol-:

-ewicz: **Miskolewicz:** ~ Chrz.: *Iwan Miskolewicz* 1558, IB 43.

*Misiuchno-:

-owicz: **Misiuchnowicz**: ~ Chrz.: *Wasil Misiuchnowicz* 1558, RG 361.

*Misz-//*Misza-:

-uk: **Miszuk**: ~ Chrz.: *Hawryło Miszuk* 1662, PnM 412.

Miszko-//Miszka-:

-ewicz; **Miszkiewicz**: ~ Tat.: *Ismail Miszkiewicz* 1631, RDT 97 (T);

-owicz: **Miszkowicz**: ~ Chrz.: *Anchim Miszkowicz, Mic Miszkowicz, Hryc Miszkowicz, Hryn Miszkowicz* 1551, IMLII 290, 235; *Sak Miszkowicz* 1560, PMŁ 142.

*Miszel-:

-ew: **Miszelew**: ~ Chrz.: *Pietran Miszelew* 1578, IG 82.

*Miszczer-:

-owicz: **Miszczewicz**: ~ Chrz.: *Pronko Misczerowicz* 1566, IA 13.

Mikołaj

Mikołaj, z gr. Νικολαος ‘zwycięstwo ludu’ (Tron.–Wal. 193), do łac. przejęte jako Nicolaus, w scs. imię funkcjonowało w formie Nikolai lub Nikola (MalI 285), cerk. Николай, Никола (Sup. 250). W polszczyźnie imię utrzymało się w wariantach Mikołaj. Biblijny nosiciel imienia jest mało znaną postacią NT. W Dz 6,5 jest wymieniony tylko raz jako prozelita z Antiochii, jeden z Siedmiu. Niewątpliwie imię swoją popularność zawdzięcza św. Mikołajowi, biskupowi Miry w Licji, którego kult od XI w. szerzy się na całym Zachodzie (MalI 285; Fros–Sowa 417–418). Imię *Mikołaj* na Podlasiu w XVI–XVII w. było bardzo popularne. W materiale dokumentacyjnym występuje w pełnej formie oraz w licznych formach pochodnych powstałych na bazie form pol., łac. i cerk.:

Nicolaus: ~ Chrz.: *honorabilis Nikolaus Makowski, Nikolaus Trusk* 1569, AU 257, 255, 244; *Nobilis Nikolaus Czayka Chybowski, Nicolaus Podolski, laboriosus Nicolaus pastor pecundum, Nobilis Nikolaus Radzikowski* 1662, PnM 444, 532, 416; **Niklas:** ~ Chrz.: *Niklas Nareikonicz* 1560–1563, RBS 497; **Nicolai:** ~ Chrz.: *Felix Auktus olim Nicolai Arcziechowski de Strabla* 1569, AU 257; *Jan olim Nicolai Zdroykowski* 1640–1641, KB 7; ...*generosi Nicolai Siestrzewitowski, pan Nikolai Sobieszyk Jakubowski, slach. Nicolay Wasinski sluga* 1662, PnM 445, 518, 434; **Miklas:** ~ Chrz.: *Miklias Jakubonicz, Miklias, Jakub Mathe rzuganiczi* 1560–1563, RBS 481, 438; **Mikołaj:** ~ Chrz.: *Mikołaj Woytko Chodor, Mikołaj Janowicz, Mikołaj i Martin Jeżewicz* 1528, JI 196, 196, 188; *Mikołaj Monkowicz* 1536, O 23; *Mikołaj Alusko, Mikołaj Ancuszko, Mikołaj Ancuszkowicz* 1558, IS 50, 54, 53; *Mikolai Androw* 1558, RG 7; *Mikołaj Mastowicz* 1558, IN 75; *Mikołaj Sipowicz* 1560, PMŁ 145; *Mikołaj Włoszek z Juchnowca, Mikołaj Zaleski* 1585, 1562, JIII 255, 248; *Mikolai Zimnoch* 1560–1563, RBS 144; *Mikołaj Siwy, Mikołaj Smolen, Mikołaj Wisniewski* 1565, 1566, IA 5, 9; *Mikołaj Zajkiewicz* 1567, IMBS 181; *Mikołaj s. Stanisławow Siwko* 1569, AU 276; *Mikollai Juda, Mikollai Radulski* 1571, IT 9, 14; *Mikołaj Stoyko* 1578, IG 304; *ks. Mikołaj Makowski, ślachetny Mikołaj Siewruk* 1580, JI 102, 45; *Mikołaj Trochymowicz* 1639, OP 114; *Mikolay olim Matias Brzezniczki* 1640–1641, KB 12; *Zienski Mikołaj* 1662, PnM 426; *Mikołaj Szelma* 1663, KWB 5; *Mikołaj Jaksa Bykowski star zakroczymski* 1688, UP 136; *Stefan Mikołaj Branicki* 1699, UP 155; ~ Tat.: *Mikołaj Fursovicz Ułan* 1631, RDT 97 (T); *K. Mikołaj Bruzynski, K. Muslim Mikołaj Chazbieiewicz* 1683, PPT 323 (T); *K. Mikołaj Chazbiewicz, Mikołaj Jasiński* 1690, RPT 83 (T); *Mikołaj Kieński* 1690, RPW 103 (T); **Mikola:** ~ Chrz.: *Mikola Siwko* 1560–1563, RBS 414; **Mikuła:** ~ Chrz.: *Mikuła Monczewicz* 1560, PK 6; *Mikuła Iwanowicz* 1566, IA 12; *Hriszko a Mikuła Wojtowiczi* 1579, RG 287; **Mikłasz:** ~ Chrz.: *Brat jeho Mikłasz, Mikłasz Szczepanowicz* 1528, JI 189, 190; *Mikłasz Bukowicz, Mikłasz Narcikowicz, Mikłasz Mikucik* 1558, IS 55, 56, 58, 54; *Mikłasz Pleszywiec, Mikłasz Smogorowski* 1578, IG 70, 58; **Miklasz:** ~ Chrz.: *Miklasz Jankowicz* 1558, IS 49; *Jakob Bokonowic z bratem Miklassem, Januc Sterko z bratem Miklassem, Staniuta a Miklass Bosdzieliowiczy* 1558, RG 5, 366; *Miklasz Lasko* 1566, IA 13; *Miklasz Kozniło* 1578,

IG 308; **Miklosz**: ~ Chrz.: *Miklosz Judkowicz* 1551, IMŁII 275; **Mikosz**: ~ Chrz.: *Mikosz z synmi* 1565, IA 6; *Mikosz z synem* 1577, JI 167.

- Derywaty

Mikola-:

-ć: **Mikolać**: ~ Chrz.: *Mikolać Oliassewic* 1571, IT 35.

Mikuła-:

-ka: **Mikułka**: ~ Chrz.: *Mikułka* 1545, IMŁI 95.

Mik-:

-c: **Mikuc**: ~ Chrz.: *Mikuc Oliassowic* 1571, IT 14; -cz: **Mikucz**: ~ Chrz.: *Mikucz Sienkowicz* 1565 IA 8; -uta: **Mikuta**: ~ Chrz.: *Mikuta Litwin* 1558, IS 74; *Mikuta Tupczycz* 1578, IG 74.

*Klosz-:

-ek: **Kloszek**: ~ Chrz.: *Kloszek* 1577, JI 163.

- Protonazwisko

Mikołaj-:

-ew: **Mikołajew**: ~ Chrz.: *Zdan Mikołaiew* 1558, RG 5; -ow: **Mikołajow**: ~ Chrz.: *Michno zięć Mikołaiow* 1558, IB 39; *szl. Mikołaj Jarynicki s. Mikołajow* 1569, AU 279; *Jan Mikołajow* 1579, IG 331; -ów: **Mikołajów**: ~ Chrz.: *ślach. Bartosz syn Mikołajów, śl. Sebestyan Mikołajów, śl. Marcin Mikołajów* 1580, JI 16, 20, 39; -ewic: **Mikołajewic**: ~ Chrz.: *Stanko Mikołaiewic* 1558, RG 5; -ewicz: **Mikołajewicz**: ~ Chrz.: *Ambrożey Mikołaiewicz, Ławrync Mikołaiewicz* 1528, JI 193, 217; *Wacław Mikołajewicz sędzia ziemski* 1533, JIII 249; *Janko Mikołaiewicz* 1558, IB 38; *Martin Mikołajewicz Chojnowski* 1563, O 24; *Jakub Mikołajewicz Wołk* 1571, IT 25; *Marcin Mikołaiewicz, Matus Mikołaiewicz, Matys Mikołaiewicz, Walenty Mikołaiewicz* 1639, OP 123,125; -owicz: **Mikołajowicz**: ~ Chrz.: *Jak Mikołaiowicz* 1560–1563, RBS 480; -ik: **Mikołaiik**: ~ Chrz.: *Maciey Mikołaiik* 1662, PnM 432; F: -ewa(ja): **Mikołajewa**: ~ Chrz.: *szl. Helena córka Mikołaiewa* 1569, AU 283; **Mi-**

kołajewaja: ~ Chrz.: *Mikołaiewaia wdowa* 1528, JI 203; *Mikołaiewaia Borodinaia* 1580, JI 192; -owa: **Mikołajowa**: ~ Chrz.: *Mikollaiowa s Paiowa* 1571, IT 10; ...i od drugiej *Mikołayowej wdowy*, 1580, JI 122; *Barbara Piotrowa Mikołaiowa wdowa* 1640–1641, KB 3; *Mikołaiowa wdowa* 1662, PnM 431; *szl. Mikołaiowa wdowa* 1676, RPD 387.

*Mikołajek-//*Mikołajko-:

-owicz: **Mikołajkowicz**: ~ Chrz.: *Klimko Mikołaykowicz* 1528, JI 192; -ik// -yk: **Mikołajczyk**: ~ Chrz.: *Tomek Mikołayczyk* 1639, OP 133.

Mikłasz-:

-ew: **Mikłaszew**: ~ Chrz.: *Hryszko Mikłaszew* 1578, IG 77; -ow: **Mikłaszow**: ~ Chrz.: *Grygier Mikłaszow* 1578, IG 312; -ewicz: **Mikłaszewicz**: ~ Chrz.: *Jan Mikłaszewicz* 1528, JI 189; *Jakub Mikłaszewicz, Macko Mikłaszewicz* 1560, PMŁ 159; *Mikołaj Mikłaszewicz* 1560, PK 8; *Szymon Mikłaszewicz* 1565, IA 6; -owicz: **Mikłaszowicz**: ~ Chrz.: *Grześ Mikłaszowicz* 1560–1563, RBS 468.

Mikuła-:

Mikuła: ~ Chrz.: *Mikołaj Mikuła* 1566, IA 12; → -icz: **Mikulicz**: ~ Chrz.: *Krat Mikulicz* 1558, IS 54; *Waszko a Ostapko Mikuliczi* 1558, RG 5; *Andrzej Mikulicz* 1560, PK 25; *Sesko Mikulicz* 1560–1563, RBS 477; *Lewon Mikulicz* 1565, IA 5; -ski: **Mikulski**: ~ Chrz.: *Lauryn pop Mikulski ruski* 1560, PK 6.

*Mikolaszek-//*Mikolaszko-:

-ik// -yk: **Mikolaszczyk**: ~ Chrz.: *Piotr Mikolasczyk* 1577, JI 171.

Mik-:

-os: **Mikos**: ~ Chrz.: *ślachetny Mikołaj Mikos z cześnikami swemi z Morszkowa, ...i od cześnika swego Marcina Mikosa* 1580, JI 35, 37; -osz: **Mikosz**: ~ Chrz.: *szl. Mikołaj Mikosz, szl. Wawrzyniec Bujalski Mikosz* 1569, AU 272, 274; → metateza o: **Mikszo**: ~ Chrz.: *Jakub Miksso* 1571, IT 12; -usz: *Mikusz → -owicz: **Mikuszowicz**: ~ Chrz.: *Roman Mikuszowicz* 1558, RG 10; -owicz: **Mikowicz**: ~ Chrz.: *Ławryn*

Mikowicz 1551, IMŁII 258; *Janek Mikowicz* 1566, IA 12; -uc: **Mikuc:** ~ Chrz.: *szl. Michał Mikuc* 1676, RPD 348; → -ik: **Mikucik:** ~ Chrz.: *Miklasz Mikucik* 1558, IS 54; -ic: **Mikucic:** ~ Chrz.: *Marcin Mikucic, Tomek Mikuczic* 1677, JI 168, 169; -icz: **Mikucicz:** ~ Chrz.: *Drozdziez Mikucicz* 1578, IG 335; -ew: **Mikuciew:** ~ Chrz.: *Jan Mikuciew, Paweł Mikuciew* 1578, IG 141, 142; -ewicz: **Mikuciewicz:** ~ Chrz.: *Grzegorz Mikuciewicz* 1573, IT 59; *Andrzej Mikuciewicz* 1578, IG 287.

*Mikutko-:

-owicz: **Mikutkowicz:** ~ Chrz.: *Martin Mikutkowicz* 1558, IS 54; *Jan-ko Mikutkowicz* 1560–1563, RBS 484.

*Mikiel-:

-ew: **Mikielew:** ~ Chrz.: *Maciej Mikielew* 1578, IG 77; -ow: **Mikielow:** ~ Chrz.: *Błażej Mikielow* 1578, IG 86; -ic: **Mikielic:** ~ Chrz.: *Paweł Mikielic* 1558, RG 5; -ewicz: **Mikielewicz:** ~ Chrz.: *Marcziss a Stasz Mikielewicz* 1558, RG 87; **Miklewicz:** *Matys Miklewicz* 1571, IT 8; F: -owa: **Mikłowa:** ~ Chrz.: *Mikłowa wdowa* 1571, IT 21.

Mojżesz

Mojżesz, z hebr. mosze, w gr. przyjęło postać Μωϋσηϛ lub Μωϋσηϛ, łac. Moyses (MaII 293), cerk. Мойсей (Sup. 437), jest imieniem teoforycznym pochodzenia egipskiego z elementem mos ‘syn’ (Tron.–Wal. 196). W ST (Wj 2,10) przedstawiona jest hebrajska etymologia ludowa ‘wydobyty z wody’. Jest to imię głównej postaci Pięcioksięgu, wybawcy Izraela z niewoli egipskiej, prawodawcy i proroka narodu żydowskiego. Nie jest to postać pomijana w NT, gdzie jest przedstawiany jako mąż wiary (Hbr 11,23nn) i pośrednik prawa, które Jezus przyszedł wypełnić (Mt 5,17). W XVI–XVII-wiecznym materiale dokumentacyjnym z Podlasia imię nie należy do najbardziej popularnych ale występuje w różnych odmiankach fonetycznych i graficznych:

Moszej: ~ Żyd.: *Я Мошей Лацковичъ* 1540, AGZS XVII 76 (Ż); *...мужъ мой Мошей* 1540, AGZS XVII 95 (Ż); **Mowsza:** ~ Żyd.: *...Мовша*

Якубова Левковича 1621, ABZS V 14 (Ž); **MojSES:** ~ Chrz.: *Moy-
ses olim Stephani Raczibor, Moyses olim Truchon* 1569, AU 248, 259;
~ Żyd.: *MojSES Kuklerowicz, Żyd z Tykocina* 1580, AMK 375 (Ž); pol.:
Mojżesz: ~ Chrz.: *Moizzess Kosen* 1571, IT 25; ~ Żyd.: *Mojżesz* 1680,
ABZS V 222 (Ž); **Mojzesz:** ~ Chrz.: *śl. Moizesz Skłodo, śl. Moizesz
z bratem Więczsławem Sepietowscy* 1580, JI 94, 97; **Mojzes:** ~ Chrz.:
śl. Mojzes ol. Michała Wroblewski 1580, JI 99; **Mojzesz:** ~ Chrz.: *Moy-
zesz, Moysesz Pyrczyz* 1545, IMŁI 100, 108; **Moses:** ~ Żyd.: *Mosess
Judeus de Choroscze* 1566, Lesz 7 (Ž); **Mojsej:** ~ Chrz.: *Moysey Gu-
zuk z rodzicielką, Moysey Onuszczyk* 1662, PnM 426, 425; **Mojsiej:**
~ Chrz.: *Moysiey Turczyn* 1551, IMŁII 330; *Moysiey Bloszcyc, Moy-
siey Charytonowicz* 1558, IB 41,40; *Moysiey, Matwiey a Supron Boha-
tyrowicz, Moysiey a Trochim Jaczucziczy* 1558, RG 373, 376; *Moysiey
Rudnikowicz, Moysiey Swieklicz* 1560, IN 68, 70; *Moysiey Kruhlicz*
1639, OP 116; *Moysiey y Gabryel Panasikowie bracia* 1662, PnM 442;
Moisiej Szakowicz 1558, IS 51; *Mojsiej Chochlowicz* 1551, IMŁII 312;
Moisiej Waniutycz 1560, PK 12; *Moisiej Sulakowicz* 1560, IN 71; **Moj-
sziej:** ~ Chrz.: *Moysiey Kuryanowicz* 1639, OP 142; **Mosiej:** ~ Chrz.:
Mosiej Rudnik Pawłow 1560, IN 63.

• Derywaty

Mojs-//Mojsz-//Mosze-:

-a: **Mojsa:** ~ Chrz.: *Moisa Piechnowicz z bratem Iwanem* 1551,
IM II 253; *Moisa Chwiedzko Nowosadcy* 1560, PMŁ 159; *Moisa
Oxiuticz* 1662, PnM 531; *Moysa Kowalewicz* 1560, PMŁ 155; **Moj-
sza:** ~ Chrz.: *Mojsza Jewchitowicz* 1560, PMŁ 122–170; -i: **Mojszi:**
~ Chrz.: *Mojszi z Miechobitów...* 1580, JI 82; -ko: **Moszko:** ~ Żyd.:
Мошко Хорошенкый, ...сынъ Гонковъ Мошко 1540, AGZS XVII 71,
394 (Ž); *Mossko Pietak, Mossko Kukierowic Zzyd, Mossko Robak
komornik, Mossko Stary* 1571, IT 16, 27, 34, 15 (Ž); *Moszko Mały*
1619, IMW 122 (Ž); *Moszko, dzierzawca* 1620 (Brańsk), Lesz 211 (Ž);
Moszko Judicz 1635, IMO 12 (Ž); *Moszko y Szlomka Abramowicz,
Moszko Chackielowicz, Moszko Chadalczyz* 1654, IMO 5, 4v (Ž);
u Moszka Fiskowej 1663, RP 686 (Ž); *Moszko Lewkowicz* 1654, IMO
3v (Ž); *Moszko Chackielowicz, Rabel z Moszkiem* 1655, IMO 25v, 24

(Ż); *Moszko Żyd z Goniądza* 1676, Lesz 104 (Ż); *Moszka Dawydowycza zyda*, *Moszko Mendelowicz zyd*, *Moszko krawiec zyd*, ...*Moszka Nosanowicza*, *Moszko Rubiejka* 1669, IMO 30, 29, 38 (Ż); ...*Zięć Moszko*, *Moszko Cybulczyk*, *Moszko Cymbalista*, *Moszko Jeleniowic*, *Moszko Gryczanka*, *Moszko Jezkowic*, *Moszko zięć Pinkasow*, *Moszko Sukiennik*, *Moszko Żukowski* XVII, IW 53, 48, 49, 50, 51, 52 (Ż); **Mosko**: ~ Żyd.: *Żyd Mosko, żona Ciba Judei Branscensi protestatio...* 1613, KGB 323 (Ż); *Mosko Abramowicz* 1654, IMO 4 (Ż); *Mosko Ickowicz* 1662, PnM 496 (Ż); *Mosko z Tykoczyna z Żoną* 1663, RWB 549v (Ż); *Mosko Całkow zięć* XVII, IW 53 (Ż); **Moško**: ~ Tat.: *Moško i Juchno Jałymowicze* 1631, RDT 80 (T).

Mosiej-//Mozej-:

-ko: **Mozejko**: ~ Chrz.: *Mozeiko Podroszko* 1558, RG 6.

- Protonazwisko

Mojżesz-//Mowżesz-:

-owicz: **Mojżeszowicz**: ~ Żyd.: ...*Ионасу Мойжешовичу* 1622, ABZS V 164 (Ż); **Mowżeszowicz**: ~ Żyd.: ...*Шмуїла Мовжешовича* 1638, ABGS III 44 (Ż).

Mojsiej-//Mojszej-//Moszej-:

-ewicz: **Mojsiejewicz**: ~ Chrz.: *Kunach Mojsiejewicz* 1551, IMLII 330;
-ewicz: **Mojszejewicz**: ~ Chrz.: *Maciei Moisiejewicz* 1565, IA 5; **Mojszejewicz**: ~ Żyd.: ...*Мордухай Мошеевичъ* 1539, AGZS XVII 39 (Ż); *Конюка Мошеевича* 1540, AGZS XVII 186 (Ż); ...*Еско Мошеевичъ* 1556–1557, AGZS XXI 241 (Ż); *Салемон Мошеевичъ* 1577, ABZS V 139 (Ż); -owicz: **Mojsiejowicz**: ~ Żyd.: *Ilia Doktorowicz Mojsiejowicz* 1540 (Tykocin) Lesz 179, 187 (Ż).

Mojsza-//Mojsa-//*Mojza-:

-ic//-yc: **Mojszyc**: ~ Chrz.: *Olichno Moyszyc* 1639, OP 121; -ik: **Mojsik**: ~ Chrz.: *Matey Mojsik* 1662, PnM 529; -in//-yn: **Mojszyn**: ~ Chrz.: *Prokop Moizyn* 1662, PnM 530.

Mosze-:

-ewic: **Moszewic:** ~ Chrz.: *Marcin Mossewic* 1558, RG 366; -ewicz: **Moszewicz:** ~ Chrz.: *Biel Mossewicz* 1558, RG 23; F: -ewaja: **Moszewaja:** ~ Żyd.: ...*Дворка Лацковна Мошевая* 1540, AGZS XVII 95 (Ż); -ko: **Moszko//Mosko:** ~ Żyd.: *Salomon Moszko* 1640 (Tykocin) Lesz 160 (Ż); → -ow: **Moszkow:** ~ Żyd.: *Hirsz Moszkow Zięć* 1654, IMO 3v (Ż); F: -owa: **Moszkowa:** ~ Żyd.: *Moszkowa wdowa zydowka, Moszkowa zydowka wdowa* 1655, IMO 25v, 30 (Ż); -ewicz: **Moszkiewicz:** ~ Żyd.: *Stankiel Moszkiewicz* 1635, IMO 12v (Ż); **Moskiewicz:** ~ Żyd.: *Rabiel Moskiewicz* 1654, IMO 3 (Ż); -owic: **Moszkowic:** ~ Żyd.: ...*syn Lewko Moszkowic, Słoma Moszkowic* XVII, IW 53 (Ż); -owicz: **Moszkowicz:** ~ Chrz.: *Andrzej Moszkowicz* 1551, IMŁII 324; ~ Żyd.: *Orgon Moszkowicz* 1530 (Bielsk), Lesz 203 (Ż); *Aron Moszkowicz, Josko Moszkowicz, Lewko Moszkowicz, Bieniasz Moszkowicz, Kalmon Moszkowicz, Mendel Moszkowicz, Pinchas Moszkowicz* 1635, IMO 12, 12v, 13v (Ż); *Bieniasz Moszkowicz, Kalman Moszkowicz* 1654, IMO 5 (Ż); *Wolf Moszkowicz, Mędel Moszkowicz* 1655, IMO 24, 24v (Ż); **Moskowicz:** ~ Żyd.: *Lewko Moskowicz* 1654, IMO 3v (Ż); *Judka Moskowicz* 1662, PnM 496 (Ż).

**Mojszew(o)-:

-ski: **Mojszewski:** ~ Chrz.: *p. Wojciech Moiszewsky* 1674, RpM 285.

Moszyn-/Moszyń-:

-ski: **Moszyński:** ~ Chrz.: *Aleksander Michał Moszyński* 1686, UP 148; *Marcin Moszyński* 1692, UP 112.

*Mozaj-:

-owicz: **Mozajowicz:** ~ Chrz.: *Grzegorz Mozajowicz* 1558, IB 34.

Moziki-/Mozice-:

-(c)ki: **Mozicki:** ~ Chrz.: *slachetny Andrzej Moziczki czeladnik* 1662, PnM 432.

*Mozuk-/**Mozucz-:

-ew: **Mozuczew:** ~ Chrz.: *Staś Mozuczew* 1578, IG 140.

*Mozyczyk-//*Mozyczycz-::

F: -ka: **Mozyczyczka:** ~ Chrz.: *Mozyczyczka z siostrą* 1662, PnM 427.

Mozejko-:

-owicz: **Mozejkowicz:** ~ Chrz.: *Waśko Mozeykowicz* 1639, OP 109.

N a r c y z

Narcyz, gr. *Ναρκισος*, im. mitol. z gr. *ναρκη* ‘senność, głęboki sen’, do łac. przejęte w formie *Narcissus* (Mall 294), *Narcisi* (LV), *cerk. Наркисс* (Sup. 245). W NT nosił je chrześcijanin z Rzymu (Rz 16,11). Wśród świętych znani są: Narcyz, abp Jerozolimy; abp i męczennik Hiszpanii (Mall 294). W podlaskich źródłach historycznych brak poświadczenia pełnej formy imienia. O tym, że imię mogło na tym terenie być znane i używane, pośrednio świadczą oparte na bazie nagłosowej części imienia derywaty sufiksalne:

- D e r y w a t y

*Nar-:

-ko: **Narko:** ~ Chrz.: *Narko Gorszwin, Narko a Piecziuk Rodziewicz* 1558, RG 5, 336; *Narko Sarko* 1560–1563, RBS 483; -ucz: **Narucz:** ~ Chrz.: *Narucz Anussowic, Narucz a Janucz Radzikowiczy* 1558, RG 17.

*Narej-:

-ko: **Narejko:** ~ Chrz.: *Nareiko Michajłow, Nareyko Michalkow* 1578, IG 336, 325.

- P r o t o n a z w i s k o

*Nar-:

-ów: **Narów:** ~ Chrz.: *Piotr Narów* 1578, IG 140; -owic: **Narowic:** ~ Chrz.: *Lukas Narowic* 1558, RG 5, 18.

Narko-:

-ow: **Narkow:** ~ Chrz.: *Stanisław Narkow* 1558, RG 5; *Mikołaj Narkow* 1578, IG 306; -ewicz: **Narkiewicz:** ~ Chrz.: *Jakubko Narkiewicz, Janko Narkiewicz* 1558, IS 57, 55, 58; *Januc a Stasz Narkiewici* 1558, RG 5; -owicz: **Narkowicz:** ~ Chrz.: *Michno Narkowicz* 1545, IMŁI 99, 110; -icz: **Narkoicz:** ~ Chrz.: *Owdziey Narkoicz* 1577, JI 164.

*Narcik-:

-owicz: **Narcikowicz:** ~ Chrz.: *Mikłasz Narcikowicz, Wojciech Narcikowicz* 1558, IS 58.

*Naroj-:

-uk: **Narojuk:** ~ Chrz.: *Daniło Narojuik z żoną* 1662, PnM 429.

Narejko-//*Narojko-:

-ow: **Narejkow:** ~ Chrz.: *Matfiej a Chomka Nareykw* 1578, IG 324; -ów: **Narojków:** ~ Chrz.: *Bartłomiey Narojków* 1578, IG 324; -owicz: **Narejkowicz:** ~ Chrz.: *Maczieiko Nareikowicz* 1560–1563, RBS 497; -onicz: **Narejkonicz:** ~ Chrz.: *Niklas Nareikonicz, Stanisław, Wiczław Nareikoniczy* 1560–1563, RBS 497.

*Narus-//Narusz-:

-ic//-yc: **Naruszyc:** ~ Chrz.: *Marcin Naruszyc* 1560, PK 10; -owicz: **Narusowicz:** ~ Chrz.: *Jacko Narusowicz* 1560, PK 6.

*Naruszko-:

F: -owa: **Naruszkowa:** ~ Chrz.: *Naruszkowa* 1578, IG 63.

N a h u m // N a u m

Nahum, hebr. nachum ‘pocieszony’ (Tron.–Wal. 200). W średnio-wiecznej Polsce nieodnotowane (MaII 203, 204), gr. Ναουμ, łac. Nahum (LV). Forma cerk. imienia Haym (Sup. 438). W ST jest to imię jednego z proroków, zwiastuna upadku Niniwy (Na 1,1), cytowany także w (Tb 14,4). Wśród postaci NT jest wymieniany jako przodek Jezusa (Łk 3,25). Na Podlasiu imię występowało w formie hebr. oraz cerk., co wskazuje na jego popularność nie tylko wśród ludności żydowskiej lecz także prawosławnej:

Nachim: ~ Żyd.: ...*Нахим Хацкеловичъ (отецъ Хацкель)* 1540, AGZS XVII 73 (Ż); ...*Нахимъ Морхаевичъ* 1540, AGZS XVII 168 (Ż);
Naum: ~ Chrz.: *Czissko a Naum Chomiczy, Naum Danilow, Naum Solowieiow* 1558, RG 26,5; *Naum Horczyca, Naum Hutel* 1560, PK 25, 17; *Naum, Ostaszko ...Kozieiewicz* 1560, PMŁ 157; *Naum Jakowczicz, Naum Jakulczicz* 1560–1563, RBS 497; *Naum Stankowicz* 1565, IA 7; *Naum Taras* 1639, OP 114; *pan Naum Świrydowicz* 1648, AKJ 210; *Naum Kalinowski, Naum Kot, Naum Oralik* 1662, PnM 431, 482, 427.

• Derywaty

Naum-:

-ik: **Naumik:** ~ Chrz.: *Naumik Srożec* 1662, PnM 421; -ecz: **Naumiecz:** ~ Chrz.: *Naumiecz Jowkow z braczią* 1558, RG 376.

Nau-:

-c: **Nauc:** ~ Chrz.: *Nauc* 1545, IMŁI 110; *Nauc Żydkiemia* 1551, IMŁII 262; -cz: **Naucz:** ~ Chrz.: *Naucz Koboznik* 1558, IB 38; *Martinus olim Naucz* 1569, AU 246.

Na-:

-c: **Nac:** ~ Chrz.: *Nac (starosta drohicki)* 1476, UP 90; -cz: **Nacz:** ~ Chrz.: *Nacz Pawłowicz* 1558, IS 55; *Nacz Połozzkowicz* 1558, IB 41.

Nam-:

-is: **Namis**: ~ Chrz.: *Namis Pawłonicz* 1560–1563 RBS 480; -ojło: **Namojło**: ~ Chrz.: *Namoyło Zienczuk* 1662, PnM 438.

- Protonazwisko

Nachim-:

-owicz: **Nachimowicz**: ~ Żyd.: *Szymon Nachimowicz* 1600 (Grodno), Lesz 175 (Ż).

Naum-:

-ow: **Naumow**: ~ Chrz.: *Abrain Naumow* 1578, IG 68; -owicz: **Naumowicz**: ~ Chrz.: *Mikita Naumowicz* 1545, IMLI 94; *Chrocż Naumowicz*, *Kalisz Naumowicz* 1558, IS 58; *Calisz Naumowicz* 1560–1563, RBS 497; -ik: **Naumik**: ~ Chrz.: *Misko Naumik* 1662, PnM 415; F: -owa: **Naumowa**: ~ Chrz.: *Naumowa wdowa* 1662, PnM 520.

Nauc-//Naucz-:

-ik//-yk: **Naucik**: ~ Chrz.: *Iwan Naucik*, 1662, PnM 531; **Nauczyc**: *Wakuła Nauczyc* 1662, PnM 520.

N i k o d e m

Nikodem, gr. Νικόδημος ‘zwycięstwo ludu’, przejęte do łac. w postaci Nicodemus; scs. Nikodimъ (Mali 295), cerk. Никодим (Sup. 250). W NT imię to nosił faryzeusz, który nocą odwiedził Jezusa (J 3,1), podjął Jego obronę przed Sanchedrynem oraz uczestniczył w pogrzebie Jezusa (J 7,50; 19,36). Na Podlasiu w materiale historycznym z XVI–XVII w. wystąpiła pełna forma imienia w dwóch wariantach fonetycznych:

Nikodem: ~ Chrz.: *Nikodem Janowicz Świejko z Ciechanowca h. Dąbrowa, podstoli litewski* 1520, JIII 246; *Nikodem Cichanowiecki, Nikodem Silnicki* 1537, 1699, UP 123, 104; *Nikodem z Ciechanowca*

1541, JIII 255; *śl. Wojciech i Nikodem Łukawscy, Ksiądz Nikodem, plaban ciechanowiecki* 1580, JI 126, 40; *szl. Nikodem Michałowski* 1676, RPD 387; **Nikodym**: ~ Chrz.: *śl. Nikodym Zaleski* 1580, JI 40.

O b a d i a s z, z o b. **A b d i a s z**

O n e z y m

Onezym, gr. Ονησιμος ‘przydatny, korzystny, pożyteczny’, łac. Onesimus, scs. Onisimъ (Tron.–Wal. 210; Mall 299), cerk. Онисим (Sup. 257). W NT imię ucznia św. Pawła, bpa Efezu (Kol 4,9). W materiałach źródłowych z Podlasia w XVI–XVII w. poświadczane jest w pełnej formie cerk. oraz formach od niej pochodnych:

Onisym: ~ Chrz.: *Onisym Fiedorowicz sweszczennik Mszanski* 1662, PnM 427; **Onis**: ~ Tat.: *Онись Мулкуманъ Сапянь Ромодановичи* 1528, PWL 119 (T); **Onisz**: ~ Chrz.: *Michael olim Onisz* 1569, AU 246.

• D e r y w a t y

Onis-//Onisz-:

-ko: **Onisko**: ~ Chrz.: *Onisko Hucewicz* 1545, IMŁI 14; *Onisko Harasimowicz*, *Onisko Łucewicz*, *Onisko Redczyc*, *Liec*, *Onisko Zaniewicy* 1551, IMŁII 261, 249, 296, 341; *Onisko Chomczyc* 1558, IB 38; *Onisko Kaldunowicz* 1558, IS 52; *Onisko Biedzicz* 1560, PMŁ 126; *Onisko Smietanczyc*, *Onisko Tolstuticz* 1560, PK 18, 6; *Onisko Hubarowicz*, *Onisko ...Wolosowiczi* 1560–1563, RBS 451, 459; *szl. Onisko s. Waskonis* 1569, AU 287; 1571, IT 35; *Onisko Howenowicz*, *Onisko Sakiewicz* 1639, OP 108, 121; *Onisko Hawryłowicz* 1662, PnM 524; **Onysko**: *Onysko Terebuza* 1558, IS 54; **Oniszko**: ~ Chrz.: *Onisisko Chwiedzow* 1558, RG 32; *Oniszko Gołgowski*, *Oniszko Perczuk* 1662, PnM 438, 429.

• Protonazwisko

Onisim-//*Oniszym-:

-ow: **Onisimow**: ~ Chrz.: *Szczepan Onisimow* 1578, IG 306; -ów: **Onisimów**: ~ Chrz.: *Harasim Onisimów* 1578, IG 321; -owicz: **Oniszymowicz**: ~ Chrz.: *Klim Witko Oniszymowicz* 1565, IA 5.

*Onis-//Oniś-//Onisz-:

-ewic: **Oniszewic**: ~ Chrz.: *Llucki Onissewic* 1571, IT 30; -ewicz: **Onisiewicz**: ~ Chrz.: *Cimoss Onisiewicz* 1571, IT 12; -owicz: **Onisiowicz**: ~ Chrz.: *Olic Onisiowicz* 1551, IMLII 299.

Onisko-//Oniszko-:

-ow: **Oniskow**: ~ Chrz.: *Iwaśko Oniskow* 1578, IG 323; -owicz: **Oniskowicz**: ~ Chrz.: *Misko Oniskowicz* 1551, IMLII 299; *Jaros Oniskowicz* 1560–1563, RBS 459; -onicz: **Oniskonicz**: ~ Chrz.: *Nieszczier Oniskonicz* 1560–1563, RBS 475; -uk: **Oniszczuk**: ~ Chrz.: *Timosz Oniszczuk z żoną samowtor* 1662, PnM 448.

*Oniszymon-:

-owicz: **Oniszymonowicz**: ~ Chrz.: *Stas Oniszymonowicz* 1565, IA 5.

O z e a s z

Ozeasz, hebr. hosze'a '(Bóg) wybawił' (Tron.–Wal. 210), gr. Ωσηας, Οσηας, łac. Osee, cerk. Осий, Осия lub Иосий, Иосия (Sup. 197, 259). W ST imię wielu postaci, m.in.: syna Nuna (Lb 13,8); ostatniego króla Izraela wprowadzonego do Asyrii (2 Krl 15,30; 17,1–6); pierwszego z 12 Proroków Mniejszych (Oz 1,2); syna Azazjasza, odpowiedzialnego za pokolenie Efraima (1 Krn 27,20); przywódcy ludu, sygnatariusza Przymierza (Ne 10,24). Na Podlasiu należało do rzadkich, wystąpiło w dwóch formach: cerk. i wsł. wariantcie fonetycznym:

Osij: ~ Chrz.: *Osij Kozijcz, Osij Sawczyc* 1551, IMŁII 234, 311; **Osiej:** ~ Chrz.: *Osiej ...Kozicz, Osiej Micewicz, Osiej Sawczyc* 1560, PMŁ 122, 123, 127, 157, 165; *Osiej Ślapiuk* 1662, PnM 413.

• Protonazwisko

Osij-//Osiej-:

-ewicz: **Osijewicz:** ~ Chrz.: *Parobek Timosz Osiiewicz* 1662, PnM 526;
-ik: **Osieik:** ~ Chrz.: *Tymosz Osieik* 1676, KWB 7; F: -anka: **Osiejan-**
ka: ~ Chrz.: *Nastacha Osieianka* 1662, PnM 526.

*Osejło-:

-owicz: **Osejłowicz:** ~ Chrz.: *Jurkowa Osejłowicz* 1558, IB 37.

P a w e ł

Imię Paweł to łac. praenomen Paullus, łac. paulus ‘mały’, przejęte do gr. w formie Παυλος, w scs. Павел i Павѣль (MaII 302; Tron.–Wal. 213), cerk. Павел (Sup. 442). Imię znane z NT. Był to rzymski przydomek Szawła z Tarsu, apostoła i męczennika (Dz 13, 9), oraz przydomek prokonsula Cypru rezydującego w Pafos Sergiusza Pawła (Dz 13,7). Na Podlasiu jest to wyjątkowo popularne imię w badanym okresie. Występuje w materiale dokumentacyjnym w formie łac., pol. oraz wsł.:

Paulus: ~ Chrz.: *Paulus Dzierzek, Paulus olim Daskowicz* 1569, AU 243, 245; *Paulus Mosciczki* 1569, UP 255; *Paulus Szankowski Adamik; auriga Paulus, Paulus Hryszczyk de Krzywośnięty* 1662, PnM 428, 418, 428; *Paulus Bąbło* 1671, S.; **Paulo:** ~ Chrz.: *Paulo Lipinski* 1662, PnM 409–437; **Paweł:** ~ Chrz.: *Paweł Buckowicz* 1551, IMŁ-II 281; *Paweł Michalkow* 1558, RG 375; *Paweł Panasow* 1558, IS 49; *Paweł Bednarzowicz* 1566, IA 12; *Paweł Mościcki* 1570, UP 150; *Paweł Paluch* 1577, JI 161; *Paweł Andrzejew, Paweł Marynow* 1578, IG 306, 87; *Pan Paweł Dzierzek* 1640–1641, KB 17; *Paweł Jadamczuk z żoną, Paweł Gumienny, Paweł Jozwik, Paweł Karpik* 1662, PnM 488, 426, 484, 424; szl. *Paweł Monko* 1676, RPD 348; *Paweł Selwestrowicz*

1685, KWB 15; ~ Żyd.: *Pawel Miniewicz zyd* 1669, IMO 38 (Ż); **Pawiel**: ~ Chrz.: *Pawiel Herman* 1567, IMBS 182; **Pawol**: ~ Chrz.: *Pawol olim Alberti Piekut* 1640–1641, KB 4.

• Derywaty

Paweł-//Paul-:

-is: **Pawlis**: ~ Chrz.: *Pawlis Pilianiewicz* 1560, PK 19; *Pawlis Pleszczewicz* 1560, PMŁ 176; -ok: **Pawłok**: ~ Chrz.: *Pawłok Wasków* 1578, IG 54; -uk: **Pawłuk**: ~ Chrz.: *Pawłuk Łukaszewicz* 1567, IMBS 182; *Pawłuk Dzieczyk*, *Pawłuk Lasowicz*, *Pawłuk Kuchowicz*, *Pawłuk Timoszyk* 1662, PnM 530, 527, 413; **Pauluk**: ~ Chrz.: *Pauluk Kruczyk* 1662, PnM 426, 431; *Pauluk ...Skordziuk* 1639, OP 121; → -ek: **Pawluczek**: *Pawluczek woźnica* 1662, PnM 434.

*Pas-//Paś-:

-ko: **Pasko**: ~ Chrz.: *Pasko Arynek*, *Pasko Domaszewicz*, *Pasko Gawron* 1558, IB 43, 44; *Pasko Mazur* 1558, IS 56; *Pasko Andruszkowicz*, *Pasko Chodiewicz* 1560, PK 13; *Pasko Jeskowicz* 1560, PMŁ 238; *Pasko Kuryłowicz*, *Pasko Pura* 1560–1563, RBS 168; *Pasko Karpik* 1662, PnM 425; -uta: **Pasiuta**: ~ Chrz.: *Pasiuta Miskiew* 1558, RG 376.

Pach-//Pasz-:

-ek: **Paszek**: ~ Chrz.: *Paszek*, *Jan Michałowicz* 1528, JI 188, 193; -ko: **Paszko**: ~ Chrz.: *Paszko Matkowicz* 1528, JI 196; *Paszko Dziechnicz*, *Paszko Rurkowicz* 1545, IMŁI 114, 95; *Paszko Broda*, *Paszko Dubniewicz*, *Paszko Dudicz*, *Paszko Judzienia*, *Paszko Jurkowicz*, *Paszko Kurianowicz*, *Paszko Michalkowicz* 1551, IMŁII 244, 282, 234, 259, 260, 309, 238; *Paszko Małoszewicz*, *Paszko Nozka*, *Paszko Ostaszewicz* 1560, PMŁ 136, 143, 142; *Paszko Onackowicz* 1566, IA 10; *Passko Kondracik* 1571, IT 36; -uk: **Paszuk**: ~ Chrz.: *Paszuk Klicewicz* 1551, IMŁII 289; -uta: **Paszuta**: ~ Chrz.: *Paszuta Drozdzanik* 1565, IA 5; -inka//-ynka: **Paszynka**: ~ Chrz.: *Paszynka z małżonką* 1662, PnM 411.

*Pachno-:

-ik: **Pachnik**: ~ Chrz.: *Pachnik Jankowicz* 1565, IA 7.

• Protonazwisko

Paweł-:

-ow: **Pawłow:** ~ Chrz.: *Mosiey Rudnik Pawłow* 1560, IN 63; *szl. Wit Grzyb s. Pawłow, szl. Andrzej Pawłow* 1569, AU 176, 276; *Ostap Pawłow* 1578, IG 61; *Jan Pawłow, ślach. Jan syn Pawłow Uszeński, ślachetny Andrzej Pawłow* 1580, JI 8, 53, 64; -ów: **Pawłów:** ~ Chrz.: *Pietruk Pawłów* 1578, IG 141; *śl. Stanisław s. Pawłów Wspała* 1580, JI 98; F: -owa(ja): **Pawłowa:** ~ Chrz.: *Pawłowa Miskowiczowa* 1551, IMŁ-II 33; *Pawłowa krawcowa, Pawłowa z Leśników, Pawłowa Zzaikowa* 1571, IT 9, 11, 34; *Pawłowa wdowa imieniem Agnieszka, Pawłowa wdowa, Pawłowa wdowa, Anna Pawłowa, Pawłowa wdowa z synem, pani Pawłowa Jakubowska, famula Pawłowa vidua, Miskowa Pawłowa, Pawłowa Usowicz* 1662, PnM 415–535; *szl. Pawłowa wdowa* 1676, RPD 387; **Pawłowaja:** ~ Chrz.: *Pani Pawłowaja Woyskaia Bielskaia, Pawłowaja wdowa* 1528, JI 189, 190; -icha: **Pawlich:** ~ Chrz.: *Mania Pawlich, Pawlich wdowa* 1662, PnM 513, 515; -ewicz: **Pawlewicz:** ~ Chrz.: *Jewchim Pawlewicz* 1551, IMŁII 282; -owicz: **Pawłowicz:** ~ Chrz.: *Matey Pawłowicz, Martin Pawłowicz, Stanko Pawłowicz, Serafin Pawłowicz, Petr Pawłowicz* 1528, JI 188, 190, 192; *Szymko Pawłowicz* 1545, IMŁI 100; *Gryc Pawłowicz, Osip Pawłowicz, Pilip Pawłowicz* 1551, IMŁII 350; *Sebastian Pawłowicz, Iwan Pawłowicz* 1558, IB 34, 38; *Arnusz Pawłowicz, Olissiej Pawłowicz, Nacz Pawłowicz, Rocz Pawłowicz* 1558, IS 54, 55, 58; *Chwiedzko Pawłowicz* 1558, RG 28; *Jakob Pawłowicz* 1560, IN 70, 73; *Bohdan Pawłowicz Sapieha, Mikołaj Pawłowicz Sapieha* 1566, JIII 249, 255; *...z Wojciechem Pawłowicz, śl. Stanisław Pawłowicz Srzedzieński* 1580, JI 93, 113; *Szymon Pawłowicz, Mateusz Pawłowicz* 1639, OP 123, 136; *Jan Pawłowicz z żoną, Maciej Pawłowicz z żoną, Stanisław Pawłowicz z żoną y corką, Philon Pawłowicz, Chwedor Pawłowicz, Alexander Pawłowicz* 1662, PnM 491, 525, 531, 532; *Jan Pawłowicz* 1674, RpM 264; ~ Tat.: *...z Daszkiem Pawłowiczem* 1631, RDT 109 (T); → F: -a: **Pawłowicza:** *Mateiewaia Pawłowicza Udowa* 1580, JI 189; -owa: **Pawłowiczowa:** *Pani Anastazyja Pawłowiczowa* 1662, PnM 525; -oicz: **Pawłoicz:** ~ Chrz.: *śl. Bohdan Pawłoicz* 1580, JI 124; -onicz: **Pawłonicz:** ~ Chrz.: *Namis Pawłonicz, Dawid Pawłonicz* 1560–1563 RBS 480, 499; -ik:

Pawlik: ~ Chrz.: *Ostap Pawlik, Dymitr Pawlik* 1662, PnM 535; -uk:
Pawluk: ~ Chrz.: *pan Jan Biernacki Pawluk* 1662, PnM 408; →: -ek:
Pawluczek: ~ Chrz.: *Waszko Pawluczek* 1662, PnM 434; -ik//-yk: **Paw-**
luczyk: ~ Chrz.: *Michał Pawluczyk, Waszko Pawluczyk, Iwan Pawlu-*
czyk 1662, PnM 421, 426; **Pauluczyk:** ~ Chrz.: *Ondruch Pauluczyk*
1662, PnM 428; F: -icha//ycha: **Pawluczyna:** ~ Chrz.: *Pawluczyna*
wdowa sama 1662, PnM 525.

*Pawko-:

-owic: **Pawkowic:** ~ Chrz.: *Matys Pawkowic, Jakub a Matys Pawkowi-*
cy 1571, IT 12, 20.

*Pawleń-:

-uk: **Pawleniuk:** ~ Chrz.: *szl. Piotr Pawleniuk, szl. Jan Pawleniuk,*
szl. Wawrzyniec Pawleniuk 1676, RPD 348, 351, 352.

Pawlis-:

-owicz: **Pawlisowicz:** ~ Chrz.: *Sidor Pawlisowicz* 1662, PnM 522.

*Pawoń-:

-ik: **Pawnik:** ~ Chrz.: *Alexy Pawnik Pikut* 1566, IA 12.

*Pach-:

-ów: **Pachów:** ~ Chrz.: *Mikołaj Pachów* 1578, IG 313; -owicz: **Pacho-**
wicz: ~ Chrz.: *Dac Pachowicz* 1551, IMŁII 318.

*Pachel-//*Pachul-:

-ew: **Pachelew:** ~ Chrz.: *Grygiel Pachelew* 1578, IG 141; -icz: **Pachu-**
licz: ~ Chrz.: *Stecz Pachulicz* 1560, PK 5, 17.

Pasza-:

-ic//-yc: **Paszyc:** ~ Tat.: *Tatarowie Paszycowie*⁷ 1631, RDT 101 (T);
-ewicz: **Paszewicz:** ~ Chrz.: *Jacko Paszewicz* 1545, IMŁ 113; *Dzienis Paszewicz, Jacko Paszewicz* 1551, PMŁ 252, 289; *Paczek Paszewicz synmi* 1558, RG 5; ~ Tat.: *...a Mycmaxba Пауевичь* 1555, AGZS 112 (T); *Achmeć Paszewicz* 1631, RDT 94 (T); -uta: **Paszuta:** ~ Chrz.: *Paweł Paszuta* 1566, IA 12.

Pasko-//Paszko-:

Pasko: ~ Chrz.: *Truchon Pasko* 1560, IN 70; → -ewicz: **Paskiewicz:**
~ Chrz.: *Jak Paskiewicz* 1560–1563, RBS 481; -owicz: **Paskowicz:**
~ Chrz.: *Szczuzko Paskowicz, Steczko Paskowicz, Hacz Paskowicz, Kucilo Paskowicz* 1558, IB 37, 38; *Jak Paskowicz, Janko Paskowicz, Thomko Paskowicz* 1558, IS 55; *Condrat Paskowicz* 1560–1563, RBS 427; -oicz: **Paskoicz:** ~ Chrz.: *Dec Paskoicz* 1577, JI 167; -onicz: **Paskonicz:** ~ Chrz.: *Jurka Paskonicz* 1560–1563, RBS 47; -ik//-yk: **Pasczyk:** ~ Chrz.: *Okszuta Pasczyk* 1662, PnM 424; F: -owa: **Paskowa:**
~ Chrz.: *Jewa Paskowa* 1560, PK 19; *Paskowa wdowa* 1662, PnM 413; **Paszko:** ~ Chrz.: *Łukasz Paszko z żoną samowtor* 1662, PnM 424; → -ew: **Paszkiew:** ~ Chrz.: *Stas Paszkiew* 1578, IG 140; -ow: **Paszkow:**
~ Chrz.: *Ławryn Passkow* 1558, RG 376; -ów: **Paszków:** ~ Chrz.: *Mieszko Paszków* 1578, IG 328; F: -owa: **Paszkowa:** ~ Chrz.: *Paszkowa Horbachka* 1551, IMŁII 330; *Marina Paszkowa, Paszkowa Kuczerycha* 1662, PnM 428, 518; -ewicz: **Paszkiewicz:** ~ Tat.: *Achmeć Paszkiewicz* 1631, RDT 94 (T); *K. Zachariasz Paszkiewicz* 1683, PPT 322 (T); *Jan Paszkiewicz* 1690, RPW 232 (T); → F: -owa: **Paszkiewiczowa:**
~ Tat.: *k. Ziela Paszkiewiczowa* 1690, RPT 84 (T); -owic: **Paszko-
wicz:** ~ Chrz.: *Joško Passkowic* 1571, IT 27, 33; -owicz: **Paszkowicz:**
~ Chrz.: *Chac Paszkowicz* 1545, IMŁI 111; *Sciepan Paszkowicz, Jew Paszkowicz* 1551, IMŁII 273; *Sienko Paszkowicz, Szczeczko Paszkowicz* 1558, IB 38; *Dzienis Paszkowicz, Panasz Paszkowicz, Daniło Paszkowicz* 1560, PK 4, 22; *Pron Paszkowicz, Kościuch Paszkowicz* 1560, PMŁ 160, 162; *szl. Łukasz Paszkowicz* 1569, AU 275; -oicz: **Paszkoicz:**
~ Chrz.: *Decz Paszkoicz* 1577, JI 169; -uk: **Paszczuk:** ~ Chrz.: *Panas Paszczuk, Kurian Paszczuk, Woiciech Paszczuk z żoną* 1662, PnM 424,

7 W tym wypadku nazwa osobowa mogła być utworzona na bazie tur. *pasza* 'namiestnik' (zob. (T) 197).

425; -ik//-yk: **Paszczyk**: ~ Chrz.: *Protas Paszczyk, Chroł Paszczyk de Prochenki* 1662, PnM 413, 414, 424.

**Paszkow(o)-:

-ski: **Paszkowski**: ~ Tat.: *K. Abram Paszkowski, K. Radzip Paszkowski* 1683 PPT 322, 322v (T); *k. Chasien Paszkowski, k. Janusz Paszkowski, k. Zachariasz Paszkowski* 1690, RPT 85 (T); *Paszkowski* 1690, RPW 103 (T); → F: -ska: **Paszowska**: ~ Chrz.: *szl. Paszkowska wdowa* 1676, RPD 354; ~ Tat.: *K Zielicha Paszkowska, K Jadwiga Samuelowa Paszkowska* 1683, PPT 320, 323 (T).

*Pasiuk-:

-a: **Pasiuka**: ~ Chrz.: *Mikita Pasiuka* 1578, IG 323; -ów: **Pasiuków**: ~ Chrz.: *Mikita Pasiuków* 1578, IG 313.

*Paszkiel-:

-ik: **Paszkielik**: ~ Chrz.: *Paszko Paszkielik* 1662, PnM 424.

Paszuk-:

-owicz: **Paszukowicz**: ~ Chrz.: *Jan Paszukowicz, Juc Paszukowicz* 1560, PMŁ 160, 162; -icz//-ycz: **Paszucyzcz**: ~ Chrz.: *Joltusko Passuczycz* 1560, IN 69; -ik//-yk: **Paszuczyk**: ~ Chrz.: *Wojtek Paszuczyk* 1566, IA 12.

*Paszeń-//*Paszenia-//*Paszyń-:

-icz: **Pasznicz**: ~ Chrz.: *Jultuch Passnicz* 1560, IN 63; **Paszynicz**: ~ Chrz.: *Połuyko Paszynicz, Połużan Paszynicz* 1560, PMŁ 138, 149; -ik: **Paszynik**: ~ Chrz.: *Jasko Paszynik, Paszynik Iwan* 1662, PnM 422, 423.

*Paszyr-:

-ik//-yk: **Paszyrzyk**: ~ Chrz.: *Wołosz Paszyrzyk* 1662, PnM 422.

*Paszota-:

-owicz: **Paszotowicz**: ~ Chrz.: *Janko Passotowicz* 1558, IS 55.

P i o t r

Imię Piotr jest gr. tłumaczeniem aram. kefa' 'skała, opoka', do gr. przejęte w formie Πετρος, łac. Petrus, w scs. Петръ (MaII 306; Tron.–Wal. 217), cerk. Петр (Sup. 268). W polszczyźnie imię zadomowiło się w postaci Piotr. W kulturze chrześcijańskiej jest to imię symboliczne, nadane apostołowi Szymonowi przez Jezusa, nawiązujące do jego przyszłej misji (J 1,42; Mt 16,16–18; Dz 1,15; 5,1–9; 15,14). W kulturze polskiej powszechnie znane i popularne na przestrzeni całych stuleci. W XVI–XVII w. na Podlasiu było chętnie nadawane i funkcjonowało w wielu wariantach fonetycznych i strukturalnych. Wystąpiło w pełnej formie łac., pol. i cerk., na ich podstawach ukształtowały się różnorodne formy pochodne:

Petrus: ~ Chrz.: *Petrus filius Chuk, Petrus Szerenosz, Pietrus Szerenosz* 1569, AU 246, 259; *Petrus Olecki* 1580, JI 87; *Nlis Petrus Koryciński, N. Petrus ol. Stanislai Rudzki* 1640, KD 19, 119; *nobilis Petrus Wyczółkowski Guzek, laboriosus Petrus Hayduczyk, nobilis Petrus Krupa* 1662, PnM 417, 450, 448; *Petrus Babiński* 1669, S; *Petrus Lenarczyk* 1670, S.; **Pietrus**: ~ Chrz.: *Pietrus Łapienicz* 1558, IS 55; *Pietrus Tharusza* 1569, AU 262; **Pietrius**: ~ Chrz.: *Pietrius Wieliczków* 1578, IG 78; **Petrusz**: ~ Chrz.: *ślachetny Petrusz Wygonowski* 1580, JI 51; **Pietrusz**: ~ Chrz.: *Pietrusz Drozdzanik* 1565, IA 5; **Piotrusz**: ~ Chrz.: *Piotrusz Tieretuczyc* 1551, IMŁII 320; **Piotr**: ~ Chrz.: *Piotr Szunia* 1545, IMŁI 95; *Piotr Hankowicz, Piotr Motoszczyn* 1551, IMŁII 266, 261; *Piotr Calnicky* 1558, IB 34; *Piothr Naczowycz* 1558, IS 55, 56; *Jaczko a Piothr Chwienowiczi, Piotr Michałow, Piothr a Stasz Goidziwicz* 1558 RG 23, 361, 6; *Piotr Biały* 1560, PK 6; *Piotr Zaniewicz, Piotr Zaskowski* 1560, PMŁ 147, 170; *Piotr Mielkowicz* 1560–1563, RBS 475; *Piotr Patkowski* 1561, UP 119; *Piotr Worobiey* 1566, IA 11; *Piotr Sienkowicz, Piotr Żuk* 1569, AU 275, 273; *Piotr Sieklicki* 1571, IT 20; *Piotr Siedelnikow* 1578, IG 309; *śl. Piotr Papliński z bratem swoim, Piotr Zdun* 1580, 1577 JI 70, 164; *Piotr Zynkowicz* 1631,

KWB 2; *Piotr Andrzeiewicz, Piotr Oszkinowicz* 1639, OP 124, 123; *Piotr Mierzwiński, Piotr Zaliski* 1640–1641, KB 31, 35; *Piotr Adamczuk* 1662, PnM 410; *Piotr Szostak* 1663, RP 685; *szl. Piotr Seronos, szl. Piotr Zaleski* 1676, RPD 388, 354; *Piotr Paderewski* 1684, UP 72; **Petras**: ~ Chrz.: *Petras a Gabrielio Putkowski* 1640, KD 17, 693; **Petrasz**: ~ Chrz.: *Ignat Kowalowicz Petrasz brat jego* 1545, IMŁI 103; **Pietras**: ~ Chrz.: *Pietras Mielenczyc, Pietras Tymoniewicz* 1560, PK 8; **Pietrasz**: ~ Chrz.: *Pietrasz Hrymaszewicz, Pietrasz Onackiewicz, Pietrasz Rewko, Pietrasz Tryznicz* 1551, IMŁII 270, 290, 234, 253; *Pietrass Cholieiew* 1558, RG 32; *Pietrasz Łopienicz, Pietrasz Łopienka, Pietrasz Matykałowicz* 1560, PK 22, 6; *Pacewicz Pietrasz, Pietrasz Wiszenka* 1560, PMŁ 147, 127; *Pietrasz Hryniew* 1578, IG 301; *Pietrasz Lienard* 1560–1563, RBS 483; **Piotras**: ~ Chrz.: *Piotras Janconicz* 1560–1563, RBS 483; *Piotras Sniczkowicz* 1551, IMŁII 283; *Piotras Smieszkowicz* 1560, PMŁ 143; **Piotrasz**: ~ Chrz.: *Piotrasz Maskiewicz* 1545, IMŁI 115; *Piotrasz Moteyko, Piotrasz Oliszkowicz* 1551, IMŁII 328, 293; *Piotrasz Kościukowicz* 1558, IB 71; *Piotrasz Iwanowicz* 1558, IS 53; *Piotrasz Duda, Piotrasz Korolkowicz, Piotrasz Korowczyzyc, Piotrasz Smieszko, Piotrasz Smieszkowicz* 1560, PMŁ 162, 168, 167, 144, 142; *Piotrasz Kocielko* 1577, JI 168, 170; **Petro**: ~ Chrz.: *N. Petro olim Leonardo Paprocki* 1640, KD 9; **Petr**: ~ Chrz.: *Woytech a Petr, Petr Andreiewicz, Petr Martinowicz, Petr Pawłowicz, Petr Andreiewicz Szolajda, Petr Woytechowicz* 1528, JI 185, 216, 210, 192, 193, 217; **Peter**: ~ Chrz.: *Peter Dryzdel, Peter Stanisławowicz Łubia, Peter Szafraników brat, Peter Urbanowicz* 1528, JI 189, 188, 220; **Pietr**: ~ Chrz.: *Pietr Pribyłkowicz* 1528, JI 195; *Pietr Moniek* 1563, RBS 24; ~ Tat.: *Петъръ Минъдолатовичъ* 1565, PWL 425 (T); **Piec**: ~ Chrz.: *Piec Oliszewicz* 1551, IMŁII 261; *Piec Samojłowicz* 1545, IMŁI 101; *Piec Sierkowicz* 1558, RG 6; **Pieć**: ~ Chrz.: *Pieć Samojłowicz* 1551, IMŁII 283; **Piecz**: ~ Chrz.: *Piecz Ostapkowicz, Piecz Wołosowicz* 1560, PK 14, 20.

• Derywaty

Petrusz-:

-ko: **Petruszko**: ~ Chrz.: *Petruszko Streliewicz* 1528, JI 192.

Petr//Pietr//Piotr-:

-al: **Pietral**: ~ Chrz.: *Pietral Jakubów* 1578, IG 97; -an: **Pietran**: ~ Chrz.: *Pietran Nasuczycz* 1558, RG 6; *Pietran Mytykalewicz*, *Pietran Doros Nasaczowicz* 1560, PK 20, 14; *Pietran Nasuczycz*, *Pietran Miszelew* 1578, IG 81, 82; **Piotran**: ~ Chrz.: *Piotran Borodycz* 1558, IB 42; *Piotran a Misiuta Giesciew* 1558, RG 7; -ei: **Pietrei**: ~ Chrz.: *Pietrei Miniskimow* 1558, IS 57; -el: **Pietrel**: ~ Chrz.: *Pietrel Bohdziow* 1578, IG 331; -ek: **Piotrek**: ~ Chrz.: *Piotrek* 1545, IMŁI 98; -oc: **Pietroc**: ~ Chrz.: *Pietroc Łuchow* 1578, IG 300; -uc: **Piotruc**: ~ Chrz.: *Piotruc Goiswic* 1558, RG 5; -ucz: **Pietrucz**: ~ Chrz.: *Januss a Pietrucz Jankowiczy* 1558, RG 18; -uk: **Pietruk**: ~ Chrz.: *Pietruk Kaliszewicz* 1662, PnM 531; **Pietruk**: ~ Chrz.: *Pietruk Jurcew*, *Pietruk Pawłow* 1578, IG 71, 141; *Pietruk Monsiew* 1578, IG 84; **Piotruk**: ~ Chrz.: *Piotruk Szymonowic* 1558, IS 56; -yk: **Pietryk**: ~ Chrz.: *Pietryk Maraszkiew* 1578, IG 141; -uń//-unio: **Piotruń** lub **Piotrunio**: ~ Chrz.: *Piotr Nowosadkowicz z Piotruniem Bratem* 1565, IA 12.

Piet//Piet'//Pieć//Piec//Piecz-:

-ko: **Pietko**: ~ Chrz.: *Pietko Krostowicz*, *Piethko* 1558, IS 55; *Pietko Saskowicz* 1560, PK 8; **Piecko**: ~ Chrz.: *Piecko Bielaszew* 1578, IG 331; **Pieczko**: ~ Chrz.: *Pieczko Macielewicz* 1558, RG 58; *Goilis*, *Pieczko Krzestowiczi* 1560–1563, RBS 480; *Pieczko Bieloszew* 1578, IG 331; -uk: **Pieciuk**: ~ Chrz.: *Narko a Pieciuk Rodziewiczi* 1558, RG 336; -ul: **Piecul**: ~ Chrz.: *Piecul Radziew* 1578, IG 336; **Pieciul**: ~ Chrz.: *Budrel*, *Pieciul Szliumpiczi* 1558, RG 365.

Pe//Pie-:

-ch: **Piech**: ~ Chrz.: *Piech Lazarewicz* 1654, IMO 13v (Ž); → -ko: **Peszko**: ~ Chrz.: *Peszko a Stanko Kurhanowicze* 1560, PML 156.

- Protonazwisko

Petr//Pietr//Piotr-:

-enia: **Petrenia**: ~ Chrz.: *Fedor Petrenia* 1662, PnM 520, 522; -ę (1 mn. -ęta): **Pietrze**: ~ Chrz.: *Stanislaus*, *Leonardus olim Mar-*

tini Pietrzetha 1569, AU 247; -ow: **Pietrow:** ~ Chrz.: *śl. Jarosz niegdę Pietrow* 1580, JI 35; **Piotrow:** ~ Chrz.: *sz. Jeronim s. Piotrow Borzym, szl. Ostafiej s. Piotrow* 1569, AU 273, 277; *Matuk Piotrow* 1578, IG 74; *ślachetny Stanisław Piotrow z Trebicz Starych* 1580, JI 16; -ów: **Piótrów:** ~ Chrz.: *Jurgiel Piótrów* 1578, IG 141; F: -owa: **Piotrowa:** ~ Chrz.: *Piotrowa wdowa, Piotrowa Chroma* 1551, IMŁII 331, 335; *Piotrowa Windycyna wdowa, Piotrowa Sięklicka* 1571, IT 18, 26; *Barbara Piotrowa Mikołaiowa wdowa* 1640–1641, KB 3; *pani Krystyna Piotrowa wdowa, Piotrowa Puluna wdowa* 1662, PnM 419, 485; -owie (l.mn. -owięty): **Piotrowię:** ~ Chrz.: *Piotrowięty z Tyborów Trzcianki* 1580, JI 56; -owic: **Piotrowic:** ~ Chrz.: *Zdan Piotrowic* 1558, RG 15; -owicz: **Petrowicz:** ~ Chrz.: *Bernat Petrowicz, Tworko Petrowicz, Ławryniec Petrowicz* 1528, JI 204, 193, 214; **Piotrowicz:** ~ Chrz.: *Marczin Piotrowicz* 1560–1563, RBS 449; **Piotrowicz:** ~ Chrz.: *Howien Piotrowicz* 1558, RG 365; *Radziel Piotrowicz, Szczepan Piotrowicz* 1558, IS 57; *Macz Piotrowicz* 1560, PK 4; ~ Tat.: *Haremza Pyotrowicz, Jesy-en Pyotrowicz* 1520, RT 94, 95 (T); ...*od Czerwicza Piotrowicza, ...od Czerejczy Piotrowicza* 1631, RDT 119 (T); -oicz: **Pietroicz:** ~ Chrz.: *śl. Mikołaj Pietroicz* 1580, JI 118; -ik// -yk: **Petryk:** ~ Chrz.: *Jasko Petryk* 1662, PnM 528; → F: -ownaja: **Pietrykownaja:** ~ Tat.: ...*Рожею Петрыковною* 1591, ALT 82 (T); **Petryk:** *Boriszik Petryk z żoną* 1662, PnM 425; -uk: **Pietruk:** ~ Chrz.: *Pawluk Pietruk* 1578, IG 74.

Pietryk-//*Pietrzyk-//*Piotryk-:

-ewicz: **Pietrykiewicz:** ~ Tat.: *Czernicz Pietrykiewicz* 1631, RDT 84 (T); -owicz: **Pietrykowicz:** ~ Chrz.: *Siencziło Pietrykowicz* 1558, RG 21; ~ Tat.: *Червича Петрыковичъ* 1591, ALT 82 (T); **Pietrzykowicz:** ~ Chrz.: *Paweł Pietrzykowicz* 1566, IA 12; **Piotrzykowicz:** ~ Chrz.: *Stas Piotrzykowicz* 1551, IMŁ II, 277.

*Petrak-//Petruk-

F: -icha// -ycha: **Petraczycha:** ~ Chrz.: *Petraczycha komornica* 1662, PnM 533; **Petruczycha:** ~ Chrz.: *Petruczycha komornica, Petruczycha komornica y z corką* 1662, PnM 533.

**Pietrzykow(o)-:

-ski: **Pietrzykowski**: ~ Chrz.: *Serafin Pietrzykowski* 1558, RG 71; *Marcin Pietrzykowski* 1560, PK 21; *Stanisław Pietrzykowski, Serafin Pietrzykowski* 1560, IN 62, 53; *Piotr Pietrzykowski* 1571, IT 15, 19, 21, 28; *Wacław Pietrzykowski, Paweł Pietrzykowski* 1640–1641, KB 7, 13.

Petrasz-//Pietras-*Piotras-//Pietrasz-//Piotrasz-//*Pietrysz-:

Pietrasz: ~ Chrz.: *Augustyn Pietrasz* 1577, JI 163; *Maseyko Pietrasz* 1578, IG 331; **Piotrasz**: ~ Chrz.: *Rhosz Piotrasz* 1577, JI 165; *Hapon Piotrasz* 1639, OP 116; → -ko: **Piotrasko**: ~ Chrz.: *Jan Piotrasko Jan olim Nicolai Piotrasko, Stanisław Piotrasko* 1640–1641, KB 2, 3, 4; -ew: **Pietrasew**: ~ Chrz.: *Janko a Leniec Pietrasew* 1558, RG 6; **Pietraszew**: ~ Chrz.: *Gaweł Pietraszew* 1578, IG 82; **Piotraszew**: ~ Chrz.: *Maciej Piotraszew* 1578, IG 306; -ewicz: **Pietraszewicz**: ~ Chrz.: *Jakub Petraszewicz, Stanisław Petraszewicz* 1528, JI 217; **Piotraszewicz**: ~ Chrz.: *Fidko Pietraszewicz* 1567, IMBS 183; **Piotraszewicz**: ~ Chrz.: *Malko Piotraszewicz* 1551, IMLII 308; *Micz Piotraszewicz* 1560, IN 65; -eicz: **Piotraszeicz**: ~ Chrz.: *Rhosz Piotraszeicz* 1577, JI 166; -owicz: **Pietrasowicz**: ~ Chrz.: *Chacz Choma Pietrasowicz* 1560, PK 22; -owicz: **Pietraszowicz**: ~ Chrz.: *Malos Pietraschowicz, Wołod Pietraszowicz* 1560–1563, RBS 459, 483; -onicz: **Piotraszonicz**: ~ Chrz.: *Bar-tosz Piotraszonicz* 1560–1563, RBS 462; -ik// -yk: **Pietraszzyk**: ~ Chrz.: *Jasko Pietraszzyk, Jasko Pietraszzyk* 1662, PnM 413; F: -ka: **Pietryszka**: ~ Chrz.: *Potapowa Pietryszka, Siemieniowa Pietryszka* 1662, PnM 528.

*Petraszko-//*Pietraszko-:

-ow: **Petraszkw**: ~ Chrz.: *Janko Petrasskow* 1558, RG 366; -ów: **Petraszkwów**: ~ Chrz.: *Siemion Petraszkwów* 1578, IG 88; **Pietraszkwów**: ~ Chrz.: *Siemion Pietraszkwów* 1578, IG 88.

Piotrus-//*Piotruś-//Pietrusz-//*Piotrusz-//Piotruch-:

-ik// -yk: **Piotrusik**: ~ Chrz.: *Andrzej Piotrusik z żoną y synow dwóch* 1662, PnM 488; **Piotruszyk**: ~ Chrz.: *Jakub Piotruszyk z żoną, syn y dziewczka* 1662, PnM 488; -owicz: **Piotrusowicz**: ~ Chrz.: *Szymon Piotrusowicz z siebrem, Jakub Piotrusowicz z siebrem imieniem Jeronimem* 1558, IB 43; -ic// -yc: **Pietruszyc**: ~ Chrz.: *Sienko Pietruszyc* 1560, PML 173.

*Pietruc-:

-enia: **Pietrucenia**: ~ Chrz.: *Paweł Pietrucenia* 1639, OP 135.

Piotran//*Piotrań-//*Piotrań-//*Pietroń-//*Piotroń-:

Piotran: ~ Chrz.: *Misiuta Piotran a Misiuta Giesciew* 1558, RG 7; → -owicz: **Piotranowicz**: ~ Chrz.: *Malos Piotranowicz, Timosz brat jego Piotranowicz* 1558, IB 44, 41; -ew: **Pietraniew**: ~ Chrz.: *Hryniec Pietraniew* 1578, IG 302; **Piotraniew**: ~ Chrz.: *Hryn Piotraniew* 1578, IG 302; -ewicz: **Pietroniewicz**: ~ Chrz.: *Maciej Pietroniewicz* 1558, RG 5; **Piotraniewicz**: ~ Chrz.: *Bartos Piotraniewicz* 1560–1563, RBS 423; -ek: **Piotroniek**: ~ Chrz.: *Barthos Piotroniek* 1560–1563, RBS 435, 450.

*Piotraniec-:

-ew: **Piotrancew**: ~ Chrz.: *Bohdan Piotrancew* 1578, IG 303.

**Piotrow(o)-:

-ski: **Piotrowski**: ~ Chrz.: *Lukas Piotrowski de Poplawi, Jacobus Piotrowski, szl. Michał Piotrowski s. Piotrow z Piotrowa, z Krzywokołow dziedzic* 1569, AU 244, 245, 266; *od śl. Adama Piotrowskiego* 1580, JI 114; *Woyciech Piotrowski, Adam Piotrowski* 1640–1641, KB 11, 23, 40; → F: -ska: **Piotrowska**: ~ Chrz.: *i od ślach. Ireny Piotrowskiej* 1580, JI 39.

*Piet-//*Piet'-//Pieć-//Piec-//Piecz-//Peć- (por. wsł. Pietia//Piecia):

Piec: ~ Chrz.: *Aleksander Piec* 1660, UP 141; → -ik//-yk: **Piecik**: ~ Chrz.: *nobilis Gregorius Piecik* 1662, PnM 449; ***Pieczyk**:- → -owicz: **Pieczykowicz**: ~ Chrz.: *Iwan Pieczykowicz* 1560, PK 11; -uk: **Peciuk**: ~ Chrz.: *Peciuk Iwan osob dwie* 1662, PnM 426; → -owicz: **Pieciukowicz**: ~ Chrz.: *Jurgiel Pieciukowicz* 1558, RG 15; -ew: **Pieczew**: ~ Chrz.: *Jan Piezew* 1578, IG 67; -ewic: **Pieczewic**: ~ Chrz.: *Zdan Piezewic* 1558, RG 18; -ewicz: **Pieczewicz**: ~ Chrz.: *Paweł Piezewicz* 1558, RG 18, 17; -eń: **Pieczień**: ~ Chrz.: *Matys Piecień* 1662, PnM 517; → -ewicz: **Pieteniewicz**: ~ Tat.: *Такташь Петеневиць* 1565, PWL 425 (T); -owicz: **Pietowicz**: ~ Chrz.: *Mar-*

ko Pietowicz 1567, IMBS 181; -owicz: **Pieczowicz**: ~ Chrz.: *Andrzej Piezowicz* 1558, IS 49; F: -icha//ycha: **Pieczycha**: ~ Chrz.: *Pieczycha wdowa* 1560, IN 64.

Pietko-//Piecko-//*Piećko-//Pieczko- (por. wsł. Piet'ka):

-ew: **Pieckiew**: ~ Chrz.: *Zdan Pieckiew* 1578, IG 328; -ow: **Pieckow**: ~ Chrz.: *Paweł Pieckow* 1558, RG 7; -ewicz: **Pietkiewicz**: ~ Chrz.: *Janko Pietkiewicz* 1558, IS 56; *Jan Pietkiewicz* 1659, UP 52; -owic: **Piećkowiec**: ~ Chrz.: *Woitek Piećkowiec* 1571, IT 20; -owicz: **Pietkowiec**: ~ Chrz.: *Jan Pietkowiec* 1558, IB 35; *Janko Pietkowiec* 1558, IS 56; **Pieczkowiec**: ~ Chrz.: *Paczko Pieczkowiec*, *Boltruk Pieczkowiec* 1558, RG 18, 366; *Marcin Pieczkowiec* 1558, IS 50; F: -owa: **Piećkowa**: ~ Chrz.: *Piećkowa wdowa*, *Dorota Piećkowa* 1571, IT 11, 26; -el: *Pieckiel → -ew: **Pieckielew**: ~ Chrz.: *Paweł Pieckielew* 1578, IG 141.

Piech-:

Piech: ~ Chrz.: *Naum Piech* 1639, OP 142; → F: -owa: **Piechowa**: ~ Chrz.: *Piechowa wdowa* 1551, IMLII 277; -acz: **Piechacz**: ~ Chrz.: *David Piechacz de wiszonki* 1569, AU 279, 263; *Piechel- → -ew: **Piechelew**: ~ Chrz.: *Stanisław Piechelew* 1578, IG 141; -no: **Piechno**: ~ Chrz.: *szl. Mikołaj Piechno* 1569, AU 271; → -icz: **Piechnicz**: ~ Chrz.: *Paszko Piechnicz* 1551, IMLII 253; -ewicz: **Piechniewicz**: ~ Chrz.: *Mic Piechniewicz* 1551, IMLII 253; -owicz: **Piechnowicz**: ~ Chrz.: *Jacko Piechnowicz* 1545, IMŁI 115; *Jacko Piechnowicz*, *Moisa Piechnowicz z bratem Iwanem* 1551, IMLII 253; *Iwan Piechnowicz*, *Jacko Piechnowicz*, *Paszko Piechnowicz* 1560, PMŁ 171, 173.

*Pies-//*Pieś-//*Piesz-:

-ik: **Piesik**: ~ Chrz.: *Bartosz Piesik* 1662, PnM 411; → -owicz: **Piesikowiec**: ~ Chrz.: *Ustian Piesikowicz* 1560, PK 22, 17; -ko: *Piesko → -owicz: **Pieskowicz**: ~ Chrz.: *Janko Pieskowicz* 1560, PMŁ 159; F: -owa: **Pieskowa**: ~ Chrz.: *Wawrzyńcowa Pieskowa* 1571, IT 30; -ewicz: *Piesiewicz- (lub *Piesiewko-) → -ij//y: **Piesiewicz**: ~ Chrz.: *Jacz Piesiewicz* 1560, PK 10; -ak: **Pieszak**: ~ Chrz.: *laboriosus Hawryło Pieszak* 1662, PnM 451; -uk: **Pieszuk**: ~ Chrz.: *Iwan Pieszuk*

1662, PnM 420; → F: -owna: **Pieszukowna**: ~ Chrz.: *Anna Pieszukowna* 1662, PnM 444.

Peszko-//*Pieszko-:

-owicz: **Peszkowicz**: ~ Chrz.: *Semen Peszkowicz* 1558, RG 196; -uk: **Pieszczuk**: ~ Chrz.: *Maciej Pieszczuk* 1662, PnM 483; -ik//-yk: *Pieszczyk- → -ów: **Pieszczyków**: ~ Chrz.: *Pieszczyków* 1578, IG 335.

R a f a ł

Imię Rafał, z hebr. *repa'el* ‘Bóg leczy’, zostało przejęte do gr. w postaci *Ραφαελ* i łac. *Raphael* (Tron.–Wal. 221; MaII 315), cerk. forma tego imienia *Рафаил* (Sup. 449) utrwaliła się w prawosławiu. Jest imieniem starotestamentowym. W ST nosił to imię przodek Tobita i Tobiasza (Tb 1,1) oraz odźwierny z rodu Obed-Edoma (1 Krn 26,7). Najbardziej jednak znaną postacią o tym imieniu jest anioł, który został posłany przez Boga, by uzdrowić Tobiasza i Sarę (Tb 5,4; Tb 12,14). W podlaskich materiałach źródłowych z XVI–XVII w. imię wystąpiło w dwóch wariantach. W tekstach łacińskich zapisywano je w formach łac., natomiast w dokumentach sporządzanych w języku polskim zazwyczaj posługiwano się formą przyjętą w polszczyźnie:

Rafael//Raphael: ~ Chrz.: *Rafael Sienicki*, *Raphael Sokolowski praesbiter* 1569, AU 263, 261; *Grzegorz olim Rafaeli Gąszowski* 1640–1641, KB 5; **Rafał**: ~ Chrz.: *Rafał Raczek* 1493, UP 123; *Rafał Jakubowicz*, *Rafał Klekotko* 1528, JI 192; *Rafał Raczek* 1530, JIII 253; *Rafał Martinowicz Kulesz* 1536, O 24; *Rafał Stankowicz* 1551, MIŁII 272; sz. *Rafał Maciejow*, *Rafał ...Sikorski* 1569, AU 279, 253; śl. *Rafał Borzimowski*, śl. *Rafał Kalinowski*, ślachetny *Rafał Kosowski* 1580, JI 115, 29, 30; *Daniel Rafał Korowicki* 1661, UP 77; **Raphał**: *Raphał Dąbrowski* 1560–1563, RBS 422; *Raphał Gryczanowicz* 1565, IA 7; śl. *Raphał ol. Łukasza Sikorski* 1580, JI 19; **Rafał**: ~ Żyd.: *Рафаель Гуршович* 1661, FGZS III 385 (Ż).

- Protonazwisko

Rafał-:

-ow: **Rafałow:** ~ Chrz.: *ślachetny Jozef Rafałow, śl. Wojciech Rafałow* 1580, JI 52, 70; -owicz: **Rafałowicz:** ~ Chrz.: *Jan Rafałowicz Liski* 1528, JI 183; *Raphałowicz* 1545, IMLI 105; *Nieścier Rafałowicz* 1551, IMLII 308; ~ Tat.: *Chasień Rafałowicz* 1631, RDT 84 (T); F: -owa: **Rafałowa:** ~ Chrz.: *Rafallowa, Rafallowa Trzassccyna, Rafallowa Jallmuzznina* 1571, IT 9, 21, 33.

S a b a

Saba, aram. Saba ‘starzec, dziad, dziadek’ (Mali 321), Szeba, hebr. sze-ba’ ‘(Bóg jest) pełnią, szczęściem’, z akad. Saba (Tron.–Wal. 228, 250), do gr. przejęte w postaci $\Sigma\alpha\beta\alpha\varsigma$ i $\Sigma\alpha\beta\beta\alpha\varsigma$, łac. Sabas (Mali 321), cerk. Савва (Sup. 452). W tradycji biblijnej potomek Kusza z rodu Chama (Rdz 10,7; 1 Krn 1,9), był przodkiem Sabejczyków. Imię to nosił także syn Joktana z rodu Sema (Rdz 10,28) oraz syn Jokszana, potomek Abrahama i Ketury (Rdz 25,3; 1Krn 1,32). Wśród świętych chrześcijańskich znany jest Saba Jerozolimski oraz Sawa – uczeń św. Metodego (Fros–Sowa 475; Mali 321). W materiale dokumentacyjnym z Podlasia wystąpiły formy podstawowe imienia oparte na wersji łac. i cerk., z przewagą form pochodnych od wariantu cerk.:

Sabba: ~ Chrz.: *Stanisław Sabba Uszyński* 1649, UP 52; **Sawa:** ~ Chrz.: *Sawa Kuryłow, Sawa Paniucic* 1578, IG 56, 304; *Sawa Lesnik, Sawa Maczkowicz* 1662, PnM 414, 427; **Szawa:** ~ Chrz.: *Szawa Minczewicz* 1562, RBS 500.

- Derywaty

Sawa-//Szawa-//Szewa-:

-ka: **Sawka:** ~ Chrz.: *Sawka Ancuchowicz, Sawka Radziwonowicz, Sawka, Sawka Krupa* 1551, IMLII 272, 340, 346, 267; *Sawka Chłusowicz* 1558, IS 54; *Sawka Karpowicz* 1558, IN 70; *Sawka Kononowicz,*

Sawka Szwiec 1558, IB 42, 45; *Sawka Laskowicz* 1560, PK 26; *Anton Sawka Macewicz*, *Sawka Sienkowicz* 1560, PMŁ 139, 179; *Sawka Marciniuk*, *Appa żona Sawki Marciniucha* 1662, PnM 441; *Sawka Romanowicz* 1560–1563, RBS 483; -ko: **Sawko**: ~ Chrz.: *Sawko Kondratowicz* 1560, PK 25; *Sawko Zianowicz* 1662, PnM 471; **Szawko**: ~ Chrz.: *Szawko Radczyk* 1662, PnM 440; **Szewko**: ~ Chrz.: *Szewko Przychozy* 1560, PMŁ 181.

• Protonazwisko

Saba-:

-ik: **Sabik**: ~ Chrz.: *Maczey olim Thoma Woyno Sabik* 1640, KB 5.

Sawa:

-ek: **Sawek**: ~ Chrz.: *Marcin Sawek* 1565, IA 7; -icz: **Sawicz**: ~ Chrz.: *Iwan Sawicz* 1558, IB 44; *Iwassko a Siezon Sawicz* 1558, RG 361; *Sawicz* 1580, JI 33; → -owicz: **Sawiczowicz**: ~ Chrz.: *Alexandr Sawiczowicz* 1529, JI 184.

*Sawik-:

-owicz: **Sawikowicz**: ~ Chrz.: *Andrzej Sawikowicz* 1560, PK 24.

Sawka-//*Sauka-//Szawko-:

Sawka: ~ Chrz.: *Woyciech Sawka* 1558, IB 35; → -ic//-yc: **Sawczyc**: ~ Chrz.: *Osij Sawczyc*, *Oleszko Sawczyc* 1551, IMLII 311, 324; *Hacz Sawczyc* 1558, IB 38; *Kalienik Sawczyc* 1560, PK 28, 8; *Symon Sawczyc*, 1560, PMŁ 165; *Roman Sawczyc* 1578, IG 54; **Sauczyc**: ~ Chrz.: *Iwan Sauczyc* 1560, PK 28; -icz//-ycz: **Sawczycz**: ~ Chrz.: *Ustyn Fiedzko Sawczycze*, *Osiey Sawczycz* 1560, PMŁ 160, 162, 165; -ik//-yk: **Sawczyk**: ~ Chrz.: *Jacko Sawczyk* 1560, PMŁ 140; *Matochwiej Sawczyk*, *Zachar Sawczyk* 1662, PnM 521, 413; -uk: **Szawczuk**: ~ Chrz.: *Hrycz Szawczuk* 1662, PnM 529.

*Sawczeń-:

-ic: **Sawczenic**: ~ Chrz.: *Andrzej Sawczenic* 1558, IS 54.

*Sawłuk-:

-ów: **Sawłuków**: ~ Chrz.: *Iwanko Sawłuków* 1545, IG 302.

Sawicz(e)//Sawic(e)-//Sawik(i)-:

-ki: **Sawicki**: ~ Chrz.: *szl. Jan s. Jędrzejow Sawicki* 1569, AU 285; *ślachetny Paweł Sawicki Piotrów syn z Sawicz* 1580, JI 17; *N'li Laurentio Filius Sigismundo Sawicki* 1640, PD 4; *Albrycht Sawicki* 1648, UP 128; *Władysław Sawicki* 1663 UP 101; *Paweł Sawicki* 1663, RP 684.

**Sawin(o)-:

-ec: **Sawiniec**: ~ Chrz.: *Marcin Sawiniec* 1571, IT 13, 8.

S a l m o n

Salmon, hebr. salmon ‘iskierka’, łac. Salmon (LV), potomek Judy, syn Nachszona i ojciec Booza (Rt 4,20n; 1 Krn 2,11: Salma), przodek Jezusa (Mt 1,5; Łk 3,32: Sala) (Tron.–Wal. 230). W materiale podlaskim wystąpiło imię w takiej formie tylko jeden raz:

Salmon: ~ Chrz.: *Salmon Żerebiłowski* 1560–1563, RBS 425.

P r o t o n a z w i s k o

Sałmon-//Sałman-:

-owicz: **Salmonowicz**: ~ Żyd.: ...*Шаи Салмоновичъ* 1577, ABZS V 4 (Ż); **Salmanowicz**: ~ Żyd.: ...*Беняшъ Салмановичъ* 1576, ABZS V 213 (Ż).

S a l o m o n

Imię Salomon, hebr. szelomo ‘człowiek pokoju’ (Tron.–Wal. 230), do gr. przejęte w formie Σαλομων, łac. Salomon (MaIi 320), cerk. Саламан i Соломон (Sup. 452, 458). W ST występuje 303 razy. Jest

to imię najbardziej znanej postaci biblijnej, syna Dawida i Batszeby, następcy tronu urodzonego w Jerozolimie. Jest wspomniany również w NT (Mt 1,6; 6,29; Łk 12,27). Na Podlasiu w XVI–XVII w. nie należy do popularnych. W społeczności żydowskiej to imię znacznie popularniejsze, zazwyczaj występowało w formie *Szloma*, czasem też *Słoma*. Wystąpiło w kilku wariantach:

Szloma: ~ Żyd.: *Szloma Dobruch*, XVII, IW 53 (Ż); ...*syn Szloma* XVII, IW 51 (Ż); **Szloma:** ~ Żyd.: *Шломе Козельскому* 1540, AGZS XVII 189 (Ż); *Шлома Есковичъ* 1555, AGZS XXI 2 (Ż); ...*Шлома Зушман* 1662, ABZS V 169 (Ż); *Szloma Izaakowicz* 1688, OZZ (Ż); ...*Szloma zięć* XVII, IW 49 (Ż); **Słoma:** ~ Żyd.: *Slloma Abramowicc*, *Slloma Gimpielow zięć* 1571, IT 15, 17 (Ż); *Słoma Garbarzuk*, *Słoma Ukrainiec* 1662, PnM 496 (Ż); ...*żyd Słoma Izakowicz arędarz młynów Je-o Kr. Mci Mielniczkich* 1580, AW 33 87 (Ż); **Salamon:** ~ Chrz.: *śl. Salamon* 1580, JI 24; **Salomon:** ~ Żyd.: *Komornik Salomon* XVII, IW 52 (Ż); pol.: **Salomon:** ~ Chrz.: *ślachetny Salomon Jabłoński*, *ślachetny Salomon Łuniewski*, *śl. Salomon Rikacz* 1580, JI 56, 53, 99; *Salomon Robak* 1622, MK 168, k. 108; ~ Żyd.: ...*Саломон Михалевичъ* 1629, ABZS V 142 (Ż); *Salomon, Żyd z Tykocina* 1640, Lesz 160 (Ż); *Salomon Iozwowic*, *Salomon Kramarz* XVII, IW 49 (Ż); ~ Tat.: *Salomon Lubkiewicz* 1690, RPW 231 (T); **Salemon:** ~ Żyd.: *Салемон Мошеевичъ* 1577, ABZS V 139 (Ż); **Solimon:** ~ Tat.: *Solimon Ajsicz Sokołowicz* 1631, RDT 84 (T); **Solomon:** ~ Tat.: *Po Solomonie Obduliczu* 1631, RDT 86 (T); **Suliman:** ~ Tat.: *Сулиманъ Келбекевичъ* 1591, ALT 82 (T); *Suliman Bajramowicz*, *Suliman Denisławowicz Rubaj*, *Suliman Dziafierowicz*, *Suliman Januszewicz*, *Adam i Suliman Machteciewiczze* 1631, RDT 80–121 (T); *Suliman Okmiński* 1690, RPW 232 (T); **Sulejman:** ~ Tat.: *Suleyman super equos* 1520, RT 94 (T); *Сулейман Бактысевичъ* 1565, PWL 426 (T); *Сулеймана Кункевича* 1591, ALT 96, 102 (T); *K. Sulejman Mustaficz Guliński Moła*, *Suleyman Juszynski*, *K. Suleyman Ryzwanowicz* 1683, PPT 319v, 323v (T); *Sulejman Jasiński* 1690, RPW 106 (T); *k. Sulejman Józefowicz*, *Sulejman Nawra*, 1690, RPT 79, 82 (T).

• Derywaty

Sz(e)loma-//Słoma-:

-ka: **Szłomka**: ~ Żyd.: *Szłomka Żyd* 1635, IMO 13v (Ż); *Szłomka Abramowicz zyd Rzeznik* 1655, IMO 30 (Ż); **Szłomka**: ~ Żyd.: *Moszko y Szłomka Abramowicz*, 1654, IMO 5 (Ż); **Słomka**: ~ Żyd.: *Słomka z żoną, drugi Słomka z żoną* 1663, IMO 4 (Ż); -ko: **Szłomko**: ~ Żyd.: *Szłomko Lejzerowicz* 1686 (Kleszczele), Lesz 190 (Ż).

• Protonazwisko

Szłoma-//Szłoma-//Słoma-:

-icz: **Szłomicz**: ~ Żyd.: *Jesko Szłomicz* 1542 (Bielsk) Lesz 23 (Ż);
-owicz: **Szłomowicz**: ~ Żyd.: *Boruch Szłomowicz* 1654, IMO 3 (Ż);
Szłomowicz kramarz 1688 (Kleszczele), Lesz 166 (Ż); **Szłomowicz**:
~ Żyd.: *Szłomka Szłomowicz* 1635, IMO 12 (Ż); *Abraham Szłomowicz*
1654, IMO 3 (Ż); *Лейба Шломовичъ* 1671, ABZS V 67 (Ż).

Szłomko-//Słomko-:

-in//-yn: **Słomczyn**: ~ Żyd.: *Abram Słomczyn zięć* 1669, IMO 4, 16,
33 (Ż); F: -ina//-yna: **Słomczyzna**: ~ Żyd.: *Słomczyzna wdowa* 1654,
IMO 4 (Ż); **Szłomczyzna**: ~ Żyd.: *Szłomczyzna Abramowiczowa zydow-*
ska 1669, IMO 38 (Ż).

Salamon-//Salomon-//Sałomon-//Solomon-//Sołomon-:

-ow: **Salomonow**: ~ Żyd.: *Chaim Salomonow* 1619, IMW 122 (Ż);
F: -owa: **Salomonowa**: ~ Chrz.: *Salomonowa wdowa* 1676, RPD 387;
-ówna: **Salomonówna**: ~ Tat.: *...dziedzicze Chanie Salomonównie*
1631, RDT 129 (T); -owic: **Sałomonowic**: ~ Żyd.: *Lewko Sałomonowic*
XVII, IW 50 (Ż); -owicz: **Salamonowicz**: ~ Żyd.: *Jeruchim Salamono-*
wicz 1635, IMO 12 (Ż); ~ Tat.: *kniaź Dawid Salamonowicz* 1690, RPW
164 (T); → F: -owa: **Salamonowiczowa**: k. *Chasia Salamonowiczowa*
1690, RPT 83 (T); **Salomonowicz**: ~ Chrz.: *Dzienis Salomonowicz* 1639,
OP 108, 114; ~ Żyd.: *Abram Salomonowicz* 1635, IMO 12 (Ż); ~ Tat.:
Abdul Salomonowicz 1631, RDT 82 (T); **Sałomonowicz**: ~ Żyd.: *Abram*
Sałomonowicz 1635, IMO 12 (Ż); **Solomonowicz**: ~ Tat.: *Achmieć So-*

lomonowicz 1631, RDT 82 (T); **Solomonowicz**: ~ Żyd.: ...*Самуель Соломонович* 1649, ABZS V 146 (Ż).

Salimon-//Salumun-//Sulejman-:

-owicz: **Salimonowicz**: ~ Żyd.: ...*Самуїло Салимонович* 1549, ABZS V 146 (Ż); ~ Tat.: *kniaź Aleksander Salimanowicz* 1690, RPW 164 (T); **Salumunowicz**: ~ Żyd.: *Nochym Salumunowicz* 1688, OZZ (Ż); **Sulejmanowicz**: ~ Tat.: *Нурь Давлей Сулейманович* 1565, PWL 426 (T); *Isup Sulejmanowicz* 1631, RDT 84 (T); *K. Roman Sulejmanowicz* 1683, PPT 321v (T); F: -owa: **Sulejmanowa**: ~ Tat.: *Giryńska Sulejmanowa* 1690, RPW 106 (T).

*Salomonek-//*Salomonko-:

-ik//yk: **Salomonczyk**: ~ Chrz.: *śl. Janowi Salomonczykowi* 1580, II 92.

S a m u e l

Imię Samuel, hebr. szemu'el 'El jest jego imieniem' (Tron.–Wal. 231), gr. Σαμουελ, łac. Samuel, do polszczyzny przejęte z łac. Samuel (Mall 321), cerk. forma imienia Самуил (Sup. 288). W ST imię pojawiło się 145 razy. Najbardziej znaną postacią biblijną o tym imieniu jest prorok i sędzia Izraela (1 Sm 1,20); według popularnej etymologii imię jego znaczyło 'uproszony u Pana'. Najbardziej rozpowszechnioną na Podlasiu była forma imienia przejęta do polszczyzny z łaciny. Imię w cerkiewnym wariantcie Samuіл nie wystąpiło, odnotowane są natomiast jego formy potoczne:

Szmoel: ~ Żyd.: *Szmoel Pinchasewicz* 1669, IMO 37 (Ż); **Szmyl**: ~ Żyd.: *Szmyl Radko* 1545, IMŁI 13; **Szmojło**: ~ Żyd.: *Шмоїло Богданович* 1540, AGZS XVII 77 (Ż); *Zyd Szmojło* 1635, IMO 12v (Ż); *Szmojło Mydlarz* 1662, ABZS V 168 (Ż); *Szmojło Abramowicz*, *Szmojło Markowicz*, *Szmojło Zięć Robacki*, *Szmojło, kramarz* 1654, IMO 5, 3v, 4, 24v (Ż); *Szmojło Markowicz Zyd* 1655, IMO 24 (Ż); *Szmojło Zięć Robackie*, *Szmojło Wolfowicz* 1669, IMO 37, 29 (Ż); **Szmujło**:

~ Żyd.: ...Шмуїло Якубовичъ 1632, AGZS III 330 (Ż); ...Шмуїла Мовжешовича 1638, ABGS III 44 (Ż); **Samuel**: ~ Chrz.: *Samuel Konstanty Korowiczki, Samuelum Zaborowski* 1640, KD 45, 9; *Samuel Marczyn, Samuel Sorcz* 1640–1641, KB 35, 39; *Samuel Kącki* 1650, KWB 101; *Samuel Krasnodębski, Samuel Zaborowski* 1698, 1643–1653, UP 80, 103; *Samuel Kondracik, Samuel Mazur* 1662, PnM 432, 423; *Samuel Wąz podstarości grodzki mielnicki* 1674, RpM 264; *szl. Samuel Horodziński* 1676, RPD 387; *Samuel Kaluski* 1676, UP 72; *Samuel Kossowski* 1686, UP 158; ~ Żyd.: *Samuel Abramow slluga, Samuel Natanowicz* 1571, IT 34v, 34 (Ż); *Młyn Borzyckich Samuela i Daniela (Borzychy)* 1619, IMW 21 (Ż); ...Самуель Соломонович 1649, ABZS V 146 (Ż); *Samuel z Kowla* 1663, RPT 745 (Ż); ~ Tat.: *Samuel Murza Krzczowski* 1679, Wiś 352 (T); *k. Samuel Abramowicz* 1690, RPT 77, 84 (T); ...*Jan, Heliasz, Adam, Samuel i Szachin Abrahamowicze* 1631, RDT 98 (T); *Samuel Fursowicz* 1631, Much 125 (T); *imć pan Samuel Murza-Korycki – pułkownik i.k. mości tatarski* 1674, AWK-5 354 (T); *Samuel Bazarewski, ...po Samuelu Boreckim, K. Samuel Jankiewicz, Samuel Kalina* 1683, PPT 322, 319, 321v (T); *Samuel Abuniewicz, Samuel Aziulewicz, Samuel Dzianajewicz, Samuel Kalina, K. Samuel Makowiecki, k. Samuel Szatowicz* 1690, RPT 85, 78, 81 (T); *Samuel Azarewicz, Samuel Jałomoński, Samuel i Adam Kurmanowiczowie, Samuel Łomaka, Samuel Niekraszewski* 1690, RPW 163, 231, 164, 178, 233 (T); **Samuilo**: ~ Chrz.: *Samuilo Rabiejew* 1578, IG 71; *Samuilo Roszkowicz* 1662, PnM 520; **Samujło**: ~ Chrz.: *Samuyło Antonik, Samuyło z Szydłowki* 1662, PnM 438, 413; ~ Żyd.: ... Самуїло Салимоновичъ 1549, ABZS V 146 (Ż); **Samajło**: ~ Chrz.: *Samayło Łebkowicz* 1662, PnM 411; **Samojło**: ~ Żyd.: *Samoilo Morducsałowicz* 1571, IT 15; ~ Chrz.: *Samoilo Siemienowicz* 1662, PnM 527; *Samoyło Renkiewicz* 1639, OP 134.

• Derywaty

Sam-:

-oc: **Samoc**: ~ Chrz.: *Samoc Kolhan* 1662, PnM 428.

• Protonazwisko

Samuel-//Samuil-//Samojło-//Szmojło-//Szmujło-//*Smol-:

-ów: **Samuilów**: ~ Chrz.: *Potap Samuilów* 1578, IG 314; -owicz: **Samuelowicz**: ~ Żyd.: ...*perfidus Abraham Samuelowicz de oppido Mielnik* 1583, AMGS 93 (Ż); → F: -owa: **Samuelowiczowa**: ~ Tat.: *k. Szabanowa Samuelowiczowa* 1690, RPT 83 (T); **Samojłowicz**: ~ Chrz.: *Arcich Samoyłowicz, Chwiedko Samoyłowicz, Klim Samoyłowicz, Piec Samoyłowicz* 1545, IMŁI 101, 102; *Arcich Samojłowicz, Pieć Samojłowicz* 1551, IMŁII 283, 316; ~ Żyd.: ...*Давыд Самойловичъ* 1622, ABZS V 169 (Ż); **Szmojłowicz**: ~ Żyd.: *Хацкело Шьмойловичъ...* 1541, AGZS XVII 359 (Ż); *Хацъкель Шмойловичъ...* 1555, AGZS XXI 77 (Ż); *Elias Szmojłowicz* 1635, IMO 12v (Ż); *Szachno Szmoiłowicz, Ili Szmojłowicz, Rabiey Szmojłowicz* 1654, IMO 3v (Ż); *Leyb Szmojłowicz, Pejsach Szmojłowicz, Sachno Szmojłowicz* 1655, IMO 26 (Ż); *Irsz Szmojłowicz zyd, Szabsa Szmojłowicz zyd* 1669, IMO 29,33 (Ż); **Szmujłowicz**: ~ Żyd.: ...*Зелмана Шмуйловича* 1646, ABZS V 20 (Ż); ...*Мордохъ Шмуйловичъ* 1677, ABZS V 208 (Ż); F: -owa: **Samuelowa**: ~ Chrz.: *szl. Samuelowa wdowa* 1676, RPD 348; ~ Tat.: *K Jadwiga Samuelowa Paszkowska* 1683, PPT 323 (T); *Samuelowa Smolska* 1667–1690, PWB 93 (T); *Kn. Ewa Rudnicka Samuelowa Wowkowa...*, *Kn. Fatma Rudnicka Samuelowa Murzina* 1690, RPN 104 (T); *k. Samuelowa Szabanowiczowa* 1690, RPT 80 (T); **Samujłowa**: ~ Chrz.: *Samujłowa wdowa z corką* 1662, PnM 411; **Szmojłowa**: ~ Żyd.: *Szmojłowa wdowa zydowka* 1669, IMO 37 (Ż); **Smolowa**: ~ Żyd.: ...*Smolowej zięć* 1619, IMW 122 (Ż).

*Sam-:

-icz: **Samicz**: ~ Chrz.: *Samicz* 1560, IN 75; -owicz: **Samowicz**: ~ Chrz.: *Hryn Samowicz* 1545, IMŁI 112, 113; -oicz: **Samoicz**: ~ Chrz.: *Waszel Samoicz, Waszko Samoicz, Radzio Samoicz* 1577, JI 166, 166, 170.

Samoc-:

-ik: **Samocik**: ~ Chrz.: *Olisiey Samocik* 1662, PnM 535.

Samson

Imię Samson, z hebr. szimszon (szemesz ‘słońce’), było imieniem teoforycznym ku czci boga słońca Szemesza (Tron.–Wal. 231). Do greki i łaciny zaadaptowane w postaci Σαμσων, łac. Samson (Mall 320), cerk. Сампсон (Sup. 452). W Biblii nie należało do imion popularnych. Nosił je syn Manoacha z pokolenia Dana (Sdz 13,24). Jako ostatni z wielkich sędziów Izraela jest wspomniany też w NT (Hbr 11,32). W materiałach źródłowych z Podlasia imię *Samson* także należało do rzadkich. Występowało w formie podstawowej oraz rozszerzonej za pomocą formantu -ek:

Samson: ~ Chrz.: *Samson, Choma Dmitrowicz* 1560, PMŁ 153; *Samson Wachuta Sulakowicz* 1560, IN 65; *Samson Kosczyk, Samson pastuch* 1662, PnM 413, 525; → -ek: **Samsoniek:** ~ Chrz.: *Samsoniek ma-stalerz* 1662, PnM 435.

- Protonazwisko

Samson-:

Samson: ~ Chrz.: *Marcin Samson* 1571, IT 8, 25; -icz: *Samsonicz-: → F: -ka: **Samsoniczka:** ~ Chrz.: *Mielacha Samsoniczka* 1662, PnM 484, 451.

Sams-:

-icz: **Samsicz:** ~ Chrz.: *Makar Samsicz* 1560–1563, RBS 459.

Sam-:

-sza: **Samsza:** ~ Chrz.: *Zan a Iwan Samsza* 1560–1563, RBS 463; -owicz: **Samowicz:** ~ Chrz.: *Hacz Samowicz* 1560, PK 6.

Serafin

Serafin, hebr. serafim ‘płonący’, do gr. przejęte w postaci Σεραφίμ, Σεραφίν, łac. Seraphinus, Seraphim (MaII 322), cerk. Серафим (Sup. 455). W ST jest to nazwa chóru anielskiego (Iz 6,2; 6,6). W badanym materiale antroponimicznym imię wystąpiło tylko w pełnej formie. W tekstach łacińskich natrafiamy na zapis imienia z łac. **ph**:

Seraphin: ~ Chrz.: *śl. Seraphin Kobylenski* 1580, JI 102; *N’lis Albertus ol. Seraphini Zawadzki* 1640, KD 5; **Serafin**: ~ Chrz.: *Serafin Korzeniowski* 1520, JIII 250; *Serafin Pawłowicz* 1528, JI 190; *Serafin* 1560, IN 76; *Serafin Kowal*, *Serafin Pozlik* 1565, IA 4, 5; *szl. Serafin Maleszewski*, *Serafin Sikorski* 1569, AU 295, 266; *Serafin Onisiewicz*, *Serafin Pycsowic*, *Serafin Usseński* 1571, IT 13, 14, 16; *Serafin Puchalski* 1576, JIII 256; *śl. Jakob ol. Serafina z Bartkowiąt*, *śl. Serafin Piekuth* 1580, JI 101, 93; **Sarafin**: ~ Tat.: *...Сарафину Алягимъбирдею* 1582–1585 ML 206 (T); **Serwin**: ~ Chrz.: *Serwin Kuzmik* 1662, PnM 483.

- Derywaty

Sara-:

-ś: **Saraś**: ~ Chrz.: *Saraś syn Pycsow* 1571, IT 14.

- Protonazwisko

Serafin-:

-ow: **Serafinow**: ~ Chrz.: *Iwan zięć Serafinow* 1571, IT 32.

*Serafinek-//*Serafinko-:

-ik//yk: **Serafinczyk**: ~ Chrz.: *szl. Marcin Serafinczyk* 1676, RPD 350.

Sergiusz

Sergiusz, łac. nazwa rodowa Sergius (gens Sergia), gr. Σεργιος, łac. Sergius (Tron.–Wal. 237), cerk. Сергий (Sup. 294), w Biblii występuje w ST: Manius Sergius – jest to imię jednego z legatów rzymskich w Azji za rządów Lizjasza (2 Mch 11,34); w NT: Sergius Paulus (Sergiusz Paweł) – nawrócony przez Szawła prokonsul Cypru (Dz 13,7–12). W średniowiecznej Polsce niespotykane, popularne natomiast wśród Słowian wschodnich, zwłaszcza w Rosji. Na Podlasiu w XVI–XVII w. należy do imion rzadkich. Wystąpiło w formach potocznych powstałych na bazie imienia cerk., zróżnicowanych graficznie i fonetycznie:

Serhey: ~ Chrz.: *Serhey Panczuk* 1662, PnM 428; **Sierhey:** ~ Chrz.: *Sierhey Janczenia*, *Sierhey Zuk* 1551, IMŁII 285, 263; *Sierhey Dmi-trowicz* 1639, OP 116; **Sierhiey:** ~ Chrz.: *Sierhiey Ofanasowicz* 1545, IMŁI 105; *Sierhiey Pyzowicz* 1551, IMŁII 246; *Sierhiey Wacuta Kalenikowicze* 1560, PMŁ 135.

- Derywaty

Sierh-:

-an: **Sierhan:** ~ Chrz.: *Sierhan Ziczkulicz* 1551, IMŁII 325.

Sier-:

-ko: **Sierko:** ~ Chrz.: *Sierko Lacsowic*, *Sierko Llapa* 1571, IT 30, 18.

- Protonazwisko

*Siergiej-//Sierhej-//Sierhiey-:

Sierhej: ~ Chrz.: *Jan Sierhej* 1558, IB 34; → -ow: **Sierhiejow:** ~ Chrz.: *szl. Marek Sierhiejow* 1569, AU 275; -ewicz: **Sierhejewicz:** ~ Chrz.: *Prokop Sierhejewicz* 1558, IS 52; -owicz: **Siergiejowicz:** ~ Chrz.: *Prokop Siergiejowicz* 1560–1563, RBS 463.

Sierhan-:

-owicz: **Sierhanowicz**: ~ Chrz.: *Arcich Sierhanowicz* 1551, IMŁII 326, 339.

Sierko-:

Sierko: ~ Chrz.: *Cswieżko Sierko, Serafin Sierko, Woiciecs Sierko* 1571, IT 30, 15, 25; → -ow: **Sierkow**: ~ Chrz.: *Iwan zięć Sierkow* 1571, IT 33; -owicz: **Sierkowicz**: ~ Chrz.: *Piec Sierkowicz* 1558, RG 6; -owicz: **Sierkowicz**: ~ Chrz.: *Dziemieszko Sierkowicz, Ławrysz Sierkowicz* 1545, IMŁI 103.

S o f o n i a s z

Sofoniasz, hebr. sepanjah(u) ‘Jahwe ochrania’ (Tron.–Wal. 241), do gr. przejęte w formie Σοφονιάς, łac. Sophonias, scs. Sofinija (Mall 323), cerk. Софония (Sup. 301). W ST występuje wiele postaci o tym imieniu: przodek rodu Hemana, potomek Kehata (1 Krn 6,9); najbardziej znana postać – prorok, jeden z dwunastu proroków (So 1,1; Jr 29,29), syn Maasejasza, drugi rangą kapłan w Jerozolimie (2 Krl 25,18; Jr 52,24); ojciec Jozjasza z czasów proroka Zachariasza (Za 6,10). W materiale dokumentacyjnym z Podlasia imię wystąpiło w zdeformowanej fonetycznie postaci formy cerk. Sofonija > *Sohniej*, w formie alternacyjnej, utworzonej od skróconego tematu Sofon//Sowon (f : w) > *Sowan, Sowun* oraz Sof-//Sop- (f : p) z rozszerzeniem sufiksalnym.

Sohniej: ~ Chrz.: *Sohniej Kozłowicz* 1560, PK 14; **Sowon**: ~ Chrz.: *Sowon* 1545, IMŁI 100; *Sowon, Sienko, Chilko Klimowicz* 1560, PMŁ 133; **Sowun**: ~ Chrz.: *Sowun Proiawa* 1662, PnM 412; **Sowan**: ~ Chrz.: *Sowan Howienowjcz* 1560, PMŁ 159.

• D e r y w a t y

Sofon-//Sowon-:

-ko: **Sowonko**: ~ Chrz.: *Sowonko Łabaczewicz* 1545, IMŁI 103.

Sof-//Sop-:

-ko: **Sopko**: ~ Chrz.: *Sopko Płaxa* 1662, PnM 484.

• **Protonazwisko**

Sowon-//*Sapon-:

-ewicz: **Sowoniewicz**: ~ Chrz.: *Rek Sowoniewicz* 1551, IMŁII 237; *Wasył Sowoniewicz* 1560, PK 16; -owicz: **Saponowicz**: ~ Chrz.: *Paweł Saponowicz* 1560, IN 73; -ik: **Sowonik**: ~ Chrz.: *Weremko Sowonik* 1662, PnM 440; → -owicz: **Sowonikowicz**: *Michno Sowonikowicz* 1560, PMŁ 133; -uk: **Sowoniuk**: ~ Chrz.: *Jan Sowoniuk* 1662, PnM 438.

Sowonko-:

-ic//-yc: **Sowonczyc**: ~ Chrz.: *Olic Sowonczyc* 1551, IMŁII 299; -owicz: **Sowonkowicz**: ~ Chrz.: *Fiedzko Sowonkowicz, Michno Sowonkowicz, Mikołaj Sowonkowicz* 1560, PMŁ 172, 124, 149.

*Sawonda-:

-icz: **Sawondzicz**: ~ Chrz.: *Iwan Sawondzicz* 1545, IMH 92.

Sozypater

Sozypater, gr. Σο(σι)πατρος ‘ten, który ocalił ojca’ (Tron.–Wal. 242), łac. Sopater, Sosipater (LV), cerk. Сосипатр (Sup. 300). W ST było to imię dowódcy wojsk Judy Machabeusza (2 Mch 14,16); w NT – imię chrześcijanina z Berei, krewnego i towarzysza Pawła (Dz 20,4; Rz 16,21). W pełnej formie cerk. Sosipatr w materiale dokumentacyjnym z Podlasia imię nie wystąpiło, natomiast jest poświadczona forma skrócona, która mogła powstać na jego bazie. Obserwujemy tu zarówno synkopę, jak i apokopę z jednoczesną zamianą s > sz:

Szpat: ~ Chrz.: *Szpat Miłostów* 1578, IG 88.

Stefan – Szczepan

Imię Stefan//Szczepan ukształtowało się w polszczyźnie na bazie gr. Στεφανος ‘uwieńczony’, do łac. przejęte w postaci Stephanus, w scs. Стефанъ, Stěfanъ, Stěpanъ (Tron.–Wal. 249; Mall 325), cerk. Стефан, wsł. Степан (Sup. 302). Działalność ewangelizacyjna św. Szczepana sprowokowała prześladowców do zadania mu śmierci poprzez ukamienowanie (Dz 7,54–60). Imię Stefanas nosił jeden z pierwszych chrześcijan Koryntu, który przyjął chrzest z rąk św. Pawła (1 Kor 1,16; 16,15). Na Podlasiu w XVI–XVII w. było imieniem popularnym. Wystąpiło w kilku wariantach fonetycznych i graficznych:

Stephanus: ~ Chrz.: *Stephanus Boryszewicz pisarz...* 1662, PnM 414; *Stephanus Kulikowski*, *Stephanus Skrebieluk*, *Zabłudowski Stephanus* 1665, 1668 S.; **Stephan:** ~ Chrz.: *Stephan Nikonowicz*, *Stephan Skuratowicz*, *Stephan Smoluga* 1545, IMŁI 92, 115; *Stephan Smolucha* 1551, JIII 249, 253; *Stephan Syczenia* 1551, IMŁ II 245; *Stephan Lopusko* 1558, RG 362; *Stephan Ilkowicz*, *Stephan Krasiewicz*, *Stephan Zaniewicz* 1560, PMŁ 139, 167, 179; *Stephan Zibortowicz* 1560–1563, RBS 480; *Stephan Bartoszewicz* 1639, OP 121; *Stephan Smoleżowski* 1640–1641, KB 11; *Stephan Makarewicz* 1662, PnM 532; *Stephan Szczerbakowicz* 1690, KWB 18; ~ Tat.: *kniaź Stephan Sliwicki* 1683, PPT 323v (T); **Stefan:** ~ Chrz.: *Stefan Oszmieński* 1551, JIII 253; *Stefan Slossarz*, *Stefan Zaniewicz* 1560, IN 69; *Stefan Nossacz* 1560, PK 18; *Stefan Bartleiewicz* 1639, OP 112, 121; *Stefan Mielnik* 1662, PnM 421; *Stefan Barabasik*, szl. *Stefan Drozdowski* 1676, RPD 350, 387; ~ Tat.: *Stefan Bołota*, *Stefan Czepkowski*, *Stefan Kurczyński* 1690, RPW 104, 105 (T); **Szczepan:** ~ Chrz.: *Szczepan Romanowicz* 1528, JI 195; *Szczepan Jankowicz* 1545, IMŁI 102; *Szczepan Iwasskiew* 1558, RG 28; *Szczepan Bukonicz*, *Szczepan Woitowicz* 1560–1563, RBS 468, 72; *Szczepan Buchała* 1565 IA 3; *Sscepnan Buśmic*, *Sscepnan Kieturko*, *Sscepnan Niedźwiedko* 1571, IT 13, 12, 22; *Szczepan Onisimów*, *Szczepan Proncew*, *Szczepan Woytkow* 1578, IG 306, 314, 300; *śl. Szczepan Juzyszczyk*, *woźny ziemski* 1580, JI 104; *Szczepan Waskowicz* 1662, PnM 484; **Szczep:** ~ Chrz.: *Szczep Korol* 1528, JI 214; **Stepan:** ~ Chrz.:

Jacob Stepan Czupurnowiczi 1560–1563, RBS 483; *Stepan Guzuk z żoną, Stepan Tomczyk z żoną* 1662, PnM 426; *Stepan Łukaszew, Stepan Nieszczerow, Stepan Ostapowicz* 1578, IG 85, 301, 311; *Stepan Mieleszkiewicz* 1567, IMBS 182; *Stepan Mikiczic, Stepan, Sienko Onuczuczicy* 1558, RG 361, 32; *Stepan Sidorowicz* 1560, PK 11; **Stiepan:** ~ Chrz.: *Stiepan Markowicz, Stiepan Tiochmowicz* 1551, IMŁII 253, 319; *Stiepan Kiwoniewicz, Stiepan Soczewka* 1560, PK 21, 23.

- Derywaty

Ste-//Stie-//Sto-//Szcze-:

-c: **Stec:** ~ Chrz.: *Stec Wywiersic, Stec Zadynowicz* 1545, IMŁ 95, 96; *Stec Suprunowicz* 1551, IMŁII 232; *Stec Połayko, Stec Wielgusz, Stec Weniuk* 1662, PnM 423, 425, 426; → -ko: **Stecko:** ~ Chrz.: *Stecko Cybulka* 1498, RM 249; *Stecko Głuszko, Stecko Łazowcewicz* 1551, IMŁ-II 231, 324; *Stecko Krasiewicz, Stecko Micewicz* 1560, PMŁ 167, 149; -cz: **Stecz:** ~ Chrz.: *Stecz Bohdaniec* 1558, IS 55; *Stecz Oliskowicz, Stecz Pachulicz* 1560, PK 5, 17; *Stecz z Dunajowa, krobnik* 1580, JI 80; **Stiecz:** ~ Chrz.: *Stiecz Sustycz* 1560, PK 21; **Stocz:** ~ Chrz.: *Stocz Kuzicz* 1558, IB 38; *Sthocz Krunthkowycz* 1558, IB 37; → -ko: **Steczko:** ~ Chrz.: *Steczko Paskowicz, Steczko Czezel* 1558, IB 37, 44; *Steczko Oliskowicz, Steczko Spodarynkowicz* 1560, PK 5, 10; *Steczko Momotowicz* 1560–1563, RBS 423, 449; *Chwiedko s. Steczkow, Steczko Dachowicz, Steczko Kopka* 1569, AU 276, 276, 275; *Steczko Sidoryk, Stefan Woytik* 1662, PnM 434, 430; -ch: **Szzech:** ~ Chrz.: *Szzech Rudnik* 1560, IN 69.

- Protonazwisko

Stefan-//Stepan-//Sciepan-//Szczepan-:

-ow: **Stepanow:** ~ Chrz.: *Kuryan Stepanow* 1558, RG 362; **Szczepanow:** ~ Chrz.: *Kondrat Szczepanow* 1580, JI 57; -ów: **Stepanów:** ~ Chrz.: *Jako Stepanów* 1578, IG 328; **Szczepanów:** ~ Chrz.: *Matel Szczepanów, Michał Szczepanów* 1580, JI 57; *Stefanów- → -owic: **Stefanufowic:** ~ Chrz.: *Malcser Stefanufowic* 1571, IT 8; -owicz: **Stefanowicz:** ~ Chrz.: *Dec Stefanowicz* 1551, IMŁII 292; *Jacek Stefanowicz* 1560, PMŁ 161; ~ Tat.: *Izaak Stefanowicz* 1690, RPW 104 (T);

Stepanowicz: ~ Chrz.: *Chyc Stepanowicz, Iliasz Stepanowicz, Iwan Stepanowicz* 1558, IS 52, 53, 58; *Makar Stepanowicz* 1560–1563, RBS 459; ~ Tat.: *Horasz Goza Stepanowicz* 1520, RT 97 (T); *Ворозкгоча Степановичъ, Азимъ Степановичъ* 1528, PPWL 113, 117 (T); **Sciepanowicz:** ~ Chrz.: *Hryn Sciepanowicz, Jakub Sciepanowicz, Marcich Sciepanowicz* 1551, IMLII 292, 277; *Symon Sciepanowicz* 1639, OP 124; **Szczepanowicz:** ~ Chrz.: *Miklasz Szczepanowicz* 1528, JI 190; *Dec Szczepanowicz* 1545, IMLI 117; *Chwiec Szczepanowicz, Sak Szczepanowicz* 1558, IB 43, 39; *Konon Szczepanowicz, Ossithko Szczepanowicz* 1558, IS 58; *Karp i Iwan Szczepanowiczi* 1560, PK 5; *Zan Szczepanowicz* 1560–1563, RBS 459; *Kondrat Szczepanow* 1578, IG 57; -'uk: **Stepaniuk:** ~ Chrz.: *Stepaniuk z żoną* 1662, PnM 522; F: -owaja: **Szczepanowaja:** ~ Chrz.: *Szczepanowaia Mikołajewicz wdowa* 1580, JI 187; -owna: **Szczepanowna:** ~ Chrz.: *Helena Szczepanowna* 1662, PnM 418; -ek: *Stepanek- → F: -a: **Stepanka:** ~ Chrz.: *Kaśka Stepanka* 1662, PnM 439.

Stec-//Stecz-//Stocz-//*Szecz-:

-ow: **Stecow:** ~ Chrz.: *Ławryn Stecow* 1578, IG 329; **Szczeczow:** ~ Chrz.: *Ilko Szczeczow syn* 1558, IB 38; -ewicz: **Stecewicz:** ~ Chrz.: *Miśko Stecewicz* 1528, JI 196; -enicz: **Steczenicz:** ~ Chrz.: *Jakim, Stanko Steczeniczi* 1560–1563, RBS 461; **Stoczenicz:** ~ Chrz.: *Janko, Stanko Stoczeniczi* 1560–1563, RBS 461, 483; -owicz: **Steczowicz:** ~ Chrz.: *Maciey Steczowicz* 1565, IA 5; **Szczeczowicz:** ~ Chrz.: *Andrzej Szczeczowicz* 1558, IS 57; -uk: **Steczuk:** ~ Chrz.: *Ichnat Steczuk* 1662, PnM 424.

*Sciech-//*Sciesz-:

-ewicz: **Scieszewicz:** ~ Chrz.: *Woyciech Scieszewicz* 1558, IS 49; -owicz: **Sciechowicz:** ~ Chrz.: *Chwiedzko Sciechowicz, Marcin Sciechowicz* 1545, IMLI 115, 117.

*Sciechno-:

-ejko: **Sciechniejko:** ~ Chrz.: *Sciehnienyko* 1545, IMLI 98.

Stecko-//*Sciecko-:

-ewicz: **Steckiewicz:** ~ Chrz.: *Lenart Steckiewicz, Walenty Steckiewicz* 1560, PMŁ 176, 178; -owicz: **Steckowicz:** ~ Chrz.: *Fiedz Steckowicz, Kuniec Steckowicz* 1551, IMŁII 231; *Andrzej Steckowicz* 1560, PMŁ 178; **Scieckowicz:** ~ Chrz.: *Konach Scieckowicz* 1545, IMŁI 92.

*Szczepanek-//*Szczepanko-:

-ik//-yk: **Szczepanczyk:** *szl. Paweł Szczepanczyk* 1676, RPD 350.

Sylwan

Sylwan, łac. cognomen *Silvanus* (imię bożka lasów i pól < łac. *silva* 'las'), przejęte do gr. w postaci *Σιλουανος*, scs. *Силуанъ, Сильванъ* (Tron.–Wal. 244; Mall 324), cerk. *Силуан, Сильван* (Sup. 296, 457). W NT była to rzymska forma imienia *Sylasa*, judeochrześcijanina, obywatela rzymskiego, używana w jego pracy misyjnej (2 Kor 1,19; 1 Tes 1,1; 2 Tes 1,1 1 P 5,12). Na Podlasiu imię należało w badanym okresie do bardzo rzadkich i wystąpiło w zdeformowanej fonetycznie postaci *Silian*. Możliwa jest skrócona forma tego imienia *Sila*, które jest odnotowane w słowniku A. Superańskiej (Sup. 295) jako imię cerk. Materiał dokumentacyjny z Podlasia zawiera poświadczenia imienia w formie *Szila*.

Silian: ~ Chrz.: *Silian Pilipik chłopiec służyły Pilipika Jakuba* 1662, PnM 515; **Szila:** ~ Chrz.: *szl. Szila s. Dachow* 1569, AU 276.

- Protonazwisko

*Siliwan-:

-owicz: **Siliwanowicz:** ~ Chrz.: *Iwan Siliwanowicz, Roma Siliwanowicz* 1560–1563, RBS 53.

Siła-:

Siła: ~ Chrz.: *Zuk Siła* 1551, IMŁII 287, 265; → -owicz: **Silowicz:** ~ Chrz.: *Jurko Silowicz* 1560, IN 64.

Symeon – Szymon

Imię Szymon, z hebr. szim'on '(Bóg) wysłuchał', do gr. zostało przejęte w postaci Συμεων, Σιμεων, Σιμων, a następnie do łac. Simeon, Simon (Tron.–Wal. 245; Malec 326), cerk. СИМЕОН, СИМОН (Sup. 457). Najbardziej znaną postacią ze ST jest syn patriarchy Jakuba i Lei (Rd 29,33), eponim pokolenia Symeonitów (Tron.–Wal. 243). Imię to nosiło w ST szereg innych postaci: Izraelita spośród synów Harima (Ezd 10,31), przodek Judy Machabeusza (1 Mch 2,1), brat Judy Machabeusza, arcykapłan (1 Mch 2,3) i in. Z NT najbardziej znane postaci to: przodek Jezusa (Łk 3,30), starzec Symeon, który wraz z Anną przyjął Jezusa w świątyni jerozolimskiej (Łk 2,25–35). Imię Szymon jest znane jako żydowskie imię św. Piotra (Mt 16,17) oraz imię ojca Judasza, Szymona Iskarioty (J 671). Imię to nosił jeden z Dwunastu: Szymon Zelota (gr. Ζηλωτής), apostoł zwany Kananejczykiem lub Gorliwym, męczennik, święty Kościoła katolickiego i prawosławnego (Mt 10,3; Mk 6,3; Łk 6,15; Dz 1,13) i wielu innych postaci NT (Tron.–Wal. 245). Być może dlatego cieszyło się ono wyjątkową popularnością w XVI–XVII w. na Podlasiu. Biblijne imię *Szymon* najczęściej występowało w formie najbardziej zbliżonej do hebr. oryginału oraz w różnych wariantach fonetycznych i graficznych, co zazwyczaj wiązało się z typem i charakterem samego zabytku. Jego cerk. wariant *Simeon* był rzadko notowany w różnego rodzaju podlaskich źródłach historycznych z XVI–XVII w., natomiast formy potoczne powstałe na jego bazie osiągały dużą frekwencję:

Szymon: ~ Chrz.: *Szymon Hołowka z Turośni* 1520, JIII 250; *Szymon... Stasewicz* 1528, JI 189; *Szymon Moniuszkowicz* 1536, O 24; *Żyd Szymon* 1545, IMŁI 95; *Szymon Jewchimowicz, Szymon Wierszkowicz* 1560, PMŁ 122–170; *Szymon Mikłaszewicz, Szymon Żołna* 1565, IA 6, 12; *Szymon Cyganowicz* 1569, AU 267; *Szymon Wieruć* 1573, IT 62; *Szymon Jakutyecz* 1578, IG 85; *Szymon Zadzienowicz* 1639, OP 112; *Szymon Hołowczycki, Szymon Zbaraski* 1662, PnM 525, 491; *Szymon Maleszewski* 1663, RP 685; *Szymon Buzenski, Szymon Moniuszko, Szymon Wiszowaty* 1676, RPD 387, 350, 351; ~ Żyd.: *Szymon, kramarz*

1571 (Tykocin), Lesz 166 (Ż); *Szymon Nachimowicz* 1600 (Grodno), Lesz 175 (Ż); *Szymon Jesko, Szymon Pryskacz* XVII, IW 52 (Ż); **Sziman**: ~ Chrz.: *Sziman Dzietko, Sziman Nowotnicz, Sziman Nowotny, Sziman Poszwiata* 1577, JI 166, 165; ~ Tat.: *Шиманъ Различъ* 1528, PWL 116 (T); **Szyman**: ~ Chrz.: *Szyman Jankowicz* 1514–1519, Wiś 333; *Szyman Stankowicz* 1551, IMŁII 239; *Szyman a Gryg Bierczewicy, Łukian a Szyman Buyny, Szyman Szeypak* 1566, IA 12, 11, 7; *szl. Szyman Papliński* 1569, AU 272; *Szyman Matelewicz, Szyman Woykielewicz* 1639, OP 124, 133; **Ssyman**: ~ Chrz.: *Ssyman Jozzewic, Ssyman Buśmic, Ssyman Pastucs* 1571, IT 12, 26, 18; **Szijman**: ~ Chrz.: *Szijman Dublikowicz* 1551, IMŁII 202; **Simeon**: ~ Chrz.: *Simeon Misiosiek* 1558, IS 51; **Siemion**: ~ Chrz.: *Siemion Zdanowicz Chłuski* 15... , JIII 248; *Siemion Roczek* 1558, IB 34; *Siemion Horodnianin, Siemion Marcinowicz* 1560, PK 13,6; *Siemion Piolkowicz* 1560, PW 23; *Chwiedor olim Siemion* 1569, AU 246; *Siemion Joskieicz* 1577, JI 163; *Siemion Pietraszków* 1578, IG 88; *Siemion z Łosic* 1580, JI 81; *Siemion Skilondzia, Siemion Tomkowicz* 1639, OP 109, 124; *Siemion Bastwa z żoną, Bieduk Siemion gospodarz, Siemion Bierunik, Siemion Bozuszka, u Siemiona Hlibijaka, Siemion Jaroczenia, Siemion Kaliszyk* 1662, PnM 426,421, 430, 429, 515,431, 413; **Sziemion**: ~ Chrz.: *Sziemion Dzierkowi* 1578, IG 85; *Sziemion a Ihnat Koroliewici* 1558, RG 6; *Sziemion Kuzmic* 1558, RG 7; **Simon**: ~ Chrz.: *Simon Hauczowicz z siebrami* 1558, IB 42; *Simon Drągowski* 1558, IS 51; *Simon Brodzik, Simon Drang, Simon Nikonowicz* 1560–1563, RBS 422, 449, 430; *Simon olim Stefani Panek* 1569, AU 246; *Simon Dzietko* 1577, JI 165; *śl. Jan i Simon Baykowszczy, Simon Tunkiel* 1580, JI 118, 8; *Simon de Georgij Miłkowski* 1640, KD 12; *Simon Borowski* 1640–1641 KB 20; *Simon Arciszik, Simon Kaczyk, Simon Słoduszko* 1662, PnM 442, 429, 431; ~ Tat.: *Simon Józefowicz* 1690, RWP 105 (T); **Symon**: ~ Chrz.: *Symon Dong, Jarosz Symon Drąg* 1558, IS 50; *Symon Krupczyc* 1558, IB 43; *Symon Sawczyc* 1560, PMŁ 160; *śl. Symon Panek Brzozowski* 1580, JI 112; *Symon Sciepanowicz* 1639, OP 124; *Symon Adamowicz, Symon Jakubik, Symon Kosczyk, Symon Winnik* 1662, PnM 788, 494, 440, 511; ~ Tat.: *p. Symon Jałomoński* 1690, RPW 233 (T); **Semen**: ~ Chrz.: *Semen Mohota* 1528, JI 186; *Semen Peszkowicz* 1558, RG 196; *Semen Łosicki* 1600, AK 155; *Semen Hoholka, Semen Oxiuticz* 1662, PnM 524, 531;

~ Tat.: *Семень Чутуторовичъ, Семень Глебовичъ* 1528, PwL 115, 117 (T); **Semin**: ~ Chrz.: *Semin Sienczyk* 1662, PnM 536; **Siemen**: ~ Chrz.: *Siemen a Kuzma Hlebiczy* 1558, RG 20; *Siemen Swikło, Siemen Wieliczko, Siemen Zaleski* 1662, PnM 528, 483; **Siemien**: ~ Chrz.: *Siemien Husakowicz* 1567, IMBS 181; *Siemien Daciuk* 1662, PnM 528, 483; **Sziemien**: ~ Chrz.: *Sziemien Romanow* 1558, RG 21.

• Derywaty

Szymon-:

-ec: **Szymoniec**: ~ Żyd.: *Шимонца Бенковича* 1541, AGZS XVII 334 (Ż); -ik: **Szymanik**: ~ Chrz.: *Szymanik Żrobko* 1566, IA 11; -ko: **Szmonko**: ~ Żyd.: *Шмонко Кучкевичъ* 1540, AGZS XVII 159 (Ż).

Szym-//Siem-//Sim-//Sym-//Sziom-:

-o: **Siemo**: ~ Chrz.: *Siemo Olekszyz* 1578, IG 88; -ek: **Szymek**: ~ Chrz.: *Szymek Stacywka, Szymek Sczerbiczyk* 1639, OP 133, 134; ...*Szymek* 1580, JI 101; -ko: **Szymko**: ~ Chrz.: *Szymko Mielnik a Chwiedz z Wołkowiska, Szymko Janowicz* 1558, IB 41, 43; *Szymko Nosuczycz, Szymko Szubiel* 1558, IS 58, 56; ...*a Szymko Woiskiewici, Szymko, Staniuta Jackowiczy* 1558, RG 7, 26; *Szymko Romaszkiwicz* 1566, IA 10; *Szymko Andruszków, Szymko Boltrow, Szymko Iwaszkow, Szymko Jachów, Szymko Juzef, Szymko Jurcew* 1578, IG 304, 57, 320, 333, 58, 58; *Szymko Jagustynik, Szymko Woropay* 1639, OP 142, 134; *Szymko Bahniuk* 1662, PnM 528; ~ Tat.: ...*татарин господарский Шимко Корсакевичъ* 1555, AGZS 81 (T); -ko: **Simko**: ~ Chrz.: *Simko Ławnik, Simko Nosuczycz, Simko Ziemoitowicz, Simko Zubel* 1558, IS 52, 58, 70, 56; *Simko Ziemoitowicz* 1560, IN 70; *Simko Mankowicz* 1560, PMŁ 169; *Simko Bukowicz, Simko Nosutonicz* 1560–1563, RBS 468; *Simko Zartyszkyk* 1662, PnM 423; **Symko**: ~ Chrz.: *Symko Zmodzinowicz* 1560, IN 68; ~ Żyd.: *Symko Mordassowicz* 1558, IS 57 (Ż); -eczko// -oczko: **Sziomoczko**: ~ Chrz.: *Sziomoczko Mały* 1558, IB 45.

Sen-//Sien-//Sień-:

Sien ~ Chrz.: *Sien Sakowicz* 1558, IS 49; → -ko: **Sienko**: ~ Chrz.: *Sienko Bielko, Sienko Skory* 1545, IMŁI 108, 98; *Sienko Arcichowicz, Sien-*

ko Pacewicz, Sienko Skory 1551, IMŁII 283, 288, 267; *Sienko Dudłowicz* 1558, IB 41; *Sienko Niewirowic, Stepan, Sienko Onczuczyczy* 1558, RG 23, 32; *Sienko* 1560, IN 70; *Sienko Choczewicz, Sienko Paczewicz, Sienko a Pacz Rzepczycy* 1560, PK 122, 8; *Sienko Baciechowicz, Sienko Hryniewicz, Sienko, Hrynko Jucewicz, Sienko Koladycz, Sienko, Chilko Klimowicz, Sienko Truc//Trucewicz* 1560, PMŁ 125, 165, 137, 156, 133, 141, 142, 145; *Sienko Olisziowicz, Sienko Pankratowicz* 1560–1563, RBS 425, 480; *Sienko Ostapkowicz* 1565, IA 8; *Sieńko Michnowicz* 1567, IMBS 183; *Sienko olim Iwan* 1569, AU 246; *Sieńko Cimossewic* 1571, IT 25; *Sienko, Hryszko Boiarze, Sienko Panasów* 1578, IG 324, 301; *Sienko Bochenko* 1600, AK 155; ~ Żyd.: *Сенько Изудичъ* 1539, AGZS XVII 3, 31, 52, 53 (Ž); ~ Tat.: *Сенько Асановичъ, Сенько Бактышевичъ, Сенько Легишевичъ, Сенько Собаковичъ, Сенько Станкевичъ, Сенько Шигалычъ* 1528, PWL 115, 114, 117, 1136 110 (T); *Сенько Ольггожычъ* 1565, PWL 427 (T); *Po Sienku Algożyczu, Po Sienku Oziulewiczu* 1631, RDT 90, 91 (T); **Senko**: ~ Chrz.: *Senko Orechowicz* 1551, IMŁII 235; -ka: **Seńka**: ~ Chrz.: *Seńka Jesieniewicz* 1590, AWAK 31, s. 45; -uta: **Sieniuta**: ~ Chrz.: *Czissko a Sieniuta Iwasskowicz* 1558, RG 376; *Sieniuta Noskowicz* 1551, IMŁII 257; -uto: **Sieniuto**: ~ Chrz.: *Sieniuto a Piothr Nosucziczi* 1558, RG 6.

*Sieniec-:

-iło: **Siencilo**: ~ Chrz.: *Siencilo Ostapków* 1578, IG 335; *Siencilo Ostapkowicz* 1558, RG 5.

• Protonazwisko

Szymon-//Szyman-//*Szymun-//Simon-//*Siman-//Symon-//Semen-//
Siemien-//Siemion-:

-ow: **Szymonow**: ~ Chrz.: *szl. Jakub s. Szymonow Zawisza* 1569, AU 296; **Szymanow**: ~ Chrz.: *Janucz Szymanow* 1558, RG 17, 14, 15; -ów: **Szymanów**: ~ Chrz.: *Hryszko Szymanów* 1578, IG 142; **Siemienow**: ~ Chrz.: *Kondrath Siemienow synem* 1558, RG 362; -owic: **Szymonowic**: ~ Chrz.: *Piotruk Szymonowic* 1558, IS 56; *Matys Szymonowic* 1571, IT 35; **Szymanowic**: ~ Chrz.: *Szczepan Szymanowic* 1551, IMŁII 260; *Andrzej Szymanowic* 1558, RG 26; **Siemionowic**:

~ Chrz.: *Albertus Siemionowic* 1666, S.; -owicz: **Szymonowicz**: ~ Chrz.: *Jakub Szymonowicz* 1558, IS 56; ~ Żyd.: *Якубъ Шимоновичъ* 1622, ABZS V 169 (Ž); ...*Изакъ Шимоновичъ* 1669, ABZS III 69 (Ž); **Symonowicz**: ~ Chrz.: *Maxim Symonowicz* 1639, OP 111; **Semenowicz**: ~ Chrz.: *Iwan Semenowicz Sapieha* 1513, UP 152; **Siemienowicz**: ~ Chrz.: *Andrzej Siemienowicz, Samoilo Siemienowicz* 1662, PnM 526, 527; ~ Tat.: *Абдула Семеновичъ* 1565, PWL 428 (T); **Siemionowicz**: ~ Chrz.: *Macko Siemionowicz* 1560, IN 64; *Wasil Siemionowicz* 1560–1563, RBS 459; *Boltruk, Ostapko Siemionowicz* 1639, OP 124; **Szymanowicz**: ~ Chrz.: *Tomko Szymanowicz* 1528, JI 190; *Koscian Szymanowicz* 1551, IMLII 342; *Olik a Mikitha Szymanowiczy* 1558, RG 26; *Maciey Szymanowicz Ohlobla, Stank Szymanowicz* 1565m IA 3; ~ Żyd.: *Abram Szymanowicz* 1654, IMO 4v (Ž); **Szymunowicz**: ~ Chrz.: *Matys Szymunowic* 1571, IT 15; **Simanowicz**: ~ Chrz.: *Jacob Simanowicz, Piotr Simanowicz* 1560–1563, RBS 459, 466; -oicz: **Szymanoicz**: ~ Chrz.: *Wojciech Szimanoicz* 1577, JI 165; -ik: **Szymonik**: ~ Chrz.: *Maxim Szymonik* 1662, PnM 420; **Simonik**: ~ Chrz.: *Andreas Simonik, Bartholomaeus Simonik, Paulas Simonik* 1662, PnM 533; **Szymanik**: ~ Chrz.: *Walko Szymanik* 1662, PnM 414; -uk: **Szymaniuk**: ~ Chrz.: *Iwan Szymaniuk z żoną Wasko Szymaniuk* 1662, PnM 521; F: -owa: **Szymonowa**: ~ Chrz.: *Szymonowa wdowa* 1558, IB 42; *szl. Szymonowa Leszczyńska* 1676, RPD 387; **Siemienowa**: ~ Chrz.: *Siemienowa wdowa* 1662, PnM 529; **Siemionowa**: ~ Chrz.: *Tacza Siemionowa* 1560, PK 6; -icha: **Szymanicha**: ~ Chrz.: *Szymanicha wdowa* 1662, PnM 530.

Szymany//Szymanow(o)-:

-ski: **Szymanowski**: ~ Chrz.: *ur. Maciej Szymanowski podstarości drogicki, dziedzic z Szymanow, Mathiae Szymanowski vicecapitanei Drohicensis* 1569, AU 266, 265; *śl. Marcin Szymanowski* 1580, JI 114.

*Siemieniak-:

-owicz: **Siemieniakowicz**: ~ Chrz.: *Sienko Siemieniakowicz* 1560, IN 70; -ic//-yc: **Siemieniaczyc**: *Chodor Siemieniaczic, bondar* 1558, RG 4; -is//-ys: **Siemieniaczys**: ~ Chrz.: *Kotass Siemieniaczis synmi* 1558, RG 6.

*Siemionek-//*Siemionko-//*Semenko-//*Siemienko-:

-owicz: **Siemionkowicz**: ~ Chrz.: *Kuryło Siemionkowicz* 1558, IS 54;
-ik//yk: **Siemiencyk**: ~ Chrz.: *Jakim Siemiencyk* 1662, PnM 442;
-icz//ycz: **Siemienczyz**: ~ Tat.: *Мартинъ Семенчичъ* 1528, PWL 114 (T); F: -owa: **Semenkowa**: ~ Chrz.: *Michałowa Semenkowa, Michałowa Siemenkowa* 1662, PnM 413.

Szym-//Sień-:

-ak: **Szymak**: ~ Chrz.: *Paweł Szymak* 1639, OP 124; -ewicz: **Sieniewicz**: ~ Chrz.: *Mikita Sieniewicz* 1662, PnM 438; -uk: **Sienniuk**: ~ Chrz.: *Mathias Sienniuk* 1673, S.

Szymek-//Szymko-//Sienko-//*Sinko-:

Sienko: ~ Chrz.: *Owdziey Sienko* 1565, IA 3; *Marina Sienko* 1672, S.;
→ -ew: **Sienkiew**: ~ Chrz.: *Iwassko Sienkiew* 1558, RG 362; -ow: **Sienkow**: ~ Chrz.: *szl. Chotko s. Sienkow, Ostasz Sienkow* 1569, AU 246, 275; **Szymkow**: ~ Chrz.: *Jac Szymkow* 1558, RG 7; -ów: **Sienków**: ~ Chrz.: *Żuk Sienków* 1578, IG 329; **Szymków**: ~ Chrz.: *Juchno Szymków* 1578, IG 324, 315, 312; -icz: **Szymczyz**: ~ Chrz.: *Wasil Szymczyz* 1578, IG 86; -ewicz: **Sienkiewicz**: ~ Chrz.: *Bohdan Sienkiewicz* 1558, RG 366; -ewicz: **Sienkiewicz**: ~ Tat.: *Яньшь Сенкевичъ* 1565, PWL 428 (T); *Bogdan i Murtoza Sienkiewiczowie, Chadeć Sienkiewicz, Po Stefanie Sienkiewiczu...* 1631, RDT 90, 126, 129 (T); *K. Józef Sienkiewicz, K. Roman Sienkiewicz* 1683, PPT 322 (T); *k. Radżip Sienkiewicz K. Roman Sienkiewicz, Kazimierz Sienkiewicz* 1690, RPT 80, 81, 85 (T); → F: -owa: k. **Sienkiewiczowa**: ~ Tat.: *Józefowa Sienkiewiczowa* 1690, RPT 85 (T); -ówna: **Sienkiewiczówna**: ~ Chrz.: *żona Zella Sienkiewiczówna* 1700, AWAK 31, s. 511; ~ Tat.: *Kn. Zofia Sienkiewiczówna Aleksandrowa Ułanowa Maluszycka...* 1690, RPN 105 (T); **Szymkiewicz**: ~ Chrz.: *Krzysztof Szymkiewicz* 1639, OP 123, 120; ~ Tat.: *...Силуманом Шимъкевичомъ* 1565, AGZS 81 (T); -owicz: **Sienkowicz**: ~ Chrz.: *Sielech Sienkowicz* 1551, IMŁII 258; *Hryszko Sienkowicz* 1558, RG 20; *Androc Sienkowicz* 1560, IN 64; *Iwan Sienkowicz, Mac Sienkowicz, Sawka Sienkowicz* 1560, PMŁ 171, 143, 179; *Makar Sienkowicz* 1560, PK 6, 8; *Mikucz Sienkowicz* 1565 IA 8;

Bogusz Sienkowicz, Piotr Sienkowicz, Borys Sienkowicz, szl. Leczko Sienkowicz 1569, AU 264, 276, 275; ~ Tat.: *Ивашько Сеньковичъ, Хоружий Банько Сеньковичъ* 1528, PWL 119 (T); *Bonus Sienkowicz* 1569, SZB 264 (T); **Szymkowicz**: ~ Chrz.: *Stephan Szymkowicz* 1545, IMŁI 115; *Sidor Szimkowicz* 1551, IMŁII 252; *Andrzej Szymkowicz* 1560, PML 172; ~ Żyd.: *...Хаимъ Шимковичъ* 1682, ABZS V 233 (Ž); -oicz: **Sienkoicz**: ~ Chrz.: *Trochim Szienkoicz* 1577, JI 166; *Jacobus Sienkoicz* 1671, S; -enicz: **Sinczenicz**: ~ Chrz.: *Kon Sinczenicz* 1560–1563, RBS 496; -onicz: **Sienkonicz**: ~ Chrz.: *Conrath z Zacharinq Szienkoniczny* 1558, IB 35; -ik//-yk: **Sienczyk**: ~ Chrz.: *Iwan Sienczyk, Semin Sienczyk* 1662, PnM 536; **Szymczyk**: ~ Chrz.: *Miszko Szymczyk* 1662, PnM 494; -'uk: **Sienczuk**: ~ Chrz.: *Iwan Sienczuk, Lecz Sienczuk, Simon Sienczuk* 1662, PnM 442, 413, 415; → -owicz: ~ Tat.: **Sienczukowicz**: *Вразъ Сенчуковичъ* 1528, PWL 115 (T); F: -owa: **Sienkowa**: ~ Chrz.: *Sienkowa Wiswicza* 1560, PK 27; *Sieńkowa wdowa* 1571, IT 13; **Szymkowa**: ~ Chrz.: *Szymkowa wdowa* 1551, IMŁII 281.

Szymczyk(i)-/Szymczyc(e)-:

-ki: **Szymczycki**: ~ Chrz.: *Szymczycki* 1662, PnM 528.

**Szymkow(o)-:

F: -ska: **Szymkowska**: ~ Chrz.: *Szymkowska* 1571, IT 10.

*Szymel-:

-ewicz: **Szymelewicz**: ~ Chrz.: *Ławryn Szymelewicz* 1639, OP 120.

*Siemiec-/**Sieniec-:

-ew: **Siemiecew**: ~ Chrz.: *Pawel Siemiecew* 1578, IG 78; -uk: **Siencuk**: ~ Chrz.: *Martinis Sieńcuk* 1665, S.; *Andreas Siencuk, Jacobus Siencuk* 1668, 1671, S.

*Siemach-/**Siemasz-

-ko: **Siemaszko**: ~ Chrz.: *Bohdan Siemaszko* 1543–1549, UP 123; → -owicz: ~ Tat.: **Siemaszkowicz**: *Киць Семашьковичъ* 1528,

PWL 116 (T); ...*татарин господарский повету Гродненского Кицко Семаиновичь* 1555, AGZS 67 (T).

*Siemuk-:

-ik//-yk: **Siemuczyk**: ~ Chrz.: *Choma Siemuczyk* 1558, IB 44.

* Sienczuch-:

-owicz: **Sienczuchowicz**: ~ Tat.: *Шавьдавлей Сеньчуховичь* 1565, PWL 427 (T).

*Sienieczko-:

F: -owa: **Sienieczkowa**: ~ Chrz.: *Sienieckowa* 1571, IT 30.

*Sieniniec-:

-owic//-owyc: **Sieninczowyc**: ~ Chrz.: *Woyciech Sieninczowyc* 1558, IB 42.

*Sieniuk-:

-ow: **Sieniukow**: ~ Chrz.: *Marczin Sieniukow* 1558, RG 4.

T a d e u s z, zob. **J u d a**

T e o f i l

Teofil, gr. Θεοφιλος ‘przyjaciół Boga’, przejęte do łac. Theophilus, scs. Theofilъ, Teofilъ (Tron.–Wal. 263; MalI 331), cerk. Феофил (Sup. 322). W NT Teofil – adresat Ewangelii św. Łukasza (Łk 1,3). Wśród świętych znany jest Teofil – bp Antiochii i Teofil – męczennik dowódca floty (MalI 331; Fros–Sowa 503). Na Podlasiu imię wystąpiło w wariantach zlatynizowanych: *Theophil* oraz wariacie fonetycznym *Tophil* i przy-swojonym do pol. *Teofil*. Nie wystąpiła natomiast forma cerk. imienia:

Theophil: ~ Chrz.: *Theophil Orzeszko* 1662, PnM 435; **Tophil:** ~ Chrz.: *JMP Tophil Brzozowski Woyski Bielski* 1640–1641, KB 13; **Teofil:** ~ Chrz.: *Teofil Brzozowski* 1569, UP 48.

T e r a c h

Terach, imię bibl. hebr. terach, z akad. (etym. niejasna, zwykle łączona z kultem księżycy, hebr. jerach) (Tron.–Wal. 263), gr. Θαρρ, łac. Thare, pol. Terach, Tare, cerk. Фappa. W ST jest to imię potomka Sema, ojca Abrahama (Rdz 11,10; 23–26; 1 Krn 1,17; 26), który w NT jest wymieniany jako Tare, w rodowodzie Jezusa (Łk 3,34). W materiale dokumentacyjnym z Podlasia wystąpiło imię w formie *Terech//Tierech*, które można łączyć z imieniem bibl. Terach, lecz jest to mało prawdopodobne, ponieważ tego imienia nie rejestrują słowniki imion. W polskim przekładzie Biblii imię występuje w dwóch wariantach: Terach (ST) i Tare (NT). W rosyjskim przekładzie Biblii imię tej postaci w ST i NT występuje w formie Фappa. Takiego imienia nie odnotowuje w swoim słowniku A. Superańska (Sup. 318). Zatem występujące na Podlasiu formy *Terech, Terey, Tereszka, Tereszko* i *Thereszko, Cierech* i *Cieszko* należy raczej łączyć z postacią św. Terencjusza, cerk. Терентий (Sup. 308). Imię Terex jest odnotowywane w słownikach imion Słowian wschodnich jako forma alternacyjna imienia Терентий (Sup. 318; Kersta 127):

Terech: ~ Chrz.: *Terech Mielechowicz* 1551, IMLII 268, 303; *Terech Paczkiewicz, Terech Poprath*, 1560, IN 68, 64; *Terech Kucik* 1662, PnM 424, 530; **Tierech:** ~ Chrz.: *Tierech* 1560, IN 64; **Cierech:** ~ Chrz.: *Cierech, Chyc Oleszkowicz* 1560, PML 141.

• D e r y w a t y

T(h)erech-:

-ka: **Tereszka:** ~ Chrz.: *Tereszka Kalinowski* 1662, PnM 431; -ko: **Thereszko:** ~ Chrz.: *Thereszko Marimowicz* 1558, IB 37; **Tereszko:** ~ Chrz.: *Tereszko Kuskiew, Tereszko Radziuczycz* 1578, IG 72; *Te-*

reszko parobek plebeius, Tereszko komornik, Tereszko Wołoszik 1662, PnM 476, 521, 437.

Ter-:

-ej: **Terey**: ~ Chrz.: *Terey a Okuła Abramowiczy* 1558, RG 362.

Ciesz-:

-ko: **Cieszko**: ~ Chrz.: *Cieszko Poświatlicz* 1560, PMŁ 123.

• Protonazwisko

Terech-//Tierech-//Cierech-//Czerech-:

-owicz: **Tierechowicz**: ~ Chrz.: *Kalennik Tierechowicz* 1551, IMŁII 311; *Oleksa Tierechowicz* 1560, PK 18; **Cierechowicz**: ~ Chrz.: *Kunach Cierechowicz* 1551, IMŁII 287; *Hryn Cierechowicz* 1560, PMŁ 136, 156, 181; **Czerechowicz**: ~ Chrz.: *Sewier Czerechowic synmi, Bartosz Czerechowicz, Zien Czerechowicz* 1558, IB 5, 41; -uk: **Tereszuk**: ~ Chrz.: *Iwan Tereszuk, Kondrat Tereszuk* 1662, PnM 528, 420; -in//-yn: **Tereszyn**: ~ Chrz.: *Oliksa Tereszyn zięć* 1560, PK 8; -ko: **Ciereszko**: ~ Chrz.: *Paweł Ciereszko* 1560, PMŁ 157; → -owicz: **Ciereszkwicz**: ~ Chrz.: *Andrzej Ciereszkwicz* 1639, OP 112; F: -icha//-ycha: **Tereczycha**: ~ Chrz.: *Tereczycha wdowa* 1662, PnM 421.

Tobiasz

Imię Tobiasz, z hebr. tobijah(u) ‘Jahwe jest dobry’, gr. Τωβιας, łac. Tobias (Tron.–Wal. 266; MalI 332). Imiona Товия, Товий nie są odnotowane jako cerk. (Sup. 462), zaś forma Товий jest umieszczona w słowniku A. Superańskiej (1998, 311) z notą now. kalend. W rosyjskim przekładzie synodalnym Biblii imię bohatera Księgi Tobiasza występuje w postaci Товит, zaś imię jego ojca Товиил (Tb 1,1), natomiast Biblia Tysiąclecia w swoim przekładzie synowi daje imię Tobiasz, zaś ojcu – Tobiel (Tb 1,1). W Biblii Tysiąclecia w ST Tobiasz pojawia się wielokrotnie jako imię: a) jednego z lewitów, którzy nauczali Prawa za rządów Jozafata (2 Krn 17,8); b) jednego z repatriantów (Za

6,10.14); c) ojca rodu repatriantów (Ezd 2,60; Ne 7,62); d) perskiego namiestnika Ammonu za Nehemiasza, przeciwnika odbudowy muru Jerozolimy (Ne 2,10.19). W przekładzie synodalnym wszystkie wymienione osoby noszą imię Товия (2 Krn 17,8; Za 6,10.14; 1 Ezd 2,60; Ne 7,62; Ne 2, 10); W źródłach podlaskich w XVI–XVII w. imię nie należy do popularnych, występuje w formie polskiej, w tekstach łacińskich – w zlatynizowanej. Postać *Tobin* należy rozpatrywać raczej jako formę przynależnościową z sufiksem -in. Warto zwrócić uwagę, że w społeczności żydowskiej imię funkcjonowało w wielu odmiankach: Tewja, Towij, Tuwja (Abramowicz 2010, 85, 86). Być może stąd pojawiła się nowa forma kalendarzowa w antroponimii rosyjskiej, różniąca się od form występujących w rosyjskim przekładzie Biblii.

Tobiasz: ~ Chrz.: *Jan Tobiasz Brzozowski, Tobiasz Wierbicki* 1677, 1669, UP 156, 143; *Tobiasz Perchalskiy, ślachetny Tobiasz niegdy Bartoszów* 1528, 1580 II 192, 44; ~ Żyd.: *Тобіашъ Абрамовичъ* 1558, AGZS XVII 354 (Ż); *Тобіашъ Богдановичъ, Тобяшъ Богдановичъ* 1576, 1580, ABGS V 213, 8 (Ż); **Tobia:** ~ Chrz.: *...relicta olim Tobia Szaszynowski* 1640–1641, KB 40; **Tobin:** *Tobin Ławrynow* 1578, IG 65.

• **Protonazwisko**

Towij-:

-uk: **Towluk:** ~ Chrz.: *Hawryło Towluk* 1639, OP 142.

T o m a s z

Tomasz, aram. t'oma' 'bliźniak' (stąd w języku greckim Διδυμοσ) (Tron.–Wal. 267), przejęte do gr. Θωμας, w łac. Thomas, w scs. Toma (MaII 332), cerk. Фома (Sup. 327). W NT jeden z dwunastu apostołów Jezusa, wymieniany obok Bartłomieja, Filipa i Mateusza (Mt 10,3; Dz 1,13). Wśród licznych świętych o tym imieniu najbardziej znani to: Tomasz Becket, Tomasz z Akwinu oraz liczni święci średniowieczni (Fros–Sowa 306–508; MaII 332). Na Podlasiu imię funkcjonowało w wielu odmiankach. W zabytkach piśmiennictwa z XVI–XVII w.

jest poświadczane imię w formie spolszczonej *Tomasz* oraz formach pochodnych od tej podstawy. Tworzono derywaty sufiksalne od skróconej polskiej podstawy imienia Tom- i Tum-. W zabytkach piśmiennictwa sporządzonych w języku łacińskim imię występuje w formach łacińskich, od których również powstawały derywaty sufiksalne. Odreśbny temat stanowią formy wschodniosłowiańskie tego imienia. W prawosławiu imię *Tomasz* funkcjonowało w cerk. formie *Фома* (*Foma*), lecz takiego wariantu analizowane zabytki piśmiennictwa nie rejestrują. Ślady formy cerkiewnej odnajdujemy jedynie w derywatach sufiksalnych. Natomiast licznie występuje fonetycznie przekształcona postać imienia – *Choma* (alternacja f : ch). Do takiej podstawy słowotwórczej dodawano różnorodne formanty:

Thomas: ~ Chrz.: *Thomas a Mikolai Bierciewici* 1578, IG 6; *Thomas Brzozowski, Stanisław y Thomas Kalixtoicz, Pantalan Gaspar Thomas* 1640–1641, KB 5, 27, 14; *Thomas Kornicki haiduk, Thomas Prokopik, Thomas Rucki* 1662, PnM 525, 450, 415; *Thomas et agrus Kuxa* 1671, S.; *Thomas Kusnierz* 1673, S.; **Thoma:** ~ Chrz.: *Thoma Owsziani* 1569, AU 239; *Jan olim Thoma Olszewski* 1640, KB 9; **Tomasz:** ~ Chrz.: *Tomasz Andryssowicz, Tomasz Owsiany* 1558, IB 35, 36; *Tomasz Biercew* 1578, IG 336; *ślachetny Tomasz Jaszczolta* 1580, JI 48; *Tomasz Ożarowski* 1663, RP 684; *Tomasz Bagiński* 1676, RPD 354; *Tomasz Drohojowski* 1697, UP 139; ~ Tat.: *Томашъ Олехновичъ* 1555, AGZS 112 (T); *Tomasz Achmeciewicz* 1631, RDT 92 (T); *Tomasz Aleksandrowicz, Tomasz Jakuszewicz* 1690, RPW 104 (T); *k. Tomasz Zabłocki* 1690, RPN 105 (T); **Choma:** ~ Chrz.: *Choma Olicowicz* 1545, IMŁI 108; *Choma Grijniewicz, Choma Kalabunowicz, Choma Nieradczyk* 1551, IMŁII 269, 234, 293; *Choma Bodagowicz, Choma Siemuczyk* 1558, IB 35, 44; *Choma Maciuchowicz, Chacz Choma Pietrasowicz* 1560, PK 14, 16, 22; *Samson, Choma Dmitrowicz, Choma, Anton Iwanowicz* 1560, PMŁ 153, 140; *Choma Micz* 1566, IA 10; *Choma Dworantin* 1577, IA 167, 169; *Choma Gmionuk* 1662, PnM 446.

- Derywaty

Thom-//Tom-//Tum-//Фома-//Choma-:

-ek: **Thomek**: ~ Chrz.: *Thomek Korczak, Thomek Napasczicz, Thomek Prokuratorowicz* 1560–1563, RBS 440, 435; *Thomek Niemczyk krawiec, Thomek Chłusik* 1662, PnM 430, 432; *Thomek Radziewicz* 1560–1563, RBS 420; **Tomek**: ~ Chrz.: *Tomek Jassyńczyk* 1558, IS 49; *Tomek Iwaszkowic, Tomek i Stan Kulczyk, Tomek Maciukowicz* 1565, IA 7, 6, 3; *Tomek Bogdzik, Tomek Diki* 1566, IA 10, 11; *Tomek Ballamut, Tomek Jodko* 1571, IT 8, 14; *Tomek Mikołajczyk* 1639, OP 133; *Tomek Chomik, Tomek Januczyk* 1662, PnM 6, 433; *Tomek Joszczyk* 1674, RM 244; → -ko: **Tomeczko**: ~ Chrz.: *Tomeczko* 1545, IMŁI 98; -ko: **Thomko**: ~ Chrz.: *Thomko Paskowicz* 1558, IS 55; *Thomko Domasz z siobrami* 1558, IB 43; *Macz, Thomko Kudokoniczi, Thomko Czupurno* 1560–1563, RBS 481, 415, 483; **Tomko**: ~ Chrz.: *Tomko Janowicz, Tomko Puczka* 1528, JI 216, 192; *Tomko Howinowicz* 1551, IMŁ II 274; *Tomko Duda* 1558, IB 42; *Tomko Chyliuda* 1558, IS 56; *Piotr, Tomko Choroskowicz* 1560, PK 8; *Andrzej Tomko Juszkowicz, Tomko Młynarz* 1560, PMŁ 170, 130; -ka: **Tomka**: ~ Chrz.: *Tomka Budzew* 1578, IG 141; **Chomka**: ~ Chrz.: *Matfiej a Chomka Nareykow* 1578, IG 324; *Chomka Rudezyc* 1558, IB 37; -cz: **Chomacz**: ~ Chrz.: *Chomacz s. Kuźmin* 1569, AU 276; -ik: **Fomik**: ~ Chrz.: *Fomik Hawryło Kościukowicz* 1560, PMŁ 167; -iło: **Tumilo**: ~ Chrz.: *Tumilo Maneiew, Tumilo Marcinów* 1578, IG 64, 73.

• Protonazwisko

Tomasz-//Choma-:

-ew: **Tomaszew**: ~ Chrz.: *Jakub Tomaszew* 1578, IG 57; -ow: **Tomaszow**: ~ Chrz.: *Tomaszow, szl. Maciej s. Tomaszow* 1569, AU 272, 280; -ik: **Chomik**: ~ Chrz.: *Omelian Chomik, Tomek Chomik, Walko Chomik gospodarz* 1662, PnM 6, 421; -icz: **Chomicz**: ~ Chrz.: *Lukasz Chomicz, Wawrzyń Chomicz* 1545, IMŁI 117, 105; *Macko Chomicz* 1551, IMŁII 238; *Czissko a Naum Chomiczy* 1558, RG 26; *Hauryło Chomicz* 1558, IB 34; *Siemion Chomicz* 1560, PK 13; *Trochim Chomicz* 1578, IG 308; *Roman Chomicz* 1639, OP 121; F: -owa: **Tomaszowa**: ~ Chrz.: *Tomaszowa wdowa z córką* 1622, PnM 519; -anka: **Chomianka**: ~ Chrz.: *Chomianka dziewczka* 1662, PnM 432; -icha: **Chomicha**: ~ Chrz.: *Chomicha*

wdowa 1545, IMŁI 152; -ina: **Chomina**: ~ Chrz.: *Marina Czaplinska Chomina, Marina wdowa Chomina* 1662, PnM 531, 415.

Tomek-//Tomko-//*Chomko-:

Tomek: ~ Chrz.: *Choma Tomek* 1566, IA 10; → -ow: **Tomkow**: ~ Chrz.: *Piotr Tomkow, Szymko Tomkow* 1578, IG 71; -owicz: **Tomkowicz**: ~ Chrz.: *Bernat... Tomkowicz, Ławryniec Tomkowicz, Matey Tomkowicz kapturok, Stasik Tomkowicz, Szczesny Tomkowicz* 1528, JI 188, 193, 216, 191; *Stanko Tomkowicz Chojnowskij* 1536, O 24; *Wasko Tomkowicz* 1551, IMŁII 240; *Matys Tomkowicz, Marcin Thomkowicz* 1558, IB 37; *Stas Tomkowicz* 1560, IN 67; *Marek Tomkowicz* 1571, IT 18; *ślachetny Jan Tomkowicz* 1580, JI 41; *Cimoch Tomkowicz, Siemion Tomkowicz, Walenty Tomkowicz* 1639, OP 111, 124; *Jan Jakub Tomkowicz* 1640–1641, KB 15; -ik// -yk: **Tomczyk**: ~ Chrz.: *Stepan Tomczyk z żoną* 1662, PnM 426; -ic// -yc: **Chomeczyc**: ~ Chrz.: *Miś Chomeczyc, Onisko Chomeczyc* 1558, IB 38; F: -owa: **Tomkowa**: ~ Chrz.: *Tomkowa wdowa* 1558, IB 37; *Tomkowa Wawrynikowa* 1662, PnM 535.

*Tomuć-:

-ewicz: **Tomuciewicz**: ~ Chrz.: *Jakub Tomuciewicz, Michał Tomuciewicz* 1573, IT 48.

*Chomach-:

-owicz; **Chomachowicz**: ~ Chrz.: *Ignat Chomachowicz* 1545, IMŁI 103.

*Chomac-:

-ewicz: **Chomacewicz**: ~ Chrz.: *Cimosz Chomacewicz* 1560, PMŁ 139.

Chomik-:

-owicz: **Chomikowicz**: ~ Chrz.: *Andrzej Chomikowicz* 1662, PnM 529; F: -owa: **Chomikowa**: ~ Chrz.: *Miskowa Chomikowa* 1662, PnM 529.

Trofim

Trofim, gr. Τροφιμος ‘żywiciel’, do łac. przejęte w formie Trophimus, scs. Трофимъ (Tron.–Wal. 267; Mall 333), cerk. Трофим (Sup. 313). Imię znane z NT. Nosił je pochodzący z Efezu uczeń i towarzysz św. Pawła (Dz 20,4; 21,29). W materiale dokumentacyjnym z Podlasia występuje w kilku odmiankach fonetycznych i graficznych. Derywaty sufiksalne tworzono od skróconego tematu:

Trofim: ~ Chrz.: *Trofim Dziemidyk* 1662, PnM 438; **Trochim:** ~ Chrz.: *Trochim Małoszewicz* 1545, IMŁI 103; *Trochim Mikitycz, Trochim Nowosad* 1551, IMŁII 292, 313; *Trochim Dudkowicz, Trochim Uskowicz* 1558, IB 36, 41; *Trochim Olipkowicz* 1560, PK 14; *Trochim Borymowicz, Trochim Hrymuszkowicz, Trochim Kuzotczyc, Trochim Hrynkowicz, Koc Huscza z Trochitem, Trochim Ostapowicz* 1560, PMŁ 130, 137, 122, 138, 145; *Trochim Miernik* 1560–1563, RBS 48; *Trochim Koscin-kow zięć, Trochim Owdziewicz* 1565, IA 6, 3; *szl. Trochim s. Onaczkow* 1569, AU 259; *Trochim Szienkoicz* 1577, JI 166; *Trochim Chomicz, Trochim Kołasników, Trochim Wasilkow* 1578, IG 308, 317, 84; *Trochim Kondracik, Trochim Tarasiuk* 1662, PnM 426, 468; **Trochym:** ~ Chrz.: *Trochym Fiedziewicz, Trochym Kuzotkowicz* 1560, PMŁ 129, 128; *Trochym Hlebkowicz, Trochym Panasowicz* 1560, PK 8, 5; *Trochym Babaienia* 1639, OP 134; **Trohym:** ~ Chrz.: *Trohym Niebiosia* 1560, PK 9; *Trohym Opanasowicz* 1560, PMŁ 140.

• Derywaty

Tro-:

-c: **Troc:** ~ Chrz.: *Troc* 1545, IMŁI 97; *Troc Deniszik, Troc Dunski, Troc Kapłanik komornik, Troc Krutil, Troc Kunaszyk, Troc Miskowicz, Troc Toczko, Troc Woitik* 1662, PnM 325, 524, 437, 528, 545, 526, 471, 430; -cz: **Troc:** ~ Chrz.: *Troc Ryszkowicz, Trocz* 1558, IB 43, 44.

• Protonazwisko

Trochim-:

Trochim: ~ Chrz.: *Proczuta Trochim* 1558, RG 26; → -ow: **Trochimow:** ~ Chrz.: *Iwan brat Trochimow* 1662, PnM 471; -owicz: **Trochimowicz:** ~ Chrz.: *Iwaszko Trochimowicz, Nazar Trochimowicz* 1551, IMŁII 245, 313, 312, 317; *Arczim Trochimowicz, Marcin Trochimowicz* 1558, RG 12, 15; *Kuzma Trochimowicz, Liec Trochimowicz, Lawryn Trochimowicz, Wawrzyniec Trochimowicz* 1558, IB 39, 36; *Hryc Trochimowicz, Lec Trochimowicz* 1560, PMŁ 161; *Tymosz Trochimowicz* 1560, PK 10; **Trochymowicz:** ~ Chrz.: *Zien Trochymowicz* 1560, PK 12, 21; *Mikołay Trochymowicz* 1639, OP 114; -ik: **Trochimik:** ~ Chrz.: *...u Omeliana Trochimika soltysa* 1662, PnM 515; -(i)cz: **Trochlimcz:** ~ Chrz.: *Hricz Trochlimcz* 1558, IB 40; F: -icha: **Trochimicha:** ~ Chrz.: *Trochimicha* 1551, IMŁII 335.

*Trochimiec(z)-:

F: -owa: **Trochimeczowa:** ~ Chrz.: *Trochimeczowa wdowa* 1558, IB 41.

Troc-//Trocz-:

-ik: **Trocik:** ~ Chrz.: *Prokop Trocik* 1662, PnM 533; -ewicz: **Trocewicz:** ~ Chrz.: *Stephan Trocewicz Wierzba lentwoyt* 1653, KWB 4; *Jarosz Trocewicz, Stephan Trocewicz* 1662, PnM 526, 527; *Andrzej Trocewicz* 1692, KWB 20; F: -owa: **Trocowa:** ~ Chrz.: *inguilina Trocowa, Trocowa wdowa* 1662, PnM 416, 529; -ik//-yk: **Troczyk:** ~ Chrz.: *Iwan Troczyk, Panas Troczyk* 1662, PnM 415; -uk: **Troczuk:** ~ Chrz.: *Makar Troczuk z żoną y parobek, Mikołay Troczuk z żoną samowtor, Parafin Troczuk, Weremi Troczuk* 1662, PnM 422, 423.

Tryfon

Tryfon, gr. Τρυφον ‘swawolny’ (Tron.–Wal. 267), do łac. przejęte w postaci Tryphon, cerk. Трифон (Sup. 463). W Biblii był to przydomek samozwańczego króla Syrii Diodota (142–138), który walczył z Sele-

ucydami (1 Mch 11,39n; 11,54n; 12,39–13,24; 14,1; 15,10–39). W materiałach podlaskich występuje wyłącznie w wariantach wsł. *Truchan* i *Truchon*. Grafia **u** wynikała z pomieszania gr. **υ** i **ου** w transkrypcji cerkiewno-słowiańskiej (Mali 334). Wschodniosłowiańska jest też zmiana **f** > **ch**. Przejście **-on** > **-an** analogiczne do innych imion na **-an**.

Truchon: ~ Chrz.: *Truchon Onackowicz, Truchon Panasikowicz* 1551, IMŁII 239, 304; *Truchon, Hryniec Liewonowicz* 1558, RG 28; *Truchon Skowronek, Truchon* 1558, IB 43, 37; *Truchon Wasilewicz* 1558, IS 53; *Truchon Iwanowicz, Truchon Marczyk* 1560, PMŁ 151, 158; *Truchon a Dawid Karpowiczi, Truchon Wasiliewicz* 1560–1563, RBS 464, 477; *Moyses olim Truchon, Truchon filus Samuelis* 1569, AU 259; *Truchon z Bobrowki* 1577, JI 167; **Truchan**: ~ Chrz.: *Truchan brat jego* 1545, IMŁI 92.

- Derywaty

Tru-:

-c: **Truc**: ~ Chrz.: *Truc Sidorowicz* 1551, IMŁII 234; *Truc Ostapowicz, Truc Połoskowicz* 1560, PMŁ 137, 145, 179.

- Protonazwisko

Truchon-/*Trochon-:

Truchon: ~ Chrz.: *Moyses olim Truchon* 1569, AU 259; → -ow: **Truchonow**: ~ Chrz.: *Hryc Truchonow* 1558, RG 28; -ów: **Truchonów**: ~ Chrz.: *Olechno Truchonów* 1578, IG 324; -ewicz: **Truchoniewicz**: ~ Chrz.: *Truchoniewicz Lewon* 1560, PMŁ 172; -owicz: **Truchonowicz**: ~ Chrz.: *Kras Truchonowicz* 1551, IMŁII 254, 255; *Sienko Truchonowicz* 1558, IS 74; *Iwan Truchonowicz, Jacko Truchonowicz* 1558, IB 39, 40; *Truchonowicz Iwan, Truchonowicz Iwaniec, Truchonowicz Marcin, Truchonowicz Marko, Truchonowicz Trochim* 1560, PMŁ 171, 164, 172, 140, 128, 176; *Sienko Truchonowicz* 1560, IN 64; -owicz: **Trochonowicz**: ~ Chrz.: *Anchim Trochonowicz* 1560, PK 21.

Truch-:

-owicz: **Truchowicz**: ~ Chrz.: *Kres Truchowicz* 1551, IMŁII 254;
-ozy: **Truchozy**: ~ Chrz.: *Chwiedzko Truchozy, Lec Truchozy* 1560,
PMŁ 159.

Truc-:

Truc: ~ Chrz.: *Sienko Truc* 1560, PMŁ 133, 142, 145; → -ewicz: **Trucewicz**: ~ Chrz.: *Panas Trucewicz* 1551, IMŁII 255; *Sienko Trucewicz* 1560, PMŁ 141.

T y m o n

Tymon, gr. Τιμων ‘pobożny’, łac. Timon (Tron.–Wal. 289; Mall 334–335), cerk. Тимон (Sup. 461). W NT było imieniem jednego z diakonów Kościoła jerozolimskiego (Dz 6,5). Na badanym terenie należy do imion mało znanych. W materiale dokumentacyjnym z Podlasia w funkcji imienia wystąpiło tylko raz, lecz poświadczono jest także w formach patronimicznych. Form pochodnych od pełnej podstawy imienia Tymon brak, są natomiast formy, które mogą być pochodne zarówno od imienia Tymon, jak i Tymoteusz, które na Podlasiu w badanym okresie było popularne:

Tymon: ~ Chrz.: *Tymon Kisianowicz* 1560, PK 4.

- D e r y w a t y

Możliwe derywaty od podstawy Tym-:

-och: **Tymoch**; -os: **Tymos**; -osz: **Tymosz**, zob. T y m o t e u s z.

- P r o t o n a z w i s k o

Tymon-:

-ewicz; **Tymoniewicz**: ~ Chrz.: *Pietras Tymoniewicz* 1560, PK 8;
-owicz: **Timonowicz**: ~ Chrz.: *Dekiria Timonowicz* 1591, AWAK 31, 82.

Tymoteusz

Tymoteusz, gr. Τιμοθεος ‘czciciel Boga’, przejęte do łac. Timotheus, scs. Timothei, Timotei, Timofei (Tron.–Wal. 268; MaII 335), cerk. Тимофей (Sup. 309). W ST imię to nosił dowódca syryjski w Zajordaniu (1 Mch 5,6–11; 2 Mch 12,2). W NT jest to imię ucznia i towarzysza św. Pawła, syna Żydówki i Greka z Listry (Dz 16,1–4; 17,15; 19,22; Rz 16,21; 1 Tm 1,1; 2 Tm 1,1). W materiale dokumentacyjnym z Podlasia w XVI–XVII w. pełna forma z fonetyką wsł. wystąpiła tylko w patronimie *Tymochwieiow*. Liczne są natomiast formy alternacyjne z fonetyką wschodnią: Тимофей > *Tim*, *Tymoch*, *Cimoch* itp., por. też Т y м о н.

- Derywaty

Tym-//Tim-//Cim-:

Tim: ~ Chrz.: *Tim Ostapkowicz* 1560–1563, RBS 425; → -asz: **Timasz:** ~ Chrz.: *Konrad z Timassem* 1558, IS 50; -och: **Tymoch:** ~ Chrz.: *Thymoch*, *Hawryło a Roman Potoroczicy* 1558, RG 465; *Tymoch Kondratow* 1578, IG 72; **Cimoch:** ~ Chrz.: *Cimoch Bondar*, *Cimoch Gibicz*, *Cimoch Juwbowicz*, *Cimoch Łozowik*, *Cimoch Tomkowicz*, *Cimoch Zdanowicz* 1639, OP 111, 116, 125, 143; -os: **Tymos:** ~ Chrz.: *Tymos Sakowicz*, *Tymos Wołoska* 1558, IS 49, 53; *Tymos Wozny* 1580, JI 123; -osz: **Tymosz:** ~ Chrz.: *Tymosz Iwan*, *Tymosz Nestorow* 1558, IS 54, 53; *Tymosz Zienczewicz* 1560, IN 69; *Tymosz Bedelewicz*, *Tymosz Bobryk*, *Tymosz Nikonowicz* 1560, PK 21, 16, 12; *Wasko*, *Tymosz Boniki* 1660, AK 401; *Tymosz Daczewic*, *Tymosz Dudka z żoną*, *Tymosz Januszyk*, *Tymosz Kosciuczyk*, *Tymosz Mafjewicz*, *Tymosz Ochrymik* 1662, PnM 529, 421, 433, 429, 522, 526; *Tymosz Osiek* 1676, KWB 7; **Timosz:** ~ Chrz.: *Timosz Orechowicz* 1551, IMLII 310; *Timosz brat jego Piotranowicz* 1558, IB 41; *Timosz//Thimos Ostapkowicz* 1558, IS 49, 50; *Timosz Amiszyc*, *Timosz Batanowicz*, *Timosz Drohlimowicz* 1560, PK 21, 28, 11; *Timosz Kalny* 1560, PMŁ 128; *Iwan*, *Timos Borisowiczi* 1560–1563, RBS 459; *Jaczko olim Tymosz*, *Timosz Mackowicz* 1569, AU 246, 275; *Timosz Oleszkowicz* 1600, AK 153; *Timosz Artichowicz*, *Timosz Gumienny*, *Timosz Josczyk*, *Timosz Kucik* 1662,

PnM 525, 428, 412, 424, 530; *Timosz Suliba* 1690, KWB 18; **Tijmosz**: ~ Chrz.: *Tijmosz Krekorewicz*, *Tijmosz Rakowicz* 1551, IMŁII 234, 238; **Cimosz**: ~ Chrz.: *Cimosz Mazkiewicz*, *Cimosz Ochremowicz*, *Cimosz Woszczynycz* 1545, IMŁI 115, 194, 104; *Cimosz Arcimowicz*, *Cimosz garncarz*, *Cimosz Woszczynycz* 1551, IMŁII 252, 245, 306; *Cimosz Chomacewicz*, *Cimosz zięć Kitaszow*, *Cimosz Hancewicz*, *Cimosz Hryniewicz*, *Cimosz*, *Suprun Kalabun*, *Cimosz Kalabunowicz*, *Cimosz Miśiewicz* 1560, PMŁ 139, 157, 124, 160, 122, 152; *Cimoss Onisiewicz* 1571, IT 12; *Cimosz Joszków*, *Cimosz Makarów* 1578, IG 301, 313; -ko: **Timko**: ~ Chrz.: *Timko Kononowicz* 1558, IB 42; **Tijmko**: ~ Chrz.: *Tijmko Rakowicz* 1551, IMŁII 248.

Ti- > Ci-:

-sz: **Tisz**: ~ Chrz.: *Thisz Drobiszewicz* 1558, IS 58; **Cisz**: ~ Chrz.: *Cisz Połoskowicz*, *Cisz Waskowicz* 1560, PMŁ 169, 152; *Ciss Obadwa* 1571, IT 18; → -ko: **Cisko**: ~ Chrz.: *Cisko Łukaszewicz* 1639, OP 142; **Ciszko**: ~ Chrz.: *Ciszko Czornakowicz* 1545, IMŁI 105; *Ciszko Suszenia* 1639, OP 143.

• Protonazwisko

Tymochwiej-//Cimochwiej-:

-ow: **Tymochwiejow**: ~ Chrz.: *Olyszey Tymochwieiow* 1578, IG 376; -ewicz: **Cimochwiejewicz**: ~ Chrz.: *Hrysko Czimochwieiewicz* 1558, RG 28.

Tymoch-//Cimoch-:

-owic: **Tymochowic**: ~ Chrz.: *Sienko Thymochowic* 1558, RG 376; -oicz: **Cimochoicz**: ~ Chrz.: *Paweł Czimochoicz* 1577, JI 164.

Tymos-//Timos-:

-owicz: **Tymosowicz**: ~ Chrz.: *Piotr Tymosowicz* 1560, PK 8; -ik: **Tymosik**: ~ Chrz.: *Paweł Tymosik z żoną* 1662, PnM 483; F: -icha: **Timosicha**: ~ Chrz.: *Timosicha wdowa y z synem* 1560, IN 65.

Tymoch-//Timoch-//Tymosz-//Timosz-//Cimoch-//Cimosz-:

-ew: **Cimoszew:** ~ Chrz.: *Ihnath Cimoszew* 1578, IG 302; -ewic: **Cimoszewic:** ~ Chrz.: *Sienko Cimossewic* 1571, IT 25; -ewicz: **Tymoszewicz:** ~ Chrz.: *Ostapko Tymossewicz* 1558, IS 53; **Timoszewicz:** ~ Chrz.: *Olic Timoszewicz* 1551, IMŁII 318; **Cimoszewicz:** ~ Chrz.: *Pac Cimoszewicz* 1545, IMŁI 92; *Bohdan Cimoszewicz, Diemieszko Cimoszewicz* 1560, PMŁ 125; -owicz: **Cimoszowicz:** ~ Chrz.: *Macziei Cimoszowicz, Ostapko Cimoszowicz* 1560–1563, RBS 481, 475; -ik//-yk: **Tymoszyk:** ~ Chrz.: *Iwan Tymoszyk* 1662, PnM 528; **Timoszyk:** ~ Chrz.: *Iwan Timoszyk, Pawluk Timoszyk, Stefan Timoszyk* 1662, PnM 413, 474; -uk: **Timoszuk:** ~ Chrz.: *Paweł Timoszuk* 1662, PnM 419; F: -owa: **Tymoszowa:** ~ Chrz.: *Tymoszowa wdowa z Dzieciolowa* 1560, IN 65; *inguilinae eiusdem domini Tymoszowa, Nastia Tymoszowa wdowa* 1662, PnM 533; **Timoszowa:** ~ Chrz.: *Timoszowa wdowa* 1662, PnM 530, 533; -icha: **Timoszicha:** ~ Chrz.: *Timoszicha wdowa* 1662, PnM 530.

Timko-//*Cimko-:

-owicz: **Cimkowicz:** ~ Chrz.: *Wasko Cimkowicz* 1560–1563, RBS 477.

Tytus

Tytus, łac. praenomen i cognomen Titus, pochodzenie imienia niewyjaśnione: sabińskie, etruskie lub oskijsko-umbryjskie (MaII 335); istnieje też interpretacja imienia: Titus < titus ‘dziki gołąb’ (MaII 335, Tron.–Wal. 269), cerk. ТИТ (Sup. 310). Odnotowane w Biblii, w ST wymieniany jest Tytus Manilius, jeden z legatów rzymskich wysłanych do Żydów (2 Mch 11,34); w NT: bliski współpracownik św. Pawła, z pochodzenia poganin (2 Kor. 2,13; 7,6–15). W materiale dokumentacyjnym imię poświadczane tylko raz. Możliwe, że derywat sufiksalny *Tysko* jest formą pochodną od tego imienia, który także ma jednostkowe poświadczenie. Należy jednak brać pod uwagę pozostałe imiona z nagłosowym Ty-: Tymoteusz oraz Tymon, które również mogły być bazą dla tej postaci. Forma cerk. jest poświadczona jedynie w protonazwisku:

Tytus: ~ Chrz.: *Item od Tytusa Korzęckiego* 1580, JI 124.

- Derywaty

Tys-:

-ko: **Tysko**: ~ Chrz.: *Tysko Kurowiczki* 1558, IN 74.

- Protonazwisko

cerk. Tit-//Cit-:

-owicz: **Titowicz**: ~ Chrz.: *Decz Titowicz* 1558, IB 43; -onicz: **Citonicz**: ~ Chrz.: *Lukas Citonicz* 1560–1563, RBS 423.

Urban

Urban, łac. cognomen Urbanus ‘miejski’ (Tron.–Wal. 270; Mall 336), cerk. Урван (Sup. 315). W NT imię to nosi chrześcijanin, aktywny członek Kościoła w Rzymie (Rz 16,9). Wśród świętych znany jest papież Urban oraz inni papieże (Fros–Sowa 514). W materiale dokumentacyjnym z Podlasia imię wystąpiło tylko w pełnej formie:

Urban: ~ Chrz.: *Urban Bielow* 1558, IS 56; *Urban Bielewicz* 1560–1563, RBS 472; *Urban Sanczewicz*, *Urban Spiczycz* 1565, IA 8, 5; *Urban Jan Robak* 1566, IA 12; *szl. Stanisław Urban s. Jakubow* 1569, AU 270; *imieniem Marcina olim Urbana* 1580, JI 110.

- Protonazwisko

Urban-:

-owicz: **Urbanowicz**: ~ Chrz.: *Peter Urbanowicz* 1528, JI 220; *Walenty Urbanowicz* 1639, OP 121.

Zachariasz

Imię Zachariasz, hebr. zekarjah(u) ‘Jahwe wspomniał’, przejęte do gr. Ζαχαρίας, łac. Zacharias (Tron.–Wal. 272; Mall 346), cerk. Захария

(Sup. 413). W ST jest wiele postaci o tym imieniu (zob. Tron. 272–273). Najbardziej znaną postacią starotestamentową jest prorok Zachariasz (Za 1,1). W NT imię to nosił ojciec Jana Chrzciciela, kapłan z rodu Abiasza (Mt 23,35; Łk 1,5–25). Jest to także imię chrześcijańskiego świętego, papieża Zachariasza (zm. 752) (Fros–Sowa 539). Na Podlasiu w XVI–XVII w. imię nie należało do najbardziej popularnych, ale występowało w kilku wariantach: łac., pełnej formie spolszczonej oraz w formie skróconej:

Zacharias: ~ Chrz.: *Zacharias olim Borko* 1569, AU 257; *Zacharias syn Niestora Bankowskiego* 1640–1641 KB 12; *N. Zacharias ol. Bartholomai Wyrozębski* 1640, KD 140; **Zachariasz:** ~ Chrz.: *Zachariasz Torczyk, Zachariasz Wakulik* 1662, PnM 429, 467; **Zacharyasz:** *ślachetny Zacharyasz* 1580, JI 71; *Zacharyasz Szczecina* 1639, OP 125; *Zacharyasz Koczynek, Zacharyasz syn* 1662, PnM 411, 472; ~ Tat.: *Zachariasz Cienieszkiewicz* 1631, RDT 104 (T); *Zacharyasz Abraimowicz, K. Zachariasz Paszkiewicz* 1683, PPT 322v, 322 (T); *Kn. Zachariasz Korycki* 1690, RPN 106 (T); *Zachariasz Talkowski* 1690, RPW 232 (T); **Zachar:** ~ Chrz.: *Zachar Blizniuk, Zachar Sawczyk* 1662, PnM 413; ~ Tat.: *Zachar Dzienasowicz* 1690, RPW 104 (T).

- Protonazwisko

Zachariasz-:

-owicz: **Zachariaszowicz:** ~ Chrz.: *Stanisław Zacharyasowicz Włoszek* 1565–1568, JIII 248; -ik//-yk: **Zachariaszyk:** ~ Chrz.: *Maciej Zacharyaszyk z żoną* 1662, PnM 486.

*Zachariaszek-//*Zachariaszko-:

-ik/-yk: **Zachariaszczyk:** ~ Chrz.: *Thomasz Zachariaszczyk z żoną* 1662, PnM 486.

Zachar-:

-ko: **Zacharko:** ~ Chrz.: *Waśko Zacharko* 1639, OP 108; → -owicz: **Zacharkowicz:** ~ Chrz.: *Koc Zacharkowicz* 1560, PK 22, 12, 9.

VII.

ZAKOŃCZENIE

1. Konfrontacja popularności imion oraz motywacji ich wyboru do nominacji z jego pierwotnym nosicielem biblijnym ujawniła silny wpływ czynnika kulturowego na zakorzenienie się imienia w rodzimych systemach imienniczych podlaskich chrześcijan. Historyczny materiał podlaski dobitnie ilustruje, że wyrastające z judaizmu chrześcijaństwo zaakceptowało i przyswoiło tylko niewielką liczbę imion biblijnych w zestawieniu ze źródłem ich pochodzenia. W chrześcijańskim zasobie imienniczym największą popularność zdobyły imiona najważniejszych postaci ST i NT, przy czym przejęto najwięcej imion nowotestamentowych. W chrześcijaństwie centralne miejsce zajmuje Św. Rodzina¹, której najważniejszą postacią jest Jezus Chrystus. Jednak Podlasianie nie nadawali swym dzieciom ani imienia *Jezus*, ani żadnego z określeń dotyczących Jezusa. Możemy jedynie odnotować odniesienie do tytułu Chrystus w imieniu *Krzysztof*, które ukształtowało się już w języku greckim w postaci Chrystoforos na bazie formuły Chrystos i fero ‘nio-sę Chrystusa’; przejęte do łac. w formie Christophorus, Cristoforus, w cerk. przybrało formę Христофор, zaś w pol. Krzysztofor, a następnie Krzysztof. Na Podlasiu w XVI–XVII w. było imieniem znanym i chętnie nadawanym nie tylko przez chrześcijan lecz także ludność tatarską. Imieniem tabu było również imię Marii, matki Jezusa. W antroponimii podlaskiej z badanego okresu u chrześcijan imię w pierwotnej postaci wystąpiło tylko raz, natomiast dużą popularność zyskały formy zbliżone brzmieniowo do imienia NMP lub utworzone na jego bazie: *Marianna*, *Marina*, *Maryna*, *Marusa*, *Marusza*, *Maruszka*, *Mania*, *Maska*. Nie było natomiast zakazu nadawania imienia oblubień-

1 Szerzej na ten temat zob. Z. Abramowicz 2016a, s. 223–244.

ca NMP i ziemskiego opiekuna Jezusa – św. Józefa. Imię to występuje w różnorodnych wariantach łacińskich i zlatynizowanych, zaadaptowanych do polszczyzny oraz języków i gwar wschodniosłowiańskich. Na jego bazie powstawały formy alternacyjne, deminutywne, przynależnościowe. Niewątpliwie w badanym okresie należy to imię zaliczyć do najbardziej popularnych, nadawanych nie tylko przez ludność chrześcijańską, lecz także żydowską i tatarską. Chętnie nadawano imiona krewnych Św. Rodziny – imiona rodziców Marii i Józefa: *Joachim*, *Anna*, *Jakub* oraz dalszych krewnych: *Elżbiety*, krewnej Marii, i jej męża *Zachariasza* – rodziców Jana Chrzciciela, wśród których wyróżnia się wyraźnie imię *Jakub*, które było wykorzystywane do nominacji także przez Żydów i Tatarów, chociaż dla nich łączyło się raczej z postaciami ST, zwłaszcza z postacią patriarchy – synem Izaaka i Rebeki, bratem Ezawa, ponieważ dla Żydów dom Jakuba to lud Izraela.

Pod względem ważności kolejne miejsca w kulturze chrześcijańskiej zajmują ewangeliści, apostołowie, uczniowie Jezusa, prorocy i patriarchowie, anioły. Analizując poświadczenia imion wszystkich czterech ewangelistów w XVI–XVII-wiecznych źródłach historycznych Podlasia, należy zwrócić uwagę na imię czwartego ewangelisty i apostoła – Jana². Popularność swoją imię zawdzięcza nie tylko tej postaci NT. Obok Jana Ewangelisty niezwykłą siłą oddziaływania miała też inna postać NT – Jan Chrzciciel. Należy również pamiętać, że imię to w ST nosił syn Elioenaja, potomek Zorobabela i króla Jojakima (1 Krn 3,24), a zarazem przodek Jezusa (Łk 3,27). Ponadto imię Jan nosiło wielu innych świętych chrześcijańskich³ czczonych zarówno w Kościele katolickim, jak i prawosławnym. Z pewnością dodatkowo na taki stan rzeczy miała wpływ popularność tego imienia w okresie przedchrześcijańskim (w ST i NT imię występuje 183 razy, zob. Tron.–Wal. 144), następstwem czego była duża liczba świętych o tym imieniu z okresu wczesnochrześcijańskiego, czczonych w obu konfesjach. Silna motywacja kulturowa, ranga świętych i kalendarz z pewnością wpłynęły na popularność imienia Jan także wśród mieszkańców Podlasia w XVI–XVII w. O jego popularności decydowała również bar-

2 Zob. Z. Abramowicz, 2018a, s. 139–149.

3 Indeks osobowy księgi pt. „Święci na każdy dzień” wymienia 83 świętych o tym imieniu.

dzo prosta, krótka forma imienia, dająca wiele możliwości słotwórczych, co poświadczały zabytki piśmiennictwa w badanego okresu. Imię *Jan* zgromadziło najbogatszy zestaw form imiennych i nazwiskowych, które tworzone w różnorodny sposób: od przekształceń fonetycznych form łac., gr. i cerk. po zmianę paradygmatu, derywację wsteczną i sufiksalną z dezintegracją tematu. Drugie miejsce pod względem popularności i liczby zarejestrowanych w dokumentach historycznych form zajmuje imię pierwszego ewangelisty⁴ – *Mateusz*, cerk. *Matfiej*, którego nie należy mylić z imieniem apostoła – *Maciej*, cerk. *Matfij*. Wielość przekształceń fonetycznych wskazuje na problemy z przyswojeniem trudnych artykulacyjnie głosek, jak np. gr. theta, łac. **th** oraz połączeń głoskowych: geminat **tt**, nagromadzenie samogłosek **aeu** itp. Liczne problemy adaptacyjne wyraźnie skutkowały dużą liczbą wariantów fonetycznych, zaś kilkusylabowy wyraz dostarczał też większej możliwości tworzenia form alternacyjnych: skróconych i rozszerzanych w procesie derywacji sufiksальной za pomocą różnorodnych sufiksów. Zdecydowanie mniejsze problemy adaptacyjne i zdolności derywacyjne w językach słowiańskich miały imiona dwóch pozostałych ewangelistów – *Marka* i *Łukasza*. Imiona łac. pochodzenia były krótkie i nie zawierały różniących się w wymowie głosek ani skomplikowanych połączeń spółgłoskowych i samogłoskowych.

Ważne miejsce w kulturze chrześcijańskiej zajmują uczniowie Jezusa – jego apostołowie⁵. O powołaniu Dwunastu mówi Ewangelia według św. Mateusza (10, 1–4): „Wtedy przywołał do siebie dwunastu swoich uczniów i udzielił im władzy nad duchami nieczystymi, aby je wypędzali i leczyli wszystkie choroby i wszelkie słabości. A oto imiona dwunastu apostołów: pierwszy *Szymon*, zwany *Piotrem*, i jego brat *Andrzej*, potem *Jakub*, syn Zebedeusza, i brat jego *Jan*, *Filip* i *Bartłomiej*, *Tomasz* i celnik *Mateusz*, *Jakub*, syn Alfeusza, i *Tadeusz*, *Szymon* Gorliwy i *Judasza* Iskariota, ten który go zdradził” (wyróżn. – Z.A.). Spośród imion Dwunastu zwracają uwagę imiona nieobecne w antropimii Podlasian w XVI–XVII w. Przede wszystkim brakuje imienia Judasza, który jako zdrajca Jezusa w przekonaniu chrześcijań-

4 Zob. Z. Abramowicz 2018, s. 7–15.

5 Zob. Z. Abramowicz 2019, s. 51–110.

skiej społeczności Podlasia nie zasługiwał na upamiętnianie poprzez nadawanie jego imienia dzieciom. Konotacje imienia pozwoliły jedynie na jego wykorzystanie w funkcji określenia dodatkowego: formacji przezwiskowej/nazwiskowej – *Judasik*. Nie obserwuje się też dużej popularności imienia *Juda Tadeusz*. Drugie z imion nie wystąpiło w badanym okresie wcale, natomiast *Juda* jest odnotowane jako imię ludności chrześcijańskiej dosyć rzadko. Można przypuszczać, że negatywnie odbierana w kulturze chrześcijańskiej postać zdrajcy Judasza miała wpływ na małą popularność także tego imienia wśród podlaskich chrześcijan. Znacznie większą popularnością cieszy się imię *Juda//Jehuda* wśród ludności żydowskiej⁶. Postrzeganie imienia *Juda* jako typowo żydowskiego także mogło mieć wpływ na brak zainteresowania nim wśród chrześcijan. Na tle pozostałych imion apostołów niską frekwencją wyróżnia się również *Filip*, chociaż w tym wypadku trudno jest określić przyczyny umiarkowanego zainteresowania tym imieniem. Być może zadecydował tu kalendarz i skromna liczba świętych noszących to imię⁷. Pozostałe imiona: *Szymon, Piotr, Andrzej, Jakub, Bartłomiej, Tomasz, Mateusz* i *Maciej* w XVI–XVII w. cieszyły się dużą popularnością wśród ludności chrześcijańskiej Podlasia, co dostarcza argumentów do wnioskowania, że ranga apostołów wśród świętych była ważnym czynnikiem decydującym o wyborze imienia dla dziecka, bowiem spośród wymienionych imion tylko *Piotr* wyróżnia się dużą frekwencją w grupie świętych⁸. Należy też brać pod uwagę fakt, że na popularność większości imion apostołów wskazuje nie tylko liczba poświadczeń w zabytkach piśmiennictwa, lecz także możliwości derywacyjne imion oraz wariantywność fonetyczna.

Większym lub mniejszym zainteresowaniem chrześcijan cieszyły się imiona postaci ST: patriarchów: *Abraham//Abram, Izaak, Beniamin*;

6 Wskazuje na to zgromadzony materiał imienniczy w publikacji L. Dacewicz (2008, 56) oraz materiał antroponimiczny zawarty w metrykach Żydów białostockich z XIX–XX w., zob. Z. Abramowicz (2010, 67–68).

7 W publikacji pt. „Święci na każdy dzień” wymienia się zaledwie imiona dziewięciu świętych: Filipa Benicjusza (dzień pamięci 22 sierpnia), Filipa Evansa (22 lipca), Filipa Howarda (19 października), Filipa Neriego (Nereusza) (26 maja), Filipa z Pergamonu (11 kwietnia), Filipa apostoła (3 maja), Filipa diakona (11 października), Filipa męczennika (22 października) oraz Filipa męczennika z Rzymu (10 lipca) (zob. spis świętych, s. 962).

8 Indeks osobowy księgi pt. „Święci na każdy dzień” wymienia świętych o imieniu: Andrzej – 14, Bartłomiej – 4, Jakub – 8, Maciej – 2, Mateusz – 3, Piotr – 47, Szymon – 7, Tomasz – 10.

proroków: *Daniel, Eliasz, Izajasz*; aniołów i archaniołów: *Gabriel, Michał, Rafael*; nazwy chórów anielskich, które zaczęły funkcjonować w kulturze chrześcijańskiej jako imiona: *Cherubin, Serafin*.

Zwracają uwagę również imiona postaci biblijnych, które na Podlasiu w XVI–XVII w. były znane i nadawane, lecz nie uzyskały większej akceptacji ówczesnego chrześcijańskiego społeczeństwa. Są to jednak imiona postaci biblijnych w jakiś sposób związanych z chrześcijaństwem:

– z działalnością Jezusa lub jego uczniów: *Artemas* – w Biblii imię to nosił towarzysz Pawła; *Arystarch* – towarzysz Pawła pochodzący z Tesaloniki;

– z przodkami w rodowodzie Jezusa: *Arni* – w ST potomek Zorobabela i Dawida jeden z przodków Jezusa; *Eleazar* – przodek Jezusa starzec żyd., uczoney w Prawie, męczennik za wiarę; *Nahum//Naum* – wśród postaci NT jest wymieniany jako przodek Jezusa; *Salmon* – przodek Jezusa i in.;

– imiona mniej znanych proroków ST: *Abdiasz* – prorok piszący; *Baltazar* – drugie imię proroka Daniela, nadane mu w formie Belteszassar przez Aszfenaza, nadzorcę służby dworskiej; *Ozeasz* – imię pierwszego z 12 Proroków Mniejszych; *Malachiasz* – jeden z Proroków Mniejszych; *Samuel* – prorok i sędzia Izraela;

– imiona pierwszych chrześcijan i nawróconych, np. *Narcyz* – chrześcijanin z Rzymu; *Sergiusz* – nawrócony przez Szawła prokonsul Cypru; *Sozypater* – chrześcijanin z Berei, krewny i towarzysz Pawła; *Kornel* – setnik z kohorty italskiej, który przyjął chrzest z całym swoim domem itd;

– imiona pierwszych męczenników za wiarę: *Artemiusz* – męczennik w Antiochii; *Dymitr* (Demetrius) – męczennik z Tesaloniki *Eutychiusz* – męczennik w Sebaście za Licyniusza; *Karp* – męczennik z Tracji; *Feliks* – męczennik rzymski; *Stefan//Szczepan* – pierwszy męczennik ukamienowany za swoją działalność ewangelizacyjną itp.

Uznaniem u społeczeństw chrześcijańskich w XVI–XVII w. na Podlasiu cieszyły się imiona silnie umocowane w kulturze chrześcijańskiej, związane z symboliką chrześcijańską, jak np. imiona pierwszych ludzi: *Adam*: w ST – symboliczne określenie pierwszego człowieka (Rdz 4,25), w NT – Chrystusa, Nowego Człowieka (Rz 5,14; 1 Kor 15,22; 45); *Ewa* – imię nadane przez Adama swojej żonie jako „matce wszelkiego życia (Rdz 3,20; 4,1); wraz z Adamem jest ona eponimem całej ludzkości (Tb 8,6). Nie ma wątpliwości, że na utrwalanie się szeregu imion postaci biblijnych mieli wpływ późniejsi święci zarówno z okresu wczesnochrześcijańskiego, jak i kolejnych stuleci. Chrześcijańskim świętym popularność zawdzięczają takie imiona, jak: *Klemens* (popularność imienia jest związana z wieloma świętymi, najbardziej z osobą papieża Klemensa, czczonego w całym chrześcijaństwie, którego kult rozpowszechnili św. św. Cyryl i Metody); *Mikołaj* (biblijny nosiciel imienia jest mało znaną postacią NT; w Dz 6,5 jest wymieniony tylko raz jako prozelita z Antiochii, jeden z Siedmiu; swoją popularność imię zawdzięcza św. Mikołajowi, biskupowi Miry w Licji, którego kult od XI w. szerzy się na całym Zachodzie); *Saba//Sawa* (Saba Jerozolimski oraz Sawa, uczeń św. Metodego i in.); *Teofil* (biskup Antiochii; męczennik, dowódca); *Urban* (papież); *Korneliusz* (papież i męczennik); *Narcyz* (arcybiskup Jerozolimy; arcybiskup i męczennik Hiszpanii).

Zestawienie imion chrześcijańskiego społeczeństwa z żydowskim i tatarskim pokazuje znaczące różnice kulturowe tych trzech konfesji. Żydzi głównie czerpali ze skarbcza imienniczego ST, poprzez nadawanie imion swoim dzieciom upamiętniali swoich patriarchów, proroków i mniej lub bardziej znanych bohaterów narodowych, natomiast Tatarzy do swojego systemu nominacyjnego wprowadzali nie tylko imiona starotestamentowe: *Abraham* i *Abram* (w różnych wariantach fonetycznych) *Adam*, *Daniel*, *Dawid*, *Elias//Helias*, *Chawa//Ewa*, *Jakub*, *Jan//Ivan*, *Jachim//Jakim*, *Józef*, *Salomon*, *Samuel*, *Zachariasz*, lecz także byli otwarci na imiennictwo NT, zaakceptowali wiele imion ważnych dla chrześcijan: *Andrzej//Andrej*, *Krzysztof*, *Dymitr*, *Korneliusz*, *Maciej*, *Marianna*, *Michał*, *Stefan*, *Simon//Sziman*, *Tomasz* itp.

2. Skromna liczba (około 106 jednostek) w zestawieniu z zasobem poświadczonych imion w ST i NT (około 3 tys.) w wystarczającym stopniu zaspokajała nominacyjne potrzeby Podlasiaków na przestrzeni dwóch stuleci dzięki różnorodności etnicznej, konfesyjnej, kulturowej i językowej. Już szczegółowa analiza adaptacji fonetycznej i morfologicznej imion biblijnych poświadczonych w materiałach historycznych XVI–XVII w. z Podlasia pokazała całą złożoność językowo-kulturową tego regionu. Imiona przejmowane za pośrednictwem łaciny i greki dostosowywane były do zasad fonetycznych i gramatycznych funkcjonujących na Podlasiu języków narodowych i ich gwar. Na poziomie fonetyki najbardziej charakterystyczne dla badanego regionu zmiany zachodziły przy adaptacji obcych dla języków słowiańskich fonemów greckich lub łacińskich w zależności od okresu i dróg przejmowania imienia. O sposobie przyswajania niektórych głosek w dużym stopniu decydował system transkrypcji gr.-łac., czyli tzw. odczyt Erazmowy lub Rejchlinowy (np. przyswajanie greckiej η , θ : *Daniel//Daniil*; *Teodor//Fieodor*; *Tomasz//Foma*). W tym kontekście najwięcej problemów sprawiał fonem [f], którego języki słowiańskie nie znały do czasu zaniku słabych jerów. Stąd tak powszechna substytucja **f** przez **p**, **ch**, **chw**, **w**, np.: *Arefa//Orech*; *Filip//Pilip//Chilip*; *Foma//Choma*; *Józef//Osip*; *Malachija//Małofiej//Małochwiej* itp. Także kształtujące się na przestrzeni XVI–XVII w. w funkcjonujących na badanym obszarze językach normy ortoepii (ortofonii i ortografii) zaowocowały dużą różnorodnością i wariantowością form imion. Nieustabilizowana jeszcze ortografia imion potwierdzała zachodzące w językach słowiańskich procesy palatalizacji (w języku polskim i białoruskim) i dyspalatalizacji (w języku ukraińskim) spółgłosek przed samogłoskami przednimi, np.: *Dmitrz//Dzmitr* (: cerk. Dimitrij), *Filip//Fylip*, *Pert//Pietr//Piotr*; *Terech//Tierech//Cierech*. W kilku wariantach przebiegała adaptacja dyftongów, grup samogłoskowych i spółgłoskowych, ponieważ zachodziła w różnych przedziałach czasowych i w kilku językach oraz ich gwarach. I wreszcie na sposób adaptacji imion biblijnych do języków narodowych ogromny wpływ miały nie tylko pośredniczące przy ich przejmowaniu języki liturgiczne (łacina w katolicyzmie i cerkiewnosłowiański w prawosławiu) lecz także urzędowe: łacina, polszczyzna kresowa i język starobiałoruski, które pozwalały z jednej strony zacho-

wać zbliżoną do formy wyjściowej postać imienia (łacina), np. z nagłosowym **a**: *Andrzej//Andrej*; z etymologicznym **f**: *Stefan*; z drugiej – języki narodowe (polszczyzna kresowa, język starobiałoruski) umożliwiały wprowadzenie do powszechnego obiegu form alternacyjnych, potocznych oraz fonetycznie przekształconych pod wpływem gwar, np. *Jędrzej, Szczepan, Osip, Ochrem, Olizar, Jołtuch, Hauryło* i in.

3. Analizując adaptację morfologiczną imion biblijnych ST o etymologii hebr., aram. i in. oraz imion NT o różnej etymologii początkowo do języków biblijnych gr. i łac., a następnie do języków słowiańskich, należy zwrócić uwagę na złożoność i różnorodność tego procesu. Zestawienia form imion w różnych językach pokazały, że część z nich zachowywała zarówno w językach pośredniczących, jak i przejmujących wygłos etymologiczny, np. *Abraham//Abram, Adam, Dawid, Baltazar* i in.; jednak część imion przybierała inny wygłos w języku gr. i łac. zaś źródło, z jakiego imię przenikało do języka pol. lub cerk., decydowało o sposobie jego włączenia do systemu morfologicznego języków przyjmujących. Stąd wynikały różnice w wygłosie imion katolickich i prawosławnych, np. przejęte do polszczyzny za pośrednictwem łac.: *Gabriel, Elizeusz, Jonasz, Mojżesz, Sofoniasz, Tobiasz, Zachariasz* itd. i do języków wsł. za pośrednictwem scs. formy cerk.: *Gawriił, Jelisiej, Jona, Mojsej, Sofonija, Tobit, Tovija, Tovij, Zacharija* itd. Zestawienie podstawowych gr. i łac. form imion z imionami w językach przyjmujących: pol., scs. oraz cerk. dokładnie pokazuje przebieg adaptacji morfologicznej imion biblijnych. Można wyróżnić kilka sposobów adaptacji w pol. i cerk.:

- bez zmiany wygłosu przyswajany był wariant lub jeden z wariantów gr. lub łac.: pol. *Apollos, Aretas, Artemas, Eutyches, Sopater, Sozypater, Tytus*; cerk.: *Аполлос*;
- adaptacja łac. lub gr. formy z zastosowaniem apokopy wygłosu gr.-łac. w pol. i cerk.: pol.: *Arystarch, August, Filip, Hieronim, Karp, Kornel, Krzysztof, Marek, Narcyz, Onezym, Paweł, Piotr, Stefan, Szczepan, Sylwan, Teofil, Trofim, Urban*; cerk. *Август, Арефа, Аристарх, Иероним, Карп, Лука, Марк, Марко, Наркисс*,

Онисим, Павел, Петр, Силуан, Сильван, Сосипатр, Стефан, Тит, Трофим, Урван, Феофил, Филипп, Христофор;

– adaptacja z substytucją wygłosu:

łac. -ius > pol. -iusz: *Apoloniusz, Artemiusz, Demetriusz, Euty-chiusz, Korneliusz, Łukasz, Sergiusz, Tymoteusz*; gr. -ιος > cerk. -ий: *Аполлоний, Артемий, Димитрий, Евтихий, Корнилий, Сергий, Тимофей*.

Żeńskie imiona biblijne zostały przyswojone w pol. i cerk. z samogłoskowym wygłosem -a i wprowadzone do deklinacji *-a, *-ja bez względu na to, jaki miały wygłos etymologiczny lub przyswojony w języku gr. lub łac. Na Podlasiu w XVI–XVII w. funkcjonowały w formach przyswojonych w pol. i cerk. użyciu: *Ewa//Jewa, Magdalena, Elżbieta, Anna, Maria* oraz formach przekształconych fonetycznie: *Jowa, Helżbieta, Hanna*; w tekstach łac. poświadczone są formy z łac.-gr. wygłosem spółgłoskowym: *Elizabeth* oraz samogłoskowym: *Elisabetha*.

Większość imion ST na Podlasiu w XVI–XVII w. przybierała postać już utrwaloną w polszczyźnie, jak np.: *Aron, Abraham, Abram, Adam, Joachim, Daniel, Gabriel, Michał, Rafał, Samuel, Józef, Jonasz, Łazarz, Jakub, Jan, Bartłomiej, Mateusz, Maciej, Tomasz* itd. Obok tych form imion występowały warianty pełnych poprawnych form cerkiewnych lub bardzo do nich zbliżone: *Awram, Joakim, Jefrem, Iiew, Jona, Jakow, Joan, Matffiey, Iliia, Matwuj, Osij*. Teksty sporządzone w języku łacińskim zawierają poprawne lub zmodyfikowane fonetycznie łac. formy, np. *Homan*, lub hiperpoprawne, z dodaną do pierwotnej formy gr. lub łac. fleksją -ias, -us: *Adamus, Hohemias*, a także formy alternacyjne: łac. *Adae, Joach, Jach, Jak*. Wszystkie sposoby adaptacji morfologicznej imion biblijnych prowadziły do włączenia imion do podstawowych deklinacji na *-o, *-jo, *-a, *-ja lub przymiotnikowej z fleksją -i, -y lub -yj.

4. Antroponimiczny materiał historyczny świadczy o tym, że zaadaptowane fonetycznie i morfologicznie formy imion biblijnych podlegały dalszym znacznie głębszym przekształceniom strukturalnym już na poziomie słowotwórstwa. Wykorzystane w tym obszarze mechanizmy

i środki derywacyjne okazały się niezwykle zróżnicowane. W procesie tworzenia nowych form przyswojonych imion biblijnych zastosowano:

- alternację ilościową, czyli skrócenie pełnego imienia podstawowego z zachowaniem jego charakterystyki fleksyjnej, np.: *Manel* < *Emanuel*;
- alternację ilościową, czyli skrócenie pełnego imienia podstawowego ze zmianą jego charakterystyki fleksyjnej, np.: wsł. *Dymitr*, *Dmitr* < cerk. *Димитри* (por. pol. *Demetriusz*);
- alternację jakościową, tj. palatalizację, np.: *Dmitrz* < *Dmitr*, *Jodzio* < *Jodo*;
- zmianę charakterystyki fleksyjnej przy zachowaniu pełnej formy imienia jako tematu słowotwórczego, np.: *Daniło* < *Daniil*, *Dmitro* < *Dmitr*, *Gabrielio* < *Gabriel*, *Hawriło*//*Hawryło* < *Gawriił*;
- derywację sufiksalną jednostopniową poprzez dodanie sufiksów prostych, np.: *Andrejko*, *Janek*, *Iwanko* itp., oraz komponowaną wielostopniową, np. *Andr-usz-ko*, *Awr-asz-ko*, *Jan-ecz-ko*, *Jan-icz-ko*, *Jan-usz-ko* itp.

5. Analiza podlaskiego materiału antroponimicznego z XVI–XVII w. ujawniła, że proces formowania się nazwiska odimiennego był długi, skomplikowany i niejednoznaczny. Słowotwórstwo w obszarze nazwiska odimiennego różni się znacząco od słowotwórstwa innych typów semantyczno-strukturalnych nazwisk. W procesie słowotwórczym nazwisk odimiennych wiodącą rolę odgrywają dwa zasadnicze sposoby derywacji: transnimizacja i derywacja sufiksalna, przebiegająca etapowo na różnych poziomach języka. Na bogactwo i różnorodność odimiennych struktur nazwiskowych miały wpływ różne czynniki. Za podstawowe należy uznać zabiegi adaptacyjne imion biblijnych w obszarze fonetyki i morfologii oraz słowotwórstwo. Przejmowanie imion biblijnych do języków narodowych i gwar za pośrednictwem różnych języków liturgicznych skutkowało bogactwem wariantów fonetycznych imion podstawowych. Także adaptacja morfologiczna na obszarze etnicznego zróżnicowania zaowocowała różnorodnością strukturalną form imiennych. Na bazie form imion podstawowych, zróżnicowanych

fonetycznie i morfologicznie już od momentu ich przyswojenia, w językach przyjmujących powstawały kolejne formy alternacyjne. Imiona skracano i rozbudowywano strukturalnie. Nowe formy imion tworzone, dodając sufiksy do imion w formach podstawowych (: *Andrzej* > *Andrzejko*) oraz skróconych (: *Andr* > *Andresz*, *Androsz*, *Androc*, *Andruch*, *Andruk*, *Andrus*, *Andrusz*, *Andruta*, *Andrych*, *Andrys*). Od tak strukturalnie rozbudowanych form imion urabiano nowe deminutywne lub hipokorystyczne formy, dodając kolejne sufiksy zdrabniające (: *Andrusz* > *Andruszko*, *Jędrusz* > *Jędruszko*). Przy dążeniu do zapisu w dokumentach imion chrzestnych w formach podstawowych funkcjonujące w powszechnym obiegu tak zdeformowane formy imion stawały się dodatkowym elementem identyfikacyjnym i z czasem w wyniku tranonimizacji przekształciły się w nazwiska bez zmian ilościowych (np. imię *Boltruk* Pieczkowicz i nazwisko Szymko *Boltruk*) lub stały się bazą słowotwórczą jeszcze bardziej rozbudowanych struktur odmiennych: patronimów, matronimów lub andronimów w antroponomii kobiecej (: *Andrzej* > *Andr* > *Andros* > *Androsewicz*, *Androsicha*; *Andrusz* > *Andruszków*, *Andruszkowicz* itd.). Charakterystyczną cechą protonazwisk jest nawarstwianie się sufiksów. W procesie derywacyjnym wykorzystywano różnorodne słowiańskie sufiksy o proveniencji: polskiej (np. -ek, -owa, -anka i in.), wschodniosłowiańskiej (-ko, -icha, -uk i in.) oraz litewskiej (-el < -elis, -uta). Szczególną popularnością cieszył się ogólnosłowiański sufiks -ic(z) < *-itjo, zwłaszcza jego rozszerzony wariant -ewicz//owicz. Dzięki temu protonazwiska skrywają w swych podstawach niekiedy unikatowe formy imion, których w powszechnym obiegu urzędowym już nie używano, ale w mowie potocznej mogły jeszcze funkcjonować jako żywe formacje deminutywne, hipokorystyczne czy augmentatywne, np.: *Iwachul* w podstawie protonazwiska *Iwachulina* (: *Iwan* > *Iwach* > *Iwachul* → *Iwachulina*); *Iwanutiel* w protonazwisku *Iwantielik* (: *Iwan* > *Iwanuta* > *Iwanutiel* → *Iwan(u)tielik*) czy *Januszczynek* w protonazwisku *Januszczyńczyk* (: *Jan* > *Janusz* > *Januszek*//*Januszko* > *Januszczynek*//*Januszczyńko* → *Januszczyńczyk*) itp.

6. Analiza imion biblijnych nadawanych przez chrześcijan podlaskich w XVI–XVII w. w zestawieniu z imionami Żydów i Tatarów z tego samego okresu z jednej strony ujawniła istotne różnice kulturowe tych

konfesji i różne podejście do postaci biblijnych – nosicielei imion, z drugiej zaś pokazała kształtowanie się osobliwej, synkretycznej kultury nazewniczej regionu⁹. Pomimo znaczących różnic kulturowych i językowych z łatwością znajdziemy wiele cech wspólnych dla wszystkich wspólnot religijnych i etnicznych. Interferencja językowa zachodziła na różnych poziomach języka. Na poziomie fonetyki w nazewnictwie żydowskim i tatarskim znajdziemy zmiany fonetyczne typowe dla chrześcijańskiej słowiańskiej większości, np. unikanie nagłosowego **a**: ~ Żyd.: *Aron* > *Ogron*; *Abram* > *Obrom*; *Aszer* > *Oszer*; ~ Tat.: *Abdula* > *Obdula*; *Abraham* > *Obrahim*; *Achmet* > *Ochmet*; spółgłoski protetyczne: ~ Żyd.: *Aba* > *Habo*; ~ Tat.: *Abdula* > *Hobdula*; *Abraham* > *Hebraim*; zbliżona wymowa **h** i **ch**: ~ Żyd.: *Herszko* i *Cherszko*; *Hona* i *Chonel*; ~ Tat.: *Hasien* i *Chasien*, *Hasia* i *Chasia*; substytucja **f** > **ch**, **p**, **chw**: ~ Żyd.: *Koffman* i *Kochman*; *Naftali* i *Naptalij*; ~ Tat.: *Fatma* i *Chatma*, *Tafta* i *Tachta*; *Jusuf* i *Jusup*; *Mustafa* i *Mustuchwa* itp. Interferencja językowa najbardziej uwidoczniła w słowotwórstwie onimicznym. Tworzenie form pochodnych od imion podstawowych we wszystkich grupach etniczno-wyznaniowych przebiegało podobnie. Imiona skracano poprzez aferezę, synkopę lub apokopę, rozbudowywano je za pomocą tych samych środków słowotwórczych. Mniejszości etniczne przejmowały elementy słowotwórcze od sąsiadów, np. suf. -ko występuje u wszystkich, por.: Chrz.: *Tomko Janowicz*, *Tomko Puczka* 1528, JI 216, 192; *Awrassko Rzepka* 1571, IT 35; ~ Żyd.: *Abramko Jakubowicz* 1654, IMO 3 (Ż); *Аврааком Яцковичом* 1540, AGZS XVII 15 (Ż); ~ Tat.: *Адко Маршалокъ* 1528, PWL 114 (T); -ś: ~ Chrz.: *Jaś Masłowski*, *Jaś Mostowski* 1558, IS 50; ~ Tat.: *Адаць Богдановичъ* 1565, PWL 429 (T); -ec: ~ Żyd.: ...зъ *Абрамцомъ Мейровичъ* 1540, AGZS XVII 95 (Ż); -sz: ~ Tat.: *Абрашь Телешевичъ* 1528, PWL 111 (T) itp. Za pomocą tych samych sufiksów Tatarzy i Żydzi tworzyli imiona deminutywne i hipokorystyczne nie tylko od imion wspólnych dla wszystkich kultur i konfesji, lecz także od swoich biblijnych i niebiblijnych, nieprzejmowanych przez inne wspólnoty, np.: ~ Żyd.: *Boruszko* i *Boruszek*, *Calko* (: Becalel), *Fajbuś* (: Febus), *Herszutko* (: Hirsz), *Icek*, *Icuk*, *Ieko*, *Icehanko* (: Icehak) itp. (Dacewicz 2008a, 53–62) ~ Tat.: *Adko*, *Ainiszko*, *Alejk*, *Asanczyk*,

9 Szerzej na ten temat zob.: Z. Abramowicz (2014, 17–32; 2016, 69–89; 2017, 161–177).

Iwaszko, Janko, Jaśko, Macula, Miszko, Misiuk, Szymko itp. (Dacewicz 2012, 107–110). Jeszcze silniej synkretyzm nazewniczy znajduje potwierdzenie w nazwiskach, por.: ~ Chrz.: *Sak Abrahamowicz, Tymosz Abrahamowicz* 1662, PnM 432; ~ Tat.: *Ryzwan Abrahamowicz, Abdula Abrahamowicz* 1631, RDT 90, 96 (T); ~ Chrz.: *Wołos Abramowicz* 1551, IMŁII 268; *Wojciechem Abramowicz* 1580, JI 93; ~ Żyd.: *Juda Abramowicc, Slloma Abramowicc* 1571, IT 15 (Ż); ~ Tat.: *Mustafa Abramowicz* 1631, RDT 94 (T); *k. Dzianaj Ibrahimowicz* 1690, RPT 81 (T); ~ Żyd.: *Szłomeczyna Abramowiczowa zydowka* 1669, IMO 38 (Ż); ~ Tat.: *Ewa Abramowiczowa, Marianna Abramowiczowa, Chawa Abramowiczowa* 1690, RPW 104, 105 (T). Do najbardziej wyróżniających się elementów nazwotwórczych na Podlasiu – nie tylko w badanym okresie, także i dzisiaj – poza sufiksami na -icz, -ewicz//-owicz należą: -ko, -uk, -el, -uta, -uć, -icha//-ycha itp. Ich rozpowszechnienie i utrwalenie się w nazewnictwie podlaskim wiąże się z wieloetnicznością i wielokulturowością regionu.

7. Imienne i nazwiskowe formy pochodne od podstawowych wariantów: łańciskiego, polskiego, cerkiewnego i wschodniosłowiańskiego tworzono na bazie podstaw przekształconych fonetycznie. Wyraźnie zarysowuje się tu zróżnicowanie dialektalne nazw osobowych i procesy fonetyczne typowe dla języka polskiego (np. o > u; r' > rz), białoruskiego (np. lit. -utis > -uć, d' > dź) i ukraińskiego (np. e > i, dyspalatalizacja przed samogłoskami szeregu przedniego). Te różnorodne formy imion i tworzone na ich bazie patronimy, andronimy i inne formy dodatkowych określeń, poświadczane w kolejnych latach w źródłach historycznych, utrwały się w charakterze nazw dziedziczonych przez następne pokolenia i znajdują potwierdzenie we współczesnej antroponomii Podlasia. Różnorodność fonetyczna, bogactwo wykorzystanych środków i sposobów derywacyjnych świadczy nie tylko o niezwykłej kreatywności i pomysłowości językowej ówczesnych pokoleń (do czego zmuszała potrzeba precyzyjnego określania jednostki, jej indywidualizacji i identyfikacji w społeczeństwie, gdy nazwisko dopiero się kształtowało), ale też o różnorodności językowej i kulturowej Podlasia.

ROZWIĄZANIE SKRÓTÓW

Oznaczenie źródeł

AGAD	Archiwum Główne Akt Dawnych.
APB	Archiwum Państwowe w Białymstoku.
AR	Archiwum Radziwiłłów.
ASK	Archiwum Skarbu Koronnego.
AWAK	Акты издаваемые Виленскою Археографическою Комиссиею.
CGIAB	Центральный Государственный Исторический Архив Белоруси в Минске.

Rękopisy

ADZ	Archiwum Dworu Zabłudowskiego, Archiwum Archidiecezji Białostockiej (dokument: Janusz Radziwiłł określa prawa Żydów zabłudowskich, 1645 r.).
AKJ	Akta Konsystorza Janowskiego, Archiwum Diecezjalne w Siedlcach, syg. 148 (od roku 1477 do końca XVII w.).
AWH	Akta procesowe XVII w., syg. I 31, 37, 58, 73, 71. Archiwum Woronieckich z Huszlewa, APB w Lublinie.
CD	Catalogus Discipulorum Scholae Zabłudoviensis Anno 1685, AGAD, AR, dz. VIII, nr 655.
IA	Inwentarz włości augustowskiej z 1565 roku, Archiwum Główne Akt Dawnych w Wardzawie, Archiwum Potockich w Radzynie 213.
IG	Inwentarz przyjęcia darów starostwa grodzieńskiego z 1578 roku, AGAD, Archiwum Kameralne I/10.
IMLI	Inwentarz starostwa mielnickiego i łosickiego. Registr popisu z 1545 roku, AGAD, Archiwum Skarbu Koronnego, dz. LVI, M. 2.
IMLII	Inwentarz starostwa mielnickiego i łosickiego z 1551 roku, AGAD, ASK, dz. LVI.

- IMO Inwentarz majątności Orla z 1635, 1654, 1655, 1669, 1670 r., AR, dz. XXV, syg. 2904, 2905, 2906, 2908, 2909.
- IMW Inwentarz majątności węgrowskiej z 1619 r., AGAD, AR dz. XXV/III, mkr. 17098.
- IT Inwentarz starostwa tykocińskiego, 1571 i 1573 r., AGAD, ASK, dz. LVI, t. 4.
- IW Inwentarz majątności Węgrów, niedatowany, z XVII w., AGAD, AR, dz. XXV/III, mkr. 17099.
- IZ Inwentarz dworu i miasta Zabłudów oraz sumariusz majątności zabłudowskiej 1622 r. F. 694. Op. 2, nr 2641, k. 1–98, CGIAB.
- KB Księga grodzka Brańska 1640–1641, APB w Białymstoku.
- KD Księga ziemska drohicka (sumariusz) 1640–1697, APB w Białymstoku.
- KWB Księgi wójtowskie, burmistrzowskie królewskiego miasta Mielnik 1631–1698, APB w Białymstoku.
- LM Laudum mielnickie, 1647–1700, Archiwum Woronieckich z Huslewa, APB w Lublinie.
- MK Metryka Koronna 168, 169, AGAD w Warszawie.
- OŻZ Oblig na złotych 300 szpitala od Żydów zabłudowskich z 1688 r., Archiwum Parafii Rzymskokatolickiej w Zabłudowie.
- PK Rejestr pomiaru włócznej miasta Kleszczele z 1560 r., APB w Białymstoku.
- PMŁ Rejestr pomiaru włócznej starostwa mielnickiego i łosickiego z 1560 r. AGAD, ASK, dz. LVI.
- PPT Percepta Poglównego Pierwszej Rady Województwa Trockiego 1683 r., Zespół Archiwum Skarbowe Wielkiego Księstwa Litewskiego, Letuvos Istorijas Archyvas, k. 308–323v.
- RM Rejestr podatku poglównego powiatu mielnickiego z 1673 r., AGAD, ASK, dz. I, nr 70.
- RP Rejestr poborowy poglównego z 1663 r., AGAD, ASK, dz. I, nr 70, k. 684–686.
- RPB Rejestr poglównego parafii białostockiej z 1673 r. AGAD, ASK I, ks. 70, k. 577v–576v, 622–624v.
- RPD Rejestr dwojga w roku 1676 uchwalonego. Biblioteka Czartoryskich w Krakowie. Rkps 1099, 775.
- RPKT Rejestr poglównego Knyszyna, Tykocina z 1676 r. Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, rkps 1099, s. 720.
- RPT Rejestr poglównego Tykocina z 1663 r., AGAD, ASK, syg. 70, s. 547v–549v, 738, 744v–745, 746.

- RT Regestru[m] Tartaroru[m] ...1520, AGAD, ASK, dział 86, Archiwum Wojskowe, syg. 8, k. 69–74, [w:] J. Tyszkiewicz, *Rejestr chorągwi tatarskich walczących w wojnie polsko-krzyżackiej 1519–1520 roku*, „Zapiski Historyczne”, t. III, 1988, z. 1–2, s. 85–99.
- RWB Rejestr pogłównego włości białostockiej z 1663 r., AGAD, ASK, dz. I, ks. 70, k. 547v–549v.
- S Summaryusz czyli Krodki sposób wynalezienia Metryk od Roku 1665 do 1824 przez X.Z.K., Archiwum parafialne w Tykocinie (brak oznaczenia stron w dokumencie).
- SZZ Suplika Żydów zabłudowskich do księżnej margrabiny brandenburskiej Ludwiki Karoliny Radziwiłłówny (1685), AGAD, AR, dz. V, nr 18232.
- TPZ Taksa podatków składanych przez Żydów zabłudowskich wraz z wykazem tygodniowych składek, F. 1716, op. 1, nr 1 – Księga sądu zamkowego zabłudowskiego 1717–1747r., k. 91v–92, CGIAB.

Druki

- ABGS Актовые книги брестского гродского суда, XVI–XVII в., AWAK, t. III, Wilno 1870 (Sprogio katalogas Skaitykla, Wilno 1920, s. 170–280).
- ABZS Актовые книги брестского земского суда, XVI–XVII в., AWAK, t. V, Wilno 1872 (Sprogio katalogas Skaitykla, Wilno 1929, s. 281–287).
- AGZS Актовые книги гродненского земского суда, XVI–XVII в., AWAK, t. XVII, XXI, Wilno 1890, 1894 (Sprogio katalogas Skaitykla, Wilno 1929, s. 262–268).
- AK Актовая книга мельницкого гродского суда, AWAK t. XXXIII, Wilno 1908. Lata 1562–1567 – s. 61; 1567–1571 – s. 69; 1583–1586 – s. 92; 1599–1600 – s. 153–156.
- ALT// AWAK 31 Акты о литовских Татарах, AWAK, t. XXXI, Wilno 1906.
- AMGS Актовые книги мельницкого гродского суда, XVI в., AWAK, t. XXXIII, Wilno 1908.
- AMK *Akta albo sprawy sądów miasta Knyszyńskiego, Indeks nazw osobowych*, opr. J. Maroszek, Białystok 1999, s. 39–462.
- ASZS Актовая книга слонимского земского суда, AWAK, t. XXII, Wilno 1895.
- AU Spis szlachty ziemi bielskiej i drohickiej składającej przysięgę na wierność Koronie Polskiej w 1569 r., [w:] *Akta Unii Polskiej z Litwą 1385–1791*, wydali S. Kutrzeba i W. Semkowicz, Kraków 1932, s. 236–264.

- AWK-5 AWAK (Przywileje królewskie dla Tatarów), t. 5, Wilno 1871.
- AWTL *Z aktów wojskowych o Tatarach litewskich, Miscellanea i materiały*, Ateneum Wileńskie, 1929, R. 6, z. 1/2, s. 202–214.
- Dac L. Dacewicz, *Antroponimia Żydów podlaskich w XVI–XVIII wieku*, Białystok 2008, s. 105–180.
- IB Inwentarz miasta Brańska z 1558 r., AWAK, t. XIV, Wilno 1887, s. 24–45.
- IKW Inwentarz kojdanowskiej włości z 1647 r., AGAD, AE, dz. XXV, nr 1698, s. 29–58 (Tatarzy: s. 33–36, 41, 43, 50).
- IMBS Inwentarz wsi Mielezki, Bielewicze i Supraśl z 1567 r., AWAK, t. XIV, s. 181.
- IN Inwentarz miasta Narwi z 1560 r., AWAK, t. XIV, s. 61–76.
- IS Inwentarz miasta Suraż z 1558 r., AWAK, t. XIV, s. 46–60.
- Jabł III A. Jabłonowski, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. VI, *Podlasie. Źródła dziejowe*, t. XVII, cz. III, Warszawa 1910.
- Jl Popis wojenny ziemian województwa podlaskiego z 1528 r.; Powiat Bielski, Drogiński i Mielnicki 1580 r., [w:] A. Jabłonowski, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. VI, *Podlasie. Źródła dziejowe*, t. XVII, cz. I, Warszawa 1908.
- III Spis urzędników województwa podlaskiego XV–XVII w., [w:] A. Jabłonowski, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, cz. III, Warszawa 1910, s. 242–256.
- Lesz A. Leszczyński, *Żydzi ziemi bielskiej od połowy XVII w. do 1795 r. Indeks nazwisk*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980, s. 256–264.
- ML *Метрыка Вялікага княства Літоўскага*, кн. 70 (1582–1585), ред. А.А. Мятельскі, Мінск 2008; ML – F. 389, nr 127, Rosyjskie Państwowe Archiwum Akt Dawnych.
- Much A. Muchliński, *Zdanie sprawy o Tatarach litewskich, Teka Wileńska*, 1858, nr 4, s. 141–272; 5, s. 121–179; 6, s. 139–183.
- O Opis starych i nowych granic grodzieńskich, bielskich i goniądzkich, 1536 r., [w:] *Археографический сборник документов относящихся къ истории северо-западной Руси, т. I*, Wilno 1864, s. 18–31.
- OP *Ординация королевскихъ пуць въ лесничествахъ бывшего Великого Княжества Литовского составленная... П.Д.Исайковскимъ и Х. Белозоромъ въ 1641 году*, Вильно 1871.

- PnM *Перепись населения Мельницкого повета по приходам и вероисповеданиям, 1662 g., AWAK, t. XXXIII, s. 497–536.*
- PWB *Metryka Litewska, Rejestry podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Województwo brzeskie litewskie 1667–1690 r., opr. A. Rachuba, Warszawa 2000, s. 19–160.*
- PWL *Переписи войска Литовскаго, Книги публичныхъ дель, отдель первый, ч. 3, Русская Историческая Библиотека, т. 33, Петроградъ 1915, rok 1528, 1565, 1567, s. 1–232, 431–1378.*
- RBS *Regestr pomiaru miasta Brańska i Suraza z należącymi do nich włościami z 1560–1563 r., [w:] Писцовая книга Гродненской экономии съ прибавлениями, cz. II, Wilno 1882.*
- RDT *P. Borowski, W. Sienkiewicz, T. Wasilewski, Rewizja dóbr tatarskich 1631 r. – sumariusz i wypisy, „Acta Baltico-Slavica”, t. XX, 1989, s. 58–135.*
- RG *Regestr pomiaru włócznej ekonomii grodzieńskiej dokonanej w latach 1558–1563, [w:] Писцовая книга Гродненской экономии съ прибавлениями, cz. I, Wilno 1881.*
- RPM *Metryka Litewska. Rejestr podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Województwo mścisławskie z 1667 r., opr. A. Rachuba, Warszawa 2008.*
- RPN *Metryka Litewska. Rejestr podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Województwo nowogrodzkie 1690 r., opr. H. Lulewicz, A. Rachuba, Warszawa 2002.*
- RPT *Metryka Litewska. Rejestr podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Województwo trockie 1690 r., opr. H. Lulewicz, Warszawa 2000.*
- RPW *Metryka Litewska. Rejestr podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Województwo wileńskie 1690 r., opr. A. Rachuba, Warszawa 1989.*
- SZB *Szlachta ziemi bielskiej składająca przysięgę na wierność Koronie Polskiej w 1569 roku, [w:] Akta Unii Polski z Litwą 1585–1791, wyd. S. Kutrzeba i W. Semkowicz, Kraków 1932, s. 236–264.*
- UP *Urzednicy podlascy XIV–XVIII wieku. Spisy, opr. E. Dubas-Urwanowicz, W. Jarmolik, M. Kulecki, J. Urwanowicz, Kórnik 1994.*
- Wiś *J. Wiśniewski, Osadnictwo tatarskie w Sokółskiem i na północnym Podlasiu, „Rocznik Białostocki”, t. XVI, 1989, s. 325–401.*
- (T) *L. Dacewicz, Antroponimia Tatarów litewsko-polskich w przekroju historycznym, Białystok 2012.*
- (Ż) *L. Dacewicz, Antroponimia Żydów Podlasia w XVI–XVIII wieku, Białystok 2008.*

Wydania Biblii i literatura leksykograficzna

- BA Biblia Apologety: <http://bibliaapologety.pl/#LXX> (dostęp: 24.02.2018).
- BPG Biblia Polsko Grecka: Biblia Gdańska 1881 – Modern Greek 1904 <https://books.google.pl/books?isbn=8283812777> (dostęp 6.12.2017).
- BS *Biblia – Synodalny przekład*, 1998: *Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета*, Moskwa.
- BT *Biblia Tysiąclecia*, wyd. IV, 1991: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Poznań.
- EncK *Encyklopedia katolicka*, 1973, pod red. F. Gryglewicza, R. Łukaszuka, Z. Sułkowskiego, t. I, Lublin.
- Fros–Sowa Fros H., Sowa F., 1979, *Twoje imię. Przewodnik onomastyczno-hagiograficzny*, 2 wyd., Kraków.
- Janow. Janowowa W. i in., 1991, *Słownik imion*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Kersta Керста Р.Й., 1984, *Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі именування*, Київ.
- LV *Latin Vulgate* <https://wordproject.org/bibles/vg/>; <http://vulgate.org> (dostęp: 14.02.2018).
- MaII Malec M., 1994, *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*, Kraków.
- Skulina II Skulina T., 1973–1974, *Staroruskie imiennictwo osobowe*, cz. I–II, Wrocław.
- Sup. Суперанская А.В., 1998, *Словарь русских личных имен*, Moskwa.
- Tron.–Wal. Tronina A., Walewski P., 2009, *Biblijne nazwy osobowe i topograficzne. Słownik etymologiczny*, Częstochowa.

Pozostałe skróty

- // znak paralelizmu
- * nazwa rekonstruowana
- ** nazwa rekonstruowana osobowa i miejscowa
- abp arcybiskup
- akad. akadyjski

arab.	arabski
aram.	aramejski
bibl.	biblijny
bp	biskup
celt.	celtycki
cerk.	cerkiewny
~ Chrz.	Chrześcijanie
cs.	cerkiewnosłowiański
cyt.	cytuję
czas.	czasownik
dial.	dialektalny
etym.	etymologia
F.	femininum
f. pot.	forma potoczna
gr.	grecki
gr.-łac.	grecko-łaciński
hebr.	hebrajski
i in.	i inne
im.	imię
itp.	i temu podobne
l.mn.	liczba mnoga

łac.	łaciński
m.in.	między innymi
męcz.	męczennik
mitol.	mitologiczny
n	następny
nabat.	nabatejski
n. dem.	nazwa deminatywna
nieetym.	nieetymologiczne
niem.	niemiecki
n.m.	nazwa miejscowa
nn	następne
now. kalend.	nowe kalendarzowe
n. przyn.	nazwa przynależnościowa
patr.	patronim
płn	północny
pol.	polski
por.	porównaj
psł.	prasłowiański
rus.	ruski
scs.	staro-cerkiewno-słowiański
sem.	semicki

skr.	skrócony
strus.	staroruski
suf.	sufiks
sum.	sumeryjski
św.	święty
św. św.	święci
~ Tat.	Tatarzy
ukr.	ukraiński
w.	wiek
wsch.	wschodni
wsł.	wschodniosłowiański
zap.	zapożyczenie
zach.-sem.	zachodniosemicki
zlat.	zlatynizowany
zob.	zobacz
~ Żyd.	Żydzi
Деян	Деяния (Dzieje Apostolskie)

Skróty ksiąg biblijnych wg Biblii Tysiąclecia

LITERATURA

- Abramowicz Z., 1993, *Imiona chrześciane białostoczan w aspekcie socjolingwistycznym [lata 1885–1985]*, Białystok.
- Abramowicz Z., Citko L., Dacewicz L., 1997–1998, *Słownik historycznych nazw osobowych Białostoczczyzny (XV–XVII w.)*, t. 1–2, Białystok.
- Abramowicz Z., 2000, *Żydowskie nazwy patronimiczne na tle kultury słowiańskiej*, [w:] *Studia Slawistyczne 2. Nazwy własne na pograniczach kulturowych*, pod red. Z. Abramowicz, L. Dacewicz, Białystok, s. 13–19.
- Abramowicz Z., 2003, *Słownik etymologiczny nazwisk Żydów białostockich*, Białystok.
- Abramowicz Z., 2006, *Genetycznie wschodniosłowiańskie nazwiska Żydów amerykańskich*, [w:] *Gwary i onomastyka pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego i słowiańsko-bałtyckiego*, pod red. L. Citko, B. Siegienia, Białystok, s. 43–53.
- Abramowicz Z., 2010, *Antroponimia Żydów białostockich*, Białystok.
- Abramowicz Z., 2010a, *Antroponimia a tożsamość narodowa*, [w:] *Nazwy własne a społeczeństwo*, pod red. R. Łobodzińskiej, Łask, s. 129–140.
- Abramowicz Z., 2014, *Synkretyzm antroponimii Podlasia*, [w:] *Przestrzenie językoznawstwa. Prace dedykowane Profesor Irenie Sarnowskiej-Gieffing*, red. M. Graf, Poznańskie Spotkania Językoznawcze, t. 27, Poznań, s. 17–32.
- Abramowicz Z., 2016, *Imiona starotestamentowe w kulturze podlaskich Żydów i chrześcijan*, „Onomastica”, R. LX, s. 69–89.
- Abramowicz Z., 2016a, *Imiona Podlasian w XVI–XVII-wiecznych źródłach historycznych motywowane biblijnymi imionami Św. Rodziny*, [w:] *Chrześcijańskie dziedzictwo duchowe narodów słowiańskich*, seria III, *Literatura. Język. Kultura. Historia*, t. I, *Chrześcijaństwo w literaturze i języku*, pod red. Z. Abramowicz, K. Korotkicha, Białystok, s. 223–244.
- Abramowicz Z., 2017, *Synkretyzm w antroponimii żydowskich i chrześcijańskich mieszkańców Podlasia*, „Onomastica”, R. LXI/2, s. 161–177.
- Abramowicz Z., 2018, *Imiona Ewangelistów w antroponimii Podlasia w XVI–XVII w.*, [w:] *Ученые записки УО «ВГУ им. П.М. Машиерова»*, Сборник научных трудов, t. 25, Витебск, s. 7–15.
- Abramowicz Z., 2018a, *Imię Jan/Iwan w antroponimii Podlasia w XVI–XVII w.*, [w:] *Региональная ономастика: проблемы и перспективы исследования*, Витебск, s. 139–149.

- Abramowicz Z., 2019, *Imiona apostołów w podlaskiej antroponimii XVI–XVII w.*, [w:] *Chrześcijańskie dziedzictwo duchowe narodów słowiańskich*, seria IV, *Literatura. Język. Kultura. Historia*, pod red. Z. Abramowicz, J. Ławskiego, K. Rutkowskiego, Białystok, s. 51–110.
- Altbauer M., 1955, *O kilku przykładach „depluralizacji“ zapożyczeń w języku polskim*, „*Język Polski*”, t. XXXV, s. 42–43.
- Altbauer M., 1965, *Dublety imion biblijnych w polszczyźnie*, „*Onomastica*”, R. X, s. 196–203.
- Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, 1980, pod red. S. Glinki, A. Obrębskiej-Jabłońskiej, J. Siatkowskiego, t. I, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Bednarczuk L., 1992, *Stosunki etnolingwistyczne na obszarze Wielkiego Księstwa Litewskiego [Zarys problematyki]*, [w:] *Dzieje Lubelszczyzny*, t. VI, Lublin, s. 55–71.
- Beider A., 2001, *A Dictionary of Ashkenazic Given Names*, New Jersey.
- Bercoff G.B., 1998, *О программе изучения языков в иезуитской коллегии в Вильнюсе и о языковой ситуации в Великом княжестве Литовском*, [w:] *Języki w Wielkim Księstwie Litewskim i we współczesnych państwach środkowej i wschodniej Europy: analogie i dziedzictwo*, Budapeszt.
- Bijak U., 2018, *Tranonimizacja, czyli „wędrowki nazw”*, „*Folia Onomastica Croatica*”, t. 26.
- Błaszczyk G., 2002, *Litwa na przełomie średniowiecza i nowożytności 1492–1569*, Poznań.
- Bogdanowicz E., 2000, *Proces kształtowania się nazewnictwa osobowego południowej Białostoczczyzny*, [w:] *Studia Slawistyczne 2. Nazwy własne na pograniczach kulturowych*, pod red. Z. Abramowicz, L. Dacewicz, Białystok, s. 21–28.
- Bogdanowicz E., 2006, *Nazwiska z komponentem -k- w części sufiksальной na podstawie XVIII-wiecznych ksiąg metrykalnych południowej Białostoczczyzny*, [w:] *Onimizacja i apelatywizacja*, pod red. Z. Abramowicz, E. Bogdanowicz, Białystok, s. 337–343.
- Bubak J., 1983, *Geneza nazwisk polskich równych imionom*, [w:] *Warsztat współczesnego onomasty. Materiały z III OKO*, Kielce, s. 19–29.
- Bubak J., 1986, *Proces kształtowania się polskiego nazwiska mieszczańskiego i chłopskiego*, Kraków.
- Bubak J., 1993, *Księga naszych imion*, Wrocław.
- Bystroń J.S., 1993 [1936], *Nazwiska polskie*, Warszawa [Lwów].
- Charkiewicz J., 2015, *Kult świętych w Kościele prawosławnym. Teologia. Historia. Formy. Typologia*, Warszawa.
- Cieślíkowa A., 1990, *Problemy derywacji paradygmatycznej w antroponimii*, „*Onomastica*”, t. XXXV, 17–29.

- Cieślíkowa A., 1991, *Derywacja paradygmatyczna w staropolskiej antroponimii*, Kraków.
- Citko L., 2001, *Nazewnictwo osobowe północnego Podlasia w XVI w.*, Białystok.
- Citko L., 2006, *Nazwiska patronimiczne w tradycji nazewniczej Wielkiego Księstwa Litewskiego*, [w:] *Gwary i onomastyka pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego i słowiańsko-bałtyckiego*, pod red. L. Citko, B. Siegień, Białystok, s. 73–80.
- Czyżewski F., Gala S., 1993, *Zagadnienie pogranicza językowego na przykładzie nazwisk włodawskich*, [w:] *Systemy onomastyczne w słowiańskich gwarach mieszanych i przejściowych. Rozprawy Sławistyczne*, pod red. S. Warchoła, t. 7, Lublin, s. 113–136.
- Dacewicz L., 1994, *Nazewnictwo kobiet w dawnym powiecie mielnickim (XVI–XVII w.)*, Białystok.
- Dacewicz L., 2001, *Antroponimia Białegostoku w XVII–XVIII w.*, Białystok.
- Dacewicz L., 2003, *Z historii nazwisk na polsko-wschodniosłowiańskim pograniczu kulturowym (wiek XVI–XVIII)*, [w:] *Nazwy własne a kultura: Polska i inne kraje słowiańskie*, pod red. Z. Kalety, Warszawa, s. 11–18.
- Dacewicz L., 2004, *Proces kształtowania się nazwiska szlacheckiego w kontekście pogranicza etniczno-kulturowego (na przykładzie woj. podlaskiego w XVI w.)*, [w:] *Studia Sławistyczne 5. Pogranicza: Kontakty kulturowe, literackie, językowe*, pod red. L. Dacewicz, Białystok, s. 155–160.
- Dacewicz L., 2006a, *Rola sufiksu -uk w kulturze nazewniczej Podlasia*, [w:] *Munuscula linguistica: in honorem Alexandrae Cieślíkowa oblata*, Kraków, s. 157–161.
- Dacewicz L., 2006b, *Hybrydyzacja nazewnictwa mniejszości narodowych jako zjawisko typowe na pograniczach etniczno-kulturowych*, [w:] *Onimizacja i apelatywizacja*, pod red. Z. Abramowicz, E. Bogdanowicz, Białystok, s. 357–362.
- Dacewicz L., 2008a, *Antroponimia Żydów Podlasia w XVI–XVIII wieku*, Białystok.
- Dacewicz L., 2008b, *Osiemnastowieczne nazewnictwo osobowe Białegostoku i Grodna w kontekście struktury etnicznej*, [w:] *Studia Sławistyczne 7. Pogranicza: kontakty kulturowe, literackie, językowe*, pod red. L. Dacewicz, B.E. Dworakowskiej, Białystok, s. 195–201.
- Dacewicz L., 2010, *Antroponimia Tatarów w Wielkim Księstwie Litewskim w kontekście polskiej i wschodniosłowiańskiej kultury nazewniczej*, „*Studia Wschodniosłowiańskie*”, t. 10, s. 63–74.
- Dacewicz L., 2012, *Antroponimia Tatarów litewsko-polskich w przekroju historycznym*, Białystok.
- Dacewicz L., 2014, *Historia nazwisk na kresach północno-wschodnich Rzeczypospolitej (XVI–XVIII w.)*, Białystok.
- Dąbrowska-Kamińska A., 2006, *Nazwiska Polaków typu: Dilny, Woronienko, Tetera*, [w:] *Onimizacja i apelatywizacja*, pod red. Z. Abramowicz, E. Bogdanowicz, Białystok, s. 363–374.

- Dąbrowska-Kamińska A., 2010, *Nazwiska Polaków z sufiksem -enko w polskiej antroponimii*, [w:] *Nazwy własne a społeczeństwo*, pod red. R. Łobodzińskiej, Łask, s. 363–375.
- Długosz-Kurczabowa K., Dubisz S., 1998, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa.
- Frankowska A., 2001, *Formant -ec, -enia w nazwiskach mieszkańców Białostoczczyzny*, [w:] *Polsko-białoruskie związki językowe, literackie, historyczne i kulturowe*, pod red. I. Krenia, M. Kondratiuka, Grodno, t. III, s. 37–47.
- Fros H., Sowa F., 1997–2007, *Księga imion i świętych*, t. 1–6, Kraków. (FS 1-6)
- Gala S., 2011, *Jeszcze w sprawie homonimii onomastycznej*, „Rozprawy Sławistyczne”, t. 23, s. 81–87.
- Górny H., 2004, *Nazwiska mieszkańców wybranych miejscowości dawnej ziemi sandomskiej w świetle interferencji etniczno-językowej (XV–XIX w.)*, Rzeszów.
- Grabias S., 1981, *O ekspresywności języka*, Lublin.
- Hauptová Z., 1968, *Několik poznámek k přejímání řeckých osobních jmen do staroslověnštiny*, *Onomastické Práce* 2, Praha.
- Kalendarz prawosławny 2009*, Warszawa.
- Kaleta Z., 1991, *Ewolucja nazwisk słowiańskich*, Kraków.
- Kaleta Z., 1998, *Nazwisko w kulturze polskiej*, Warszawa.
- Karpluk M., 1961, *Słowiańskie imiona kobiece*, Wrocław.
- Kołodziejczyk A., 1997, *Rozprawy i studia z dziejów Tatarów litewsko-polskich i islamu w Polsce w XVIII–XX w.*, Siedlce.
- Kondratiuk M., 2000, *Nazwiska pochodzenia bałtyckiego w regionie białostockim*, „Acta Baltico-Slavica”, t. 25, s. 123–150.
- Konopacki M., 2010, *Życie religijne Tatarów na ziemiach dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVI–XIX wieku*, Warszawa.
- Kosyl C., 1993, *Nazwy osobowe*, [w:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku. Współczesny język polski*, pod red. J. Bartmińskiego, t. 2, Wrocław, s. 423–437.
- Kowalik-Kaleta Z., 2007, *Historia nazwisk polskich na tle społecznym i obyczajowym (XII–XV wiek)*, Warszawa.
- Kresa M., 2011, *Onomastyczne (hipotezy) – czyli o problemie wielomotywacyjności nazwisk w badaniach antroponimicznych*, „Poradnik Językowy”, nr 7 (686), s. 72–89.
- Kuć J., 2011, *Antroponimia pogranicza podlasko-mazowieckiego (na podstawie XVII-wiecznych ksiąg parafialnych z Mokobód)*, Siedlce.
- Kuryłowicz J., 1956, *La position linguistique du nom propre*, „Onomastica”, R. II, s. 1–4.
- Kuryłowicz J., 1968, *O niektórych właściwościach imion skróconych*, [w:] *Symbolae philologicae in honorem Witoldi Taszycki*, Wrocław, s. 176–181.

- Kurzowa Z., 1993, *Język Polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI–XX w.*, Warszawa.
- Leszczyński A., 1974, *Żydowski ruch osadniczy na ziemi bielskiej do 1795 r.*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego”, nr 4/92, s. 3–36.
- Leszczyński A., 1979, *Żydzi dzierżawcy ziemi bielskiej od 1487 do 1792 r.*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego”, nr 3/111, s. 53–61.
- Leszczyński A., 1986, *Sytuacja i struktura społeczna Żydów ziemi bielskiej pod koniec XVIII wieku*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego”, nr 1–2, s. 35–48.
- Leszczyński A., 1989, *Z dziejów Żydów Podlasia (1487–1795)*, „Studia Podlaskie”, t. 2, s. 7–24.
- Ławrynienko A., 1992, *Historia języka rosyjskiego*, cz. I i II, Rzeszów.
- Łesiów M., *Problematyka polsko-ukraińskich powiązań językowych*, [w:] *Między wschodem i zachodem*, cz. IV, *Zjawiska językowe na pograniczu polsko-ruskim*, pod red. J. Bartmińskiego, M. Łesiowa, Lublin, s. 85–99.
- Magda-Czekaj M., 2010, *Nazwiska na -owic(z) z wybranych miast Polski od XVI do XVIII wieku*, [w:] *Miasto w perspektywie onomastyki i historii*, pod red. I. Sarnowskiej-Gieffing, M. Graf, Poznań, s. 187–196.
- Magda-Czekaj M., 2011, *Wybrane typy słowotwórcze nazwisk (-icz, -owicz, -ewicz i z podstawowym -k-) okresu średniopolskiego w ujęciu historyczno-społecznym*, Kraków.
- Malec M., 1982, *Staropolskie skrócone nazwy osobowe od imion dwuczłonowych*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź.
- Malec M., 1994, *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*, Kraków.
- Malec M., 2001, *Imię w polskiej antroponimii i kulturze*, Kraków.
- Maroszek, 1997, *Podlasie*, [w:] *Polskie regiony. Podstawy kulturowe regionalizacji Polski*, pod red. E. Wysockiej i M. Konopki, Ciechanów, s. 127–130.
- Milejkowska H., 1967, *Patronimica wschodniosłowiańska w XI–XV w.*, „Biuletyn PTJ”, z. XXV, s. 177–192.
- Miśkiewicz A., 1991, *Tatarzy polscy w latach 1945–1985. Zarys historyczny*, „Studia Podlaskie”, t. III, s. 99–137.
- Nitsch K., 1946, *Janwieta (l.mn.) = adwent*, „Język Polski”, t. XXVI, s. 161–166.
- Rospond S., 1966, *Struktura i klasyfikacja słowiańskich antroponimów*, „Biuletyn PTJ”, t. XXIV, s. 203–224.
- Rospond S., 2000, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa.
- Rudnicka-Fira E., 2004, *Antroponimia Krakowa od XVI do XVIII wieku. Proces kształtowania się nazwiska*, Katowice.
- Rymut K., 1991, *Nazwiska Polaków*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Rymut K., 1999–2001, *Nazwiska Polaków: słownik historyczno-etymologiczny*, t. 1–2, Kraków.

- Sajewicz M., 1997, *O białorusko-ukraińskiej granicy językowej na Białostocczyźnie*, [w:] *Ze studiów nad gwarami wschodniosłowiańskimi w Polsce*, pod red. F. Czyżewskiego, M. Łesiowa, Lublin, s. 91–107.
- Sajewicz M., 2006, *Osobowe nazwy subiektów z formantem słotwórczym -ak w nadnarwiańskich gwarach białoruskich Białostocczyzny*, [w:] *Gwary i onomastyka pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego i słowiańsko-bałtyckiego*, pod red. L. Citko, B. Siegienia, Białystok, s. 293–310.
- Sajewicz M., 2013, *Nazwiska patronimiczne z formantem -uk w powiecie hajnowskim na Białostocczyźnie na tle ogólnopolskim*, Lublin.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, 1880–1902, t. I–XV, Warszawa, http://dir.icm.edu.pl/pl/Słownik_geograficzny/ (dostęp: 12.12.2015).
- Słownik gwar polskich*, 1900–1911, pod red. J. Karłowicza, t. I–VI, Kraków.
- Sobczak J., 1984, *Położenie prawne ludności tatarskiej w Wielkim Księstwie Litewskim*, Warszawa.
- Spis imion prawosławnych w brzmieniu polskim i staro-cerkiewno-słowiańskim*, 2011, Warszawa.
- Stieber Z., 1952, *Rozwój fonologiczny języka polskiego*, Warszawa.
- Stieber Z., 1966, *Historyczna i współczesna fonologia języka polskiego*, wyd. IV, Warszawa.
- Taszycki W., 1925, *Najdawniejsze polskie imiona osobowe*, „Rozprawy Wydziału Filologicznego PAU”, t. LXII, nr 3.
- Tichoniuk B., 1988, *Antroponimia południowej Białostocczyzny w XVI wieku*, Opole.
- Tichoniuk B., 2000, *Imiona i ich formy na pograniczu polsko-białoruskim od XVI wieku do roku 1839*, Zielona Góra.
- Tichoniuk B., 2003, *O pochodzeniu nazwisk typu: Klimuk – Klimiuk, Kuźmuk – Kuźmiuk*, [w:] *Droga ku wzajemności: Polsko-białoruskie związki językowe, literackie, historyczne i kulturowe: Materiały XI Międzynarodowej Konferencji Naukowej*, pod red. M. Kondratiuka, B. Siegienia, Białystok, s. 23–27.
- Tyszkiewicz J., 1989, *Tatarzy na Litwie i w Polsce. Studia z dziejów XIII–XVIII w.*, Warszawa.
- Urbańczyk S., [1947–1948] 1968, *Geneza spółgłosek ś, ź, ć w polskich sufiksach deminywnych*, „Slavia, Časopis pro slovansku filologii”, t. XVIII, s. 290–299; przedruk [w:] *Szkice z dziejów języka polskiego*, Warszawa 1968, s. 222–233.
- Walczak B., 2010, *Najczęstsze nazwiska wielkopolskie*, [w:] *Miasto w perspektywie onomastyki i historii*, pod red. I. Sarnowskiej-Gieffing, M. Graf, Poznań, s. 257–267.

- Wiśniewski J., 1980, *Zarys dziejów osadnictwa na Białostocczyźnie*, [w:] *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostocczyzny*, t. I, Wrocław–Warszawa–Kraków, s. 14–27.
- Wiśniewski J., 1989, *Osadnictwo tatarskie w Sokółskiem i na północnym Podlasiu*, „Rocznik Białostocki”, t. XVI, s. 326–399.
- Wolnicz-Pawłowska E., 1978, *Osiemnastowieczne imiennictwo ukraińskie w dawnym województwie ruskim*, Wrocław.
- Wolnicz-Pawłowska E., 2010, *Czy istnieje polskie nazwisko mieszczkańskie?*, [w:] *Miasto w perspektywie onomastyki i historii*, pod red. I. Sarnowskiej-Gieffing, M. Graf, Poznań, s. 269–278.
- Wykaz urzędowych nazw miejscowości w Polsce, 1980–1982*, t. I–III, Warszawa.
- Wyrobisz A., 1981, *Podlasie w Polsce przedrozbiorowej*, [w:] *Studia nad społeczeństwem i gospodarką Podlasia w XVI–XVIII w.*, Warszawa, s. 173–210.
- Złotkowski P., 1999, *Nazwy osobowe szlachty podlaskiej z formantem -icz, -owicz, -ewicz w XV–XVII wieku*, [w:] *Studia Slawistyczne I. Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych*, pod red. Z. Abramowicz, L. Dacewicz, Białystok, s. 343–349.
- Złotkowski P., 2002, *Antroponimy historyczne wsi Bujnowo na Podlasiu*, [w:] *Z dialektologii słowiańskiej. Rozprawy Slawistyczne*, pod red. F. Czyżewskiego, t. 19, Lublin, s. 191–202.

- Барашков В.Ф., 1970, *Фамилии с календарными именами в основе*, [В:] *Антропонимика*, под ред. В.А. Никонова, А.В. Суперанской, Москва, s. 110–114.
- Бірыла М.В., 1963, *Беларускія антрапанімічныя назвы ў іх адносінах да антрапанімічных назваў іншых славянскіх моў (рускай, украінскай, польскай)*, Мінск.
- Бірыла М.В., 1966, *Беларуская антрапанімія. Уласныя імёны, імёны-мянушкі, імёны па бацьку, прозвішчы*, Мінск.
- Бірыла М.В., 1988, *Тыпалогія і геаграфія славянскіх прозвішчаў*, Мінск.
- Букатевич Н.И., Савицкая С.А., Усачева Л.Я., 1974, *Историческая грамматика русского языка*, Киев.
- Бучко Г., 1999, *Прізвища Бойківщини неоднозначної словотвірної мотивації*, [В:] *Studia Slawistyczne I. Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych*, pod red. Z. Abramowicz, L. Dacewicz, Białystok, s. 60–67.
- Бучко Г., Бучко Д., 2000, *Словотвірні варіанти християнських імен в основах прізвищ Бойківщини*, [В:] *Studia Slawistyczne 2. Nazwy własne na pograniczach kulturowych*, pod red. Z. Abramowicz, L. Dacewicz, Białystok, s. 39–43.

Гапоненка І., 1999, *Каталіцкі і праваслаўны іменаслоў у кантэксце беларускага нацыянальнага адраджэння пач. XX ст.*, [В:] *Studia Slawistyczne I. Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych*, pod red. Z. Abramowicz, L. Dacewicz, Białystok, s. 109–113.

Православный церковный календарь 1998, Москва.

Словник власних імен людей (українсько-російський і російсько-український), 1967, за ред. С.П. Левченка, Київ.

Спасский С., *Полный месяцеслов Востока*, том II *Святой Восток*, http://azbyka.ru/otechnik/Sergij_Spasskij/polnyj-mesjatseslov-vostoka-tom-ii-svjatoj-vostok (dostęp: 1.01.2016).

Суперанская А.В., 1969, *Структура имени собственного*, Москва.

Суперанская А.В., 1979, *Справочник личных имен народов РСФСР*, Москва.

Суперанская А.В., 1986, *Теория и методика ономастических исследований*, Москва.

Тихонов А.Н., Бояринова Л.З., Рыжкова А.Г., 1995, *Словарь русских личных имен*, Москва.

Унбегаун Б.О., 1989, *Русские фамилии*, Москва.

Усціновіч А.К., 1975, *Антрапанімя Гродзенічыны і Брэстчыны (XIV–XVIII стст.)*, Мінск.

Усціновіч А.К., 2011, *Слоўнік асабовых уласных імён*, Мінск.

Хабургаев Г.А., 1974, *Старославянский язык*, Москва.

Черных П.Я., 1952, *Историческая грамматика русского языка*, Москва.

Online:

https://dziedzictwo.ekai.pl/@@chrzest_litwy (dostęp: 3.01.2016).

[https://pl.wikipedia.org/wiki/Ro%C5%9Bcis%C5%82aw_\[ksi%C4%85%C5%B-C%C4%99_wielkomorawski\]](https://pl.wikipedia.org/wiki/Ro%C5%9Bcis%C5%82aw_[ksi%C4%85%C5%B-C%C4%99_wielkomorawski]) (dostęp: 3.01.2016).

Православная Энциклопедия, под ред. Патриарха Московского и всея Руси Кирилла, <http://www.pravenc.ru/> (dostęp: 1.01.2016).

БИБЛЕЙСКИЕ ИМЕНА В ИСТОРИЧЕСКОЙ АНТРОПОНИМИИ ПОДЛЯШЬЯ (XVI–XVII ВЕК)

РЕЗЮМЕ

Монография посвящена исследованию функционирования библейских имен в многоэтнической и многокультурной общине Подляшья в XVI–XVII веках. В то время проживали здесь поляки, литовцы, рутены (предки современных белорусов и украинцев), татары, евреи и другие этнические группы. Библейские имена, которые составляют основу еврейского именника, также присутствуют в мусульманской культуре татар и образуют общий слой христианской антропонимной системы всех конфессий. По этой причине они подвергаются многоаспектным исследованиям. В работе освещаются проблемы культурной мотивации выбора имен, их ассимиляции и функционирования в разнообразном этническом, культурном и языковом пространстве, поскольку их адаптация и модификация зависели как от культуры, так и от языка этноса.

1. Сопоставление с первоначальным библейским носителем популярности имени и мотивации при его выборе для наименования выявило сильное влияние культурного фактора на укоренение имени в именных системах подляшских христиан. Исторический антропонимный материал убедительно иллюстрирует, что христианство, хотя и является продолжателем иудаизма, приняло и ассимилировало лишь небольшое количество библейских имен в сопоставлении с источником их происхождения. В христианской среде самой большой популярностью пользуются имена главных лиц Ветхого и Нового Завета, причем преобладают новозаветные имена. В христианстве центральное место занимает Св. Семья, в которой главной и самой важной фигурой явля-

ется Иисус Христос, но жители Подляшья в исследуемый период не давали своим детям ни имени Иисуса, ни какой-либо из номинативных формул, касающихся Иисуса. Названием-табу было также имя Марии, матери Иисуса. В подляшской антропонимии в исследуемый период имя *Maria* встретилось у христиан только один раз, одновременно в то же время популярность приобрели формы, созвучные с именем Девы Марии или созданные на его основе: *Marianna, Marina, Maryna, Marusa, Marusza, Maruszka, Mania, Maska*. В то же время не было запрета давать детям имя мужа Девы Марии и земного хранителя Иисуса – св. Иосифа. Это личное название встречается в различных латинских и латинизированных вариантах, а также в формах, которые возникали в процессе адаптации польским и восточнославянскими языками и диалектами. На их основе образовались сокращенные, демунистивные и гипокористические формы. В рассматриваемый период личное имя *Józef* следует классифицировать как самое популярное не только в христианской, но также еврейской и татарской диаспоре. Личные имена родственников Св. Семьи также присваивались с большим желанием: имена родителей Марии и Иосифа: *Joachim, Anna, Jakub*; дальних родственников: Елизаветы, родственницы Марии и ее мужа Захария – родителей Иоанна Крестителя. Среди этих имен выделяется имя *Jakub*, которое также использовалось для номинации евреями и татарами, хотя для них оно было связано с ветхозаветными героями, особенно с персоной патриарха – сына Исаака и Ревекки, брата Эзава, потому что для евреев дом Иакова – это народ Израиля.

С точки зрения важности следующие места в христианской культуре занимают евангелисты, апостолы, ученики Иисуса, пророки и патриархи, ангелы. В христианской среде в XVI–XVII вв. на Подляшье всеобщим признанием пользовались имена, сильно укоренившиеся в христианской культуре, тесно связанные с христианской символикой, как напр. имена первых людей: *Adam*: в Ветхом Завете – символическое определение первого человека (Быт 4:25), в Новом Завете – Христос, Новый человек (Рим 5:14; 1 Кор 15:22; 45); *Ewa* – имя, данное Адамом его жене как «матери всех живущих» (Быт 3:20; 4,1); вместе с Адамом, это эпоним

всего человечества (Тов 8:6). Несомненно, на увековечение ряда имен библейских фигур повлияли будущие святые, появившиеся как в ранний христианский период, так и в последующие века. Сопоставление именника христианского общества с еврейским и татарским выявило значительные культурные различия между этими тремя конфессиями. Евреи в основном извлекали имена из хранилища Ветхого Завета. Прививая своим детям библейские имена, чествовали своих патриархов, пророков и более или менее известных национальных героев. Татары использовали для номинации не только ветхозаветные имена в различных фонетических вариантах: *Abraham* и *Abram*, *Adam*, *Daniel*, *Dawid*, *Elias*//*Helias*, *Chawa*//*Ewa*, *Jakub*, *Jan*//*Ivan*, *Jachim*//*Jakim*, *Józef*, *Salomon*, *Samuel*, *Zachariasz*, но также заимствовали много важных для христиан имен: *Andrzej*//*Andrej*, *Krzysztof*, *Dymitr*, *Korneliusz*, *Maciej*, *Marianna*, *Michał*, *Stefan*, *Simon*//*Sziman*, *Tomasz*.

2. Детальный анализ фонетической и морфологической адаптации библейских имен, извлеченных из подляшских исторических памятников письменности XVI–XVII веков, показал всю языковую и культурную сложность региона. Личные имена, заимствованные посредством латинского и греческого языков, приспособлялись к фонетическим и грамматическим законам национальных языков и их говоров. На уровне фонетики наиболее характерные для исследуемого региона изменения произошли при адаптации чужих для славянских языков фонем греческого и латинского языков, что в большой степени зависело от периода и пути проникновения личного имени в польский и восточнославянские языки и диалекты. То, как некоторые фонемы были ассимилированы, во многом определялось системой транскрипции, как например, т.н. «эразмово или рейхлиново чтение», что наблюдается при присваивании греческих фонем η , θ : *Daniel*//*Daniit*; *Teodor*//*Fieodor*; *Tomasz*//*Foma*. В этом контексте самые большие проблемы вызвала фонема [ф], которой славянские языки не знали до падения редуцированных **ѣ**, **ѣ**. По этой причине так широко применялась субституция $\phi > п, х, хв, в$, например: *Arefa*//*Orech*; *Filip*//*Pilip*//*Chilip*; *Foma*//*Choma*; *Józef*//*Osip*; *Malachija*//*Małofiej*//*Małochwiej* и т.д. К большому разнообразию и вариатив-

ности именных форм приводили также складывающиеся на протяжении XVI–XVII вв. в функционирующих на Подляшье языках законы орфоэпии и орфографии. Нестабилизированная еще орфография личных имен подтверждала происходившие в славянских языках процессы палатализации (в польском и белорусском языках: *Dmitrz//Dzmitr*, ср. церк. Дмитрий), диспалатизации согласных перед гласными переднего ряда (напр. в украинском языке: *Filip//Fylip, Petr//Pietr//Piotr*), *Terech//Tierech//Cierech*. В нескольких вариантах проходила адаптация дифтонгов, сочетаний гласных и согласных звуков, потому что осваивание их протекало в разное время и в нескольких языках и их диалектах. Наконец, на способ адаптации библейских имен к национальным языкам большое влияние оказывали не только литургические языки-посредники при заимствовании личных имен из библейского источника (латынь в католицизме и церковнославянский в православии), но и официальные языки: латынь, польский и древнебелорусский, что позволяло, с одной стороны, сохранить исходную форму личного имени (с лат. огласовкой: *Andrzej//Andrej*; с этимологическим *f*: *Stefan*), с другой стороны, национальные языки (польский, старобелорусский) позволяли вводить и распространять в широком обиходе просторечные, разговорные формы, фонетически преобразованные под влиянием диалектного произношения, напр.: *Jędrzej, Szczepan, Osip, Ochrem, Olizar, Joltuch, Hauryło* и др.

3. Анализ морфологической адаптации восходящих к различным источникам ветхозаветных и новозаветных библейских личных имен, проникающих в славянские именники через греческое и латинское посредничество, показал сложность и разнообразие этого процесса. Сопоставление именных форм на разных языках показало, что определенная группа имен сохранила этимологическую финаль на всех этапах заимствования, как напр.: *Abraham//Abram, Adam, Dawid, Baltazar* и др.; тем не менее некоторые имена приняли другую финаль в языках-посредниках, т.е. греческом и латинском, а источник, из которого личное название проникло в польский или церковнославянский языки, решил, как оно было включено в морфологическую систему принимающих язы-

ков. Отсюда возникали различия в морфологической адаптации части библейских имен, вошедших в католический и православный именники, ср.: личные имена, попавшие в польский язык через латынь – *Gabriel, Elizeusz, Jonasz, Mojżesz, Sofoniasz, Tobiasz, Zachariasz*; и те же имена, проникшие в восточнославянские языки – из греческого через церковнославянский: *Gawriił, Jelisiej, Jona, Mojsej, Sofonija, Tobit; Tovija, Tovij, Zacharija*. Большинство ветхозаветных имен, употребляемых жителями Подляшья в XVI–XVII вв., выступало уже в форме, укоренившейся в польском языке, как напр.: *Aron, Abraham, Abram, Adam, Joachim, Daniel, Gabriel, Michał, Rafał, Samuel, Józef, Jonasz, Łazarz, Jakub, Jan, Bartłomiej, Mateusz, Maciej, Tomasz* и др. Наряду с ними употреблялись полные правильные церковные формы или смежные фонетические и морфологические варианты: *Awram, Joakim, Jefrem, Iiew, Jona, Jakow, Joan, Matffiej, Ilija, Matwuj, Osij*. Тексты, составленные на латыни, содержат правильные или фонетически модифицированные латинские формы имен: *Homani*; гиперкорректные, с добавлением греческой или латинской флексии *-ias, -us* к первичной форме: *Adamus, Hohemias*; сокращенные формы: *Adae, Joach, Jach, Jak*. Все способы морфологической адаптации библейских имен привели к включению их в основные славянские типы склонений: именные *-о, *-jo, *-а, *-ja или местоименные с флексией *-i, -у*.

4. Антропонимный исторический материал показывает, что фонетически и морфологически адаптированные формы библейских имен были дополнительно подвержены гораздо более глубоким структурным преобразованиям уже на уровне словообразования. Механизмы и средства, используемые в этой области, оказались чрезвычайно разнообразными. В процессе создания новых форм ассимилированных библейских имен использовались следующие способы:

– количественное чередование, т.е. сокращение полного базового личного названия с сохранением его флективной характеристики, например: *Manel < Emanuel*;

- количественное чередование, т.е. сокращение полного базового имени с изменением его флективной характеристики, например: всл. *Dymitr, Dmitr* < церк. Димитрий (ср. поль. *Demetriusz*);
- качественное чередование, т.е. палатизацию, например: *Dmitrz* < *Dmitr, Jodzio* < *Jodo*;
- изменение флективной характеристики, сохраняя при этом в производящей основе полную форму имени, напр.: *Daniło* < *Danił, Dmitr-o* < *Dmitr, Gabrielio* < *Gabriel, Hawriło//Hawryło* < *Gawriił*;
- одноступенчатое суффиксирование путем добавления простых суффиксов, например, *Andrej-ko, Jan-ek, Iwan-ko* и т.д. и многоступенчатый состав, например: *Andr-usz-ko, Awr-asz-ko, Jan-ecz-ko, Jan-icz-ko, Jan-usz-ko* и др.

5. Анализ подляшского антропонимного материала XVI–XVII веков показал, что процесс формирования фамилий был длительным, сложным и неоднозначным. Образование отыменной фамилии значительно отличается от образования других семантико-структурных типов фамилий. В процессе формирования отыменной фамилии ведущую роль играли два способа словообразования: – трансонимизация и суффиксация, которая проходила поэтапно на разных уровнях языка. На богатство и разнообразие отыменных фамильных структур влияли различные факторы. Основными следует считать адаптационные приемы на уровне фонетики, морфологии и словообразования, использованные в процессе осваивания библейских личных имен. Обилие фонетических вариантов их основных форм было следствием их адаптации в национальных языках и местных диалектах через посредство литургических языков. Морфологическая адаптация на территории этнического разнообразия также изобиловала структурной разнородностью антропонимной системы. На основе исходных форм личных имен, дифференцированных фонетически и морфологически уже с момента их ассимиляции в принимающих языках, возникали очередные альтернативные варианты. Имена сокращались и структурно расширялись. Новые формы

личных имен образовывались путем прибавления суффикса к исходной полной форме (: *Andrzej* > *Andrzejko*) или же к сокращенной основе (: *Andr* > *Andresz*, *Androsz*, *Androcz*, *Andruch*, *Andruk*, *Andrus*, *Andrusz*, *Andruta*, *Andrych*, *Andrys*). На основе таких структурно расширенных форм личных имен создавались новые демиинутивы и гипокористики путем присоединения очередных уменьшительных и ласкательных суффиксов (: *Andruch*, *Andrusz* > *Andruszko*, *Jędruch*, *Jędrusz* > *Jędruszko*). В стремлении к записи в документах крестного имени в основных формах функционирующие во всеобщем употреблении такие деформированные варианты имен стали дополнительным идентифицирующим элементом и с течением времени в результате трансонимизации превратились в фамилии без количественных изменений, ср.: имя – *Bołtruk* *Pieczkowicz* и фамилия – *Szymko* *Bołtruk*, или же стали производящей основой еще более сложных структур: патронимов, матронимов, андронимов: *Andrzej* > *Andr* > *Andros* > *Androsewicz*, *Androsicha*; *Andrusz* > *Andruszków*, *Andruszkowicz*... и т.д. Характерной особенностью прототипных фамилий является накопление суффиксов. В процессе деривации использовались разнородные славянские суффиксы: польского происхождения, например: -ек, -ова, -анка и др.; восточнославянские: -ко, -ича, -ук и др.; литовские: -el < -elis, -uta. Особой популярностью пользовался общеславянский суффикс -ic(z) < *-itjo, особенно его расширенный вариант -ewicz//-owicz. Благодаря тому протофамилии в своих основах скрывают раритетные формы имен, которых в официальном всеобщем обращении уже не употребляли, но в просторечии, живом, разговорном языке они могли еще функционировать в качестве живых демиинутивов, гипокористик или аугментативных имен, например: *Iwachul* в производящей основе протофамилии *Iwachulina* (: *Iwan* > *Iwach* > *Iwachul* → *Iwachulina*); *Iwanutiel* в протофамилии *Iwantielik* (: *Iwan* > *Iwanuta* > *Iwanutiel* → *Iwan(u)tielik*) или же *Januszczynek* в протофамилии *Januszczyńczyk* (: *Jan* > *Janusz* > *Januszek*//*Januszko* > *Januszczynek*//*Januszczyńko* → *Januszczyńczyk*) и т.п.

6. Анализ библейских имен, данных подляшскими христианами в XVI–XVII вв. в сопоставлении с именами евреев и татар того

же периода, с одной стороны, выявил значительные культурные различия этих конфессий и различные подходы к библейским деятелям – носителям названия, с другой стороны, формирование в области антропонимии своеобразной синкретической культуры региона. Несмотря на значительные культурные и языковые различия, мы можем легко найти много черт, общих для всех религиозных и этнических общин. Языковые интерференции происходили на разных уровнях языка. На уровне фонетики в еврейском и татарском наименовании мы находим фонетические изменения, характерные для христианского славянского большинства, например, переход **а** в **о** в абсолютном начале слова: у евреев: ~ Żyd.: *Aron* > *Ogron*; *Abram* > *Obrom*; *Aszer* > *Oszer*; у татар: ~ Tat.: *Abdula* > *Obdula*; *Abraham* > *Obrahim*; *Achmet* > *Ochmet*; протетические согласные: у евреев: ~ Żyd.: *Aba* > *Habo*; у татар: ~ Tat.: *Abdula* > *Hobdula*; *Abraham* > *Hebraim*; аналогичное произношение **h** и **ch**: у евреев: ~ Żyd.: *Herszko* и *Cherszko*; *Hona* и *Chonel*; у татар: ~ Tat.: *Hasien* и *Chasien*, *Hasia* и *Chasia*; субституция **f** > **ch**, **p**, **chw**: у евреев: ~ Żyd.: *Koffman* и *Kochman*; *Naftali* и *Naptalij*; у татар: ~ Tat.: *Fatma* и *Chatma*, *Tafta* и *Tachta*; *Jusuf* и *Jusup*; *Mustafa* и *Mustuchwa* итп. Языковые контакты наиболее очевидны в онимическом словообразовании. Формирование форм, полученных от первичных имен во всех этнических и религиозных группах, осуществлялось аналогичным образом. Личные имена сокращались посредством афферезиса, синкопы, апокопы, расширялись – путем применения одинаковых деривационных средств. Этнические меньшинства усвоили от своих соседей словообразовательные элементы, напр. суффикс **-ko**, который выступает у всех, ср.: в христианской среде: ~ Chrz.: *Tomko Janowicz*, *Tomko Puczka* 1528, JI 216, 192; *Awrassko Rzepka* 1571, IT 35; в еврейской: ~ Żyd.: *Abramko Jakubowicz* 1654, IMO 3 (Ż); *Аврашком Яцковичом* 1540, AGZS XVII 15 (Ż); в татарской: ~ Tat.: *Адко Маршалокъ* 1528, PWL 114 (T); суф. **-ś**: в христианской среде: ~ Chrz.: *Jaś Masłowski*, *Jaś Mostowski* 1558, IS 50; в татарской: ~ Tat.: *Адаць Богдановичъ* 1565, PWL 429 (T); **-ec**: в еврейской среде: ~ Żyd.: ...зь *Абрацѡмъ Мейровичъ* 1540, AGZS XVII 95 (Ż); **-sz**: в татарской среде: ~ Tat.: *Абрашь Телешевичъ* 1528, PWL 111 (T) и др. При

помощи таких же суффиксов татары и евреи образовали деминутивные и гипокористические названия не только на основе имен, общих для всех культур и конфессий, но и остальных национальных личных наименований (библейских и небиблейских), употребляемых другими общинами, таких как еврейские: ~ Żyd.: *Boruszko i Boruszek, Calko* (: Becalel), *Fajbuś* (: Febus), *Herszutko* (: Hirsz), *Icek, Icuk, Icko, Icchanko* (: Icchak) и т.п. (Dacewicz 2008a, s. 53–62); татарские: ~ Tat.: *Adko, Ainiszko, Alejko, Asanczyk, Iwaszko, Janko, Jaśko, Macula, Miszko, Misiuk, Szymko* итп. (Dacewicz 2012, 107–110). Еще сильнее антропонимический синкретизм отражен в складывающихся фамилиях, ср.: в христианской среде: ~ Chrz.: *Sak Abrahamowicz, Tymosz Abrahamowicz* 1662, PnM 432; *Wółos Abramowicz* 1551, IMŁII 268; *Wojciechem Abramowicz* 1580, JI 93; у евреев: ~ Żyd.: *Juda Abramowicc, Slloma Abramowicc* 1571, IT 15 (Ż); *Szłomczyzna Abramowiczowa zydowka* 1669, IMO 38 (Ż); в татарской диаспоре: ~ Tat.: *Ryzwan Abrahamowicz, Abduła Abrahamowicz* 1631, RDT 90, 96 (T); *k. Dziańaj Ibrahimowicz* 1690, RPT 81 (T); *Mustafa Abramowicz* 1631, RDT 94 (T); *Ewa Abramowiczowa, Marianna Abramowiczowa, Chawa Abramowiczowa* 1690, RPW 104, 105 (T). К наиболее выделяющимся подляшским словообразовательным элементам не только в исследуемый, но также и современный период следует причислить, кроме суффиксов *-icz, -ewicz//owicz*, также и следующие: *-ko, -uk, -el, -uta, -uć, -icha//ycha* и т.п. Их распространение и укрепление в подляшском антропонимиконе тесно связано с многоэтничностью и мультикультурализмом региона.

7. Производные личные названия создавались не только на базе исходных библейских вариантов (латинского, польского, церковнославянского), но также фонетически преобразованных форм под влиянием национальных языков и диалектов. Поэтому в антропонимии Подляшья четко отражается диалектная дифференциация. Наблюдаются фонетические изменения, характерные для польского языка, напр.: *o > u; r' > rz*) белорусского, напр.: лит. *-utis > -uć, d' > dź*, и украинского, напр.: *e > i*, отвердение согласных перед гласными переднего ряда. Эти разнообразные формы имен и образованные на их основе патронимы, ан-

дронимы и другие формы дополнительных личных названий, засвидетельствованы в последующие годы в исторических источниках, укоренились в качестве наследственных названий и сохранились в современной антропонимии Подляшья. Фонетическое разнообразие, богатство использованных словообразовательных средств и производных методов не только демонстрируют необычайную креативность и лингвистическую изобретательность поколений того времени, которая была вынуждена из-за необходимости точно определить личность в обществе во время, когда фамилия еще только оформлялась, но и показывают языковое и культурное разнообразие Подляшья.

BIBLICAL PERSONAL NAMES
IN THE HISTORICAL ANTHROPOLOGY
OF PODLASIE (16th–17th CENTURIES)

SUMMARY

This monograph aims to analyse how biblical personal names functioned in the multi-ethnic and multi-cultural society of Podlasie. In 16th and 17th centuries, the region was inhabited by Poles, Lithuanians, Ruthenians (ancestors to today's Belarusians and Ukrainians) as well as Tatars and Jews. While providing a foundation for the Jewish anthroponomy, biblical names are also present in the Islamic Tatar culture as well as serving a common framework for the Christian anthroponomies of all denominations. For this reason, they have been subjected to multi-faceted research. This paper focuses on the cultural motivation of name selection as well as name assimilation and functioning in an area of ethnic, cultural and linguistic diversity, since name adaptation and modification were both ethnic culture- and language-driven.

1. A confrontation of the popularity and motivation in selecting names for a nomination with their original biblical subjects has revealed a strong cultural influence on the names taking root in the native anthroponomical systems of Podlasie's Christians. The historical evidence of Podlasie provides a clear illustration of the fact that Christianity, although having emerged from Judaism, only assimilated a small number of biblical names as compared to the source of their origin. The names of the most important characters of OT and NT enjoyed most popularity, with a majority of names being adopted from the New Testament. In Christianity, a central role is taken by the Holy Family role with the primary and by far the most important character of Jesus Christ. Yet, Podlasians did not confer upon their children either the name *Jesus* or any other of Jesus's designations. Maria's, Jesus's mother's, name was another taboo. The Podlasian name records of that period only feature

a single occurrence of the name *Maria* among Christians whereas similarly sounding or derivative forms, such as *Marianna*, *Marina*, *Maryna*, *Marusa*, *Marusza*, *Maruszka*, *Mania* and *Maska* enjoyed considerable popularity. By contrast, there was no prohibition on nomination with the name of BVM's beloved and Jesus's earthly guardian – St. Josef. The latter name occurs in diverse Latin and Latinised variants adapted to Polish and East-Slavic languages and dialects. On its basis, shortened, diminutive, hypocoristic and other forms were created. During the period in question, the name was among the most popular, given not only by Christians, but also by the Jewish and Tatar communities. The names of the Holy Family's relatives were readily given, such as Maria and Joseph's parents' names: *Joachim*, *Anna*, *Jakub* as well as those of the more distant relatives: Elisabeth, Maria's relative, and Zachary, her husband – parents to John the Baptist. The name *Jakub* clearly stands out among those names as used for nomination by Jews and Tatars as well, although in the latter cases it was most probably associated with Old-Testament characters, specifically with one of the patriarchs – son of Isaac and Rebecca, brother of Esau, as in the Jewish tradition the house of Jacob refers to the entire people of Israel. In terms of importance for the Christian culture, the subsequent places are taken by the Evangelists, Apostles, Jesus's disciples, prophets, patriarchs and angels. Popular among the Christian community in Podlasie in 16th–17th centuries were names strongly rooted in the Christian culture, associated with the Christian symbolism, such as the names of the first people: *Adam*: in OT – a symbolic designation of the first man (Gen 4, 25), in NT – that of Christ, the New Man (Gen. 5,14; 1 Cor. 15, 22; 45); *Ewa* – name give by Adam to his wife as “mother of all life” (Gen. 3, 10; 4, 1); together with Adam it is an eponym for the entire mankind (Tob. 8, 6). Undoubtedly, the saints of the early Christian era as well as those living in later centuries further contributed to the consolidation of many names of biblical characters.

A comparison between the Christian community's names and those of the Jewish and Tatar communities reveals considerable cultural differences between the three confessions. Jews derived their names primarily from the onomastic treasury of OT; by giving their offspring biblical names, they would commemorate their patriarchs, prophets as well

of the more or less known national heroes. Tatars, on the other hand, not only adopted Old-Testamental names, such as *Abraham* and *Abram* in their multiple phonetic variants, *Adam*, *Daniel*, *Dawid*, *Elias//Helias*, *Chawa//Ewa*, *Jakub*, *Jan//Ivan*, *Jachim//Jakim*, *Józef*, *Salomon*, *Samuel*, *Zachariasz*, but were also open to NT onomastics and accepted many names important to Christians, viz.: *Andrzej//Andrej*, *Krzysztof*, *Dymitr*, *Korneliusz*, *Maciej*, *Marianna*, *Michał*, *Stefan*, *Simon//Sziman*, *Tomasz*, etc.

2. A comprehensive analysis of the phonetic and morphological adaptation of biblical names as evidenced in the historical material of the 16th and 17th centuries in Podlasie has revealed a remarkable linguistic and cultural complexity of the region. Names adopted through Latin and Greek were then adapted to the phonetic and grammatical rules of the ethnic languages and dialects occurring in Podlasie. In terms of phonetics, the most characteristic changes for the region under scrutiny occurred when adapting Greek or Latin phonemes, foreign to Slavic languages, depending on the period and adoption route. The manner of assimilation of certain sounds was largely determined by the system of Latin-Greek transcription, i.e. the so-called Erasmus or Reichlinian reading (e.g. assimilation of the Greek letters η , θ : *Daniel//Daniil*; *Teodor//Fieodor*; *Tomasz//Foma*). In this context, the [f] phoneme posed the greatest problems as it had been unknown to Slavic languages until the disappearance of the front yers ѣ , ѧ . Hence the ubiquitous substitution of [f] with [p], [ch], [chw] or [w], e.g.: *Arefa//Orech*; *Filip//Pilip//Chilip*; *Foma//Choma*; *Józef//Osip*; *Małachija//Małofiej//Małochwiej*, etc. The orthoepic (i.e. orthophonetic and orthographic) standards emerging between the 16th and 17th centuries in the region in question also gave rise to considerable diversity and produced multiple name variants. The yet unsettled spelling rules for names served to reflect the palatalisation (i.e. in Polish and Belarusian) and depalatalisation (i.e. in Ukrainian) processes ongoing in the Slavic languages concerning consonants preceding front vowels, e.g.: *Dmitrz//Dzmitr* (: Old Church Slavic *Dimitrij*), *Filip//Fylip*, *Pert//Pietr//Piotr*; *Terech//Tierech//Cierech*. Diphthongs as well as vowel and consonant groups were adapted in several variants as the process occurred at different time intervals, in several languages as well as in their local dialects.

Finally, of considerable importance to the manner of adaptation of biblical names to the ethnic languages was the impact of the intermediating liturgical languages (i.e. Latin in the Catholic Church and Old Church Slavic in the Orthodox Church) and official languages: Latin, East-Borderland Polish and Old Belarusian, which, on the one hand, helped retain the form of a name that was similar to the original (Latin), e.g. with the initial [a]: *Andrzej//Andrej*; with the etymological [f]: *Stefan*; on the other hand – the ethnic languages (Borderland Polish, Old Belarusian) enabled the introduction of alternating, colloquial and dialectically-driven, phonetically-transformed forms, such as *Jędrzej, Szczepan, Osip, Ochrem, Olizar, Joltuch, Hauryło*, etc.

3. When analysing the morphological adaptation of OT biblical names of Hebrew, Aramaic and other etymological origins and of NT names of various etymologies, first to the biblical Greek and Latin languages and subsequently to Slavic languages, one is impressed by the complexity and diversity of the entire process. The comparisons of name forms between the different languages have shown that some of them retained their etymological rhymes in both the intermediate and recipient languages, e.g. *Abraham//Abram, Adam, Dawid, Baltazar*, etc.; however, other names adopted a different rhyme in Greek and Latin, whereas the source from which a name found its way to Polish or Old Church Slavic determined on how it was adopted in the morphological systems of the receiving languages. This is from where the differences stem between the rhymes of Catholic versus Orthodox names, such as the names adapted to Polish from Latin: *Gabriel, Elizeusz, Jonasz, Mojżesz, Sofoniasz, Tobiasz, Zachariasz* etc. and to East Slavic languages via the Old Church Slavic language: *Gawriił, Jelisiej, Jona, Mojsej, Sofonija, Tobit; Tovija, Tovij, Zacharija*, etc.

Most OT names in Podlasie in the 16th and 17th centuries took the forms already established in Polish, such as: *Aron, Abraham, Abram, Adam, Joachim, Daniel, Gabriel, Michał, Rafał, Samuel, Józef, Jonasz, Łazarz, Jakub, Jan, Bartłomiej, Mateusz, Maciej, Tomasz*, etc. In addition to those name forms, there were variants of full, correct Old Church Slavic forms or those very similar to them: *Awram, Joakim, Jefrem, Iiew, Jona, Jakow, Joan, Matffiej, Ilija, Matwij, Osij*. Texts

written in Latin contain correct or phonetically-modified Latin forms, e.g. *Homan* or hyper-correct ones with -ias, -us inflections added upon the original Greek or Latin forms: *Adamus*, *Hohemias*, as well as alternating forms: Latin *Adae*, *Joach*, *Jach*, *Jak*. All the forms of morphological adaptation of biblical names led to personal names being incorporated into the basic *-o, *-jo, *-a and *-ja declinations or the adjectival -i,-y or -yj ones.

4. The anthroponomical historical material attests to the fact that the phonetically and morphologically adapted forms of biblical names were subject to further, much more profound, structural transformations as early as at the word-formation stage. The derivation mechanisms and tools employed at that stage proved to be extraordinarily diverse. The following techniques were used in creating new forms of assimilated biblical names:

– quantitative alternation, or abbreviation of the full primary name with its inflectional characteristics retained, e.g.: *Manel* < *Emanuel*;

– quantitative alternation, or abbreviation of the full primary name with its inflectional characteristics modified, e.g.: East Slavic *Dymitr*, *Dmitr* < Old Church Slavik Димитрий (cf Polish *Demetriusz*);

– qualitative alternation, i.e. palatalization, e.g.: *Dmitrz* < *Dmitr*, *Jodzio* < *Jodo*;

– change in inflective characteristics with the full form of the name retained as the word-formation root, e.g.: *Daniło* < *Daniil*, *Dmitr-o* < *Dmitr*, *Gabrielio* < *Gabriel*, *Hawriło*//*Hawryło* < *Gawriil*;

– single-step suffix-based derivation by adding simple suffixes, e.g.: *Andrejko*, *Janek*, *Iwanko* etc, and multi-step composite derivation, e.g. *Andr-usz-ko*, *Awr-asz-ko*, *Jan-ecz-ko*, *Jan-icz-ko*, *Jan-usz-ko* etc.

5. An analysis of the Podlasian anthroponomical material of the 16th and 17th centuries has revealed that the formation of first name-derivative surnames was a long, complex and mixed process. The word-formation rules for the creation of first name-derivative surnames differ significantly from those governing the creation of other types of

semantic-structural surnames. In the creation of first name-derived surnames two principal modes of derivation played a leading role: transnimation and suffix-based derivation, occurring on a stage-by-stage basis on different levels of the language. Various factors contributed to the wealth and diversity of first name-derivative surname structures. Some of the fundamental processes include biblical name adaptation techniques in the areas of phonetics and morphology, as well as word-formation processes. Assimilating biblical names into ethnic languages and dialects through the intermediation of different liturgical languages resulted in a wealth of phonetic variants of basic names. Moreover, a morphological adaptation in an area of ethnic diversity resulted in a structural diversity of name forms. On the basis of basic names, differentiated phonetically and morphologically, further alternated forms began emerging as soon as they became assimilated into the recipient languages. Names would be abbreviated or structurally expanded. New name forms were created by suffixing basic name forms (: *Andrzej* > *Andrzejko*) abbreviated ones (: *Andr* > *Andresz*, *Androsz*, *Androc*, *Andruch*, *Andruk*, *Andrus*, *Andrusz*, *Andruta*, *Andrych*, *Andrys*). Based on thus structurally expanded name forms, new diminutive or hypocoristic names would be created by adding subsequent diminutive suffixes (: *Andrusz* > *Andruszko*, *Jędrusz* > *Jędruszko*). Given the tendency to record in documents the baptismal names in their primary forms, such deformed variants functioning in the public domain began to serve as an additional identification element, converting with time, as a result of transnimation, into surnames without quantitative changes (e.g. the name *Boltruk* Pieczkowicz and derived surname Szymko *Boltruk*) or served as a basis for more elaborate name-derived structures: patronyms, matronyms, or andronyms in female anthroponomy (: *Andrzej* > *Andr* > *Andros* > *Androsewicz*, *Androsicha*; *Andrusz* > *Andruszków*, *Andruszkowicz*, etc.). Suffix-stacking is a characteristic feature of such proto-surnames. Various Slavic suffixes of the following proveniences were employed in the derivation process: Polish (e.g. -ek, -owa, -anka, etc.), East Slavic (-ko, -icha, -uk, etc.) and Lithuanian (-el < -elis, -uta). The Pan-Slavic suffix -ic(z) < *-itjo, specifically its expanded variant -ewicz//owicz, enjoyed particular popularity. Therefore, in the roots of proto-surnames

unique name forms can sometimes hide that, although no longer used in the public official register, were still functioning in everyday speech as live diminutive, hypocoristic or augmentative formations, such as: *Iwachul* in the root of the proto-surname *Iwachulina* (: *Iwan* > *Iwach* > *Iwachul* → *Iwachulina*); *Iwanutiel* in the proto-surname *Iwantielik* (: *Iwan* > *Iwanuta* > *Iwanutiel* → *Iwan(u)tielik*) or *Januszczynek* in the proto-surname *Januszczynczyk* (: *Jan* > *Janusz* > *Januszek*//*Januszko* > *Januszczynek*//*Januszczynko* → *Januszczynczyk*) etc.

6. An analysis of the biblical names given by Podlasiian Christians of the 16th and 17th centuries compared to the Jewish and Tatar names of that period, has revealed, on the one hand, significant cultural differences between those denominations as well as different approaches to the biblical characters – name-bearers, and on the other – an evolution of a uniquely syncretic onomastic culture of the region. Notwithstanding significant cultural and linguistic differences, one can easily identify a number of features common to all the religious and ethnic communities under scrutiny. The linguistic interference occurred on different levels of language. On the level of phonetics, one can find in Jewish and Tatar names phonetic changes typical of the Christian Slavic majority, such as the avoidance of the frontal [a]: ~ Jewish: *Aron* > *Ogron*; *Abram* > *Obrom*; *Aszer* > *Oszer*; ~ Tatar: *Abdula* > *Obdula*; *Abraham* > *Obraham*; *Achmet* > *Ochmet*; prosthetic consonants: ~ Jewish: *Aba* > *Habo*; ~ Tatar: *Abdula* > *Hobdula*; *Abraham* > *Hebraim*; similar pronunciation of ‘h’ and ‘ch’: ~ Jewish.: *Herszko* and *Cherszko*; *Hona* and *Chonel*; ~ Tatar: *Hasien* and *Chasien*, *Hasia* and *Chasia*; substitution of f > ch, p, chw: ~ Jewish: *Koffman* and *Kochman*; *Naftali* and *Naptalij*; ~ Tatar: *Fatma* and *Chatma*, *Tafta* and *Tachta*; *Jusuf* and *Jusup*; *Mustafa* and *Mustuchwa*, etc. The linguistic interference was most apparent in name formation. Derivative forms were created from primary ones in much the same way in all the ethnic and religious groups in question. Names would be abbreviated through apheresis, syncopation or apocopation, or augmented by the same word-formation means. The ethnic minorities took over word-formation elements from their neighbours, e.g. the suffix -ko occurs in all of them, cf: ~ Christian: *Tomko Janowicz*, *Tomko Puczka* 1528, JI 216, 192; *Awrassko Rzepka* 1571, IT 35; ~ Jewish: *Abramko Jakubowicz*

1654, IMO 3 (Ž); *Аврашком Яцковичом* 1540, AGZS XVII 15 (Ž); ~ Tatar: *Адко Маршалокъ* 1528, PWL 114 (T); -ś: ~ Christian: *Jaś Masłowski, Jaś Mostowski* 1558, IS 50; ~ Tatar: *Адась Богдановичъ* 1565, PWL 429 (T); -ec: ~ Jewish: *...зъ Абрамцомъ Мейровичъ* 1540, AGZS XVII 95 (Ž); -sz: ~ Tatar: *Абраиъ Телешевичъ* 1528, PWL 111 (T) etc. With the same suffixes, Tatars and Jews created diminutive and hypocoristic names, not only based on names common to all the cultures and religions, but also from their own biblical or non-biblical names that were not taken over by the other communities, e.g. ~ Jewish: *Boruszko* and *Boruszek, Calko* (: Becalel), *Fajbuś* (: Febus), *Herszutko* (: Hirsz), *Icek, Icuk, Icko, Icchanko* (: Icchak) etc. (Dacewicz 2008a, 53–62) ~ Tatar: *Adko, Ainiszko, Alejko, Asanczyk, Iwaszko, Janko, Jaśko, Macula, Miszko, Misiuk, Szymko* etc. (Dacewicz 2012, 107–110). The onomastic syncretism is even more evident in surnames, cf.: ~ Christian: *Sak Abrahamowicz, Tymosz Abrahamowicz* 1662, PnM 432; ~ Tatar: *Ryzwan Abrahamowicz, Abduła Abrahamowicz* 1631, RDT 90, 96 (T); ~ Christian: *Wolos Abramowicz* 1551, IMLII 268; *Wojciechem Abramowicz* 1580, JI 93; ~ Jewish: *Juda Abramowicc, Slloma Abramowicc* 1571, IT 15 (Ž); *Mustafa Abramowicz* 1631, RDT 94 (T); ~ Tatar: *k. Dzianaj Ibrahimowicz* 1690, RPT 81 (T); ~ Jewish: *Szłomczyzna Abramowiczowa zydowka* 1669, IMO 38 (Ž); ~ Tatar: *Ewa Abramowiczowa, Marianna Abramowiczowa, Chawa Abramowiczowa* 1690, RPW 104, 105 (T). The most distinguishable name-formation elements in Podlasie, not only in the period at issue, but also today, besides the suffixes -icz, -ewicz//owicz, include: -ko, -uk, -el,-uta,-uć, -icha//ycha etc. Their dissemination and consolidation in the name of the Podlasie region is attributable to the multi-ethnic and multi-cultural nature of the region.

7. The derivative first-name and surname forms from the base variants: Latin, Polish, Old Church and East Slavic were created out of phonetically transformed bases. There is a clearly defined dialectic-specific differentiation of personal names and phonetic processes typical of Polish (e.g. o > u; r' > rz), Belarusian (e.g. Lithuanian -utis > -uć, d' > dź) and Ukrainian (e.g. e > i, dispalatalisation before front-row vowels). These diverse name forms, as well as the patronyms, andronyms and other forms of additional determination created on their basis and

evidenced in subsequent years in historical sources, tended to be petrified in the form of names inherited by the subsequent generations and are currently corroborated in modern-time anthroponomy of Podlasie. The phonetic diversity, wealth of means and methods of derivation only testifies to the extraordinary creativity and linguistic innovativeness of the generations living at that time, forced by the need to precisely define, individualise and identify the individual in the society at a time when surnames were only developing, but also to linguistic and cultural diversity of Podlasie.

